

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІНІҢ
ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВ АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ АКАДЕМИЯСЫ

КОСТАНАЙСКАЯ АКАДЕМИЯ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ИМЕНИ ШРАКБЕКА КАБЫЛБАЕВА

ҚАБЫЛБАЕВ ОҚУЛАРЫ

Жас ғалымдардың, магистранттардың, докторанттардың
Халықаралық ғылыми конференциясы материалдары
2020 жылғы 13 наурыз

КАБЫЛБАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Материалы Международной научной конференции
молодых ученых, магистрантов, докторантов
13 марта 2020 года

Қостанай
2020

ӘОЖ 378 (063)
КБЖ 74.58
Қ 13

*Қазақстан Республикасы ПМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясының Ғылыми кеңесімен ұсынылған*

Жалпы редакциясын басқарған

ҚР ПМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының бастығы
заң ғылымдарының докторы, доцент, полиция полковнигі **Н.А. Биекенов**

Редакциялық алқа:

з.ғ.к. **С.И. Каракушев**, з.ғ.к. **А.Ж. Нурушев**,
филос.ғ.к., доцент **Г.Т. Кульжанова**, пед.ғ.к., доцент **Н.А. Тулкинбаев**,
философия докторы (PhD) **А.С. Смышляев**, филол.ғ.к. **А.Б. Айсенов**,
пед.ғ.к. **С.В. Симонов**, з.ғ.к. **И.В. Слепцов**, з.ғ.к. **А.В. Брылевский**,
з.ғ.м. **К.И. Юдаков**, т. м. **Б.Б. Алпеисов**

Қ 13 **ҚАБЫЛБАЕВ ОҚУЛАРЫ:** жас ғалымдардың, магистранттардың, докторанттардың Халықаралық ғылыми конференциясы материалдары. 2020 жылғы 13 наурыз = КАБЫЛБАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ: Материалы Международной научной конференции молодых ученых, магистрантов, докторантов. 13 марта 2020 года. – Қостанай: ҚР ПМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы, 2020. – 452 б. Қазақша, орысша, ағылшынша.
ISBN 978-601-7897-83-3

Жинақта ҚР ПМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясында 2020 жылғы 13 наурызда өткен «Қабылбаев оқулары» тақырыбындағы Халықаралық ғылыми конференциясына қатысқан жас ғалымдардың, магистранттардың, докторанттардың ғылыми мақалалары қамтылған. Мақалаларда Қазақстан Республикасының ПО дамуындағы Шырақбек Қабылбаевтың рөлі: тарих сабақтары мен құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудің өзекті мәселелері; ПО реформалауды ғылыми қамтамасыз етудегі теория мен тәжірибенің өзекті мәселелері қарастырылған.

Ішкі істер органдары қызметкерлеріне, жоғары оқу орындарының оқытушыларына, жас ғалымдарға, магистранттарға, докторанттарға арналған.

**ӘОЖ 378 (063)
КБЖ 74.58**

ISBN 978-601-7897-83-3

© ҚР ПМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы, 2020

УДК 378 (063)
ББК 74.58
Қ 13

*Рекомендовано Ученым советом Костанайской академии
МВД Республики Казахстан им. Ш. Кабылбаева*

Под общей редакцией

начальника Костанайской академии МВД РК им. Ш. Кабылбаева,
доктора юридических наук, доцента, полковника полиции
Биекенова Н.А.

Редакционная коллегия:

к.ю.н. **Каракушев С.И.**, к.ю.н. **Нурушев А.Ж.**,
к. филос. н., доцент **Кульжанова Г.Т.**, к.п.н., доцент **Тулкинбаев Н.А.**,
доктор философии (PhD) **Смышляев А.С.**, к. филол. н. **Айсенов А.Б.**,
к.п.н. **Симонов С.В.**, к.ю.н. **Слепцов И.В.**, к.ю.н. **Брылевский А.В.**,
м.ю.н. **Юдаков К.И.**, м.и. **Алпеисов Б.Б.**

Қ 13 КАБЫЛБАЕВ ОКУЛАРЫ: жас ғалымдардың, магистранттардың, докторанттардың Халықаралық ғылыми конференциясы материалдары. 2020 жылғы 13 наурыз = КАБЫЛБАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ: Материалы Международной научной конференции молодых ученых, магистрантов, докторантов. 13 марта 2020 года. – Қостанай: ҚР ПМ Ш. Кабылбаев атындағы Қостанай академиясы, 2020. – 452 б. Қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7897-83-3

В сборник включены научные статьи молодых ученых, магистрантов, докторантов, принявших участие в Международной научной конференции «Кабылбаевские чтения», состоявшейся 13 марта 2020 г. В статьях рассмотрены роль Шракбека Кабылбаева в развитии ОВД Казахстана: уроки истории и актуальные проблемы обеспечения правопорядка; вопросы научного обеспечения реформирования ОВД: актуальные вопросы теории и практики.

Для сотрудников органов внутренних дел, преподавателей высших учебных заведений, молодых ученых, магистрантов, докторантов.

**УДК 378 (063)
ББК 74.58**

ISBN 978-601-7897-83-3

© Костанайская академия МВД РК
им. Ш. Кабылбаева, 2020

**1-СЕКЦИЯ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІІО ДАМУЫНДАҒЫ
ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВТЫҢ РӨЛІ:
ТАРИХ САБАҚТАРЫ МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРТІПТІ
ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**СЕКЦИЯ 1
РОЛЬ ШРАКБЕКА КАБЫЛБАЕВА В РАЗВИТИИ
ОВД КАЗАХСТАНА: УРОКИ ИСТОРИИ И
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРАВОПОРЯДКА**

**АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАУ САЛАСЫНДАҒЫ
ЖОҒАРҒЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ӘСКЕРИ-
ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ**

Аманкешұлы Д.,

жедел-тактикалық пәндер кафедрасының доценті, техника
ғылымдарының кандидаты, азаматтық қорғау подполковнигі

Әнәпия Т.М.,

3 курс ӨҚ-1723 оқу тобының курсанты

Қазақстан Республикасы ІІМ ТЖК Көкшетау техникалық институты

Әскери-патриоттық тәрбие азаматтық қорғау органдарының болашақ мамандарының бойында қатты азаматтық ұстанымды, адамгершілік сенімділікті, патриотизмді қалыптастыруға бағытталған тәрбие процесінің маңызды құрамдас бөлігі болуға тиіс. Бұл біздің ойымызша, азаматтық қорғау органдарының болашақ мамандарын олардың кәсіби даярлығы шеңберінде әскери-патриоттық тәрбиелеу жүйесін дамытудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарын әзірлеу қажеттігіне себепші болады.

Әскери-патриоттық тәрбие жүйесін жетілдірудің өзектілігі жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыру маңызды аспектілерінің бірі болып табылатын қоғамды әлеуметтік жаңғырту қажеттілігінен туындады. Оның маңыздылығы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н. Ә. Назарбаевтың сөйлеген сөздерінде және үндеулерінде бірнеше рет атап өтілді.

«Қазақстан – 2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты жолдауында Ұлт Көшбасшысы кезекті рет «өзімізде және балаларымызда жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу керек» деп атап өтті [1]. Бұл, ең алдымен, ел үшін мақтаныш және оның жетістіктері, жоғары патриоттық сананың қалыптасуы, Отан мүдделерін қорғау бойынша азаматтық борыш пен конституциялық міндеттерді орындауға дайындыққа тәрбиелеу, мағыналы азаматтық ынтымақтастық пен өзара түсіністікке, этносаралық және тұлғааралық өзара түсіністікке тәрбиелеу.

Әскери-патриоттық тәрбиенің маңызды бағыттарының бірі азаматтарды, әсіресе жоғары сынып оқушыларын, студенттерді, курсанттарды, адалдықтың, өз Отанына деген жоғары патриоттық санасын тәрбиелеу болып табылады. Осыған байланысты студенттерді көп қырлы қызмет ретінде әскери-патриоттық тәрбиелеу оны ұйымдастыруға жүйелі көзқарасты талап етеді.

Әскери-патриоттық тәрбиелеуді институционалдық қамтамасыз ету қызметі әскери-патриоттық тәрбиелеуді жетілдіруге бағытталған және курсанттарды әскери-патриоттық тәрбиелеуді ұйымдастыру-әдістемелік қамтамасыз ету бойынша жүйелі және мақсатты жұмыстар жүргізуі тиіс жоғары оқу орнының ұйымдық құрылымдарының болуын көздейді.

Ғылыми үйірменің негізгі мақсаты ғылыми жұмыста жүйелілікті қамтамасыз етуге бағытталған КТИ-да әскери-патриоттық тәрбие үрдісін басқару болып табылады.

Осы мақсатқа жету үшін ғылыми үйірме келесі міндеттерді шешу керек:

- КТИ-да әскери-патриоттық тәрбие жүйесін жетілдіру;
- оқу-ұйымдастыру және ғылыми-әдістемелік базаны әзірлеу;
- ғылыми үйірме тиімділігінің мониторингі;
- патриоттық тәрбие жүйесін ақпараттық сүйемелдеу.

Келесі міндеттерді орындауды көздейді:

– конференциялар, семинарлар, олимпиадалар, дөңгелек үстелдер және т. б. өткізу;

– азаматтық қорғау органдарының қызметкерлері мен ардагерлерін тарта отырып әңгімелесулер, дәрістер, кездесулер ұйымдастыру;

– өрт-спорт ойындарын (ІҚЖ) өткізу, спорт түрлері бойынша секцияларды ұйымдастыру;

– рухани және ұлттық дәстүрлерді насихаттау.

Талқылау мен насихаттаудың мәні, мысалы, Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаев атап өткендей, біздің халқымызды одан әрі біріктіріп, патриотизмнің ұлы күшін көрсеткен Қазақстанның олимпиадалық триумфы болуы тиіс [2]. Өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі басты сәттер ретінде Мемлекет Басшысы Қ.-Ж. Тоқаев Отанымызды өркендету жолындағы абырой, борышқа адалдық, парасаттылық, жасампаздық, өзіне қатысты талапшылдық, айналасындағыларға қатысты адалдық, елге қатысты адалдық сияқты жоғары құндылықтарға бейілділігін анықтайды.

Спорттық ойындарды (ІҚЖ) өткізу, спорт түрлері бойынша секцияларды ұйымдастыру курсанттардың шығармашылық және дене қабілеттерін дамытуға, салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталуы тиіс. Дене дайындығы тек сергектік пен оптимизм көзі ғана емес, сонымен қатар бос уақытты тиімді пайдалануды ұйымдастыру нысаны болып табылады. Жарысқа қатысу білім алушылардың ерік-жігерлерін, қиындықтарды жеңу қабілетін, корпоративтік рухты, мақсаткерлікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазақстанның тәуелсіздік алуы маңызды әлеуметтік құндылық ретінде патриотизмді тәрбиелеу міндетін өзектендірді. Патриотизм әлеуметтік сапа ретінде бүкіл қоршаған ортамен, оның ішінде ғылыми-білім беру ортасымен қалыптасады. Патриоттық тәрбие бағдарламасында «Мәңгілік ел» патриоттық актісі, Қазақстан халқы Ассамблеясының «Үлкен Ел – Үлкен отбасы» ауқымды жобасы, «Менің елім», «Рухани жаңғыру» азаматтық бірегейлікті нығайтудың ұлттық жобасы және т.с.с. ұлттық рухани жобаларды насихаттау көрініс табуы тиіс. Көп ұлтты Қазақстан үшін «Мәңгілік ел» идеясы және жоғарыда аталған басқа да жобалар аса маңызды, өйткені олар Қазақстанда тұратын түрлі ұлт өкілдерін біріктіреді, қазақстандық бірегейлікті қалыптастыруға ықпал етеді, біртұтас азаматтық қауымдастықты қалыптастыру үшін жағдай жасайды.

Патриоттық тәрбиені ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету жаңа оқу курстарын әзірлеуді, оқу құралдарын, практикумдарды, сондай-ақ мультимедиялық ресурстарды: электрондық оқыту бағдарламаларын, тұсаукесерлерді қамтитын оның әдістемелік базасын жасауды, яғни нақты пәнді оқу шеңберінде оқу процесінде оларды пайдалану бойынша тиісті тақырыптама мен әдістемелік

ұсынымдарды жасауды қамтиды. Курсанттардың ел тарихына, ғылым мен спортқа деген қызығушылығын дамытуға тарих, мәдениет, білім, заңнама, ғылыми іс-шараларды ұйымдастыру мен өткізу және т. б. сияқты элективті курстарды зерделеуге ықпал ететін болады.

Ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету сондай-ақ патриоттық тәрбие проблемаларын зерттеуге, оны іске асыру жөніндегі ғылыми негізделген ұсынымдарды әзірлеуге бағытталған ғылыми-зерттеу жұмысын қамтиды.

Міндеттерді орындау әскери-патриоттық тәрбие жүйесінің тиімділігін анықтауға бағытталуы тиіс. Бұл мониторинг жекелеген патриоттық іс-шаралардың нәтижелілігін бағалауды, сондай-ақ КТИ-дағы әскери-патриоттық тәрбиенің барлық жүйесін және оның құрамдас бөліктерін басқаруды бағалауды қамтуы тиіс. Ұсынылып отырған мониторинг жүргізу үшін КТИ-да патриоттық тәрбие тиімділігінің өлшемдерін әзірлеу қажет.

Міндеттердің бірі қазақстандық патриотизмді қалыптастыру, ұлттық идеялар мен жобаларды бұқаралық ақпарат құралдарында, сондай-ақ көрнекі үгіт құралдарымен насихаттау жөніндегі КТИ қызметін кеңінен жариялау қажеттілігімен байланысты патриоттық тәрбиені ақпараттық сүйемелдеуді көздейді. Мақсаты жастардың бойында қазақстандық патриотизм мен азаматтылық сезімін қалыптастыруға ықпал ету болып табылатын нақты іс-шараларды, жарыстарды, акцияларды, форумдарды, семинарларды, олимпиадаларды, дөңгелек үстелдерді жариялаумен қатар ғалымдардың, оқытушылардың, мемлекеттік органдар өкілдерінің сөз сөйлеуінің маңызы зор.

Осылайша, курсанттарды КТИ-да патриоттық тәрбиелеу жүйесінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін тетік ретінде қызметі қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға бағытталуы тиіс арнайы клуб болуы мүмкін. Қазіргі уақытта КТИ-да түрлі жастар бірлестіктері жұмыс істейді, олар курсанттарға ғылыми жобаларды жүзеге асыруға қатысуға кең мүмкіндіктер береді.

ҚР ПМ ТЖК КТИ «Жас зерттеушілер» ғылыми үйірмесі үлгі бола алады, ол өз қызметін ғылыми қызмет аясында жедел-тактикалық пәндер кафедрасында «Жас зерттеушілер» ғылыми үйірмесінің 2019-2020 жж. арналған жұмыс жоспары негізінде жүзеге асырады [3]. Аталған ғылыми үйірмелер курсанттардың патриоттық, дене және адамгершілік тәрбиесіне ықпал ету

мақсатында құрылған және оның мүшелерінің жеке және қоғамдық қауіпсіздік мәселелеріне саналы және жауапкершілікпен қарауды қалыптастыруға, экстремалды сипаттағы жағдайларда іс-қимыл жасауға, патриоттық көзқарасты қалыптастыруға, сондай-ақ салауатты өмір салтына оң көзқарасты қалыптастыруға жәрдемдесуге бағытталған. «Жас зертеушілер» ғылыми үйірмесінің жоспарына сәйкес әр түрлі іс-шаралар өткізіледі: конкурстар-викториналар, семинарлар, олимпиадалар, патриоттық бағыттағы конференциялар, азаматтық қорғау, Ұлы Отан соғысы және ауған жауынгерлерімен кездесулер. Ғылыми үйірме мүшелері кәсіптік бағдар беру жұмыстарына, «Жасыл ел» ұлттық жобасы аясында қаланы абаттандыру шараларына, балалар үйлеріне, оқу орындарына және т.б. іс-шараларға белсене қатысады. Осы ғылыми үйірме мүшелерінің жыл сайын көбеюі (мүшелігі ерікті), өткізілетін іс-шаралардың жаппай болуы және олардың курсанттар арасында да, оқытушылар арасында да танымалдығы «Жас зерттеушілер» қызметінің тиімділігін көрсетеді. Жалпы, талдау көрсеткендей, ғылыми үйірменің жұмысы курсанттардың бойында патриотизм, ұжымшылдық, жауапкершілік, тәртіптілік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді, олардың физикалық дамуын қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар үйірмелердің қызметін кеңейту және олардың жұмысын тек спорттық іс-шараларды өткізуге ғана жинақтамау қажет. Осы ғылыми үйірмелер патриоттық тәрбиені институционалдық сүйемелдеуді, сондай-ақ оның ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етілуін қамтамасыз етуі тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2012. – 15 желтоқсан // www.akorda.kz

2. Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам // kz/ru/program/program-100steps/text/show

ЛЕГЕНДАРНЫЙ ЧЕЛОВЕК И ЕГО ЖИЗНЕННЫЙ ПУТЬ

Бузаканова А.Б.,

преподаватель кафедры общеправовых дисциплин,
магистр права, капитан полиции

Акылбекова А.Б.,

старший преподаватель кафедры ОД,
магистр правоохранительной деятельности, майор полиции
Костанайская академия МВД РК им. Ш. Кабылбаева

Хотелось бы начать свою статью с прекрасных строк Абая: «Только разум, наука, воля, совесть возвышают человека». Одним из таких возвышенных и умных людей был Шыракбек Кабылбаевич Кабылбаев.

Шыракбек Кабылбаев был легендарным человеком. Он открыл первую в республике школу милиции в Алматы в 1956 году, внес неоценимый вклад в становление и развитие деятельности органов внутренних дел.

Кто же этот человек, откуда он родом, кто с гордостью может сказать что он мой земляк? Давайте узнаем, где родился этот легендарный человек оставивший глубокий след в истории развития нашей страны.

Родился Шыракбек Кабылбаевич Кабылбаев 9 марта 1908 года в одном из аулов Абралинской волости Каркаралинского уезда Семипалатинской губернии. Его родители – отец Кабылбай Бухарбаев и мать Масура Бухарбаева – были ветеранами труда, всю жизнь посвятившие работе в колхозе. Еще с детства Ш. Кабылбаев познал нужду, видел ее постоянно и в среде простых земляков. Уже тогда ему были не чужды такие понятия, как трудолюбие, чувство ответственности, справедливость. Благодаря этим качествам и желанию помочь он достиг таких высот

И кто бы мог тогда подумать, что этот маленький юнец в будущем будет первым генералом, внесшим вклад в развитие нашей страны. Его имя останется в истории органов внутренних дел как министра, дважды возглавившего МВД КазССР. Но как же он достиг всего в своей жизни?

После армии он был принят в ОГПУ-НКВД, где проработал с 20 ноября 1933 года до 10 марта 1938 года. С 7 января 1939 года

Ш. Кабылбаев работал помощником секретаря ЦК КП Жумабая Шаяхметова. Благодаря добросовестному исполнению обязанностей его переводят в Министерство КазССР, где он на разных должностях проработал 16 лет [1].

В 1940 году получил звание младшего лейтенанта, в 1943 году он надел погоны старшего лейтенанта. Жизнь Шыракбека Кабылбаева в 50-е годы была очень разнообразной, в эти годы у него были сложности, которые не сломили его дух. Дух сильного, несмотря на трудности, рассудительного и очень честного человека. 10 августа 1954 году он назначается Министром внутренних дел Казахской ССР и получает очередное звание – полковник [2].

История прихода этого человека на пост руководителя республиканской милиции весьма интересна и поучительна. В 1954 году Шракбек Кабылбаев, работая еще в качестве заведующего административными органами, был приглашен к Леониду Брежневу, приступившему только что к исполнению своих обязанностей второго секретаря ЦК Компартии Казахстана. Озабоченный далеко не завидным положением дел в структурах милиции, Леонид Ильич попросил Кабылбаева подобрать кандидатуру на пост министра внутренних дел Казахской ССР. На что последний незамедлительно и с пристрастием глубоко компетентного в этих вопросах человека стал излагать фамилии достойных, на его взгляд, людей. Но «второй», привередливо морщась, решительно отвергал одного за другим предложенные кандидатуры. И когда, казалось, вопрос с назначением нового министра так и остался открытым, Леонид Ильич вдруг произнес: – Знаете, а я нашел кандидатуру. – Шракбек Кабылбаевич с удивлением спросил: Кто это? И Брежнев ответил: – Это будете вы! Так Кабылбаев стал министром внутренних дел Казахстана.

Надо признать, что предшественники его – бывшие министры охраны общественного порядка – оставили ему в наследство, по существу, «доведенную до ручки» инфраструктуру органов. Сотрудники вынуждены были мириться с мизерной зарплатой, катастрофической нехваткой техники, вооружения, почти полным отсутствием видов на жилье. С присущей ему энергией и решительностью новый министр взялся за реализацию комплекса мероприятий, которые должны были кардинальным образом изменить ситуацию в лучшую сторону. Для этого он широко привлек к работе бывших фронтовиков, поскольку искренне верил,

что эти люди зарекомендуют себя на правоохранительном фронте такими же стойкими бойцами, как и на фронтах Великой Отечественной. Как показало время, он оказался прав: привлеченные им опытные, выдавшие виды, но по недоразумению оставшиеся за бортом юристы, эксперты, экономисты, производственники, лица гуманитарных профессии сделали многое, чтобы воз, наконец, сдвинулся с места. Результаты оказались очевидными. И все это было следствием смелой масштабной мобилизации, на которую решился Кабылбаев. Помогли ему также с честью выйти из положения его сметливость, прозорливость и интуиция, которыми щедро наделила его природа. Ну и, конечно же, не прошли даром и те университеты, которые он так рано прошел в людях. Родившись еще на заре прошлого века в бедном казахском ауле, что в бывшем Абралинском районе Восточного Казахстана, он с детства познал нужду, видел ее постоянно и в среде простых земляков. Уже тогда ему были не чужды такие понятия, как суровость, чувство ответственности, справедливость. Как свидетельствуют современники, именно эти качества, помноженные с годами на житейский опыт, профессионализм, помогли ему не только восстановить заметно упавший престиж органов внутренних дел, но и поднять его на качественно новый уровень. В кратчайшие сроки Шракбек Кабылбаев создал условия для нормальной деятельности милиции, исправительно-трудовых учреждений, других служб. Его неустанные звонки в правительство республики, в союзное МВД сделали свое дело: впервые за всю историю милиции и внутренних войск Казахстана наметилась тенденция к улучшению деятельности структур и служб материально-технического снабжения, начали строиться квартиры для сотрудников, ясли-сады и пионерские лагеря для их детей. Особое внимание стали уделять организации специальных помещений в городских и районных отделах и подотделах милиции.

Выдающиеся лидерские способности Кабылбаева проявились и в такой важной акции государства, как освоение целинных и залежных земель в Казахстане. Под непосредственным руководством министра подразделениями МВД воздвигались десятки элеваторов, зерновых токов и хранилищ. Его часто можно было видеть на строящихся центральных усадьбах совхозов, фермах и других объектах сельскохозяйственного назначения [3].

Он решал вопросы социального обеспечения милиционеров, добивался увеличения их заработной платы, повышения автори-

тета стражей порядка среди населения. Также он был обеспокоен проблемами осужденных, упорно решал вопрос наставления их на правильный путь путем перевоспитания через труд, предоставил возможность получить среднее образование и обрести профессию пребывающим в заключении. Неисчерпаемы заслуги Ш. Кабылбаева перед страной, перед органами внутренних дел. При Кабылбаеве в МВД пришли высококвалифицированные юристы, эксперты, экономисты и производственники, люди гуманитарных профессий. Он был настоящим руководителем, любил дисциплину, честность и порядок во всем, чего и требовал от подчиненных. И в то же время заботился о них, проявляя самые лучшие человеческие качества – справедливость, смелость, доброту.

Шракбек Кабылбаев был разносторонней личностью, он высоко ценил искусство. Под его началом был создан первый ансамбль Министерства внутренних дел. Также под его редакцией вышли книги «Синие шинели», «Преступления могло не быть», «Особое назначение» и другие.

Ш. Кабылбаев был прекрасным семьянином и заботливым отцом, вместе с супругой Казизой Кабылбаевой они воспитали двух дочерей и сына.

5 июля 1976 года в возрасте 68 лет генерал-лейтенант Ш. К. Кабылбаев ушел из жизни. Стоит отметить, что за достигнутые успехи генерал Кабылбаев был награжден орденом Красного Знамени (1956, 1967 гг.), орденом Ленина, орденом Красной Звезды (1945 г.), многими медалями, почетной грамотой Верховного Совета Казахской ССР, знаком «Заслуженный работник МВД СССР». Неоднократно избирался депутатом Верховного совета республики. Постановлением Правительства Республики Казахстан от 9 декабря 2014 года № 1287, учитывая заслуги Ш.К. Кабылбаева перед страной и его вклад в реализацию кадровой и государственной политики в сфере внутренних дел, в целях увековечения памяти о нем Костанайской академии МВД Республики Казахстан присвоено имя Шракбека Кабылбаева [1].

И мы надеемся, что курсанты, обучающиеся в стенах Академии, так же, как Шыракбек Кабылбаев, внесут огромный вклад в развитие нашей страны.

Список литературы

1. В память о легендарном генерале // <http://mediaovd.kz/ru/p=20687///13.09.2018//>

2. Первый казахский генерал милиции // <https://e-history.kz/ru/publications/view/2428///03> Ноябрь 2016

3. Шырақбек Қабылбаев: министр со светлой душой // <http://mediaovd.kz/ru/p=16484///14.06.2017/>

ЕЛІМ ДЕП ТУҒАН НАР ТҰЛҒА

Екібаев Р.Ж.,

аға оқытушы, тарих ғылымдарының кандидаты
Семей медицина университеті

Еліміздің рухани астанасы атанған Семей жері от ауызды, орақ тілді шешендерді, Отан үшін от кешкен қаһармандарды және кара қылды қақ жарып ел басқарған нар тұлғаларды түлеткен қасиетті мекен.

Қазақстанның құқық қорғау саласының қалыптасуына негіз болған Шырақбек Қабылбаев қазыналы қарты бар құт қонған Абыралы жерінде дүниеге келіп, қазақ зиялылары шоғырланған Алаш қаласында болашақ қоғам қайраткерінің өмірлік ұстанымы қалыптасты.

Шырақбек Қабылбаев Семей қаласындағы алаш ардақтылары білім алған мұғалімдер семинариясында (кейіннен педтехникум атанған) білім нәрімен сусындап, өзінің өмірлік жолын ұлағатты ұстаздықтан, жастарға тәлімді тәрбие беруден бастады.

1932 жылдан бастап Қызыл Армия қатарында әскери борышын өтеген Шырақбек Қабылбаев өзінің болашақтағы тағдырын халықтың түн тыныштығын сақтап, елге абыройлы қызмет атқаратын құқық қорғау саласымен байланыстырады.

1934-1938 жылдар аралығында Ш. Қабылбаев Ішкі істер халық комиссариатының және қауіпсіздік органдарының түрлі басқармаларында қызмет атқарды. 1938 жылы Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетіне партиялық қызметке шақырылады. Онда ол саяси тұрғыда шыңдалып, ұйымдастыру жұмысы жағынан іскерлік танытады [1, б. 2].

Ел басына күн туған Ұлы Отан соғысы жылдарында Ш.Қабылбаев өзінің асқан іскерлігі және ұйымдастырушылығын көрсете біліп, жеңіс күнін жақындатуға аянбай атсалысты. Бұл жөнінде заң ғылымдарының кандидаты, профессор Мирлан Қызылов төмендегідей дерек келтіреді: «...1941 жылдың

29 желтоқсанында, жаңа жылдың қарсаңында, Ш.Қабылбаев Қазақстан делегациясын басқарып, азық-түлік тиелген 15 вагон-эшелонды Батыс майданда орналасқан Панфилов атындағы 8-ші гвардиялық дивизиясы болып аталған жауынгерлер құрамына сәлем-сауқаттарды тапсыратын Қазақстан Коммунистік Партиясы Орталық Комитетінің өкілі ретінде барды. Осы тұста 1942 жылғы 1 ақпандағы «Казахстанская правда» газетіндегі «В Восьмой Гвардейской» атты мақаланың деректеріне сүйенсек: «Алматы қаласы және Алматы облысы біздерге құрметті тапсырма тапсырды. Біздер генерал-майор Панфилов атындағы 8-ші гвардиялық дивизия болып аталған құраманың жауынгерлеріне Қазақстанның еңбекшілерімен жиналған сәлем-сауқаттарды тапсыру керек болатынбыз. Оны апаратын делегация құрамының бастығы етіп Ш.Қабылбаев тағайындалған еді. 29 желтоқсан күні делегацияны дивизия өкілі штаб комиссары жолдас Фролов қарсы алады. Біздер панфиловшы-жауынгерлердің арасында майдан өмірімен танысып, жауынгерлермен кездесіп, олардың алдында сөз сөйлеп, күш-жігерлерін көтердік. Екінші және үшінші күндері Б. Момышұлының, Капровтың, Кургановтың және тағы да басқа бөліністерде болып, олардың алдында сөз сөйледік, Панфиловшы-жауынгерлердің көздерінен қуаныш көрдік...» [2, б. 13].

Шырақбек Қабылбайұлы 1938-1954 жылдары Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінде бірінші хатшы Жұмабай Шаяхметовтың көмекшісі, кадр бөлімінің нұсқаушысы, 1942-1948 жылдары Орталық Комитеттің ұйымдастырушылық-нұсқаушылық бөлім меңгерушісінің орынбасары, 1948-1954 жылдары әкімшілік және сауда-қаржы бөлімінің меңгерушісі қызметтерін атқару барысында өз ісінің шебері және кәсіби маман екендігін көрсете білді [3, б. 12].

Кеңес Одағы Коммунистік партиясының Бас хатшысы болған Л.И. Брежнев өткен ғасырдың елуінші жылдарында Қазақстан КП Орталық комитетінің екінші хатшысы лауазымын атқарған болатын. Ішкі істер министрлігінің жұмыстарын алға қою мақсатында сол жылдары әкімшілік органдары бөлімінің меңгерушісі қызметін атқарған Шырақбек Қабылбаевқа Ішкі істер министрі лауазымына үміткерді қарастыру тапсырылады. Аталған орынға лайықты адамды табу оңайға соқпайды. Біраз уақыт өткен соң Леонид Ильич Шырақбек Қабылбаевқа Ішкі істер министрі болуға

лайықты адамның тапқанын айтады. «Ол кім?» деген сұраққа, «Министр Сіз боласыз» деп жауап береді [4]. Осы уақыттан кейін Шырақбек ағаның Ішкі істер министрі лауазымындағы абыройлы қызметі басталған болатын. Генерал Ш.Қабылбаев министр қызметін абыроймен атқара жүріп, республиканың өркендеуіне, оның ішінде құқық қорғау саласындағы орын алған күрделі реформаларды жүзеге асыруға тікелей басшылық жасады.

«... Ш. Қабылбаевтың елге қызмет жасаған уақытындағы бір болған оқиға, генерал Алматы қаласын үлкен апаттан сақтап қалған екен. Дәлірек айтқанда, 1957 жылы Қапшағай су қоймасының көктемгі маусымында арнасынан асып бүкіл қалаға қауіп төнген уақытта, өзінің ұшқыр тапқырлығымен, іскерлігінің арқасында екі күн ішінде Ресей елінің Новосибирск қаласынан су соратын техниканы алдыртып, Алматы қаласын үлкен шығыннан алып қалған. Сонымен қатар, Ш. Қабылбаев өзі қызмет атқарған жылдары республиканың ішкі істер органына кәсіби кадрларды даярлау мақсатында Қарағанды, Алматы қалаларында мектептер ашу үшін талмай күш салған» [5].

Шырақбек Қабылбайұлының бастамасы бойынша Қазақстанның Ішкі істер министрлігі ведомстволық оқу орындары құрылды. 1956 жылы маусым айында Алматы арнайы орта милиция мектебі, 1969 жылы 10 қазанда Қарағанды қаласында КСРО ІМ жоғары мектебі ашылды. Осы жоғары дәрежелі оқу орнын ашу үшін төрт рет Мәскеу қаласына барып КСРО Ішкі істер министрі, армия генералы Н.А. Щелоковтың қабылдауында болды. КСРО ІМ Академиясын құрушы, экономика ғылымдарының докторы Н.А. Щелоков Ш. Қабылбаевтың Қазақстан және Қырғызстан ішкі істер органдарында ұлттық кадрларды даярлау үшін Қарағанды жоғары мектебін құру туралы ұсынысын қолдады. Осылайша, Павлодар қаласында орта және басшылық құрамдардың облысаралық милиция мектебін, Теміртау, Шымкент, Қостанай (1969 жылы) қалаларында облысаралық оқу орындарын ашты [6, б. 21].

Генерал Шырақбек Қабылбаевтың құқық қорғау саласының қызметкері кезіндегі жұмыстарының бірі қоғамдағы заңдылықтың сақталуын қадағалау болса, қайраткер тұлғаның тағы бір қыры ол ұлттық мәдениет пен өнерге деген жанашырлығы еді. Әсіресе, алаштан ән оздырған белгілі дәстүрлі әнші Жәнібек Кәрменовке тигізген қамқорлығын атап өтуіміз керек. Әншілік өнердің хас шебері Жүсіпбек Елебековтың аяулы жары Хабиба Елебекова

өз естелігінде: «...Кешке жақын біреу телефон шалды. – Иә, иә мен, үй іші аман ба? Сауықтым... рақмет. Менің бір шәкіртім бар еді. Абай ауданынан... Жәнібек Кәрменов... иә... Кәрменов. Сол бала ауылына қайтып кетіпті. Оны кейін айтамын... Қалайда алдыру керек. Солай... солай... әнші болған соң... Әйтпесе, екі туып бір қалғаным деймісің. Елдің қамын ойлайтын жігіт едің... Бармаған... әскерге барған жоқ. Ертең алдырамын... пәлі... дұрыс. Ансамбль өздеріңнен ашылады ғой. Жақсы болды... Әй, айналайын Шырақбек-ай... Рақмет, рақмет! Телефонның тұтқасын қолы дірілдеп әрең қойды, көзі жасаурап, ернін тістеледі. Шырақбек Қабылбаев – ол кезде Ішкі істер министрі. Генерал-лейтенант. Әдебиет пен өнерді шексіз құрметтейтін жаны жайсаң кісі еді. Қызмет қаншама асыл азаматтарды тәрбиелеп шығаратын парасаты биік, өте биік адам болатын. Халық Шырақбекті ерекше қадірледі. Шырақбек араласқан іс шешілмей тынбайды. Жәнібекті алдыратынына күмәнім қалған жоқ. Не керек, жиырма төрт сағаттың ішінде, Ішкі істер министрлігінің әскери бұйрығымен Жәнібек Алматыдан бір-ақ шықты. Керегі не, сол күнгі Жүсіпбектің қуанышын жеткізе алмаймын. «Шіркін-ай, елім деп туған азаматтар бар-ау. Оған сенің тегің керек емес. Адамның баласы бол. Халқыңа пайдаң тисін. Кешегісіне тіреу, бүгінгісіне сүйеу ақыл-қайратың болсын», – деп өз-өзінен рақаттанып Шырақбекті аузына ала берді», – деп Шырақбек ағаның өнер дарынына қолдау көрсеткенін ерекше тебіреніспен атап өтеді [7, б. 6].

Шырақбек Қабылбайұлының саналы ғұмырындағы ел үшін атқарған толымды істері бүгінгі күнгі жастарға, оның ішінде ішкі істер органдарының қызметінде жұмыс атқарып жүрген жас буын өкілдеріне тағылымы мол ғибратты дүние. «Абырой. Міндет. Ерлік» ұстанымын адал орындаған, өмірі өнегеге толы осындай біртуар азаматтардың тәлімді қызметтері жас полицейлерді рухани-адамгершілікке баулитын үлкен өмір мектебі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Жалмұханбетов А. Шырақбек Қабылбаев – белгілі қоғам қайраткері // Дидар. – 2008. – 6 мамыр.

2. Қызылов М. Екі мәрте ішкі істер министрі болған Шырақбек Қабылбаев туралы не білеміз? // Егемен Қазақстан. – 2015. – 3 шілде.

3. Мұсайынұлы Ғ. Қазақтың мақтанышы – Қабылбаев // Ертіс өңірі. – 2015. – 6 шілде.
4. Уразбаев Х.К. Жизнь, достойная стать примером // Полиция. kz 2015.- 5 мая.
5. Қайшантаев Д Генералдың туған жеріне іссапар! // Тәртіп және құқық. – 2015. – №16.
6. Қызылов М. Шырақбек Қабылбаев ол – кім? // Заң. – 2015. – № 5.
7. Хабиба Елебекова. Жүсекеңнің шәкірті еді Жәнібек // Орталық Қазақстан. – 2004. – 25 мамыр.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПОЛИЦИЯНЫҢ ҚҰРЫЛУ ТАРИХЫ МЕН ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР

Жағыпар Ә.Б.,

ҒЗИ ПО тарихын зерттеу орталығының ғылыми қызметкері,
гуманитарлық ғылымдар магистрі, полиция аға лейтенанты

Туткышев А.Е.,

жалпы заң пәндер кафедрасының оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция капитаны

Монай Қ.,

ҒЗИ ПО тарихын зерттеу орталығының ғылыми қызметкері,
гуманитарлық ғылымдар магистрі, полиция аға лейтенанты

Қазақстан Республикасы ПМ Б. Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясы

XX ғасыр адамзат тарихында дүниежүзілік соғыстар, революция, репрессия және тағы басқа да оқиғалармен есте қалды. Осы айтылғандардың ішіне он бес одақтас мемлекеттің басын құраған КСРО-ның ыдырауын да қосуымызға болады. Жетпіс жылдан астам коммунистік биліктің қол астында болған Қазақ КСР XX ғасыр соңында тәуелсіздігіне қол жеткізді. Тәуелсіздіктің негізі 1990 жылы 25 қазанда Республиканың Жоғарғы Кеңесі Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының егемендігі туралы Декларацияны қабылдаудан қаланды. Осы құжаттың бекітілуі еліміздегі демократиялық үдерістердің жылдам жүзеге асырылуына себепші болды.

1991 жылғы 1 желтоқсанда Қазақстан Республикасының тарихындағы тұңғыш Президентті жалпыхалықтық сайлау өткізілді. Халықтың демократиялық таңдауының арқасында

Н.Ә. Назарбаев Президент атанды. 1991 жылы 16 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық Заң қабылданып, Алаш қайраткерлері аңсаған тәуелсіз ел атанды. Тәуелсіздікті алғанымызбен, оны ұстап тұру одан да қиын болды. Өйткені, басқа трансформацияға түсіп, өзгерістерге ұшыраған жас мемлекеттің экономикалық, әлеуметтік, саяси өмірінде тұрақтылық пен негізгі ережелер талап етілді. Сондықтан, біздің мақаланы жазудағы мақсатымыз тәуелсіз еліміздің қалыптасуында ұлттық қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіпті қамтамасыз ету жолында полицияның құрылу тарихы мен қалыптасуындағы кейбір мәселелерді анықтау.

1992 жылы 10 қаңтарда Қазақстан Республикасы Президентінің №575 Жарлығымен «Қазақстан Республикасының ішкі әскерлері туралы» Қазақстан Республикасы Конституциясының (негізгі Заңының) 71-бабының бесінші бөлімінің, 114/3-бабының 21-тармағының негізінде Заңы қабылданды [1]. Осы заңда, Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігін, қоғамдық қауіпсіздікті, азаматтардың құқықтары мен бостандығын қамтамасыз ету мақсаты көзделді.

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық парадигмасының ауысуынан мемлекеттік аппараттың, соның ішінде құқық қорғау органдарының құзыреттілігін, құрылымын, функцияларын өзгертуге тура келді. 1992 жылы 23 маусымда Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығымен «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Заңы қабылданды, бұл олардың мақсаттары мен функцияларын, құқықтары мен міндеттерін анықтайтын бірінші құқықтық акт болды [2]. Оның 1-бабында Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарына анықтама беріліп, мақсаты мен міндеттері айқындалды.

«Қазақстан Республикасының ІІО туралы» Заңында ішкі істер органдары алдында төмендегідей міндеттер қойылды:

- адам және азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау;
- қоғамдық тәртіпті және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету;
- қылмыстылықпен күрес;
- өз құзыреттілігі шегінде қылмыстық және әкімшілік жазаларды орындау;
- жол жүру саласында заңдардың, нормалардың, ережелердің және стандарттардың орындалуына бақылау жасауды жүзеге

асыру, соның ішінде мемлекеттік рұқсат беру шараларын жүзеге асыру;

– елді-мекендерде, шаруашылық объектілерінде меншік және өрт сөндіру нысанына қарамастан, өрттік қауіпсіздік жағдайына бақылау жасауды қамтамасыз ету.

Алғаш рет заңнама тұрғысынан Қазақстан Республикасы ПО құқықтық мәртебесі, құқықтары мен міндеттері, полиция қызметкерлерімен арнайы құралдар мен атыс қаруын қолданудың құқықтық негіздері, ПО қызметкерлерінің әлеуметтік қорғалуы анықталды.

ПО қызмет өткерудің өзге аспектілері өзге нормативті-құқықтық актілермен реттелді, соның ішінде «ПО қатардағы және басшы құрамның арнайы атақтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңымен, Қазақстан Республикасы Министрлер кабинетінің қаулысымен, «Қазақстан Республикасы ПО қатардағы және басшы құрамның қызмет өткеруі туралы» Ережемен бекітілген.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңесінің қаулысымен 1992 жылы 18 қаңтарда Қазақстан Республикасы ПО қатардағы және басшы құрам Антының мәтіні бекітілді [3]. Тәуелсіз мемлекеттің ПО келесідей негізгі қызметінің бағыттары анықталды:

- ұйымдасқан қылмыстылықпен күрес;
- экономика, банк және қаржы саласында қылмыстық қол сұғушылықтардың жолын кесу;
- республиканың шекарасынан лицензияланбаған шикізат, тауарлар және қаражат құралдарының өтуіне жол бермеу;
- көшелерде және қоғамдық жерлерде құқықтық тәртіпті сақтау;
- азаматтардың жеке және мүліктік қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Мемлекеттің бірыңғай ПО жүйесін Қазақстан Республикасы ІІМ басқарды. Ішкі істер министрлігінің құрылуы кезеңінде басқарған басшылар туралы: «Бұл қиын кезеңдердегі тәуелсіз Қазақстанның бірінші Ішкі істер министрі милиция генерал-лейтенанты Берсенев Михаил Терентьевич (1990 жылдың сәуірі – 1992 жылдың сәуірі) болды. Одан кейін ішкі қызмет генерал-лейтенанты В.Г. Шумов (1992 жылдың сәуірі – 1994 жылдың қыркүйегі), генерал-лейтенант Б.А. Бакенов (1994 жылдың қазаны – 1995 жылдың қарашасы) тағайындалған болатын», – дейді [2]. Оған

облыстық ішкі істер органдарының басқармалары, соның ішінде көліктегі, қалалық, аудандық, қала ішіндегі аудандық, поселкелік ішкі істер органдарының бөліністері, сонымен қатар, ерекше режимді объектілер, оқу орындары, мекемелер және ұйымдар кірді. ПО орталық звеносы болып аудандық қалалық органдар құрылды. Соңғыларды нығайту мақсатында, Қазақстан Республикасы ІІМ құрылымдары мен штаттарын дамыту бойынша шаралар қабылданды. Осылайша, 1992 жылы ІІМ және облыс ІІБ аппараты жеке құрамының 12,9 % қысқартылды, ал босап қалған штаттық орындарды қалалық, аудандық ішкі істер органдарына тергеу мен анықтау бөліністерін толықтыру үшін жолдаған болатын, ал 1993 жылы қосымша 3551 штаттық бірлік беріліп, оның 50 пайызы ПО жедел-тергеу бөліністерін күшейту үшін берілген. Ақмола, Ақтөбе, Жамбыл, Қостанай, Орал, Өскемен, Шымкент қалаларында Қазақстан Республикасы ІІМ қалалық ІІБ құрылды.

Елдегі жедел жағдайдың күрделілігіне қарамастан, еліміздің құқық қорғау органдары әрекеттерді сенімді орындап, алға қойған мақсаттарға жемісті жетіп жатты. Осылайша, 1993 жылдың басынан бастап, полиция қызметкерлері өзге ведомстволардың органдарымен бірлесе отырып, 3,5 мың коммерциялық және өзге салаларды, 340 банкті, 7 мыңға жуық сауда объектілерін тексеріп шықты. Нәтижесінде 4 мың түрлі құқық бұзушылықтарды анықтады. Алынған мүліктің жалпы сомасы 12 млн. сомнан асты. Шекарадан жалпы сомасы 100 млн. сом құрайтын тауарлар мен шикізаттың заңсыз өтуіне жол берілмей, 535 бұзушылықтың жолы кесілді. 1993 жылы ақпанның бірінші бес күні ішінде-ақ қалалар мен аудандарды кешенді жедел тексеру барысында 324 қылмыстық топтың қызметі құрықталды, оның ішінде 74-і тонау мен қарақшылық жасаумен, 17 – рәкетпен, 144 – пәтер ұрлығымен айналысқандар. Сот әділдігінен қашып жүрген 550 қылмыскер ұсталынды. Қылмыстық жауапкершілікке 1629 тартылып, 785 қамауға алынды. Осындай нәтижелі жұмыстың арқасында еліміздің криминогендік жағдайы қалыпқа түсті.

Нәтижесінде Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесімен 1993 жылы Қазақстан Республикасының Конституциясы қабылданды, осы тәуелсіз елдің алғашқы Ата заң турасында з.ғ.д. В.А. Малиновский: «Конституция 131 негізгі және 13 өтпелі баптан тұрады. Оның құрылымында кіріспе, «Конституциялық құрылыстың негіздері», мынадай төрт бөлім: I. «Азамат, оның

құқықтары мен міндеттері», II. «Қоғам мен оның құрылысының негіздері», III. «Мемлекет, оның органдары мен институттары», IV. «Конституцияны сақтау кепілдіктері», сондай-ақ «Өтпелі ережелер» бар», – дейді [4]. Тәуелсіз Қазақстанның негізгі Заңы Республиканы демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырып, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары екенін білдірген мемлекет атанды. Алайда еліміздегі нарықтық қатынастардың белсенді дамуы, қоғам күштерінің үлесі мен қоғамдық сана басымдықтарының өзгеруі конституциялық өзгерістерді одан әрі дамытуды талап етті.

1995 жылғы 21 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Заңы бойынша, Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары (бұдан әрі – ішкі істер органдары) Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес анықтауды, алдын ала тергеуді және жедел-іздістіру қызметін, сондай-ақ қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандығына, қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне қылмыстық және өзге де заңсыз қол сұғушылықтардың алдын алу және жолын кесу жөніндегі атқарушылық және өкімдік функцияларды жүзеге асыратын мемлекеттік органдар болып табылады. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары» туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 21 желтоқсандағы № 2707 Заңының Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңымен күші жойылды [5].

Кеңес Одағы құлдырағаннан кейін жылдар бойы одақтық республикалардың ІІМ арасындағы өзара әрекеттестік механизмі де жоғалып кетті. Құқықтық көмек көрсету, өзара бірлескен жедел іздестірушілік, процессуалдық және алдын-алушылық іс-шаралары мәселелерін шешу ешқандай заңнамалармен, құқықтық-нормативті актілермен реттелмеген болатын. Ынтымақтастықтың жаңа жолдарын іздеуге тура келді. Сондықтанда посткеңестік мемлекеттердің ІІМ арасындағы халықаралық, ведомствоаралық келісім-шарттарға қол қою үдерісі қолға алынды және ішкі істер саласы заман ағымына қарай даму сатысында болды.

Әдебиеттер тізімі

1. Ішкі әскер: 20 жыл құқық тәртібі күзетінде. – Астана, 2011. – 210 б.
2. Серімов Е.Е., Смағұлов М.К., Қарымсақов Р.Ш. Полиция тарихы: оқу құралы. – Қарағанды, 2019. – 170 б.
3. Полиция Казахстана: Основные этапы становления и развития / под общ. ред. Б.А. Мухамеджанова; ответ. ред. И.А. Омаров – Караганда: Арко, 2005. – 300 с.
4. Малиновский В.А. Қазақстанның 1993 жылғы қабылданған тұңғыш Конституциясы // 13.07.2018 ж. <http://ksrk.gov.kz/kk/news/kazakstannyn-1993-zhylgy-kabyldangan-tungysh-konstituciyasy>
5. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңы // Егемен Қазақстан 25 сәуір 2014 ж. № 80 (28304)

АЛАШ ОРДА МИЛИЦИЯСЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ ТАРИХЫНАН

Мукашева Г.Ж.,

магистр

Ахметжанов Б.С.,

магистр, полковник, Қазақстан Республикасы Ұлттық Ұланының
Әскери институты, Петропавл қ.

Шырақбек Қабылбаев деген есімді естіген уақытта бірден оның ел алдындағы қызметі және ішкі істер органдары саласындағы мемлекеттік және кадрлық саясатты жетілдіруге қосқан үлесі ойымызға келеді. Ш.Қ. Қабылбаев Қазақстанның партия және мемлекет қайраткері. 1938 жылдан КОКП мүшесі, ішкі істер қызметінің генерал-лейтенанты (1967). Қазақ КСР Жоғары Советінің депутаты. Ленин орденімен, екі Еңбек Қызыл Ту, Қызыл Жұлдыз ордендерімен және медальдармен марапатталған. Шырақбектің туған жері Семей қаласы, кезіндегі – Алаш әскерінің рухы тасып, елдігі айқындалған ордасы. Ұлт тарихында Алаш әскері шығыс бөлімінің құрылуына ұйытқы болған Семей шаһарында Шырақбек 1924 жылы ересек қазақ мектебінің оқуына, кейіннен 1925 жылы Семей педагогикалық техникумының даярлық тобына түседі [1]. Совет үкіметі орнығып, ірге тепкенінен кейінгі жылдардағы әскери құрылым мүлде басқа арнаға түскені тарихтан белгілі. Дегенмен қазақ милициясының тарихында ойып тұрып орын алып отырған Ш. Қабылбаевтың еңбек жолын зерттеген уақытта жалпы қазақ ми-

лициясын тоқталмай кете алмаймыз. Қазақтың милициясының қалыптасуы Алаш Орда үкіметінің құрылуымен тікелей байланысты. Орынбор қаласында өткен Бірінші Жалпы қазақ съезінде (1917 ж. 21-26 шілде) қабылданған 14 қарардың біреуі «халық милициясын ұйымдастыруға» арналған [2]. 1917 жылғы 21 қарашада жарияланған және 10 пунктіден тұратын «Алаш» партиясының бағдарламасы жобасында 6-тармақ армия құруына арналды: «Халықты қорғау үшін қазіргіден басқа бастауларда құрылған әскер болуы тиіс. Тиісті жасқа толған жастар туыстық байланыстар негізінде оқытудан өтеді. Қазақтар қызметін ат милициясы түрінде өтейді» деген деректер бар [3]. «1918 жылдың 8 маусымында Ә. Бөкейханның басшылығымен өткен Кеңес қаулысында көрсетілгендей, біріншіден, милиция керек; екіншіден милиция атты болады; үшіншіден, милицияға жігіт беру міндетті емес, ұлтүшін тіленіп жазылғандар кім болса міндетті қылып алу Алаш ордада болсын; төртіншіден, милицияға керек ат, ақша жұрттан салықпен алынсын, байдан байша, кедейден кедейше; бесіншіден, қанша ат, қанша ақша жинау еркі Облыстық Комитетке берілетін болды» деген дерек кездеседі. Алаш әскери жасақтары туралы ақпарат отандық ғалымдар М. Қойгелдиев, К.Нүрпейісов, Т. Жұртбай, Д. Қыдырәлі, Д. Қамзабекұлы, С. Аққулы, Г. Анес, С. Смағұлова, Е. Сайлаубай және т.б. еңбектерінде көрсетілген [4]. Қазақ бөлімдері мен милициясын қалыптастыру жөніндегі ресми танылған құжаттар Орынбор қаласындағы 2-ші жалпы қазақ съезінің бағдарламалық құжаттары болып табылады. Съезд делегаттары бірқатар тарихи шешімдерді қоса алғанда, «халық милициясын» ұйымдастыру туралы да қарар шығарды [5, б. 70-73]. Бірінші кезеңде Алаш Орда Үкіметі милиция түрінде Қарулы жасақтарды құруды жоспарлады. Қарулы құрылымдарды құруға түрткі болған негізгі себептер съезд хаттамасында бекітілген: «Мемлекет қиын уақытты бастан кешкенін назарға ала отырып: барлық жерде жаппай құлдырау мен анархияның көріністері ретінде өлтіру мен тонау жүріп жатыр, бұл анархиядан кепілдік берілмеген және қазақ-қырғыздар қоршаған анархияға немқұрайлы бола алмайды, ол Дала облыстарында пайда болған жағдай, қазақ-қырғыз халқын мүлдем қорғалмаған, оны халық ретінде жоя алады, сондықтан да қазақ-қырғыз халқын келе жатқан анархиядан құтқару үшін халық милициясын ұйымдастыру қажет деп ойлаймыз. Съезд қаулы етті: дереу халық

милициясын ұйымдастыруға кірісу керек» [5, б. 117-18]. Съезде сондай-ақ милиция отрядтарын құру ережелері, жоспарлары, есептері мен тәртіптері қабылданды. Милиционерлерге қызмет атқару үшін жарамды 30-дан 35 жасқа дейінгі ер жынысты адамдар еркін жалданып қабылдануы тиіс еді. Барлық милиционерлер жалақыны «Ұлттық қордан» алуы керек еді. Жалға алу бойынша белгілі бір жиынтықты теру мүмкіндігі болмаған жерде жеребе қолдану жоспарланған. Бұл ретте жеребе бойынша милиционерлерге қабылданған адам өзінің орнына 20-35 жас аралығындағы басқа адамды жалдай алады. Жеребе бірнеше адамға құлаған жағдайда бір отбасы мүшесі ғана қызметке қабылданды. Сондай-ақ отбасылық және басқа да мән-жайлар бойынша жеңілдіктер беру көзделген. Милиционерлер үшін қажетті қару, патрондар мен шашкаларды Алаш Орда ұлттық қорының қаражатына сатып алу жоспарланған болатын. Алғашқы кезде әрбір ауылдық қоғам өз милиционерлерін аттармен, әбзелдермен және киіммен жабдықтауы қажет болды. Милиционерлерді оқыту үшін офицерлерді және нұсқаушыларды 100 милиционерге 1 офицерді және 50 милиционерге 1 нұсқаушы шақыру жоспарланды. Бұл жерде айта кету керек, сол сәтте «милиция» түсінігінің астында біз үйренген полиция қызметі болмаған. «Милиция» ұғымы латынша *militia*-дан шығады, ол бастапқыда жаяу әскердің қызметін көрсетті. Милиция деп тұрақты армиялардың уақыт өте келе соғыс кезінде қалыптасатын әскердің ерекше түрін атай бастады және осылайша түрлі мекемелер пайда бола бастады. «Милиция» термині ежелгі Римде жаяу әскер жауынгерлерінің қызмет өткереу деген мағынада қолданды. Орта ғасырда Еуропада милиция соғыс кезінде шақырылатын жергілікті халықтың жасақтары болды деген мағынаны берді. Ресей империясында милиция термині 1806-1807 жж. болған земское әскері, ал 19 ғасырдың соңында Кавказ және Закаспий облысының тұрғылықты халқы (тұрақты ат милициясы) шығарған әскерлер деген мағынаны берді. Милицияның тұрақты әскерлерден басты айырмашылығы ол әскери міндеттілік негізінде емес, ерікті түрде жасақталды. Бұл негізінен Дагестан ат-иррегулярлық полкі, Тер тұрақты милициясы, Кубан тұрақты милициясы, Шешен ат полкі, Ингуш ат полкі, Дағыстан милициясы, Батум милициясы, Текин ат полкі сияқты иррегулярлық тұрақты әскерлердің шағын бөлігі (170-тен 800 адамға дейін) болды. 1917 жылдың революциясынан кейін

ғана Совет мемлекетінде «милиция» термині жаңа полициялық қызмет – «халық милициясының» құрылуына байланысты өз мәнін айтарлықтай өзгертті. Алаш Орда үкіметінің шешімі бойынша милиция отрядының құрамына әр болыстан 30 жылқысы бар адамнан деп болжалды. Отрядтарды тікелей қалыптастырумен уездік жер басқармалары айналысты. Болыстық атқарушы комитеттер шақырумен айналысты. Мобилизацияланған отрядтар уездік милицияның құрамына кірді. Алаш-Орданың өкілдері уездік милиция бастығының көмекшілерімен тағайындалды. Мобилизация бойынша жалпы талаптар Алаш-Орда Батыс бөлімшесінің 1919 жылғы 11 маусымдағы № 138 бұйрығында «Алаш Орда бөлімшесіне жігіттер мен жылқыларды жұмылдыру жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» типтік Нұсқаулық бойынша көрсетілген [6]. Бұйрық аясында жылқылар мен жігіттер келесі негізде мобилизациялау жарияланды:

1) әрбір уезд бойынша мобилизациялау мерзімі Алаш Ордадың ерекше бұйрығымен жарияланады, әрбір уезден елуден бір жылқыдан, 1 жігіттен жұмылдырылады;

2) жұмылдыруға жататын жігіттер қабылдау пунктіне толық киім-кешекпен, ат жабдықтары бар жылқылармен ұсынылуы тиіс;

3) жұмылдыруға жататын жігіттер 19-дан 25 жас аралығында болуы керек;

4) қабылданатын жігіттер комиссия төрағасынан және тиісті уездік басқарманың мүшесінен, медициналық дәрігерден, бір офицерден және тиісті болыстық жер басқармасы мен ауылдық қоғамның өкілінен тұратын комиссияның қатаң медициналық тексеруіне ұшырауы тиіс;

5) қабылдау комиссиясы тиісті тұлғалар мен ауылдық ақсақалдар арқылы қабылданатын жігіттің адалдығы мен беріктігін анықтауы тиіс;

6) сотталған және тергеуде тұрған жігіттер жұмылдыру бойынша қабылданбайды;

7) қылмыстық әрекет жасағаны үшін немесе қатысқаны үшін, Қырғыз үкіметінің мақсатын орындамағаны үшін жігіттер қатаң жауапкершілікке тартылады, ал билік пен қоғамдық ұйымдарға қызмет атқару кезінде олардың әрекеттерімен келтірілген шығындар үшін ол қабылданған қоғам жауап береді;

8) қызметке жинақтан тыс еріктілер-жігіттер де қабылданады;

9) оқуға түскен жігіттердің қызмет ету мерзімі оны қызметке қабылдаған күннен бастап есептелсін, қазанды аяқтағаннан кейін олар үйіне атпен және киім-кешекпен оралады, толық мерзімге қызмет еткен жігіттер жиынтықтан тыс жаңа қызмет мерзіміне қызметке еріктілермен бірдей жағдайда қабылдана алады;

10) қызмет кезінде жігіттер ай сайын 50 рубль алады, олардың жылқыларын ұстау Алаш Орда қаражатына жатады;

11) жігіт қабылданатын ауылдық қоғам бір жұп етік, бір жаңа киім-кешек, бешмет және қорғаныш түсті шароварлар, түйе жүнінен жасалған жақсырақ шекпен, қоңыр түсті малақай, қысқа қой етігі немесе қысқа етік беруге міндетті;

12) ат жабдықтары ерден, үш бәтеңкеден, табандықтардан, үш өкшеден, шылбырдан және майғаптан тұруы тиіс;

13) жұмылдырылатын жылқылар төрт жастан сегіз жасқа дейін болуы тиіс;

14) жылқыларды қабылдау бойынша комиссия үш адамнан тұрады, медициналық дәрігердің орнына мал дәрігері қатысады. Әрбір уезд жұмылдыру аудандарына бөлінуі тиіс, болыстарды аудандар бойынша бөлу және қабылдау пункттері Алаш Орданың ерекше бұйрығымен өзгертілуі және жариялануы мүмкін [5, б. 102-105]. Жоғарыда көрсетілген пункттердің барлығы да бір ғасыр бұрын милиция қызметінің жауапкершілікті талап ететін, қоғамдық тәртіпті, меншікті, азаматтардың, ұйымдардың, кәсіпорындар мен мекемелердің құқықтары мен заңды мүдделерін қылмыстан және өзге де құқық бұзушылықтан қорғайтын әкімші-атқарушы мемлекеттік орган екенін көруге болады. 1956 жылы маусым айында Алматыда ПМ арнайы орта милиция мектебі (бүгінгі ҚР ПМ Алматы академиясы), 1969 жылы 10 қазанда Қарағанды қаласындағы КСРО ПМ Жоғарғы мектебі (бүгінгі ҚР Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы) ашылуы және бір ғасыр бұрын болған бастамалардың қайта жаңғыруы. Осы жоғары дәрежелі оқу орнын ашу үшін Ш. Қабылбаев төрт рет Мәскеу қаласына арнайы барып, КСРО Ішкі істер министрі, армия генералы Н. Щелоковқа Қазақстан мен Қырғызстанның ішкі істер органдарында ұлттық кадрлар даярлау үшін Қарағанды жоғары мектебін құру туралы ұсыныс жасайды. Бүгінгі күні жоғарыда аталған оқу орындары заң кадрларын дайындаудағы нағыз флагман ретінде танылды. Осылайша Павлодар, Теміртау, Шымкент, Қостанай қалаларында облысаралық

оқу орындары-милиция мектептері ашылды. Облысаралық мектептер базасында республикалық ішкі істер органдарында ұлттық кадрлар дайындайтын қазіргі ҚР ІІМ Қостанай академиясы да пайда болды. ҚР ІІМ Қостанай академиясының да пайда болуы полиция қызметінің маңызын айқындап отыр. Қазақстан полициясы тарихында Қазақ ССР ІІМ Ш. Қабылбаев екі рет басқарған министр ретінде аты қалды.

Қорытындылай келе, Семей өлкесінде туылған генерал Шырақбек Қабылбаевтың өмірі сол өлкеде алғаш құрылған қазақ милициясы қызметімен байланысты өтті. Қызметі мен адамдармен қарым-қатынасы Шырақбек Қабылбаевтың жан-жақты білімді, «сегіз қырлы бір сырлы» жан болғанын көрсетеді. Мінезі құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне тән қызметке қатал, тәртіпке мықты жан болып көрінгенмен, озық туындыларды, ән мен жырды жанына серік етті. Ол қазақстандық жазушылар мен ақындардың шығармаларын ерекше ықыласпен оқыды. Көптеген отандық поэзия және проза жарық жұлдыздарымен жеке таныс болып араласты, олардың әдеби ойлары мен қолжазбаларын қоса талқылады. Қазақ ұлдарының арасынан шыққан алғашқы милиция генералы Шырақбек Қабылбаев – мемлекет және қоғам қайраткері, Қазақ ССР Ішкі істер министрі, генерал-лейтенант, Ішкі істер министрлігінің еңбек сіңірген қызметкері деп бағаланған асқаралы тұлға. Оның есімі Жас тәуелсіз мемлекеттің ішкі істер органдарының қалыптасу тарихына алтын әріптермен жазылған. Алаштың аяулы азаматы Шырақбек Қабылбаевтың өнегелі өмірі мен адал қызметі жас ұрпаққа берік үлгі.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақ Совет Энциклопедиясы. Том 6. – Алма-Ата, 1975.
2. Алаш қозғалысы Т. 1. – Алма-Ата, 1970. – С. 440, 505.
3. Нурмагамбетова Р.К. Движение Алаш и Алаш-Орды. Историография проблемы. – Алматы, 2003. – 153 с.
4. Журтпай Т. Боль моя, гордость моя – Алаш! – Астана, 2016. – 1104 б.
5. Алаш-Орда: сб. документов / сост. Н. Мартыненко. – Алма-Ата, 1992. – С. 70-73.
6. Аманжолова Д.А. На изломе. Алаш в этнополитической истории Казахстана. – Алматы, 2009. – С. 202.

ДУХОВНОЕ НАСЛЕДИЕ ШРАКБЕКА КАБЫЛБАЕВА

Табулденов А.Н.,

директор Института экономики и права, кандидат исторических наук
Костанайский государственный университет им. А. Байтурсынова

Табулденова Г.Б.,

преподаватель кафедры общеправовых дисциплин,
магистр педагогических наук, капитан полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

*Принимая эстафету дел старшего поколения,
молодое поколение должно не только
продолжать его дело, доводя до конца,
но и хорошо выполнять работу.*

Ш. Кабылбаев

Лидеру нации – Елбасы Н.А. Назарбаеву принадлежит замечательная цитата: «Мечтая о нашем великом будущем, не следует забывать и о нашем достойном прошлом» [1].

Личность Шракбека Кабылбаева, его роль, заслуги перед Отечеством, органами внутренних дел республики являются неотъемлемой и гармоничной частью единой истории нашего народа. Мы всегда должны об этом помнить, знать, уважать, и как наказ передавать будущим поколениям казахстанцев.

Легендарный Министр внутренних дел Казахской ССР, государственный и общественный деятель, генерал-лейтенант внутренней службы Шракбек Кабылбаевич Кабылбаев (1908-1976) жил и созидал в судьбоносное и переломное для страны время. Он стоял у истоков многих прогрессивных преобразований; принимал непосредственное участие в становлении государственности Казахстана, формировании и совершенствовании деятельности органов внутренних дел Казахской республики.

Многогранная и целенаправленная трудовая деятельность Шракбека Кабылбаева была направлена на формирование корпуса компетентных, высокообразованных, морально устойчивых сотрудников. Он проявлял всемерную заботу о личностном и профессиональном росте работников милиции. Постоянно стре-

мился повысить уровень служебной подготовки, улучшить материально-бытовое положение казахстанских милиционеров.

Получив педагогическое образование в одном из передовых учебных заведений Казахстана начала XX века, кузницы кадров казахстанской интеллигенции, – Семипалатинском педагогическом техникуме, проработав несколько лет на ниве народного просвещения, Ш. Кабылбаев свою дальнейшую судьбу связывает со службой в правоохранительных органах республики.

После службы в рядах Красной Армии 1933 году он поступает на работу в органы государственной безопасности. В 1938 г. он был принят на работу в аппарат ЦК КП (б) Казахстана. В 1939-1942 гг. Ш. Кабылбаев работал помощником секретаря ЦК КП Казахстана, инструктором отдела кадров, заведующим сектором кадров советских органов отдела кадров ЦК КП Казахстана [2].

Работая в аппарате ЦК, 29 декабря 1941 года Ш. Кабылбаев возглавил казахстанскую делегацию, прибывшую в расположение воевавшей на Западном фронте 8-й гвардейской стрелковой Режицкой ордена Ленина Краснознамённой ордена Суворова дивизии имени Героя Советского Союза генерал-майора И.В. Панфилова. Здесь Шракбек Кабылбаевич встретился с личным составом подразделений Панфиловской дивизии, в частности с подразделением Бауржана Момышулы.

С тех самых пор завязалась крепкая дружба Шракбека Кабылбаева с участником Великой Отечественной войны, Героем Советского Союза, панфиловцем, участником битвы за Москву, писателем Бауржаном Момышулы.

В музее Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Шракбека Кабылбаева, получившей имя легендарного Министра внутренних дел Казахской ССР, имеется фотография, на которой запечатлен авторский экземпляр книги Бауржана Момышулы «За нами Москва. Записки офицера», подаренный самим героем Великой Отечественной войны Шракбеку Кабылбаеву. На нем имеется автограф писателя с текстом: «Экземпляр Комиссара (Наркома) Ш. Кабылбаева – первооткрывателя гвардии полковника Бауржана Момышулы (05.11.1958 г.).

Шракбек Кабылбаев был разносторонне образованной личностью. Он любил художественную литературу, много читал, уделял большое внимание связи милиции с общественностью республики.

В доме Шракбека Кабылбаевича была обширная библиотека классиков мировой, русской и казахской литературы. Дружба и уважительное отношение связывали Шракбека Кабылбаева с Маликом Габдулиным, Габитом Мусреповым, Габиденом Мустафинным, Сабитом Мукановым, Бауржаном Момышулы, Ильясом Омаровым, Гайсой Сармурзиным, Гали Ормановым, Гафу Омаровым, Хайдаром Арыстанбековым, Карибаем Барманкуловым, Сапаргали Бегалиным, Альжапаром Абишевым, Ахмеди Искаковым и другими.

Шракбек Кабылбаев высоко ценил произведения М. Ауэзова, наизусть знал произведения Абая, Шакарима; помнил целые отрывки из эпопей «Путь Абая». Любил казахские, русские народные песни. Имел большую коллекцию пластинок с песнями в исполнении Руслановой, Козловского, Лемешова. Часами мог слушать народные песни в исполнении Ж. Елебекова, А. Даирбекова.

В личной библиотеке Шракбека Кабылбаева хранится большое количество авторских экземпляров книг, подаренных ему известными казахстанскими учеными, писателями и поэтами.

Сегодня значительная часть личной библиотеки Шракбека Кабылбаева находится в Костанайской академии МВД Республики Казахстан. Она была передана в дар учебному заведению родными и близкими Шракбека Кабылбаевича. По одному только внешнему виду личной библиотеки, не говоря уже о внутреннем содержании, можно сделать вывод о высоком интеллектуальном потенциале, различных интересах и книжных предпочтениях ее владельца.

На языке современности Шракбека Кабылбаева можно было с полным правом назвать медийной личностью. Он часто выступал на страницах республиканской прессы, по телевидению, отвечал на актуальные вопросы простых граждан.

Под его началом стали выпускаться книги о милиции, ее буднях и трудностях в раскрытии преступлений. Так укреплялась необходимая связь с общественностью, утверждался принцип гласности в работе органов.

Узы совместной службы, позднее переросшей в крепкую дружбу, тесно связывали Шракбека Кабылбаевича Кабылбаева с Министром внутренних дел СССР Николаем Анисимовичем Щёлоковым. Они были не только коллегами, но являлись единомышленниками, объединенными общим духом, общими взгляда-

ми, общим стремлением поднять авторитет МВД, улучшить социальное, материальное, культурное положение простых милиционеров. И с этой целью использовали все имеющиеся у них как у министров ресурсы.

По оценке генерал-полковника И. Шилова, «Щёлоков много сделал для личного состава по социальной защищённости и поднятия авторитета МВД в целом». В период руководства МВД Щёлоковым были значительно повышены оклады сотрудников, 10 % всего строившегося жилья были выделены сотрудникам милиции и внутренних войск, созданы новые школы милиции и Академия МВД СССР. Была введена новая форма сотрудников милиции. По инициативе Щёлокова были созданы книги и фильмы о милиции, одним из самых зрелищных и престижных стал праздничный концерт ко Дню милиции. По воспоминаниям полковника полиции в отставке Алексея Тесленко, девизом служебной деятельности Щёлокова был слоган: «Кроме милиции, некому людям помочь!».

Н.А. Щёлокову принадлежит цитата: «Работа милиции, как искусство, литература, призвана внушить людям непоколебимый оптимизм, веру в лучшие проявления человеческих душ, стремлений, желаний, помыслов. Самого сурового осуждения заслуживает всякое пробуждение жестокости, насилия, вандализма и варварства. Обуздать эти человеческие пороки – обязанность цивилизованного общества. И если говорить юридическим языком, произведения, прославляющие пошлость, порнографию, способствующие насилию, уже сами по себе представляют уголовные деяния» [3].

Под общей редакцией Ш. Кабылбаева вышли книги: «Расследование продолжается» (1965) [4], «Синие шинели» (1969) [5], «Преступления могло не быть» (1970) [4], «Особое назначение» (1972) [4], «Бессонный патруль» (1974) [6].

«Синие шинели» – это книга по истории милиции Казахстана с первых дней образования до начала 70-х гг. XX столетия. Эта работа представляла собой первую попытку систематизации разноплановых документов, публичного издания материалов о работе милиции Казахстана. Она содержала сжатую историческую справку, воспоминания отдельных ветеранов милиции, документальные очерки и рассказы, повествующие о героических буднях милицейской работы.

Под редакцией Министра внутренних дел Казахской ССР Шракбека Кабылбаева в издательстве «Казахстан» в 1970 году был опубликован сборник статей о деятельности казахстанской милиции «Преступления могло не быть». В предисловии к этой книге отмечалось, что значительное сокращение тяжких и особо опасных преступлений в социалистическом обществе выдвигало актуальную задачу дальнейшего предотвращения малейших нарушений социалистической законности, всемерного улучшения дела воспитания активных и сознательных граждан.

Профилактика, распространение правовых знаний, практика работы органов внутренних дел, тема личной ответственности перед обществом, забота о воспитании молодежи, вера в человеческие силы и возможность порвать с преступным прошлым – таковы были темы основных разделов сборника. Авторы его сделали также первую попытку раскрыть причины некоторых характерных правонарушений. Книга была написана работниками Министерства внутренних дел, прокуратуры, представителями общественности, журналистами, непосредственными участниками и свидетелями событий [4].

Сборник «Бессонный патруль» был посвящен остросюжетным и значительным по своей проблематике материалам, позволявшим заострить внимание общественности на неизбежных последствиях пустого времяпрепровождения, бездуховной жизни человека, которые порой и толкали его на правонарушения или автоматически переводили в разряд неизбежных сообщников правонарушителей, в силу отсутствия постоянной привычки задумываться над окружающей жизнью, интересоваться событиями, не говоря уже о необходимости активного участия в созидательной деятельности народа. В предисловии к этой книге Шракбек Кабылбаев отмечал, что в наших постоянных сборниках о делах казахстанской милиции, о лучших ее людях мы стремимся показать, прежде всего, людей высокого долга, людей самоотверженных, политически образованных и профессионально подготовленных, для которых служба стала смыслом жизни [6].

Шракбек Кабылбаев был уверен в том, что работники органов МВД должны были иметь крепкую политическую закалку, широкий кругозор и глубокие знания, которые помогут им лучше справляться с возложенными на них обязанностями, проявлять революционную бдительность. Министр отмечал, что большин-

ство советских людей постоянно и порой ежедневно убеждались в том, что понятие о милиции неразрывно связано с честностью, вежливостью, культурой и законностью [6].

В сборнике «Особое назначение» Министр внутренних дел сформулировал основную суть и значение казахстанской милиции.

Он писал о том, что «милиция и поныне облечена полномочиями особого назначения, не присущими никакому другому государственному органу. Она призвана охранять общественный порядок в городах, населенных пунктах и на транспортных магистралях, обеспечивать охрану государственной собственности, личности и прав граждан от преступных посягательств, своевременно предупреждать, пресекать и раскрывать уголовные преступления, широко опираясь в этой многогранной работе на помощь и поддержку широких масс трудящихся, общественных организаций и добровольных народных дружин. Наша милиция неотделима от народа, является его детищем» [4].

Рассуждая о писательском таланте Шракбека Кабылбаева, его диалоге с общественностью Казахстана, простыми гражданами страны, следует отметить, что секрет его феномена заключался в том, что он не только прекрасно разбирался в тонкостях своей непосредственной работы. Важным слагаемым его профессионального и личностного успеха являлось умение разбираться в людях, видеть в них, прежде всего, Личность Человека. В центр своего внимания, мировоззрения он всегда ставил Человека, уважение его законных прав, свобод и интересов.

Так, в работе «Бессонный патруль» Шракбек Кабылбаев приводит в качестве основного примера одно из решений съезда Компартии СССР, в котором речь шла о создании творческих условий в работе с письмами трудящихся, обстановки благожелательности и в то же время повышения гражданских требований к населению. В нем отмечалось, что «в нашем понимании культура управления, органически включает в себя и внимательное, заинтересованное отношение к нуждам и заботам трудящихся, оперативное рассмотрение их обращений и просьб. Атмосфера благожелательности, уважения к человеку должна царить в каждом нашем учреждении». Ведь с этого и начинается высокая культура оперативно-служебной деятельности, непримиримость к недостаткам и равнодушию в службе. Отсюда растет и ширится движение за звание милицейских подразделений высокой культуры» [6].

Шракбек Кабылбаев был замечательным психологом, педагогом. Первоначально полученное Ш. Кабылбаевым педагогическое образование оказало значительное влияние на всю его последующую профессиональную деятельность в должности Министра внутренних дел Казахской ССР.

В его многогранной работе всегда прослеживалась четкая генеральная линия Педагога с большой буквы, решавшего организационные, служебные задачи с педагогической, методической и методологической точки зрения.

О проблемах и нуждах людей он знал не понаслышке, а непосредственно, из первоисточника – приглашал на беседы сотрудников, интересовался их материальным положением, профессиональной ситуацией и всегда в меру своих сил и полномочий помогал в трудной жизненной или профессиональной ситуации. Он был человеком, который был доступен в общении с простыми гражданами.

Произнесенные им напутственные слова выпускникам ведомственных учебных заведений являются особо значимыми и востребованными для современных сотрудников органов внутренних дел – представителей государственной власти: «Скромность всегда украшает человека. Будьте скромными». Это высказывание мудрого человека мы должны всегда помнить и следовать ему в нашей повседневной деятельности.

Жизненное и профессиональное кредо Шракбека Кабылбаевича было многогранным, и вместе с тем, он всегда был предан своему любимому делу, своему долгу, своей семье. Он был верным сыном своей страны, своей эпохи, он безупречно служил своему Отечеству.

Шракбек Кабылбаев является идеалом для нашего общества, прежде всего, молодых сотрудников органов внутренних дел. Для всех нас его Личность является эталоном, образцом, примером для подражания.

Список литературы

1. Мечтая о нашем великом будущем, не следует забывать и о нашем достойном прошлом // <https://ru.citaty.net/tsitaty/650593--/>
2. Биография. Кабылбаев Шракбек Кабылбаевич // http://kostacademy.kz/kabylbaev_biografija_rus/
3. Генерал-полковник Иван Шилов: «Мы все были влюблены в свою профессию» // . Дата обращения 30 января 2020 года.

4. Расследование продолжается. – А., 1965; Преступления могло не быть. – А., 1970; Особое назначение. – А., 1972 / под общ. ред. Ш. Кабылбаева // http://www.publ.lib.ru/archives/k/kabylbaev_Shrakbek_Kabylbaevich/_Kabylbaev_Sh.K.html

5. Синие шинели / под общ. ред. Ш. Кабылбаева. – А., 1969 // <http://readli.net/sinie-shineli-sbornik/>

6. Бессонный патруль / под общ. ред. Ш. Кабылбаева. – А., 1974 // <http://litlife.club/br/?b=287466>

ГЕНЕРАЛ ТҰЛҒАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ

Тойматаев Д.,

Қазақстан тарихы және философия кафедрасының меңгерушісі,
философия ғылымдарының кандидаты

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті

Құтымбаев Р.,

дене шынықтыру кафедрасының оқытушысы,
педагогика магистрі, полиция аға лейтенанты

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Кабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Қазақтың біртуар азаматы, мемлекеттік қайраткер Шырақбек Қабылбаев тоталитарлық жүйе кезінде елінің бірлігі, құқық қорғау органдарының тұтастығы үшін ат салысып, содыр саясаттың соққысына ұшырап, түрлі қиянаттарды бастан кешірген кесек тұлғаның қайраткерлік келбетін ашып, жас офицерлерге оның кісілік парасатын, перзенттік адалдығын, азаматтық ірілігін, ұлтжандылығын үлгі етуді мұрат тұтқан.

Шырақбек Қабылбаев тәрізді тұлғалар туралы тарихи кітап жазу, олардың еліне, халқына сіңірген еңбегіне баға беру – аса жауапты іс. Қазіргі заман Отан тарихы ғылымы бойынша, ішкі істер органдарының тарихын зерттеу жұмысымен айналысушылардың ерекше мән беріп, кезең ақиқатын ашып, терең зерделенуге тиісті тақырыптардың бірі. Өйткені, осындай ұлт қайраткерлерінің бейбіт күндегі ерліктері туралы әңгіме көп. Халық өзі сүйген перзентінің іс-әрекетін аңызға айналдырып, оны кейде ел тілегінің символына айналар ертегілік кейіпкерге айналдырып жіберетіні де бар.

Қайраткердің кеңестік дәуірде қызмет жасаған уақыты өте қиын кезең болды. Ол соғыс алдындағы ашаршылық пен

қуғын-сүргінді көрді. Бұғанасы бекіп, қабырғасы қатпай жатып, халықтың ауыр еңбегін бірге бөлісті. Елім, жерім дегені үшін министрлік басшылығынан алынып, қуылды. Бұдан кейінде кеңестік жүйе тарапынан әділетсіз жасалған тепіріштер азболған жоқ. Бірақ мұның бірде – бірі оны мұқата алмады. Қазақ халқының қайтпас қайсар ұлы алған бағытынан қайтпады, билікке иілмеді, мансапқа сатылмады, перзенттік адалдығын, азаматтық ірілігін сақтап қалды.

Біз өткенімізді саралап, келешегімізді бағамдай білетін халықтың ұрпағымыз. Сондықтан өз кезегінде халық үшін еңбегін аямай, елім деп жастық күш-жігерін жұмсаған ұлыларымызды ұлағаттап отыру азаматтық парызымыз деп білеміз.

Елімізде қоғамдық және мемлекеттік істерге араласып, басшылық жасаған қайраткерлер көптеп саналады. Қоғам өзінің заңды ерекшеліктерімен адамның іс-әрекеттері арқылы айшықталады, дамиды. Адамдардың іс-әрекеттері қоғам дамуының объективті заңдарына бағынады. Ол заңдардың дұрыс-бұрыстығын түйсініп, әрекет ету ерекшеліктерін түсініп білетін ерекше дарынды адамдар – тұлғалар, қоғам қайраткерлері. Адам тұлға болып туылмайды, ал қалыптасады деген көзқараспен қазіргі ғалымдардың көбісі келісуде. Бірақ тұлғаның дамуы қандай заңдарға бағынатыны жөніндегі көзқарастар сан алуан. Өйткені тұлға дамуы үшін қоғам мен әлеуметтік топтардың мәні, дамудың заңдылықтары мен кезеңдері, тұлға дамуының дағдарыстары, даму үрдісін тездету мүмкіндіктері әрқилы түсіндіріледі. Қазақ қашан да өткенге салауат айтып, болашаққа аманат жүгін қалдырған. Сондықтан да ел тарихында асылдарын ардақтап, ұлыларын ұлықтай білген.

Өткенін бағалай білу өнегелі ұрпақтың ісі, елдіктің белгісі. Заман өзгерген сайын өткен қоғам да, сол қоғамда өмір сүрген адамдардың да бейнесі өзгеруі мүмкін. Десек те, жар құлағы жастыққа тимей, ел мүддесі үшін аянбай еңбек етіп, көп мақсатқа күш-қайратын жұмсаған азаматтарын елі мәңгі естен шығармаған. Отан – адамның түп-тамыры, кіндік қаны тамып, өсіп-өнген жері. Сондықтан адамның Отан анасын ұмытпай, ата-мекенін жаудан қорғап, ата ерлігін сақтау, жалғастыру, туған жерді қастерлеуі ана сүтімен бойымызға дарыған қасиет. Б.Байрон «Өз елін сүймеген адам ештеңені де сүйе алмайды», – деген. Адамның өнегелілік қасиетінің қалыптасуы оның өзін-өзі басқаруы мен

тұрмыста тәлтіректемей табанынан тік басып, мығым тұра білуі іс-қимыл шеберлігіне байланысты. Міне, артына өшпес із қалдырған тұлғаның бірі мемлекет және қоғам қайраткері Шырақбек Қабылбаев – қазақ халқының маңдайына біткен жарық жұлдыздарының бірі. Ол құқық қорғау органдарының тарихы мен мәдениетінде өшпес мұралар қалдырып, ұлттық мәртебеміздің бүгінгі күнге дейін шашылмай-төгілмей жетуіне мұрындық болған біртуар адам. Тұлғаның қалыптасу жолында құқық қорғау және қоғамдық тәртіпті сақтау, отандық ведомстволық жоғарғы оқу орындарына қосқан үлгілері ерекше орын алады.

Тұлға деп жиі әлеуметтік даму барысында бойына әлеуметтік және өмір үшін маңызды қасиеттерді жинаған адамды түсінеді. Алаштың аяулы азаматы, белгілі қоғам және мемлекет қайраткері, ұзақ жылдар бойы Қазақстанның әлеуметтік-мәдени саласының өркендеуі жолында аянбай еңбек етіп, халық құрметіне бөлене білген Шырақбек Қабылбаев Кеңестік заманда қызмет етіп, әміршіл тоталитарлық жүйе мен коммунистік идеологияның шектеулеріне көне, төзе жүріп өз халқына құлшылық ете білген тұлға. Адам болмысының ерекшелік деңгейі адамдар арасында өзара бәсекелестік тудырады-дағы олар өз жағынан ұлттар, мемлекеттер арасындағы бәсекелестікке ұласады. Қандай да болмасын бәсекелестіктің негізі адамның болмысында, оның бойына тән қасиеттердің әр түрлілігінде жатыр. Бес саусақ бірдей емес сияқты адамдар да, олардың бойындағы қасиеттер де әр түрлі болады. Жақсылық бар жерде жамандықтың, аңғалдық бар жерде айлакерліктің болуы табиғи шындық. Себебі олар бір-біріңсіз өмір сүре алмайды. Адам болмысының ерекшелік деңгейі оның бойына тән қасиеттердің бәрін «сыртқа» шығарады. Өйткені адам өзінің өзгелерден ерекшелігін анықтау үшін, ең алдымен өзін – бойына тән қасиеттер арқылы білуі тиіс. Сонымен қатар, адам өз-өзін тек басқа адамдармен қарым-қатынасқа түскенде ғана ұғына алады. Өзара қарым-қатынас белгілі бір жағдайларға байланысты туындайтындықтан, адам бойынан көрініс табатын қасиеттер де әр түрлі болуы мүмкін. Өзара түсінбеушіліктің, қарама-қайшылықтың туындауының негізгі себебі қарым-қатынастың мағынасына орай анықталады. Егер кімде-кіммен қарым-қатынас жақсы болса ол адам біз үшін жақсы адам болып есептеледі. Кім біледі, ол тек біз үшін ғана жақсы адам шығар? Бұл жерде басты нәрсе адамның кім екендігінде емес,

керісінше онымен арадағы туындайтын қарым-қатынасты реттей білу қажет. Елбасы – Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың: «Адам мәңгі жасамайды, мәңгі жасайтын оның ісі» деген ұлағатты сөзімен айтсақ, Шырақбек Қабылбаев өнегелі өмірімен, өрнекті тіршілігімен, қажырлы қайратымен, ұлтжанды мінезімен ел есінде мәңгі сақталған тұлға. Тұлғаның кәсіби қалыптасуы – әрбір адамның балалық шағынан бастап тұлғалық кезеңге дейінгі алған білімі мен тәрбиесінің негізінде, жалпы қоғам мойындаған қағидалар мен заңдылықтарға сай қалыптасуы. Ендеше, тұлғаның қалыптасуы әр адамда әртүрлі жолдармен және ықпалдардың әсерінен жүзеге асады деген сөз. Демек, толық әрі нақты тұлғаның кәсіби қалыптасуының формуласы жоқ. Солай болған күннің өзінде барлық адамды байланыстыратын, олардың тұлға болып қалыптасуына ықпал ететін ортақ факторлардың бар екенін естен шығармауымыз керек.

Адам болмысының жалпылық деңгейін оның бойына тән өнегелілік қасиеттері арқылы анықтауға болады. Өнегелік мәдениеттің негізі болып табылады.

Соған орай өмірдің түрлі қиыншылықтарын көре жүріп 1931 жылы Семей педтехникумын ойдағыдай бітіріп, қызмет жолын бастайды. Ал бүгінгі педагогикалық колледж – бұл қазіргі заманғы оқу орны, негізгі мақсаты – кәсіби білім беру жүйесін құру, дағды мен құзыреттің кең түрін меңгерген білікті мамандарды даярлау. Колледжде білікті мамандар даярлау ісі ұлттық құндылықтарға, халықтық тәрбие негіздеріне, білім берудің қазіргі заманауи инновациялық технологияларына сай құрылған оқу-тәрбие ісі арқылы жүзеге асырылуда.

Шырақбек Қабылбаевтың мемлекеттік қызметкер ретіндегі еңбек жолы отызыншы жылдардың екінші жартысы мен жетпісінші жылдардың бірінші жартысымен тығыз байланысты. Бұл кезең ел-жұртымыздың өте қиын жағдайларды басынан кешкен жылдары. Атап айтқанда: шаруаларды еріксіз колхоздандыру жылдары халық қолындағы малынан айырылып, соның салдарынан қырғын аштыққа ұшыраған; 1941-1945 Отан соғысы жылдары; жеңістен кейінгі күйзелген шаруашылықты қалпына келтірудегі жұрттың бастан кешкен қиыншылықтары; тың игерген күрделі жылдар. Қоғамдық-саяси жүйеде қатаң әкімшіл-әміршілдік жүйе шарықтай түсті. Бұл қоғамдық-саяси өмірдің барлық саласынан көрініс тапты. Адамның табиғи құқығын шектеу, ұлттық мүддені

ескермеу, мемлекеттік басқару жүйесіне ықпал жасау сияқты ол қылықтардың шегі болмады. Қоғамдық-саяси және мәдени өмір орталықтан басқарып отырған Коммунистік партияның қатаң бақылауына алынды. Сталиннің жеке басына табыну қоғамдық өмірде берік орын алды. Үкімет басшылары түрлі желеулермен заңдылықтарды өрескел бұзып, мемлекеттік билікті теріс қолданып жатты. Қазақстан партия комитеттері өз жұмысын аталмыш жағдай аясында жүргізді. Тарихта «жылымық» деп аталып жүрген 1954-1964 жылдары біршама басшылықтың ұжымдық принциптері енгізіліп, әміршіл-әкімшіл басқару жүйесі босаңси бастады. Қоғамдағы кеңес және қоғамдық ұйымдардың рөлі біршама өсті. Қоғамдық өмірді демократияландыруға бағытталған бұл шаралар біршама ой еркіндігін туғызды. Міне, осы сияқты елеулі оқиғалар орын алған ширек ғасырдай уақыт аралығындағы әлемдік тарихқа өзгеріс енгізген кезеңнің келбетін сомдап шығу, саяси-экономикалық дағдарыстардың себебін талдап, мәніне бойлау өз өзектілігін әлі күнге жоғалтқан жоқ сияқты.

Қазақстанның бірінші Президенті Н.А. Назарбаев айтқандай, тоқырау өмірдің барлық салаларында: идеология да, адамдар арасындағы қарым-қатынаста да, орын алды. Брежневтің жеке басына табыну етек алған жағдайда, әсіресе, жетпісінші жылдардың аяғы мен сексенінші жылдардың бас кезінде ол барған сайын күшейе түсті. Неміс ақыны Гете айтқан екен: «Ұлы адамның туған, тұрған, еңбек еткен жерлері ардақты да қадірлі. Ғасырлар өтсе де ұрпақтарға оның сөзінен де, ісінен де үні естіліп тұрады». Гетенің осы сөзі Шырақбекке арналып айтқандай. «Өлді деуге сыйама ма, ойландаршы, өлмейтұғын артына сөз қалдырған», – деген Абайдың сөзімен айтқанда, Шырақбек Қабылбаев – құқық қорғау органдар тарихында және Отандық ведомстволық білім беру жүйесінде мәңгі жасай беретін ұлы генерал. Ол өзінің ғұмырында құқық қорғау және осы саладағы білім беру жүйесін қалыптастырып, жаңа сатыға көтеріп кетті.

Қабылбаевтың өзін тұлға ретінде көрсететіндей негізгі қызметі ҰМСБ-ПХК-дан басталған. Әскерден қайтарылғаннан кейін ҰМСБ-ПХК жұмысқа қабылданған Ш. Қабылбаев 1933 жылдың 20 қараша айынан бастап 1938 жылдың 10 наурызына дейінгі аралықта ПХК органында қызмет атқарады. Оның қызметтік аттестация материалдарының ішінде осы кезеңдегі қызметі жөнінде: «Ш. Қабылбаев ПХК органының қызмет

уақытында тәртіпті, тапсырылған жұмысқа адал қарайды. Ынталы, қиын жағдайларда жылдам бағдар жасай алады. Тұрмыста сыпайы. Партиялық-қоғамдық жұмыстарға белсене қатысады. Өзінің идеологиялық деңгейін жоғарылатуға күнделікті жұмыс жасайды» деп мінездеме беріліпті.

1939 жылдың қаңтар айының 7 жұлдызынан бастап Қазақстанның Коммунистік Партия Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Жұмабай Шаяхметұлы Шаяхметовтің көмекшісі болып жұмысқа кіріседі. Осы кезеңнен бастап Жұмабай Шаяхметов Шырақбек Қабылбаевтың тәлімгері және ұстазы десе де болады. Көптеген тарихшы ғалымдар өз заманында саяси қызметін ПХК-да бастаған Жұмабай Шаяхметовтің де ұлттық кадрларды тарту мәселесіндегі біліктілігін жоғары бағалайды.

Біздің тарихымызда кез келген тұлғаның ағат істері де, елге пайдалы қызметі де болды. Оның бәрін таразылап, ғылым көзімен әділ бағалау – бүгінгі азат рухты, еркін ойлы Қазақстан мемлекетінің ғалымдары үшін үлкен сын. Ш.Қабылбаев ұлты үшін, адамзат баласы үшін істеген оң істері, пайдалы жұмысы әлдеқайда көп болды деген ойдамыз. Бұл тарихи тұлға өскелең ұрпаққа, болашақ офицерлерге тәртіптігімен, берілген іске адалдығымен, қарапайымдылығымен, бәрінен де халыққа риясыз қызмет істеуімен үлгі болып қалады. Тарихи тұлғаның өмірі ауыр. Оның өзі тірісінде бірге өмір сүрген халық, ел сынайды, өмірден кеткеннен кейін тағы да замана елегінен өшеді. Шырақбекпен бірге өмір сүрген замандастарының басым көпшілігі оның іскерлігін, әділдігін, принципке берілгендігін, турашылдығын айтады. Қалай болғанда да Шырақбек Қабылбаев қазақ елінің басы қасында көп жылға жуық болған азамат. Тарихқа сын көзбен қарау барысында мынау тек ақ болудан, мынау қара болудан тұрады, деп үзілді-кесілді айтуға болмайды. Сондықтан, ол: Адамгершілік пен адалдыққа, батылдық пен борыштылыққа, арлылық пен жауапкершілікке, қайраттылық пен ерлікке, жариялық пен елжандылыққа, ұлттық мақтаныш пен табандылыққа, намысқойлық пен әділдікке, әдептілікке шақырған.

Шырақбек Қабылбаев Қазақстанның аса қауырт тақиын кездерінде басшылық тізгінін адал да абыройлы алып өтті. Енді сол қайраткердің Алматыда есімі көше аттарына беріліп, бейнесі ескерткіш тақтамалардан бізге қарап тұр. Шырақбек

Қабылбаевтың ішкі істер органдарының тарихында, кеңірек алсақ, қазақ тарихында үлкен тұлға болып қалары анық. Біз тарихтағы тұлғаларға өте мұқият қарағанымыз абзал. Көзі тірісінде мақтап, көзі тайғаннан кейін даттамай, тарихи тұлғаларды бір түсті бояумен мәнерлемей, азаматтығын айтып, көпшілігін көрсетіп, болашаққа тағылым боларлықтай саяси портретін жасауымыз керек. Қалай болғанда да Шырақбек Қабылбайұлы Қабылбаевтың өмірі мен қызметі оның жасап кеткен жақсылығымен қажеттіктері арнайы зерттеу арқылы тарихқа хаттанушы керек. Бұл біз үшін емес, болашақ тарих үшін керек. Уақыт алыстаған сайын ірі тұлғалар биік таулардай айқындала түседі. Солардың қатарында ішкі қызмет генерал-лейтенанты Шырақбек Қабылбаев та тұр. Ол туралы Шәкәрім Құдайбердіұлының мына өлең жолдары көрсетеді:

Қайтадан қайырылып қауымға келмейсің,
Барыңды, нәрінді тірлікте бергейсің.
Ғибрат алар артына із қалдырсаң,
Шын бақыт – осыны ұқ, мәңгілік өлмейсің!

Әдебиеттер тізімі

1. Шырақбек Қабылбаев. – Алматы: «Кітап» баспа үйі, 2004.
2. Жәнібек. Естеліктер жинағы. – Алматы: «Жалын» баспасы, 2001.
3. Аққозин М. Жұмабай Шаяхметов. Қазақстанның ұмыт болған басшысы жайлы бір үзік сыр. 13 қараша, 2009 // https://www.azattyq.org/a/Kazakhstan_zhumabai_shayakhmetov/1876947.html.
4. Күрделі заманның қайсар қайраткері. Естеліктер мен мақалалар жинағы. – Алматы: «Аударма» баспасы, 2002.
5. Мұхаммедқалиев Қ., Зәңгіров Е. Күрделі заманның қайсар қайраткері. – Астана: «Аударма» баспасы, 2002.
6. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. IV том. – Алматы, 2002.
7. Құлмұхаммед М. «Алаш бағдарламасы», «Ақиқат пен қиянат». – Алматы, 2000.
8. Шаяхметов Ж. Қазақ ССР-нің халық шаруашылығын өркендетудің 5 жылдық жоспары және Қазақстан партия ұйымының міндеттері // Қазақстан большевигі. – 1946. – №7. – Б. 8, 21.
9. Шаяхметов Ж. О состоянии идеологической работы в Казахской партийной организации // Большевик Казахстана. – 1948. – №3. – С. 17-31.
10. Елебекова Х. Қазақстанның еңбек сіңірген артисі. Өні кетпес құлақтан ... // Орталық Қазақстан. – 2004. – 25 мамыр. – Б. 6.
11. Кәрімхан З. Қазақтан шыққан тұңғыш милиция генералы // mediaovd.kz>kz.p=18484

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР
МИНИСТРЛІГІ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА
ЖАЛПЫ ЗАҢ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА БІЛІМ БЕРУДІҢ
ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ**

Утегенова С.Т.,

жалпы заң пәндері кафедрасының оқытушысы, магистр,
полиция майоры

Карымсакова Д.Т.,

жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, магистр,
полиция майоры

Ақылбекова А.Б.,

жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, магистр,
полиция майоры

Қазақстан Республикасы ІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Білім – барлық уақытта жоғары құндылықтардың бірі болған. Тек білімді, сауатты адам ғана келешек тізгінін қолына ала алады. Осыны ескере отырып Елбасы Н. Назарбаевтың 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін әрі қарай дамыту, жетілдіру жоспарын құрып, көптеген мақсаттарда көздеп отыр. Олар: инженерлік білім беруді және заманауи техникалық мамандықтар жүйесін дамыту, оқыту әдістемелерін жаңғырту, елімізге қажетті технологиялар трансферті мен оларды қолдану үшін мамандарды оқыту. Елбасы ұсынған елімізді өркендету бағыттарының бірі – білім саласының қызметкерлері, біздер үшін өте маңызды болып табылады. Жолдау білім беру саласында еңбек етіп жүрген ұстаздарға жаңа міндеттер жүктейді [1].

Жоғарыда аталып кеткендей, Қазақстан Республикасының құқық қорғау жүйесін жетілдіру жүйесі құқық қорғау органдарының жеке құрамында жоғары кәсіби, сапалы білім, іскерлік, дағдыны қалыптастыру өзекті мәселе екенін көрсетті. Бұл қызметкерлерге жүктелген тұлғаның мүдделерін қорғау бойынша қоғамға және мемлекетке қылмыскерлерден және басқа да қол сұғушылықтардан қорғауға мүмкіндік туғызады.

Аталып кеткендерді ескере отырып болашақ қызметкерлерді оқыту, құқық қорғау жүйесінің ары қарай жетілдіру талапта-

рына үлкен дәрежеде сәйкес болуы және біздің педагогикалық қорымызға жаңа әдіснамалар, әдістер, технологияларды белсенді түрде енгізуіміз тиіс. Біздің сабақ өткізу кезінде қолданатын қолайлы әдістер – баллды-рейтингтік әдіс, түрлі интерактивтік әдістер, ойын әдістері, дебаттар мен пікірталас, бинарлы сабақтар, сонымен бірге, электронды білім беру қорлары мен сервистер.

Жалпы заң пәндер кафедрасы оқытушыларының педагогикалық тәжірибелерінде маңызды орын алатын баллды-рейтингтік әдіс. Біздің жоғары оқу орнымызға ол Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2011 жылғы 20 сәуірдегі «Оқытудың кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастырудың қағидаларын бекіту туралы» № 152 бұйрығына сәйкес қолданысқа енген [2].

Осы уақытта бұл жүйе жалпы заң пәндер кафедрасында және жалпы жоғары оқу орнының барлық пәндері бойынша қолданыста. Біздің тәжірибемізден шыға отырып курсанттардың оқу үлгірімі бағасының баллдық жүйесінің тиімділігі, білім алушының іскерлігі, дағдысы мен жеке-беттеу және дифференциалды білімін бағалауды жетілдіруге мүмкіндік берілуі. Дәстүрлі бес баллды жүйе бойынша бағалау шкаласының шектеулі болғанына орай курсанттардың барлық жұмыс нысанын бағалау қиынға соғады, ал баллдық жүйені қолдану аталған мәселені жояды: ол егжей-тегжейлі шкаланы болжамдайды, толықтырулар мен пікірталасқа қатысуларды, тек жауаптарды бағалап қана қоймай, сұрақтарды да бағалауға мүмкіндік туғызады. Баллдық жүйе шығармашылық деңгейдегі тапсырмаларды тепе-тең бағалауға мүмкіндік береді, жоғары сапаны мадақтау, оларды орындауда қалыпсыз болуы. Білімді бағалаудың 100 балдық шкаласын қолдану тәжірибесін ескере отырып, оның ведомстволық оқу орындарында ғана емес, сонымен бірге Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің жоғары оқу орындарында да қолданыста.

Жалпы әлемдік жоғары білім беру үрдісін ескере отырып, заман талаптарына сай, қазіргі таңда оқу үрдісіне дайындық үшін оқытушыға да, сонымен бірге білім алушыға да электронды білім беру қорларын қолданбау мүмкін емес. Біздің тәжірибеміз көрсеткендей, оқытушылар мен курсанттарға бейнефильмдер, мультимедиялық презентациялар, компьютерлік тестер, интернет желісінде орналастырылған және электронды тасығышта жазылған электронды мәтінді материалдар қолайлы болып табылады.

Енді, педагогикалық әдістердің қызықты, қолайлы және қажетті нақты әдістеріне тоқталсақ болады. Атап айтқанда, қазіргі уақыт бізден электронды материалдарды, соның ішінде интернет-қорларын кеңінен қолдануды талап етеді. Мысал ретінде сондай материалдарды қолдануды бейнелеп көрсетуге тырысамыз. Курсантқа, өткен ғасырдың аяқ кезіндегі нақты қылмыстық іс материалдарынан тұратын тапсырма ұсынылады, біріншіден олар оны сол елдің, сол заманның қылмыстық заңнамасының тек теориялық танымына сүйене отырып шешуі қажет, содан кейін, ақиқатта қалай шешілгені жайлы интернет желісінен ақпаратты іздеп табу (үй тапсырмасы ретінде). Білім алушылар теория мен тәжірибені салыстыру негізінде заңның сақталуы мен бұзушылығы, құқық қағидаларына сәйкестігі мен сәйкес болмауы туралы тұжырым жасаулары қажет.

Танымдық үрдісін белсендіру, сабақтың жаңа нысандарын еңгізу үшін ойын әдістері жетерліктей өзекті, атап айтсақ – рөлдік ойындар. Біздің кафедрада рөлдік ойын «Қазақстан Республикасының Еңбек құқығы», «Қазақстан Республикасының азаматтық құқық», «Қазақстан Республикасының азаматтық іс-жүргізу құқығы» және «Адам құқығы» курстары бойынша әбден белсенді қолданылуы мүмкін. Ойын әдістері, соның ішінде рөлдік ойындар – бұл сабақты өткізу мен дайындау жағынан өте күрделі болып келеді, барлық топтарда мұндай сабақ ойдағыдай өтеді деп айту қиын, бірақ ол, сабақты жандандырып білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға себебін тигізетіні сөзсіз.

Осыған ұқсас басқа нысан – ол пікірталас, дебаттар, яғни қандай да бір өзекті мәселені арнайы ұйымдастырып талқылау. Пікірталас «торығушылықтар» және «нық сенімділер» арасында: курсанттар командасы нақты айғақтарды іріктеп алады және олардың көмегімен өз көзқарастарын қорғауға кіріседі, ал қазылар алқасы (курсанттар ішінен) олардың нақты салмағын бағалайды. Бұл үшін оқытушы жағынан бақылау жүргізу қажеттілігі сөзсіз.

Одан басқа, семинар және тәжірибелік сабақтарда миға шабуылы және кіші топтармен жұмыс сияқты интерактивтік әдістер қолданылады. Біздің тәжірибемізде бинарлық технологиясымен сабақ өткізу де қолданылды. Бинарлы технология бойынша сабақ өткізу, екі немесе одан да көп оқытушының бір пән және бірнеше шектес курс бойынша оқу сабағын өткізу болып табылады. Бүгінгі күні осындай әдісті қолданып оқу сабағын өткізген зор

болашақ артады, ал келешекте жаңа білім беру технологияларын қолдануға байланысты, заң пәндері бойынша пәнаралық курстарды өткізу мүмкіндігі болса, онда бинарлық сабақ өткізу одан да бетер қажеттілік туғызады.

Ақырында, білімнің аралық және ағымдағы бақылауын жүзеге асыру үшін тек электрондық тестілеу ғана емес, сонымен бірге жазбаша емтихан тапсыру, дидактикалық ойындар және «білім алушы оқытушының рөлінде» технологияларын қолдануға болады. Соңғысында нақтырақ тоқталғымыз келді. «Білім алушы оқытушының рөлінде» әдісі қазіргі таңда ұмыт болып бара жатқан, ертеректе орта білім беру мектептерінде қолданылған «Өзін өзі басқару күнін» елестетеді. Оқытушы білім көрсеткіштері жоғары деген үш курсантты таңдайды, оларға өткен тақырыптар бойынша бақылау үшін дайындалған сұрақтарды қойып, сабақ сұрайды, содан кейін оларға топтағы қалған курсанттар ішінен үшеуіне осындай сұрақ-жауап жүргізуді сеніп тапсырады. Оқытушының курсантқа деген сенімі, олардың өзін-өзі бағалауын, жауаптылық пен салмақтылықты тәрбиелейтінің атап кеткен жөн. Біздің көзқарасымыз бойынша, жас ұрпақ бағалауға әділ қарауға тырысады, оның үстіне оқытушы бағалаудың қарапайым өлшемдерін эзірлеуі тиіс. Аталған әдіс шектік және аралық бақылау үшін қолдануға болмайтыны сөзсіз.

Ұсынылған оқу сабақтарының эзірлемелері мен тапсырмалары бір реттік іс-шара болып қалмауы тиіс, ашық сабақтарда қолданылып қана қоймайтынына көңіл аударуымыз қажет. Бұл күнделікті тәжірибеге айналып, ұдайы түрде өткізіліп, сонымен бірге жыл сайын толықтырылып және өзгертіліп отырылуы тиіс.

Қорытындылай келе, еліміздегі дүбірлі өзгерістер, қайта жаңғырулар білім беру жүйесінде айтулы реформалар әкелді. Білім стандартының жасалуы, білім мазмұнын байыту мақсатында әлемдік білім кеңістігіне ену жолындағы жұмыстар сол өзгерістің куәсі, бір сөзбен – білім парадигмасы өзгерді. «Қазақстан-2050» – Мәңгілік Елге бастайтын ең абыройлы, ең мәртебелі жол. Осы жолдан айнымайық! Әрбір күніміз мерекелі, әрбір ісіміз берекелі болсын! Дамуымыз жедел, келешегіміз кемел болсын! Жарқын іспен күллі әлемді таң қылып, Жасай берсін Елдігіміз Мәңгілік! – деген Елбасымыздың сөзімен қорытындылаймыз [1]. Халқы үшін қызмет етуді бақыт санайтын Елбасымыздың ықпалымен Қазақстанның келешекте дамыған, өркениетті ел боларына кәміл сенеміз!

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ: Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2014. – 18 қаңтар // <https://online.zakon.kz/>

2. Оқытудың кредиттік технологиясы бойынша оқу процесін ұйымдастырудың қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2011 жылғы 20 сәуірдегі № 152 бұйрығы // <http://adilet.zan.kz/>

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ВЕДОМСТВЕННОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ: ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Хакимов Е.М.,

старший преподаватель кафедры административной деятельности
ОВД, майор полиции

Хакимова И.С.,

преподаватель-методист группы дистанционного обучения
учебно-методического центра, капитан полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

4 июля 2018 года Н.А. Назарбаевым был подписан Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам расширения академической и управленческой самостоятельности высших учебных заведений», направленный на совершенствование системы высшего и послевузовского образования [1].

В соответствии с принятым Законом заочное обучение было приостановлено с 1 января 2019 года. Соответственно, студенты, которые уже обучаются по заочной форме, должны будут доучиваться. В своем интервью заместитель Министра образования и науки Республики Казахстан Асхат Аймагамбетов отметил: «Мы будем использовать дистанционные технологии, но для этого нам нужно разработать специальную систему» [2]. То есть на смену заочной формы обучения придут дистанционные технологии получения образования.

Дистанционное обучение – совокупность технологий, обеспечивающих доставку обучаемым основного объема изучаемо-

го материала, интерактивное взаимодействие обучаемых и преподавателей в процессе обучения, предоставление обучаемым возможности самостоятельной работы по освоению изучаемого материала, а также в процессе обучения.

Основу образовательного процесса при дистанционном образовании составляет целенаправленная и контролируемая интенсивная самостоятельная работа обучаемого, который может учиться в удобном для себя месте, по индивидуальному расписанию, имея при себе комплект специальных средств обучения и согласованную возможность контакта с преподавателем.

Цель внедрения дистанционных образовательных технологий в систему образования состоит в обеспечении доступности образования для обучающихся независимо от места проживания, социального положения и состояния здоровья.

Нормативное регулирование дистанционного образования было подготовлено и утверждено еще в 2015 году приказом МОН РК «Об утверждении Правил организации учебного процесса по дистанционным образовательным технологиям» [3]. Данные правила предусматривают реализацию дистанционных технологий в образовании по следующим видам: телевизионная технология, сетевая технология и кейс-технология. Разберемся в них более подробно и попробуем понять, применимо ли такое в обучении в ведомственных ВУЗах.

1. Телевизионная технология – технологии, базирующиеся на использовании эфирных, кабельных и спутниковых систем телевидения. Подразумевает, что преподаватель в определенное время начинает читать лекцию, а обучающиеся в режиме онлайн должны слушать и конспектировать материал. Но для обратной связи это должен быть режим видеоконференции одновременно со всем потоком, что технически реализовать кажется невозможным.

2. Сетевая технология – технология, включающая обеспечение учебно-методическими материалами, формы интерактивного взаимодействия обучающихся с преподавателем и друг с другом, а также администрирование учебного процесса на основе использования сети Интернет. Предполагает, что обучающийся проходит специальную аутентификацию по логину и паролю – идентифицирует себя, после чего ему поступают задания, которые он должен выполнить. Какова вероятность выполнения этих заданий самим студентом, а не третьим лицом?

3. Кейсовая технология – технология, основанная на комплектовании наборов (кейсов) учебно-методических материалов на бумажных, электронных и прочих носителях и рассылке их обучающимся для самостоятельного изучения. В данном случае ситуация будет аналогична с сетевыми технологиями.

Таким образом, по дистанционным технологиям образования все занятия будут подразделяться на «on-line» и «off-line».

Учебные занятия в режиме «on-line» предусматривают процесс учебного взаимодействия в режиме реального времени (видеоконференция, посредством обмена сообщениями по сети Интернет, переговоры посредством телефонного аппарата).

Учебные занятия в режиме «off-line» предусматривают процесс учебного взаимодействия, при котором общение преподавателя и обучаемого осуществляется асинхронно (видеолекции, задания в системе управления обучением, электронная почта, работа обучаемого с учебником по заданию преподавателя с последующей сдачей рубежного и/или итогового контроля).

Кандидат педагогических наук А. Геращенко, также к недостаткам относит не самое высокое качество образования, если сравнивать дистанционное преподавание с очным обучением. При дистанционном обучении большую роль играет самообразование и самоконтроль. Но в связи с тем, что при помощи Интернета сегодня возможно быстро найти ответ практически на любое задание, особо остро возникают проблемы компиляции и плагиата. Преподаватель чаще всего общается со студентами без визуального контакта, что затрудняет объективную оценку уровня их подготовленности. Вместе с тем, если студент действительно заинтересован в высоком качестве получаемого образования, то дистанционная система может предоставить ему все необходимое. Это опять-таки зависит от желания и самодисциплины [4].

Несомненно, применение дистанционного обучения имеет ряд преимуществ:

- обучение в удобное время и в удобном месте;
- индивидуализация обучения, предоставляющая каждому обучающемуся возможность построения индивидуальной образовательной траектории, индивидуального расписания занятий; это особенно важно для лиц с ограниченными возможностями передвижения (состояние здоровья);
- создание образовательной среды позволяет учитывать индивидуальные психофизические способности каждого обучающегося;

- консультации с преподавателем с помощью электронных средств связи в любое удобное время;
- наряду с обучением происходит дополнительное углубленное освоение персонального компьютера, современных средств коммуникаций.

Стоит заметить, что в ведомственных учебных заведениях обучаются только действующие сотрудники органов внутренних дел, которые много времени проводят на службе. Будет ли у этих обучающихся время на дистанционное обучение с выполнением определенных заданий?

Кроме того, обучение в высших специальных учебных заведениях (далее – ВСУЗ) предусматривает ряд дисциплин, имеющих гриф секретности. К ним относятся: режим секретности, оперативно-розыскная деятельность, административная деятельность и другие. Можно ли проводить занятия по дистанционным образовательным технологиям данные учебные дисциплины? Ответ очевиден, что нет.

Еще одной немаловажной проблемой дистанционного обучения является загруженность профессорско-преподавательского состава ВСУЗов. Выполняя учебную нагрузку в 2, а иногда и в 2,5, раза больше положенной, преподаватель будет уделять больше времени курсантам и слушателям очного обучения, поскольку с ними есть прямой контакт.

Ко всему надо отметить, что Президент страны в Стратегии «Казахстан-2050» подчеркнул, что знания и профессиональные навыки – ключевые ориентиры современной системы образования... Необходимо изменить направленность и акценты учебных планов среднего и высшего образования, включив туда программы по обучению практическим навыкам и получению практической квалификации [5]. Каким образом можно достичь поставленные цели, используя дистанционные формы обучения?

Подытоживая вышеперечисленное, мы предлагаем:

- проводить занятия по дистанционным технологиям обучения только в режиме онлайн;
- необходимо усовершенствовать систему контроля посещения обучающимися дистанционных занятий в режиме онлайн и выполнения ими заданий преподавателя;
- профессорско-преподавательскому составу, задействованному в дистанционном обучении, уменьшить общую учебную нагрузку;

- проводить занятия по учебным дисциплинам, имеющим гриф секретности, только непосредственным посещением ВСУ-За, но в таком случае нарушается принцип дистанционности.

Ранее высказывалось мнение, что студенты, обучающиеся по заочной форме обучения, выполняли лишь 65% учебной нагрузки, хотелось бы, чтоб замещение на дистанционные технологии обучения не понизили этот процент.

Список литературы

1. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам расширения академической и управленческой самостоятельности высших учебных заведений: Закон Республики Казахстан от 4 июля 2018 года № 171-VI ЗРК.

2. Заочную форму обучения отменили в Казахстане // <https://www.nur.kz/1771337-zaosnuu-formu-obucenia-otmenili-v-kazahstane.html>

3. Об утверждении Правил организации учебного процесса по дистанционным образовательным технологиям: приказ Министра образования и науки РК от 20 марта 2015 года № 137.

4. Герашенко А.В. Подлинная и мнимая проблемность в образовании (социокультурный подход) // *Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики*. – 2016. – № 1. – С. 123-127.

5. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства: Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, 14 декабря 2012 года.

2-СЕКЦИЯ
ІІО РЕФОРМАЛАУДЫ ҒЫЛЫМИ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ:
ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРИБЕНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

СЕКЦИЯ 2
НАУЧНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОВД:
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

ЗНАЧИМОСТЬ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА
ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

Айтуарова А.Б.,
начальник НИЦ, кандидат юридических наук, полковник полиции
Кушкимбаев А.А.,
магистрант, майор полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Борьба с коррупцией является одним из важных направлений предстоящего этапа реформ в Казахстане. Как отметил в Послании народу Казахстана президент К.К. Токаев, она должна быть системной.

Как считает Президент РК Касым-Жомарт Токаев, «Необходимо восстановить антикоррупционную экспертизу проектов нормативных правовых актов центральных и местных органов с участием экспертов и общественности. Следует законодательно и нормативно регламентировать ответственность первого руководителя ведомства, в котором произошло коррупционное преступление. Надо также предусмотреть строгую ответственность сотрудников самих антикоррупционных органов за незаконные методы работы и провокационные действия. Им не должно быть места в следственной практике» [1].

В опубликованном рейтинге индекса восприятия коррупции Казахстан занял 113-е место. Это лучший показатель среди стран Центральной Азии и большинства постсоветских государств, передает Tengrinews.kz со ссылкой на Transparency Kazakhstan.

23 января 2020 года глобальное антикоррупционное движение Transparency International (TI) опубликовало индекс восприятия

коррупции (СРІ) за 2019 год. В рейтинг вошли 180 государств. Они получили оценки от 0 до 100, где ноль – уровень коррупции высокий, 100 – низкий.

По данным экспертов ТІ, на формирование итоговой оценки влияет роль общества в процессе принятия решений.

По итогам 2019 года Казахстан набрал 34 балла и занял 113-е место наряду с Филиппинами, Замбией, Непалом, Сальвадором и Свазилендом.

По мнению международного сообщества, Казахстан воспринимается как высоко коррумпируемый в первую очередь из-за двойных стандартов в системе наказания лиц, осужденных за взятки [2].

27 января 1999 г. была принята Конвенция Совета Европы об уголовной ответственности за коррупцию, которая указывает на то, что коррупция угрожает верховенству закона; демократии; правам человека; подрывает принципы надлежащего государственного управления, равенства и социальной справедливости; препятствует конкуренции; затрудняет экономическое развитие; угрожает стабильности демократических институтов и моральным устоям общества.

Нужно отметить, что борьба с коррупцией в различных странах проводится самыми разными методами – от смертной казни до широкой опоры на общественную поддержку.

Приведем пример, как в разных странах борются с коррупцией.

В 1999 году разработанная и принятая в Сеуле по инициативе мэра Гох Куна программа «OPEN» позволила гражданам реально контролировать работу государственных чиновников. Граждане могут в любое время проследить ход рассмотрения документов по своему обращению через Интернет. Если они замечают нарушения, то могут быстро опротестовать сомнительные решения. В результате строгого следования принятым нормам чиновниками и контролю со стороны граждан коррупция во взаимодействиях частного бизнеса и муниципальных органов власти исчезла практически полностью. Этот опыт стал толчком к тому, что в 2014 году группа Всемирного банка, создала портал открытых бюджетов, хранилище бюджетных данных по всему миру. 13 стран разместили в Интернете данные о государственных расходах.

В Швеции вплоть до середины XIX века коррупция считалась нормой жизни. Но элита страны предприняла серьезные меры по

изменению ситуации. Правительство отказалось от политики запретов и перешло к ответственному управлению – через налоги, льготы, субсидии. Граждане получили доступ к внутренним документам государственного управления. Была создана независимая и эффективная система правосудия. Парламент установил высокие этические нормы для чиновничества, которое лишилось необоснованно высоких зарплат. Весьма важным в искоренении коррупции считается фактор общественного мнения. В той же Швеции, если бизнесмен за короткие сроки смог стать необоснованно богатым, а источники доходов скрывает, то он подвергается своеобразному бойкоту. Если расходы чиновника больше доходов, то и здесь общественное мнение сыграет свою роль. Он будет вынужден уйти с государственной службы, причем безвозвратно. Более того, ни одна частная фирма не примет такого чиновника на работу, поскольку выступить против общественного мнения смерти подобно. Значительную роль в борьбе с коррупцией играет шведская общественная организация «Институт против взяток», которая финансируется Стокгольмской торговой палатой и бизнес-организациями страны. Институт тесно сотрудничает с антикоррупционными прокурорами, которых в стране всего семь человек. В составе антикоррупционной полиции всего 25 человек. Учитывая, что правоохранительные органы работают достаточно эффективно и пользуются доверием у населения, общественники направляют заявителей о коррупции напрямую в полицию. Ежегодно суды Швеции выносят всего около 10 приговоров по «коррупционным» делам. В том случае, если частную компанию уличат во взятке, государство конфискует ее сумму, а также дополнительную прибыль, которую с помощью этой взятки удалось получить. Сейчас верхний потолок штрафа для бизнеса – 10 млн. крон (более миллиона долларов). Но обсуждается увеличение суммы штрафа [3].

Рассматривая Сингапур, можно утверждать, что эта страна пользуется заслуженной репутацией с высоким уровнем неподкупности. Успех Сингапура в борьбе с коррупцией является результатом эффективной структуры по борьбе с коррупцией в рамках ключевых основ действующего законодательства: независимой судебной системы, эффективного исполнения наказаний и отзывчивой государственной службы, опирающейся на сильную политическую волю и лидерство. В Сингапуре независимая судебная система, которая обеспечивает изоляцию от

политического вмешательства. Главный судья назначается президентом по рекомендации премьер-министра и советников президента. Окружные судьи назначаются Президентом по рекомендации главной судьи. Различные положения Конституции также гарантируют независимость судебной системы Верховного суда. Прозрачность и объективность в управлении правопорядка, судебная система признает серьезность коррупции и принимает позицию сдерживания путем принятия жестких штрафов и лишения свободы в отношении коррумпированных преступников. Сингапурская государственная служба руководствуется Кодексом поведения, в котором излагаются высокие стандарты поведения государственных служащих, основанные на принципах честности, неподкупности и прозрачности. Чиновники обязаны сообщать о любых коррупционных проявлениях. Закон о предотвращении коррупции обеспечивает защиту личности информаторов, которые заявляют о коррупционных преступлениях в Бюро по расследованию случаев коррупции. Государственным служащим выплачиваются высокие «законные» зарплаты, но практически нет никаких льгот и поощрений. Ежегодно государственные служащие предоставляют отчеты о своих доходах и расходах. Чиновникам запрещено принимать любые подарки в виде денег или в любой другой форме от людей, которые состоят с ними в деловых отношениях. Также запрещено принимать приглашения, которые способны поставить его в любого рода зависимость.

Германия, например, входит в число крупнейших в мире стран в законодательстве по борьбе с коррупцией, и может наказывать коррупционные действия даже за рубежом, если они нарушают немецкие внутренние законы. В меры противодействия коррупции входит: запрет на платежи для упрощения формальностей, а подарки могут считаться незаконными в зависимости от их намерений, выгоды. Так же действует жесткое правило насчет принятия услуг и подарков. Взяткой может считаться любой подарок, услуга или какое-либо другое благо, полученные чиновником или преподавателем и другими наделенными властью лицами до или после факта оказания ими помощи. Например, как «излишнее внимание» может расцениваться даже плитка шоколада, подаренная студентом преподавателю в знак благодарности за написанное рекомендательное письмо. В Германии нужно подать декларацию о доходах и расходах в начале срока службы и объявлять информацию о гонорарах, подарках и прочих допол-

нительных поступлениях в течение четырех лет нахождения на должности. Государственные служащие обязаны представлять обоснованные подозрения в коррупции в высшие органы власти или правоохранительные органы. Информаторы имеют некоторые юридические гарантии против произвольного увольнения в государственном и частном секторе. В Германии подкуп депутатов с 1994 года является уголовным преступлением. В новой редакции закона с весны 2014 года преступление относится ко всем действиям в погоне за их мандатами. До этого он был ограничен покупкой голосов [4, с. 117-119].

Мировой опыт показывает, что полностью избавиться от коррупции не удаётся ни в одной стране, но существенно снизить его вполне возможно. Во многих развитых и развивающихся странах мира уровень коррупции был сравним с нынешним и даже превышал его, но им удавалось и снизить уровень коррупции, и добиться того, чтобы явления коррупции не становились непреодолимым препятствием для модернизации этих стран, развития их экономик и социумов. Можно надеяться, что существующий сейчас довольно высокий уровень распространённости коррупции в нашей стране не означает невозможности эффективного противодействия этому социальному явлению с целью снижения его уровня до приемлемого. Каким должен быть этот приемлемый уровень коррупции – необходимо устанавливать в широких общественных дискуссиях, потому что это должен быть осознанный выбор подавляющего большинства граждан. И, если такой выбор будет в пользу активного и эффективного противодействия коррупции, то можно будет использовать зарубежный опыт, полученный в ходе решений аналогичных задач в тех или иных странах мира.

Использование зарубежного опыта в Республике Казахстан не может производиться с помощью простого копирования тех или иных мер государственного или муниципального управления, ассоциаций частного бизнеса или общественных организаций, которые показали свою эффективность в других странах. Коррупция постоянно адаптируется к изменению политических, экономических и социальных условий деятельности, имеет национальные особенности и стереотипы восприятия. Поэтому те меры, которые несколько лет назад, а тем более, несколько десятилетий назад были эффективны в других странах мира, вряд ли будут эффективны в современной нашей стране. Эти меры всегда

необходимо будет адаптировать для применения в нашей стране. Кроме того, для реального снижения уровня коррупции в силу её широкого распространения в нашей стране, необходимо будет применять не одну какую-то антикоррупционную меру, а всю систему мер и условий, обеспечивающих эффективность противодействия коррупции.

Анализ зарубежного опыта противодействия коррупции по этим причинам может помочь не столько выбрать из мирового опыта набор антикоррупционных мер, сколько понять, во-первых, что коррупции можно противодействовать и в более сложных условиях, чем в сложившихся нашей страны. Во-вторых, что существуют проверенные опытом как принципы и методы эффективного противодействия коррупции, так и показатели, позволяющие обоснованно судить об уровне эффективности применяемых антикоррупционных мер.

Список литературы

1. Зарубежный опыт борьбы с коррупцией и Казахстан // https://www.inform.kz/ru/zarubezhnyy-opyt-bor-by-s-korruptsiei-i-kazahstan-marat-zhumagulov_a3571629
2. Казахстан занял 113-е место в индексе восприятия коррупции // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kazahstan-zanyal-113-e-mesto-indekse-vospriyatiya-korruptsii-389446/
3. Зарубежный опыт противодействия коррупции (Доклад Московского бюро по правам человека) Центр политической информации. – М., 2018.
4. Джумабеков З.А Зарубежный опыт противодействия коррупции в системе государственной службы: научная статья. – Бишкек: Национальная Академия наук Кыргызской Республики, 2015.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ОСМЫСЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРИЧИН СОВЕРШЕНИЯ МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ

Алимпиев А.А.,

начальник отделения НИЦ, подполковник полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Как показывает современная действительность, игнорирование органами государственной власти наличия реальной угрозы,

исходящей от организации массовых беспорядков, влечет как нелегитимный переход власти, так и более плачевные последствия для функционирования государства, вплоть до потери территориальной целостности страны.

Массовые беспорядки в свою очередь могут выступать соответствующим условием для воплощения в жизнь технологий бунта, переворотов и революций.

В этой связи, повышению эффективности противодействия данному негативному явлению, может способствовать уяснение социальных и психологических предпосылок совершения массовых беспорядков.

Как известно, основу преступного явления составляет определенная совокупность причин, т.е. причинный комплекс, детерминирующий наступление вредных последствий. При рассмотрении детерминант совершения массовых беспорядков в первую очередь заслуживают детального изучения причины социального и психологического характера.

При рассмотрении социальных причин совершения массовых беспорядков нельзя не обратить внимание на определенную противоречивость в логике начальной стадии, выражающейся в выражении определенного протеста и дальнейшей их эскалации, влекущей погромы, поджоги, разрушение и уничтожение чужого имущества, сопротивление представителям власти, блокирование путей и сообщений.

Чезаре Ломброзо в своем известном труде «Человек преступный» подчеркнул отсутствие прямой зависимости от повышения цен на хлеб и продуктов первой необходимости на количество совершенных преступлений против властей, государственной безопасности и общественного порядка [1].

Негативный пример зарубежных стран также вскрывает наличие такого противоречия, где на фоне общего экономического благополучия и широкого социального пакета, вопреки здравому смыслу, в общественное сознание смогли проникнуть настроения, приведшие к краху всей государственной системы.

Указанное мы могли наблюдать в Ливии при свержении режима М. Каддафи, где массовые протесты, перешедшие в беспорядки, привели к гражданской войне.

Даже в таких благополучных странах, как Англия и Франция, предоставляющих широкий социальный пакет, в том числе и для

безработных, благоприятные экономические условия не являются гарантом предупреждения массовых беспорядков.

В действительности создание таких условий для определенных слоев населения, влечет скорее злоупотребление пользования этими благами с предъявлением к государству необоснованных претензий в части предоставления дополнительных прав при минимизации обязательств перед государством.

Поведение мигрантов, потомков переселенцев бывших колоний, сконцентрировавшихся в национальных гетто европейских стран является ярким подтверждением данного тезиса.

Массовые беспорядки в качестве средства давления на институты государственной власти давно вошли в практику образовавшихся в странах Европы национальных анклавов, представленных компактным проживанием определенной этнической группы.

Законная правоохранительная деятельность полиции воспринимается данным элементом как чуждая и противоречащая их ценностным установкам, а применение спецсредств полицейскими в случае сопротивления, осознается ими как «нарушение личных конституционных прав». В итоге все это выливается в массовые беспорядки, сопровождаемые поджогами автомобилей граждан, не причастных к «причинам их негодования», зданий, сооружений, нападении на сотрудников полиции.

Учитывая, что социальные и психологические причины совершения массовых беспорядков взаимообусловлены, все же попытаемся сделать акцент на большей значимости познания массовой психологии и психологии толпы, для целостного осмысления рассматриваемого явления.

По мнению известного французского социолога Гюстава Лебона, исследовавшего психологию масс, характерной чертой преступной толпы является «восприимчивость к внушению, легковерие, непостоянство, приоритет чувств, как хороших, так и дурных» [2].

В период заката существования Советского государства подобного рода восприимчивость послужила причиной совершения в 1990 году массовых беспорядков в городе Душанбе. Одним из условий произошедших событий в Душанбе можно назвать агитационную деятельность возникшей на ниве роста национального самосознания политической партии «Растохез».

Кроме этого развитию событий по дестабилизации обстановки в республике способствовало распространение ложных слухов о значительном переселении беженцев-армяниз Азербайджана.

Дальнейшая цепь событий с точностью воспроизводит представление Гюстава Лебона о способности толпы к рассуждению. По данному поводу Г. Лебон критически относился к логичности рассуждений толпы, говоря о том, что «ассоциация разнородных вещей, имеющие лишь кажущееся отношение друг к другу, и немедленное обобщение частных случаев – вот характерные черты рассуждений толпы» [3]. Так, 12 февраля 1990 года ложные слухи о раздаче жилья армянам-беженцам положили начало беспорядкам.

В результате беспорядков физическому насилию, кроме армян-переселенцев, были подвергнуты представители других этносов, кроме этого их участниками было сожжено здание комитета партии Таджикской ССР. Число убитых составило 22 человека, раненных 565 человек, а из числа раненных 56 процентов составили представители армянской этнической группы и 41 процент – других народностей [4].

Справедливо выдвинут Г. Лебоном тезис о том, что толпа воспринимает только конкретные образы, которые направляют поток дальнейших действий ее индивидов.

В этой связи уместно проведение параллели с фанатским футбольным движением, в основании создания которого заложена идеология превосходства любимой команды и в прямом смысле ненависти к командам-конкурентам, которые собственно и представляют образ такого врага.

Более того наметилась тенденция социального сближения и взаимодействия футбольных фанатов с представителями националистических движений. Стоит отметить, что такое взаимодействие носит антиобщественный характер, и на примере Российской Федерации можно вспомнить события на Манежной площади, вызванные возмущением по поводу убийства футбольного болельщика, Егора Свиридова, уроженцами северокавказских республик. Объединение представителей националистических организаций фанатского движения на Манежной площади представляло реальную угрозу для неопределенного круга лиц кавказской национальности, которые могли пострадать в результате предполагавшихся беспорядков.

В приведенном примере логическое объяснение сближения названных социальных групп кроется в близости их субкультур, основанных на стереотипе агрессивного поведения, которое во многом и определяет мотив вступления в их ряды.

Агрессивная субкультура и образ врагатакже характеризуют причины совершения массовых беспорядков в местах лишения свободы, где очевидно, что администрация исправительного учреждения воспринимается осужденными однозначно не как партнер, а как злейший враг.

Приведенные факты и их анализ привел нас к выводу, который позволил не согласиться с позицией Г. Лебона об исчезновении сознательной личности в толпе и ее поглощении массовым сознанием, так называемой коллективной душой.

Не отрицая существование массового сознания как такового, мы хотим сказать, что процессы участия лиц в массовых беспорядках проходят в первую очередь через сознание. Субъект массовых беспорядков осознает, предвидит и желает наступления преступного результата так же, как и осознанно вступает в ряды бунтующих, поджигающих автомобили, уничтожающих чужое имущество, оказывающих сопротивление силам правопорядка. Несмотря на циничность, грубость и внешнюю бессмысленность совершаемых деяний участника массовых беспорядков, можно констатировать, что характер его действий не лишен ни интеллектуального, ни волевого момента.

В имеющих место массовых беспорядках, совершаемых представителями национальных гетто, происходящих во Франции, мы видим не полное отсутствиеразделения с законопослушными гражданами ценностей государства, а скорее наличие устойчивого их неприятия с враждебным отношением к институтам государственной власти.

То же самое можно сказать о фанатах футбольных клубов, для которых интересы клуба превалируют над интересами общественного порядка, осужденных отрицательной направленности, для которых тюремная субкультура заменяет и отрицает ценности подлинной национальной культуры, представителей антиобщественных этнических группировок национальных меньшинств, для которых ценностные установки вступают в противоречие с нормами этики и моралититульной нации государства проживания.

Подводя итог проведенному анализу социальных и психологических причин совершения массовых беспорядков, отметим, что неправильное понимание членами общества пределов своей собственной свободы, личных прав и обязанностей перед обществом приводит в начальной стадии к нарушению гармонии общественной жизни, и в последующем к революционной обстановке.

Философ Иван Ильин достаточно емко охарактеризовал пределы такой свободы и непонимания ее сущности массовым сознанием следующими словами: «Лучше малая свобода, всеми чтимая и блюдомая, чем большая свобода, никем не соблюдаемая и не уважаемая, ибо такая «большая» «свобода» есть величина мнимая, которая не заслуживает ни названия «свободы», ни названия «права». Таков великий урок всех революций: люди не хотят малых, но огражденных прав, они хотят максимума» [5].

Таким образом, можно сделать вывод, что хотя социально-экономическое благополучие граждан и является основным стабилизирующим общественные отношения фактором, но в определённых условиях при отсутствии со стороны органов государственной власти мер по морально-психологическому стимулированию, формированию устойчивых нравственных убеждений о личной ответственности граждан перед своим государством, оно приводит к росту ожидания еще лучших условий, необоснованным требованиям к государству, активизации протеста, поиску виновных в лице власти, определённой нации, конфессиональной или социальной группы. Для вымещения накопившейся в ходе протеста агрессии массовые беспорядки избираются в качестве средства ее реализации, что находит отражение в массовых поджогах, групповых избиениях, уничтожении зданий и сооружений, в вооруженном сопротивлении властям.

Список литературы

1. Ломброзо Чезаре. Человек преступный / пер. с итальянского / / Чезаре Ломброзо. – М.: Алгоритм, 2016. – С. 66.
2. Российскую империю обрушил дефицит черного хлеба // www.kuban.kp.ru/daily/26646/3666211/
3. Лебон Гюстав. Психология народов и масс / пер. с фр. Э. Пименовой, А. Фридмана. – М.: Издательство АСТ, 2017. – С. 277
4. Беспорядки 1990 года в Таджикистане // <http://conflictologist.org/besporjadki-1990-goda-v-tajikistane-dushanbe.htm>
5. Ильин И.А. Путь к очевидности: сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1998.-С.267-268.

САМОРЕГУЛЯЦИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОТРУДНИКА ОВД

Аманбекова Г.Ж.,

инспектор–психолог отделения кадровой работы, лейтенант полиции
Управление полиции Медеуского района ДП г. Алматы

Деятельность современного сотрудника ОВД является одной из самых проблемных областей знаний, поскольку связана с целой совокупностью сопровождающих ее факторов. Именно поэтому данный вид деятельности и подобные ей (космонавтика, деятельность в рамках МЧС и т.д.) принято называть экстремальными. При этом экстремальность деятельности в каждом отдельном случае обеспечивается целым рядом факторов, свойственных тому или иному виду деятельности.

Так, в частности, к экстремальным факторам деятельности полицейского принято относить следующие:

- повышенную ответственность;
- регламентацию деятельности (включая иерархические отношения и отношения соподчинения);
- эмоциональную напряженность;
- отсутствия регламентации в сфере организации деятельности;
- ненормированность труда и т.д.

Современная психология предлагает еще более объемный перечень факторов, которые позволяют отделить понятие экстремальных видов деятельности от не экстремальных. Однако, важным в этих исследованиях является следующее. Все эти факторы, по сути дела, обеспечивают и высокий уровень стресса в деятельности сотрудника ОВД. В частности, в данной ситуации стресс можно рассматривать как некий интегральный ответ организма на определенные воздействия, связанные с системными параметрами, свойственными определенному виду деятельности. При этом стресс представляет собой некую совокупную характеристику как физиологических, так и психологических составляющих. Однако, немаловажную роль в формировании данного состояния играет и организация внешней среды (в нашем случае, профессиональная деятельность).

В своих работах Л.В. Куликов делает акцент и на различных проявлениях стрессовых состояний. Так, на уровне психофизи-

ологических проявлений он отмечает такие изменения, как частота сердцебиения и пульса, ускорение ритма дыхания и т.д. На уровне поведения – изменение мимики и тембра, голоса и интонации, скорости и силы движений. В работах автора указывается и на тот момент, что проявления стресса не всегда носят негативный характер [1, с. 233].

Анализируя особенности проявления напряженности и стресса, В.Л. Марищук также выделяет его различные формы, проявляющие себя в так называемой тормозимой форме, снижающей возможности человека, и форме, повышающей его возможности [2].

К негативным факторам стресса принято относить ошибки или сбои в профессиональной деятельности в целом и конкретных задач в частности, нарушения в поведении. Не менее важным последствием стресса может стать и полное отсутствие возможности справиться с какой-либо профессиональной ситуацией, а также ситуативная эмоциональная неадекватность реакций. Кроме этого, стресс характеризуется еще одним важным свойством – он склонен накапливаться в организме человека, начиная выходить за пределы профессиональных ситуаций вплоть до формирования психосоматических расстройств. Не менее значимыми отрицательными свойствами стресса являются и возможные материальные потери общества от его разрушительного влияния.

Однако, к примеру, Д. Хебб полагает, что организующее или дезорганизующее влияние эмоций (стресса) на деятельность зависит от специфики и характера преобладающих эмоций человека. Так, положительные эмоции способны оказывать позитивное влияние на деятельность. И, наоборот, отрицательные (страх, отвращение, депрессия) дезорганизуют ее. Однако, автор замечает также, что подобное влияние на деятельность могут оказывать лишь эмоции определенной силы. Эмоциональные проявления (стресс) умеренной выраженности может оказывать даже позитивный эффект на организацию деятельности субъекта. Именно с последним эффектом, по всей видимости, и следует связывать акты регуляции и саморегуляции сотрудников ОВД, чья деятельность всегда протекает в экстремальном контексте, который не может быть сведен к абсолютному минимуму [3].

В рамках изучения особенностей проявления напряженности и стресса у сотрудников ОВД приобретает значение изучение и такого параметра, как стрессоустойчивость личности. Так,

являясь обязательной составляющей личности профессионала, она позволяет в разы увеличить возможности сотрудника в области регуляции своего собственного состояния. На значимость данного состояния в рамках достижения сложных целей деятельности и эмотивной обстановки, указывает П.Б. Зильмерман. В своей работе он характеризует данное качество как интегративное свойство личности, характеризующееся совокупностью эмоциональных, волевых, интеллектуальных и мотивационных компонентов, то есть как раз тех качеств, которые задействованы в рациональной регуляции индивидом своего поведения. Подобной точки зрения в своих работах придерживается и Л.М. Аболин, рассматривающий устойчивость к стрессу как свойство, характеризующее индивида в процессе именно сложной деятельности, направленной на достижение определенной цели [4].

Параметры деятельности ставит в непосредственную зависимость от эмоциональной устойчивости и В.Л. Марищук, предполагая, что способность человека к сохранению постоянства психических процессов является одним из важнейших условий поддержания профессиональной эффективности [2].

В свою очередь, все профессиональные проблемы, связанные с деятельностью и имеющие непосредственный выход на анализ и специфику деятельности сотрудников ОВД, ведут к необходимости использования в процессе этой деятельности специальных приемов, методов и средств, способных снизить уровень возможного стресса до уровня, не нарушающего адаптацию действующего сотрудника и позволяющего выполнять деятельность если и на пределе функциональных возможностей субъекта, то с учетом его индивидуальных параметров.

Именно поэтому как обязательную составляющую, понятие саморегуляции принято включать в структуру процесса подготовки всех сотрудников к деятельности в экстремальных условиях. Согласно современным рекомендациям, проблемы саморегуляции занимают там значительное место наряду с такими составляющими как информационная подготовка, боевая и физическая подготовка, знание материально-технической части, психологическая подготовка. Последняя из указанных видов подготовки, в свою очередь, включает в себя:

- обеспечение психологической устойчивости сотрудников,
- обучение их преодолению психологических трудностей и стресса,

- стимулирование активности в решении профессиональных задач,
- сплочение служебных коллективов,
- повышение уровня взаимовыручки.

В свою очередь, работа со стрессом занимает в структуре психологической подготовки одно из центральных мест. В качестве прикладных методик работы со стрессом принято использовать методы ситуативно-образной психорегулирующей тренировки, которая включает в себя проработку стрессовой ситуации, а также формирование способности к воспроизведению экстремальной ситуации, формирование умений достижения аутогипнотических состояний и знаний в области самовнушения. Кроме данного метода, в рамках психологической работы со стрессом часто используются методы активной мышечной релаксации (АМР), пассивной мышечной релаксации, специальные методы динамической релаксации (бег на месте, покачивания и т.д.), статические методы релаксации (метод погружения, произнесения звуков, отработки реакций и т.д.), методы повышения эффективности специальных видов профессиональной деятельности (мысленные победы, мысленные действия). Список приемов и методов регуляции и саморегуляции можно было бы продолжить. Однако, следует оговорить следующий момент. При отсутствии возможности к систематическим упражнениям и специфике деятельности сотрудников ОВД, наибольшую эффективность показывают методы регуляции и саморегуляции, основанные на работе с энергетическим потенциалом сотрудников [6].

Таким образом, в современных экстремальных профессиях способность к саморегуляции стала рассматриваться в качестве одного из основных профессионально важных качеств сотрудника, а организация работы с сотрудниками в данном направлении является основой работы психолого-воспитательных подразделений в системе ОВД. В целом, способность овладения своим поведением является одной из обязательных составляющих подбора сотрудников в подразделения специального назначения.

Список литературы

1. Куликов Л.В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики. – СПб.: Питер, 2004. – 464 с.
2. Маришук В.Л., Евдокимов В.И. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. – СПб.: «Сентябрь», 2001. – 260 с.

3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. – СПб.: Питер, 2014. – 752 с.
4. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека. – Казань: КГУ, 1984. – 187 с.
5. Психологическое обеспечение деятельности органов внутренних дел в экстремальных условиях: **методическое пособие**. – М.: УВР ГУКи КП МВД России. 2001. – 308 с.

К ВОПРОСУ ПОКАМЕРНОГО И РАЗДЕЛЬНОГО СОДЕРЖАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, НЕ СВЯЗАННЫЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ НАСИЛИЯ

Аужанов Р.Б.,

научный сотрудник научно-исследовательского центра,
майор полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Уголовно-исполнительная система, как всякий институт общества, подвержена изменениям. Данные изменения по своей значимости носят различный характер и обусловлены происходящими изменениями в самом обществе. При этом пенитенциарные системы во всем мире во многом являются своеобразным индикатором политического режима, состояния экономики страны, они отражают, причём в акцентированном виде, многие проблемы и недостатки общества [1].

Происходящие перемены в казахстанском обществе обусловили необходимость дальнейшего совершенствования и такой специфической сферы государственного регулирования, как исполнение наказаний.

Существующую сегодня пенитенциарную систему наглядно описывает Е. Саламатов: «В наследство от советского государства нам досталась отрядная, то есть коллективная, форма содержания осужденных, когда в одном общежитии (бараке) их количество варьируется от 50 до 100, в зависимости от наполненности учреждения. Именно в этих условиях зародилась лагерная субкультура с ее внутренней иерархией криминальных элементов, то есть «ворами в законе», «авторитетами», «смотрящими» и т.п., чего не встретишь в европейских тюрьмах с камерным содержанием заключенных по одному-два человека в отдельной

камере» [2]. Также в одном из своих последних интервью известный правозащитник А. Шамбилов заявил, что «объехал все страны Центральной Азии. Особых различий нет. Тюремь всех этих стран объединяет то, что все они наследие Советского Союза: старой постройки, барачного типа, где не предусмотрено покамерное содержание осуждённых» [3].

В этих условиях вполне обоснованно выглядит тот факт, что перед государством назрела необходимость строительства новых учреждений для перехода от отрядного к покамерному и раздельному, в зависимости от категорий, содержанию осужденных. Этот вопрос встал на повестку дня далеко не сейчас. Так, в Программе развития уголовно-исполнительной системы в Республике Казахстан на 2012-2015 годы, утвержденной постановлением Правительства РК от 9 июня 2012 года, уже тогда прямо отражалась необходимость реконструкции и строительства новых учреждений с покамерным содержанием.

На сегодняшний день п. 39 предусматривается реализация мероприятий на 2019-2023 годы по реконструкции жилых блоков на покамерное содержание с определением перечня учреждений УИС, предусматривающего сдачу в эксплуатацию соответствующих объектов начиная с 2021 года [4]. Как мы видим, о строительстве новых учреждений тюремного типа пока речи не идет, а лишь декларируется переход к перепрофилированию действующих учреждений УИС, что, на наш взгляд, представляется наиболее оптимальным, оперативным и удачным решением имеющейся проблемы в существующих условиях. Как уже отмечалось выше, переход к покамерному размещению осужденных является базовым фактором для дальнейшей модернизации и приближению пенитенциарной системы к международным стандартам. Без осуществления данного института в полном объеме вопросы раздельного содержания осужденных совершенных за различные категории преступлений, так и останутся нереализованными в полной мере.

К одному из последующих этапов эволюционного развития УИС относится раздельное содержание осужденных за преступления, не связанные с применением насилия.

В 2017 году при реализации проекта «К обществу без пыток» Генеральной прокуратурой в статью 94 УИК РК предлагалось внести изменения и дополнения касательно раздельного содер-

жания осужденных за насильственные преступления: «Изолированно от других осужденных, а также отдельно содержатся: осужденные за совершение умышленных преступлений с применением насилия, осужденные при опасном рецидиве преступлений; осужденные». Так, п. 44 предусматривается внедрение в практику раздельного содержания в учреждениях УИС осужденных за насильственные преступления [4]. Кроме того, п. 38 ставится вопрос о внедрении в практику эксперимента по отдельному содержанию в учреждениях УИС осужденных за ненасильственные преступления [5]. Это говорит о том, что со стороны государства прослеживается четкая политическая воля в реализации института раздельного содержания осужденных в условиях существующей пенитенциарной инфраструктуры.

На сегодняшний день раздельное содержание осужденных в учреждениях УИС регламентируется статьей 94 УИК РК. В учреждениях устанавливается раздельное содержание осужденных мужчин и женщин, несовершеннолетних и взрослых. Впервые осужденные к лишению свободы содержатся отдельно от осужденных, ранее отбывавших лишение свободы, данная норма не распространяется на учреждения минимальной безопасности. В одном учреждении могут раздельно содержаться женщины, впервые осужденные к лишению свободы и ранее отбывавшие это наказание. Изолированно от других осужденных, а также отдельно содержатся: осужденные при опасном рецидиве преступлений; осужденные к пожизненному лишению свободы; осужденные, которым пожизненное лишение свободы заменено в порядке помилования лишением свободы на определенный срок; осужденные, которым смертная казнь заменена в порядке помилования лишением свободы. В отдельных учреждениях, независимо от количества судимостей, содержатся осужденные – бывшие работники судов, правоохранительных и специальных государственных органов, лица, уполномоченные на осуществление контроля и надзора за поведением осужденных. Установленные настоящей статьей требования раздельного содержания осужденных не распространяются на учреждения, при которых имеются дома ребенка. Осужденные, больные разными инфекционными заболеваниями, содержатся раздельно и отдельно от здоровых осужденных. В лечебно-профилактических учреждениях (больницах, специализированных психиатрических и про-

тивотуберкулезных больницах) осужденные мужчины содержатся вместе независимо от вида режима, определенного судом. В противотуберкулезных больницах раздельное содержание осужденных определяется медицинскими показаниями. Действующее уголовно-исполнительное законодательство не предусматривает разделения осужденных за насильственные и ненасильственные преступления, кроме содержания осужденных в учреждениях минимальной безопасности.

Комитетом УИС МВД РК был проведен анализ по изучению данного аспекта содержания заключенных лиц. По результатам проведенного анализа стало известно, что по объективным и субъективным причинам из всех учреждений УИС, применение принципа раздельного содержания осужденных возможно только в 14 учреждениях УИС. При этом в отдельных учреждениях, количество осужденных, подпадающих по статейным признакам, колеблется от 2 до 20 человек, что говорит о нецелесообразности формирования отдельного отряда [6].

Анализ международных правил и стандартов обращения с заключенными, а также доступного в открытых источниках законодательства зарубежных стран показал об отсутствии конкретных указаний и норм по обязательному раздельному содержанию осужденных за совершения насильственных и не насильственных преступлений.

Согласно Правилам, различные категории заключенных должны содержаться в раздельных учреждениях или в разных частях одного и того же учреждения, только: с учетом их пола, возраста, предшествующей судимости, юридических причин их заключения и предписанного вида режима. Таким образом:

мужчин и женщин следует по возможности содержать в раздельных учреждениях; если же мужчины и женщины содержатся в одном и том же учреждении, то женщин следует размещать в полностью отдельных участках;

подследственных заключенных следует помещать отдельно от осужденных;

лиц, осужденных за невыполнение долговых обязательств, и других заключенных по гражданским делам следует помещать отдельно от лиц, совершивших уголовное преступление;

малолетних правонарушителей следует содержать отдельно от взрослых (Правило 11) [7].

Кроме того, целями классификации осужденных, отбывающих лишение свободы являются: а) отделение заключенных от тех, кто в силу своего преступного прошлого или своих черт характера грозит оказать на них плохое влияние и б) разделение заключенных на категории, облегчающее работу с ними в целях их возвращения к жизни в обществе. При этом работу с разными категориями заключенных следует вести по мере возможности в разных тюремных учреждениях или же в разных отделениях одного и того же тюремного учреждения (Правило 93) [7].

В свою очередь Европейские пенитенциарные правила (2006 г.), также на прямую не предусматривают отдельное или раздельное содержание осужденных в зависимости от вида совершенного преступления. В них закреплены только положения, согласно которым дети в возрасте до 18 лет не должны находиться в пенитенциарных учреждениях для взрослых, а содержаться в учреждениях, специально созданных для этой цели. Если дети, тем не менее, в порядке исключения, содержатся в таком пенитенциарном учреждении, должны быть приняты специальные правила, которые принимают во внимание их статус и потребности (п. 11.1 и 11.2).

Также, в них отдельно говорится только о лицах, которые страдают психическим заболеванием, и чье состояние душевного здоровья, несовместимо с нахождением в тюремном заключении, и которые должны находиться в учреждениях, специально созданных для этой цели. И если такие лица, тем не менее, в порядке исключения, содержатся в пенитенциарных учреждениях, то должны быть приняты специальные правила, которые принимают во внимание их статус и потребности (п. 12.1 и 12.2).

При этом в соответствии с Европейскими пенитенциарными правилами, заключенные должны – настолько, это возможно – направляться для отбытия наказания в пенитенциарные учреждения, расположенные вблизи от их мест жительства или мест социальной реабилитации (п. 17.1). Кроме того, при назначении места отбытия наказания также должны приниматься во внимание требования продолжающегося уголовного расследования, безопасности и режима содержания, а также необходимость предоставления соответствующих режимов, для всех заключенных (п. 17.2).

Что касается практики классификации осужденных к лишению свободы, с целью их раздельного содержания, в зарубежных

странах, во всех странах она предусматривает только обязательное раздельное содержание осужденных по полу и возрасту. В ряде стран «ближнего зарубежья» (например, Российская Федерация, Республика Беларусь, Кыргызская Республика, Республика Узбекистан и др.), раздельному содержанию подлежат и лица, ранее отбывавшие лишение свободы. Кроме того, в Республики Беларусь функционируют учреждения, предназначенные для содержания осужденных за преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических и психотропных веществ (ст.71 УИК РБ). В настоящее время созданы два таких учреждения.

В свою очередь, в большинстве стран «дальнего зарубежья» существуют различные системы классификации осужденных к лишению свободы, но они в своей основе предусматривают раздельное содержание осужденных в зависимости от срока назначенного наказания и от уровня «опасности преступника», и не предусматривают обязательного раздельного содержания осужденных в зависимости от того, совершило ли лицо насильственное или ненасильственное преступление.

В соответствии с вышеупомянутым согласно п.1) ч. 5 ст. 46 УК РК предусматривается, что лишение свободы с отбыванием наказания в учреждениях уголовно-исполнительной системы минимальной безопасности назначается:

лицам, осужденным за преступления, совершенные по неосторожности;

лицам, осужденным за преступления, не связанные с применением насилия, предусмотренные главами 7, 8, 9, 12 и 13 УК РК;

лицам, осужденным за преступления, предусмотренные главой 15 УК РК, в случае полного возмещения ими ущерба, причиненного преступлением;

лицам, впервые осужденным за совершение умышленного преступления, за которое назначено наказание к лишению свободы на срок до двух лет.

Исходя из этого, лица, совершившие ненасильственные преступления, предусмотренные главами 7, 8, 12, 13 УК РК, содержатся отдельно от лиц, совершивших насильственное преступление. В свою очередь лицами совершившие деяния, предусмотренные главой 15 УК РК, в случае полного возмещения также содержатся отдельно от лиц, совершивших насильственные преступления. По нашему мнению, данное положение стимулирует

лиц, совершивших коррупционные преступления, к возмещению причиненного им ущерба.

Проведенный анализ статей УК РК за преступления, не связанные с применением насилия, продемонстрировал следующую картину. Санкции статей 152, 154, ч. 1 ст. 447 УК РК не предусматривают наказание в виде лишения свободы. Также санкции в виде лишения свободы, предусмотренные статьями 137, 139, 142 УК РК, полностью подпадают под действие п.1) ч. 5 статьи 46 УК РК.

Относительно ч. 1 ст. 119; частей 1, 2 ст. 130; ч. 1 ст. 136; ч. 1 ст. 141; ч. 1 ст. 150; частей 1, 2 ст. 156; ч. 1 ст. 190; частей 1, 2 ст. 196; ч. 1 ст. 197; ч. 1 ст. 198; частей 1, 2 ст. 199; ч. 1 ст. 443; ч. 1 ст. 453, ст. 461 УК РК, то их санкции также подпадают под действие п. 1) ч. 5 статьи 46 УК РК.

Мы считаем, что с учетом имеющейся структуры и сети учреждений уголовно-исполнительной системы, положений международных документов, содержащих правила и стандарты обращения с заключенными, а также имеющегося зарубежного опыта классификации осужденных к лишению свободы, наиболее целесообразным представляется **включение** в п. 1) ч. 5 ст. 46 УК РК положения о том, что в учреждения минимальной безопасности могут направляться лица, осужденные к лишению свободы за совершение деяний, предусмотренные: частями 3, 4 ст. 119; ч. 3 ст. 130; ч. 2 ст. 136; ч. 2 ст. 141; ч. 2 ст. 150; ч. 2 ст. 153; частями 3, 4 ст. 156; ст. 189; частями 2, 3, 4 ст. 190; частями 3, 4 ст. 196; частями 3, 4 ст. 197; частями 3, 4 ст. 198; частями 3, 4 ст. 199 УК РК. Это позволит реализовать норму раздельного содержания осужденных за насильственные и ненасильственные преступления.

Вместе с тем мы придерживаемся позиции В.И. Слепцова о том, что не должны направляться для отбывания лишения свободы в учреждения минимальной безопасности осужденные за деяния, предусмотренные: частями 2, 3, 4 ст. 442; частями 2, 3 ст. 443; ч. 2 ст. 147; частями 2, 3 ст. 453 УК РК, поскольку они обладают достаточно большой степенью общественной опасности.

Кроме того создание отдельных учреждений для содержания лиц, совершивших насильственные преступления, будет противоречить положениям ст. 88 УИК РК, а также может привести к увеличению расходов на содержание осужденных к лишению свободы, так как потребуются больше затрат на этапирование осужденных.

В заключение отметим, что внесению любых новшеств в пенитенциарную систему должна предшествовать их детальная теоретическая проработка с позиции практической целесообразности и с учетом существующей тюремной системы.

На наш взгляд, полноценный переход на раздельное содержание осужденных за совершение насильственных и ненасильственных преступлений, возможно будет реализовать только при создании достаточного количества учреждений с покамерным содержанием осужденных, где будет возможность создание специальных локальных участков.

Список литературы

1. Савицкая О.С. Особенности процесса минимизации вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции // Актуальные проблемы и перспективы совершенствования правоохранительной деятельности: материалы науч.-практ. конф. – Костанай, 2012. – С. 305.

2. Саламатов Е.А. Тюрьмы или колонии? // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31384262#pos=6;-106

3. Шайков А. Тюрем стало меньше, пыток – больше. МВД на этом фоне призвало к «диалогу» // <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-prisons-reform-interview-azamat-shambilov/29977376.html>

4. Об утверждении Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019-2021 годы: постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2018 года № 897 // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000897>

5. Об утверждении Дорожной карты развития уголовно-исполнительной системы на 2019-2023 годы: Совместный приказ Министра юстиции Республики Казахстан от 9 августа 2018 года № 1245, Генерального Прокурора Республики Казахстан от 31 июля 2018 года № 98, Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 августа 2018 года № 499, Министра финансов Республики Казахстан от 24 сентября 2018 года № 846, Министра внутренних дел Республики Казахстан от 27 июля 2018 года № 549 //

6. Статистические сведения Комитета УИС МВД РК от 09.08.2019 года. – Нур-Султан, 2019.

7. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы): приняты Резолюцией Генеральной Ассамблеи 70/175 от 17 декабря 2015 года // https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/SMRbrochures/UN_Standard_Minimum_Rules_for_the_Treatment_of_Prisoners_the_Nelson_Mandela_Rules-R.pdf

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚАТЫСТЫ НӘПСІҚҰМАРЛЫҚ СИПАТТАҒЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

Әбдуайтов Ж.С.,

магистрант, полиция капитаны

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы

Алматы академиясы

Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстылық біртұтас криминологиялық санат ретінде қаралып келді. Дегенмен бұл жерде бірінен бірінің айырмашылығы бар, өзінше бөлек сақтандыру шараларын қарастыруды керек ететін әр түрлі элементтерді бөліп алуға болады.

Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы жасаған қылмыстылығын зерделеу және оның алдын алуды ұйымдастыру кезеңдерінің ортасында қалайда жасаған детерминациясы мен себептілігін ашу кезеңі болады деп санаймыз. Қылмыстың шығу тегін біржола түсіндіретін қандай да бір ортақ, негізгі, басты себеп жоқ деген пікірге қосыламыз. Кейбір авторлар бұл құбылыстың «ортақ көздерін» атайды, кейбіреулер әлеуметтік қайшылықтардың келеңсіз салдарын «қылмыскерліктің жалпы себептік жүйесіне» кіргізеді [1].

Біздің ойымызша, кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстылығын туындататын кең етек алған мән-жайлар туралы позиция және оның түрлері көңілге қонымды сияқты.

Қылмыскерліктің небір түрлерін тудыруы, оның сандық және сапалық сипаттамасын әрқилы анықтауы мүмкін. Сондықтан да, егер біз кәмелетке толмағандарға қатысты, қылмыстылықты зерделейтін болсақ, онда олардың тірлік жағдайын және сол жағдайдың өзгеру себептерін талдауымыз керек. Қандай да бір мән-жайдың криминалдық жауаптылықпен байланысын көрсетіп қана қоймай, сол байланыстың сипатын ашу қажет. Бұған көңіл аударған кейбір ғалымдар оны криминологиялық детерминация проблемаларымен байланыстырады.

Ересектердің кәмелетке толмағандарды тәрбиелеудегі қоғамға қауіпті қылықтары, сондай-ақ кәмелетке толмағанға жасайтын теріс ықпалының дәрежесі алуан түрлі. Бұл ересек

адамдардың мұндай әрекеттері үшін қылмыстық жауаптылығын күшейту мәселесін туындатады. Қылмыстық жауапкершілікті анықтаудың құқықтық нысандары, қылмыстық жауапкершілікті белгілеудің және жеке даралаудың заңдық тәсілі.

Кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстың алдын алу-ды қамтамасыз ету және оның тиімділігін көтеру үшін мыналар қажет:

1) кәмелетке толмағандарды қылмысқа итермелейтін барлық қоғамға қауіпті іс-әрекеттерді толықтай заңмен қамтылуы керек;

2) қылмысқа итермелейтін, арандататын, кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу мүддесін бұзатын ықпалдардың қоғамға қауіптілік деңгейі, заңда дұрыс анықталуы керек.

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық немесе басқадай қоғамға қайшы әрекеттерге тартқаны үшін ересектердің жауапкершілігі қарастырылған қылмыстық-құқықтық нормалар жасөспірімдерді теріс ықпалдан қорғауда маңызды рөл атқарады.

Кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу ісіне аса қауіптілік тудыратын жағдай немесе қоғамға қайшы басқадай әрекеттер қатаң жазалануы тиіс. Кәмелетке толмағандарды қылмыс жасауға тартудың қоғам үшін қауіптілігі құқық бұзушылық шеңберінің ұлғайғандығында ғана емес, ондай әрекеттердің психикасы толық қалыптаспағандарға теріс ықпал етуінде, олардың қалыпты рухани-өнегелік дамуын бұзуында.

Іс жүзінде, өзінің теріс ықпалы, қоғамға қайшы әрекеттерге тарту факторлары бар екендігі айқындалды. Оларға мыналарды жатқызуға болады:

а) жастарды, кәмелетке толмағандарды порнографиялық материалдар мен бұйымдар даярлау үшін модель ретінде пайдалану;

б) егуге тыйым салынған өсімдіктерді өсіргенде (құрамында есірткі заттар бар) кәмелетке толмағандар еңбегін пайдалану;

в) есірткі және жүйкеге әсер ететін заттар қолданатын притондарда жастарды пайдалану;

г) жезөкшелікпен айналысатын притондарға кәмелетке толмағандарды тарту.

Кәмелетке толмағандар қылмыстылығының ересектер ықпалына тәуелділігі Кеңес өкіметі қабылдаған алғашқы декретінде көрініс тапқан, соған байланысты ересек адамдардың кәмелетке толмағандарға қатысты көптеген қылмыстық әрекеттері үшін қылмыстық жауапкершіліктің өз бетінше нормалары белгіленген.

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық әрекеттің әр түрлі формаларына тартумен күрестің бірыңғай құқықтық негізі құрылды. Кәмелетке толмағандарды түрлі қылмыстарға қатысуға тартқан, сондай-ақ оларды жезөкшелікпен, қайыршылықпен және т.б. айналысуға мәжбүрлеген адамдар үшін қатаң жауапкершілік белгіленуі тиіс [2].

Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстарға қатысуы, мұндағы теріс ықпалдың мәні сонда – ересек адам өзінің қатысуымен заңмен қорғалатын мүдделерге кәмелетке толмағанның теріс көзқарасын орнықтырады, оны тәрбиелеу жөніндегі өзінің қоғамдық борышын бұзады. Ересектермен бірлесіп қылмыс жасағанда кәмелетке толмағандар теріс тәрбие алады. Ересектердің мұндай әрекеттері жастардың қалыпты дамуына елеулі зиян келтіреді, олар қылмыстық жолға түседі.

Қылмыскерліктің құрылымында ересек адамдардың кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстық және өзге қоғамға қайшы мүдделері үшін жасаған қылмыстары елеулі орын алады. Ересек адамдардың кәмелетке толмағандармен мұндай байланысқа баруы әр түрлі қылмыстарды жасаған кезде орын алуы мүмкін.

Олар кәмелетке толмағандардың көзқарасын өзгертеді, қылмыс жасауға итермелейді. Сондықтан да ересек адамдар бұл аталған және басқа да қылмыстар үшін қатаң жазалануы тиіс.

Кәмелетке толмағандарды қылмыс жасауға итермелейтін қылмыстардың ішінде кәмелетке толмағандарға және олардың мүдделеріне қылмыстық қол сұғу елеулі орын алады. Осы қылмыстардан «кәмелетке толмаған – құрбанның кәмелетке толмаған – қылмыскерге айналу процесін мұқият көруге болады». Бұл мұндай қылмыстардың қоғамға қауіптілігін арттырады, ол ересек құқық бұзушылардың қылмыстық жауапкершілігінде көрініс табуға тиіс. Егер бұл заңмен қамтамасыз етілсе, онда құқық қорғау органдарында бұл қылмыстармен қылмыстық-құқықтық күресті күшейтуге мүмкіндік пайда болады, кәмелетке толмағандар қылмыстылығының алдын алудың тиімділігі артады. Ересек адамның қоғамдық борышының әлеуметтік негізін жеткіншектердің өнегелік дамуына ұқыпты қарау деп саналады. «Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы өнегелі дамуына ұқыпты қарау – әрбір азаматтың қоғамдық борышы; бұл

борышты қоғамдық – қауіпті бұзу заңмен қудаланады». Мұндай норма жеткіншектер тәрбиесін қамтамасыз ету мақсатындағы заңнаманы ары қарай дамытудың конституциялық негізіне айналды.

Ересектердің кәмелетке толмағандарға қатысты қоғамдық борышты бұзғандығы үшін қылмыстық жауаптылығы орынды болады, егер ол бұзушылық қоғамға едәуір қауіпті болса. Олардың қатарына кәмелетке толмағандарға ықпалдың қоғамға қауіпті нысандары жатады: а) кәмелетке толмағанды қылмыс жасауға тарту; б) кәмелетке толмағанды қоғамға қайшы әрекеттер жасауға тарту; в) қылмысты кәмелетке толмағанмен бірлесіп жасау; г) қылмысты кәмелетке толмағанның қоғамға қайшы мүдделері үшін жасау; д) кәмелетке толмағанға немесе оның заңды мүдделеріне қылмыстық қол сұғу; е) кәмелетке толмағанның көзінше қылмыс жасау [3].

Кәмелетке толмағанды қылмысқа итермелейтін бұл ықпалдардың ең қауіптісі – оны қылмыс жасауға тарту. Отбасы-тұрмыстық қылмыстардың себептері мен жағдайларын, оларды жасаған адамдарды зерделеу үшін, ары қарай тиісті сақтандыру шараларын қарастыру үшін отбасының өзін танып білу керек, отбасындағы қатынастарды, қайшылықтарды зерттеу қажет. Сонда ғана қылмысты жасағанының астарын түсіне аламыз. Мұндай тәсілде бұл қылмыстарға себепші болған әлеуметтік жағдайға келіп тірелеміз, отбасының өзінің қылмысқа қосқан «үлесін» анықтаймыз. Криминологияға отбасының өзі керек емес, ол қылмыстық жағдайдың отбасында бар-жоғына көңіл бөледі.

Кәмелетке толмағанды қылмысқа тартудың қоғамға қауіптілік деңгейіне жақын келетін тағы бір форма – оны қоғамға қайшы әрекеттер жасауға тарту: ішімдікті, естен тандыратын заттарды ұдайы пайдалану, жезөкшелікпен айналысу, қайыр сұрау және т.б.

Кәмелетке толмағандарды қылмыстық немесе қоғамға қайшы әрекеттерге тарту қылмысы басқалар қатарында 25%-ды құрайды. Шындығында бұл көрсеткіш едәуір жоғары, себебі – ересектер мен жасөспірімдер бірлесіп жасаған қылмыста ересектердің жастарды қылмысқа тартқандығын дәлелдеу қиынға түседі.

Өзінің қоғамға қауіптілігі жағынан ересектердің кәмелетке толмағандармен бірлесіп жасаған қылмысы оларды қылмыстық және қоғамға қайшы әрекеттерге тарту қылмысымен жақын тұр.

Мұндағы қауіптілік кәметке толмағанның ересектермен бірлесіп қылмыс жасауында ғана емес, ол қылмыстың жасөспірімге тигізер теріс ықпалында, нәтижесінде кәметке толмағанның бойына қоғамға қайшы пікір ұялайды. Мұндай адамды бұзатын ықпал алдағы жасалатын қылмыстардың себепінде елеулі рөл атқарады. Осындай теріс ықпалдарға тосқауыл қою үшін қылмысқа бірге қатысатын кәметке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстық жауапкершілігін күшейту керек, бұл кәметке толмағандар қылмыстылығының алдын алудағы қылмыстық-құқықтық тәсіл болар еді.

Статистикалық мәліметтер мен ішінара зерттеу мәліметтері негізінде алған біздің есебіміз бойынша қоғамға қауіпті ықпалдың бұл формасы кәметке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы 27,8 % қылмыстарының себептік жиынтығына кіреді.

Кәметке толмағандар қылмыстылығының себептік жиынтығында кәметке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қоғамға қайшы мүдделері үшін ересектер жасайтын қылмыстар да елеулі орын алады. Ересектердің мұндай қоғамға қайшы әрекеттері кәметке толмағандарды біржола қылмыстық жолға түсіруі мүмкін, сондықтан да мұндай қылмыстар үшін жауаптылықты күшейту керек.

Кәметке толмағандарға және олардың мүдделеріне қылмыстық қол сұғу оларды әлеуметтендіруге, тәрбиелеуге елеулі қауіп төндіруде. Әрқашанда болмаса да кейде жәбірленушілердің психофизиологиялық ерекшеліктерімен өзара әрекеттестікте мұндай қылмыстар қылмыс жасауға итермелейді [4]. Мысалы, адамның жеке басына қарсы бағытталған көптеген қылмыстарды жасөспірімдер өздеріне қарсы жасалған қылмыстардың қарымтасы ретінде жасайды. Кәметке толмағандарға немесе олардың мүдделеріне қылмыстық қол сұғу кәметке толмағандар қылмыстарының 27%-ында себептік жиынтыққа кіреді. Ол кәметке толған құқық бұзушылардың қылмыстық жауапкершілігін кәметке толмаған жәбірленушіні қылмыстың саралаушы белгісі ретінде бөліп алу жолымен анықтағанда ескеріледі. Ересек адамдардың қылмысты кәметке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы әрекеттерді көзінше жасауы олардың тәрбиесіне теріс ықпалын тигізеді.

Криминологиялық зерттеулер көрсеткендей, кәметке толмағандар ондай жағдайда жасалған қылмыстан «үлгі»

алатындығын көрсетіп отыр. Қазіргі қылмыстық кодекс мұндай мән-жайдың ересек қылмыскердің қылмыстық жауапкершілігіне әсер ететін ешқандай норма қарастырмаған, яғни оның кәмелетке толмағанға теріс ықпалы назардан тыс қалған.

Дегенмен, кәмелетке толмағандарды қылмысқа итермелейтін қылмыстар тобының тізбесі негізінде кәмелетке толмағандар қылмыстылығының алдын алудың ересек адамдарға қолданылатын тәсілдерінің шеңберін анықтауға болады, олардың қатарына мыналар жатады:

- кәмелетке толмағанды қылмысқа тартқандық үшін жауаптылық;
- кәмелетке толмағандармен бірлесіп қылмыс жасағандық үшін жауаптылықты күшейту;
- кәмелетке толмағанға немесе оның мүддесіне қылмыстық қол сұққандық үшін жауаптылықты күшейту;
- кәмелетке толмағанның көзінше қылмыс жасағандық үшін жауаптылықты күшейту.

Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы жасаған қылмыстылығында мынадай ерекшелік бар деп айтуға болады:

1. Кәмелетке толмағандар қоғамның дағдарысты жағдайының келеңсіз салдарына өте сезімтал. Олар қоғамның күн санап нашарлап бара жатқан «денсаулығының» «барометрі» іспетті. Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстылық барған сайын жасарған қылмысқа айналууда. Оларға қатысты нәпсіқұмарлық сипаттағы қылмыстылық ерекше сипаттағы белгілерді қамтыды.

2. Қазіргі кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы қылмыстары сапалық жағынан өткен он жылдықтағы қылмыстардан мүлде өзгеше. Бұл бәрінен бұрын қылмыстық пиғылды жүзеге асыру тәсіліне қатысты, яғни агрессиялық қылмыс жасаудың негізгі тәсіліне айналдырды.

3. Қылмыскерлік барған сайын «жасаруда», ондағы 7-15 жасар жәбірленушілердің өзіндік үлесі артуда. Бұл жағдай соттардың құқық қолдану практикасында расталып отыр.

Әдебиеттер тізімі

1. Филимонов Н.В., Сничев А. Нравственно-психологическая сущность ОРД. – Омск, 2013. – 235 с.

2. Шумилов А.Ю. Курс основ оперативно-розыскной деятельности: учебник для вузов. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2012. – 375 с.

3. Теория оперативно-розыскной деятельности: учебник / под ред. К.К. Гояинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М.: ИНФРА-М, 2015.

4. Папкин А.И., Папкин И.А. Юридическая психология: учебно-методическое пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – Домодедово: ВИПУ МВД России, 2014.

К ВОПРОСУ ПРЕПОДАВАНИЯ ВЕДЕНИЯ ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА В ВЕДОМСТВЕННОМ ВУЗЕ

Бекжанова Е.Н.,

старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин,
магистр филологии, магистр юриспруденции подполковник полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Основной целью любого профессионального образования, в том числе и ведомственного, является подготовка квалифицированного работника соответствующего уровня и профиля, компетентного, ответственного, готового к постоянному профессиональному росту и профессиональной мобильности.

Инновационные технологии обучения, отражающие суть будущей профессии, формируют профессиональные качества специалиста, являются своеобразным полигоном, на котором обучающиеся могут отрабатывать профессиональные навыки в условиях, приближенных к реальным [1, с. 120-122].

Интерактивные методы обучения позволяют решать следующие задачи: активное включение каждого обучающегося в процесс усвоения учебного материала; повышение познавательной мотивации; развитие навыков самостоятельной учебной деятельности (определение ведущих и промежуточных задач, умение предусматривать последствия своего выбора, объективная оценка); умение работать с командой и в команде; принимать на себя ответственность за совместную и собственную деятельность по достижению результата [2].

Современная мировая, и, разумеется, казахстанская, педагогика ориентирована на то, чтобы обучающийся научился учиться, открыл в себе энергию познания, постоянного стремления к получению новых знаний.

По словам А.Н. Леонтьева, мотивация – мотор деятельности [3]. Формирование мотивации к учебной деятельности зависит от ее содержания и организации.

На сегодняшний день в обновлении образования основным направлением является профессионально ориентированное обучение, поэтому под обучением ведению делопроизводства должно пониматься обучение, выстроенное с учетом специфики будущей профессии.

Не стоит забывать, что основным предметом труда полицейского является информация. При этом ключевым носителем информации в процессе ее циркуляции является документ. Реализация функций органов внутренних дел связана с составлением, получением, исполнением и хранением различных документов. Соответственно и эффективность управленческой (внутренней и внешней) деятельности неразрывно связана с вопросами ведения документации. На работу с документами у многих сотрудников органов внутренних дел уходит до 80% рабочего времени. Поэтому одними из самых необходимых профессиональных навыков являются навыки по составлению, оформлению документов, наличие которых значительно сокращает при работе затраты времени и сил.

Уровень профессионализма сотрудников, их стиль работы отражаются на общем состоянии делопроизводства в государственном аппарате управления, которые при этом могут оказывать как позитивное, так и негативное воздействие на функционирование этого аппарата. Неверно составленный, не вовремя отправленный или отправленный не по адресу служебный документ, формальная отписка, небрежность в оформлении, халатность могут принести значительный ущерб деятельности органа внутренних дел.

К основным задачам делопроизводства в ОВД относятся:

- правильное и быстрое отражение в документах всей работы ОВД;
- быстрое нахождение необходимой информации по данным регистрации в текущих делах и в архиве;
- четкое производство технических операций по приему, учету и отправлению корреспонденции;
- контроль за своевременным исполнением сотрудниками документов;
- обеспечение режима секретности в работе с документами;

- экономия сил и средств при работе с документами.

Все эти задачи делопроизводства в полной мере проявляются в функциональных обязанностях сотрудников органов внутренних дел, которые в зависимости от занимаемой должности выполняют различные делопроизводственные задачи. Поэтому Костанайской академией МВД РК имени Ш. Кабылбаева в общепрофессиональный цикл учебного плана по подготовке лиц, впервые поступающих в ОВД, включен раздел «Ведение делопроизводства», который проводится в соответствии с Планом практических занятий для обучающихся курсов первоначальной и профессиональной подготовки.

В результате изучения раздела «Ведение делопроизводства» у слушателей формируются определенные компетенции. Они получают представление: о роли и месте делопроизводства в процессах управления; об организации документооборота, регистрации и контроле за исполнением документов в учреждениях; об организации текущего хранения документов; о порядке отнесения сведений к служебной информации ограниченного распространения; о структуре документа и нормативных требованиях к составлению и оформлению организационно-распорядительных и справочно-информационных документов; осваивают: основные понятия и термины делопроизводства; методы составления текстов служебных документов; а также получают навыки: составления документов с использованием языковых вариантов в зависимости от назначения, содержания и вида документа; оформления документов в соответствии с требованиями государственных стандартов и других нормативно-правовых актов; анализа реквизитов для правильного составления документов; определения структуры текста и применения способов унификации для составления различных видов документов; анализа и редактирования управленческих, организационно-распорядительных документов, документов по личному составу.

Преподавание ведения делопроизводства предусматривает интегрированный подход к совершенствованию лингвистических и коммуникативных умений и навыков, обеспечивающих профессиональное владение русским языком в сфере делопроизводства. Одна из основополагающих задач преподавателя – привить слушателю стилистическое чутье, помогающее четко подбирать языковые единицы, необходимые для составления того или иного документа.

В связи с тем, что все занятия раздела являются практически, то слушатель должен быть активным участником учебного процесса, а не пассивно воспринимающей стороной. Поэтому для повышения творческой активности в получении умений и навыков, позволяющих в дальнейшем самостоятельно создавать документы, ориентироваться в их видах, правильно отбирать лексические единицы и языковые формулы для их составления, нами применяются такие формы и методы, как кейс-стади, деловая игра, дебаты, работа в группах, викторина и др.

Как уже было отмечено, все занятия по ведению делопроизводства являются практическими, и лекционные занятия по данному разделу не предусмотрены. Однако очевидно, что отработка навыков требует начальной теоретической подготовки. В этом может помочь работа в малых группах – одна из самых популярных стратегий и неотъемлемая часть многих интерактивных методов, так как она дает возможность отработать теоретический материал и при этом все слушатели участвуют в работе, практикуют навыки сотрудничества, межличностного общения, а также готовятся к коллективному ответу, выступлению или же к индивидуальному отчету по результатам работы всей группы.

Для отработки необходимого теоретического материала по делопроизводству на практических занятиях нами применяется стратегия работы в малых группах с заполнением таблиц по приему «Инсерт», относящемуся к группе приемов, развивающих критическое мышление обучающихся, основанная на принципах изучающего чтения. Слушатели получают конверт с карточками, содержащими определенный теоретический материал, изучают его, выделяют наиболее значимые, с их точки зрения, моменты и распределяют всю информацию по трем критериям в соответствии с предложенной им таблицей, имеющей следующие графы: «V» – знаем (перечисляются уже известные большинству членов группы факты); «+» – новое (фиксируются новые сведения); «?» – есть вопросы (перечисляются факты, которые непонятны большинству членов группы). Слушатели готовятся к ответу перед остальными группами и составляют по два вопроса по своей теме для остальных групп, чтобы проверить насколько внимательно они их слушали (у всех групп разный теоретический материал).

Технологический прием «Инсерт» делает зримыми процесс накопления информации, путь от «старого» знания к «новому», при этом важным этапом работы является обсуждение.

К проведению занятий (особенно практических) предъявляются высокие требования, заключающиеся в необходимости применения инновационных технологий. Данные технологии подразумевают отработку практических навыков и являются необходимым условием интеллектуального и творческого развития слушателей.

Так, нами широко применяются кейс-технологии для отработки навыков заполнения деловых бумаг, создания документов, связанных непосредственно с будущей профессией обучающихся. Слушатели так же делятся на малые группы, каждой из которых дается ряд заданий, включенных в кейс. Совместная деятельность по решению поставленных задач способствует так же и развитию коммуникативных компетенций, так как прежде, чем какая-либо фраза будет записана в предложенный бланк документа, она проходит коллективную обработку, стилистическую коррекцию. Группа советуется, подбирает нужные слова, находит компромисс. Такая коллективная работа над созданием документов, заполнением бланков представляется более эффективной по сравнению с индивидуальной, так как внутри группы происходит обмен знаниями (некоторые слушатели уже имеют опыт работы с документами, а некоторые сталкиваются с такой задачей впервые).

На занятиях по ведению делопроизводства, на наш взгляд, обязательно должны предлагаться задания, предусматривающие стилистическую правку. Данный навык будет полезен в профессиональной деятельности при оформлении документов.

К инновационным технологиям относится интерактивное обучение, суть которого состоит в том, что учебный процесс организован таким образом, что практически все обучающиеся оказываются вовлеченными в процесс познания. В организованной среде (интерактивной среде) они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они изучают, познают, делают, знают и думают.

Интерактивное обучение направлено, в том числе, и на формирование коммуникативной компетенции, а его методов и приемов существует большое количество. К тому же каждый преподаватель может самостоятельно придумать новые формы работы. На занятиях по разделу «Ведение делопроизводства» на курсах первоначальной и профессиональной подготовки нами применяются и игровые технологии.

В учебном процессе игра занимает важное место, она делает обучение разнообразным и занимательным, обеспечивает его вариативность, дает толчок к возникновению новых стимулов в обучении. Ценность игры рассматривалась многими знаменитыми учеными, такими как Ж. Пиаже, А.Р. Лурия, Л.С. Выготский, А.С. Макаренко, П.Я. Гальперин, Д.Б. Эльконин, А.Н. Леонтьев и др.

Усвоив цели, содержание и правила игры, моделирующей будущую профессиональную деятельность, обучающийся сможет быстрее и продуктивнее совершенствовать свои умения и навыки. Здесь важно отметить тот факт, что обучаемый, оказываясь в условиях, которые близки к реальным, имеет возможность объективно оценить свои силы и знания, убедиться в необходимости восполнять и совершенствовать их. Кроме того, имитационное моделирование способствует укреплению интереса обучаемых к своей будущей профессии. Процесс игры для слушателей является в значительной степени неподготовленным и требует быстрой речевой реакции. Поэтому уже усвоенные ранее речевые образцы должны гибко использоваться в новой ситуации [4].

Применяемые на занятиях по ведению делопроизводства разработанные нами игры, например, такие, как «Полицейский участок», «Заявитель» и др, вызывают, по нашему опыту, большой интерес у обучающихся. Их применение на практике дало следующие ощутимые результаты: мотивированность слушателей значительно выросла, повысился познавательный интерес; слушатели научились применять полученные знания в нестандартной обстановке; устранена пассивность, увеличена работоспособность; учебный материал стал усваиваться и закрепляться легко и ненавязчиво; слушатели стали более сплоченными, дружными, начали оказывать больше поддержки слабоуспевающим; здоровое соперничество в командных играх помогло развить уверенность и повысить самооценку, вызвало желание углубленного изучения делопроизводства.

Таким образом, использование инновационных методов и приемов, применение интерактивных технологий обучения ведению делопроизводства на курсах первоначальной и профессиональной подготовки делает практическое занятие более эффективным и полезным.

Список литературы

1. Хасия Т.В. Педагогические инновационные технологии в вузе // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы междунар. науч. конф. (г. Уфа, июнь 2011 г.). – Уфа: Лето, 2011.
2. Досаханова Л.Б. Интерактивные инновационные технологии обучения / <http://kopilkaurokov.ru/russkiyYazik/meropriyatia/101737>
3. Леонтьев А.Н. Психология и педагогика мышления. – М.: Изд. «Совершенство», 1997. – 256 с.
4. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Речевая коммуникация // http://www.libma.ru/jazykoznanie/rechevaja_kommunikacija/index.php43c45813-c61d-102d-b00f-4f4c90eae8ca

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОТРАЖЕНИЯ В МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТАХ ОСНОВНЫХ ТРЕБОВАНИЙ РЕЖИМА И БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ ОТБЫВАНИИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ ЛИЦАМИ ЖЕНСКОГО ПОЛА

Белова Е.Ю.,

кандидат юридических наук, доцент,
подполковник внутренней службы
Псковский филиал Академии ФСИН России

Одной из особенностей современного этапа развития российской государственности является углубление международных связей России, все более полное ее включение в мировое сообщество. Этот процесс оказывает непосредственное влияние не только на характер юридических взаимоотношений Российской Федерации с другими странами, но и на ее внутреннее законодательство. В соответствии со ст. 15 Конституции РФ общепризнанные принципы и нормы международного права и международные договоры Российской Федерации являются составной частью ее правовой системы. Процесс имплементации международных правовых норм в отечественное законодательство принимает различные формы: от непосредственного применения положений международных документов до их разнообразной трансформации в правовые нормы государства [1, с. 66].

Говоря о трактовке понятий, необходимо отметить, что в международных стандартах, включая Правила Нельсона Манделы, речь все таки идет не о режиме, а о безопасности. В рассма-

триваемых правилах безопасность ассоциируется с нормальным функционированием тюремного заведения, охраной здоровья, мерами безопасности. Однако в то же время Европейские пенитенциарные правила в своем большинстве в вопросы обеспечения безопасности вкладывают императивно-силовой смысл – как ответ на угрозы, исходящие от заключенных. Здесь безопасность в большей степени соотносится с режимом, порядком и дисциплиной [2, с. 51].

Такая же разница в категориях усматривается и в Уголовно-исполнительном кодексе Российской Федерации. Как правильно отмечает А.А. Павленко [3, с. 81], по «духу» ч. 1 ст. 82 УИК РФ режим в исправительных учреждениях – это, прежде всего, правопорядок и безопасность. Таким образом, понятие «режим» значительно шире понятия «безопасность».

В теории государства и права России используется понятие правового режима, носящее собирательный характер. Под правовым режимом понимают систему мер исполнения, применения и обеспечения правовых предписаний. Как разновидности правового режима рассматриваются, например, «режим права собственности», «режим землепользования», «режим отбывания наказания» и др. Термин «режим», который стабильно применяется при исполнении наказания в виде лишения свободы, встречался в исправительно-трудовом законодательстве РСФСР и СССР.

С точки зрения своего смысла и содержания «режим наказания», и прежде всего «режим лишения свободы», в частности, обуславливается двумя значениями – общеупотребительным и специальным [4, с. 8]. Последнее – это не просто слово, а в силу закрепления в законе – термин, который обладает особым смыслом. Если остановиться на общеупотребительном значении слова «режим», то отметим, что по своему происхождению это слово французское, а по-латински обозначает образ жизни.

Современное понимание режима сложилось не сразу. На разных исторических этапах его становления в него включали разное содержание. Например, в Положении об общих местах заключения РСФСР 1920 г. в него входили правила приема заключенных, их распределения, распорядок дня, питание и вещевое довольствие и т.д. В настоящее время ст. 82 УИК РФ определяет режим как порядок исполнения и отбывания лишения свободы, обеспечивающий охрану и изоляцию осужденных, постоянный

надзор за ними, исполнение возложенных на них обязанностей, реализацию их прав и законных интересов, личную безопасность осужденных и персонала, раздельное содержание разных категорий осужденных, различные условия содержания в зависимости от вида исправительного учреждения, изменение условий отбывания наказания.

Касаясь вопросов безопасности Российского государства, необходимо остановиться на отдельных фундаментальных нормативных актах и основах государственной политики в рассматриваемой сфере, в том числе имеющих влияние на вопросы обеспечения безопасности в УИС.

Например, Федеральные законы Российской Федерации «О безопасности» от 28.12.2010 г. № 390-ФЗ [5] и «О стратегическом планировании в Российской Федерации» от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ [6]; Закон Российской Федерации «Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы» от 21.07.1993 г. № 5473-1 [7]; указ Президента Российской Федерации «О стратегии национальной безопасности Российской Федерации» от 31.12.2015 г. № 683 [8] и приказ Минюста России «Об утверждении порядка обеспечения безопасности объектов УИС, а также органов Министерства юстиции Российской Федерации» от 11.10.2018 г. № 211 [9] не дают определения безопасности в чистом виде. Стратегия дает определение «национальной безопасности», понимая под ней состояние защищенности личности, общества и государства от внутренних и внешних угроз, при котором обеспечиваются реализация конституционных прав и свобод граждан РФ, достойное качество и уровень их жизни, суверенитет, независимость, государственная и территориальная целостность, устойчивое социально-экономическое развитие РФ.

В правилах Организации Объединенных Наций, касающихся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила), дополняющих в некоторых случаях Правила Манделы и Токийские правила, указывают на безопасность и охрану лиц женского пола. А именно, для обеспечения уважительного отношения к женщинам-заключенным и защиты их достоинства во время личных обысков, которые проводятся только женским персоналом, прошедшим надлежащую подго-

товку по соответствующим методам проведения обысков, и в соответствии с установленным порядком (пр. 19). Вместо обысков с полным раздеванием и инвазивных личных обысков разрабатываются альтернативные методы досмотра, такие как сканирование, с тем, чтобы избежать травмирующего психологического и возможного физического воздействия инвазивных личных обысков (пр. 20).

Наказания, предусматривающие одиночное содержание или помещение в штрафной изолятор, не применяются в отношении беременных женщин, женщин с грудными детьми и кормящих матерей (пр. 22). Однако дисциплинарные взыскания в отношении женщин-заключенных не предусматривают запрет на контакты с семьей, особенно с детьми (пр. 23).

Использование кандалов, цепей или других средств усмирения, которые по своей природе являются унижающими достоинство или болезненными, должно быть запрещено. Другие средства усмирения следует использовать, если это разрешено законом, лишь в следующих обстоятельствах: а) для предотвращения побегов во время перевозки при условии, что заключенные освобождаются от пут, как только они предстают перед судебными или административным органом; б) по приказу директора тюремного заключения, если другие меры контроля оказываются недействительными. При этом средства усмирения никогда не применяются к женщинам во время родовых схваток, при родах и сразу после родов (пр. 24).

Таким образом, нами были кратко рассмотрены отдельные положения отражения в международных стандартах основных требований режима и безопасности при отбывании наказания в виде лишения свободы лицами женского пола.

Список литературы

1. Грушин Ф.В. Влияние системы факторов на развитие уголовно-исполнительной политики и уголовно-исполнительного законодательства Российской Федерации: монография / под науч. ред. В.И. Селиверстова. М.: ИНФА-М, 2017. – 208 с.
2. Усеев Р.З. Обеспечение безопасности уголовно-исполнительной системы: теоретико-прикладные и организационные аспекты : монография. – Самара: Самарский юридический институт ФСИН России, 2017. – 220 с.
3. Павленко А.А. Обеспечение правопорядка в пенитенциарных учреждениях в свете правил Нельсона Манделы // Вестник Кузбасского института. – 2017. – № 4 (33). – С. 79–88.

4. Стручков Н.А., Папуашвили А.В. Режим в исправительно-трудовых учреждениях и его правовое регулирование: учебное пособие. – Рязань : РВШ МВД СССР, 1985. – 108 с.

5. О безопасности: Федеральный закон Российской Федерации от 28.12.2010 г. № 390-ФЗ // Российская газета. – 2010. – 29 дек.

6. О стратегическом планировании в Российской Федерации: Федеральный закон Российской Федерации от 28.06.2014 г. № 172-ФЗ // Российская газета. – 2014. – 3 июля

7. Об учреждениях и органах, исполняющих уголовные наказания в виде лишения свободы: Закон Российской Федерации от 21.07.1993 г. № 5473-1 // Ведомости СНД и ВС Рос. Федерации. – 1993. – № 33. – Ст. 1316.

8. О стратегии национальной безопасности Российской Федерации: указ Президента Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 683 // Собр. законодательства Рос. Федерации. – 2016. – № 1. – Ст. 212.

9. Об утверждении порядка обеспечения безопасности объектов УИС, а также органов Министерства юстиции Российской Федерации: приказ Минюста России от 11.10.2018 г. № 211 // <http://www.pravo.gov.ru> (дата обращения 25.01.2020).

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГРАЖДАНСКОЙ ЗАЩИТЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Бердыгалиев М.,

курсант 3 курса

Кусаинов А.Б.,

начальник кафедры защиты в ЧС

Кокшетауский технический институт КЧС МВД

Республики Казахстан

На территории Республики Казахстан чрезвычайные ситуации возникали во все времена, но первым случаем, когда по результатам последствий бедствия были приняты решения органов власти о мерах безопасности, явилось катастрофическое Верненское землетрясение 1887 г. [1].

В связи с его разрушительными последствиями было предпринято строить сейсмоустойчивые дома высотой не более 2-х этажей и обшивать печи металлом во избежание возникновения пожаров. Возможно, эти решения предупредили большие разрушения при катастрофическом Кеминском землетрясении 4 января 1911 г.[2].

В советские времена к чрезвычайным ситуациям (ЧС) хотя и относились как к ущербным явлениям, требующим принятия

предупредительных мер и материальных вложений на ликвидацию их последствий, но в то же время эти явления рассматривались как случайные, и для борьбы с ними принимались, как правило, разовые административные меры, а системное нормативное правовое обеспечение деятельности по предупреждению стихийных бедствий в то время еще не проводилось.

Например, после ливневого селя 1921 г. на реке Малая Алматинка правительством КазССР многократно обсуждались и принимались директивные решения об инженерной защите г. Алматы от селей, реализация которых однако растянулась вплоть до 1970-х годов [3].

Решающим моментом для организации на правовой основе защиты от ЧС в Казахстане явился катастрофический селевой поток на р. Иссык в 1963 г., после которого было принято правительственное постановление о возведении плотины в урочище Медео путем направленных взрывов склонов горного ущелья [4].

В 1973 г. постановлением Совета Министров КазССР было создано Главное управление по строительству и эксплуатации селезащитных сооружений при Совете Министров КазССР «Казглавселезащита». В составе «Казглавселезащиты» в течение только 2-х лет были созданы 6 бассейновых управлений и проектно-конструкторское бюро [4].

Очередным документом, направленным на организацию защиты от ЧС на союзном уровне, было постановление Совета Министров СССР от 7.03.78 г. № 183 «О мерах по улучшению защиты населенных пунктов, предприятий, других объектов и земель от селевых потоков, снежных лавин, оползней и обвалов», которым предписывалось советам министров союзных республик, Мингео и Минводхозу СССР, Главному управлению по гидрометеорологии, Госкомитету по лесному хозяйству, другим союзным министерствам и ведомствам выполнить необходимые работы по защите от природных ЧС. Аналогичным постановлением Совета Министров КазССР от 10.05.78 г. № 186 «Казглавселезащите» были вменены обязанности по защите от снежных лавин, укреплению противоселевой службы наблюдений, строительству новых защитных сооружений, обследованию опасных территорий и др., а Мингео КазССР поручалось исследование и прогнозирование оползней и обвалов [5].

После Спитакского землетрясения в Армении 7.12.1988 г. Совет Министров КазССР принял постановление от 19.05.89 г.

№ 163 «О мерах по снижению ущерба от возможных землетрясений в сейсмоопасных районах Казахской ССР и ликвидации их последствий», предусматривающее выполнение широкого комплекса мероприятий по развитию сети сейсмических наблюдений с целью организации возможного прогноза землетрясений [6].

Указом Президента КазССР № 186 от 30.12.1990 г. в связи с Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 42/169 от 11.12.87 г. об объявлении 1990-х годов Международным десятилетием по уменьшению опасности стихийных бедствий (МДУОСБ) была организована Республиканская система по предупреждению и действиям в чрезвычайных ситуациях [6].

На основании Указа Президента РК от 19.10.95 г. № 2541 «О совершенствовании структуры центральных исполнительных органов РК» Правительство Республики Казахстан от 19.12.95 г. №1820 приняло решение о создании Государственного комитета Республики Казахстан по ЧС на базе Государственного комитета по ЧС Республики Казахстан и Гражданской обороны. В 1996-1997 гг. в ведение Госкомитета были переданы функции Госгортехнадзора, противопожарной и водно-спасательной служб [6].

Таким образом, на то время был создан относительно мощный центральный исполнительный орган в области управления ЧС. Его полномочия во второй половине 1990-х – начале 2000-х годов были подкреплены рядом нормативно-правовых актов: законами РК «О чрезвычайных ситуациях природного и техногенного характера» (от 05.07.96 г.), «О пожарной безопасности» (от 22.11.96 г.), «Об аварийно-спасательных службах и статусе спасателей» (от 27.03.97 г.), «О гражданской обороне» (от 07.05.97 г.), «О радиационной безопасности населения» (от 23.04.98 г.), «О государственном материальном резерве» (от 27.11.00 г.), «О промышленной безопасности на опасных производственных объектах» (от 03.04.02 г.), «О санитарно-эпидемиологическом благополучии населения» (от 04.12.02 г.), Постановлением Правительства Республики Казахстан «О Государственной системе предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций (ГСЧС)» (от 28.08.97 г.) и др. [7].

Центральный исполнительный орган в области ЧС (в статусе Госкомиссии, затем Госкомитета, Комитета, Агентства Республики Казахстан по ЧС), начиная с середины 1990-х годов постоянно осуществлял свою деятельность строго в рамках рекомендаций ООН [8].

Реагируя на международные рекомендации и призывы, в соответствии с Указом Президента от 29.09.04 г. № 1449 в целях усиления системы ГСЧС в республике на базе упраздняемых Агентства по ЧС и Агентства Республики Казахстан по государственным материальным резервам впервые было создано Министерство по чрезвычайным ситуациям (МЧС) [8].

Начиная с 2010 г., в Казахстане интенсивно проводились работы по кодификации законодательства в сфере чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера. В результате 11.04.14 г. был принят Закон «О гражданской защите» (объединяющий шесть ранее принятых законов в области ЧС) [9].

В рамках данного Закона в республике создана Государственная система гражданской защиты (ГСГЗ). Задачами ГСГЗ являются [9]: предупреждение и ликвидация чрезвычайных ситуаций, обеспечение безопасности населения, защиты окружающей природной среды и уменьшения ущерба объектам экономики в мирное и военное время.

Мероприятия гражданской защиты проводятся в целях предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций природного и техногенного характера и их последствий в мирное и военное (рис. 1).

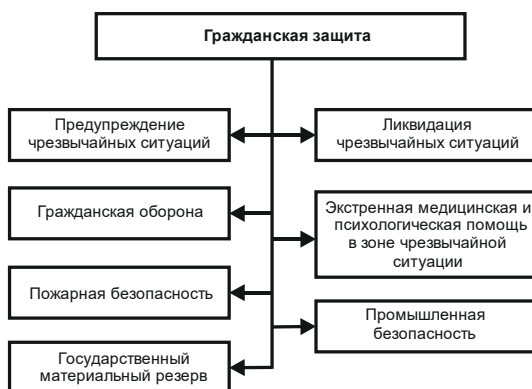

Рис. 1 – Мероприятия гражданской защиты

Таким образом, в настоящее время в Республике Казахстан создана единая государственная система, обеспечивающая защиту населения от стихийных бедствий, аварий и катастроф и последствий ЧС военного времени.

Список литературы

1. Верный. Корреспонденция (землетрясение) // Восточное обозрение. – 1887. – № 30, 32, 33; Туркестанский сборник. – 1887. – Т. 411. – С. 129 а–133 а.
2. Землетрясение в Семиречье // Туркестанские ведомости. – 1911. – 15 января.
3. Кусаинов А.Б. Опасные природные процессы [Текст]: методическое пособие / А.Б. Кусаинов, С.Т. Нургалиева. – Кокшетау: Кокшетауский технический институт КЧС МВД РК, 2014. – 108 с.
4. Кусаинов А.Б. Стратегия развития системы предупреждения чрезвычайных ситуаций Республики Казахстан [Текст] / А.Б. Кусаинов, С.Т. Нургалиева // Вестник Кокшетауского технического института КЧС МВД РК. – 2013. – №1 (9). – С. 54.
5. Раимбеков К.Ж. Анализ подверженности Республики Казахстан чрезвычайным ситуациям природного и техногенного характера [Текст]: монография / К.Ж.Раимбеков, А.Б.Кусаинов. – Кокшетау: КТИ КЧС МВД РК, 2015. – 122 с.
6. Абдрахманов С.К. О государственной системе предупреждения и ликвидации чрезвычайных ситуаций в Республике Казахстан [Текст]: Информационно-справочное пособие / С.К.Абдрахманов. – Алматы, 2006. – 277 с.
7. Кусаинов А.Б. Глобальные угрозы и безопасность: пособие / А.Б. Кусаинов. – Кокшетау: Кокшетауский технический институт КЧС МВД РК, 2019. – 108 с.
8. Сайт Комитета по чрезвычайным ситуациям МВД Республики Казахстан // [http:// www.emercom.kz](http://www.emercom.kz)
9. О гражданской защите: Закон Республики Казахстан от 11 апреля 2014 года № 188-V // <https://online.zakon.kz>

ЖЕДЕЛ-ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІНЕ ҚАТЫСУШЫЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАР

Бимбет А.Б.,

магистрант, полиция капитаны

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы

Алматы академиясы

Әрбір қоғамдық қатынас күрделі және көпжақты қоғамдық мүдде мен мұқтаждықтың элементтерін қамтуы мүмкін. Сондықтан жалпы қоғамдық қатынастар жүйесінде жедел қызметті жүзеге асырудағы конституциялық құқықтық қатынастары қандай орын алатынын түсіну қажет.

Құқықтық қатынас қоғамдық қатынас жүйесін құрайтын бөлігі бола отырып әлеуметтік реттеу механизмі ретінде маңызды

орын алады. Олар заңдық нормалармен реттелетін нақтылы немесе фактілі қоғамдық қатынаспен қандай да бір өзара байланыста болады.

Құқықтық қатынас және нақтылы, фактілі қатынастар құқықтық реттеу үрдісінде әр түрлі әлеуметтік жағдайды көрсетеді. Егер құқықтық қатынас құқықтық реттеу немесе құқықтық әсер ету құралы механизмінің элементі болса, онда фактілі қатынас құқықтық норма әсер ететін реттеу пәні болып табылады [1].

Ондай шектеу қоғамдық қатынасқа құқықтық әсер етудің негізгі кезеңін нақтылауға мүмкіндік береді және де әлеуметтік жағдайдың реттеу пәнін нақты бір топқа жатқызуын, ал басқасын оның механизмінің реттеу құралына жатқызуын көрсетеді.

Қазіргі құқықтану түсінігі мен негізгі категория жүйесінде құқықтық қатынас орталық орынға ие. Сонымен қатар, ол өзіне зерттеушілердің назарын аударуда. Бұл қолданыстағы заңнамаларға және заңды қызмет сапасына Қазақстан Республикасы азаматтарының талаптарының жоғарлауына байланысты.

Жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынасқа байланысты ғылымда шешілмеген мәселелер сақталып қалуда, сондай-ақ оны талдауда да бірыңғай түсінік жоқ. Құқықтық, заңдық, қоғамдық қатынастар заң әдебиеттерінде заң нормасының жүзеге асыру әдісі кезеңі немесе оның нәтижесі ретінде қарастырылады.

Құқықтық қатынас екі жақтың өзара қарым қатынастығын білдіреді. Қоғамдық қатынастың құқықтық түрде туындайтын мүмкіндігі туралы пікірлер айтылған. Көбінесе заңдық қатынас мазмұны туралы кейбір ғалымдар қолданыстағы заңнамадан алынған құқық пен міндет деп түсіндірсе, басқалары құқықтар мен міндеттерді қолданушы және атқарушы субъектілердің әрекеті деп, ал үшінші біреулері құқықтық қатынасқа қатысушылардың құқығы, міндеттері және олардың әрекеттерінің өзіндік модификациясы деп түсіндіреді.

Осыдан қоғамдық қатынастардың барлығы да және толық көлемде заңды үлгіде бола бермейтіндігін байқаймыз. Құқықтық, құқық нормаларымен анықталатын адамдар арасындағы нақты өмірлік қатынастар аспектісінен көрініс береді.

Сонымен құқықтық қатынас бұл – өзара қатынастардың заңдылығын реттестіру. Құқықтық қатынас – бұл өмірдегі құқықты жүзеге асыру үлгісінің бірі.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқық қатынастарын жедел-іздістіру қызметі саласында емес, сонымен қатар басқа да құқық саласымен де қатынасын қарастырып өтейік. Қылмыстық заң нормаларында көрсетілген әрбір құқық бұзушылық, яғни қылмыс жасау қылмыстық құқықтық қатынастың пайда болуына алып келеді.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынас қылмыстық құқық нормаларымен реттелетін қоғамдық қатынастан тұрады. Жедел-іздістіру қызметін жүргізуші органдар қызметі көптеген нақты факторларға үнемі бағынышты.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік-құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастың мәні қоғамға қауіпті, қылмысты жазаланатын әрекет жасаған тұлғаны жауапқа тартуда қалыптасады. Қылмыстық жауапкершілік осы қатынастар шеңберінде жүзеге асырылады.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқық қатынастар қорғалатын құқықтық қатынастарға жатқызуға болады, яғни олар қорғаушы нормалар негізінен және де заңды жауапкершілік шараларын жүзеге асыратын құқықтық қатынастан тұрады.

Алайда, жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқық қатынастар қандайда бір дәрежеде реттеуші құқық қатынастары болып табылады. Сондықтан тек қана қорғаушы ғана емес, сонымен қатар реттеуші функцияларды атқарады, яғни туындаған құқықтық қатынасқа қатысушылардың заңды міндеттері мен құқықтарын бекітеді [2].

Мемлекет қылмыстық құқықтық тыйым салған жағдайда қоғамдық тәртіпті қорғап қана қоймай, субъектілердің міндетті әрекеттерін де бекітеді, яғни оларға заңды міндеттерін жүктейді және олардың субъективті құқықтарын анықтайды.

Басқа сөзбен айтқанда, тұлғаны жауапқа тартатын құрал ретінде болады. Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқық қатынастар жедел-іздістіру қызметін жүргізуші органдармен қатынасы субъект қылмыс жасаған кезде пайда болады.

Қылмыс жасаған уақыттан бастап жасалған әрекетке заңды жауаптылық туындайды. Осыдан бастап мемлекетке заң талаптарына сәйкес кінәліні жауапқа тарту міндеті жүктеледі.

Жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынас пайда болуы мен әрекет етуі оның процессуалдық тәртіппен рәсімделгендігіне байланысты емес.

Жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастар субъектісі туралы мәселе әлі де пікір талас түрінде қалып отыр. Бір авторлардың айтуынша, қылмыскерге қарсы субъект ретінде мемлекетті, екіншісінің айтуынша – мемлекеттік органдарын, тағы біреулердің пікірінше – мемлекеттік органдар арқылы мемлекетті айтуға болады.

Жалпы мемлекет жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастардың екінші субъектісі болып табылады деген пікір дұрыс болып саналады. Мемлекет қылмыстық заңдарды шығару арқылы өзінің жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастарын тұлғаларға қарсы екендігін білдіреді.

Жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастар ерекшелігі – азаматтық, еңбектік қатынастарда мемлекет субъектілердің құқығына қол сұғылмаушылық кепілі бола отырып заңды міндеттемелердің орындалуын қадағалайды, бірақ осы аталған құқықтық қатынастарға қатыспайды, ал жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастарда мемлекет субъект болып табылады.

Жедел-ізвестіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік-құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастары мемлекеттік органдармен ғана емес, мемлекетпен өзара тікелей құқықтық қатынасқа түсуіне әкеп соқтырады деп айтылған болатын [3].

Алайда жедел-ізвестіру қызметін атқарушы органдар мемлекет атынан әрекет ететіндіктен қылмыстық құқықтық қатынаста мемлекет құқық субъектісінің ауыртпалығы соларға жүктеледі.

Әдебиеттерде көрсетілгендей «... мемлекетті қылмыстық құқықтық қатынас субъектісі ретінде тану – оның осы құқықтық қатынастардың жүзеге асырылуының кепілі екендігін тану болып табылады, ал оның атынан осы құқықтық қатынастарды жүзеге асырып жүрген органдар оның қылмыстық заңдармен көрсетілген мүдделерін немесе талаптарын жүзеге асырады».

Жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асырушы органдардың мемлекет атынан қатысушы ретінде қылмыстық құқықтық қатынасқа

түсетіндіктен олардың сипаттары мен осы қатынастардың дамуын ерекше көңіл бөлінеді.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік-құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастарын «қорғаушы құқықтық қатынас» ретінде алуға болады, яғни ол мән-жайларға байланысты туындап немесе тоқтатылып отырады немесе мемлекет (оның атынан жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар) арасында туындайды.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік-құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастар объектісі құрылымының басқа да элементтері сияқты пікірталасқа негіз болады. Кейбір ғалымдар объектіні құқықтық құрылым элементі емес деп санайды. Басқа біреулері құқықтық қатынас объектісі ретінде нақты жедел-іздістіру шараларын алады.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік-құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастардың спецификасы төмендегідей:

– егер заматтық, еңбектік құқықтық қатынастарда мемлекет субъектінің құқығына қол сұғылмаушылығына және заңи міндеттердің орындалуының кепілі болып, бірақ өзі аталған қатынастарға қатыспаса, ал жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынаста мемлекет оның субъектісі болады;

– мемлекет аталмыш қатынастың субъектісі бола отырып жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды ескеруі тиісті және олардың ерекшелектеріне назар аударуы тиіс;

– жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастары, олардың келісім-шарт арқылы жұмыс жасаған мезеттен бастап пайда болып, олармен қызметтерін аяқтаған кезден бастап тоқтайды.

Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыру барысында туындайтын құқықтық қатынаста, құқық нормаларымен реттелетін, жедел-іздістіру қызметі саласында туындайтын қоғамдық қатынастар болып табылады. Жедел-іздістіру қызметін атқарушы тұлғаға мемлекеттік билік құзыреті беріледі. Олар мемлекеттік орган өкілі ретінде нақты заңды факт болған жағдайда заңда көрсетілген әрекеттерін жүзеге асыруға, өзінің құзыретін пайдалануға міндетті. Жедел-іздістіру қызметінің құқықтық қатынасы қылмыстық іс жүргізу заңнамасында да қалыптасқан.

Аталған қатынастарды саралайтын болсақ, жедел-іздістіру қызметінің нәтижесінде қатысушылар арасында құқықтық нормаларды жүзеге асыру, құқықтық қатынастардың негізгі белгілерін көрсетеді. Олардың ішінен мыналарды атауға болады:

- аталған қатынастар құқықтық норманың негізінде пайда болатын қоғамдық қатынастың бір түрі;

- субъективті құқықтар мен тараптардың міндеттері арқылы жүзеге асырылады;

- заңды фактілер негізінде туындайды, өзгерді және тоқталады;

- мемлекеттің қорғауында болады.

Жедел-іздістіру қызметі басқа да мемлекеттік қызметтер секілді ең бастысы қылмысты анықтауға, алдын алуға және ескертуге бағытталған. Мұнда басқа мемлекеттік қызметтер секілді жедел іздістіру қызметі жүзеге асырушы органдарда – тереңдетілген қатынастармен байланысты. Жедел-іздістіру қызметі жүргізген органдар және оның өкілдері жедел іздістіру қызметінің субъектілері (қатысушылары) болып табылады.

Сонымен бірге жедел-істер жүргізуге қатысушы және нақты құқықтар мен міндеттер жүктелген басқа да тұлғалар (конфиденттер және мамандар, бір жағынан тексерушілер және іздеу-дегілер) жедел-іздістірудің құқықтық қатынасының субъектілері болып табылады. Жедел-іздістірудің құқықтық қатынасы жедел-іздістіру үрдісінде туындайды.

Жедел-іздістіру қызметі бір тараптан тұрады, яғни арнайы субъектілердің құқықтары мен міндеттерді жүзеге асырады, екіншіден жедел-іздістіру қызметінің басқа да субъектілерінің (көбінесе тексеруші тұлғалар) құқықтарын пайдалану және өз міндеттерін орындауынан туындайды. Аталған жағдай тек қана заңдық құқық қатынастарды ғана емес, сонымен бірге жедел іздістіру қызметіндегі қатынастарды реттейді.

Жедел-іздістіру қызметі құқықтық қатынасының субъектілері – мемлекеттік орган, оның лауазымды тұлғалары мен жеке тұлғалары, мемлекеттік заң шығарушы лауазымымен қамтамасыз етілген тұлғалар және жедел іздістіру шараларын жүргізуге басшылық жасайтын тұлғалар және т.б.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастары мәселесін зерттеу маңызды болып табылады. Жедел-іздістіру қызметі нысандары

жедел-іздістіру қызметінің конституциялық құқықтық қатынастарына мағыналық, мақсатқа бағыттылық беріп, оның қатысушылары арасындағы байланысты қамтамасыз етеді.

Бұл конституциялық-құқықтық қатынастардың қажетті құрылымдық элементі болып табылады. Аталмыш сұрақты қорытындылай келе, біздің көзқарасымыз бойынша, жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыру барысында туындайтын қатынастар, соның ішінде әлеуметтік қорғауға бағытталған іс-шаралар болып саналады.

Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік-құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастары – конституциялық құқықтық қатынастар, конституциялық құқық нормаларымен реттелетін ерікті қоғамдық қатынастар ретінде саналады. Ал оларды қорғау мен жете зерттеп маңыздылығын нақтылау міндетті болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Халиков А.Н. Оперативно-розыскная деятельность: учебное пособие. – М., 2013. – 236 с.
2. Теория оперативно-розыскной деятельности / под ред. К.К. Горяинова и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., 2014. – 356 с.
3. Оперативно-розыскная деятельность: психологические и историко-правовые проблемы: монография. – М., 2013. – 236 с.

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНАЯ ОСОБЕННОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА ОСМОТРА ЖИЛИЩА КАК МЕСТА ПРОИСШЕСТВИЯ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНО- ПРОЦЕССУАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Васильева Н.Л.,

доцент кафедры уголовного процесса

кандидат юридических наук, подполковник полиции

Дальневосточный юридический институт МВД России, г. Хабаровск

Стадия возбуждения уголовного дела занимает важное место среди стадий уголовного судопроизводства. Именно на этой стадии осуществляется проверка сообщения о преступлении, по результатам рассмотрения которого устанавливается наличие или отсутствие оснований для возбуждения уголовного дела.

Одной из особенностей стадии возбуждения уголовного дела является то, что при первоначальной проверке сообщения о преступлении возможно производство весьма ограниченного круга следственных действий, предусмотренных российским уголовно-процессуальным законодательством.

К числу таких следственных действий относятся освидетельствование, осмотр трупа и осмотр места происшествия. При этом, как показывает анализ правоприменительной практики, наибольшие сложности возникают с осмотром жилища как места происшествия.

Отчасти это обусловлено несовершенством процессуальной модели осмотра места происшествия, получившей закрепление в Уголовно-процессуальном кодексе Российской Федерации (далее – УПК РФ) [1]. Прежде всего, с качеством юридической техники.

Так, если проанализировать ст. 176 УПК РФ, то обращает на себя внимание ее наименование – «Основания производства осмотра». Подобное конструирование правовой нормы предполагает установление общих оснований проведения осмотра, а также установление его видов.

Действительно, в части первой анализируемой статьи устанавливается пять видов осмотра:

- 1) осмотр места происшествия;
- 2) осмотр местности;
- 3) осмотр жилища;
- 4) осмотр иного помещения;
- 5) осмотр предметов и документов.

В части 2 ст. 176 УПК РФ получило закрепление предписание, согласно которому до возбуждения уголовного дела могут быть произведены только два из указанных видов осмотра. Это осмотр места происшествия и осмотр предметов и документов.

Как можно заметить, законодатель обособил осмотр места происшествия от осмотра жилища, в том числе иного жилища и местности. То есть каким-то образом вне внимания осталось то, что и жилище, и иное помещение, и участки местности могут выступать объектами осмотра места происшествия.

Между тем в криминалистике под местом происшествия обычно понимается определенная часть территории местности, водного пространства, помещения, транспортное средство и т.п.,

в пределах которых обнаружены следы преступления [3, с. 283].

Несовершенство юридической техники процедуры производства осмотра становится ещё более явным, если учесть, что в УПК РФ получил самостоятельное закрепление ещё один вид осмотра, который не предусматривается в ч. 1 ст. 176 УПК РФ, и тоже может быть произведен до возбуждения уголовного дела – осмотр трупа [1].

В результате складывается парадоксальная ситуация, в части 1 ст. 144 УПК РФ органам предварительного расследования при проверке сообщения о преступлении предоставляется право осуществлять осмотр места происшествия, документов, предметов, трупов. Однако при этом нет ни одного прямого указания на то, что это право распространяется и на осмотр жилища как места происшествия.

Как же быть дознавателю, следователю, когда производство осмотра жилища как места происшествия не просто необходимо, а обязательно, поскольку промедление в его проведении может привести к утрате доказательств?

Анализ правовых норм УПК РФ показывает, что процессуальная модель производства осмотра жилища как осмотра места происшествия, получившая закрепление в указанном законе, предполагает два случая, когда это следственное действие может быть проведено до возбуждения уголовного дела.

В первом случае, если исходить из системного толкования ч. 1 ст. 12 и ч. 5 ст. 177 УПК РФ, таким обстоятельством является наличие согласия на осмотр жилища проживающих в нём лиц. Фактически от следователя (дознателя) только и требуется, чтобы в протоколе осмотра места происшествия была сделана собственноручная запись о разрешении осмотра жилища со стороны лица, в нём проживающего.

Несколько сложнее обстоит ситуация во втором случае, когда отсутствует согласие на осмотр жилища хотя бы одного из проживающих в нём либо отсутствуют таковые лица на момент производства следственного действия. Здесь необходимо исходить из системного толкования п. 9 ст. 5, ст. 12, ч. 2 ст. 21, п. 2 ч. 2 ст. 29, ч. 5 ст. 165, ч. 5 ст. 177 УПК РФ [1].

Так, согласно части 2 ст. 21 УПК РФ органы предварительного расследования обязаны в каждом случае обнаружения признаков преступления принимать предусмотренные уголовно-про-

цессуальным законодательством меры по установлению события преступления, изболчанию лица или лиц, виновных в совершении преступления.

В части 5 ст. 177 УПК РФ содержится предписание, согласно которому осмотр жилища при отсутствии согласия проживающих в нем лиц возможен на основании судебного решения. При этом указывается на необходимость возбуждения уполномоченным должностным лицом перед судом ходатайства о производстве осмотра жилища в соответствии со ст. 165 УПК РФ.

В свою очередь часть 5 ст. 165 УПК РФ предусматривает возможность проведения осмотра жилища без получения судебного решения на основании постановления следователя или дознавателя. Обращает на себя внимание, что в ст. 165 УПК РФ не содержится указания на то, что осмотр жилища без получения судебного решения может быть произведен, когда возбуждено уголовное дело. Отсутствие данного указания не случайно.

Если мы обратимся к ст. 29 УПК РФ, то можно заметить, что в части 2 указанной правовой нормы перечисляется перечень решений, которые правомочен принимать только суд. При этом имеется важная оговорка: «в том числе в ходе досудебного производства».

В соответствии с п. 9 ст. 5 УПК РФ досудебное производство представляет собой уголовное судопроизводство с момента получения сообщения о преступлении до направления прокурором уголовного дела в суд для рассмотрения его по существу.

Таким образом, учитывая все вышесказанное, а также п. 4 ч. 2 ст. 29 УПК РФ, осмотр жилища при отсутствии согласия проживающих в нем лиц также может производиться до возбуждения уголовного дела. Однако, при этом должны учитываться требования к производству следственных действий без получения судебного решения, перечисленные в ч. 5 ст. 165 УПК РФ, поскольку их несоблюдение может привести к признанию действий следователя (дознавателя) незаконными, а доказательства недопустимыми. Какие это требования?

Во-первых, осмотр жилища может быть произведен в исключительных случаях, когда его производство не терпит отлагательства. К таким случаям, согласно п. 16 Постановлению Пленума Верховного Суда РФ от 1 июня 2017 г. № 19 «О практике рассмотрения судами ходатайств о производстве следственных

действий, связанных с ограничением конституционных прав граждан (статья 165 УПК РФ)», например, относятся:

1) ситуации, когда необходимо реализовать меры по предотвращению или пресечению преступления;

2) промедление с производством следственного действия позволит подозреваемому скрыться;

3) возникла реальная угроза уничтожения или сокрытия предметов или орудий преступления;

4) имеются достаточные основания полагать, что лицо, находящееся в помещении или ином месте, в котором производится какое-либо следственное действие, скрывает при себе предметы или документы, могущие иметь значение для уголовного дела [2].

Во-вторых, следователь (дознатель) должен вынести постановление о производстве осмотра жилища.

В-третьих, следователь (дознатель) не позднее 3 суток с момента начала производства следственного действия должен уведомить судью и прокурора о производстве следственного действия.

В-четвертых, следователь (дознатель) должен к уведомлению приложить копии постановления о производстве следственного действия и протокола следственного действия для проверки законности решения о его производстве.

Подводя итог исследованию, следует отметить, что на сегодняшний день в российском уголовно-процессуальном законодательстве получила закрепление относительно целостная процессуальная модель осмотра жилища как места происшествия. Вместе с тем, для повышения качества юридической техники, устранения разночтений в понимании момента производства исследуемого следственного действия необходимо внести следующие изменения в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации.

Во-первых, закрепить понятие «место происшествия», например в ст. 5 УПК РФ.

Во-вторых, дополнить ч. 1 ст. 176 УПК РФ после слов «места происшествия» словом «трупа».

В-третьих, дополнить ст. 177 УПК РФ частью 5.1 следующего содержания:

«5.1. Если жилище является местом происшествия либо хранения орудий преступления, других предметов со следами пре-

ступления, а также веществ и предметов, за хранение которых предусмотрена уголовная ответственность, и их осмотр не терпит отлагательства, то он может быть проведен на основании постановления следователя с соблюдением требований, установленных частью 5 статьи 165 настоящего Кодекса».

На наш взгляд, внесение данных изменений будет способствовать как соблюдению гарантий конституционных прав граждан на частную собственность, неприкосновенность жилища, частной жизни, на личную и семейную тайну при осуществлении органами предварительного расследования уголовного судопроизводства, так и повышению эффективности деятельности последних по раскрытию преступлений.

Список литературы

1. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. № 174-ФЗ // Собрание законодательства РФ. 2001. № 52. – Ч. 1. – Ст. 4921.
2. О практике рассмотрения судами ходатайств о производстве следственных действий, связанных с ограничением конституционных прав граждан (статья 165 УПК РФ): постановление Пленума Верховного Суда РФ от 1 июня 2017 г. № 19 // Российская газета. – 2017. – 9 июня.
3. Криминалистика: учебник для бакалавров / под ред. Л.Я. Драпкина. – М.: Юрайт, 2012.
4. Сокоян В.Л. Проблемные вопросы осмотра места происшествия в жилище // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2016. – № 6 (73). – С. 120-124.

ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПО ДЕЛАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РФ

Воробей С.Н.,

доцент кафедры уголовного процесса,
кандидат юридических наук, доцент

Чехонина Д.П.,

преподаватель кафедры уголовного процесса

Дальневосточный юридический институт МВД России, г. Хабаровск

Производство по уголовным делам в отношении несовершеннолетних всегда занимало и занимает особое положение в российском уголовном процессе. Несмотря на то, что процессуаль-

ные нормы, определяющие особенности порядка производства по уголовным делам в отношении несовершеннолетних, в действующем УПК РФ закреплены в отдельной главе, тем не менее отдельные статьи, регулирующие специфическое правовое положение несовершеннолетних в разных стадиях уголовного процесса, имеются и в других главах УПК.

Для досудебного производства по уголовным делам в отношении данной категории уголовно-процессуальный закон устанавливает специальные правила выполнения отдельных процессуальных и следственных действий, допускает участие законных представителей несовершеннолетнего на предварительном следствии и дознании, наделяет их широкими правами, предусматривает другие процессуальные гарантии, характеризующие существенные особенности данного производства.

Одной из особенностей досудебного производства является двойное представительство интересов несовершеннолетнего – защитником и законным представителем.

Так, статья 51 УПК РФ регламентирует обязательное участие защитника, если лицо, в отношении которого осуществляется предварительное расследование, является несовершеннолетним. Защитник допускается к участию в деле с момента предъявления обвинения, либо появлению в уголовном процессе лица, именуемого подозреваемым, в соответствии с частью первой статьи 46 УПК.

Процессуальное положение законного представителя на стадии предварительного расследования по делам несовершеннолетних регламентируется ст. 426 УПК РФ, регламентирующей основной порядок участия законного представителя на стадии предварительного расследования. При этом, согласно ч. 1 ст. 426 УПК РФ, законный представитель допускается к участию в уголовном деле с момента первого допроса несовершеннолетнего в качестве подозреваемого или обвиняемого. Тем не менее, законный представитель может быть отстранен от участия в деле, если имеются основания считать, что его действия наносят ущерб интересам несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого. Об этом следователь, дознаватель выносят мотивированное постановление. В этом случае к участию в деле допускается другой законный представитель несовершеннолетнего [1, с. 169].

Однако, целесообразно внести в УПК изменения относительно участия законного представителя при допросе несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого) в исключительных слу-

чаях по усмотрению следователя. Так, исключительными можно рассматривать случаи, когда законный представитель не поддерживает позицию своего представляемого, а поддерживает сторону обвинения, например, при избрании в зале судебного заседания меры пресечения в виде заключения под стражу в отношении несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого). Полагаем, что данное изменение не нарушит прав и законных интересов несовершеннолетнего, а в отдельных случаях сыграет положительную роль при изложении им обстоятельств по материалам уголовного дела.

Представляется возможным отметить особенности, связанные с процессом доказывания, и в частности с оценкой достоверности показаний несовершеннолетнего. На этом этапе процесса доказывания в первую очередь необходимо учесть особенности личности допрашиваемого, а также те объективные и субъективные обстоятельства, влияющие на восприятие несовершеннолетним тех явлений объективной действительности, о которых он дает показания. В подтверждение сказанному справедливо утверждение о том, что «учет влияния особенностей личности на формирование его показаний приобретает особенно важное значение при оценке показаний несовершеннолетних. Различные периоды развития детей и подростков характеризуются определенными степенями доступности для их понимания явлений внешнего мира, и от этого зависит их способность к восприятию и воспроизведению воспринятого в процессе допроса» [3, с. 28-29]. В этой связи следует акцентировать внимание на то, что особенности оценки достоверности показаний несовершеннолетнего выражаются в правилах оценки, которые состоят в следующем:

- 1) в первую очередь целесообразно изучить нравственно-психологические особенности несовершеннолетних источников информации;

- 2) затем изучается влияние данных особенностей личности несовершеннолетнего на процесс формирования показаний;

- 3) тщательно анализируется содержание самих передаваемых сведений;

- 4) полученная из показаний информация сопоставляется с информацией, полученной из других источников;

- 5) заключительным моментом оценки показаний несовершеннолетнего является определение путей их использования в рамках уголовно-процессуального доказывания [2, с. 585].

Также отметим, что согласно ч. 1 ст. 425 УПК РФ продолжительность допроса несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого) составляет два часа без перерыва, а в общей сложности более 4 часов в день. Считаем, что допрос несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого) должен проводиться в более сжатое время в связи с тем, что при проведении двухчасового непрерывного допроса подросток будет себя чувствовать дискомфортно, что может привести к нежеланию несовершеннолетнего предоставить информацию.

Важной особенностью досудебного производства по уголовным делам в отношении несовершеннолетних является положение, изложенное законодателем в ст. 427 УПК РФ, согласно которому следователь с согласия руководителя следственного органа, а также дознаватель с согласия прокурора вправе вынести постановление о прекращении уголовного преследования и возбуждении перед судом ходатайства о применении к несовершеннолетнему обвиняемому принудительной меры воспитательного воздействия, предусмотренной частью второй статьи 90 Уголовного кодекса Российской Федерации, если в ходе предварительного расследования уголовного дела о преступлении небольшой или средней тяжести будет установлено, что исправление несовершеннолетнего обвиняемого может быть достигнуто без применения наказания. В свою очередь, ст. 90 УК РФ в качестве таких мер предусматривает: а) предупреждение; б) передачу под надзор родителей или лиц, их заменяющих, либо специализированного государственного органа; в) возложение обязанности загладить причиненный вред; г) ограничение досуга и установление особых требований к поведению несовершеннолетнего.

Принимая решение о прекращении уголовного дела по указанному основанию следует иметь в виду, что данное процессуальное действие возможно лишь при соблюдении следующих условий:

- а) доказанность в деянии конкретного обвиняемого состава преступления;
- б) отсутствие возражений на прекращение уголовного дела по указанным основаниям со стороны обвиняемого или его защитника.

В заключение отметим, что при написании настоящей статьи не преследовалась цель отразить все особенности досудебного

производства по делам о преступлениях несовершеннолетних, а только некоторые из них, которые в свою очередь характеризуют в целом особенность производства по уголовным делам и предупреждения правонарушений в отношении несовершеннолетних.

Список литературы

1. Леонова К.И., Новикова Е.А., Диденко В.И. К вопросу о производстве допроса несовершеннолетних подозреваемых (обвиняемых) // Пробелы в российском законодательстве. – 2019. – № 5. – С.168-171.

2. Матвеев С.В. Особенности достоверности показаний несовершеннолетних в уголовном судопроизводстве России // Актуальные проблемы уголовного судопроизводства: вопросы теории законодательства, практики применения: матер. междунар. науч.-практ. конф. – М., 2007. – С. 583-588.

3. Степанова В.Г., Барахтина О.А. К вопросу о гарантиях прав несовершеннолетних в уголовном судопроизводстве при производстве допроса // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. – Иркутск, 2016. – № 3. – С. 25-30.

ПРОБЛЕМЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Голубева К.С.,

магистрант 1 курса группы Юм-119

Научный руководитель: **Дядькин О.Н.,**

заведующий кафедрой «Уголовно-правовые дисциплины»,

кандидат юридических наук, доцент

Юридический институт Владимирского государственного университета им. Александра Григорьевича и Николая Григорьевича Столетовых, Россия

Значимость данной проблемы предопределяется тем, что несовершеннолетние являются особой группой субъектов в связи со спецификой их возраста и психофизического развития, что, в свою очередь, обуславливает особый подход к назначению им уголовного наказания как в российском уголовном законе, так и в ряде зарубежных стран.

Как предусматривается в проекте Концепции уголовно-правовой политики Российской Федерации (далее – РФ), в современных условиях приоритетной задачей признано снижение объема

и уровня общественной опасности преступности несовершеннолетних для увеличения дальнейшей эффективности уголовного наказания [3]. Подобным образом Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года фиксирует, что важнейшим моментом является уголовная политика, модернизация которой происходит путем комплексной, взаимосвязанной коррекции уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного права, а также правоприменения.

В такой ситуации главной задачей современной политики является качественное предупреждение преступности, осуществляемое в форме принуждения, не связанного с реализацией мер уголовно-правового характера, а также в форме защиты прав и законных интересов личности, оказания ей социальной и правовой помощи.

В связи с чем представляется с правовой точки зрения выверенным направлением социальной политики Казахстана по отношению к несовершеннолетним, предусматривающее формирование и развитие системы ювенальной юстиции.

Актуальность исследования данной темы обусловлена повышением внимания общества и государства к вопросам детской преступности, связанным с трагическими событиями в политехническом колледже 17 октября 2018 в г. Керчь Республики Крым, а также инцидентом со стрельбой в Амурском колледже строительства и ЖКХ 14 ноября 2019 г. в Благовещенске.

Данное положение порождает необходимость комплексного исследования проблемы преступности несовершеннолетних, факторами возникновения которой представляются как отсутствие координации и четкой стратегии социальных институтов в действиях по профилактике и предупреждению преступлений; негативное влияние окружения; так и наличие низкого уровня правовой культуры [5, с. 113].

Эффективности в борьбе с детской преступностью препятствует рост значимости Сети Интернет, где подготовка и совершение подобных противоправных деяний требует минимального количества затрат и усилий, а их выявление представляет большую сложность в современных реалиях из-за отсутствия информации о совершении несовершеннолетними преступлений в информационно-коммуникационной сети.

Согласно сведениям о преступлениях, совершенных с использованием информационно-телекоммуникационных техно-

логий, приведенным Главным информационно-аналитическим центром МВД России за январь – октябрь 2019 года, прослеживается, что количество преступлений подростков, совершенных с использованием сети Интернет, из общего показателя преступности (240,2 тыс. преступлений) составляет почти 4%. Проведенное исследование позволяет при учете общей преступности в Интернете (126,3 тыс.) выявить количество преступлений несовершеннолетних в сети Интернет, составляющее примерно 5,1 тыс. преступлений.

Изложенное говорит о необходимости дополнения Особенной части Уголовного кодекса Российской Федерации (далее – УК РФ) ст. 247.2 «Использование информационно-телекоммуникационных сетей (включая сеть «Интернет») при совершении преступления», предусматривающей уголовную ответственность за любые виды преступлений, совершаемые как несовершеннолетними, так и совершеннолетними преступниками с использованием сети Интернет.

В такой ситуации особенно пристальное внимание требуется уделить совершенствованию законодательной базы. Это в первую очередь касается уголовного законодательства, так как оно направлено на охрану нормального физического и психического развития несовершеннолетних, повышение ценности внутрисемейных отношений.

Поэтому сравнение уголовных законов России и других стран, наиболее схожих с РФ – государств СНГ, выявление наиболее эффективных уголовно-правовых средств представляются достаточно перспективными в механизме реформирования порядка привлечения несовершеннолетних к уголовной ответственности.

Для устранения указанного недостатка необходимо внести изменения и в Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» [8]. Так, стоит изменить статью 4 Закона, возложив область профилактики правонарушений, безнадзорности и беспризорности среди несовершеннолетних на конкретных государственных органов, заменив тем самым неоправданное словосочетание «координация деятельности юридических лиц по предупреждению...».

Необходимо заметить, что принятый 3 июля 2014 года новый Уголовный кодекс Республики Казахстан (далее – УК Казахстана)

[9] ввел серьезную и всеобъемлющую новеллу- двухзвенную систему уголовно наказуемых деяний, состоящих из преступлений и уголовных проступков. Иными словами, за совершенные уголовные проступки устанавливается обширный спектр мягких видов наказаний (например, общественных, исправительных работ).

Важным моментом в процессе привлечения к уголовной ответственности является возраст, пределы которого варьируются от 14 до 18 лет, что характерно как для РФ, стран СНГ, так и для многих стран Восточной Европы.

Статья 87 УК РФ, как и Федеральный закон «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних» [1], предписывает, что несовершеннолетними признаются подростки, достигшие к моменту совершения преступления четырнадцати, но не достигшие восемнадцати лет.

На основе официальных сведений о преступлениях, приведенных Главным информационно-аналитическим центром МВД России за январь – декабрь 2019 года, можно заметить тенденцию к уменьшению преступности несовершеннолетних на фоне общих показателей преступности в России. Так, из всех выявленных преступлений – 2024,3 тысяч (+ 1,6% больше, чем за аналогичный период прошлого года), 41 548 тысяч преступлений были совершены несовершеннолетними и при их соучастии (-4,6 % меньше, чем за аналогичный период прошлого года [2].

Изучение преступности несовершеннолетних представляет особую важность в связи с тем, что между «детской» и «взрослой» преступностью прослеживается «связь состояний», выражающаяся в том, что чем ранее лицо совершит противоправное деяние, тем больше существует вероятность его повторяемости, рецидива, поэтому необходимым представляется:

1. Установление государством алгоритма допустимости размещения определенных видов информации в социальных сетях. Жесткие критерии должны позволить анализировать поступающие информационные потоки, выявляя и искореняя все «ненужные», предъявляя пользователем лишь ограниченное количество данных – «верхних», по типу работы Google.

2. Осуществление консультационной помощи несовершеннолетним, а также их родителям и педагогам.

В рамках профилактики следует осуществлять информационно-разъяснительную работу, направленную на повышение уров-

ня осведомленности детей, родителей, учителей и воспитателей об угрозах мерах защиты от них.

3. Повышение роли родителей в воспитании детей для предотвращения криминогенного влияния на самой ранней его стадии.

Несмотря на то, что и в Уголовном кодексе Российской Федерации имеется специальная 20-ая глава, закрепляющая преступления против семьи и несовершеннолетних, но существует тенденция в появлении новых составов, пример тому статья 156 УК РФ, предусматривающая уголовную ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего;

4. Закрепление непосредственно в УК РФ нормы, предусматривающей исключительно ответственность несовершеннолетнего, а не его родителей и законных представителей, для решения проблемы о тождественности субъекта преступления и субъекта ответственности.

Стоит подчеркнуть, что Рекомендательный законодательный акт Модельного уголовного кодекса СНГ 1996 года, принятый Межпарламентской ассамблеей государств – участников СНГ [7], закрепляет по этому поводу то, что штраф может применяться только при наличии самостоятельного заработка и имущества у несовершеннолетнего осужденного (ст. 91).

5. Замена «штрафной» ответственности при невозможности ее возмещения самостоятельно несовершеннолетним на обязательные работы, оплачиваемые по минимальным тарифам, что уже применяется в странах СНГ (ст. 48 Модельного уголовного кодекса СНГ 1996 г.).

6. Исключение ч. 2 ст. 92 УК РФ об освобождении несовершеннолетнего от наказания в связи с помещением в специальное учебно-воспитательное учреждение закрытого типа для предотвращения проблемы вседозволенности освобождения малолетнего преступника от наказания вне зависимости от обстоятельств содеянного при совершении тяжкого преступления.

7. Закрепление конкретных положений о том, что освобождение от наказания при совершении тяжкого преступления представляется возможным лишь при наличии особых обстоятельств, которые значительно смягчают общественную опасность содеянного, устранив тем самым проблему фиксации тяжких преступлений, при совершении которых несовершеннолетний не подлежит освобождению от уголовного наказания (ч. 5 ст. 92 УК РФ).

Таким образом, все сказанное подтверждает наличие проблемы в борьбе с преступностью несовершеннолетних как в России, так и в подавляющем числе стран, что зависит, прежде всего, от правильного использования криминологической информации о ней. По нашему мнению, сегодня назрели условия для формирования единой информационно-справочной базы данных по объектам профилактического воздействия. Использование в своей работе всего массива накопленной информации повысит качество организации координации и взаимодействия всех субъектов профилактики [4, с. 273].

Список литературы

1. О внесении изменений и дополнений в Федеральный закон «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних» и другие законодательные акты РФ: Федеральный закон от 9 июля 2003 г. № 111-ФЗ // Российская газета. – 2003. – 9 июля.
2. Состояние преступности в России за январь – декабрь 2019 года // МВД РФ. ФКУ «Главный информационно-аналитический центр» // <https://xn--b1aew.xn--p1ai/reports/item/18556721> (дата обращения: 04.01.2020).
3. Концепция уголовно-правовой политики Российской Федерации // <https://www.oprf.ru/ru/discussions/newsitem/17889> (дата обращения: 10.01.2020).
4. Лысенко А.В. Основные направления актуализации противодействия преступности несовершеннолетних // Общество и право. – 2008. – №1(19). – С. 270-274.
5. Салахова В.Б., Лобжанидзе А.А., Гончарова Е.М. Географические факторы динамики преступности несовершеннолетних в России // Вестник Московского университета МВД России. – 2018. – № 2. – С. 111-115.
6. Чунталова О.В. Личность виновного: проблемы назначения наказания по уголовному законодательству России и других стран СНГ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Краснодар, 2005. – 218 с.
7. Интернет – Межпарламентская Ассамблея государств – участников Содружества Независимых Государств // <https://iacis.ru/> (дата обращения: 20.01.2020).
8. О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности: Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 591 // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591>.
9. Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК // <http://adilet.zan.kz/rus/docs>.

ОСНОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕЖДУ СЛЕДОВАТЕЛЕМ И ЗАЩИТНИКОМ, ИСХОДЯ ИЗ СТОЯЩИХ ПЕРЕД НИМИ ЦЕЛЕЙ

Едресов С.А.,

начальник кафедры УПиК, подполковник полиции

Арстанбаева Б.Б.,

старший преподаватель УПиК, майор полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан

им. Ш. Кабылбаева

Самое первое, что предпринимает субъект, приступивший к деятельности – это определение цели, без которой сама деятельность теряет смысл и назначение. Пусть не всегда возможно объективировать или вовне определить мотив, но цель концентрирует в себе мотив в виде желаемого результата. Иначе говоря, цель (или задача) детерминирует результат в самом широком смысле, является первым понятием в процессах принятия решения [1].

Уголовно-процессуальная деятельность подчинена общим закономерностям деятельности в целом, с учетом дополнительных закономерностей правоприменительного процесса. Участники в силу своего процессуального положения вынуждены определять цели и задачи деятельности для себя; иногда эти цели уже определены в законе и участники должны лишь избрать средства для их достижения, не задумываясь над моделированием желаемого результата, общая модель которого уже построена законодателем. Участники уголовного судопроизводства в соответствии со своим правосознанием уясняют и интерпретируют цели закона применительно к конкретной ситуации, сообразно этому они избирают средства достижения целей, оценивают полученные результаты, принимают промежуточные и окончательные решения по делу [2].

Цели в сфере уголовного процесса имеют иерархическую и разнообразную структуру, во главе которой находится цель общего характера.

В уголовном процессе считается, что общая цель состоит из нескольких компонентов [3]. Цели любой деятельности существенно влияют на ее структуру, вносят в нее устойчивость и целеустремленность. Четкость в определении целей и задач позволяет определять законный или незаконный характер поставленных целей и средств их реализации соответственно [4].

Уголовный процесс включает в себя урегулированную законом уголовно-процессуальную деятельность и правоотношения, связанные с ней, направленные на реализацию целей и задач, закрепленных в уголовно-процессуальном праве [5].

Как видим, цель уголовного процесса – в первую очередь цель уголовно-процессуальной деятельности, формулируемая уголовно-процессуальным правом.

В казахстанском уголовно-процессуальном законодательстве цели уголовно-процессуальной деятельности прямо не указаны. Однако, как, на наш взгляд, правильно отмечают Р. Жамиева и Е. Каиржанов, положения, закрепленные ч. 2 ст. 8 УПК Республики Казахстан, являются не чем иным как целями уголовно-процессуальной деятельности [4, с. 110].

Таким образом, целями уголовно-процессуальной деятельности являются: обеспечение защиты от необоснованного обвинения и осуждения, от незаконного ограничения прав и свобод человека и гражданина, в случае незаконного обвинения или осуждения полная его реабилитация, а также содействие укреплению законности и правопорядка, предупреждению уголовных правонарушений, формированию уважительного отношения к праву (ч. 2 ст. 8 УПК РК).

Определение взаимодействия защитника и следователя невозможно без уяснения целей и задач каждого из этих субъектов уголовно-процессуальной деятельности.

До последнего времени в литературе в различных определениях целью защиты ставили выяснение соответствующих обстоятельств, оказание необходимой юридической помощи [6], оказание содействия охране прав и законных интересов граждан [7], установление объективной истины, выдвижение и проверка оправдательной или смягчающей версии, направленной на поиск и обнаружение новых источников доказательств, при помощи которых можно их подтвердить [8]. По мнению А.Х. Давлетшина, выяснение оправдательных и смягчающих обстоятельств и вызывающих иное (не влияющее на ответственность) улучшение положения обвиняемого, – это составляющие защиты как деятельности. А направленность защиты на оправдание, освобождение от уголовной ответственности, смягчение ответственности и иное (не влияющее на ответственность) улучшение его положения и есть цель защиты [9].

УПК РК формулирует следующие цели защиты – обеспечение прав и интересов лиц, которые подозреваются в совершении

преступления, опровержение или смягчение обвинения, а также реабилитация лиц, неправоммерно подвергшихся уголовному преследованию (п. 19 ст. 7).

Особенность правовой цели следователя в том, что она закреплена в законе и достижение ее обязательно. Закрепляя в нормах уголовно-процессуального закона цели, законодатель тем самым создает правовую основу для преобразования идеального образа в его результат.

Общие цели следователем конкретизируются в виде таких тактических целей, выбор которых зависит от сложившихся условий расследования и криминалистической характеристики преступления. Законодатель не только определил цели, но и закрепил средства их достижения. Вся следственная деятельность направлена на достижение целей уголовного процесса при помощи уголовно-процессуальных средств, определенных в законе, и представляет совокупность процессуальных действий по реализации этих средств.

Деятельность следователя меняет свою направленность в зависимости от цели, оставаясь по существу только следственной. Имеются в виду общие цели уголовного судопроизводства, их конкретизация в виде целей предварительного следствия. Как правильно пишет А.А. Чуняева, «цель активизирует психологические процессы... и определяет избирательный характер деятельности» [10].

Но правильно выбрать цель – это, как говорится, только полдела. Ее нужно достигнуть. В науке уголовного процесса отмечалось, что расследование, как и весь процесс установления истины по уголовному делу, имеет две стороны – познавательная и достоверительная. Деятельность по обнаружению информации носит познавательный характер, а документирование ее – достоверительный. В деятельности следователя выделяются две стороны: познавательная и исполнительная [11]. К. Маркс писал: «Лишь поскольку я проявляю себя, поскольку я вступаю в область действительности, – я вступаю в сферу, подвластную законодателю» [12].

Следователь может «проявить» себя только в том случае, если будет совершать действия. Его действия должны соответствовать требованиям уголовно-процессуального закона. Каждое процессуальное действие, будучи опосредовано общей целью уголовного судопроизводства, имеет свою цель, которая и определяет направленность конкретного действия, его содержание. Действие и цель всегда взаимосвязаны. Стремясь к достижению

общей цели, следовательно неизбежно в процессе расследования уголовного дела ставит перед собой тактические цели в результате воздействия на него разнообразных ситуаций, возникающих в ходе следствия.

Деятельность следователя во всем её содержании формируется под воздействием правовых норм, определяющих как цели, так и средства их достижения. Поскольку цель всегда конкретна, предметна, то и процессуальное действие следователя всегда соответствует «своей» цели. Поэтому на определенном отрезке следствия следователь совершает не любое действие, а такое, которое задано поставленной им целью. Если, например, следователь поставил перед собой цель создать доверительную обстановку, найти на допросе «контакт» со свидетелем, потерпевшим или подозреваемым с тем, чтобы убедить их дать правдивые показания, то предпринимаемые им действия будут носить коммуникативный характер. В тех случаях, когда возникает необходимость в организационных мерах – действия будут организационными и т.д [13].

Для достижения целей, стоящих перед защитником и следователем, важное значение имеет дальнейшее усиление взаимодействия между ними. Необходимость взаимодействия вызвана тем, что они используют в своей работе различные средства и методы.

Деятельность следователя заключается, главным образом, в использовании процессуальных средств и способов. Вместе с тем, участие адвоката в деле предотвращает односторонность и предвзятость расследования, ведет к более полному и всестороннему исследованию обстоятельств совершения уголовного правонарушения и к установлению уголовно-процессуальной истины по делу, так как защитник оказывает помощь лицу, ведущему уголовный расследование, в раскрытие фактов, оправдывающих подозреваемого или смягчающих его ответственность. Все это верно, конечно, в том случае, если адвокат выполняет свою работу, добросовестно и профессионально.

Необходимость взаимодействия следователя и защитника обусловлена ещё и тем, что они друг другу не подчинены. Поэтому требуется согласовать их действия в законодательном порядке, урегулировать их отношения.

Как правильно отмечает Ю.Ф. Лубшев, судьбой привлекаемого к ответственности занимаются органы дознания, следователь, прокурор и суд, каждый из которых не только должен заниматься своим делом, но и обеспечивать, охранять, защищать обвиняемо-

го, его права и законные интересы, а «адвокат же должен хорошо знать, кто из этих работников, когда и как должен защищать обвиняемого», что «позволяет ему свободней ориентироваться в судопроизводстве, верно строить свою позицию и воплощать ее в жизнь» [14]. Для того чтобы право подозреваемого иметь защитника, было в действительности реально осуществлено во всех необходимых случаях, нужно создать соответствующие условия, чтобы адвокат мог осуществлять свои права, предусмотренные ст. 70 УПК РК, т.е. необходимо обеспечение этих прав.

Обеспечить возможность осуществления прав – значит создать условия, необходимые и достаточные для того, чтобы обладатель прав мог ими воспользоваться. Одним из таких условий является знание своих прав. С одной точки зрения разъяснение прав является одним из элементов системы обеспечения. В тексте закона, однако, разъяснение прав и обеспечение возможности их использования обозначены раздельно как понятия одного уровня. Таким образом, во-первых, конкретизирована обязанность разъяснить права и, во-вторых, обращено внимание, что наряду с разъяснением прав требуется также другие действия и решения применяющего органа, благодаря которым эти права могут быть реализованы.

Ст. 26 УПК РК гласит: «Орган, ведущий уголовный процесс, обязан разъяснить подозреваемому, обвиняемому их права и обеспечить им возможность защищаться от подозрения, обвинения всеми не запрещенными законом средствами, а также принять меры к охране их личных и имущественных прав».

Достижение целей уголовного процесса – изобличение виновного, справедливое и убедительное решение о его наказании, реабилитация невиновного – во многом зависит от того, в какой мере обеспечена подозреваемому (обвиняемому) возможность защищаться. Положение личности в уголовном процессе, степень развития права на защиту и гарантий этого права – один из важных критериев демократизма и гуманности правовой системы.

Список литературы

1. Забродин Ю.М. Процессы принятия решения на сенсорно-перцептивном уровне / отв. ред. П.К. Анохин. – М., 1976. – С. 33-35.
2. Советский уголовный процесс и проблемы его эффективности. – М., 1979. – С. 319.
3. Советский уголовный процесс и проблемы его эффективности. – М., 1979. – С. 226-227; Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовном процессуальном праве. – Л., 1976. – С. 143.

4. Жамиева Р., Каиржанов Е. Тактика адвокатской защиты по уголовным делам. – Алматы, 2000. – С. 108.
5. Курс советского уголовного процесса. Общая часть. – М., 1989. – С. 49.
6. Фиолевский Д.П. Участие защитника на предварительном следствии. – Киев, 1975. – С. 6; Бойков А.Д. Этика профессиональной защиты по уголовным делам. – М., 1978. – С. 72.
7. Царев В.М. Цели и задачи деятельности защитника в уголовном процессе // Проблемы доказательственной деятельности по уголовным делам. – Красноярск., 1985. – С.92.
8. Горя Н. Принцип состязательности и функция защиты в уголовном процессе // Советская юстиция. – М.: Юрид. лит., 1990. – № 7. – С. 22.
9. Давлетшин А.Х. Защита на предварительном следствии и ее эффективность: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1982. – С. 9.
10. Чуняева А.А. Категория цели в современной науке и ее методологическое значение (цель и деятельность). – Л., 1979. – С. 96.
11. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1973. – С. 289; Рагинов А.Р. Вопросы познания в судебном доказывании // Советское госво и право. – 1964. – №8; Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М., 1968. – Т. 1. – С. 196-197.
12. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 1. – М., 1975. – С. 14.
13. Дубривный В.А. Деятельность следователя: структура, аспекты // Вопросы уголовного процесса. Вып. 3. – Саратов, 1984. – С. 50.
14. Лубшев Ю.Ф. Адвокат в уголовном деле. – М., 1997. – С. 61.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ЮРИСДИКЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОЛИЦИИ В СВЕТЕ СОВРЕМЕННОЙ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Елюбаев Ж. К.,

магистрант 1 курса, подполковник полиции

Дюсенбин А.Ж.,

магистрант 1 курса, старший лейтенант полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан

им. Ш. Кабылбаева

Уже сейчас можно подводить итоги реализации национальной Концепции правовой политики, действие которой было рассчитано до 2020 года. Она была основана на современных тенденциях развития общества, накопленном опыте и научно обоснованных, фундаментальных представлениях о ближайших и отдаленных перспективах казахстанского государства и общества [1].

Но современную правовую политику государства в сфере административной ответственности и профилактики правонарушений определяют и другие программные документы. В соответствии с пунктом 92 Общенационального плана мероприятий по реализации Послания Главы государства народу Казахстана от 10 января 2018 года «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» был разработан законопроект «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях» [2; 3].

Этот законопроект подготовили и начали обсуждать еще с августа 2018 года. Законопроект был направлен на дальнейшее совершенствование административно-деликтного законодательства, а также гуманизацию и снижение репрессивности Кодекса об административных правонарушениях. Но в Послании Главы государства народу Казахстана от 2 сентября 2019 года «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» было отмечено, что «Мы увлеклись гуманизацией законодательства...», и было дано поручение ужесточить ответственность за ряд противоправных действий [4].

Ужесточение наказаний коснулось следующих противоправных проявлений:

- 1) сексуальное насилие и педофилия;
- 2) незаконный оборот наркотиков;
- 3) торговля людьми;
- 4) бытовое насилие против женщин и другие тяжкие преступления против личности, особенно против детей.
- 5) браконьерство.

В результате изменения политических направлений правовой политики Казахстана, а также длительного процесса обсуждения законопроекта, 30 декабря 2019 года был принят Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях» [3].

Новые направления правовой политики, определенные Президентом Республики Казахстана, значительно отразились на сфере полицейской административной юстиции.

Так, Законом Республики Казахстан от 30 декабря 2019 года №300 сотрудников полиции наделили дополнительными юрисдикционными полномочиями:

- 1) лишать разрешения либо приостанавливать действия разрешения, а также исключать из реестра (ст. 47 КРКоАП);

2) приостанавливать или запрещать деятельность правонарушителя или отдельных ее видов (ст. 48 КРКоАП).

В связи с этим увеличились юрисдикционные полномочия сотрудников ОВД по разрешению дел об административных правонарушениях, связанных с наложением дополнительных административных взысканий, предусмотренных статьями 47 и 48 КРКоАП. Например, за нарушение требований статьи 450 КРКоАП, связанных с предоставлением помещений заведомо для занятия проституцией и сводничеством, **сотрудники полиции имеют право самостоятельно налагать административные взыскания** [5].

Также были внесены изменения и дополнения в статью 53 КРКоАП, после чего изменился механизм направления правонарушителя правил дорожного движения на проверку знаний правил дорожного движения. В настоящее время полномочиями выносить постановление о направлении на проверку знания правил дорожного движения наделили должностных лиц ОВД, уполномоченными составлять протокола об административных правонарушениях. Ранее такую меру административно-правового воздействия могли применять только должностные лица ОВД, которые имели право рассматривать дела об административных правонарушениях. Также из диспозиции статьи 53 КРКоАП убрали слово «могут», исключая коррупционные риски произвольного выбора полицейскими направлять или не направлять правонарушителя на проверку знаний правил дорожного движения.

Здесь можно сделать первый вывод о том, что произошел процесс разграничения полномочий между судом и внесудебными инстанциями по рассмотрению дел об административных правонарушениях. Под внесудебными инстанциями следует понимать не только ОВД, но и иные государственные органы, наделенные полномочиями составлять протокола об административных правонарушениях.

С целью гуманизации административного законодательства, деяния, связанные с загрязнением мест общего пользования, парков, скверов, в том числе выброс коммунальных отходов в неустановленных местах, были исключены как противоправные деяния, характеризующие мелкое хулиганство, которое было наказуемое на основании статьи 434 КРКоАП. Но загрязнением мест общего пользования, парков, скверов, в том числе выброс коммунальных

отходов в неустановленных местах стали являться квалифицирующими признаками новой статьи 434-2 КРКоАП [5].

Исключение вышеперечисленных квалифицирующих признаков из статьи 434 КРКоАП следует считать правильным решением. Объектом правонарушения, связанного с противоправными действиями по загрязнению окружающей среды, являются охраняемые законом общественные отношения в сфере охраны окружающей среды, а общественный порядок и нравственность являются факультативным объектом этого правонарушения. В этой связи обосновано, что статью 434-2 КРКоАП следует перенести в главу 21 КРКоАП. Также, с целью снижения репрессивности административного взыскания, мы считаем, что санкцию части первой этой статьи необходимо дополнить альтернативной санкцией – предупредить.

Подтверждает наши выводы зарубежный опыт толкования объекта правонарушения, связанный с загрязнением общественных мест. Например, в Республике Азербайджан статья 266 Кодекса об административных правонарушениях за нарушение законодательства о бытовых отходах размещена в главе 25 «**Административные проступки, посягающие на правила охраны окружающей среды, природопользования и экологической безопасности**» [6].

В Киргизской Республике выброс мусора в неустановленных местах наказуем по статье 71 Административного кодекса совместно с противоправными деяниями за сжигание бытового мусора и предметов в неустановленных местах. Объектом этого правонарушения являются общественные отношения, складывающиеся против порядка управления в сфере охраны окружающей среды [7].

Изменились юрисдикционные полномочия сотрудников ОВД по применению административного кодифицированного законодательства в сфере предупреждения правонарушений, связанных с противоправными действиями в виде распития алкогольных напитков или появление в общественных местах в состоянии опьянения. Из статьи 440 КРКоАП исключили 4 и 5 части, которые предусматривали административные взыскания за систематические (три раза в течение одного года после наложения административного взыскания) правонарушения, предусмотренные частями 1 и 2 статьи 440 КРКоАП. Но это не значит, что произошла

гуманизация законодательства, так как часть третью статьи 440 дополнили альтернативной санкцией в виде административного ареста на срок до пяти суток. То есть произошло ужесточение наказания за распитие алкогольных напитков или появление в общественных местах граждан в состоянии опьянения. Так как сотрудники ОВД не наделены юрисдикционными полномочиями налагать административные взыскания в виде административного ареста, то часть 3 статьи 440 КРКоАП перенесли из статьи 685 в статью 684 КРКоАП.

Кроме того, в настоящее время за нарушение части 3 статьи 440 КРКоАП, на основании статьи 54 КРКоАП можно установить особые требования к поведению правонарушителя. То есть даже за повторное появление в общественном месте в состоянии алкогольного опьянения, позорящем человеческое достоинство и общественную нравственность, суд вправе полностью запретить правонарушителю употреблять алкогольные напитки или наркотические вещества.

Большой интерес для субъектов профилактики представляют последние изменения и дополнения в сфере бытового насилия, так как борьба с семейно-бытовыми правонарушениями является политическим приоритетом Республики Казахстан. Мы остановимся на трех основных изменениях, которые, по нашему мнению, существенно должны повлиять на состояние бытовой деликтности. Во-первых, в настоящее время за противоправные действия в сфере быта, а также за причинения побоев и легких телесных повреждений сотрудникам полиции нельзя самостоятельно прекращать дела об административных правонарушениях. Теперь по статьям 73, 73-1 и 73-2 КРКоАП применение возможно только в суде в порядке медиации и если правонарушитель загладил причиненный вред.

Во-вторых, принята специализированная норма, предусматривающая административную ответственность за нарушение установленных судом особых требований к поведению правонарушителя. Целью принятия данной нормы является ужесточение административной ответственности правонарушителей, игнорирующих ограничения, изложенные в статье 54 КРКоАП. За повторные аналогичные действия, совершенные повторно в течение года после наложения административного взыскания предусмотрен безальтернативный административный арест на срок до десяти суток [5].

И наконец, приняты новые части 1-1 в статьях 73-1 и 73-2 КРКоАП, предусматривающие административную ответственность за причинение побоев или легких телесных повреждений лицам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях. Но не только диспозиции частей 1 и 1-1 отличаются между собой, но и санкции, которые вызвали неоднозначную оценку у гражданского общества и субъектов профилактики правонарушений.

Санкция части 1 статьи 73-1	Санкция части 1-1 статьи 73-1
штраф в размере пятнадцати месячных расчетных показателей либо административный арест на срок до пятнадцати суток	предупреждение или административный арест на срок до пятнадцати суток.

Санкция в виде предупреждения за причинение телесных повреждений в сфере быта выглядит как снижение репрессивности за бытовые правонарушения, что противоречит правовой политики Республики Казахстан, которая направлена на ужесточение юридической ответственности за семейно-бытовые правонарушения. Но это следует признать положительным направлением по многим причинам. Штраф снижает экономические возможности правонарушителя по содержанию своей семьи. Также не всегда семьи распадаются после бытового насилия, и штраф приходится уплачивать с семейного бюджета, что следует признавать негативным явлением для семьи.

Таким образом, следует признать, что юрисдикционные полномочия полиции с 2020 года значительно изменились в сторону их увеличения, что позволило разгрузить специализированные административные суды. В ближайшее время следует провести мониторинг действия новых изменений и дополнений в административное законодательство, так как прогноз раннего мониторинга законодательства [8, с. 163] показывает, что необходимо:

- 1) примирение конфликтующих сторон в сфере быта вообще следует исключить;
- 2) предусмотреть возможность исключения контактов конфликтующих сторон в сфере быта путем вынесения защитного предписания, которое должно предусматривать запрет совместного проживания потерпевших от бытового насильника на срок от 48 до 72 часов;

3) внести изменения и дополнения в статью 54 КРКоАП, которые должны позволять изгонять временно бытового насильника из дома без наличия у правонарушителя альтернативного жилья;

4) статью 434-2 КРКоАП следует перенести в главу 21 КРКоАП.

Список литературы

1. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858.

2. Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции: Послание Президента Республики Казахстан от 10 января 2018 года // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=38416707

3. О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Закон Республики Казахстан от 30 декабря 2019 года № 300.

4. Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана. Послание Главы государства народу Казахстана от 2 сентября 2019 года.

5. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 235.

6. Кодекс Азербайджанской Республики об административных проступках: акон Азербайджанской Республики от 29 декабря 2015 года №96.

7. Кодекс Кыргызской Республики о нарушениях от 13 апреля 2017 года №58.

8. Корнейчук С.В., Гладырь Н.С. Отчет об общественном мониторинге законодательства и правоприменительной практики местной полицейской службы в сфере предупреждения и профилактики бытового насилия в Республике Казахстан. – Астана, 2017. – 136 с.

ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДАҒЫ ЖОСПАРЛАУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Жақсылықов Б.Б.,

магистрант, полиция аға лейтенанты

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы

Алматы академиясы

Жедел- іздестіру тактикасының маңызды құрамдас бөлігі болып қылмыскерді іздестіру немесе іздестірудің тактикалық амалдарының бірі болып «жоспарлау» табылады.

Жоспарлау бұл түрлі сипаттағы жедел-іздеу қызметінің мәселелері мен тапсырмаларын шешудегі нақты жағдайға байланысты тиімді шара болып табылады.

Жоспарлау шешім қабылдау процесі өз алдына құрылымдық нысаны бар және ол келесі кезеңдерден тұрады:

1) тұлға туралы мәлімет, оның орны, уақыты туралы деректерді бағалау;

2) орындалатын іздестіру шаралар жоспарын құрастыру;

3) шешімді нақты құрылған жоспар есебінде қабылдау.

Шешім қабылдау барысында оқиғаның өзгеру мүмкіндігін болжаудың маңызы зор. Бұл өзгерістер жасырынушы тұлғаның әрекеттерінің өзгеруі, оның орналасу жерінде уақытылы бармауы, әртүрлі алдау амалдарын қолдаудан көрінеді. Бұл жағдайда нақты жоспарды өзгерту, жедел шешімдер қабылдау, мақсатқа жету үшін нақты жедел – іздестіру шараларын қолдану қажет. Қылмыстың алдын алудағы жоспарлаудың негізгі мазмұны болып іздестіру жұмыстарын жүргізудегі маңызды қадам боып саналады [1].

Жоспарлау қылмыстық алдын алу, ашу, болдырмау, қылмыскерлерді іздестіру мақсатында жүргізілетін шаралар жиынтығын айтамыз.

Жоспарлау мәселелері жүргізіледі:

- қылмысқа дайындалу және орындау субъектісі деп негізді санауға болатын ПО анықтаған тұлғаны нақтылау;

- қылмыстардың алдын алу және ашу мақсатында жүргізілетін іс-шараларды құрастыру.

Жасалған қылмыстың субъектілері белгісіз қылмысты ашу мақсатында жүргізілетін жоспарлау шаралары. Бұл шаралар қылмыстық-іздестіру ісі нысанында көрініс табады.

Бас бостандығынан айыру орындарынан бой тасалаған, сот және тергеуден жалтарған қылмыскерлерді іздестіру мақсатында жүргізілетін, іздестіру ісі нысанында болатын жоспарлау жұмыстары.

Қылмыскерлердің орнын анықтаумен ғана емес, сонымен қатар қылмыскердің қашып жүрген уақытында жасаған қылмыстарды анықтауға қатысты жоспарлау да болады.

Жедел-іздестіру қызметіндегі мәліметтік іздеу жұмысы жүйелері қолданылады.

Жоспарлауда ашылмаған қылмыс туралы мәлімет, оқиға болған жерден бой тасалаған қылмыскерлердің ерекше белгілері және мәліметтері жиналады.

Кейбір жағдайларда, іздеудегі адам табылып қамауға дейін, қылмыс жасауға қатысуы мүмкін. Бұл жағдайларда қосымша мәселелер шешіледі, олар:

- қылмыстық ойлары мен әрекеттерін анықтау;
- қамауға дейін уақыт аралығында жаңа қылмыстың жасалуына жол бермеу;
- қылмыскерлердің сыбайластарын және басқа жедел қызығушылық танытатын тұлғалар мәлімет анықтау;
- қылмыспен келтірілген зардапты орнына келтіру мүмкіндігін қамтамасыз ету;
- қылмыс жасауға жағымды жағдайларды жағдайларды анықтау және жою.

Жоспарлау жұмыстарын жүргізу барысында жедел-іздігіру қызметінің әдістері қолданылады. Нақты қалыптасқан жедел жағдайға бойынша байланысты сұрастыру, оларды жүргізу тактикасы анықталады.

Жоспарлауда қолданылатын тиімді шаралардың бірі болып бақылау және жедел анықтау әдісі болып табылады. Олар қылмыстың іздестіру бөлімінен жедел қызмет бөліміне тапсырма беру арқылы жүргізіледі.

Жедел қызметкерлерге тапсырылатын бақылау келесі мәліметтерді анықтауға беріледі:

- іздеудегінің басқа құжаттармен басқа жерде тұратын тұлғалармен байланыстары, өмір сүру жағдайы, т.б. анықтау;
- жасырынушының туыстарына бақылау орнату, яғни олар баратын жерлерді, хат-хабарлас алмасу, күмән тудыратын тұлғалармен кездесу эпизодтарын анықтау;
- баруы мүмкін жерлерді оны тану және ұстау мақсатында орнату.

Қазіргі таңда «жоспарлау» жұмысы ішкі істер органдары жүйесінің барлық деңгейлерінде және барлық қызметтер мен бөлімдермен жүзеге асырылуда.

«Жоспарлау» қабылданатын шешімдерді негіздеу және ПО жұмысының тиімділігін бағалау, қылмыстылықтың жсалу себептерін анықтау бойынша жүргізілетін зерттеулік, танымдық қызмет болып табылады.

Қылмыстарды зерттеу қылмыстар, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы статистикалық мәліметтердің негізінде жүргізіледі. Әдетте қылмыстарды зерттеу есеп беру кезеңінде тіркелге

қылмыстардың динамикасын анализдеуден басталады. Анализ жүргізу үшін салыстырмалы кестелер құрастырылады. Олар жалпы тіркелген қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтарды, әр қызмет желісі бойынша тіркелген қылмыстар санын көрсетеді.

Көрсеткіштер динамикасын есептеу нәтижесінде анализ жүргізу кезеңінде қандай қылмыстар динамикасы өзгеріске ұшырағаны анықталады. Бұл көрсеткіштер міндетті түрде бүкіл аймақ бойынша өткен жылдың ұқсас көрсеткіштерімен салыстырылады. Сонымен қатар көрсеткіштер динамикасын есептеу барысында зерттелетін уақыт кезеңін ескеру қажет. Егер зерттелетін кезең аз уақытты қамтыса (мысалы: бір ай ішінде) осы кезеңде жасалған қылмыстарды топтарға, түрлерге бөлуге мүмкіндік болмайды.

Анализ жүргізу барысында түрлі деңгейдегі көрсеткіштер есептеледі. Атап айтсақ, қылмыстылықтың жалпы деңгейі, әкімшілік құқық бұзушылықтардың деңгейі, кәмелетке толмағандармен жасалған қылмыстар деңгейі, рецидив қылмыстардың деңгейі, жол-көлік оқиғаларының деңгейі есептеледі. Қылмыс құрылымының анализі әр қылмыс түрінің белгілі бір аймақта таралуын анықтайды.

Қылмыс «географиясының» анализіне бөлек әкімшілік аймақтардың, ықшамаудандардың, сондай-ақ мекемелерде, оқу орындарында, сату, демалу және т.б. объектілердің қылмыспен зақымдалу деңгейін анықтау болып табылады. «Зақымдалған аймақтарды» дәл анықтау үшін тек жалпы қылмыстылық пен әкімшілік құқық бұзушылықтардың ғана емес, сондай-ақ олардың қауіпті түрлерінің таралуын, деңгейін және өсуін анықтау керек.

Тіркелген қылмыстар географиясының анализі мен бағалануы олардың динамикасын, деңгейі мен құрылымын ескере отырып ПО-ның басты міндеттерін анықтауға, осы аймақтарда ПО күштері мен құралдарын тиісті жерлерге орналастыруына мүмкіндік береді.

Құқық бұзушылардың жеке басының анализі олардың әлеуметтік-демографиялық сипаттамасын зерттеу мақсатында жүргізіледі. Осы зерттеуді жүргізу барысында келесі мән-жайлар анықталады: қылмыс жасаған тұлғалардың жалпы санының және жауапқа тартылғандар категориясының (ер адамдардың, әйелдердің, кәмелетке толмағандардың, тұрақты табысы жоқ тұлғалардың, сол аймақтың тұрғындары мен басқа жерлерден келген-

дердің, бұрын сотталғандардың, т.б.) жалпы санының динамикасы; жасалған қылмыс географиясының осы қылмысты жасаған тұлғалардың тұрғылықты жерлерімен байланысы анықталады.

Қылмыс жасаған тұлғалар контингентін анализдеу нәтижелері бірінші кезекте ескерту жұмыстарын жүргізуге немесе іздеу шараларын жүргізуге тиісті тұлғалар санатын анықтайды [2].

Жоспарлау жүргізу барысында сыртқы ортаның келесі факторлары зерттеледі:

Концептуалды ортаның анализі заңдылықтың өзгеруі, орталық, регионалды және жергілікті басқару органдарының, прокуратура, ішкі істер органдарының шығарған шешімдердің, қаулылар мен өкімдердің құқықтық тәртіптің өзгеруіне әсер етуін анықтайды.

Демографиялық жағдайлардың анализі халық санының өсуі, аймақ бойынша халықтың миграциясы, халықтың жас шамасының өзгеруі, сол аймақта тұратын арнайы санаттағы тұлғалар (бұрын сотталғандар, шартты түрде сотталғандар, шартты түрде босатылғандар) мен аномальді ауытқуға шалдыққандар (нашақорлар, ішімдікке салынғандар, психикалық аурулар, т.б.), сондай-ақ азаматтығы жоқ тұлғалар, жұмыссыздар санының өзгеруі құқықтық тәртіптің өзгеруіне қаншалықты әсер ететінін анықтайды.

Жергілікті әлеуметтік-экономикалық факторлардың анализі құқықтық тәртіптің өзгеруіне әсер ететін объективті себептерді анықтайды. Аудан экономикасындағы өзгерістер (жаңа коммерциялық объектілердің, сауда орындарының, хлыққа түрлі қызмет көрсету объектілердің, т.б. ашылуы) және әлеуметтік ортада болып жатқан өзге де өзгерістердің құқықтық тәртіпке қаншалықты әсер ететінін анықтайды.

Сонымен қатар осы жерде құқықтық тәртіпті сақтау мақсатында ішкі істер органдарымен өзара бірлесіп жұмыс істеп жатқан органдар мен қоғамдық ұйымдардың қызметі, атап айтсақ олардың қоғамдық тәртіпті сақтау мен қылмыстарды ескерту мақсатында жүргізген жұмыстары талданады.

Ішкі істер органының қызметі мен жағдайын зерттеу барысында органның құрылымы, қызметкерлер саны, күштер мен құралдарының орналастырылуы, техникалық қамтамасыз етілуі және тәжірибелік жұмыстың нәтижелілігі қарастырылады. Бұл зерттеу жеке құрамның қаншалықты тиімді үйлестірілуін,

қызметкерлердің жұмыс жүктемесінің дәрежесін және жедел жағдайға байланысты органның тәжірибелік қызметінің тиімділігін анықтау мақсатында жүргізіледі.

Жоспарлау жұмысы ішкі істер органдарының барлық қызметтері мен бөлімдерінде жүргізіледі. Қандай жұмыс жүргізілмесін ол міндетті түрде анализ жасаудан, яғни құқық бұзушылықпен күрес бойынша тиімді шараларды анықтаудан басталады. Ішкі істер органдарының барлық қызметкерлері түрлі көлемде аналитикалық жұмысты жүргізеді.

Жоспарлау жұмысын ұйымдастыру кезінде алдымен қажетті аналитикалық деректерге назар аудару қажет және олармен танысып белгілі бір қорытындылар тиімді жоспарлауға септігін тигізеді [3].

Оған мысалы, түрлі қылмыстарды ескертуге, ашуға қажетті ақпараттар жинақталады. Ақпараттардың қайнар көздеріне адамдар, құжаттар және ақпараттарды жинау жатады.

Қылмыстармен күресте жедел-іздістіру қызметін ұйымдастыру процесінің қажетті элементі ретінде ақпараттық-аналитикалық жұмыс танымдық-болжау процесіне негізделеді және тәжірибеде жедел жағдайды зерттеу мен бағалау деп аталады.

Жедел жағдайды анализдеу барысында қажетті жинақталған ақпараттар пайдаланылады. Осы мақсатта түрлі анықтамалар, кестелер, аналитикалық карточкалар, статистикалық есептер және т.б. қолданылады.

Қылмыстылықпен күрес жүргізуді сапалы және терең анализдеу үшін қолдағы бар ақпараттарды тиімді пайдалану жөн. Осыған байланысты келесі ақпараттар есепке алынады:

- зерттеу жүргізу кезеңінде жасалған қылмыстардың саны мен құрылымы;
- қылмыс жасалған уақыт, орын жіне оны жасау тәсілі;
- қылмыс жасаған тұлғалар;
- қылмыстардың ашылу деңгейі және қолданылған ішкі істер органдарының құралдары мен күштері;
- қылмыстармен күрес деңгейін бағалау үшін қолданылатын статистикалық мәліметтер болып табылады.

Жоспарлар орган басшысымен бекітіледі. Іздестіру, бақылау жұмыстары бойынша жасалатын әрекеттер жедел тактикалық сипатта болады. Мәліметтер, оның ойлары, туыстық және басқа байланыстары, сүреттерін ашу сияқты мәселелер маңызды бо-

лады. Жоспарланған шараларды орындалуын бақылауды орган бастығы жүргізеді. Олар басқа қызметпен байланыста жасалатын әрекеттерін де ұйымдастырады.

Қылмыстарды ескерту бойынша жүргізілетін шаралардың тиімділігі мен мақсаттылығы оларды дұрыс, әрі нақты жоспар құрумен анықталады. Жедел уәкілдер осындай ақпараттарды анықтау үшін белсенді түрде жұмыс атқарулары тиіс және ол үшін жедел аппараттарының арнайы шараларын жүзеге асыру арқылы, яғни тиімді жоспарлау арқылы ғана қол жеткізеді.

Әдебиеттер тізімі

1. Шумилов А.Ю. Оперативно-розыскная деятельность: вопросы и ответы: учебно-практическое пособие // В 2-х кн.: Общие положения.. – 3-е изд., пересмотр. и испр. – М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008. – 143 с.

2. Эминов В.Е. Современная транснациональная преступность: состояние и проблемы борьбы // Современная уголовная политика в сфере борьбы с транснациональной организованной преступностью и коррупцией: сб. статей. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. – 176 с.

3. Әбілезов Е.Т., Төлмағанбетов Ә.А. Алдын ала қылмыстық жолмен табылған мүлкігi сатып алу, өткізудің алдын алуды ұйымдастыру тактикасы ерекшеліктері. – Алматы: ҚР ІІМ Алматы академиясы, 2013. – 90 б.

ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІНІҢ БАС БОСТАНДЫҒЫН ШЕКТЕУ ТҮРІНДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАЗАНЫ АТҚАРУЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ибраева Н.Ж.,

ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру
бөлімінің ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі,

полиция майоры

Савицкая О.С.,

ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері,

құқық қорғау қызметі магистрі, полиция майоры

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясы

Құқықтық саясат тұжырымдамасының ережелерін іске асыру шеңберінде Тұжырымдаманы іске асыру жөніндегі 2011 жылға арналған іс-шаралар жоспарының 15-тармағын орындау мақсатында, 2012 жылы «Қазақстан Республикасының кейбір

заңнамалық актілеріне пробация қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң қабылданды [3]. Жоғарыда көрсетілген НҚА негізінде қылмыстық-атқару инспекциясының құрылымында пробация қызметінің бөлімшелері құрылды, олар сотталғандардың мінез-құлқын бақылауды жүзеге асырумен қатар, оларға жұмысқа орналасуға, білім мен мамандық алуға, медициналық қызмет көрсетуге, заңгерлік, психологиялық және өзге де әлеуметтік көмек көрсетуге бағытталған әлеуметтік-құқықтық көмек алуға жәрдем көрсетілуге шақырылды.

Тұжырымдаманың негізгі бағыттарын одан әрі іске асыру үшін 2014-2020 жылдарға арналған «Қазақстан Республикасының құқық қорғау жүйесін одан әрі жаңғыртудың мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары» құрылды. Мұндағы 2.1. «Құқық қорғау жүйесінің ұйымдық-құқықтық негіздерінің тиімділігін арттыру» тарауында мынадай міндеттер белгіленген: құқық қорғау қызметінің құқықтық негіздерін жетілдіру; нақты міндеттерді орындау тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған құқық қорғау органдарының қызметін оңтайландыру; пенитенциарлық сипаттағы шаралардың, оның ішінде қоғамды құқық қорғау органдарымен шоғырландыру кезінде тиімділігін қамтамасыз ету [4].

2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қылмыстық-атқару кодексі қолданысқа енгізілді, онда бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған сотталғандарды, сондай-ақ бас бостандығын шектеу түріндегі қылмыстық жаза тағайындалған адамдарды қайта әлеуметтендіру процесін регламенттейтін нормалар қарастырылған [5].

2015 жылы бекітілген «Ұлт жоспары – 100 нақты қадам» бағдарламасын іске асыру мақсатында бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 33 қадам Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінде есепте тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың тиімді жүйесін құру. Әлеуметтік оңалтудың кешенді стратегиясын және осындай азаматтар үшін арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету стандартын әзірлеу түрінде белгіленген [6].

Осыған байланысты, халықаралық тәжірибеге сәйкес осы жүйені құру үшін 2016 жылғы 30 желтоқсанда «Пробация туралы» заң қабылданды. Ол пробацияның толық циклын енгізуді көздейді. Сонымен қатар, 2016 жылғы 8 желтоқсанда «2017-

2019 жылдарға арналған бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінің есебінде тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың Кешенді стратегиясы» [8] және 2016 жылғы 29 желтоқсандағы стратегияны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары бекітілді [9].

Пробация қызметі институты жұмысының тиімділігін бағалау үшін, ол мәлімделген талаптарға қаншалықты жауап береді және пробация қызметі қызметкерлерінің оң жұмыс нәтижесін және «Пробация туралы» Заңның 1 бабының, 2-бөлігінде белгіленген мақсаттарға:

- 1) күдіктінің, айыпталушының мінез-құлқын түзетуге;
- 2) сотталған адамды әлеуметке қосуға;
- 3) қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемесінен босатылған адамдарды әлеуметтік бейімдеуге және оңалтуға қол жеткізуді қамтамасыз ете алады.

Бүгінгі күні ҚР «Пробация туралы» Заңы пробация мәселелерін регламенттейтін құқық бұзушыларға қатысты қылмыстық-құқықтық әсерді қолдану саласын кеңейту бөлігінде елдің қылмыстық заңнамасын әлемдік практикаға жақындату үшін әзірленді.

«Пробация туралы» заң жобасын қабылдаудың басты оң салдарлары ретінде жалпы қылмыс деңгейін төмендету, кінәлілерге кері ықпал етуді айтарлықтай күшейту, қайталама қылмыстық құқық бұзушылықтарды елеулі төмендету, қылмыстық сот төрелігінің қайта әлеуметтендіретін әлеуетін кеңейту және түпкі нәтижесінде «Жергілікті атқарушы органдардың құзыреті» 10-баптың 2-тарауында атаулы көрсетілген пробация мәселелері бойынша мүдделі мемлекеттік органдардың неғұрлым тиімді өзара іс-қимылын қамтамасыз ету көзделеді. Мәселен, Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 10 қаңтардағы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне әртүрлі заңнамалық актілердің құқық нормалары арасындағы қайшылықтарды, оқшылықтарды, коллизияларды және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін нормаларды жою мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңымен бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әлеуметтік оңалту жергілікті атқарушы органдарға жүктелген [10]. Бірақ іс жүзінде пробация қызметінің қызметкерлері жергілікті атқарушы органдарға келіп түскен

өтініштердің көпшілігіне сотталғандарды қайта әлеуметтендіруді тиісті нысанда қамтамасыз етуге мүмкіндік бермейтін формальды сипаттағы жауаптар алады. Осылайша көптеген облыстарда бас бостандығын шектеу түріндегі жазасын өтеп жатқан есепте тұрған адамдардың арасында тұрғын үй мәселесі өткір тұр. Белгілі тұрғылықты жері жоқ сотталғанды әлеуметтік бейімдеу орталығына анықтау үшін кейде кезек күтуге тура келеді. Қостанай қ. пробация қызметінің есепке алу деректері бойынша қазіргі уақытта 40 адам белгілі бір тұрғылықты жері жоқ, бұл әр кеткенде қиындық тудырады, ал шын мәнінде осы категориямен одан әрі пробациялық бақылауды жүзеге асырылмайтындай етеді. «Пробация туралы» Заңның 9-бабының 2-б. 2-т. сәйкес, пробация қызметінің қызметкері өзіне қатысты пробация қолданылатын адамның тұрғылықты жерін анықтайды. Бірақ тұрғын үй мәселелері бойынша қалыптасқан жағдайға сәйкес, көбінесе өзіне қатысты пробациялық бақылау белгіленген адам 15-баптың 3-бөлімінде Заңмен белгіленген міндеттерді орындамайтынына әкеледі: сот үкімі немесе қаулысы заңды күшіне енген күннен бастап он тәулік ішінде пробация қызметіне келмейді, бұл бұзушылықтарға алып келеді және есепке қою мүмкін емес [7]. Жазаны және өзге де қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларын өтеудің шарттары мен тәртібі сақталмайды, тиісінше белгіленген күндері тіркеу және онымен профилактикалық әңгімелесу өткізу үшін пробация қызметіне келмейді. Сотталған адамның пробациялық бақылау шарттарын сақтамауы негізінде пробация қызметінің қызметкерлері «Пробация туралы» Заңның 15-бабының, 4-бөлігінің, 1-тармағына сәйкес бас бостандығын шектеуге сотталған адамға қатысты жазбаша ескерту түрінде жаза қолдануға, ал жазаны өтеуден қасақана жалтарған жағдайда сотқа бас бостандығын шектеудің өтелмеген бөлігін бас бостандығынан айыру түріндегі жазаға ауыстыру туралы мәселені шешу үшін материалдар беруге міндетті. Осындай жағдайларға жол бермеу мақсатында, 2018 жылғы желтоқсанда бекітілген Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі Жол картасының 42-тармағы әкімдіктердің пробация қызметтерімен өзара іс-қимыл жасауын күшейту және ЖАО-ға пробация қызметтерін қаржыландыру құқығын заңнамалық түрде беру мәселесін пысықтау, сондай-ақ функцияларға талдау жүргізудің бірыңғай әдістемесін әзірлеу

бойынша міндеттерді анықтады. Жетекші рөл бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық қызметтердің қажетті көлемін көрсетуде мемлекеттік органдардың, қоғамдық бірлестіктер мен азаматтардың мүмкіндіктерін кешенді іске асыру тетігін жаңғырту мен дамытудың негізгі аспектілеріне беріледі. Құқықтық қатынастардың барлық субъектілерінің өзара іс-қимылының тиімділігін арттыруға ерекше көңіл бөлінген [11].

Қазақстан ғалымдары бірнеше рет Қылмыстық-атқару кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы мәселені көтерді, атап айтқанда 66-баптың 4) тармағында «Бас бостандығын шектеу түріндегі жазаны өтеу шарттары» деген сөздерден кейін «жазбаша» деген сөзбен толықтыру қажет. Қылмыстық-атқару кодексі мен «Пробация туралы» Заңның 15-бабының 3-бөлігінің, 4-тармағының «тұрғылықты жерінің, жұмыс немесе оқу орнының өзгергені туралы пробация қызметін жазбаша хабардар ету» арасындағы коллизияларды жою. Себебі бұл олқылықтар пробация қызметі қызметкерлерінің құқық қолдану тәжірибесінде проблемалар туғызады. Пробациялық бақылау тағайындалған адам пробация қызметінің қызметкерін телефонға қоңырау шалу арқылы хабардар ететін жағдайлар жиілеп кетті. «Пробация туралы» Заңға сілтеме жасай отырып, қызметкер тұрғылықты жерін ауыстыру туралы хабарлау тәртібін түсіндірген кезде: «- мен ҚР ҚАК 66-бабының 4-тармағына сәйкес бас бостандығын шектеу түріндегі жазаны өтеудің шарттары мен міндеттерін адал атқарамын» деген жауап алады.

ІМ қызметкерлері мен бөлімшелерінің, соның ішінде пробация қызметтерінің қызметін одан әрі жетілдіру мақсатында, 2019-2021 жылдарға арналған Жол картасының 26.1-т. «ІО Халықпен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын қызметкерлерінің еңбек шарттарына және нормативтік-құқықтық (нұсқаумалық) регламенттеуге талдау жүргізуді орындауға ерекше назар аудару қажет деп санаймыз [11]. Осыған Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару саясатын қайта құру нағыз сынаққа айналған пробация қызметінің қызметкерлері түгелдей жатады. Жыл сайын пробация қызметінде есепте тұрған адамдардың саны артып келеді, әрбір пробация инспекторына жүктеме арта түсуде, бұл ауылдарда және аудандарда жұмыс істейтін инспекторлар үшін аса өткір сезіледі, одан пробацияның орындалуы көбінесе фор-

мальды түрде орындалады (ауылдардың бір-бірінен алыстығы, автокөлікпен толық көлемде қамтамасыз етілмеуі, қадағалау процесі аса күрделі, арнайы құралдардың болмауы). Бұл сотталғандарды қайта әлеуметтендірудің төмендеуіне, түзеу мекемелеріне қайтаруға әкеп соғады.

Қалыптасқан пробация қызметінің моделін талдау негізінде елде толыққанды және тиімді пробация қызметін дамыту кезең-кезеңімен жүзеге асырылады деп қорытынды жасауға болады, өйткені уақытты, елеулі қаржы ресурстарын талап етеді және бұл бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарға көмек көрсетуде барлық пробация субъектілерінің өзара іс-қимылы және функцияларын кешенді іске асыру кезінде жауапкершілікті арттыру маңызды болып табылады. Барлық қазіргі проблемалар пробация қызметі қызметкерлерінің қызметтік іс-әрекетінде жағымсыз әсер етеді, одан сотталғандардың оң әлеуметтенуінің пайызы төмендейді және қылмыстық ортаға қайта тарту жүргізіледі.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы N 858 Жарлығы.

2. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі 2011 жылға арналған іс-шаралар жоспарын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 30 желтоқсандағы № 1468 қаулысы.

3. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне пробация қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 15 ақпандағы № 556-IV Заңы.

4. Қазақстан Республикасының Құқық қорғау жүйесін одан әрі жаңғыртудың 2014-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 1 сәуірдегі № 292 қаулысы

5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 234-V кодексі (өзг. 21.01.2019 ж.)

6. Ұлт жоспары-100 нақты қадам: Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы.

7. Пробация туралы: 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 38-VI ҚРЗ Заңы.

8. Қазақстан Республикасындағы бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінде есепте тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың 2017-2019 жылдарға арналған кешенді стратегиясын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 8 желтоқсандағы № 387 Жарлығы.

9. Қазақстан Республикасындағы бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінде есепте тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың 2017 – 2019 жылдарға арналған кешенді стратегиясын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы.

10. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне әртүрлі заңнамалық актілердің құқық нормалары арасындағы қайшылықтарды, оқшылықтарды, коллизияларды және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін нормаларды жою мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 10 қаңтардағы № 383-IV Заңы.

11. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі 2019-2021 жылдарға арналған Жол картасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 897 Қаулысы.

ИСТОРИЯ УЕЗДНОГО ТЮРЕМНОГО ЗАМКА

Иваняков Р.И.,

доцент кафедры государственно-правовых дисциплин,

кандидат исторических наук

Псковский филиал Академии ФСИН России

В России до Алексея Михайловича тюрьмы имели лишь значение мест подследственного задержания, которое отбывалось в подземельях, погребах и застенках. С Соборного Уложения 1649 г. тюрьма начинает применяться как дополнительная мера к членовредительным наказаниям. Весьма долгое время тюрьмы находились в ужасном положении. Государство ничего не отпустило для прокормления колодников, возлагая эту обязанность на людей, приведших их и на их хозяев, но отбывалось оно до того плохо, что правительство вынуждено было разрешать арестантам искать себе пропитание работой у частных лиц и даже милостыней. При Алексее Михайловиче заведование тюрьмами было предоставлено учреждениям, ведавшим уголовными делами: в Москве – земскому и разбойному приказам, а в других городах – выборным должностным лицам – губным старостам и целовальникам. С отменой в 1702 г. губных учреждений дела последних по управлению тюрьмами были переданы в непосредственное ведение воевод, а позднее – губернаторов. В XVIII в. за местами заключения был установлен под высшим руководством генерал-прокурора надзор прокуроров, состоявших при коллиги-

ях. В царствование Екатерины II тюремное дело России начинает проникаться новыми взглядами. Было разделено подследственное задержание от заключения под стражу.

С изданием 7 ноября 1775 г. «Учреждения для управления губерний» местное заведование тюрьмами перешло к губернским правлениям и Приказам общественного призрения. В этот период стала сознаваться необходимость объединения общего управления тюремной частью в Российской Империи и учреждения для заведования этой частью на местах особых органов. В составленном императрицей Екатериной II в 1787 г. проекте предполагалось все тюрьмы России подчинить «государственному надзирателю прав и правосудия». При императоре Александре I под влиянием проживавших в Петербурге английских филантропов братьев Виннингов российское законодательство обратило внимание на улучшение материального и духовного состояния тюрем, на тюремные работы, на религиозное воспитание и школьное обучение арестантов, а также на улучшение помещения и пищи заключенных. Значительная часть этой задачи не была приведена в исполнение вследствие неопределенности положения попечительных о тюрьмах деятелей и многочисленных лиц, которым был поручен надзор за местами заключения. При учреждении в 1810 г. Министерства полиции высшее управление тюрьмами было сосредоточено в Департаменте полиции исполнительной этого Министерства, а с упразднением в 1819 г. Министерства полиции Департамент полиции исполнительной вошел в состав Министерства внутренних дел, сохранив свои обязанности по управлению тюремной частью. К административным органам и органам прокурорского надзора, наблюдавшим за тюремной частью, в конце 1819 г. присоединилось вновь образованное общество попечительное о тюрьмах. С этого времени заведывание тюремной частью было поделено между Департаментом полиции исполнительной и губернскими правлениями с одной стороны, и с другой, обществом попечительным о тюрьмах с его губернскими комитетами и уездными отделениями.

На территории Псковской губернии в XIX веке существовало 8 тюремных замков, семь из них – в городах Псков, Остров, Новоржев, Великие Луки, Торопец, Холм и Порхов, размещались в отдельных каменных зданиях, и одно, в Опочке, находилось в здании присутственных мест [5, л. 70].

Точной даты создания именно Великолуцкого тюремного замка существующие архивные и иные источники не сохранили, но их анализ позволяет сделать вывод о том, что первая тюрьма в городе Великие Луки была создана еще в 1627 году по указу царя Михаила Федоровича. Наличие тюрьмы подтверждается уже год спустя в Перечневом списке, поданном в Устюжескую четь (четь – это государственное учреждение занимавшееся финансами и административно-судебными делами тяглого населения отдельных территорий государства), которая датируется 1628 годом.

Согласно этим источникам тюрьма находилась в южной части крепости города Великие Луки и представляла собой деревянную избу, которая была окружена тыном. В 1680 году во время сильнейшего пожара, случившегося в ночь с 4 на 5 октября на территории крепости, в числе прочих сооружений и построек сгорела и тюрьма. Деревянное здание тюрьмы было восстановлено за счет торговых людей за исключением тына [7, с. 106].

В начале XIX века вновь встречается упоминание о тюремном остроге города Великие Луки. Так, в рапорте уездного судьи Привалова на имя императора, который на тот момент исполнял обязанности великолукского городничего, датированном 9 августа 1826 года, Привалов сообщает, что в тюремном остроге содержится 13 арестантов [8, с. 36].

Достоверная информация о последующей истории великолукской тюрьмы содержится только в материалах, относящихся к 40-м годам XIX века. Во всех документах, хранящихся в Государственном архиве Псковской области, относящихся к этому периоду, бывший тюремный острог уже именуется Великолуцким тюремным замком.

Согласно плану и описанию фасада каменного тюремного замка, составленному в октябре 1845 года, на первом этаже располагались следующие помещения: 4 коридора, кухня, комнаты для служителей, для пересылочных, по разным маловажным преступлениям, для важных преступников, осужденных за убийство. Неподалеку размещались сени, караульня, кладовая, сени для бани, предбанник, баня, а окружала эти строения каменная ограда. На втором верхнем этаже находились 4 коридора, комнаты для воров, для содержащихся за долги, для женщин, для малолетних, лазареты для мужчин и женщин, 4 отхожих места и часовня или церковь [2, л. 61–63].

В более поздних архивных документах отмечается, что на территории тюремного замка то непосредственно в главном двухэтажном корпусе, то в особом флигеле размещалась квартира смотрителя [6, л. 26].

При тюремном замке существовала баня, работа которой постоянно вызывала нарекания городских властей в санитарном отношении. Так, на заседании Великолукской городской думы 26 июня 1907 года было обращено внимание, что из бани грязные воды спускались в реку, что являлось крупным санитарным нарушением, требующим немедленного устранения.

С учетом этого городская дума постановила потребовать от Великолукского отделения устроить при тюремной бане фильтр, который должен был обезвреживать спускаемые воды, или соорудить цементированный колодец для спускания отработанной воды с последующим вывозом в свалочные места [8, с. 39].

Видимо, состояние тюремного замка было не в лучшем виде, поэтому год спустя, 10 июня 1846 года, Псковская губернская строительная комиссия заключила контракт с коллежским секретарем Лучаниновым на работы по ремонтному исправлению каменного Великолукского тюремного замка. На эту работу было выделено 1100 рублей серебром. Кроме того, по дополнительной смете на покраску полов во всех комнатах замка причиталось 60 рублей серебром.

Работы по ремонтному исправлению тюремного замка были освидетельствованы в 1846 г. бывшим помощником губернского архитектора Голицыным и найдены выполненными с надлежащей прочностью из материалов хорошего качества, а работы, проведенные в 1847 г. по дополнительной смете, осматривали великолукские городничий майор Куколевский и уездный стряпчий Игнатович [2, л. 87].

Начиная с 50-х годов XIX века, в ежегодных отчетах о положении и действиях Великолукского уездного тюремного отделения Псковского губернского попечительного комитета о тюрьмах Великолукский тюремный замок представляет собой каменное двухэтажное здание с железной кровлей, находящееся в приличном виде. Размещение арестантов осуществлялось согласно установленным правилам, и арестанты, совершившие «более значительные преступления, были отделены от других, менее важных преступников, также как мужчины от женщин» [8, с. 36].

В замке также имелись одиночные камеры, предназначенные для содержания подследственных арестантов, и часовня.

Численность арестантов, содержащихся в тюремном замке, как правило, не превышала 75–85 человек, причем следует отметить, что численность арестантов начиная с весны постепенно снижалась зачастую, доходя в летние месяцы до 30–40 человек, и затем в начале осени постепенно увеличивалась [4, л. 3-об–5-об; 3, л. 3–4].

В первую очередь в тюремном замке содержались осужденные, подследственные и подсудимые арестанты. Как правило, численность именно осужденных арестантов значительно превышала численность подследственных и подсудимых. Однако во время крупных работ по ремонту и перестройки тюремного замка в нем преимущественно содержались только подследственные и подсудимые арестанты, что вызывало жалобы со стороны смотрителя о невозможности обеспечить все хозяйственные работы по самообеспечению, а использовать подследственных арестантов наподобного рода работах было невозможно.

Помимо указанных выше категорий арестантов, в замке периодически размещались ссыльные и пересыльные арестанты [5, л. 38].

Анализируя категории арестантов по тяжести совершенных ими преступлений необходимо отметить, что самой значительной категорией арестантов в соответствии с Ведомостью о преступлениях арестантов, находившихся на попечении Великолукского тюремного отделения, были арестанты с достаточно широкой формулировкой: «по разным винам по приговорам судебных мест». Так, за 1883 год таких арестантов прошло через тюремный замок 121 мужчина и 12 женщин, затем шли арестанты, осужденные за воровство и мошенничество, – 52 мужчины и 5 женщин, неимение видов на жительство и побег – 10 и 1, изнасилование – 5, грабеж – 3, отравление – 1 и 1, по одному арестанту – подлог, разбой, убийства [5, л. 38].

На протяжении всей истории существования тюремного замка в нем не существовало собственной больницы, поэтому тяжелобольных помещали в земскую больницу, легкобольных посещал земский доктор и осуществлял их лечение в замке, а легкобольные размещались на втором этаже главного здания замка в лазаретах для мужчин и женщин [6, л. 27].

Грудные младенцы, поступившие с матерями, содержались вместе с матерями, так как при замке не существовало приюта для детей арестантов. Арестанты занимались уборкой тюремного двора, тюремных помещений, переноской воды, дров, топили печи, выпекали хлеб, готовили пищу, обрабатывали и убирали огород, мыли полы.

Арестанты, за исключением уголовных преступников, также использовались для уборки городских мест и улиц, однако учитывая то, что в замке отсутствовали из-за недостатка помещений мастерские, заказы на выполнение каких-либо иных работ не принимались. Нередко подследственные арестанты занимались в своих камерах изготовлением различных изделий из соломы и лучины [8, с. 36].

Особое внимание в тюремном замке уделялось церковному окормлению содержащихся арестантов: их поучали слову Божьему, стараясь пробудить в них чувство раскаяния, грамотным арестантам раздавали Святое писание и духовно-нравственные книги, которые они должны были читать другим осужденным. В 1885 году существовавшая при Великолукском тюремном замке часовня была перестроена в церковь, и 4 февраля 1886 года она была освящена [6, л. 27].

Имеющиеся архивные материалы предоставляют возможность изучить меню арестантов. Так, по воскресеньям арестантам полагались щи и каша, в понедельник – суп, во вторник – щи, в среду – горох, в четверг – щи, в пятницу – горох, в субботу – суп. Для приготовления щей использовались на каждого арестанта $\frac{1}{30}$ часть ведра капусты, 4 золотника муки (1 золотник – 4,266 г), 5 золотников сала, 5 золотников соли; для приготовления супа – 20 золотников крупы, 5 золотников сала, 5 золотников соли, для приготовления гороха – $\frac{1}{2}$ фунта гороха, 5 золотников соли, 5 золотников масла, для приготовления каши – 40 золотников крупы, 5 золотников масла, 3 золотника соли. Кроме того, ежедневно каждому арестанту выдавалось по 2,5 фунта хлеба.

В утвержденном меню особо оговаривалось, что каша полагалась, кроме воскресных дней, во все неприсутственные дни, за исключением четверга, пятницы и субботы Страстной недели, в день храмового праздника 30 июня и в дни памяти строителя храма 4 февраля и 8 мая. В эти дни вместо сала полагалось по $\frac{1}{2}$ фунта мяса. В постные дни вместо сала полагалось по 5 золотников

снетков. Подаяния поступали в общее довольствие арестантов в дополнение к меню [8, с. 37-38].

Нередко Великолукский тюремный замок, как и остальные тюремные замки Псковской губернии, были переполнены арестантами, и основную причину этого местная власть и Псковский губернский попечительный о тюрьмах комитет усматривали в отсутствии на территории губернии исправительного отделения. В связи с этим арестанты, которые должны были содержаться в нем, помещались в тюремные замки.

В 1883 году в Отчете о положении и действиях Псковского губернского попечительного о тюрьмах комитета и его уездных отделений за 1883 год отмечалось, что переполнение арестантами тюрем Псковской губернии бывает столь значительным, что каждые два месяца губернское правление вынуждено делать передвижение арестантов из одной тюрьмы в другую, что было сопряжено со значительными расходами из казны [5, л. 70].

Именно по причине переполнения тюрем нередко были случаи заболевания цингой и чесоткой.

Несмотря на достаточно оптимистичные отчеты Великолукского уездного тюремного отделения Псковского губернского попечительного комитета о тюрьмах о соблюдении правил размещения в замке арестантов, отчеты Псковского губернского попечительного о тюрьмах комитета содержат более точную информацию. Нередко в них отмечается, что отдельно от осужденных содержатся только подследственные арестанты. Кроме того, раздельно содержались женщины и мужчины.

Остальные категории осужденных – ссыльные, пересыльные, заключенные в тюрьме вместо исправительного отделения, по решению мировых судей и окружных судов – содержались вместе.

Что касается женщин, то они нередко содержались вместе без разделения подследственных и осужденных. Причем подобная практика сохраняется в силу переполнения во всех тюремных замках [5, л. 70-об].

Личный состав Великолукского тюремного замка включал в себя смотрителя тюремного замка, канцеляриста и 5 надзирателей [5, л. 57-об]. Кроме того, охрану тюремного замка осуществляли солдаты Великолукского гарнизона, которые выставлялись на три поста – один внутренний при арестантском отделении земской больницы и два внутри двора [5, л. 154-об].

После революции 1917 года тюремный замок был переименован в исправительно-трудовой дом и в таком виде просуществовал до Великой Отечественной войны. В ходе боев за освобождение Великих Лук тюрьма, как и вся великолукская крепость, в январе 1943 года были разрушены [1, с. 103].

В настоящее время на месте, где стоял тюремный замок, по инициативе краеведческого музея города Великие Луки была установлена табличка с указанием, что на этом месте находился тюремный замок.

Список литературы

1. Габиева Т.В., Бездудный В.Г. К вопросу о внутренней планировке восточной части великолукской крепости // Великолук. вестн. : краевед. альм. – 2014. – № 4.
2. Государственный архив Псковской области. Ф. 31. Оп. 1. Д. 534.
3. Государственный архив Псковской области. Ф. 628. Оп. 1. Д. 6.
4. Государственный архив Псковской области. Ф. 628. Оп. 1. Д. 7.
5. Государственный архив Псковской области. Ф. 629. Оп. 1. Д. 12.
6. Государственный архив Псковской области. Ф. 629. Оп. 1. Д. 16.
7. Гулин А.А. Из истории тюремного замка в городе Великие Луки и о роли купечества в его содержании // Великолук. вестн. : краевед. альм. – 2014. – № 4.
8. Карпова Н.В. Из истории великолукской уездной тюрьмы Псковской губернии по материалам Государственного архива Псковской области // Правоведческая деятельность в Псковской области: история и современность: сб. науч. ст. и материалов Всерос. науч.-практ. конф. Вып. 2. – Псков, 2010.

ПРОБАЦИЯ СУБЪЕКТИЛЕРІНІҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ: ЖЕКЕЛЕГЕН ӘДІСНАМАЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАР

Кажикова Г.Н.,

қылмыстық құқық және жазаны орындауды ұйымдастыру кафедрасы
бастығының орынбасары, полиция подполковнигі

Бимолдинов А.С.,

1 курс магистранты, әділет капитаны
Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Пробация субъектілерінің өзара қарым-қатынасы пробация институты қағидаттарының бірі ретінде айқындалған («Пробация туралы» ҚР 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 38-VI Заңының

3-б. 7-т.), бұл алдымен оны қамтамасыз етудің тиімділігінен, пробация қызметінің мақсатына толыққанды қол жеткізу үшін маңызы зор болады [1]. Сонымен қатар, бұрын қолданыста болған ұйымдастырушылық-құқықтық нысандар (оның ішінде қалыптасқан өзара қарым-қатынас жүйелері) шеңберінде пробация институтын құру, оны жүзеге асырудың бастапқы сатысында тиімділіктің жеткіліксіз ықтимал тәуекелдерін қамтитын елеулі ұйымдастырушылық-құқықтық кемшіліктерді (ақауларды) анықтайды. Нақ осы пробация субъектілерінің (оның көп субъективтілігін ескере отырып) өзара қарым-қатынасы бұрын да қылмыстық-атқару инспекцияларының алдыңғы қызметінен принципті айырмашылығы ретінде жарияланды. Сондай-ақ, қазақстандық зерттеушілер отандық қылмыстық-атқару жүйесінде тиісті тәжірибенің жоқтығына аландаушылық білдірді [2].

Жалпы айтқанда, соңғы жылдары мемлекеттік қызметті, соның ішінде оның құқық қорғау саласын «әлеуметтендіру» үрдісі орын алып отырғанын атап өткен жөн. Құқық қорғау құрылымдарының дәстүрлі «жабықтығын» еңсеру, басқа да мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастық үшін платформаларды іздеу болып отыр. Зерттеушілер атап көрсеткендей, құқық қорғау органдары «оқшауланбаған, кешенді қызмет шеңберінде, тікелей немесе жанама өзара байланыста және өзара бірін-бірі толықтыра отырып, яғни өзара қарым-қатынаста жұмыс істей алады» [3, б. 442]. Сонымен қатар шетел тәжірибесі көрсеткендей, пробация институты шеңберінде сотталғандарды әлеуметке қосу бойынша арнайы бағдарламаларды жүзеге асыру фактісі әр түрлі субъектілердің ресурстарын пайдалану қажеттілігін білдіреді [4, б. 78]. Осы аспектіде әлеуметтік басқару теориясының жетістіктерін пайдалану мәселесі өте маңызды болып табылады, өйткені тиісті ережелерді қолданудың дұрыс әдіснамасына негізінен пробация субъектілерінің өзара қарым-қатынасының тиімділігі де тәуелді болады.

Бұрыннан пробациялық ықпал ету жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыру ресурсына ие субъектілер тарапынан ғана болуы мүмкін жағдайдың өте маңызды аспекті екенін мойындауға тиістіміз. Бұл жағдайда пробация қызметінің бұрын қылмыстық-атқару инспекцияларының қызметінде іске асырылып келген тек қана бақылау өкілеттігінен тікелей айырмашылығы байқалады. Егер бақылау өкілеттігіне қатысты пробация қызметінің

қызметкерлері бұрынғысынша жеткілікті ресурсқа ие болса (бірінші кезекте, биліктік-мәжбүрлік), онда әлеуметке қосу бағдарламаларын қамтамасыз етуге қатысты оларда тиісті ресурстар болмайды.

«Өзара қарым-қатынас» санаты философияның әмбебап санаты болып табылатынын атап өткен жөн, оның негізінде барлық құбылыстар өзара байланыста және бір-біріне өзара тәуелділікте ғана танылады. Өзара қарым-қатынасты бағалау арқылы өзара қарым-қатынастың белгілі бір субъектісінің өзіндік ерекшеліктерін, оның функционалдық әлеуетін де анықтауға болады. Басқаша айтқанда, дәл осы өзара қарым-қатынас тиісті бірлескен қызметтің мақсаттарына қол жеткізілмеуіне әкелетін сәйкессіздікті (мысалы, бір субъектінің екіншісінің белсенділігіне шамадан тыс тәуелділігін) анықтауға мүмкіндік береді. Белгілі зерттеуші В.Г. Афанасьев атап өткендей, әлеуметтік саладағы элементтердің өзара әрекеттесуі күрделі, жүйесіз сипатқа ие, оған үйлестіру, келісу қатынастары, сондай-ақ субординация, бағыну және бірлесіп бағыну қатынастары тән. Оның пікірінше, қоғамда құрылымдық-функционалдық байланыстар маңызды орын алады, соның нәтижесінде бір компоненттің функционалдық белсенділігі толықтырылады, басқа компоненттің функциясымен байытылады, келісімге келу, әр түрлі функциялардың сәйкестігі пайда болады [5, б. 141].

Құқық қорғау қызметі аясындағы өзара қарым-қатынас мәселелері бойынша теориялық базаны бағалай отырып, біз осы өзара қарым-қатынастың келесі негізгі белгілерін бөліп көрсету қажет деген қорытындыға келдік:

Біріншіден, кем дегенде, жалпы немесе аралас функцияны іске асыратын екі субъектінің болуы болжанады. Атап айтқанда, әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасын іске асыру кезінде кем дегенде пробация қызметі мен жергілікті атқарушы органдар өзара қарым-қатынас орнатады.

Екіншіден, осы субъектілердің қарым-қатынастарының үйлесімдігі, яғни өзара бірін-бірі толықтыруы, функцияларды бөлу, күш-жігерді қолданудың бір векторлығы орын алуы тиіс. Бұл белгінің жеткілікті күрделі сапалық құрамдас бөлігі бар, өйткені заңда тиісті пробация субъектісіне жүктелген қандай да бір іс-шараларды орындауды ғана емес, сондай-ақ олардың тұрақты келісімін, аралық нәтижелерді өлшеуді

білдіреді. Басқаша айтқанда, өзара қарым-қатынас – бұл пробация субъектілері жүзеге асыратын қандай да бір іс-шараларды қарапайым жиынтықтау емес, оларды тұрақты үйлестіру, түзету, бірлескен қызметтің қарқындылығын қандай да бір бағытта арттыру (төмендету).

Үшіншіден, іс-әрекеттердің үйлесімділігі бірыңғай нәтижеге қол жеткізуге ұмтылыспен толықтырылатын субъектілерді бірыңғай мақсатқа жұмылдыру. Мұнда да пробация субъектілерінің өзара қарым-қатынасын жүзеге асыру жоспарында тәуекелдер бар. Мәселен, егер пробация қызметінің қызметкері үшін қызмет өлшем шарттарының бірі (оның нәтижелілігін бағалау үшін қолданылатын) есепте тұрған адамдардың криминалдық әлеуетін (қайта қылмыс деңгейі) төмендету болып табылса, онда жергілікті атқарушы органдардың қызметкерлері үшін іс жүзінде бірінші орында тиісті ресурстарды ұйымдастыру және ұсыну (жұмысқа орналастыру, тұрғын үймен қамтамасыз ету және т.б.) маңызды.

Төртіншіден, өзара қарым-қатынастың тепе-теңдігі, субординацияның болмауын, орындалатын функциялардың әр түрлілігі кезінде де өзара қарым-қатынас субъектілерінің іс жүзіндегі теңдігін білдіретін белгіні атап өткен жөн. Бұл өзара қарым-қатынасты іске асырудағы ең күрделі қағидаттардың бірі, себебі басынан субъектілердің теңдігі жоқ. Ал бірдейлік қағидаты «еріктілік» ұғымына тең емес. Пробациялық ықпал жасауды жүзеге асырудың көптеген мәселелері заңдардың, ҚР ПМ бұйрықтарының, ведомстволық нұсқаулықтардың деңгейінде регламенттелген, онда өзара қарым-қатынастың нысандары, әдістері, нақты іс-шараларды іске асыру мерзімдері, олардың кезеңділігі, есептілігі және т.б. белгіленеді. Тиісінше, өзара қарым-қатынастың тепе-теңдігі қағидатын бағалай отырып, пробация субъектісі бар ресурстардың көлеміне қарамастан орын алуы тиіс субъектілердің өзара мүдделілігі қажеттігінен бас тартқаны жөн.

Әрине, өзара қарым-қатынаста міндетті түрде біреу бастама жасауы тиіс, яғни әрбір жеке алынған өзара қарым-қатынас (мысалы, нақты есепке алынған тұлғаға қатысты) белгілі бір бастапқы нүктесі болуы тиіс. Біз зерттеу жүргізіп отырған аспектіде өзара қарым-қатынастың бастамашысы, әрине, нақты есепке алынған адамға қатысты әрекет ететін пробация қызметінің нақты қызметкері болып табылады.

Сонымен, «Пробация туралы» ҚР Заңына сәйкес оның субъектілері арасындағы өзара қарым-қатынасты қамтамасыз

ету Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің өкілеттіктеріне жатады (Заңның 8-бабының 2-бөлігінің 2-т.). Осы Заңның 9-бабының 3-бөлігінде пробация қызметінде есепте тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету мәселелері бойынша мемлекеттік органдармен, азаматтармен, қоғамдық бірлестіктермен және өзге де заңды тұлғалармен өзара қарым-қатынасты жүзеге асыратыны көрсетілген. Өз кезегінде, Қазақстан Республикасы ПМ-нің 2014 жылдың 15 тамызындағы № 511 бұйрығымен бекітілген «Пробация қызметінің қызметін ұйымдастыру қағидаларының» 4-тармағының 7) тармақшасында пробация қызметі «прокуратура бөлімшелерімен, жергілікті әскери басқару органдарымен, жергілікті атқарушы органдармен, соттармен және қоғамдық бірлестіктермен, сотталғандар білім алатын немесе жұмыс істейтін кәсіпорындар, мекемелер мен ұйымдардың әкімшілігімен» өзара қарым-қатынасты жүзеге асыратыны көрсетілген [6].

Осылайша, өзара қарым-қатынасты ұйымдастыру (бастамашылық) пробациялық процесті үйлестіруші орган ретінде пробация қызметіне жүктелген. Осы аспектіде екі дербес деңгейді бөліп көрсетуге болады:

1. Макродеңгей, яғни байланыстардың пәрменді жүйесін және бірлескен іс-шараларды қалыптастыру мақсатында заң аясында пробациялық процестің басқа субъектілерімен өзара қарым-қатынасты ұйымдастыру және жолға қою (ҚР ПМ Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің деңгейі).

2. Микродеңгей, яғни нақты есепке алынған адамға қатысты пробация қызметінің нақты қызметкерінің өзара қарым-қатынасын ұйымдастыру және жолға қою. Макро- және микродеңгейлер өзара шартталған және осыған байланысты бір-біріне міндетті түрде әсер етеді.

Қазіргі уақытта пробациялық процесс субъектілерінің өңірлік ерекшеліктері мен мүмкіндіктері ескеріле отырып қалыптасатын, сондай-ақ өз алдына орташа (аралық) деңгейді бөліп көрсету орынды болады. Пробация қызметін жүзеге асырудың жекелеген мәселелері, шын мәнінде, аумақтық ерекшеліктерге ие екенін мойындауымыз керек. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасындағы бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінде есепте тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың 2017-2019 жылдарға арналған

кешенді стратегиясында» бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды еңбекке және тұрмыстық орналастыру проблемаларын шешу Қазақстанның тек төрт өңірінде – Көкшетау, Қызылорда, Павлодар және Шымкент қалаларында жұмыс істейтін қылмыстық жазасын өтеген адамдарды әлеуметтік бейімдеу және оңалту орталықтарына жүктелді [7].

ПО басқару теориясында қылмыстық уәждемесі бар адамдарға қатысты субъектілердің өзара қарым-қатынасы мәселелері кейде «профилактика субъектілерімен сыртқы қарым-қатынас» деп аталады [8, б. 111], бұл жағдайда бірлескен іс-әрекет міндеттеріне қайта қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға бейім адамдарға профилактикалық ықпал ету кіретін екі субъект арасында қалыптасатыны атап көрсетіледі. Бұл жерде қайталанған қылмыс санының өсуі, кейде профилактикалық әсер ету субъектілері арасындағы өзара қарым-қатынасты жандандыруға қабілетті жағдай жиі туындайды [9, б. 24]. Яғни, өзара қарым-қатынастың белсенділігін арттырудың сыртқы факторларының бірі субъектілердің бірлескен күш-жігерін қолдану объектісіндегі теріс өзгерістер болып табылады. Бұл тиімді өзара қарым-қатынас тек «статика» (өзара қарым-қатынастың нормативтік белгілі бір нысандары) және «динамика» (өзара қарым-қатынастың икемділігі, сыртқы факторлардың тұрақты есебі) элементтерінің үйлесімділігінде ғана мүмкін екендігін көрсетеді.

Кәсіби өзара қарым-қатынас психологиясы саласындағы зерттеушілер кез келген өзара қарым-қатынастың тиімділігі функционалдық маңыздылығы мен функционалдық автономия сияқты көрсеткіштерді бағалауға байланысты екенін атайды [10, б. 9]. Егер осы параметрлерді пробация институтын жүзеге асырумен салыстырса, онда іс жүзінде мынадай сұрақ туындайды: пробация қызметі бүкіл институттың орталық жүзеге асыру буыны ретінде жеткілікті функционалдық автономияға ие ме? Бұл жағдайда пробация қызметінің пробациялық процесте жоғары функционалдық маңыздылығы кезінде оның функционалдық автономия деңгейі өте жоғары емес екенін мойындау қажет. Егер қылмыстық-атқару инспекциясы форматында кәсіби қызметтің негізгі құрамдас бөлігін, оларды жүзеге асыру кезінде ҚАИ нақты функционалдық автономияға ие болған бақылау функциялары құраса, онда пробация түсінігінің жаңа форматында осы автономия іс жүзінде жоғалған.

Керісінше, жергілікті атқарушы органдар әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету мәселелерінде үлкен функционалдық маңызға ие бола отырып (пробациялық әсер етудің осы аспектісінде іс жүзінде функционалдық монополия), сондай-ақ функционалдық автономияның жоғары дәрежесіне ие, өйткені пробациялық процесте өз функцияларын жүзеге асыруды олар өз ресурстары негізінде жүзеге асырады және іс жүзінде өзге де пробация субъектілеріне тәуелді емес. Бұл сәйкессіздік өзара қарым-қатынастың негізгі нысандары мен әдістерін көздейтін маңызды нормативтік нұсқамалардан әсердің болмауына әкеп соғуы мүмкін деп есептейміз.

Зерттеушілер кәсіби өзара қарым-қатынасты үш негізгі түрге бөледі: 1) позициялық; 2) функционалдық; 3) бәсекелестік [10, б. 10]. Пробациялық процесті жүзеге асырудағы өзара қарым-қатынастың ең табысты нұсқасы ретінде өзара қарым-қатынастың барлық қатысушылары сындарлы байланыстарға бағытталған функционалдық түрін мойындау керек. Алайда, өзара қарым-қатынас жүйесінің мұндай жай-күйіне әлі де қол жеткізу қажет, өйткені қазіргі жағдайда нәтиже үшін жауапкершілік негізінен пробация қызметіне жүктеледі. Бұл ретте зерттеу аясында кәсіби өзара қарым-қатынастың ең қауіпті нұсқаларының бірі – бәсекелестік өзара қарым-қатынас сценаріі бойынша даму кезінде пайда болуы мүмкін. Сонымен қатар мұндай қауіп, кем дегенде, белгілі бір пробация субъектісі қызметінің тиімділігін бағалаудың әр түрлі өлшем шарттарына да байланысты болады.

Осы мәселені нормативтік шешу шеңберінде талданып отырған өзара қарым-қатынаста қалыптасқан заңнамалық қайшылықты еңсеру қажет. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы № 148-ІІ Заңының 27-бабының 17-4 тармағына сәйкес, жергілікті атқарушы органдар пробация қызметінде есепте тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық және өзге де көмек көрсетуді *үйлестіреді* [11]. «Пробация туралы» ҚР Заңының 10-бабына сәйкес жергілікті атқарушы органдар пробация қызметінде есепте тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету саласындағы өкілеттіктерді оларды әлеуметтік бейімдеу және оңалту жолымен орындайды». 2014 жылғы 23 қазандағы пробация қызметінде есепте тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық

көмек көрсету қағидаларына сәйкес жергілікті атқарушы органдар басқа субъектілермен қатар есепке алынған адамдарға әлеуметтік-құқықтық және өзге де *көмектер көрсетеді*. Мұндай терминологиялық диссонанс біркелкілікке қол жеткізуді талап етеді, өйткені барлық көрсетілген терминдер синонимдес болып табылмайды, қатысудың әртүрлі дәрежесі мен жауапкершілік дәрежесін көрсетеді. Кез келген деңгейдегі жергілікті атқарушы органдар әлеуметтік-құқықтық және өзге де көмек көрсету мәселелерін үйлестіретін нұсқаға тоқтауы қажет деп ойлаймыз, өйткені пробациялық әсердің осы сегменті олардың ресурстары саласында толық бар.

Қорыта айтқанда, пробация субъектілерінің өзара қарым-қатынас мәселелері қандай да бір бірлескен іс-шараларды нормативтік құқықтық регламенттеу есебінен оң шешіле қоймайды. Яғни, кез келген әлеуметтік жүйе бағынатын тиімді өзара қарым-қатынастың негізгі қағидаттарын белгілейтін әлеуметтік басқарудың заманауи теориясының әдіснамалық негіздерін міндетті есепке алу талап етіледі.

Әдебиеттер тізімі

1. Пробация туралы: Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 38-VI Заңы // «Егемен Қазақстан». – 2017. – 06 қаңтар.

2. Ким Д.А. Қазақстан Республикасындағы пробация институты: қазіргі жағдайы және даму перспективалары // https://studref.com/440918/pravo/institut_probatsi_respublike_kazahstan_sovremennoe_sostoyanie_perspektivy_razvitiya (өтініш берілген күні: 10.10 2019 ж.).

3. Попова С.А. К вопросу о понятии взаимодействия органов внутренних дел и других правоохранительных органов // Актуальные проблемы российского права. – 2009. – № 1. – С. 442-448.

4. Шатанкова Е.Н. Институт пробации: опыт зарубежных стран // Вестник Российской правовой академии. – 2007. – № 4. – С. 77-79.

5. Афанасьев В.Т. Научное управление обществом (опыт системного исследования). – М., 1973. – 391 с.

6. Пробация қызметінің жұмысын ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 15 тамыздағы № 511 бұйрығы // «Егемен Қазақстан». – 2015. – 26 ақпан.

7. Қазақстан Республикасындағы бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінде есепте тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың 2017-2019 жылдарға арналған кешенді стратегиясын бекіту туралы: ҚР Президентінің 2016 жылғы 8 желтоқсандағы № 387 Жарлығы.

8. Смирнова И.Н., Асадов В.В. Проблемы и перспективы взаимодействия уголовно-исполнительных инспекций с органами внутренних дел // Закон и право – 2014. – № 3. – С. 111-113.

9. Смирнова И.Н. Организационно-правовое обеспечение воспитательно-профилактического воздействия на осужденных к наказаниям, не связанным с изоляцией от общества: монография. – Псков: Псков. юрид. ин-т ФСИН России, 2010. – 80 с.

10. Жилиев С.В. Профессиональное взаимодействие как единая система межгрупповых связей и отношений сотрудников силовых структур с представителями органов государственной власти // Юридическая психология. – М.: Юрист. – 2012. – № 1. – С. 7-11.

11. Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы: Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы № 148-ІІ Заңы // «Егемен Қазақстан». – 2001. – 30 қаңтар.

ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВОВЛЕЧЕНИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В СОВЕРШЕНИЕ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ

Козыбаева Г.Б.,

докторант, капитан полиции

Академия правоохранительных органов
при Генеральной прокуратуре Республики Казахстан

Едрисова А.,

магистрант, старший лейтенант полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Административная ответственность граждан в Республике Казахстан за вовлечение несовершеннолетних в совершение административного правонарушения впервые была введена с 1 января 2006 года Законом Республики Казахстан №123 [1].

Диспозиция части 1 статьи 111-1 КРКоАП, действующего до 1 января 2015 года, предусматривала административную ответственность за вовлечение несовершеннолетнего в совершение административного правонарушения, если это действие не содержало признаков уголовно наказуемого деяния [3]. То есть в кодифицированном уголовном законодательстве существовали конкурирующие нормы права (например, ст. 131 УК РК), которые предусматривали уголовную ответственность за вовлечение несовершеннолетних в совершение уголовных правонарушений и совершение иных антиобщественных действий.

Ранее такие действия, в том числе и по Кодексу Казахской ССР об административных правонарушениях, являлись только обстоятельством, отягчающим ответственность за административное правонарушение [2, 3].

Действующая статья 128 КРКоАП предусматривает аналогичную ответственность, но диспозиция статьи не содержит слов «если это действие не содержит признаков уголовно наказуемого деяния». Следует отметить, что эта норма не предусматривает квалифицирующего признака повторности совершения аналогичного административного правонарушения [4]. Пунктом 3 статьи 57 КРКоАП предусмотрено вовлечение несовершеннолетних в административное правонарушение как обстоятельство, отягчающее ответственность за административное правонарушение.

На практике возникают два обоснованных вопроса:

1) когда вовлечение несовершеннолетних в совершение административного правонарушения следует признавать квалифицирующим признаком, а когда оно будет являться обстоятельством, отягчающим ответственность за административное правонарушение?

2) какое вовлечение несовершеннолетних является административным правонарушением, а какое относится к сфере уголовной юстиции?

Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 22 декабря 2016 года №12 разъясняет, что «Вовлечение несовершеннолетнего в совершение административного правонарушения согласно подпункту 3) статьи 57 КРКоАП следует учитывать в качестве обстоятельства, отягчающего ответственность, если виновное лицо не привлекается к административной ответственности по статье 128 КРКоАП» [5].

Такое разъяснение Верховного суда РК не дает ответ на первый вопрос. Но позволяет сделать вывод, что квалифицирующий признак вовлечения несовершеннолетних в совершение административного правонарушения не может одновременно являться обстоятельством, отягчающим административную ответственность.

Не существует таких проблем в Российском законодательстве, так как кодифицированные нормы конкретно предусматривают действия (бездействия) которые следует квалифицировать как вовлечение несовершеннолетних. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях предусматривает:

1) вовлечение несовершеннолетнего в употребление алкогольной и спиртосодержащей продукции, новых потенциально опасных психоактивных веществ или одурманивающих веществ (ст. 6.10 КРФоАП);

2) вовлечение несовершеннолетнего в процесс потребления табака (ст. 6.23 КРФоАП) [6].

Остальные виды вовлечения несовершеннолетних по российскому законодательству будут являться обстоятельством, отягчающим административную ответственность.

Заслуживает внимание Кыргызское административное законодательство, где статьей 43 Кодекса Киргизии об административной ответственности предусмотрено вовлечение несовершеннолетнего в административное правонарушение как обстоятельство, отягчающее административную ответственность. Административная ответственность предусмотрена статьей 367 Кодексом Киргизии об административной ответственности за вовлечение несовершеннолетнего в антисоциальное поведение с квалифицирующими признаками:

1) вовлечение несовершеннолетнего в попрошайничество;

2) вовлечение несовершеннолетнего в употребление спиртных напитков;

3) вовлечение несовершеннолетнего в употребление веществ или средств, не являющихся наркотическими или психотропными, но влияющих на интеллектуально-волевую деятельность [7].

В Белоруссии также на основании п. 3 ч. 1 статьи 7.3 вовлечение несовершеннолетнего в административное правонарушение является обстоятельством, отягчающим административную ответственность. Но административная ответственность за вовлечение несовершеннолетних предусмотрена за:

1) вовлечение несовершеннолетнего в религиозную организацию путем склонения его к систематическому участию в богослужениях, религиозных обрядах, ритуалах и церемониях либо обучение несовершеннолетнего религии вопреки его воле и без согласия родителей или лиц, их заменяющих (ст. 9.9) .

2) вовлечение несовершеннолетнего в антиобщественное поведение путем покупки для него алкогольных, слабоалкогольных напитков или пива (ст. 17.4);

3) вовлечение лицом, достигшим восемнадцатилетнего возраста, заведомо несовершеннолетнего в употребление алкоголь-

ных, слабоалкогольных напитков или пива либо в немедицинское употребление сильнодействующих или других одурманивающих веществ (ст.17.4) [8].

Аналогичная административная ответственность содержится почти во всех странах восточной Европы и Центральной Азии. В Казахстане нет четких критериев, отличающих вовлечение как квалифицирующий признак правонарушения от обстоятельства, отягчающего административную ответственность. В этой связи мы полагаем, что следует внести соответствующие изменения и дополнения в КРКоАП, что, безусловно, решит выше обозначенные проблемы.

Хоть диспозиция статьи 128 КРКоАП и не содержит слова «если это действие не содержит признаков уголовно наказуемого деяния», должностным лицам, наделенным юрисдикционными полномочиями возбуждать производство по делам об административных правонарушениях, следует отличать от конкурирующих норм уголовного кодекса.

Уголовным кодексом Республики Казахстан предусмотрены следующие виды вовлечения несовершеннолетних:

- 1) вовлечение несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений (ст.132 УК РК);
- 2) вовлечение несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий(ст.133 УК РК);
- 3) вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией (ст. 134 УК РК);
- 4) вовлечение несовершеннолетних в изготовление продукции эротического содержания (ст.144 УК РК) [9].

Конкурирующей нормой административному вовлечению будет являться часть 1 статьи 133 УК РК с квалифицирующими признаками:

- 1) вовлечение несовершеннолетнего в употребление одурманивающих веществ;
- 2) вовлечение несовершеннолетнего в токсикоманию;
- 3) вовлечение несовершеннолетнего в неоднократное употребление спиртных напитков;
- 4) вовлечение несовершеннолетнего в занятие бродяжничеством или попрошайничеством;
- 5) все виды вовлечения, перечисленные в п.п. 1-4, совершенные родителем, педагогом либо иным лицом, на которое законом

Республики Казахстан возложены обязанности по воспитанию несовершеннолетнего.

Как видим, деяния, которые в России, Кыргызстане, Таджикистане, Белоруссии и других странах являются административными правонарушениями, по кодифицированному законодательству Республики Казахстан являются уголовными проступками, а также их тяжело разграничить от административных правонарушений. Это на практике приводит к произвольной трактовке норм, связанных с вовлечением несовершеннолетних в антиобщественное поведение.

Например, если несовершеннолетний будет замечен в совершении противоправных действий в форме попрошайничества, то его действия следует квалифицировать по статье 449 КРКоАП как приставание в общественных местах. Параллельно следует выяснять причины административного правонарушения в виде попрошайничества. Если выяснится, что эти действия были санкционированы родителями, то в отношении них следует возбуждать уголовное дело.

По нашему мнению, это противоречит принципу гуманизма и основным приоритетам государственной политики, которые были предусмотрены в Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года. В этом программном документе были выделены приоритеты:

- 1) минимизация вовлечения граждан в сферу уголовно юстиции;
- 2) сокращение тюремного населения [10].

При квалификации всех видов вовлечения несовершеннолетних следует учитывать разъяснения Нормативного постановления Верховного суда Республики Казахстан от 11 апреля 2002 года №6. Под вовлечением несовершеннолетнего в преступную деятельность следует понимать целенаправленные действия вовлекающего по формированию у несовершеннолетнего желания (намерения, стремления) и готовности участвовать в совершении преступления. При этом действия взрослого должны носить активный характер, и могут сопровождаться применением психического или физического воздействия (побои, уговоры, угрозы и запугивания, подкуп, обман, возбуждения чувства мести, зависти и других низменных побуждений, уверения в безнаказанности,

дача советов о месте и способе совершения или сокрытия следов преступления, обещание платы за совершенные действия либо оказание содействия в реализации похищенного и другие). Органы уголовного преследования и суды обязаны указывать какие конкретные действия были совершены взрослым в целях вовлечения несовершеннолетнего в преступную или иную антиобщественную деятельность. Само по себе предложение взрослого лица совершить преступление, сделанное несовершеннолетнему, без оказания на него психического либо физического воздействия, нельзя расценивать как вовлечение несовершеннолетнего в преступную деятельность [11].

В случаях отсутствия вышеперечисленных действий, направленных на вовлечение несовершеннолетних в совершение уголовных правонарушений, то подобные деяния следует квалифицировать и признавать как административные правонарушения.

По смыслу субъектом административного правонарушения могут являться любые вменяемые граждане, достигшие возраста административной ответственности. К сожалению, ни КРКоАП, ни нормативными постановлениями Верховного суда не разъяснен вопрос о возможности привлечения несовершеннолетних за вовлечение себе подобных по возрасту. И.Ш. Борчашвили в своих комментариях к Общей части УК РК разъясняет, что за вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления может быть привлечено к ответственности только лицо, достигшее 18-летнего возраста [12, с. 343].

Таким образом, для совершенствования административно-процессуальной деятельности в сфере вовлечения несовершеннолетних в административное правонарушение обосновано:

1) диспозицию статьи 128 КРКоАП следует дополнить словами: «если это действие не содержит признаков уголовно наказуемого деяния». Также в этой статье или отдельными нормами КРКоАП конкретизировать составы административных правонарушений, связанных с вовлечением несовершеннолетних в антиобщественное поведение;

2) декриминализировать квалифицирующие признаки части 1 статьи 133 УК РК с их переносом в КРКоАП;

3) разъяснить Нормативным постановлением Верховного суда, что субъектами административных правонарушений, связанных с вовлечением несовершеннолетних в совершение адми-

нистративных правонарушений, могут являться только физические вменяемые лица, достигшие 17-летнего возраста.

Список литературы

1. О внесении изменений и дополнений в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Закон Республики Казахстан от 20 января 2007 года №123.

2. Кодекс Казахской ССР об административных правонарушениях от 22 марта 1984 года (утратил силу Законом РК от 30 января 2001 года №156).

3. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 30 января 2001 года № 155 (утратил силу Законом РК от 5 июля 2014 года №235).

4. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 235.

5. О некоторых вопросах применения судами норм Общей части Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях: Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 22 декабря 2016 года № 12.

6. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.2001 года №195.

7. Кодекс Кыргызской Республики об административной ответственности: принят Законом КР от 4 августа 1998 года №115.

8. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. № 194-3.

9. Уголовный кодекс Республики Казахстан: кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года №226-V.

10. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858.

11. О судебной практике по делам о преступлениях несовершеннолетних и о вовлечении их в преступную и иную антиобщественную деятельность: Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 11 апреля 2002 года №6.

12. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Общая и Особенная части / под общ. ред. И.Ш.Борчашвили. Изд 2-е. –Алматы: Жеті жарғы, 2007. – 992 с.

FORMATION OF CADETS' READINESS TO PERFORM PROFESSIONAL TASKS IN EXTREME SITUATIONS

Konvissar A.A.,

deputy head of the department of social work organization in the internal affairs bodies, police colonel

Muhtabaev K.N.,

deputy head of the department of tactical-special training,
police lieutenant colonel

Kostanay academy of the IAM of the Republic of Kazakhstan
after Sh. Kabyibaev

As part of the modernization of the internal Affairs bodies, close attention is paid to the revision of the system of selection and training of employees of the new formation.

It is known that employees of internal Affairs agencies are at the forefront of the fight against crime, protecting citizens from it, often risking their lives.

The effectiveness of the work of internal Affairs agencies today depends not only on the creation of the necessary legal and material-technical base, but also to a large extent – on the qualified personnel selection of personnel, on their professionalism, training, social and legal protection [1, p. 40], from being prepared to perform professional tasks in extreme situations.

And that is why one of the tasks of training cadets in a departmental University is to prepare them to perform professional tasks in an extreme situation.

According to the dictionary of Ozhegov S. I., «extreme» – going beyond the usual; extreme in complexity, difficulty, danger, etc. [2, p. 727]. Extreme situations in the internal Affairs agencies include the neutralization of criminals, the release of hostages, the capture of terrorists, the use of weapons, irregular working hours, heavy physical and psychological loads, etc.

It should be remembered that extreme situations and conditions impose special, increased pedagogical requirements for their preparedness.

1. Mandatory training. The expediency of preparing for action in extreme conditions is obvious, since extreme conditions test everyone who gets into them. They reveal all the advantages and weaknesses,

discover who is worth what. For neglecting the requirements of extremity in the preparation of the payment should be mandatory. In real terms, the price of payback is the life of the employee.

2. Specificity. Special, purposeful training is necessary, focused on the uniqueness of extreme conditions, taking into account the goals and objectives of the internal Affairs bodies.

3. Breadth and pedagogical integrity. It is necessary to form not one or two skills, but a comprehensive training of the employee to overcome difficulties and extreme situations.

4. Concreteness. Education, training and development of employees in terms of structural and content characteristics must meet the requirements of overcoming the difficulties created by each of the extreme factors and all together, which should and can only be provided by a strict and accurate construction of the pedagogical training system and its elements.

5. Continuity and speed of preparation. Extreme conditions are a special school where you need to study conscientiously, continuously, quickly, and most importantly-successfully. It is necessary not only to demand, but also to create conditions, providing rich both practical and theoretical material for improving training [1, p. 40-41].

Of course, the readiness of cadets – future employees of internal Affairs bodies to perform professional tasks in an extreme situation is developed in the process of their professional training, professionalization and only if the employees have professionalism, quality of professional training, deep psychological and pedagogical, socio-psychological and legal knowledge, organizational skills, perseverance, etc.

Professionalization involves the inclusion of an individual in professional activities, specialization, the necessary education and skill level, providing professional guarantees, forming positions that reflect the goals, motives and satisfaction with work in this area of activity.

Professional training is a special type of activity that is based on the individual's assimilation of social experience and the formation on this basis of the psychological system of activity and personality of the student as a whole.

For us, the main point is the training of the individual specialty, and, above all, its professional and psychological readiness. It involves mastering the trainees ' special knowledge, acquiring the skills necessary to perform future work, and requires them to be able to solve professional tasks, as well as a set of personal qualities that determine their professional stability and ability to work in their specialty.

Any professional activity is presented to the student in the form of a standard approved method of activity, in which the experience and abilities of predecessors are generalized and fixed.

Therefore, readiness for a particular kind of activity achieved during training is the result of a multilateral development of the personality with the requirements of features and profession. Compliance of a person's personal qualities with the requirements of the profession is basic in the context of the pedagogical guidance of the individual as a subject of work.

The basis of professional training of the future specialist is considered to be his readiness to work.

Summarizing various approaches to defining the concept of «readiness», we can distinguish three main areas:

The first is «readiness» – a special state of personality that manifests itself at the functional level.

The second is «readiness» – an integrated manifestation of personality, which can be traced at the personal level.

The third – «readiness» – a special mental state of the individual, which can be manifested both on the functional and personal level.

K.M. Piskareva believes that in numerous discussions and searches for a definition of readiness, two directions have been identified that are developing the content side of the concept: functional and personal [3, p. 11-12]. The first direction is associated with the names of E.S. Kuzmin [4, p. 34], V.N. Myasishchev and N.D. Levitov [5], who consider readiness in connection with mental functions, the formation of which is considered a necessary condition for ensuring the effectiveness of professional activity. Proponents of this approach, considering readiness as a special mental state, put the main emphasis in their works on the position of readiness as a «background» on which mental processes occur. В рамках этого направления существует подход к рассмотрению готовности во взаимосвязи с установкой к деятельности (Д.Н. Унадзе). D.N. Uznadze defined readiness as such an essential sign of the installation, which is found in all cases of behavioral activity of the subject [6, p. 75].

In the second direction, the understanding of readiness as a stable characteristic of a person becomes widespread (M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich [7, p. 152], I.A. Zimnaya [8, p. 85-91], V.A. Slastenin [9, p. 79-84], and others.). Readiness is interpreted by them as a synthesis of personality properties that determine its suitability for activity.

Within the framework of the personal approach, many researchers (M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich) consider readiness as a mental state, the «mood» of the individual to perform professional activities and as a quality of personality. Generalization of various approaches to understanding the readiness to perform professional tasks in an extreme situation allowed us to understand the ambiguity, complexity and versatility of this phenomenon [7, p. 153].

A special place in the considered problem is occupied by the concept of «readiness» by Yu.M. Zabrodin [10, p. 85]. This concept, according to its proponents, allows us to outline ways to resolve the three-way conflict between the concepts of development, formation and adaptation, since the concept of readiness does not exclude, but assumes both the development of the subject and its adaptation. It «seems to integrate a number of phenomenological plans in the professional formation and development of the subject». The «readiness» category is considered at three levels: the general category of personal psychological, professional and private professional readiness.

The process of professional formation and development of a person in the light of the «generalized concept of personal readiness» implies: - создание функциональной основы психической регуляции деятельности;

- expanding views and knowledge on the world of professions, the world of work, the formation of the value and significance of work in society, «personal» values, aptitudes, abilities, orientation and requirements of the profession, etc.;

- formation of personal experience and «assignment» of cultural values;

- integration of value-motivational, operational and functional readiness in a single subject.

In the structure of professional readiness, such particular forms as:

- operating (creation and development of psychological system of regulation of professional activities involving professional ability) is the main practical criterion to decide the suitability or unsuitability of the person, and through assessing the potential of a subject and for predicting the development – determine professional destiny;

- motivational (development on the basis of the acquired universal and personal values and preferences of the system of professional interests and inclinations) becomes a real basis for determining the professional orientation (its vector, strength, expression) and deter-

mines the result of the decision on the preference of one employee to another;

- functional (the generalized state of a person as his General mood, against which States of expectation, intentions, and emotional reactions develop) is a psychological argument in favor of all the procedures for rapid control of a professional before performing responsible tasks.

Analysis of the processes of professional development from the standpoint of the dual approach involves the study of the subject in two systems that determine its professional development and development:

- a system of natural laws of its movement, in which the subject is studied as a developing individual;

- the system of his social relations and social institutions, in which he acts as a socially conditioned person – a professional employee [10, p. 87].

The activities of internal Affairs officers require high professionalism, endurance, self-control, determination and courage.

The state of readiness of the future employee of the internal Affairs bodies is mainly determined by stable features peculiar to this person. But it does not represent a transfer of qualities to a new situation, a simple actualization of them, it also affects the specific conditions in which the activity is carried out.

For each individual future employee, these conditions mean that for their individual readiness to work in an extreme situation, they need:

- awareness of the company's requirements to the employee of internal Affairs bodies, their needs to perform the task;

- awareness of goals that will lead to satisfaction of needs or fulfillment of the task;

- understanding and evaluating the conditions in which the upcoming actions will take place, updating the experience;

- determining the most likely ways to solve problems based on an assessment of the upcoming business conditions;

- predicting the appearance of their intellectual, emotional, and volitional processes;

- mobilization of forces in accordance with the conditions and tasks.

Readiness to perform professional tasks in an extreme situation is determined by the installation, which can be expressed as a stable orientation, which is aimed at, first of all, forming a coherent, strong

motivation for the future employee, developing a sense of responsibility for the fate of people, and fostering a deep sense of duty. This task is quite global and is not limited to purely individual training, it is necessary to develop a clear confidence in employees that they are acting on behalf of the state. In a critical situation, the employee must be sure that he is «an instrument of justice and just cause».

The second main element of the readiness of future employees to perform professional tasks in an extreme situation is the development of the employee's orientation system. In this case, it is necessary to combine theoretical training with modeling conditions of various types of extreme situations that are close to real ones.

Third, on the basis of simulated situations, get the future employee to be able to clearly manage their actions, teach them to clearly control the situation. If, as a result of such training, a future employee develops a clearly defined integrated system of all readiness components, this means that a specialist with a high degree of activity, independence, and creativity has been prepared.

Determining the capabilities of a future employee to perform professional tasks in an extreme situation, as a system, dictates to us that one professional readiness is not enough. It is necessary that the future employee has a high level of physiological readiness and physical training.

Thus, professional training of future employees to perform professional tasks in an extreme situation should be conducted not formally, but at the proper level, because the life of the employee depends on it in the end. The main principle of professional training of future employees should be the principle of combining theory and practice.

In the interests of readiness of future employees to perform professional tasks in an extreme situation, it is advisable to improve not only the system of professional training, but also the system of professional orientation, to study the professional activity itself, to determine its psychophysiological requirements for the future employee, to create a methodology for determining personal qualities and psychoisiological processes that are adequate to the conditions and complexity of service in the internal Affairs bodies.

References

1. Гордиенко Ш.А. Психолого-педагогическая подготовка к выполнению оперативно-служебных задач в экстремальных ситуациях // Педагогика в правоохранительных органах. – 2006. – № 1(25). – С. 40-42.

2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: Ок. 100000 слов, терминов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов; под ред. проф. Л.И. Скворцова. – 27-е изд., испр. – М.: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2010. – 736 с.

3. Пискарева К.М. Формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности: автореф. дис... канд. пед. Наук / К.М. Пискарева. – Ярославль, 2000. – С. 11-12.

4. Кузьмин Е.С. Актуальные проблемы социальной психологии. – Л., 1987. – С. 34.

5. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека [Текст] – М., 1964.

6. Унадзе Д.Н. Основные положения теории установки / Д.Н. Унадзе // Экспериментальные основы психологии установки. – Тбилиси: ГГУ, 1996. – 172 с.

7. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. Минск: БГУ, 1981. – 383 с.

8. Зимняя И.А. подготовка социального работника как многоуровневый процесс // Социальная работа. – 1992. – Вып. № 6. – С. 85-91.

9. Сластенин В.А., Мищенко А.И. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя // Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79-84.

10. Забродин Ю.М. Теоретические проблемы психологии профессионального становления // Очерки теории психической регуляции поведения. – М., 1997. – 124 с.

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВИД ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ НАКАЗАНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Корнеев С.А.,

адъюнкт факультета подготовки научно-педагогических кадров,
старший лейтенант внутренней службы
Академия права и управления ФСИН России, г. Рязань

Принудительные меры воспитательного воздействия известны доктрине уголовного права достаточно давно. Уголовно-правовое воздействие в отношении несовершеннолетних применялось еще во времена Петра I и заключалось в отдаче малолетних преступников под надзор родителям. Однако, ни ранние нормативно-правовые акты, ни советское законодательство, ни действующий уголовный закон не предусматривают определения понятия принудительных мер воспитательного воздействия, их содержание, социальной природы и правовой сущности. Тем самым, в настоящее время рассматриваемый институт занимает «пограничное» положение, так как не относится ни к наказанию,

ни к иным мерам уголовно-правового характера. В связи с чем данная проблема является весьма актуальной и дискуссионной на протяжении долгого времени, а ее решение необходимо для обеспечения правильного и четкого применения данного уголовно-правового института на практике.

В юридической литературе нет единого или преобладающего мнения относительно определения правовой сущности принудительных мер воспитательного воздействия. Так, одна группа ученых стоит на позиции отнесения рассматриваемого института к форме реализации уголовной ответственности [2, с. 6; 4, с. 8; 6, с. 31]. Другая точка зрения заключается в отнесении этих мер к институту освобождения от уголовной ответственности и от наказания [5, с. 10]. Некая двойственность в правовой природе объясняется нормой уголовного закона о принудительных мерах воспитательного воздействия. В статье 90 Уголовного кодекса Российской Федерации (далее – УК РФ) законодатель говорит о том, что несовершеннолетний, совершивший преступление небольшой или средней тяжести, может быть освобожден от уголовной ответственности, если будет признано, что его исправление может быть достигнуто путем применения принудительных мер воспитательного воздействия. Таким образом, в данном случае вести речь о форме реализации уголовной ответственности не представляется возможным, так как сама уголовная ответственность отсутствует.

Ст. 92 УК РФ закрепляет положение о том, что несовершеннолетний, осужденный за совершение преступления небольшой или средней тяжести, может быть освобожден судом от наказания с применением принудительных мер воспитательного воздействия. В данной случае лицо будет освобождено от наказания, но не от уголовной ответственности. Последняя по своему объему является более широким понятием, а значит уголовно-правовой статус несовершеннолетнего претерпит некие изменения. В случае совершения несовершеннолетним лицом преступления средней тяжести либо тяжкого преступления, уголовно-правовое воздействие будет заключаться в помещении его в специальное учебно-воспитательное учреждение закрытого типа. Очевидно, что данные лишения и ограничения непосредственно связаны с уголовной ответственностью, однако нельзя сравнить рассматриваемую меру уголовно-правового воздействия, например, с институтом наказания.

Таким образом, наблюдается «двойная» правовая природа рассматриваемого института. С одной стороны, это меры, замещающие прекращенную уголовную ответственность, с другой – меры уголовной ответственности, альтернативные наказанию. Очевидно, что данный факт противоречит целостности института уголовного права, создает коллизии как на теоретическом, так и на практическом уровнях. Причиной «раскола» правовой сущности принудительных мер воспитательного воздействия, скорее всего, служит такая мера, как помещение несовершеннолетнего в специальное учебно-воспитательное учреждение закрытого типа. Таким образом, решение вопроса по определению ее социальной природы и правовой сущности позволит представить рассматриваемый институт как единое средство уголовно-правового воздействия в борьбе с преступностью несовершеннолетних.

Помещение несовершеннолетнего, совершившего преступление средней тяжести и тяжкого преступления, в специальное учебно-воспитательное учреждение закрытого типа – мера уголовно-правового характера, применяемая в качестве освобождения от наказания. Тем самым, являясь альтернативой последнего, данная мера вполне может рассматриваться как форма реализации уголовной ответственности. Однако, считаем данную точку зрения неверной. Действительно, указанная принудительная мера воспитательного воздействия является наиболее суровой по сравнению с остальными, так как влечет определенные ограничения для несовершеннолетнего, но эти лишения и правоограничения не могут сравниться, например, с наказанием в виде лишения свободы с отбыванием в воспитательных колониях ФСИН России.

Представляется необходимым рассматривать данную меру как одну из принудительных мер воспитательного воздействия, так как, учитывая исчерпывающий характер перечня наказаний, предусмотренных Уголовным кодексом РФ, рассматриваемая мера наказанием не является. Вместе с тем по своему характеру и целям, предусмотренным частью 2 статьи 92 Уголовного кодекса РФ, схожа с иными принудительными мерами воспитательного воздействия, но является наиболее серьезной и имеет ряд особенностей. Таким образом, поддерживая точку зрения С.А. Боровикова, считаем, что помещение несовершеннолетнего в специальное учебно-воспитательное учреждение закрытого типа – это пятый вид принудительных мер воспитательного воздействия [1, с. 69].

Принудительные меры воспитательного воздействия по своей социальной природе и правовой сущности должны рассматриваться в качестве обособленного как от наказания, так и от уголовной ответственности института, то есть входить в объем иных мер уголовно-правового характера. Во-первых, принудительные меры воспитательного воздействия прежде всего направлены не на восстановление социальной справедливости и исправление осужденного, а на воспитание несовершеннолетнего лица, его дальнейшую позитивную социализацию. Во-вторых, как и принудительные меры медицинского характера они назначаются не за совершение преступления, а в связи с его совершением. В-третьих, применение принудительных мер воспитательного воздействия не порождает собой судимости. В-четвертых, в отличие от наказания, их сущность не выражается карой и воздаянием. И, наконец, в-пятых, несовершеннолетний, в силу социальной незрелости, равно как лицо, страдающее психическим расстройством, в силу душевного состояния, не может осознавать общественную опасность совершаемого деяния, наступление неблагоприятных последствий и применяемые к ним меры уголовно-правового характера, сопряженные с уголовной ответственностью, тем самым не должны выступать субъектом преступления.

Список литературы

1. Боровиков С.А. Принудительные меры воспитательного воздействия как альтернатива наказанию несовершеннолетних. – М.: Издательство «Юрлитинформ», 2009. – 176 с.
2. Ведмидь С.Э. Проблемы реализации уголовной ответственности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Красноярск, 2004. – 17 с.
3. Корнеев С.А. Меры уголовно-правового воздействия, не связанные с уголовной ответственностью // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2019. – № 3 (49). – С. 64-72.
4. Лесниченко И.П. Уголовная ответственность: понятие и проблемы реализации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 2005. – 26 с.
5. Скрипченко Н.Ю. Применение принудительных мер воспитательного воздействия в отношении несовершеннолетних (по материалам Архангельской области): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2002. – 25 с.
6. Якушин В.А. Наказание и иные меры уголовно-правового воздействия: монография. – Тольятти: Изд-во ВУиТ, 2018. – 337 с.

ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДАРДАҒЫ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ

Қабаев Ә.Қ.,

2 курс магистранты, полиция аға лейтенанты

Қалқаманұлы Д.,

ПО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы,
полиция майоры

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Ең жиі жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтарға «мүлдем төзбеушілік» қағидатын қолдану бойынша алға қойылған міндеттерді оңтайлы шешу үшін, құқық қорғау органдары құқықтық және ұйымдастырушылық шаралардың бүкіл кешенін жүзеге асырады.

Қоғамдық орындарда жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтарға ықпал ететін себептер мен жағдайларды зерттеу және анықтау, олардың тиімді алдын алуға қажетті алғышарттар, өйткені әр түрлі құбылыстар мен процестердің себептерін зерделеу, олардың табиғатын терең түсінуге мүмкіндік береді.

Зерттеулердің нәтижелері көрсеткендей, «құқық бұзушының жеке басының қалыптасуына олардың әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауының жүйелілік факторы да әсер етеді. Әкімшілік құқық бұзушылық пен қылмыскерліктің арасында белгілі бір себеп-салдарлық байланыстың барлығын растауға болады.

Отандық зерттеушілер Б.А. Жетпісбаев және Т.М. Айкумбаев: «қоғамдық тәртіп пен имандылыққа қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтың алдын алу және жою жөніндегі ұйымдастырушылық шараларды қолдануды реттейтін заңнаманың жетілмегендігін, қоғамдық тәртіп пен имандылыққа қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылыққа қарсы күрес жүргізуде құқық қорғау органдарының басқа да ведомстволармен және қоғамдық бөліністермен қызметінің түзу жолға қойылмағанын» дәстүрді атайды [1].

Сонымен қатар, ҚР ӘҚБК-нің 25-тарауына біріккен қоғамдық тәртіп пен имандылыққа қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың 20 құрамынан тек қана 17 құрамы құқық бұзушының бейморальдық мінез-құлқының, оның қоғамдық өмірдегі өз бағытынан адасуының нәтижесі болып табылады, ал

әкімшілік құқық бұзушылықтың 3 құрамы тікелей немесе жанама алкогольді ішімдіктерді ішуге байланысты [2].

Әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың себептері мен жағдайлары мәселелеріне қатысты ғылыми әдебиеттерді талдау, олардың жіктелуі туралы мәселені қарастыру үшін негіздеме болады.

Әкімшілік-құқықтық әдебиетте құқық бұзушылық жасаудың себептері мен жағдайларын саралағанда, азаматтар мен лауазымды адамдардың әкімшілік құқық нормалары туралы құқықтық хабардарлығының жеткіліксіздігі, азаматтардың әкімшілік-құқықтық тәрбиесінің кемшілігі, алдын алуға жеткіліксіз көңіл бөлінуі, қоғамға қарсы ортаның теріс әсері секілді ең типтік себептері келтіріледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық жасау себептерінің жеке деликтологиялық деңгейінде субъективтік (сипаттамалық белгілері және жеке басылық қасиеттері) және ситуациялық (орны, уақыты және т.б.) тәртіптің, оларды туғызатын, нақты өзара байланысты сәттерінің болуынан көрінетінін атаймыз.

Қоғамдық орындарда жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтарға келетін болсақ, оларды екіге бөлу қажет: жеке және әлеуметтік (жаппай).

Жеке мінез-құлық деңгейінде жеке құқық бұзушылық тетіктері, нақты құқық бұзушының жеке басы, оның құқыққа қарсы қылықтарының себептері зерделенеді.

Жаппай деңгейде – қоғамда немесе белгілі бір орында қоғамға қарсы мінез-құлықтың жағдайы, құрылымы мен үрдістері, оларды тасымалдаушының жеке басы туралы жиынтық деректер, мұндай жаппай құбылыстардың әлеуметтік себептері зерттеледі.

Қоғамдық орындарда жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың себептерін түсіндіру үшін, осы құқық бұзушылықтардың тікелей себептері мен жағдайларын ғана емес, сондай-ақ тікелей себептері мен жағдайларының туындау себептері мен жағдайларын да зерттеу қажет.

Мысалы, ҚР ӘҚБК 440-бабында алкогольдік ішімдіктерді ішу және қоғамдық орындарға масаң күйде келгені үшін әкімшілік жауаптылық шаралары көзделген. Бұл бапта: жергілікті атқарушы орган алкогольдік ішімдіктерді құйып сатуға рұқсат еткен сауда және қоғамдық тамақтандыру ұйымдарынан басқа, көшелерде және басқа да қоғамдық орындарда алкогольдік ішімдіктерді

ішу немесе қоғамдық орындарға адамның қадір-қасиетін және қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде келу – бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Көріп отырғанымыздай, онда шын мәнінде екі құқық бұзушылық үшін әкімшілік жауаптылық көзделген:

- 1) қоғамдық орындарда алкогольдік ішімдіктерді ішу;
- 2) қоғамдық орындарға масаң күйде келу.

Көп жағдайларда, осы топқа жататын әкімшілік құқық бұзушылықтар құқық бұзушының ерік-жігерінің әлсіздігінің немесе ерігіндегі ақаудың нәтижесі болып табылады, құқық бұзушы «кеудеге алуға» азғыруға қарсы тұра алмағанда, одан кейін өзінің іс-әрекеттерін бақылауды жоғалтып алады және ішкілік жетіспеушілік сезімі спирттік ішімдік іздеуге итермелейді.

Алкогольдік ішімдікті еріксіз ішудің «апофеозы» ретінде ҚР ӘҚБК-нің 440-бабы қоғамдық орынға масаң күйде келуді сипаттайды. Бұл жағдайда, біз, алкогольдік ішімдік ішушінің ерігінің «тұрақсыздық» құбылысын, оның саналы түрде масаң күйге енуді қалайтынын және құқыққа қарсы іс-әрекеттерге жетуге ұмтылу құбылысы көрінеді.

ҚР ӘҚБК-нің 434-2 бабында ортақ пайдаланылатын орындарды, саябақтарды, скерлерді ластау, оның ішінде белгіленбеген орындарға коммуналдық қалдықтарды тастау – көбінесе қоғамдық орынға масаң күйде болумен ұштасады [3]. Заң шығарушы осы бапқа 2020 жылдың 7 ақпанында өзгеріс енгізген болатын.

Мәлім болғанындай, қоғамдық орындарда алкогольдік ішімдік ішу (көшелерде, стадиондарда, алаңдарда, саябақтарда, қоғамдық көлікте және т.б.) қоғамда қабылданған мінез-құлық ережелеріне қайшы, айналадағыларға кедергі келтіреді, бұзақылық, балағаттау, тиісу сияқты бұзушылықтарға жағдай жасайды. Сонымен қатар оларды алкогольді ішімдікті ішуге дайындалу кезінде (алкоголь стаканға құйылғанда, қоғамдық орындарда арақ ішуге дайындық кезінде, тағы басқа) жасалған болып табылады.

Алкоголь қабылдаған адам бақыт сезімі мен кез келген өмірлік жағдайлармен қанағаттанушылықты сезінеді, қалыпты өмір сүруге және қызмет атқаруға жол бермейтін, яғни мас болғанның санасында өмірлік мәселелер мен келеңсіз жағдайлардан арылғандай сезім пайда болады, бойына күш-қуат, батылдық пен өзіндік маңыздылық сезінеді.

Қоғамдық тәртіп пен имандылыққа қол сұғатын жоғарыда аталған әкімшілік құқық бұзушылықтың әлеуметтік-психо-

логиялық және құқықтық аспектілерінің аңдатпасы, қоғамдық орындарда жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтардың осы түрлері, жеке тұлғаның санасында тұрақты қалыптасуына ықпал ететін негізгі факторлардың бірі болып табылатынын куәландырады. Құқық бұзушылықтардың пайда болуының барлық жағдайларында, олар әрқашан қоғамдық тәртіп пен имандылыққа, сондай-ақ құқық бұзушының санасына теріс әсер етеді. Сондықтан, адамның санасын өзгерту үшін, адам санасының имандылық және мәдени деңгейінің өсуіне ықпал ететін оның қызметінің мағынасын оң жаққа қарай өзгерту қажет. Адамды жаман әдетке итермелейтін, қоғамдық тәртіп пен имандылыққа қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтарға қарсы күрестің мағынасы осында болып табылады.

Құқыққа қарсы мінез-құлық механизмінде аса маңызды элемент «объектілер кешенінің (заттардың, олардың жай-күйлерінің, өзара әрекеттесуінің) болуы, аталған құбылыстың қолданылуына байланысты, елеулі компонент» ретінде анықталатын шарттар болып табылады.

Ұлттық криминологтармен жағдайлардың өздігінен тергеуді туындатпайтыны, алайда, себептердің туындауы мен пайда болуына ықпал ететіні дәлелденген. Демек, жағдайлар болмаған кезде, себептің жалғыз өзі тергеуді бастау үшін жеткіліксіз. Бұл санаттар, «деликтологиялық зерттеулерде де маңызға ие». Сондықтан, «ілеспелі жағдайлар деп негізінен болған оқиғаға тікелей ықпал етпейтін уақыты мен орны түсініледі. Онсыз аталған құбылыс басталмауы мүмкін қажетті жағдайлар аса маңызды болып табылады» [4].

«Фактор» түсінігі «себептер» және «жағдайлар» ұғымдарына өте жақын болғанымен, бірақ олармен бірдей емес. Ол себептер мен жағдайларға қарағанда кеңірек.

Криминогендік детерминацияларды түсінудің бұл тәсілі, біздің ойымызша, әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға себеп болатын, соның ішінде қоғамдық орындарда да, негіздеме ретінде факторлардың екі тобын бөліп қарауға мүмкіндік береді.

Біріншісіне ішкі істер органдары мен алдын алудың басқа да объектілерінің қызметіне аз дәрежеде тәуелді болып табылатын факторларды жатқызған жөн. Олардың ең маңыздылары: «қоғамның – жекелеген әлеуметтік топтардың, топтардың, жеке тұлғалардың экономикалық қажеттіліктері мен мүмкіндіктері

арасындағы объективті қайшылықтар; өмір сүру деңгейінің жалпы төмендігі, ал кейбір әлеуметтік топтарда физиологиялық аман қалуды қамтамасыз ету шегінен төмендеуі; құқық бұзушылық жасайтын адамдардың бұзылған қажеттіліктерінде, мүдделерінде, мақсаттарында, көзқарастарында, маскүнемдік пен нашарлықтың, отбасының ыдырауынан, құқықтық нигилизмнен, ашкөздік, зорлық-зомбылық пен қатыгездік және т.б.» болып табылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін факторлардың басқа тобы, ішкі істер органдары мен басқа да алдын алу субъектілерінің қызметіне тікелей байланысты. Бұл факторлар:

- алдын алу барлық субъектілерінің профилактикалық қызметін нормативтік құқықтық қамтамасыз етудегі кемшіліктерге байланысты;

- ұйымдастырушылық сипаттағы факторларға бөлінеді.

Құқық қорғау органдары басшыларының көзімен қарайтын болсақ, осыдан сәл бұрын жұмыстағы оққылықтарды ақтай келе, күштік құрылымдардың басшылары, мысалы заңдардың жетілмегендігіне, материалдық-техникалық базаның әлсіздігіне, жалақының төмендігіне сілтеме жасаған болатын. Бірақ қазір ондай себептер қабылданбауы мүмкін:

- біріншіден, құқық қорғау жүйесі мен соттардың өз міндеттерін табысты орындауына мүмкіндік беретін құқықтық базаны қалыптастыру іс жүзінде аяқталды. Барлық қажетті кодекстер, соның ішінде Қылмыстық, Қылмыстық-процестік, Қылмыстық-атқару және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстер. Құқық қорғау органдарының басым денінің, сондай-ақ соттар мен судьялардың құқықтық мәртебесін айқындайтын арнайы заңдар бар;

- екіншіден, құқық қорғау құрылымдарын мемлекеттік қаржыландыру айтарлықтай жақсарды, олардың қызметкерлерінің жалақысы өсті.

Осының негізінде, мемлекет олардан тиісті нәтижені, өздерінің басты міндеттерін – заңға құлықты азаматтардың, олардың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуді сапалы орындауларын талап етуге құқылы.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу жүйесіндегі негізгі топ учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілері болып табылады. Оларға нақты әкімшілік ауданында азаматтардың

тұрғылықты жері бойынша тәртіп орнату және құқық бұзушылықтың алдын алу міндеті жүктелген. Әкімшілік полиция қызметінің құзыреті шегінде келесі міндеттемелер жүзеге асырылады:

- адам мен азаматтың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін заңсыз қол сұғушылықтардан қорғау;

- профилактикалық есепке алуды жүргізу және белгілі бір адамдарға қатысты профилактикалық бақылауды жүзеге асыру;

- алты ай ішінде кемінде бір рет, ал лауазымға тағайындалған күнінен бастап, одан әрі алынған ақпараттарды учаскенің пәспортына енгізе отырып, бір ай ішінде әкімшілік учаскедегі әрбір пәтерге (аулалық) тексеру өткізу;

- әкімшілік аудандағы жалға алынған пәтерлерде (үйлерде) тұрып жатқан азаматтарды (бұдан әрі – жалға алушы) тіркеу жүргізу. Жалға алушылар ауысқан кезде үш тәулік ішінде өзгертулер енгізу;

- өз құзыреті шегінде, қылмыстардан, әкімшілік құқық бұзушылықтар мен жазатайым оқиғалардан зардап шеккендерге; дәрменсіз не олардың өмірі мен денсаулығына қауіпті өзге де жағдайдағы азаматтарға құқықтық, медициналық және өзге де көмек көрсету;

- қылмыстар туралы өтініштерді, хабарламаларды және өзге де ақпараттарды қабылдау, оны алғаны жөнінде дереу ішкі істер органдарының кезекшісіне хабарлау және өзінің өкілеттігі шегінде заңнамамен белгіленген тәртіпте дер кезінде шара қолдану;

- ПО бастығы атынан жеке және заңды тұлғаларға өзінің іс жүргізуіндегі істер мен материалдар бойынша анықталған құқық бұзушылықтардың жасалуына жағдай жасаған себептер мен жағдайларды жою туралы ұсынымдар дайындау және енгізу, оларды орындауды талап ету;

- әкімшілік ауданда құқық бұзушылықтың, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жасалуына жол берген адамдарды анықтау және оларға жеке алдын алудың уақытылы шараларын қолдану;

- кем дегенде жылына бір рет тұрғылықты жері бойынша азаматтық қаруды сақтау ережелерінің сақталуын тексеру;

- сақтау, тіркеу және қайта тіркеу шарттарын бұзған иелерінен қаруды алып қою бойынша заңнамада көзделген шараларды қабылдау;

- қызмет көрсететін әкімшілік учаскеде тіркелген шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың нақты тұруын тексеру;

- тұрғылықты немесе уақытша тіркелген мекенжайы бойынша адамның болмауы, сондай-ақ шетелдік жұмыс күшін тарту дерегі анықталған жағдайда тиісті баянатпен көші-қон полициясына хабарлау;

- ішкі көшіп-қонушыларды тіркеу ережелерін бұза отырып, тұратын, сондай-ақ жеке басын куәландыратын құжаттары жоқ немесе жарамсыз құжаттармен тұратын Қазақстан Республикасының азаматтарын анықтау үшін шаралар қабылдау кіреді [5].

Ішкі істер органдарының қызметін ұйымдастыруға байланысты және әкімшілік құқық бұзушылықтың жағдайы мен динамикасына белгілі бір дәрежеде теріс әсерін тигізетін факторлардың тобына, ең алдымен, жалпы және жеке алдын алудың төмен деңгейі жатады.

Бұл, ең алдымен әкімшілік құқық бұзушылықтың жағдайына әсер ететін ұйымдастырушылық факторлардың санына, әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуды ақпараттық-аналитикалық қамтамасыз етудің төмен деңгейі жататындығымен де байланысты болып табылады. Сонымен қатар, осындай қамтамасыз ету әкімшілік құқық бұзушылық үрдістерін құру, оларға қарсы күрестің негізгі түрлерін және ең тиімді алдын алу шараларын анықтау үшін негіздеме болып табылады.

ПО қызметкерлерінің әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға жеткіліксіз бағытталғаны кейбір теріс әсерлер ететінін атауымыз қажет. Ол профилактикалық жұмыс, негізінен көлемді сипаттағы анықтама әзірлеумен шектелетінін атап өткен жөн. Іс жүзінде әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды зерделеу бойынша, оларды азайту жөнінде нақты ұсыныстар енгізу жұмыстары жүргізілмейді.

Қоғамдық орындарда жасалатын құқық бұзушылықтардың себептері әлеуметтік құбылыстар мен жағдайлар ретінде көрінетін жағдайлармен өзара әрекеттесетін процестердің жиынтығы болып табылады және жоғарыда аталған құқық бұзушылықтардың көріністеріне ықпал етеді.

Осының бәрі құқық бұзушыларға жаңа әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға мүмкіндік береді, ал құқық бұзушылықтардың өзі, адамдардың көптеген тобына, үйреншікті, әлеуметтік мақұлданған немесе кем дегенде сотталмайтындай болып көрі-

неді. Қарастырылған факторлар, ішкі істер органдарының қызметін жақсарту тұрғысынан, шешуші болып табылады.

Жоғарыдағыларды ескере отырып, елдегі әкімшілік құқық бұзушылықтардың себеп-салдарлық кешенін, демократиялық қоғам мен құқықтық мемлекет құру кезінде қоғамдық даму әлеуметтік қарама-қарсылықтар құрылымындағы оның орнын зерттеу өзектілігі арта түсетіні анық деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған (10.03.2017 жылғы жай-күйі бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

2 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ Кодексі (21.04.2016 жылғы жай-күйі бойынша өзгерістермен және толықтырулармен).

3 Құқық бұзушылық профилактикасы туралы: Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі №271-IV Заңы.

4 Соттардың Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 13 Нормативтік қаулысы.

5 Учаскелік полиция пунктіннің жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығы.

МАЛ ҰРЛАУ ҚЫЛМЫСЫНЫҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Қалдыбаев А.Д.,

магистрант, полиция капитаны

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы

Алматы академиясы

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде мал ұрлықты, меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарға жатқызып, екі бапта көрсетілген, яғни 187-бапта «ұсақ-түйек жымқыру, яғни болмашы мөлшерде жасалған, бөтеннің мүлкін ұрлау, алаяқтық, иемденіп алу немесе талан-таражға салу» – деп белгіленсе, ал 188-бапта «ұрлық, яғни бөтеннің мүлкін жасырын

жымқыру, оның ішінде адамдар тобының алдын ала сөз байласуымен, бірнеше рет, тұрғын, қызметтік немесе өндірістік үй-жайға, қоймаға не көлік құралына заңсыз кірумен жасалған ұрлық жасау» деп жазылған [1].

Қазіргі уақытта, мемлекетіміздің құқықтық негізін нығайтудағы біздің мемлекеттік құқық қорғау органдарының негізгі мақсаттары ауыл шаруашылығының дамуы, ауыл тұрғындардың негізгі күн көрісі малға байланысты. Сол үшін ішкі істер органдарының негізгі мақсаттарының бірі ол мал ұрлығына байланысты қылмыстардың алдын алу және де олардың туу себептерін жою болып табылмақ.

Қылмыстың алдын алу кең мағынада – бұл нақты қылмыстарға жол бермеу, қоғамның жекеленген мүшелерін құқық бұзушылықтардан сақтандыру және құқық нормаларын, әсіресе қылмыстық құқық нормаларын бұзуға жол бермеу. Профилактиканың мазмұнына құқық қорғау қызметі де кіреді. Бар мағынада «алдын алу» сөзі, біріншіден, қылмыстың себептері мен оны жасауға итермелейтін жағдайларды анықтау жұмысы, екіншіден қоғамға қарсы бағыттылығына сай қылмыс жасауы мүмкін адамдарды табу және оларға қатысты қажеті шаралар жүргізу жұмысы. Бұл түсініктердің екеуі бірігіп «қылмыстың алдын алу» немесе «құқық бұзушылықтардың алдын алу» деген бір тұтас ұғымды білдіреді, – дейді Г.А. Аванесов [2, б. 334].

Мал ұрлығымен күресте ішкі істер органдары әр түрлі алдын алу шаралары мен құралдары қолдануда. Ішкі істер бөліністері басқа да мемлекеттік органдармен, атап айтқанда, жергілікті өзін-өзі басқару, қоғамдық ұйымдар мен мал ұрлығын тудыратын жағдайларға қатысы бар адамдармен байланысты жедел көлемді жұмыс істеуі керек. Осы жоғарыда аталған жағдайларды ескере отырып, мал ұрлығын болдырмаудың өзіндік элементтерін белгілеуге болады, яғни: мал ұрлығын тудыратын себептер мен шарттарды айқындау және болдырмау; мал ұрлығын жасауға бейім адамдарды анықтау; қылмыстық әрекеттерді болдырмау мақсатында нақты шаралар қабылдау.

Қылмыстың алдын алу мәселелерін зерттеу көрсеткендей, қылмыстың алдын алу жұмыстары қоғамдық қатерлі жағдай шықпай тұрғанда жасалуы тиіс. Ол үшін қылмыстарды көре білу және жаңа қылмыстық әрекеттердің болуын болжай білу керек. Олай болмаған жағдайда, бұл мәселе күтпеген зардаптарға соқтыруы мүмкін.

Мал ұрлығына қарсы күресті күшейту бағытында негізгі мәселелер қамтылғаны жөн.

Жалпы алдын алу шаралары:

- малды толығымен құжаттау және таңбалау;
- арнайы құрылған «Сақшы» отрядтары мен өзін-өзі қорғау жасағының жұмысын жандандыру;
- мал ұрлығымен күресті күшейтудің маңыздылығы, ахуалы жайлы тұрғындар арасында ғаламтор, теледидар, БАҚ арқылы насихат жұмыстарын үнемі жүргізіп, жиі мағлұматтар беріп отыру;
- ет өнімдері мен ұрланған малды союға мүмкін жерлерге тұрақты бейне камера орнату арқылы тексерулер жүргізу;
- ет өнімдері мен малдарды таситын автокөліктердің жүріп-тұру қозғалысына бақылау орнату;

Жеке алдын алу шаралары:

- мал ұрлығымен сотталғандардың жеке есебін жүргізу;
- бұдан бұрын да бөтеннің мүлкін ұрлап сотты болғандардың есебін жүргізу;
- мал ұрлығына бейім тұрғындардың есебін жүргізу;
- жеке дара алдын ала әңгімелесу өткізу;
- арнайы ескертулер жасау;
- әкімшілік қадағалау.

Жедел-іздістіру және сауықтыру шаралар:

- қылмысты дайындауға қатысушыларды ішкі істер органына шақырып, әңгімелесу;
- әкімшілік құқық бұзушыларды немесе қылмысты ұйымдастырушы жетекшіні тұтқындау;
- қылмыстық пиғылынан бас тартуға байланысты жұмыстар жүргізу;
- мал ұрлығын жасауға әзірленуші қылмыстық топтарды ішкі істер бөлімі қызметкерлерінің ерекше бақылауына алуы;
- мал ұрлығына қатысуы мүмкін деген көліктерді оқшалау;
- жер-жердегі мал ұрлығы жасалады деп күдік туғызатын орындардағы малдарға қатаң бақылау орнату;
- мал ұрлаушыны немесе оған дайындық жасаушыларды анықтап, ұстау.

Осы алдын алу қызметіне қатысуы тиіс жоғарыда аталған ерікті жасақтар учаскелік полиция инспекторларының басшылығымен түн мезгілінде жұмыс атқаруы тиіс. Ауылды жерлерде атты күзеттер ұйымдастырылуы керек.

Ішкі істер бөліністерінің мал ұрлау қылмысының алдын алу қызметін жүзеге асыруында кейбір кедергілер де орын алып отыр. Олардың негізгілері:

1. Бұрынғы мал ұрлығымен сотталғандардың есебінің тұрақсыз жүргізілуі.

2. Полиция қызметкерлерінің жергілікті тұрғындармен, еңбек ұжымдарымен, ауыл әкімдіктерімен өзара жұмыс істеуі жеткілікті деңгейде болмауы.

3. Жол-патрульдік полициясы қызметкерлерінің жолда құжатсыз малдың тасымалдауына көңіл бөлмейтіндігі.

4. Осы қылмысты жасауға ықпал етуші себептер мен шарттарды жою шараларының іске аспауы.

5. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің тазалығы мен кәсіби біліктілігі зиян келтіретін туыстық, жерлестік, паракорлық және т.с.с. әрекеттердің орын алуы.

6. Материалдық-техникалық және қаржылық қиындықтардың орын алуы.

7. Мал ұрлығымен күресте ішкі істер органдары қызметкерлерінің жедел қимылдау тәжірибелерінің аздығы.

8. Көрші республикалармен, қала, аудан арасындағы хабар алмасудың жүйелі болмауы.

Жедел-іздістіру қызметі теориясында ішкі істер органдарының және олардың жедел аппараттарының алдын алу, сақтандыру қызметінде бүгінгі таңда қалыптасқан түсініктер жүйесі дамып отыр. Біз қарастырып отырған қылмыстың алдын алуда сол түсініктер жүйесін негізге алуымызға болады. Бұл ретте жалпы сақтандыру мазмұнындағы бірқатар мәселелерді қарастырамыз.

Ішкі істер органдарының қылмыстың алдын алу бойынша қызметі, соның ішінде мал ұрлаудың алдын алу қызметі мынадай элементтерден қалыптасқанын көреміз:

- қылмыс жасауға мүмкіндік беретін жағдайларды анықтау мен оларды тоқтату (жалпы алдын алу);

- қоғамға қарсы жүріс-тұрысына қарай қылмыс жасауға бейім адамдарды анықтау және оларға жеке тәрбиелік ықпал етуді қамтамасыз ету (жеке сақтандыру);

- жедел-іздістіру шараларын қолданумен ойластырылған және дайындалған қылмыстық алдын алу оның ішінде осы қылмысты жасаушылардың мінез-құлқын қылмыс жасаудан бас тартуға бұру немесе ол қылмысты жасауға мүмкіндік бермейтін жағдайларды тудыру;

- қылмысқа оқталу сатысында оның жолын кесу.

Қылмыс жасауға мүмкіндік беретін жағдайларды анықтау мен тоқтату ішкі істер бөліністерінің ғана күші келмейтінін, ол бүкіл құқық қорғау органдарының, жалпы алғанда, мемлекеттің міндеті екенін көреміз.

Мал ұрлау қылмысын жасауға мүмкіндік беретін жағдайларға келетін болсақ, оның негізгілері ретінде төмендегілерге тоқталайық.

1. Қылмыстық қол сұғушылықтың жалпыға мүмкін болуы, яғни мал айдау жерлерде қараусыз бағу. Онымен бірге қылмыскерлерді қызықтыратын жылқылар, түйелер мен ірі қара малдар түнгі уақытта әдетте, тіпті қараусыз бағылып жатады. Жылдың жылы мезгілінде, ал оңтүстік аудандарында болса мал үйдің төңірегінде жүруі немесе құлыптары жиі болмайтын, мықты болмайтын материалдардан (ағаштар, қамыс және т.с.с.) жасалған қоралар мен сарайларда, сондай-ақ кіру қиындық туғызбайтын жерлерде ұсталады.

2. Мал ұрлауды жасауда дәлелдеу базасының осал болуы. Бұл қылмысты жасау ерекшелігі дәлел бола алатын қылмыстың материалдық белгілері санының аз болуымен де көрінеді. Мысалы, мал ұрлау жағдайы көп кезде салыстыруға жарамсыз іздер қала бермейтін құрғақ, тасты және шөпті жерлерде жасалады. Осы қылмыс түрін жасауға сипаттас болатын қол саусақтарының іздерімен де осындай жағдай туып отырады. Мал ұрлау фактісі бойынша қылмыс куәгерлері де бола бермейді, ол елді мекенде адамдардың аздығы мен мүлікті жасырын иелену тәсілдері де қиындық туғызатыны мәлім.

3. Ұрланған мүлікті идентификациялаудың қиындығы. Тіпті жоғары білікті мамандардың өзі, сондай-ақ азаматтар өз малдарын дұрыс тани бермейді, оларды тану кезінде қиындыққа ұшырайды. Ұрланған малдың салынған айрықша белгілерінің болмай шығу сотқа дейінгі тергеу амалдарын жүргізу мен сотта іс қарауда дәлелдерге күмән келтіруі негізі болуы да ол қиыншылықтарды күрделене түсіреді. Бұл жерде малға белгі салу да өз көмегін бере бермейді. Мысалы, қойға белгі салуда ол белгілер қойдың құлағына салынады, ал мұның өзі қылмыскерлердің ол белгіні оңай ауыстыруына мүмкіндік береді. Ал келе бермейтін белгілер салынған жағдайда, қылмыскерлер ұрланған қойдың құлағын кесіп тастайтын болған. Үстіне жасалған белгісі бар жылқы мен

ірі қара малды қылмыскерлер тездетіп сойып тастап отырды, мұның өзі идентификациялау тәсілін қолдануды тіпті мүмкін етпеуге әкеліп отыр.

4. Ұрланған малды өткізудің жеңіл болуы. Тірі малды өткізу бірқатар қиындықтармен байланысты, алайда қылмыскерлер оған мынадай жағдайларда барады:

- құнды ірі қара мал ұрланғанда, оның өткізілетін бағасы сойылып, сатылатыннан гөрі жоғары, сондықтан оның айдап кетілуі (тиеліп әкетілуі) түсінікті;

- ұрланған малды сойып, сату қиынға түседі;

- ауылдықтарға ұрланған малды өткізу көбінесе айрықша белгілері жоқ жас малдармен беріледі, ал белгісі барлар көп жағдайда өзгертілуге немесе алып тастауға қиындық тудырмайды.

Осындай көп жағдайда сатып алушы қылмыс жасалатын жерден алыс тұрады және онымен мал сатып алу жөнінде алдын ала келісім жасалады. Арнайы ауыл шаруашылық базарларында ұрланған малды өткізу де орын алып отырады.

Ұрланған малды сойып, ет түрінде сату қылмыскерлерді мынадай себептермен қызықтырады: ет өніміне деген тұрақты сұраныстың болуы; тұрақты және жоғары сақталуы; сататын жердің көп болуы (базар мен ет павильондарынан басқа ет дүкендер арқылы тіпті автокөлік жолдарының шетінде немесе қаладағы тұрғын үй аулаларының ішінде сатылады); жоғары аталған ұрланған затты идентификациялау қиыншылықтары; криминалдық әрекетке сезіктенудің бола бермеуі, өйткені етті өткізумен көптеген ауылдықтар айналысады.

Мал ұрлауға мүмкіндік беретін жағдайларды анықтауда ішкі істер органдарының жария сияқты, жасырын күштерінің, құралдары мен әдістерінің жиынтығы қолданылады. Мал ұрлау жәйіттерін ашу бойынша мұрағаттағы қылмыстық істерде, жедел есеп істерінде көптеп мәліметтер береді.

Қазіргі таңда қылмыстың алдын алу мақсатында малдарға белгі салу мәселесі қолға алынып, нәтижесінде әрбір жылқы табына белгі нөмірлері салынып, ал әр отарда арнайы журналда міндетті тіркеумен мал басына түгендеу нөмірін берумен белгі салынады. Сонымен бірге мал ұрлығының алдын алу мақсатында әр шаруашылықта түгендеу комиссиясының құрамына учаскелік полиция инспекторы кіретін болды. Бұл өзгерістер де мал ұрлау деңгейінің едәуір төмендеуіне мүмкіндік береді.

Мұндай жасақтардың негізгі міндеттері – түнгі уақытта патрульдеуді, мал тасушы көлік құралдарды тексеруді, мал ұрлауға күдікті адамдарды ұстауды ұйымдастыру, оқиға болған жерді күзетуді қамтамасыз ету мен құқық бұзушылықтар туралы аудандық ішкі істер бөліміне хабар беру [3, б. 14-15].

Бүгінгі күні бұлардың бәрі жоқ, алайда талаптылықтың арқасында қоғамдастықпен жұмыс жасаудың мұндай нысандарының бірқатарын пайдалануға бүгін де мүмкіндік бар, ол ауылдағы ірі шаруашылықтар мен ауылдың әкімшіліктерінде кеңестер мен жиналыстар ұйымдастырып, малды күндіз және түнде күзетуші еріктілерді таңдауы. Алыс жерлердегі отарларға шығып, жұмыс жасайтын іс-қимыл жасаушы топтар құруы табылады.

Мал ұрлығына байланысты қылмыстардың алдын алу және де олардың туу себептерін жоюдың негізгі бөлігі ішкі істер органдарының жедел-сауықтыру шараларына байланысты.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 ж. 3 шілдедегі кодексі.
2. Аванесов Г.А. Криминология. – М., 1984. – 334 с.
3. Назарбаев Д. Предотвращение и раскрытие краж скота. – Ташкент, 1989. – 45 с.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕРДІ ЖӘНЕ ПРОБАЦИЯ ТӘЖІРИБЕСІН ЗЕРДЕЛЕУ АЯСЫНДА ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПРОБАЦИЯ ҚЫЗМЕТІН ЖАҢҒЫРТУ ТУРАЛЫ

Қаражан А.А.,

жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, полиция капитаны

Савицкая О.С.,

ғылыми-зерттеу орталығы тобының ғылыми қызметкері,

құқық қорғау қызметі магистрі, полиция майоры

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясы

Пробация институты қазақстандық қоғам үшін маңызды әлеуметтік-саяси мәнге ие, сотталған адамдарды қайта әлеуметтендіру тетігі жетілдірілуде. 2015 жылдың 1 қаңтарынан ба-

стап Қылмыстық-атқару кодексі қолданысқа енгізілді, онда бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған сотталғандарды, сондай-ақ бас бостандығын шектеу түріндегі қылмыстық жаза тағайындалған адамдарды қайта әлеуметтендіру процесін реттейтін нормалар көзделген [1].

2015 жылы бекітілген «Ұлт жоспары – 100 нақты қадам» бағдарламасын іске асыру мақсатында бес институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 33-қадам «Бас бостандығынан айыру орнынан босаған және сынақтан өту қызметіне тіркелген азаматтарды әлеуметтік оңалтудың тиімді жүйесін қалыпқа келтіру. Осындай азаматтар үшін арнаулы әлеуметтік қызмет стандарттарын және әлеуметтік оңалтудың кешенді стратегиясын жасау» [2].

Осы жүйені қолданыстағы халықаралық тәжірибеге сәйкес құру үшін «Пробация туралы» Заң қабылданады, ол пробация қызметінің толық циклын енгізуді көздейді. Жұмыс істеп жүрген қызметкерлердің ұйымдастырушылық және құқықты қолдану сипаты бойынша туындайтын бірқатар мәселелерді шешу үшін сотқа дейінгі пробация сияқты түрлері пайда болады. Қызметкерлермен сұхбаттасқан кезде сұралғандардың 48%-да 2017 жылы қабылданған «Сотқа дейінгі пробация сатысында күдіктінің, айыпталушының жеке басын психологиялық-әлеуметтік тестіден өткізу әдістемесін және Сотқа дейінгі баяндаманы дайындау әдістемесін бекіту туралы» бұйрықтың болуы туралы түсініктің болмау фактісі анықталды. Бұл пробация түрін практикалық қызметкерлердің тиімді пайдаланбайтынын немесе сотқа дейінгі баяндаманы жасау үшін күдіктінің жеке басын психологиялық-әлеуметтік тестілеу осы бұйрықта көрсетілген қабылданған нысандар мен ұсынымдарды есепке алмай жүргізілетінін білдіреді.

«Қазақстанда қылмыстық сот төрелігін жетілдіру» Еуропалық Одақ жүргізген жоба материалдарына егжей-тегжейлі мониторинг және талдау жүргізілді [3]. Бұл Қазақстанда пробация қызметін дамыту және Қазақстанда жүргізіліп жатқан сот реформасын оны халықаралық стандарттарға сәйкестендіру мақсатында ұйымдастырылған, бұл сонымен бірге сотқа дейінгі пробацияны жүргізу тетігін қарастырады. Нидерланды тәжірибесінің сотқа дейінгі пробацияны қолдану туралы көптеген тұжырымдарында көрсетілген тәжірибесіне назар аударған пайдалы деп санаймыз. Осы материалдарда көрсетілгендей, әдетте,

сотқа дейінгі баяндаманы дайындау кезінде пробацция қызметкері құқық бұзушының өзімен байланыс орнатуды қажет етеді, бірақ кейбір жағдайларда бұл мүмкін емес, мұндай жағдайларда бейне қоңырау ұйымдастыруға болады (мысалы, құқық бұзушы оқшауланған болса). Сотқа дейінгі баяндама ауызша не жазбаша нысанда ұсынылуы мүмкін. Сотқа дейінгі баяндаманың ауызша нысаны оны тез тапсыру қажет болған кезде орын алады, бірақ кейіннен міндетті түрде транскрипт ұсынылуы тиіс. Аса ауыр құқық бұзушылықтарға қатысты сотқа дейінгі баяндаманы ұсыну мерзімі 15 күннен 21 күнге дейін болуы мүмкін.

Сонымен қатар, «Пробацция туралы» отандық заңда 9-баптың 2-тармағының 9) тармақшасында көзделген тәртіппен алынған мәліметтер негізінде пробацция қызметі сотқа дейінгі пробацция қолданылатын адамға сот талқылауы басталғанға дейін ұсынылатын сотқа дейінгі баяндама жасайды деп айтылған. Біз көріп отырғанымыздай, құрастыру түрі анықталмаған, баяндаманы ұсыну мерзімі өте көп. Осы сұрақтарға жауап беруді біз сондай-ақ «Сотқа дейінгі пробацция сатысында күдіктінің, айыпталушының жеке басын психологиялық-әлеуметтік тестіден өткізу әдістемесін және Сотқа дейінгі баяндаманы дайындау әдістемесін бекіту туралы» бұйрықта да көрмейміз, 9) бапта айтылған жалғыз нәрсе «Сотқа дейінгі баяндама екі данада дайындалады.... сот талқылауы басталғанға дейін үш жұмыс күнінен кешіктірмей» [4]. Сондай-ақ, сотқа дейінгі тергеу жүргізу кезеңінде әлеуметтік-құқықтық көмек тағайындау мақсаты түсініксіз болып қалады. Бұл туралы Е.А. Саламатов былай деп көрсетеді: «Токиялық ережелерде күдіктілер мен айыпталушыларға олардың сотқа дейінгі кезеңдегі мінез-құлқын түзету мақсатында олардың қандай да бір әлеуметтік немесе басқа көмегі туралы айтылмаған» түрмеге қамауға алумен байланысты емес шараларға қатысты БҰҰ-ның ең төменгі стандартты ережелерінде (Токиялық ережелерде) көрсетілген ұсынымдарға сілтеме жасай отырып [5]. Бұл ережелерде «егер әлеуметтік зерттеу туралы баяндамалар жасау мүмкіндігі болса, сот органы құзыретті, уәкілетті лауазымды тұлға немесе мекеме дайындаған баяндаманы пайдалана алады. Баяндамада осы адам жасаған құқық бұзушылық сипатына және оның қазіргі құқық бұзушылықтарға қатысы бар құқық бұзушы туралы әлеуметтік ақпарат болуы тиіс. Ол сондай-ақ үкім шығару рәсіміне қатысы бар ақпарат пен ұсынымдарды қамтуы тиіс. Баяндама нақты, объективті және бейтарап материал

негізінде жасалады, ал пікірлер нақты мағынада тұжырымдалады. Сотқа дейінгі баяндамалардың сапасын бақылау тәсілдерінің бірі басшылықтың қарсы қол қою рәсімі болып табылады» [6]. Біз осы заңның 14-бабының 1-тармағын келесі редакцияда оқуды ұсынамыз: «Сотқа дейінгі баяндама – күдіктінің, айыпталушының психологиялық, әлеуметтік сипаттамалары мен жеке ерекшеліктері туралы, олардың пробация қызметінің ұсыныстарына сәйкестігі және оның көмегін қабылдау туралы жазбаша түрдегі ақпарат». Пробация қызметкерінің күдікті адамға қатысты әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету жөніндегі міндеттерін қоспағанда, бұл шаралардың орындылығы болмағандықтан, бұл адам кінәлі болмағандықтан, сондықтан біз оның мінез-құлқын түзетуге көмек тағайындауды қажет емес деп санаймыз.

Осылайша, «Пробация туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Пробация қызметі сотқа дейінгі баяндамада күдікті, айыпталушы туралы, атап айтқанда оның азаматтығы, отбасы жағдайы, кәсібі, білімі, тұрғылықты жері, соттылығының болуы, әлеуметтік сипаттамасы, жеке адамды психоәлеуметтік тестілеу нәтижелері, пробация қызметінің ұсынымдарын орындау және оның көмегін қабылдау, олардың қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау қаупін және өзге де сипаттайтын деректерді бағалау, сондай-ақ әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасында көзделген іс-шараларды орындау баяндалады. Біздің ғалымдарымыз қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау тәуекелін бағалау тетігі мен құралын мұқият пысықтағаны қуантады, бұл қылмыстық-атқару жүйесі пробация қызметінің есепке алынған адамдарына қатысты құқық бұзушының тәуекелін бағалау құралын қолдану жөніндегі әдістемелік ұсынымдарда көрсетілген. Осы тетікті пробация қызметінің қызметіне толық енгізу үшін тексерудің өзін жүргізудің және қылмыстық құқық бұзушылық жасау тәуекелінің белгілі бір деңгейінің нәтижелерін енгізудің орталықтандырылған электрондық дерекқорын әзірлеу қажет [7].

Пробация қызметі мекемесінің тиімділігін, оның белгіленген талаптарға қаншалықты сәйкес келетінін және пробация қызметкерлерінің жұмысының оң нәтижесін және пробация туралы заңның 1-бабы 2-бөлігінде белгіленген мақсаттарға қол жеткізуге болатындығын бағалау үшін:

1) сезіктінің, айыпталушының мінез-құлқын түзету;

2) сотталғанды қайта әлеуметтендіру;

3) қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемесінен босатылған адамдарды әлеуметтік бейімдеу және оңалту [8].

Біз талдап отырған жобаға қатысқан ғалымдардың пробация офицерлері қызметінің тиімділігін бағалау критерийлері ерекше назар аударуға тұрарлық. Нидерландыда пробация офицері бақыланатын адамдардың бірнеше рет жасаған құқықбұзушылық фактілері үшін жеке (тәртіптік) жауап бермейді, бұл біз қабылданбайтын деп санайтын, Қазақстан Республикасында бұрыннан қалыптасқан дәстүрден айырмашылығы, бұл жұмысшылардың мотивациялық құрамына кері әсерін тигізеді. Сонымен қатар, пробация офицерлерінің есептері жыл сайын кездейсоқ іріктеу арқылы тексеріледі. Пробация қызметкерлерінің қызметін бағалау критерийі ретінде қайталанатын құқық бұзушылықтардың болуы немесе саны емес, түзету әрекеттерінің тиімділігін көрсететін тәуекелдердің өзгеруі туралы статистика пайдаланылуы мүмкін.

Осы тұжырымдарға біз пробация қызметінің нормативтік-құқықтық регламенттелуінің және полиция қызметкерлерінің еңбек жағдайларының халықаралық тәжірибесін зерттеу және талдау барысында келдік. «ZSM» бағдарламасының үлгісі бойынша Нидерландының қылмыстық сот төрелігі жүйесіне бірнеше жылдан кейін алты жыл бұрын интеграцияланған. Осы бағдарламаның мақсаты түрлі ведомстволардың бұзушылықтар туралы келіп түсетін материалдар бойынша жекелеген жағдайларда қандай шаралар қабылдануға тиіс екендігіне қатысты кідіріссіз және тиімді шешімдер қабылдау үшін тығыз байланыста тез жұмыс істеуі болып табылады. Мұндай форматта жұмыс істеген кезде пробациялық бақылауға түсетін адамдар туралы шешім 24 сағат ішінде қабылданады. Бұл жергілікті қоғамдастыққа бұл бұзушылық тез және тиімді қаралуы мүмкін екенін көруге мүмкіндік береді және жүйеге деген сенімнің артуына әкеледі. Қатысушы ведомстволар үшін ұзақ мерзімді перспективада үлкен жұмысты қысқартатын ынтымақтастықтың қысқа және қарқынды кезеңі талап етіледі. Пробация қызметін жүзеге асыруға және жәрдемдесуге тартылған барлық ведомстволар жеке жұмыс істейтін дәстүрлі қазақстандық модельде олардың арасындағы ақпараттың шексіз алмасуы апта алуы мүмкін екенін назарға ала отырып, «ZSM»-да барлық алдын ала талқылау тұтқындалған сәттен бастап 24 сағат ішінде сұрыпталады.

«ZSM» моделінде әр түрлі ведомстволар бір-бірімен шарттық міндеттемелер жасасады. Бұл прокурорларға, полицияға, пробація қызметіне, балаларды қорғау органдарына және қылмыс құрбандарын қорғау қызметіне қатысты болуы мүмкін. Олар бір-біріне еркін қол жеткізу және бейресми, сондай-ақ ресми талқылаулар жүргізу үшін бір ғимаратта және көбінесе бір бөлмеде физикалық тұрғыдан отырады. Әрбір ведомство өзінің дербес ведомство желісіне, сондай-ақ «ZSM» жазу мен жоспарлаудың арнайы жүйесіне қосылатын компьютерлері бар өзінің жұмыс аймағына ие. Соңғысы «digiboard» – қазіргі уақытта «ZSM» процессіндегі барлық істерді тіркейтін дисплей экранымен байланысты, және шешім қабылдау үшін уақыт аяқталғанға дейін қанша уақыт күту керек. Осылайша, кез келген тұлға не қажет екенін және қашан көре алады.

Өзара іс-қимыл «тізбекті процестердің үйлестірушісі» қатаң тіркеледі және басқарылады. Барлығы жедел және тиімді шешімдер қабылдау үшін ең аз уақыт ішінде прокурорға ақпараттың барынша көп көлемін жіберу үшін бірлесіп жұмыс істейді. Мысалы, жүйе прокурорға күдіктінің жеке деректері, оның қылмыстық тарихы және жеке басы туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Қайта құқық бұзушылықтың ықтималдығы және қоғамға зиян келтіру тәуекелі туралы ақпарат алу үшін, сондай-ақ құқық бұзушының өтемақы төлей алатындығын анықтау үшін, егер бұл ұйғарылса, пробація туралы неғұрлым ерте есептер пайдаланылатын болады. Прокурор сонымен бірге жәбірленуші туралы және қылмыстың оған тигізетін әсері туралы ақпарат алады, сонымен қатар одан әрі жәбірленудің ықтимал қауіптілігін бағалайды. Қарқынды жұмыстың бұл қысқа кезеңі прокурорға 24 сағаттық кезең ішінде қылмыстық істі қарауды қалай жалғастыру туралы шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Егер қылмыскер белгілі болса және ынтымақтастыққа дайын болса, тек іс бойынша қорытынды құжаттар талап етіледі. Бұл толық досье үшін қажетті құжаттарды жинау кезінде барлық ведомстволар тарапынан уақыт пен жұмысты үнемдеуге мүмкіндік береді. Нидерландыда «ZSM» енгізу жұртшылықтың қылмыстық сот төрелігі жүйесіне деген сенімін айтарлықтай арттыруға әкелді.

ІІМ қызметкерлері мен бөлімшелерінің, оның ішінде пробація қызметтерінің қызметін одан әрі жетілдіру және жүйелеу мақсатында, 26.1.т. орындауға ерекше назар аудару қажет.

Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдарын жаңғырту бойынша жол картасы: «халықпен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын ПО қызметкерлерінің нормативтік-құқықтық (нұсқамалық) регламенттелуі мен еңбек жағдайларына талдау жүргізу», атап айтқанда «ұлттық және халықаралық тәжірибені ескере отырып, халықпен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын ПО бөлімшелері жұмысының жаңа нысандары мен алгоритмдерін әзірлеу және енгізу» 26.3-тармақтары, «халықпен тікелей өзара іс-қимыл жасайтын ПО бөлімшелері қызметкерлерінің еңбек жағдайларын қайта қарау» [9], сондай-ақ жоғарыда аталған прогрессивті халықаралық тәжірибені назарға ала отырып, біз ҚР ПМ ҚАЖК жанындағы «пробация қызметі» жеке бөлімше ретінде шығаруды ұсындық, ол фронт-офистерде, облыстардың ҚАЖД-нен бөлек орналасуы тиіс, ХҚО жұмыс форматында, онда пробация жүргізуге тартылған барлық органдардың өкілдері орналасатын болады. Олардың құрамына пробация қызметінің өзі, жергілікті атқарушы органдар, қамқоршылық немесе қамқоршылықты жүзеге асыратын, баланың құқықтарын қорғауды жүзеге асыратын органдар, әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету үшін қоғамдық бірлестіктер мен басқа да заңды тұлғалар, сондай-ақ сотталғандарды және тіркеуді жүзеге асыратын жұмыспен қамту орталықтары кіреді. оған бос жұмыс орындары туралы ақпарат беру; қарт адамдарға, мүгедектерге және белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдарға әлеуметтік қызметтерді алуда көмек көрсетуге арналған тұрғын үй жалдау, әлеуметтік қызметтер көрсету жөніндегі мамандандырылған ұйымдар (агенттіктер). Пробацияға қатысатын басқа да субъектілер сияқты, азаматтарды, қоғамдық бірлестіктерді және басқа заңды тұлғалармен бірлесе отырып, пробацияны жүзеге асыруда босатуға дайындалатын адамдарды еңбек және тұрмыстық қамтамасыз ету мәселелері бойынша.

Пробациялық қызметті жүзеге асырудың жаңа форматына қайта құру жөніндегі осы өзгерістер пробация қызметтеріне есепке алынған адамдарға әлеуметтік – құқықтық көмек көрсету процесін неғұрлым сапалы және қысқа мерзімде үйлестіруге және басқаруға мүмкіндік береді деп есептейміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 234-V кодексі (21.01.2019ж. өзгертулерімен).

2. «Ұлт жоспары-100 нақты қадам»: Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы.

3. «Қазақстан Республикасында қылмыстық сот төрелігін жетілдіру» ЕО жобасы // <http://www.eucj.kz/>.

4. Сотқа дейінгі пробация сатысында күдіктінің, айыпталушының жеке басын психологиялық-әлеуметтік тестілеуді жүргізу әдістемесін және сотқа дейінгі баяндаманы дайындау әдістемесін бекіту туралы: ҚР ІІМ 4.02.2017 ж. №90 бұйрығы. (15.04.2019 ж. №307 өзгертулерімен).

5. Саламатов Е.А. Досудебная пробация: проблемы и пути ее решения. 11.07.2018 г. // zakon.kz/

6. Түрмеге қамауға алумен (Токиялық ережелермен) байланысты емес шараларға қатысты БҰҰ-ның ең аз стандартты ережелері: БҰҰ Бас Ассамблеясының 1990 жылғы 14 желтоқсандағы № 45/110 қарарымен қабылданған.

7. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2011 жылғы 27 қарашадағы №860 Қылмыстық-атқару жүйесі пробация қызметінің есепке алынған адамдарына қатысты құқық бұзушының тәуекелін бағалау құралын қолданудың әдістемелік ұсынымдары.

8. Пробация туралы: Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 38-VI ҚРЗ Заңы.

9. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарын жаңғыртудың 2019-2021 жылдарға арналған жол картасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 27 желтоқсандағы № 897 қаулысы.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ЗАҢНАМАСЫНА СӘЙКЕС ТҮЛҒАЛАРДЫ ЖАЗАДАН БОСАТУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қаратаев Т.Ж.,

арнайы пәндер циклы бастығы, заң ғылымдарының кандидаты,
полиция подполковнигі

Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Момышұлы атындағы оқу орталығы,
Шымкент қ.

Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне сай (8 тарау) әкімшілік жауаптылықтан және жазадан босатудың келесідей негіздері бекітілген: ескіру мерзімінің өтуіне байланысты әкімшілік жауаптылықтан босату; әкімшілік жауаптылықтан және әкімшілік жазадан рақымшылық жасау актісі негізінде босату; әкімшілік жауаптылықтан тараптардың татуласуына байланысты босату; құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босату [1].

Аталған негіздердің бірі, «Құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босату» (ҚР ӘҚБТК-нің 64-1-бабы) болып табылады. Яғни, жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген судья, орган (лауазымды адам) ауызша ескертумен шектеле отырып, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды әкімшілік жауаптылықтан босатуы мүмкін.

Ал, ескерту жасау – жазалардың бір түрі болып табылады (ҚР ӘҚБТК-нің 43-бабы). Ескерту жасау әкімшілік жаза қолдануға уәкілеттік берілген соттың, органның (лауазымды адамның) жасалған құқық бұзушылыққа ресми түрде теріс баға беруінен және жеке немесе заңды тұлғаны құқыққа қарсы мінез-құлыққа жол беруге болмайтындығы туралы сақтандырудан тұрады. «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының № 12 нормативтік қаулысының» 6-бөлігіне сай «Ескерту жасау негізгі әкімшілік жаза ретінде ғана қолданылуы мүмкін (ӘҚБТК-нің 42-бабының бірінші бөлігі) және қандай да бір қосымша жазаларсыз дербес қолданылуға жатады» [2].

Қазақстан Республикасы ӘҚБТК-нің 57-бабына сай, әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты ауырлататын мән-жайлар және 366-бапқа ескертпеде көзделген мән-жайлар болмаған кезде әкімшілік жаза қолданатын сот (судья), орган (лауазымды адам) аталған Кодекстің Ерекше бөлімінің тиісті бабында көзделген ескерту жасауды қолдануға міндетті.

Қазақстан Республикасы ӘҚБТК-тің 366-бабының ескертпесіне сай, «Осы Кодекстің 366, 368, 370, 371, 375, 381, 382, 386, 387 және 388-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтарды жасаған тұлғалар айлық есептік көрсеткіштен бес және одан да көп есе асатын залал келтірген жағдайда, олар әкімшілік айыппұл түріндегі әкімшілік жазаға тартылады». Мысалы, «Орман қоры жерлерінде заңсыз тегістеу, құрылыстар тұрғызу, сүректі қайта өңдеу, қоймалар орналастыру».

«Ескерту жасау» жазбаша нысанда шығарылады. Яғни әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау нәтижелері бойынша орган (лауазымды адам) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарады (ҚР ӘҚБТК-тің 821-бабы). Егер, ескерту түрінде әкімшілік жаза қолдануға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жағдайларда, егер тұлға құқық бұзушылық жасау фактісін мойындаса, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама толтырылмайды [1].

Аталған институт Қазақстан Республикасының 2001 жылғы ӘҚБтК-де болған [3]. Алайда, бұл ережені қолдану кезінде тәжірибеде жемқорлық қауіптері орын алғандықтан, аталған институт әрекет етуін тоқтатқан болатын. Ал, 2014 жылғы қабылданған Қазақстан Республикасының ӘҚБтК-де бұл институт болған жоқ, алайда аталған негіз, «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2017 жылғы 28 желтоқсандағы № 127-VI Заңымен қайта толықтырылған [4].

Қазіргі таңда сыбайлас-жемқорлық факторларын шектеу мақсатында, Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-тің 64-1 бабында бұл институттың қандай жағдайларда қолданылуына болатыны туралы нақты жағдайлар анықталған. Осылайша, тұлғаны әкімшілік жауапкершіліктен босату туралы мәселені шешу кезінде, әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың нақты жағдайлары, оның ішінде құқық бұзушының жеке басы, сондай-ақ озбырлық объектісі ескеріледі және егер зиян келтірілген болса – оның мөлшері ескеріледі [5].

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 26 қарашадағы «Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы заңнаманы соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» N 18 Нормативтік қаулысының 6-тармағына сай [6], «Әкімшілік құқық бұзушылықтың формальды белгілері бар, алайда зиянның мөлшерінің аздығына байланысты қоғамға қауіп тудырмайтын әрекетті аз мөлшерлі құқық бұзушылық деп түсіну керек. Материалдық залал келтірген құқық бұзушылықты жасаған адамды ӘҚБтК-нің 68-бабының негізінде әкімшілік жазадан босату туралы мәселені шеше отырып, осы залал мөлшерінің ӘҚБтК-нің ерекше бөлігінің баптарында көзделген санкция мөлшерінен кем болуға тиіс екенін ескеру қажет. Мүлдіктік емес сипатта зиян келтірген құқық бұзушылықты жасаған адамды жоғарыда көрсетілген негіздер бойынша әкімшілік жазадан босату туралы мәселені шешу кезінде қол сұғылған объектіні, құқық бұзушылықты жасаудың нақтылы мән-жайы назарға алынуға тиіс. Құқық бұзушының жеке басының беделі, оның материалдық немесе отбасылық жағдайы, сондай-ақ оның құқық бұзушылықтан туындаған жағдайларды жоюға бағытталған әрекеттері құқық бұзушылық қауіптілігі дәрежесінің төмендеуін айғақтайтын мән-жайлар болып табылмайды» деп көрсетілген болатын.

Алайда, аталған норма Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2014 жылғы 24 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Төрелік соты Пленумының кейбір қаулыларының және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларының күші жойылды деп тану туралы» № 3 нормативтік қаулысына сәйкес күшін жойған [7].

Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-тің 64-1-бабының ескертпесіне сәйкес, «Адамды осы бапта көрсетілген негіз бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтан босату туралы мәселе шешілген кезде – әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың нақты мән-жайлары, оның ішінде құқық бұзушының жеке басы, сондай-ақ қол сұғушылық объектісі, ал келтірілген зиян болған кезде оның мөлшері ескерілуі тиіс» деп көрсетілген.

Яғни, жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болу үшін, біріншіден әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың нақты мән-жайларына жауаптылықты жеңілдететін мән-жайлар болуы тиіс. Оған: 1) кінәлі адамның өкінуі; 2) әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаның құқық бұзушылықтың зиянды салдарын болғызбауы, залалды өз еркімен өтеуі немесе келтірілген зиянды жоюы; 3) әкімшілік құқық бұзушылықты қатты жан толқынысының әсерімен не жеке басының немесе отбасының ауыр мән-жайлары салдарынан жасау; 4) әкімшілік құқық бұзушылықты кәметке толмаған адамның жасауы; 5) әкімшілік құқық бұзушылықты жүкті әйелдің немесе он төрт жасқа дейінгі баласы бар әйелдің жасауы; 6) әкімшілік құқық бұзушылықты күшпен немесе психикалық мәжбүрлеу нәтижесінде жасау; 7) әкімшілік құқық бұзушылықты қажетті қорғаныстың заңдылық шарттарын бұзу, құқыққа қарсы қолсұғушылық жасаған адамды ұстап алу, бұйрықты немесе өкімді орындау кезінде жасау; 8) әкімшілік құқық бұзушылықты алғаш рет абайсызда жасау әкімшілік құқық бұзушылық сияқты негіздер жатқызылады (ҚР ӘҚБтК-тің 56 бабы). Сонымен қатар, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша: 1) әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасы және оның құрамының белгілері; 2) әкімшілік жауаптылық көзделген, құқыққа қарсы іс-әрекет (әрекет не әрекетсіздік) жасаған тұлға; 3) жеке тұлғаның әкімшілік құқық бұзушылық жасауға кінәлілігі; 4) әкімшілік құқық бұзушылықпен келтірілген залалдың сипаты мен мөлшері;

5) әкімшілік құқық бұзушылық жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайлар, сондай-ақ істің дұрыс шешілуі үшін маңызы бар өзге де мән-жайлар ескерілуі тиіс (ҚР ӘҚБтК-тің 766-бабы).

Бірақ, қазіргі таңда ҚР ӘҚБтК-тің 64-1-бабын сот тәжірибесіне қолдану барысында қиындықтар кездесіп отыр. Себебі, қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерде, Жоғарғы соттың нормативтік қаулысында «Жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босатудың» негіздері нақты ашылмаған.

Мысалы, 2019 жылы 4 мамырда Тараз қалалық патрульдік полиция қызметкерлерімен жүргізілген іс-шаралар барысында азамат М.-ға қатысты «23.05 сағ. азаматша А. 2 шөлмек сыра сатқандығы үшін Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-нің 200-бабының 3-тармағына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қозғайды. Алайда, Тараз қалалық мамандандырылған сот 2019 жылы 26 маусымда №3116-19-00-3/2045 әкімшілік материалды қарап аз. М. қатысты қозғалған істі саралай келе, ҚР ӘҚБтК-нің 64-1-бабын, яғни, «жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған» деген негізді басшылыққа ала келе, жеңілдететін мән-жайлардың бар екендігін, ауырлататын мән-жайлардың жоқ екендігін негізге алып, оны жауапкершіліктен босатады және ауызша ескерту түрінде шарамен шектеледі» [8].

Аталған сот, 2019 жылы 13 маусымда №3116-19-00-3/2239 осыған ұқсас Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-нің 200-бабының 1-тармағына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы қозғалған істі қарап аз. М. әкімшілік жауаптылыққа тартқан [9].

Қозғалған құқық бұзушылық оқиғалары бірдей, бірақ қабылданған шешімдер әр түрлі болып отыр.

Сонымен қатар, отандық және шет мемлекеттердің құқықтық әдебиеттеріне саралау жасасақ, «жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде» әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды әкімшілік жауаптылықтан босатудың негіздеріне қатысты түрлі пікірлер бар.

Отандық ғалым А.А. Таранов: «Тұлға маңызы болмашы әкімшілік құқық бұзушылықтарды жасағанда әкімшілік жауапкершіліктен босатылады, яғни жаза мөлшері әкімшілік құқық бұзушылық салдарынан келтірілген зияннан артық болуы тиіс» [10, 93 б.] – деп көрсеткен.

Р. Подпригораның пікірінше, «Әкімшілік құқық бұзушылық бойынша шын өкіну және маңызы болмашы туралы ережелер

дұрыс емес, себебі аталған негіздер құқық бұзушылықтар бойынша келтірілген зардаппен байланысты болмауы тиіс. Себебі, әкімшілік құқықта (қылмыстық құқықтан ерекшелігі) жасалған әрекет немесе әрекетсіздіктің өзі жеткілікті болып табылады. Осыған сай қарасақ көптеген әкімшілік құқық бұзушылықтардың маңызы болмашы болып табылады және көптеген тұлғаларды аталған негізге сүйене отырып әкімшілік жауаптылықтан босатуға болады». Сондықтан, Р. Подопригора маңызы болмашы әкімшілік құқық бұзушылықтарға жаза мөлшері үш айлық есептік көрсеткіштен аспайтын құқық бұзушылықтарды жатқызып отыр [11]. Біздің пікірімізше, аталған ұсыныспен келісуге болады, себебі нақты ұсыныс білдіріп отыр.

Р.К. Сарпеков болса, аталған пікірмен келісе отырып, Қазақстан Республикасы ӘҚБтК-не дәлелдеуді қажет етпейтін преюдиция институтын енгізуді ұсынады [12].

А.А. Абдиров: «Маңызы болмашы әкімшілік құқық бұзушылықтар ретінде формальдық құрамы бар құқық бұзушылықтарды тану керек, жасалған іс-әрекеттер материалдық-құқықтық бұзушылықтармен байланысты болмауы қажет және алғашқы рет әкімшілік құқық бұзушылықтар тұлғаларға ғана қолдану керек» [13] деп есептейді.

Алыс-жақын шет мемлекеттердің нормаларында да жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде әкімшілік жауапкершіліктен босату негіздері көрсетілген.

Мысалы, Ресей Федерациясы ӘҚБтК-тің 2.9-бабына сай «Жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы болған кезде әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген судья, орган (лауазымды адам) ауызша ескертумен шектеле отырып, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды әкімшілік жауаптылықтан босатуы мүмкін» [14].

Аталған бапқа сәйкес, жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы екендігін оны қарауға уәкілеттік берілген судья, орган (лауазымды адам) анықтайды. Әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы екендігін әр түрлі деңгейдегі судьялар өздері саралап шешім қабылдайды, оны шешуде біркелкілік жоқ. Осыған байланысты құқық бұзушылық туралы нормалар соттың жеке және ішкі сенімі бойынша бағаланады [15].

Беларусь Республикасы ӘҚБтК-тің 8.2-бабына сәйкес те, әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғалар құқық бұзушылықтар елеусіз болуына байланысты жауапкершіліктен босатылуға жа-

тады. Аталған баптың нормасына байланысты жасалған құқық бұзушылықтар қорғалатын құқықтар мен бостандықтарға елеусіз түрде зардап келтірсе аз мөлшер ретінде бағаланады. Яғни, аз мөлшер деген ұғымның нақты белгілері көрсетілмеген.

Жоғарыда көрсетілген нормативтік-құқықтық актілер мен құқықтық әдебиеттерді саралай отырып, келесідей қорытындыға келеміз:

Жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы екендігін анықтау үшін, құқық бұзушылықтың белгілерін (құқыққа қайшы әрекеттерін, кінәсін, жаза мөлшерін, қоғамдық қауіптілігін) және сипатын анықтай білу шарт.

Әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы болмашы екендігін көрсететін құқықтық актіні қабылдау керек. Себебі, нормативтік құқықтық актілерде нақты негіздер болмаған соң құқық қолдану тәжірибесінде қиындықтар туындайды. Заң тұрғысынан маңызы болмашы әкімшілік құқық бұзушылықтардың тізімін жасау қажет деп есептейміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 05 шілдедегі кодексі. – Алматы: Юрист, 2018.

2. Соттардың Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын қолдануының кейбір мәселелері туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысы (2019ж.31.05. берілген өзгерістер мен толықтырулармен).

3. Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі. – Алматы: Юрист, 2001.

4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 28 желтоқсандағы № 127-VI Заңы.

5. Пан Н. Айыппұл көлемін төмендету, санкцияларды жеңілдету және ескертулер белгілеу – ӘҚБтК оңтайландыру туралы сұхбат // <http://kazgazeta.kz/?cat=411>.

6. Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы заңнаманы соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 26 қарашадағы N 18 Нормативтік қаулысы.

7. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Төрелік соты Пленумының кейбір қаулыларының және Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларының күші жойылды деп тану туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2014 жылғы 24 желтоқсандағы № 3 нормативтік қаулысы.

8. Постановление спец.адм.суда г. Тараз №3116-19-00-3/2045 от 26.06.2019 г.
9. Постановление спец.адм.суда г. Тараз №3116-19-00-3/2239 от 13.06.2019 г.
10. Таранов А.А. Комментарий к Кодексу Республики Казахстан об административных правонарушениях. В двух книгах. Книга 1. – Алматы: ТОО «Изд. Норма-К», 2002. – 464 с.
11. Каждаров А. Административные правонарушения. Анализ. Коррупция // Вестник КазНУ. – 2011 // <https://articlekz.com/article/9712>
12. Сарпеков Р.К. Проблемы и перспективы дальнейшего развития административного законодательства Республики Казахстан // Вопросы становления административной юстиции в Республике Казахстан: сборник междунар. науч.-практ. конф. // <http://www.parlam.kz/ru/blogs/sarpekov/Details/4/2305>
13. Абдиров А.А. Новшества в Кодексе РК об административных правонарушениях // <http://infozakon.kz/courts/7570-novsheshta-v-koдекse-rk-ob-administrativnyh-pravonarusheniyah.html>
14. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30 декабря 2001 г. N 195-ФЗ: принят Государственной Думой 20 декабря 2001 года.
15. Керимова С.Н. Малозначительность административного правонарушения как основание освобождения от административной ответственности. Проблемы правового регулирования // Государственная служба и кадры 2019 // <https://cyberleninka.ru/article/n/maloznachitelnost-administrativnogo-pravo-narusheniya-kak-osnovanie-osvobozhdeniya-ot-administrativnoy-otvetstvennosti-problemy>
16. Малец Д.А. Освобождение от административной ответственности по законодательству Республики Беларусь // <http://edoc.bseu.by>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ДАКТИЛОСКОПИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ГЕНОМДЫҚ ТІРКЕУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Майсатаева А.Ш.,

кылмыстық құқық және процесс кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті

Қазақстан Республикасының Ата Заңында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» – деп айқындалған [1]. Осы мақсатқа сай мемлекет өз азаматтарына құқықтық қауіпсіздікті қамтамасыз ету барысында көптеген тетік-

терді пайдаланады. Соның бірі, құқық қорғау органдарының құзіреттілігіне жататын қызметтер. Осындай қызметтердің біріне трасология бөлімінің бір тармағы дактилоскопияны жатқызуға болады.

Қазіргі таңда республикалық бұқаралық ақпарат құралдарында, мемлекеттік органдарда, оның ішінде құқық қорғау органдарында ҚР Ішкі істер министрлігінің ведомствоаралық комиссиямен бірлесіп дайындалған «Дактилоскопиялық және геномдық тіркеу туралы» заң жобасы қызу талқылану үстінде [2]. Қазақстандағы дактилоскопия мен геномдық тіркеу саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейтін аталған заң жобасы Парламентке 2 рет жолданып, қоғамдағы кереағар пікірталастарға байланысты Үкіметке кері қайтарылған болатын. Осыған байланысты, Орталық коммуникациялар қызметінде бірнеше рет құқық қорғау органдары, сот, сыртқы істер министрлігі, адвокаттар одағы, ғалымдар, кәсіподақ, сарапшылардың қатысуымен брифингтер өткізіліп, заң жобасы жан-жақты талқылануда.

Аталмыш заң жобасы ағымдағы жылдың маусым айында өткен Қауіпсіздік Кеңесінің отырысында мемлекет басшысының арнайы тапсырмасы бойынша әзірленген болатын. Заң жобасы e.gov.kz ашық нормативтік актілер интернет-порталында және ПМ-нің ресми порталында жарияланды.

Дактилоскопия (грек. *daktylos* – саусақ және *skopeu* – қараймын, көремін, бақылаймын) дегенді білдіреді [3, б.26].

Дактилоскопия – адамды саусақ белгісіне қарап тану әдісі, яғни, алақан мен саусақтағы терінің ерекшелігіне байланысты сізді жеке басыңыз туралы ақпаратқа қол жеткізуге болады. Криминалистикада кеңінен қолданылады.

«Дактилоскопия» сөзі алғаш рет 1877 жылы пайда болған. Үндістанда жұмыс істеген ағылшын қызметкері Вильям Гершель адам қолындағы папиллярлы (көктамыр) өрнектері құрылымы бойынша өзара ерекшеленетіндігін және өмір бойы өзгермейтіндігін анықтаған [4, б. 56]. Ол қабатты өзгертуге тырысу мүмкін емес, теріңіздің өрнектерін өшіруге болмайды. Сол уақыттан бері саусақ белгісіне қарап сәйкестендіру – ең көп таралған биометриалық технологияға айналды.

Тұлғаны криминалистикалық сәйкестендіру, қылмыстық тіркеу және қылмыскерлерді іздестіру мақсаты саусақтарының ұшындағы тері өрнектерінің құрылысын зерттейтін криминалистиканың бөлімі [5].

Мамандар пікірі бойынша, әлемнің көптеген мемлекеттерінде қолданылып отырған бұл тәжірибе азаматтардың жеке басты куәландыратын құжаттарына адамның биометриялық анықтамаларын сәйкестендірудің заманауи технологиясын енгізу қажеттілігінен туындап отыр. Азаматтардың паспорттық-визалық құжаттарына дактилоскопиялық деректер (папиллярлық өрнектерден тұратын саусақ іздері) енгізу арқылы биометриялық анықтауды сәйкестендіру жүйесін құру мен енгізуге мүмкіндіктер береді. Бұл жүйе жалған құжат жасаудың жолын кесу арқылы мемлекетіміздің қорғанысы мен азаматтарын қылмыстық әрекеттерден қорғайды. Әсіресе құқық қорғау, арнайы органдардың терроризм, экстремизм қылмыстарымен күресуіне зор ықпал етеді деп күтілуде.

2021 жылдан бастап саусақ ізін міндетті тапсыру туралы заң күшіне енеді. Ол уақытқа дейін техникалық жасақтандыру, жүйені қалыптастыру жұмыстары жүзеге асырылады. Осы мақсатқа қазынадан 36,8 млрд теңге бөлу қарастырылып отыр [6].

Дактилоскопиялық тіркеу төлқұжат пен жеке куәлікті рәсімдеу кезінде іске асады. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне дактилоскопиялық және геномдық тіркеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын әзірлеу тұлғаны биометриялық идентификациялаудың құқықтық негіздерін құру қажеттілігінен туындаған. Бұл ондай ақпаратты әлеуметтік қауіпті жағдайдағы немесе қылмыстар, авариялар мен техногендік апаттар құрбандары болуы ықтимал ҚР азаматтары, шетелдіктер және азаматтығы жоқ тұлғалардың мүдделері үшін пайдалануға, тұлға, қоғам және мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында заманауи биометриялық технологиялардың негізінде ҚР-ның биометриялық паспорт-визалық құжаттарын жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл заң жобасы жоғарыда аталған бірқатар заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізеді.

Дактилоскопиялық тіркеудің негізгі мақсаты қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алу процесін ақпараттық қамтамасыз ету болып табылады.

Неғұрлым нақты, бұл:

- қылмыстарды анықтау, ашу, тергеу және алдын алу үшін пайдаланылуы мүмкін деректерді жинақтау;

- есептік деректер көмегімен объектілерді сәйкестендіру шарттарын қамтамасыз ету;

- криминалистикалық есептерде мәліметтері бар объектілерді іздестіруге жәрдемдесу;

- жедел-іздестіру, тергеу және сот органдарының қарамағына анықтамалық-бағдарлы ақпарат беру.

«Тіркеу» және «есепке алу» терминдері бір-бірімен тұтас және бір бөлігі ретінде сәйкес келеді. Есепке алу-бірдеңені анықтау, бірдеңені назарға алу немесе бір жерде тұратын адамдардың тізіміне енгізу арқылы тіркеу. Тіркеу – есепке алу, тізілімге, тізімге енгізу; есепке алу, жүйелеу мақсатында бірдеңені жазу, белгілеу.

Дактилоскопиялық тіркеудің заңды негіздеріне жатқызылды:

- прокурордың, тергеушінің немесе анықтауды жүргізетін адамның күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын таңдау туралы қаулысы, сондай-ақ айыпталушы ретінде тарту туралы қаулы;

- соттың үкімі немесе ұйғарымы;

- тұлғаны федералды іздестіру жариялау туралы қаулы;

- күдіктіні ұстау хаттамасы;

- тергеу әрекеттерінің хаттамалары (әр түрлі іздерді тіркеу үшін) [2].

Бастапқыда дактилоскопиялық картотекада бас бостандығынан айыруға сотталған, сондай-ақ қаңғыбастық пен қайыршылық үшін ұсталған адамдарға дактилоскопиялық ақпарат берілген. Дактилоскопиялық карталардың көмегімен жүзеге асырылды, оларды толтыру кезінде тиісті бланкілерде типографиялық бояу арқылы тіркелетін адамның әрбір қолы саусақтарының папиллярлы өрнектері басылады.

Біздегі жаңа өзгеріс бойынша қазақстандықтар жаппай осы процедурадан өтуі қажет. Заң жобасын құрастырушылардың сөзінше, 2021 жылдан бастап ол белгілер паспорт пен жеке төлқұжатқа енгізіледі.

Осы әдіс арқылы алаяқтармен, зорлықшылармен күресіп, мәйіттердің жеке мәліметін анықтауға мүмкіндік береді. Есте сақтау қабілетінен айырылғандарға көмектесіп, қылмысты тезірек ашуға болады. Тіпті, ақпараттық жүйе арқылы пайдаланылатын мемлекеттік қызметтің мүмкіндіктері де кеңейе түседі екен.

Заң 2021 жылдан бастап күшіне енуі керек. Оған дейін дайындық жүргізіледі. Ішкі істер органдары мен басқа да мемлекеттік құрылымдар байланыс каналдарын орнатып, мамандарды дайындау қажет. Яғни, кезең-кезеңімен енгізіледі. Саусақ белгілері жоқ

ескі құжаттарды мерзімі өткенге дейін пайдалануға болады.

Дактилоскопиядан 16 жасқа толып, төлқұжатын алған барлық қазақстандықтар өтуі қажет. Ал 12-16 жас аралығында жасөспірімдер өз қалауына байланысты өте алады. Қазақстанда тұрақты түрде өмір сүретін шетел азаматтары Қазақстанда тұру үшін немесе азаматтығын рәсімдеу кезінде осы процедурадан өтуі керек. Ауыр қылмыстары үшін сотталғандар және жоғалған жақынын тапқысы келетін адамдар үшін де міндетті.

Енді, осы заңның халыққа, мемлекетке берер пайдасын талдап, талқылап көрейік. Заңды қабылдаудағы басты мақсат – мемлекетіміздің әлеуметтік-экономикалық дамуын, қауіпсіздігін қамтамасыз етіп қана қоймай, сонымен қатар Қазақстан Республикасы аумағында уақытша, тұрақты тұрып жатырған азаматтар, азаматтығы жоқ немесе шетел азаматтары жайлы толық, шыннайы ақпараттармен тиісті мемлекеттік органдарды қамтамасыз ету болып табылады. Бұл мәселенің өзектілігін соңғы кездерде әлемде, сонымен қатар елімізде болып жатқан мемлекетімізге, бейбіт тұрғындарға террористік топтармен қарсы жасалынып жатырған террорлық әрекеттерінен байқауға болады. Бұл жерде бұл заң өзін құрбан еткен жанкештінің де және оның қылмыстық әрекетінен қайтыс болған бейбіт тұрғынның, қызметкер мен әскери қызметшінің жеке басын саусақ іздері, геномдық деректері арқылы анықтаудың заңдылығын реттейді. Қазір әлемде, елімізде болып жатырған табиғи, көлік, техногендік апаттар салдарынан жүздеген адамдардың қаза болып жатырғандығы азаматтарды бей-жай қалдырмауда.

Осы апатқа ұшыраған адамдардың жеке басын анықтау үшін сот-геномдық сараптама тағайындау қажеттілігі туындап, оны тағайындау үшін адамның кез-келген биологиялық (қан, сілекей, тер, ұрығы, мұрыннан ағатын су, шаш, тері) материалы алынады. Олардың мүрделері геномдық сараптама тағайындау үшін басқа қалаға жеткізіліп, олардың жеке басын анықтау үшін қаншама жұмыстар жасалады. Бұл жұмыстарға мамандардың қаншама уақыты жұмсалып, мемлекет бюджетінен қыруар қаржы бөлінеді.

Қазір елімізде геномдық сараптама (адамның жеке басын анықтау немесе растау) тек Алматы, Астана, Ақтөбе, Шымкент қалаларындағы ғылыми-зерттеу орталықтарында ғана жүргізіледі және шамамен әр сарапшыға 60 мыңнан есептегенде орташа есеппен 500 мың теңге аралығында қаржы жұмсалады [7].

Бұл құқықтық қатынасты реттейтін арнайы заң қабылданғаннан кейін әр азаматқа берілетін геномдық төлқұжатқа оның бүкіл деректері енгізіледі және апатқа ұшыраған кез-келген азаматтың жеке басы оқиға болған жерден алынған биологиялық материалдармен салыстыра отырып, тез, жеңіл түрде, сәйкестендіріліп, оңтайлы шешіледі. Мемлекеттен қазіргідей көп қаржы бөлінбейді, мәйіттердің биологиялық материалдарын бір облыстан, бір облысқа тасымалдамай, өз облыстарында зерттеуге мүмкіндік алады. Бұл тұрғыда азаматтардың құзырлы органдарға арыз-шағымдары да азаяды. Заң жобасымен геномдық тіркеу жүргізу адам денсаулығына қауіпті болмауы, оның ар-намысы мен абыройын қорламауы тиіс.

Сонымен бірге, бұл заң жобасы жаңа туған нәрестелерін тастап кеткен аналарды табуға, оларды жауапқа тартуға да өз септігін тигізеді.

Полицияның күнделікті қылмыстар мен оқиғалар қатарында жиі атыс қаруымен байланысты қылмыстар тіркелетіндігі де белгілі. Көбінесе біреудің атына тіркелген мылтықты басқа біреу қолданып, адамға орта, ауыр дене жарақаттарын салу, тіпті қасақана адам өлтіру қылмыстары жасалып жатады. Бұл жерде қару иесінің өз кінәсінің жоқтығын дәлелдеуі практикада өте қиын, кейде мылтық иесінің жауапқа тартылуы да ғажап емес. Егер де қару басқа біреумен пайдаланса және оның саусақ іздері мылтықта табылатын болса, ондай жағдайларда өзін жауапкершіліктен құтқару үшін кез келген заңды сыйлайтын қару иесі саусақтарының іздерін тиісті органға өз еркімен тапсыруы тиіс.

Адамның биометриялық деректері адамның жеке басын анықтау үшін, қоғамдық қауіпсіздік пен тәртіпті қамтамасыз ету, көші-қон процесін қадағалау, терроризм, экстремизм іс-әрекеттеріне қарсы күресу, мемлекеттік басқару органдары жұмысының тиімділігін арттыру және азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандығын қорғауға бағытталған және адамның жеке басын сәйкестендіру, оның қауіпсіздігін, адамгершілік қағидалары, адам мен азаматтың құқықтары мен заңды мүдделерін, мемлекеттің конституциялық құрылымын қорғау болып табылады.

Заңның қабылдануы Қазақстан Республикасы және шетел азаматтарының, азаматтығы жоқ адамдардың жеке бастарын сәйкестендірудің, дербес ақпараттардың алынуының,

сақталуының, өңделуінің, пайдалануының, қылмыспен, оның ішінде терроризм, экстремизммен күресу, іс-түссіз жоғалған еліміздің азаматтарын, шетел азаматтарын, азаматтығы жоқ адамдарды іздестіру, жол-көлік оқиғалары, өндіріс орындарында апат, зілзала басқа да төтенше оқиғаларда қаза болғандардың құқықтық және әлеуметтік-экономикалық мәселелердің шешілуін жеделдетеді және құқықтық негізін құрайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған (10.03.2017 жылғы өзгертулер және толықтыруларымен) // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_

2. Дактилоскопиялық және геномдық тіркеуді жүргізу қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 31 қаңтардағы № 36 қаулысы // <http://adilet.zan>

3. Орысша-қазақша заңдық түсіндірме сөздік-анықтамалық. – Алматы: «Жеті жарғы» баспасы, 2008. – Б. 98.

4. Хазиев Ш.Н. Из истории отечественной дактилоскопии [Текст] // Бюлл. Международной ассоциации по идентификации. – 1996. – №2. – С. 177.

5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V кодексі // <http://online.zakon.kz/>

6. Рашид Жакупов. На всеобщую дактилоскопию потратят 36,8 млрд тенге. 14.11.2016 // <https://kapital.kz/gosudarstvo/55215/na-vseobchshuyu-daktiloskopiyyu-potratyat-36-8-mlrd-tenge.html>

7. Хұсайын Қоразбаев. Дактилоскопиялық және геномдық тіркеу туралы. Қазақстан Республикасының Заңын қабылдаудың маңызы // <http://alashinform.kz/kz/articlespost/3941-daktiloskopiya-zhne-genomdy-trkeu-turaly-azastan-republikasyny-zayn-abyldaudy-mayzy.html>.

АДАМНЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫНА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ БІР ТҮРІ – АЗАПТАУЛАР МӘСЕЛЕСІН ҚАРАСТЫРУ

Майсатаева А.Ш.,

қылмыстық құқық және процесс кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі,

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті

Адамның ар-намысына қол сұқпаушылық қағидасы, азаптауларды, зорлық-зомбылықты және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер

мен жазалау түрлерін қолдануға тыйым салу 1995 жылғы Қазақстан Республикасы Конституциясының 17-бабында бекітілген [1].

Бұл норма қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық атқару заңнамада көзделген тыйым салу сипатындағы құқықтық кепілдіктердің толық жүйесінде нақтыланады.

Тәуелсіздік алғаннан бері республикамызда адам құқықтарын қорғау жүйесін халықаралық стандарттарға сай етіп жетілдіру жөнінде нақты қадам жасалды және адам құқықтары саласында бірқатар негізгі халықаралық шарттар бекітілді.

Қазақстан да азаптаудың алдын алу саласындағы барлық негізгі халықаралық-құқықтық келісімшарттық тетіктерге қатысушы болып табылады. Атап айтқанда, 1998 жылы Қазақстан Республикасы Азаптауға қарсы конвенцияға қосылды. 2008 жылы аталған Конвенцияның Факультативтік хаттамасы ратификацияланды, оның талаптарының бірі азаптаудың алдын алу бойынша ұлттық алдын алу тетігін құру болып табылады.

Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге, не жазалауға болмайды. Сондықтан да экономикасы мен мәдениеті гүлденген біздің елімізде әр адамның бақытты да шадыман тұрмыс кешуіне барлық жағдай жасалған дейміз. Алайда, осылай деп өз-өзімізді жұбатқанымызбен, көңілге кірбін түсіретін келеңсіздіктердің де кездесіп қалатыны өкінішті-ақ. Және бұл кемшіліктерді, жоғарыда айтылғандай, бақытты болу үшін құқығымызды қорғайды дейтін құқық қорғау органдарының өздері жіберіп жатса, кімнен қайыр.

Қылмыстық кодекстің 1-тарауында (Жеке адамдарға қарсы қылмыстар) көзделген қылмыстар нысандарының аса маңыздылығы көрсетіліп отыр. Адамның құқықтары мен бостандығын Қазақстанда Конституция қорғайды (12-бап).

Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінде адамға қарсы қылмыстар қарастырылған, алайда ескі Қылмыстық кодекстің 107-бабында «азаптау» арнайы бабы болатын, оның орнына жаңа Қылмыстық кодекстің 110-бабында «қинау» бойынша қылмыс құрамы көзделген болатын, дей тұрғанмен бұл осы азаптауға байланысты зерттеу жұмыстарын тоқтау деген сөз емес, сонымен қатар жаңа Қылмыстық кодексте «азаптаулар» атты 146-бап пайда болды [2]. Соған байланысты адамның және азаматтың

конституциялық және де өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар қатарына жататын «азаптаулар» мәселесін ғана қарастырып қоймай, осы түсінікке мағыналас жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылық санына жататын «қинау» мәселесін де зерттегенді жөн көрдік.

Денсаулық – адамның басты байлығы, бірақ қазіргі кезде зорлық-зомбылық қылмыстар, әсіресе азаптау кең етек алып барады, сондықтан да бұл мәселе мемлекетті толғандыруға тиіс. Зорлықты қылмыстар ошақ басында немесе кездейсоқ, табан асты жасалумен қатар алдын ала ойластырылып, қарулы топ құрылып, азаптаудың қатыгез тәсілдері қолданылып та жасалуда.

ҚК-нің 110 және 146-баптарында көзделген қылмыстар күннен күнге көбеюде, олар барған сайын қатыгездік сипат алуда.

ҚР Конституциясының 22-бабында адамның өз бостандығын, денсаулығын қорғауына құқығы жарияланған [1]. Бұл жағдай азаптау үшін қылмыстық жауапкершілікке тарту проблемасының маңыздылығы артатындығын көрсетеді.

Жүргізген зерттеулердің нәтижелері заңшығару органдарының перспективасына және құқық қорғау органдарының азаптауды саралау қызметін жетілдіруге, сондай-ақ оларды қылмыстың аралас құрамдарынан бөлектеуге қатысты мынадай негізгі тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді:

1. Азаптау адам денсаулығына қарсы қылмыстар жүйесінде эволюциялық дамудың ұзақ жолынан өткен. Азаптау үшін жауапкершілік алғаш «Русская правда» көрініс тапқан.

Бірақ, қылмыстың мұндай құрамының ұғымы болмаған, дегенмен, бірқатар баптардың нормаларында ұрып-соғуға ұқсас іс-әрекеттер болды, мысалы, «ұру, жарақат салу және т.б.», ал олардың денсаулыққа ықпал ететін салдары көрсетілмеді. Қылмыстың өзінше дербес құрамы ретінде азаптау алғаш 1959 жылғы Қылмыстық кодексте бөлініп алынды. Ол кезге дейін азаптау денеге ауыр жарақат салудың және адам өлтірудің аса ауыр тәсілі болып саналып, сол себепті ол қылмыстық әрекеттің сараланған түріне жатты.

2. Азаптау әлеуметтік тұрғыдан біртекті емес. Оның жасырындылық деңгейі жоғары, сондықтан ол отбасы-тұрмыстық қатынастарда кең таралған.

3. Азаптаудың қоғамға қауіптілігі тек оның көп таралғандығында емес, бұл қылмыстың объективтік жағын құрайтын

әрекеттер ауыр қылмыстарға, тіптен орны толмас қылмыстарға алып келуі мүмкін және де, қинау кезінде қару ретінде қолданылатын заттарды пайдалану да оның қоғамға қауіптілігін көрсетеді.

4. Отандық заңдарға іліккелі бері «азаптау» дефинициясында жинау сипаты болды. Азаптаудың белгілерін зерттеудің нәтижесінде оның мәнін, маңызын ашатын және қылмыстың зерттеп отырған құрамының ұғымын анықтайтын белгілері бөлініп алынды.

«Азаптау» ұғымына берген мазмұннан жәбірленушіге бір рет зорлық көрсеткеннің өзінде қылмыс құрамының бар екендігін және қылмыстық жазаға тартылатындықты көреміз. Қылмыстық заңдағы неше қайтара ұрып-соғу белгісі тиісті қолдау таппады.

5. Жұмыста азаптау туралы құрамдағы ұдайы ұрып-соғу белгісіне сыни пікірі көрініс тапқан, себебі бұл белгінің болуы әр қылмыс үшін қалайда жазаланбай қалмау, яғни заңдылық принципін бұзады. Сондықтан 117-баптан «ұдайы» ұрып-соғу белгісін алып тастау ұсынылады.

6. Бұл зерттеліп отырған қылмыстың тікелей объектісі жайында пікірталас жалғасуда. Жұмыста объектіні анықтаудың жаңа тәсілі ұсынылып отыр. Қылмыстық заңмен қорғалатын белгілі бір қоғамдық қатынастар қылмыс объектісі деген дәстүрлі теорияны құптайды, оны бұл қылмыстарға қатысты қолдануға болады.

Осыған байланысты азаптаудың тікелей объектісі өзінің салдары бойынша жалпы еңбек қабілетін заң тұрғысынан бұзбайтын және денсаулықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастар деген көзқарасты қолдайды. Азаптаудың салдары алты күннен аспайтын мерзімде жазылып кететін жеңіл жарақаттар болуы мүмкін. Мұндай тұжырым ұрып-соғу биологиялық процестерді бұзуы, оның кейбір органдар мен ұлпалардың жұмысына теріс ықпал етуі, бір сөзбен айтқанда, жәбірленушінің күйін нашарлатуы мүмкін деген кейбір медициналық ережелерге негізделген.

7. Аталған құрамның объективтік жағын жан-жақты зерттеді, оны бағалаушы белгілері көп болғандықтан, суреттеп жазу өте күрделі. Азаптаудың ерекшелігі сонда – бұл қылмыс әрекетсіздік арқылы да жасалады (ас-су бермеу, суыққа тоңдыру және т.б.).

Сонымен қатар, азаптаудың тікелей объектісі денсаулық екенін ескерсек оның жалпы еңбек қабілетін заң тұрғысынан маңызды емес салдарға алып келуі бұл құрамдарда материалдық конструкция бар екендігін көрсетеді.

Психологиялық қысым жасағанда жәбірленушінің ар-намысы тапталады, «мүлкінді бүлдіремін, жақыныңа қастандық жасаймын немесе әшкерелейтін деректерді халыққа жайып масқаралаймын» деп оның үрейін алады.

8. «Қинау» ұғымы бірқатар міндетті белгілерді қамтиды:

1) белсенді қарсылық көрсете алмайтын адамның ар-намысын таптайтын зорлықты әрекеттер жасау;

2) айыптыда зорлықты әрекет жасайтындай нақты мақсаттың болуы;

3) жанға бататын ауыртпашылықты тек қару ретінде пайдаланылатын қандай да бір заттың көмегімен немесе оларды шынымен қолданамын деп үрей туғызып келтіру. Бұл жерде таңдап алынған қару мен оны қолдану тәсілдері әртүрлі болуы мүмкін.

9. Азаптау субъектісіне қатысты алатын болсақ, арнайы субъектінің жауапкершілігін енгізуді және бұл санатқа балаларды тәрбиелеу міндеті жүктелген адамдарды, сондай-ақ бұл қылмыстарды айыптының тәрбиесімен айналысқан адамдарға қатысты жасаған адамдарды жатқызуды ұсынады.

10. Субъективтік жағынан тікелей де, жанама да пиғылмен жасалуы мүмкін. Жанама пиғылмен жасалғанда айыпты өзі келтірген зиянның көлемі мен сипатына мән бермейді, яғни ол қылмыс салдарына немқұрайлы қарайды.

Азаптауды саралаумен байланысты бірқатар күрделі мәселелер көрініс тапқан, олар ұқсас қылмыстардың жігін ашуға мүмкіндік береді. Саралаудың аса күрделі мәселелері бойынша ғылыми дәлелді ұсыныстар жасалды, олардың ұсынылған қағидаларға енгізілді.

11. Азаптау үшін жауапкершілік көзделген қылмыстық заңдарға елеулі өзгертулер мен толықтырулар керек. Сол себепті жұмыста қылмыстық заңнаманы және құқық қолдану практикасын жетілдіру жөнінде ұсыныстар бар.

Қазақстанның Қылмыстық кодексі жеке және арнайы тұрғыда қинаудың, зорлық-зомбылықтың, басқа да қатыгез немесе адамның ар-намысын қорлайтын әрекеттер мен жазалау түрлерінің басқа үлгілерін оларға халықаралық құқықтық тыйым салынғандығына сай криминалдамаған, оларға кемінде мемлекет өкілдерінің немесе оған басқа да қатысы бар тұлғалардың қастандықпен жасалатын әрекеттері жатады.

Жәбірлеуді криминалдаудың кейбір аспектітері «Қылмыстық және қылмыстық процестік заңнаманың адамның жеке бас

бостандығын сақтау және қадір-қасиетіне қол сұқпау, қинауға, зорлық-зомбылыққа, басқа да қатыгез немесе адамның ар-намысын қорлайтын әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы мәселелер жөніндегі нормаларын қолдану туралы» Қазақстан Республикасының Жоғарғы сотының 2009 жылдың 28 желтоқсанындағы №7 Нормативтік қаулысында көрсетіліп, біршама кеңейтілді [3]. Атап айтсақ, ол жәбірлеу үшін жауапкершілікті қарастыратын бапты кеңейткен және ерекше сипатын мазмұндаған, қызметтік қылмыстардың жалпы сипаттағы әрекеттерден жеке талдаудың қажет еместігі айтылған.

Жоғарыда мазмұндалған жағдайларға назар аударып отырып, заңнамалық қорды жетілдіру мақсатында және жәбірлеу мен қатыгез әрекеттердің басқа түрлеріне қарсы тиімді күресті қамтамасыз ету мақсатында төмендегі ұсынымдарды ескерген абзал:

- Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне жәбірлеу, зорлық-зомбылық үшін, сондай-ақ қылмысты ашу мен тергеу барысында болатын әрекеттер ғана емес, кез-келген құқық қорғау немесе басқа қызмет барысындағы әрекеттер үшін, мемлекет өкілдерінің қатысы бар басқа салаларда орын алған әрекеттер үшін де жауапкершілікті қарастыратын баптың диспозициясын лауазымды тұлғаларға ғана емес, соған қоса басқа ресми түрде әрекет ететін тұлғаға қатысты болуын қамтамасыз ету үшін өзгертулер енгізу;

- Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне азаптау үшін қарастырылған санкция мен осы қылмыстың дәрежесін халықаралық құқықтық бағалауға сәйкестеу үшін өзгертулер енгізу;

- Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне қатыгез әрекеттердің басқа да түрлерін сәйкесінше криминалдау үшін өзгертулер енгізу;

- тиісті әрекеттердің жіктелуін лауазымдық қылмыс пен жалпы сипаттағы басқа қылмыс бойынша жауапкершілікті емес, азаптау мен қатыгез әрекеттер үшін жауапкершілікті қарастыратын баптарда бірдей болуын қамтамасыз ету мақсатында құқықты қолдану (сот) тәжірибесін жетілдіру шараларын атқаруды жалғастыру;

- қылмыстық іс жүргізу және басқа да тиісті заңнамаларды («Құқық қорғау қызметі туралы» Заң, «Ішкі істер органдары туралы» Заң және т.б.) азаптау мен қатыгез әрекеттерге тыйым салу анықтамасын халықаралық құқықтық және басқа да конституциялық құқық анықтамаларына сай ететіндей толықтыру;

- қылмыстық іс жүргізу заңнамасының ережелерін нақтылау керек және бір жақты әдіспен қорғаушыға жүгіну құқығының нақты ұсталған уақыттан бастап іс жүргізушілік ресімделу уақытына (3 сағат ішінде хаттама ресімдеу) немесе ресми жауап алу уақытына (24 сағат ішінде) қарамастан берілуін қамтамасыз ету керек;

- қорғаушы көмегін пайдалану құқығынан бас тартудың нақты критерийлерін қарастыру керек (мысалы, тиісті түрде түсіндірілгендігін растай алатын арнайы жеке құжат ресімдеу, бас тартуды қорғаушының немесе іске тікелей қатысы жоқ лауазымды тұлғаның, соттың немесе прокурордың қатысуымен растау);

- мемлекет тарапынан көрсетілетін қорғаудың тиімділігі мен сапасын арттыру қажет.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған.

2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ кодексі.

3. Қылмыстық және қылмыстық процестік заңнаманың адамның жеке бас бостандығын сақтау және қадір-қасиетіне қол сұқпау, қинауға, зорлық-зомбылыққа, басқа да қатыгез немесе адамның ар-намысын қорлайтын әрекеттер мен жазалау түрлеріне қарсы мәселелер жөніндегі нормаларын қолдану туралы: Қазақстан Республикасының Жоғарғы сотының 2009 жылғы 28 желтоқсандағы №7 Нормативтік Қаулысы.

ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ У ОСУЖДЕННЫХ, СТРАДАЮЩИХ НАРКОТИЧЕСКОЙ И АЛКОГОЛЬНОЙ ЗАВИСИМОСТЬЮ

Макаркина О.Е.,

доцент кафедры социально-гуманитарных и естественнонаучных

дисциплин, кандидат педагогических наук, доцент,

подполковник внутренней службы

ФКОУ ВО «Академия права и управления Федеральной службы

исполнения наказаний» (Псковский филиал)

Проблема воспитательной работы с лицами спецконтингента, страдающими алкогольной и наркотической зависимостью, требует прежде всего тщательного изучения личности осужденного,

той среды, в которой он находился до заключения в места лишения свободы.

Как утверждает И.С. Ганишина, под наркозависимым осужденным следует понимать «лицо, находящееся в местах лишения свободы и страдающее заболеванием, характеризующимся непреодолимым влечением к приему психотропных веществ, психической и физиологической зависимостью, тенденцией к увеличению употребляемых доз (толерантности), формированием абстинентного синдрома» [1, с. 6]. Считаем, что аналогичным определением можно раскрыть понятие «осужденные, имеющие алкогольную зависимость».

Личность каждого осужденного является не только объектом воспитательного процесса, но и субъектом, что обуславливает актуальность изучения личности осужденного, имеющего наркотическую и алкогольную зависимость. Личность осужденного включает в себя взаимосвязанный комплекс социально-демографических, психологических, уголовно-правовых и иных признаков, которые прямо или косвенно обуславливают криминальное поведение, а в исправительном учреждении способствуют либо препятствуют исправительному воздействию.

Явление психологической защиты начинает сейчас использоваться для объяснения некоторых аспектов преступного поведения [2; 3].

С позиции психологической защиты можно, как представляется, объяснить и многие чрезвычайно сложные явления, связанные с поведением осужденных, страдающих наркотической и алкогольной зависимостью, и их психическими состояниями во время отбывания наказания. Психологическая защита дает ключ и к пониманию механизмов формирования отношения таких осужденных к наказанию.

Наиболее распространенной среди осужденных, страдающих наркотической и алкогольной зависимостью, формой психологической защиты является самооправдание, которое в свою очередь проявляется в поразительном многообразии оттенков. Под влиянием самооправдания у большинства осужденных и формируется представление о своей невинности и несправедливости отбываемого наказания.

Самооправдание питается несколькими мощными психологическими источниками, к числу которых относится прежде все-

го вымещение, то есть переориентация чувства с одного объекта на другой, более доступный. Справедливо полагать, что этот механизм психологической защиты очень распространен среди лиц, лишенных свободы и страдающих наркотической и алкогольной зависимостью, и с его помощью имеется смысл объяснить некоторые особенности их поведения.

Вымещение выражается не только в непосредственном агрессивном поведении, направленном на других осужденных и в некоторых случаях на сотрудников исправительного учреждения. Оно достигается и путем переключения направленности агрессии против наказания в целом, а также против лиц, которые, по мнению осужденного, являются причиной пребывания его в исправительном учреждении. Такая агрессия помогает осужденному избавиться от чувства вины и переключить свои духовные силы на борьбу с якобы несправедливым наказанием. К механизму вымещения всегда подключается механизм вытеснения, с помощью которого за рамки сознания выводится все то, что вызывает неприятные переживания, угнетает и травмирует психику. Под влиянием этих механизмов осужденный исподволь, постепенно, но постоянно начинает концентрировать свое внимание на тех фактах, которые хотя бы в малейшей мере оправдывают его поведение и смягчают вину в содеянном. Переход от острого переживания чувства вины к оправданию своих поступков приносит значительное психологическое облегчение преступнику.

От осужденных, не признающих своей вины в совершении преступления и отрицающих справедливость наказания, можно услышать, например: «Я был виновен, но не в такой степени, как это имеет место» или «После отбытия нескольких лет ощущаю, что наказание есть, но нет преступления».

Самооправдание – это также своеобразный психологический наркотик, к помощи которого для смягчения переживания наказания очень часто прибегают осужденные. Потребность в нем бывает настолько велика, что для ее удовлетворения в качестве фактов, оправдывающих преступное поведение или смягчающих вину, используются надуманные, иллюзорные обстоятельства, в реальность которых начинает верить даже сам осужденный.

Психологическая защита, направленная на самооправдание, приобретает яркую эмоциональную окраску. Осужденный может осознавать юридическую справедливость наказания, но эмоцио-

нальная потребность избежать острого чувства вины блокирует рациональную сферу.

Угасающее под влиянием указанных обстоятельств чувство вины уже меньше мотивирует поведение человека. Объектом его анализа теперь является не свое поведение и внутренний мир, а что-то внешнее и чуждое. Духовные силы личности мобилизуются на защиту от чувства вины, стыда и совести, от того внешнего, каким представляется ей несправедливое наказание. Одни осужденные подвергают сомнению юридическую квалификацию содеянного, другие – справедливость назначенного наказания. Многие, не сомневаясь в юридической справедливости их осуждения и наказания, отрицают социальное право общества привлекать к уголовной ответственности за те или иные действия. Несправедливость наказания часто обосновывается какими-нибудь фатальными, неизбежными обстоятельствами, которые якобы неумолимо толкают человека на совершение преступления. Многие осужденные перекладывают вину за содеянное на товарищей по работе, родственников, друзей и иных лиц. Так, на вопрос: «Что явилось причиной совершения вами преступления?» только 33 % осужденных указывают на алкоголизм и пьянство, в то время как подавляющее большинство преступлений в настоящее время совершается под влиянием указанных обстоятельств. Всего лишь 11 % осужденных указывают при этом на недостатки личного характера. Большинство же осужденных ссылается на обстоятельства, которые снимают с них вину за совершенное преступление: материальная нужда, трудности с жильем и бытовым устройством после отбытия первого наказания в виде лишения свободы, плохое поведение одного из супругов, отрицательное влияние других осужденных во время пребывания в исправительных учреждениях и т. д. На эти обстоятельства наряду с отмеченными указывает свыше 95 % осужденных, стараясь тем самым смягчить свою вину в совершенном преступлении.

Самооправдание достигается путем использования и такой формы психологической защиты, как ссылка на незнание закона во время совершения преступления.

При опросе значительная часть осужденных указывает на то, что они не знали о наказуемости совершаемых ими деяний. Такая степень неосведомленности относительно противоправности преступных действий и представляет собой очень часто исполь-

зуемую преступниками форму психологической защиты. Осужденные пытаются ссылкой на незнание закона защитить свой престиж, смягчить чувство вины, прикрыть свою нравственную уязвимость. Таким путем осужденные пытаются убедить себя и других в том, что они либо вовсе не виновны в совершении преступлений и отбывают несправедливое наказание, либо виновны, но не в той степени, в какой это установлено судом.

Эти показатели не могут, конечно, рассматриваться как достоверное отражение действительного представления осужденных относительно уголовных запретов нашего общества. Исследования убедительно показывают, что уровень знания всех граждан относительно уголовной наказуемости деяний, а тем более склонных к совершению преступлений, значительно более высок сравнительно с приведенными данными.

Как показывает практика исправительного учреждения, среди осужденных, указывающих на то, что они не знали о наказуемости совершаемых действий, наблюдается самый низкий удельный вес лиц, признающих справедливым наказание, и больше тех, кто полностью отрицает вину в совершенном преступлении. Так срабатывает этот своеобразный защитный механизм.

Механизмы психологической защиты выступают и в других формах. Так, многие осужденные, страдающие алкогольной и наркотической зависимостью, даже сознавая справедливость осуждения и наказания, зачастую успокаивают себя тем, что совершенное ими преступление является не таким уж опасным сравнительно с другими и тем самым опять-таки притупляют чувство вины и возбуждают в себе представление о чрезмерной строгости отбываемого наказания.

Понимание справедливости осуждения и наказания способствует в большей мере мобилизации духовных сил личности на исправление, что зачастую становится их жизненной перспективой, заглушающей чувство отчаяния. Начальники отрядов считают, что исправлению, сравнительно с другими категориями, значительно легче поддаются лица, полностью осознавшие справедливость осуждения и наказания. В исследованиях также подчеркивается, что среди осужденных самым высоким уровнем дисциплинированности отличаются лица, которые сожалеют, что совершили преступление и считают наказание справедливым [4].

Приведенные данные свидетельствуют о действительно отрицательном влиянии психологии самооправдания на исправление

осужденных, страдающих наркотической и алкогольной зависимостью. Поэтому психологическая защита применительно к задачам исправления осужденных должна стать предметом глубоких и всесторонних исследований. Описание форм ее проявления, поиски путей преодоления психологической защиты от воздействия наказания одна из самых актуальных задач пенитенциарной науки, выдвигаемая практикой исправления осужденных. С ее решением также следует связывать значительное повышение эффективности воспитательного воздействия, применяемого в местах лишения свободы.

Список литературы

1. Ганишина И.С., Жарких А.А. Наркотическая зависимость осужденных, содержащихся в исправительных учреждениях и следственных изоляторах уголовно-исполнительной системы: монография: – Рязань: Акад. ФСИН России, 2015. – 134 с.
2. Елеонский В.А. Отношение осужденных к наказанию. – Рязань : Рязанская высшая школа, 1976.
3. Ратинов А.Р., Ефремова Г.Х. Психологическая защита и самооправдание в генезисе преступного поведения // Личность преступника как объект психологического исследования. – 1979. – С. 44-62.
4. Арзамиева Х.У. Психологические защиты как механизмы социально-психологической адаптации осужденных к местам лишения свободы // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2018. – № 1. – С. 9-14.

ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ КӨЗІ РЕТІНДЕ

Мақсұт Н.Б.,

2 курс магистранты

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясы, Нұр-Сұлтан қ.

Қазіргі әлемде көптеген ақпараттық-мәдени іс-шаралар қылмыстың алдын алуға бағытталған, алайда көптеген мемлекеттерде сыбайлас жемқорлық секілді проблема бар. Мемлекеттегі сыбайлас жемқорлықты мемлекеттің дамуының негізгі жауы деп санауға болады. Алдын алу мақсатында мемлекеттің негізгі саясаты ретінде жалпы құқықтық мәдениетті арттыруды қарастырып, үгіт-насихат конференцияларын, түрлі салалардан келген

адамдардың қатысуымен түрлі кеңестерді ұйымдастыру нәтижелі болар еді. Мұндай іс-шаралар сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру және қоғамда, оның ішінде мемлекеттік қызметшілер арасында сыбайлас жемқорлықтың кез келген көріністеріне «мүлдем төзбеушілік» ахуалын құру мақсатында өте пайдалы. Бұл тақырыпта, алдымен құқықтық мәдениет деген не екенін түсіну керек. Құқықтық мәдениет-білімнің жалпы деңгейі және қоғамның құқыққа объективті көз қарасы; өмір сүру процесінде пайда болатын нормалар, нанымдар мен ұстанымдар түріндегі құқықтық білім жиынтығы. Өзара араласатын қоғамның қарым-қатынасында және мінез-құлқында көрініс табады. Мәдени және құқықтық тәрбие мен оқыту жүйесінің ықпалымен қалыптасады. Құқықтық мәдениет рухани мәдениеттің құрамдас бөлігі болып табылады. Құқықтық мәдениет көрініс табу ортасына байланысты үш түрге алып қарастыруға болады [1]:

- қоғамның құқықтық мәдениеті;
- тұлғаның құқықтық мәдениеті;
- топтың құқықтық мәдениеті.

Біздің жағдайымызда жалпы құқық бұзушылықтың алдын алу үшін қоғамның құқықтық мәдениетіне көбірек назар аудару қажет. Көптеген жағдайларда сыбайлас жемқорлықтың негізгі себебі қылмыс құрбандарының өз құқықтарын білмеуі болып табылады. Егер әрбір адам мемлекет көмегімен өз құқығын толық көлемде қорғай алатын болса ол заңды айналып өту жолында сыбайлас жемқорлықтың құрбаны болмас еді. Азаматтардың құқықтық мәдениетін көтере отырып, азаматтардың құқықтық санасы мен құқықтық белсенділігінің деңгейін арттыруға болады. Бұрынғы одақтас мемлекеттерде қазіргі уақытта азаматтардың әлсіз құқықтық белсенділігі байқалады. Бұл элемент азаматтардың, лауазымды адамдардың құқықтарын қолдану (білім мен түсінушілік білдіру), тыйым салуларды сақтауға, құқықтарды пайдалануға, міндеттерді орындауға бағытталуы дәрежесінен көрінеді. Әрбір азамат: құқық қоғамдық қатынастар саласында құндылық болып табылатынын ұғынуға; өз құқығын білуге, оның мағынасын түсінуге, заңның қандай да бір ережелерін түсіндіре білуге, оның мақсатын анықтауға, іс-әрекет саласын айқындауға; практикалық қызметте алынған құқықтық білімді қолдана білуге, заңды өз құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғау үшін пайдалануға арналған; қиын құқықтық жағдайларда өзін ұстай білуі қажет.

Азаматтық мәдениет-бұл тек саяси құндылықтардың белгілі бір жүйесі ғана емес, сонымен қатар адам, қоғам және билік арасындағы қарым-қатынастардың ерекше блогы, бұл адам өзін азамат ретінде сезінуге мүмкіндік береді. Қоғам демократиялық болып, ал билік – өз функциялары шеңберінде, демократиялық институттарды қалыптастыру арқылы реттелетін процесс.

Қоғамның дамуының осы кезеңінде біздің қоғам өмірінің барлық негізгі салалары және онда ұсынылатын өзгерістер заңмен қамтамасыз етілген кезде, әсіресе азаматтардың құқықтық мәдениетін дамыту және жетілдіру қажет, өйткені ол құқықтық мемлекетті нығайтудағы басты қайта құрушы болып табылады. Ол үшін азаматтар құқықтық білімді даярлап, тәрбиенің құқықтық нысандарын таңдау қажет.

Құқықтық ортаны қамтамасыз ету үшін заңнаманы насихаттауды одан әрі дамыту қажет. Өз міндеттері мен құқығын жоғары дәрежеде білген азамат мемлекеттің саясатына сенім артатын болады. Басқаша айтқанда, бұл мемлекеттің әрбір азаматына патриоттық тәрбие беруге болады деген сөз [2]. Мемлекеттегі өзінің рөлі мен маңыздылығын білетін азамат, билеуші элитадан немесе референттік топтан өз пікірінде бола отырып және саясаттың қулығын өз бетінше түсінуге және өзінің шешімін ұсынуға қабілетті болады, бұл құқықтық білімнің жеткілікті жоғары деңгейі мен әрекет етудің ішкі ұстанымының бар екендігін және өз іс-әрекеттері үшін жауапты болуға дайын екендігін көрсетеді. Басқаша айтқанда, құқықтық мәдениет-бұл құқықтық актілердің тиісті деңгейіне, құқықтық сананың құқықтық және құқық қолдану қызметіне және жеке адамның құқықтық дамуына, сондай-ақ қоғамдық дамуға және қоғамның өмір сүру жағдайларын қолдауға оң әсер ететін мінез-құлық еркіндігі мен мемлекет пен жеке адамның өзара жауапкершілігі дәрежесіне, қол жеткізуден көрінетін қоғамның құқықтық өмірінің сапалы жай-күйі.

Сыбайлас жемқорлық жазылмайтын ауру тәріздес, ежелгі заманнан бері қоғаммен мемлекеттік ұйымдарда бар және әлі күнге дейін жеңілмеген болып қала береді. Ол заңның үстемдігі, демократия және адам құқықтарының басымдығы қағидаттары негізінде жария биліктің жұмыс істеуі үшін, қоғамның әлеуметтік дамуы мен экономикалық өсуі үшін аса маңызды қауіптердің бірі болып табылады.

Әлемдік экономиканың жаһандануы жағдайында «сыбайлас жемқорлық» мемлекеттердің шегінен, ішкіүлттық шаруа-

шылықтар мен экономикалардан асып кетті және жаһандық пандемия ретінде бүкіл әлем бойынша тарала бастады. Жаһандану жағдайында сыртқы экономикалық байланыстарды ырықтандыру, денационалдандыру және кеңейту, қаржы және өзге де қаражаттың шектелмеген айналымы үшін қолайлы орта болып табылады. Бұл тұрғыда жаһанданудың өзі, оның ішінде сыбайлас жемқорлықтың өсіп-жетілуінің және оның сыбайлас жемқорлық арналарының желісін кеңейтудің қоректік ортасы болып табылады. Жаһанданудан туындаған өзгерістер нәтижесінде сыбайлас жемқорлық феномені жергілікті емес-ұлттық проблема емес, бай және дамушы елдерді таң қалдыратын жалпы әлемдік ауқымдағы қауіп болып табылады. Кейбір мағынада, сыбайлас жемқорлық – азық-түлік, экологиялық проблема немесе тұщы судың жетіспеушілігі проблемасымен қатар адамзаттың жаһандық проблемаларының бірі [3]. Сыбайлас жемқорлықтың жаһандық сипаты әлемдік қоғамдастықтың барлық мемлекеттерінде сыбайлас жемқорлық көріністері көп немесе аз дәрежеде орын алуда. Дүниежүзілік банк институтымен жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша жыл сайын бүкіл әлемде 1 трлн. АҚШ доллары көлемінде сыбайлас жемқорлық қаражаты айналымы жүргізіледі, оны қабылдау бүкіл әлемде қанша пара төленетіні туралы жалпы түсінік бере алады.

Сыбайлас жемқорлық кәсіпкерлік қызмет саласында шешімдер қабылдаудың оңтайлы және тиімді дәйектілігін бұзады, саяси шешімдерді қабылдау және жүзеге асыру жүйесіндегі ішкі тұтастықты жояды. Кең мағынада, сыбайлас жемқорлық бұл демократияға қарсы, өйткені ол қалған көпшілік есебінен артықшылықтарды қоғамның аз бөлігіне ғана қамтамасыз етеді. Сыбайлас жемқорлыққа байланысты қаржы және адам ресурстарын бөлу әділетсіз, әлеуметтік көзқарас тұрғысынан және экономикалық тұрғыдан тиімсіз болып табылады. Ресурстар теріс пиғылды және тиімсіз пайдаланушылардың қолына шоғырланады, көбінесе мемлекеттің әлеуметтік, саяси және экономикалық мақсаттарына және қоғамның сауалдарына қайшы келеді.

Қоғам үшін ең қорқынышты қауіптердің бірі-қоғам мен оның жекелеген өкілдерінің («адамшылдардың», қатардағы азаматтардың) санасында сыбайлас жемқорлықтың стереотипі тек этикалық тұрғыдан қолайлы мінез-құлық стратегиясы ретінде ғана емес, сонымен қатар мінез-құлық стереотипі ретінде де одан да тереңдей түседі. Керісінше, бұл құбылыстың қоғамдық қауіптілігі

туралы түсінік жойылады. Азаматтардың түсінігінде парақорлық ретінде сыбайлас жемқорлық көріністеріне этикалық төзімділігінің төменгі шегі, ол үшін қылмыстық жаза қарастырылғаны, уақыт өте келе ұғынады. Сыбайлас жемқорлық құқықтық, қоғамдық және экономикалық институттарға деген құрметін төмендетіп, азаматтардың биліктің өкілі мен атқарушы органдарының, сот жүйесінің жұмысына деген сенімін бұзады. Жеке сектордың криминализациясы, оның ішінде ұйымдасқан қылмыс, қоғамның жұмыс істеу нормасы ретінде қабылданады [4]. Қаржы-экономикалық дағдарыстар жағдайында мемлекеттің қаржылық және саяси жүйелерінің сыбайлас жемқорлық көріністеріне қарсы тұруын төмендетеді. Әлемдік экономикада табысқа жетуіне кедергі жасай отырып, елдің бәсекеге қабілетін нашарлатады.

Бұл жағдайда сыбайлас жемқорлық қылмыстарға саяси қарсы іс-қимыл проблемаларын талдау, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің шетелдік тәжірибесін қарау осы құбылысқа қарсы күрес жөніндегі жұмыстың дәйектілігі мен тиімділігінің шарты болып табылады, оның бірінші кезеңдерінде заңнаманы жетілдіру, Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл стратегиясы мен тактикасын әзірлеу жүзеге асырылуы тиіс.

Жоғарыда айтылған мән-жайлар сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметтің шетелдік және халықаралық практикасын зерделеу, оның элементтерін Қазақстанда қолдану мүмкіндіктерін бағалау және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің отандық жағдайларға бейімделген тетіктерін әзірлеу қажеттігін айқындады.

Осылайша, зерттеудің өзектілігі анықталады:

Біріншіден, қазіргі заманғы саяси шындық құбылысы, оның ерекшеліктері, сыртқы экономикалық байланыстар мен қарым-қатынастардың детерминирленген жаһандануы және ырықтандыруы ретінде сыбайлас жемқорлықты талдау қажеттілігі.

Екіншіден, Қазақстандағы сыбайлас жемқорлықтың мазмұнын, ерекшелігі мен ерекшеліктерін анықтаудың ғылыми-практикалық маңыздылығы, сондай-ақ сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың отандық тәжірибесін ұғыну қажеттілігі.

Үшіншіден, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылды шетелдік жалпылаудың орындылығы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың тиімді әдістері мен тәсілдерін анықтау, оларды қазіргі заманғы отандық саяси практикада сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жоспарында пайдалану мүмкіндігін айқындау мақсатында.

Төртіншіден, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың жинақталған шетелдік және отандық тәжірибесін ескере отырып, мемлекеттік сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты түзету қажеттілігі.

Отандық және шетелдік ғылыми дереккөздерде және ресми құжаттарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл проблемасына ғылыми әзірлену дәрежесі соңғы уақытта аса назар аударылуда.

Әдебиеттер тізімі

1. Гуляихин В.Н. Правовая культура как объект научного исследования: методологические подходы, структура и критерии оценки // Юридические исследования. – 2013. – № 4. – С. 135-158.
2. Ерекенов Ж.Е. Гражданское право. Правовая культура. Право в Казахстане // Вестник Актюбинского университета им. С.Баишева. – Ақтобе, 2009.
3. Волков А.Н. Актуальные вопросы законодательного обеспечения противодействия коррупции // Современное право. – 2010. – № 12. – С. 1317.
4. Волженкин Б.В. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы. – СПб., 1998.
5. Долгова А.И. Криминологические оценки организованной преступности и коррупции, правовые баталии и национальная безопасность. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2011.
6. Ведерникова О.Н. Коррупция: нравственно-правовой аспект – М., 2001.

О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СВЯЗИ С МАЛОЗНАЧИТЕЛЬНОСТЬЮ ДЕЯНИЯ

Медведева А.Н.,

старший преподаватель кафедры административной деятельности
ОВД, магистр юридических наук, майор полиции

Мухлыгина Т.В.,

старший преподаватель кафедры тактико-специальной подготовки,
магистр правоохранительной деятельности, майор полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан

им. Ш. Кабылбаева

Привлечение к административной ответственности лиц, виновных в совершении административных правонарушений, представляет одной из направлений деятельности правоохрани-

нительных органов, в связи с тем, что данные правонарушения являются самыми распространенными в Республике Казахстан. Так, ежегодно, в стране регистрируется более 4 миллионов административных правонарушений [1]. В связи с этим, деятельность органов внутренних дел по защите личности, общества и государства от административной деликтности представляет важное направление в системе Министерства внутренних дел Республики Казахстан.

Административная политика в стране претерпевает постоянные изменения, однако в позиции законодателя прослеживаются две основные устойчивые тенденции. Одна из которых состоит в ужесточении административных взысканий, а также увеличении количества административных запретов. Вторая следует по пути гуманизма, так, законодатель предусмотрел ряд положений, направленных на смягчение административных санкций. В своей научной статье мы рассмотрим такое основание освобождения от административной ответственности, как малозначительность правонарушения (ст.64-1 КРКоАП) [2]. Данный институт направлен на избежание чрезмерного ограничения прав и законных интересов граждан и юридических лиц при применении административных санкций к правонарушителю.

Использование такой возможности, как освобождение лица от административной ответственности в связи с малозначительностью правонарушения, не зависит от вида (состава) совершенного правонарушения и распространяется на случаи, когда действие или бездействие физического или юридического лица, формально содержащее все признаки юридического состава не представляет существенной угрозы охраняемым общественным отношениям, что позволяет компетентному субъекту административной юрисдикции освободить лицо от ответственности, ограничившись устным замечанием.

Основным критерием малозначительности правонарушения является отсутствие в результате его совершения существенной угрозы охраняемым общественным отношениям.

В материальных составах административных правонарушений важное значение для признания совершенного деяния малозначительным имеет размер причиненного ущерба или вреда (например, незначительное повреждение имущества, для восстановления которого не требуется существенных затрат).

При формальном же составе, решение вопроса о малозначительности административного правонарушения должно базироваться на анализе всех его признаков, а также выяснении причин и условий, способствующих совершению правонарушения. В частности, необходимо обращать внимание на то, какие общественные отношения образуют объект посягательства.

В качестве критериев малозначительности совершенного правонарушения необходимо учитывать вину, обстановку совершения правонарушения, степень влияния противоправных действий или же бездействие лица, предмет или орудие совершения административного правонарушения, если таковые имеются, а также место совершения о правонарушения [3, с. 172].

Статья 64-1 КРКоАП устанавливает право, а не обязанность органа, должностного лица или судьи, уполномоченных рассматривать дело об административном правонарушении, освободить лицо от административной ответственности в связи с малозначительностью деяния с применением к нему такой меры воздействия, как устное замечание.

Объявление нарушителю устного замечания несет в себе отрицательную правоприменительную оценку административного правонарушения и свидетельствует о неотвратимости государственного реагирования на противоправное поведение. Однако никаких юридических последствий для нарушителя устное замечание не влечет, что является его главным отличием от предупреждения, предусмотренного в санкциях статей Особенной части КРКоАП в качестве основного административного взыскания, выносимого в письменной форме.

Принятие решения о малозначительности административного правонарушения и объявление лицу, его совершившему, устного замечания влечет прекращение производства по делу об административном правонарушении. Однако, на практике данный институт применяется достаточно редко. По нашему мнению, этому способствует ряд причин.

Так, в КРКоАП не дано определение понятия «малозначительность административного правонарушения». Также в законе отсутствуют и установленные критерии для определения деяния в качестве «малозначительного».

В ст. 64-1 КРКоАП говорится, что судья, орган (должностное лицо), уполномоченный рассматривать дела об административных правонарушениях, может сам принять решение о признании кон-

кретного деяния малозначительным. Однако малозначительность административного правонарушения как оценочное понятие является абсолютно неопределенным. Установление содержания данного понятия делегировано судьям, органам, должностным лицам, уполномоченным решать дела об административных правонарушениях, что, по нашему мнению, является не совсем правильным, так как в таком случае, данная норма выступает коррупциогенным фактором.

В примечании к ст. 64-1 КРКоАП говорится о том, что при решении вопроса об освобождении лица от административной ответственности учитываются обстоятельства совершения административного правонарушения, личность правонарушителя, объект посягательства, наличие вреда и его размер.

Мы же считаем, что такие обстоятельства, как личность лица, в отношении которого ведется производство по делу, добровольное устранение последствий правонарушения, возмещение причиненного ущерба не могут признаваться в качестве критериев малозначительного правонарушения ввиду того, что данные обстоятельства учитываются при назначении административных взысканий (ч. 3 ст. 55 КРКоАП).

Все это свидетельствует о том, что для соблюдения правоприменителем принципов законности и целесообразности при использовании ст. 64-1 КРКоАП требуется внесение существенных изменений в данную статью с целью конкретизации определения понятия и критериев оценки административного правонарушения в качестве малозначительного. На наш взгляд, данным требованиям отвечал бы принцип деления административных правонарушений на виды в зависимости от того, какое административное взыскание предусмотрено в санкции данной статьи КРКоАП.

Кроме того, считаем необходимым закрепить понятие «малозначительное административное правонарушение» и определить его следующим образом – это противоправное, виновное действие (бездействие) физического или юридического лица, хотя формально и содержащее признаки состава административного правонарушения, но с учетом характера совершенного правонарушения, размера вреда, тяжести наступивших последствий, степени пренебрежения требованиями формальных правил, а также роли лица, его совершившего, причинившее несущественный вред охраняемым законом общественным отношениям.

Считаем необходимым проработать вопрос о разработке методических рекомендаций по обеспечению законного порядка

освобождения от административной ответственности в связи с малозначительностью правонарушения и дальнейшем их внедрении в практическую деятельность органов внутренних дел.

Резюмируя изложенное выше, отметим, что институт освобождения лица от административной ответственности играет важную роль в производстве по делам об административных правонарушениях как средство, альтернативное назначению административного взыскания, имеющее, при определенных условиях, не менее эффективное воздействие на лицо, совершившее административное правонарушение. Поэтому установление в административном законодательстве четких, понятных для правоприменителя правил применения правовых норм данного института, может являться действенным средством в претворении в жизнь принципов справедливости, целесообразности и индивидуализации юридической ответственности.

Список литературы

1. Информация сайта Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан // <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus>

2. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 235-V.

3. Керимова С.Н. Малозначительность административного правонарушения как основание освобождения от административной ответственности // Журнал «Государственная служба и кадры. – 2019. – №2. – С. 172-175.

ХУЛИГАНСТВО КАК ВИД ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Мейлибаева Л.А.,

студент заочного обучения 1 курса факультета права и управления

Тимощук А.С.,

профессор кафедры гуманитарных и социально-экономических

дисциплин, доктор философских наук, доцент,

полковник внутренней службы

Владимирский юридический институт ФСИН России

Почти 100 лет назад Уголовным кодексом РСФСР 1922 года в ст. 176 хулиганство было выделено в качестве самостоятельного состава преступления. Статья находилась в главе о престу-

плениях против жизни, здоровья, чести и достоинства личности [1]. Позже, в УК 1926 г., хулиганство перешло в главу о преступлениях против порядка управления, УК 1960 года впоследствии отнес хулиганство к главе о преступлениях против общественной безопасности, где она находится до настоящего времени.

Несмотря на то, что объектом хулиганства является общественный порядок, состав хулиганства находится в главе, имеющей название «Преступления против общественной безопасности». Таким образом, оказывается, что общественная безопасность выступает в качестве родового образования к общественному порядку, а последний является видовым образованием, естественным образом входящим как составной признак в родовую структуру.

В современном толковании хулиганство расценивается как «грубое нарушение общественного порядка, выражающее явное неуважение к обществу, совершенное:

а) с применением оружия или предметов, используемых в качестве оружия;

б) по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или религиозной ненависти или вражды либо по мотивам ненависти или вражды в отношении какой-либо социальной группы»;

в) на железнодорожном, морском, внутреннем водном или воздушном транспорте, а также на любом ином транспорте общего пользования [1].

Для более детального знакомства с объектом хулиганства, следует особое внимание уделить понятиям общественной безопасности и общественного порядка. Точное определение общественной безопасности дано в Законе РФ «О безопасности», согласно которому – это состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от внутренних и внешних угроз.

Жизненно важные интересы – совокупность потребностей, удовлетворение которых надежно обеспечивает существование и возможности прогрессивного развития личности, общества и государства.

К основным объектам безопасности относятся: личность – ее права и свободы; общество – его материальные и духовные ценности; государство – его конституционный строй, суверенитет и территориальная целостность».

Общепризнанного определения общественного порядка как такового нет. Определение предлагается лишь в доктрине права. Общественный порядок необходимо рассмотреть как в широком, так и в узком смысле. В широком смысле – это желательный для общества итог осуществления требований социальных норм, которые конкретизированы в субъективных правах и обязанностях. Это воплощение жизни, реальное бытие этих норм, поскольку каждая из них представляет собой не только должное, но и сущее при своей реализации в адекватном поведении субъектов. Общественный порядок в широком смысле выступает как определенное состояние урегулированных социальными нормами общественных отношений, структурированных по установленному эталону.

Следовательно, общественный порядок, прежде всего, регулируется социальными нормами, к которым могут относиться не только официально-легитимные предписания, выраженные в форме законов, указов, иных императивов, содержащихся в подзаконных актах, но и правила поведения в быту, неписанные моральные этико-нормативные эталоны. Социальные нормы, регулирующие общественный порядок, регламентируют общественные отношения, предписывая субъектам определенные варианты поведения в соответствии с общепринятыми представлениями о единстве в процессе социального общения и индивидуализируя варианты поведения в виде конкретных прав и обязанностей субъектов. Общественный порядок образуется в итоге социально-нормативного регулирования общественных отношений и воплощения предписаний социальных норм в поведении субъектов.

Поскольку общественный порядок, понимаемый в широком значении, представляет собой желательный для общества конечный результат осуществления требований социальных норм, конкретизированных в субъективных правах и обязанностях, постольку нормативной основой его регулирования являются все существующие в обществе социальные нормы, объектом регулирования которых выступают все общественные отношения.

Общественный порядок в узком значении предлагается понимать как «совокупность отношений, определяющих обстановку порядка и общественного спокойствия в общественных местах, обеспечивающих достойное поведение в них граждан, нормальную работу учреждений и организаций публичного характера, а также физическую и моральную неприкосновенность личности в условиях пребывания в общественном месте».

Объективную сторону хулиганства определяют действия, которые грубо нарушают общественный порядок, выражающие откровенное неуважение к обществу. Эти действия весьма разнообразны: причинение ущерба чужому имуществу, срыв мероприятий, в которых участвует большое количество людей, причинение вреда гражданам, дебоширство в общественном транспорте и т.п. Для их квалификации они, во-первых, должны образовывать грубое нарушение общественного порядка (объективная характеристика действий) а, во-вторых, выражать явное неуважение к обществу (субъективная характеристика действий). Основным признаком объективной стороны хулиганства является еще и публичная обстановка совершения преступления: хулиганские действия совершаются либо в присутствии большого количества лиц, либо тайно, но с результатами, которые неизбежно скажутся в сознании большого количества лиц.

В целях разъяснения по поводу применения ст. 213 УК РФ пленум Верховного суда принял постановление от 15 ноября 2007 г. В документе пояснялось, что «явное неуважение лица к обществу выражается в умышленном нарушении общепризнанных норм и правил поведения, продиктованном желанием виновного противопоставить себя окружающим, продемонстрировать пренебрежительное отношение к ним». Судей обязывали указывать в приговоре, в чем именно выразилось неуважение подсудимого к социуму.

Помимо этого оружием считается любой предмет, который можно использовать для физического и психологического воздействия на лицо, «а также иные действия, свидетельствующие о намерении применить насилие посредством этого оружия или предметов», в том числе неисправное и игрушечное оружие. Нападение на лицо с любым опасным животным тоже может быть квалифицировано по пункту «а» части 1 статьи 213 как нападение с оружием.

Также необходимо подметить, что жизнь стремительно меняется, и это естественным образом влияет на возникновение новых форм и видов хулиганства и соответствующие им меры наказания. Зачастую средства массовой информации сообщают о фактах неподобающего поведения пассажиров на бортах самолетов, находящихся в воздухе, в поездах, и на других транспортных средствах. В связи с этим, в апреле 2017 г. Федеральным законом

№ 60–ФЗ в Уголовный кодекс были внесены соответствующие изменения: ч. 1 ст. 213 «Хулиганство» была дополнена п. «в»: «на железнодорожном, морском, внутреннем водном или воздушном транспорте, а также на любом ином транспорте общего пользования». В уголовное законодательство был введен абсолютно новый вид хулиганства, позволивший полиции признавать составом преступления, а не административным правонарушением действия дебоширов на общественном транспорте. Спровоцировали это участвовавшие случаи нездорового поведения пассажиров, которые наводили панику на окружающих, оказавшихся вместе в одном общественном транспорте (самолете, поезде, автобусе, электричке). Не случайно одна из авиакомпаний – «Аэрофлот» первой выступила с инициативой ввести уголовную ответственность для «авиадебоширов». Соответствующие поправки в Уголовный кодекс РФ, которые начали действовать с середины апреля 2017 года, оказались своевременной мерой для поддержания правопорядка на общественном транспорте.

Исходя из диспозиции ч. 1 ст. 213 УК РФ, хулиганство бывает двух видов. «Обычное», которому свойственен особый способ совершения преступления: хулиганские действия должны совершаться с применением оружия или предметов, которые используются в качестве оружия. Этим хулиганство отличается от других преступлений, которые совершаются из хулиганских побуждений, предусмотренных такими статьями УК РФ как п. «д» ч. 2 ст. 112 «Умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью», ч. 2 ст. 115 «Умышленное причинение легкого вреда здоровью», ч. 2 ст. 116 «Побои», ч. 2 ст. 167 «Умышленные уничтожение или повреждение имущества». Субъективная сторона такого хулиганства предполагает хулиганский мотив. Пункт «б» ч. 1 ст. 213 УК РФ предполагает ответственность за «экстремистское» хулиганство: оно необязательно должно совершаться с применением оружия или предметов, используемых в качестве оружия, однако следует установить экстремистские мотивы хулиганства.

Согласно Шанхайской Конвенции «о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом», ратифицированной РФ 10 января 2003 г., «экстремизм – какое-либо деяние, направленное на насильственный захват власти или насильственное удержание власти, а также на насильственное изменение конституционного строя государства, а равно насильственное посягательство на общественную безопасность, в том числе организация в выше-

указанных целях незаконных вооруженных формирований или участие в них» [2, ст. 1]

Противоправные деяния экстремистского характера вызывают отрицательную реакцию со стороны общества, исполнительной власти, привлекают постоянное пристальное внимание СМИ, которые нередко сами становятся средой проявлений экстремизма.

Публикации, затрагивающие вопросы межнациональных и межконфессиональных отношений, стали типичными для редакционной политики большинства ежедневных и еженедельных периодических изданий. Такие публикации оказывают существенное влияние на формирование межнациональных и межконфессиональных отношений, общественную оценку конфликтов, произошедших на национальной почве. Приходится констатировать, что большое число публикаций носит откровенно провокационный характер, во многих случаях граничащий с проявлениями экстремизма.

При этом реализация правоохранительными органами предоставленных полномочий по пресечению деятельности СМИ, нарушающих законодательство о противодействии экстремизму, вплоть до привлечения виновных к уголовной ответственности, не всегда в полной мере соответствует складывающейся обстановке.

Целью органов власти и законодателей стало создание адекватной вышеперечисленным опасностям общегосударственной системы мер борьбы с ними. Для достижения этой цели были предприняты и предпринимаются усилия по совершенствованию уголовных законов.

Список литературы

1. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 02.08.2019).
2. Шанхайская Конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом от 15.06.2001 г.
3. Уголовный кодекс РСФСР 1922 года // Собрание узаконений и распоряжений РКП РСФСР. – 1922. – 01 июня.
4. О судебной практике по уголовным делам о хулиганстве и иных преступлениях, совершенных из хулиганских побуждений: постановление Пленума Верховного Суда РФ от 15.11.2007 г. №45.
5. Лавринцев А. С. Актуальные проблемы уголовно-правовой характеристики современного хулиганства и изменения в законодательстве // Молодой ученый. – 2019. – №4. – С. 305–308 // <https://moluch.ru/archive/242/56056/>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША БАС БОСТАНДЫҒЫН ШЕКТЕУ ТҮРІНДЕГІ ЖАЗАНЫҢ ТАРИХЫ МЕН ДАМУ ИНСТИТУТЫ

Мендыбаева Д.Т.,

ҒЗО аға ғылыми қызметкері, құқық магистрі, полиция подполковнигі

Тулкинбаева Ш.Ж.,

ҒЗО аға ғылыми қызметкері, құқық қорғау қызметі магистрі,
полиция подполковнигі

Қазақстан Республикасы ІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Пенитенциарлық жүйені ұзақ мерзімді перспективалық дамытудың маңызды және басым бағыты – қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес жазалау жүйесін жетілдіру, олардың тізімін және тағайындау тәжірибесін кеңейту, қоғамнан оқшауламай үкім шығаратын мекемелер мен органдарды, сондай-ақ кадрларды дамыту, білікті мамандарды іріктеу және оқыту саясаты болып табылады.

Көптеген шет мемлекеттердің пенитенциарлық жүйелерінің тәжірибесі бас бостандығынан айыруға балама жазаларды қолдану жолында дамып келеді. Сондай-ақ, сот үкімдерін орындау мен сотталғандармен қарым-қатынас саласындағы халықаралық стандарттарға сәйкес келетіндігін сотталғандарды қоғамнан оқшауламай түзеу мүмкін болатындығын көрсетеді. Бұл ретте, әрине, бас бостандығынан айырумен байланысты емес үкімдерді тағайындау және орындау үшін заңнамалық және құқықтық қамтамасыз етуді жетілдіру талап етіледі [1].

Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы Жарлығымен бекітілген 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған Қазақстан Республикасының Құқықтық саясат тұжырымдамасының перспективалық бағыттарының бірі – қоғамнан оқшаулаумен байланысты емес жазалардың көлемін кеңейту [1].

Соңғы бірнеше жыл ішінде Қазақстан Республикасының қылмыстық-атқару жүйесінде қылмыстық заңнаманы ырықтандыру және ізгілендіру бағыты айқындалды, ол мемлекеттің пенитенциарлық саясатындағы басымдыққа айналды. Сотталғандардың қоғамнан оқшаулануымен байланысты емес жазалар көбейіп

барады, өйткені қылмыстық заңнаманы қатаңдату қылмысқа қарсы күреске және қылмыстың алдын алуға әсер етпейді. Жазаларды тиімді қолдану – онша ауыр емес ауырлықтағы және орта ауырлықтағы қылмыс жасаған адамдарға қатысты бас бостандығынан айырудың баламасы қоғамның криминализация деңгейінің төмендеуін, қылмыстық қоғамдастықтың бөлінуін және қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінде ұсталатын адамдар санының азаюын қамтамасыз етуі керек.

Бас бостандығынан айыру жазасының балама түрлерінің бірі – бас бостандығын шектеу. Жазаның бұл түрін қолдану тәжірибесінде бірқатар теориялық және қолданбалы проблемалар бар. Соттар бостандықты шектеу түріндегі жазаны тағайындауда көптеген елеулі қателіктер жібереді, бұл өз кезегінде оны орындауда қиындықтар туғызады және бұл қателіктер жеке-леген судьялардың қылмыстық заңның талаптарын тиісінше орындамағаны үшін ғана емес, сонымен қатар құқықтық реттелудегі кемшіліктерге де байланысты болып отыр. Осыған байланысты бас бостандығын шектеу түріндегі қылмыстық жазаны теориялық тұрғыдан зерттеу маңызды және өзекті болып көрінеді.

Балама жазалар туралы мәселеге келетін болсақ, бұл мәселе біраз уақыттан бері талқыланып келеді. Қазақстанда алғаш рет осы жазалар туралы туралы 1999 жылы «Қазақстандағы бас бостандығынан айырудың баламалары» атты халықаралық конференция барысында қызу талқыланған. Дискуссияда ҚАЖ мекемесіне қамауға алумен байланысты емес қылмыстық жазаны қолданудың тиімділігін арттыру және оны қалай енгізу керек деген сұрақтар туды [6].

«Балама жазалар» тіркесі заңды түрде дәл емес, өйткені бізде жазалардың біртұтас жүйесі бар және осыған байланысты «балама» жазалар жоқ. Бұл тұжырымдаманың мәні емес, адамдардың ҚАЖ мекемесіне түсуге қатысты эмоционалды қатынасы көрінбейді. Кәсіби мамандар «қоғамнан оқшауланбаған жазалар» немесе «бас бостандығынан айырумен байланысты емес жазалар» деген ұғымдарды қолдануды жөн көреді. Құқық ғылымында олар «қоғамда оқшауланумен байланысты емес, қылмыстың кінәлі адамға заңның мәжбүрлеу шарасымен, бірақ бұл іс-әрекеттің сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесіне сәйкес және жазалау мақсатына жету үшін оны тиісті түрде ауыстыру, әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сотталушыны түзеу, жаңа қылмыстардың алдын-алу сияқты мемлекеттік мәжбүрлеу шаралары» деп түсініледі [6].

Көптеген елдерде қылмыстық жазалаулардың ішінен түрмеге қамаудың балама түрлерін таңдауға бейім. Қазақстан да бұдан тыс қалмады. Қазіргі уақытта Қазақстанда қылмыстық саясатты ізгілендіруді көздейтін бас бостандығынан айыру жазаларының баламалы түрлерін тиімді пайдалану бойынша жұмыстар жүргізілуде. Бас бостандығынан айырудың баламалы жазаларының артықшылығы – сүрінген адамның қоғам алдында оқшауланбай, қоғамдық пайдалы жұмыстарды жүргізе алатын нақты мүмкіндігінің болуынан тұрады. Бас бостандығынан айыруға балама жазаларды кеңінен қолдану сотталған адамды түзеу мен сауықтырудағы қоғамның рөлінің артуына алып келеді.

Бас бостандығын шектеу – бұл сотталған адамның қоғамнан оқшаулануымен байланысты емес қылмыстық жазаның жаңа түрі. Бұрынғы қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық заңнамасында жазаның бұл түрі қарастырылмаған. Сонымен бірге, Қазақ КСР-нің 1959 жылғы Қылмыстық кодексінде бостандықты шектеуге ұқсайтын, еңбекке міндетті түрде қатыстырумен бас бостандығынан айыруға шартты түрде соттау сияқты қылмыстық-құқықтық ықпал ету шарасын қолдану мүмкіндігі қарастырылған. Оның бас бостандықты шектеуден айырмашылығы – адам бас бостандығынан айыруға сотталды, ал соңғысы шартты болды. Мұндай белгілер жазаның бір түрі ретінде бас бостандықты шектеуде жоқ.

Бас бостандығын шектеу бас бостандығынан айырудың балама жазасы болып табылады және сотталған адамға оның бас бостандығын шектейтін белгілі бір міндеттерді жүктеуден тұрады және мамандандырылған органның қадағалауымен тұрғылықты жерінде жазасын өтейді.

Бұрынғы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде 1997 жылы енгізілген өзгертулермен жазаның бұл түрі негізгі жаза ретінде де (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 39-бабының 1-бөлігі), сондай-ақ қоғамдық қызметке немесе түзеу жұмыстарына тарту, қасақана жалтару жағдайларында жазаны алмастырушы ретінде тағайындалды. Оларды өтеу ҚР ҚК-нің 42-бабының 2-бөлігі, ҚР ҚК-нің 43-бабының 4-бөлігінде қаралған. Сонымен қатар, бас бостандығынан айыру жазасының өзгертілуі кезінде, яғни жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстырылған жағдайда қолданылуы мүмкіндігі болған (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 71-бабының 1-бөлігі, 49-бабының 2-тармағы).

Бас бостандығын шектеу туралы үкім шығарған кезде сот сотталушыны келесі міндеттерді орындауға міндеттеген: қылмыстық-атқару инспекциясын ескертпестен өзінің тұрақты тұратын жерін, жұмыс және оқу орнын ауыстырмауға, белгілі бір жерлерге бармауға, бос уақытында оқу мен жұмыста болуға, тұрғылықты орындардан кетпеуге, қылмыстық-атқару инспекциясының рұқсатынсыз басқа облыстарға баруға тыйым салынған.

Сот бас бостандығын шектеуге сотталған адамға оны түзетуге ықпал ететін басқа міндеттерді орындауды қоса тағайындауы мүмкін, мысалы: маскүнемдік, нашақорлық, жыныстық жолмен берілетін аурулар, емделу, отбасына материалдық қолдау көрсету. Сонымен бірге, бас бостандығын шектеу жазасын өтеу кезеңінде соттарда сотталған адамның іс-әрекетін қадағалайтын қылмыстық-атқару инспекциясының ұсынысы бойынша сотталушыдан бұрын тағайындалған міндеттерді толығымен немесе ішінара алып тастау құзыреті болған (1997 ж. ҚР ҚК 43-бабының 1-бөлігі).

Алайда, ҚР ҚАК-нің 46-бабының 1-тармағына сәйкес, жоғарыда көрсетілген міндеттерге қосымша қылмыстық-атқару инспекциясының бақылауымен бостандығын шектеу жазасын өтейтін адамдарға:

- жазаны өтеудің тәртібі мен шарттарынан туындайтын қылмыстық-атқару инспекциясының талаптарын сақтауға;
- пенитенциарлық инспекцияда белгіленген мерзімде тіркеуге және білім беру іс-шараларына қатысуға қатысуға;
- жиырма төрт сағат ішінде қылмыстық-атқару инспекциясына жұмыс немесе оқу кестесінің өзгергені туралы хабарлауға;
- өзімен бірге жеке куәлігінің болуы керек.

Бас бостандығын шектеуге сотталған адамдардың еңбегі қылмыстық заңнамада белгіленген ережелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының еңбек заңнамасымен реттеледі (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 47-бабының 1-тармағы). Сонымен қатар, сотталған: а) қылмыстық-атқару инспекциясын ескертпестен тұрақты жұмыс орнын өзгертуге құқығы жоқ; б) қылмыстық-атқару инспекциясына жұмыс кестесінің өзгергені туралы жиырма төрт сағат ішінде хабарлауға, сотталғандарды басқа жұмысқа, оның ішінде басқа елді мекенге ауыстыру қылмыстық-атқару инспекциясымен келісу бойынша жүзеге асыру міндетті (ҚР ҚК 47-бабының 2-тармағы).

Бас бостандығынан айыру түрмеге балама жаза ретінде түбегейлі өзгеріске ұшырады.

2015 жылдан бастап жаңа Қылмыстық-атқару кодексінің енгізілуімен қылмыстық-атқару инспекциясы пробация қызметіне айналды [7].

Сонымен, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 44-бабына сәйкес, 2014 жылы түзетілген сот бостандығын шектеуге сот үкімімен бүкіл жазасын орындау кезінде (алты айдан бастап – бір жылға дейін) жергілікті атқарушы органдар анықтаған жерлерде мәжбүрлі жұмысқа тарту арқылы пробациялық бақылау орнатты.

Осы жазаға сотталған: кәмелетке толмағандар, жүкті әйелдер, үш жасқа дейінгі жас балалары бар әйелдер, үш жасқа дейінгі балаларды тәрбиелейтін жалғызбасты еркектер, елу сегіз және одан жоғары жастағы әйелдер, алпыс үш жастан асқан ер адамдар, бірінші немесе екінші топтағы мүгедектер мәжбүрлі жұмысқа тартылмайды. Егер бас бостандығынан айыру түріндегі жаза түрі бас бостандығын шектеуге ауыстырылса, ол қалған бір жылдан кем мерзімге дейінгі уақытқа тағайындалса, бұл ретте, сотталған адам мәжбүрлі жұмысқа тартылмайды. Сондай-ақ, заң шығарушы тұрақты жұмыс орны бар бас бостандығын шектеуге сотталған адамдарды мәжбүрлі жұмыстан босатылды. Жазаны өтеу кезеңінде сотталған тұрақты жұмысқа орналасқан жағдайда пробация қызметі ҚР ҚК-нің 44-бабының негізінде сотқа мәжбүрлі жұмыстан босату туралы ұсыныс жіберуге міндетті.

Бұрынғы, 1997 жылғы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес, ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасағаны үшін соттылығы бар адамдарға, әскери қызметшілерге, сондай-ақ тұрақты тұрғылықты жері жоқ адамдарға бас бостандығын шектеу қолданылмайтын. Қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес, бас бостандықты шектеу қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарға қолданылмайды, тек қылмыстық әрекет немесе әрекетсіздік үшін қолданылады.

Қылмыстық заңнаманы ізгілендіру және түрмедегі халықтың санын азайту мақсатында заң шығарушы бас бостандығын шектеуге сотталған адамдар мен шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдарға пробациялық бақылауды жүзеге асыру арқылы пробация қызметінің функцияларын кеңейтті.

Пробациялық бақылауды пробация қызметі жүзеге асырады және соттың шешімі бойынша сотталған адамның Қазақстан Республикасының 2014 жылғы Қылмыстық кодексіне енгізілген өзгерістерімен 44-бабының 2-бөлігінде көзделген міндеттемелерді

орындауын қамтиды. Сонымен бірге, қажеттілігінше, әлеуметтік және заңгерлік көмек алуға көмектеседі.

Сотталған адамның әлеуметтік және құқықтық көмек алу-дан бас тартуға құқығы бар. Бұл жағдайда бас тарту екі жақты тәртіпте тиісті актіде ресімделеді.

Әлеуметтік-құқықтық көмек алу үшін пробация қызметі әзірлеген жеке бағдарламаға сәйкес әлеуметтік-құқықтық көмек көрсететін жергілікті атқарушы органдарға жеке бағдарламаның көшірмесін жолдайды. Бас бостандықты шектеуге сотталғандарды мәжбүрлі еңбекке тартуды жергілікті атқарушы органдар Қазақстан Республикасының 2014 жылғы Қылмыстық кодексінің 57-59-баптарына сәйкес ұйымдастырады.

Жазаның бұл түрін қатайтудың новеллалары болып: біріншіден, тұрақты жұмысы жоқ сотталған адамның жазасын өтеу кезеңінде жылына 100 сағат көлемінде мәжбүрлі еңбек ету керек. Бұл норма міндеттеме емес, бірақ жазаны өтеудің шарты болып табылады; екіншіден, 2014 жылғы Қылмыстық-атқару кодексінің 11-бабында қарастырылған, Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге шығу.

Бұл нормаларды орындамау үкімнің қасақана бұзылуы болып табылады және де қалған жазаның өтелмеген мерзімін бас бостандығынан айыруға ауыстыру жауапкершілігі қарастырылған (Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 44-бабы, 2014 ж. редакцияда ҚР ҚАК-нің 68-бабы).

Пробация бақылауды тиісті деңгейде қамтамасыз ету мен бас бостандығын шектеуге сотталған адамдардың қайда екендігі туралы кез-келген уақытта ақпарат алу үшін заңмен сотталушылардың осы санатына қатысты бақылаудың электрондық құралдарын қолдану қарастырылған.

Сонымен, бас бостандығын шектеу түріндегі жаза сотталушыны мәжбүрлі еңбекке тарту туралы нормамен толықтырылды, бұл қылмыстық әрекеттен кейінгі мінез-құлықты түзетуді күшейтеді. Жазаның бұл түрінің қолдану аясы ауыр және орташа ауырлықтағы барлық қылмыстарға, сондай-ақ жаза ретінде жеті жылға дейін бас бостандығынан айыруды көздейтін ауыр қылмыстардың бір бөлігіне қолданылады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, 1997 жылы енгізілген Қылмыстық кодекспен салыстырғанда, жаза жүйесі қоғамнан оқшауламай, бас бостандығынан айырудың балама шараларына назар аударып отырып, мұқият қайта қаралғанын

атап өткен жөн. Бостандықты шектеу түріндегі қылмыстық жазаның мазмұны Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің, Қылмыстық-атқару кодексінің енгізілуіне байланысты айтарлықтай өзгеріске ұшырағаны көрінеді.

Әдебиеттер тізімі

1. 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығымен бекітілген.

2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 шілдедегі Кодексі.

3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 13 желтоқсандағы Кодексі.

4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 03.07.2014 жылғы Кодексі.

5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының 05.07.2014 жылғы Кодексі.

6. Балама жаза // <http://www.contur.kz/node/2361>

7. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі Қылмыстық-атқару кодексіне үкімдерді қоғамнан оқшауламай орындау бөлігінде енгізілген қысқаша оқиғаларды түсіндіруге арналған нұсқаулық.

ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СОВЕРШАЕМЫЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫМИ ПРЕСТУПНЫМИ СООБЩЕСТВАМИ В СФЕРЕ НЕЗАКОННОГО ОБОРОТА ФЛОРЫ И ФАУНЫ: КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Михайлова Л.В.,

кандидат юридических наук, доцент,

доцент кафедры оперативно-розыскной деятельности

в органах внутренних дел, полковник полиции

Дальневосточный юридический институт МВД России, г. Хабаровск

Преступления, связанные с незаконным оборотом флоры и фауны – это одна из старейших, но при этом неуклонно прогрессирующих, форм преступной деятельности. Для данного вида преступной деятельности характерно использование как старых способов совершения преступлений, так и совершенствование способов преступной деятельности путем использования новейшей техники и средств коммуникации, неуклонное повышение

участия организованных преступных сообществ (организаций) в их совершении.

К отличительным чертам данного вида преступности относится ее транснациональный характер, а также большой круг вовлеченных лиц – от простых собирателей и охотников до крупных корпораций, занимающихся поставками товаров; создание преступных сетей, использование коррупционных связей, ориентированность на рынок сбыта продукции (в том числе и нелегальный).

Деятельность исследуемых преступных сообществ направлена на достижение только одной цели: извлечение прибыли, при этом противоправная деятельность охватывает различные группы преступлений (незаконная охота, незаконный оборот оружия, контрабанда, незаконное пресечение границы и т.д.).

Структура и характер данного вида преступности имеет четко выраженный региональный характер, определяемый такими параметрами, как состояние окружающей среды, наличие на данной территории природных ресурсов, близость государственных границ, а также эффективность деятельности природоохранных и правоохранительных органов [2, с. 210-216.].

О неуклонном росте преступлений, связанных с незаконным оборотом флоры и фауны, свидетельствуют публикации как ученых, так и средств массовой информации. При этом обращение к официальной статистике МВД РФ говорит об обратном, так, взяв за основу период с 2015 по 2019 годы, установлено, что ежегодно их доля от общего числа зарегистрированных преступлений колеблется на уровне от 1% до 1,2% [5]. Исследования преступности в сфере экологии в других странах показывают аналогичную картину, например в Казахстане, доля экологических преступлений за исследуемый пятилетний период (2008-2013) составляла не более 0,4% от общего количества зарегистрированных преступлений, при этом основное количество преступлений приходится на незаконную добычу водных животных и растений (ст. 287), незаконную охоту (ст. 288), незаконное обращение с редкими и исчезающими видами животных и растений (ст. 290) [4, с. 194-195].

Между тем, даже поверхностный анализ приведенных данных свидетельствует о высокой степени латентности таких преступлений. В ходе исследования на это обстоятельство обратило внимание и подавляющее большинство опрошенных респон-

дентов (сотрудников правоохранительных органов, работников охотхозяйств и лесничеств), которые отметили, что регистрируется не более половины от числа реально совершаемых преступлений.

Исследуемая преступность на территории Российской Федерации имеет выраженный региональный характер. На рост числа выявленных и зарегистрированных преступлений, связанных с незаконным оборотом флоры и фауны, оказывают влияние наличие или отсутствие природных ресурсов, климатические условия, активность работы правоохранительных органов и природоохранных структур [6, с. 185.]. Подтверждение данному выводу мы находим в исследовании экологической преступности, проведенном Н.И. Кузнецовой, которая отмечает, что в регионах, богатых лесными ресурсами (Сибирский федеральный округ), превалирует рост преступлений, связанных с незаконным оборотом древесины, а в регионах традиционного рыбного промысла – рост преступлений, связанных с незаконной добычей биоресурсов (Дальневосточный и Поволжский федеральные округа). При этом браконьерство осуществляется преимущественно организованными преступными сообществами с налаженными каналами сбыта и коррупционными связями на уровне природоохранных и правоохранительных органов [3, с. 99].

Наиболее активна незаконная деятельность транснациональных преступных сообществ, занимающихся незаконной добычей и продажей диких животных, растений и их производных на территории Дальневосточного федерального округа, что объясняется непосредственной близостью округа со странами АТР. Например, повышенный спрос на дериваты (к ним относятся: продукты дикой флоры и фауны, находящиеся под угрозой исчезновения) в Китайской Народной республике (далее – КНР) вызван широким их применением в местной медицине и национальной кухне.

В деятельность данных сообществ вовлечены как лица, занимающиеся непосредственно браконьерским промыслом на территории округа, это чаще охотники-любители, владеющие огнестрельным оружием на законных основаниях, так и граждане приграничных государств, как правило, КНР. Часто при совершении преступлений ими используется автотранспорт высокой проходимости. Добытые животные и растения активно скупаются перекупщиками (как российскими, так и китайскими), размеща-

ющими объявления о покупке в средствах массовой информации и в Интернете.

Приведем пример из правоприменительной практики об изолировании транснационального преступного сообщества, действовавшего на территории КНР и Российской Федерации [7]. В 2018 году сотрудниками УФСБ по Приморскому краю во взаимодействии с правоохранительными органами КНР была пресечена деятельность транснационального преступного сообщества, состоящего из граждан Российской Федерации и КНР. Преступное сообщество было создано гражданином КНР Л., который проживал в приграничном районе провинции Хэйлуцзян КНР. Обладая организаторскими способностями и лидерскими качествами, осведомленный о том, что приобретение, хранение, перевозка и перемещение через таможенную границу Таможенного союза в рамках ЕврАзЭС, либо Государственную границу Российской Федерации с государствами – членами Таможенного союза в рамках ЕврАзЭС частей и производных особо ценных диких животных, принадлежащих к видам, занесенным в Красную книгу Российской Федерации и (или) охраняемым международными договорами Российской Федерации, в том числе добытых преступным путем, а равно огнестрельного оружия, боеприпасов, стратегически важных товаров и ресурсов, являются преступлениями. Однако, реализация таких товаров, приобретенных на территории Российской Федерации и перемещенных в КНР помимо, либо с сокрытием от таможенного контроля, приносит сверхприбыль, принял решение создать и возглавить преступное сообщество на территории КНР и Российской Федерации. В период нахождения на территории КНР им был разработан план преступной деятельности и подобраны участники преступного сообщества из числа граждан КНР. С целью исполнения своего плана Л. прибыл на территорию Российской Федерации, где привлек к участию в преступном сообществе граждан Российской Федерации. Л., помимо организации преступного сообщества, лично участвовал в подыскании и подготовке складских помещений в городах Мишань и Суйфэньхэ КНР для хранения товара, планируемого к незаконному перемещению с территории Российской Федерации. Приобретение автомобильного и иного транспорта, необходимого для доставки товара в КНР с места его получения от соучастников на территории Российской Федерации, обеспе-

чение перевозки от места получения товара в места временного хранения на территории КНР; обеспечение его последующего хранения и перемещение между складами, расположенными в разных городах КНР, обеспечение доставки товара в крупнейшие города КНР Харбин, Шанхай, Пекин, Гуанчжоу, Тайбэй, Гонконг заказчикам (покупателям). Кроме этого Л. осуществлял финансирование приобретения товара в Российской Федерации.

Граждане Российской Федерации, входящие в преступное сообщество, занимались скупкой незаконно добытых дериватов, подыскивали лиц из числа охотников и снабжали их оружием и боеприпасами, доставляемыми в Российскую Федерацию гражданами КНР. Также, в преступное сообщество входил сотрудник правоохранительных органов Т. Деятельность Т. была направлена на поддержание канала транспортировки по территории Российской Федерации, сообщение наиболее безопасных маршрутов и иных действий, на обеспечению безопасности преступного сообщества. Общая стоимость изъятого у преступного сообщества товара, подпадающего под действие конвенции «О международной торговле видами дикой флоры и фауны, находящимися под угрозой исчезновения (СИТЕС)», составила более пятидесяти миллионов рублей.

Как видно из приведенного примера, деятельность и мировоззрение участников преступного сообщества была направлена исключительно для извлечения прибыли. Стремление к извлечению прибыли от незаконной деятельности, связанной с эксплуатацией природных ресурсов, является одним из главных мотивов преступной деятельности транснациональных преступных сообществ, осуществляющих свою деятельность в исследуемой сфере. Такая деятельность является высокодоходной. Мировая торговля объектами флоры и фауны оценивается в размере от 10 до 20 млрд евро и охватывает десятки миллионов животных и растений в год, а торговля икрой рыб осетровых пород только на законных основаниях приносит 100 млн евро в год [1, с. 32]. Другой характерной чертой данного вида преступлений является глобальный характер преступной деятельности с использованием международных преступных сетей.

Транснациональный характер преступности, связанной с незаконным оборотом флоры и фауны, обязывает законодателей разных стран искать всевозможные совместные пути борьбы с

экологическими преступниками путем гармонизации действующего законодательства.

Для противодействия исследуемой преступности необходимо создать комплексную систему правового регулирования, позволяющую обеспечить неотвратимость наказания на всех этапах совершения преступления для всех участников транснационального преступного сообщества.

Подводя итог, хотелось бы отметить, что преступная деятельность, связанная с незаконным оборотом флоры и фауны, на современном этапе носит четко выраженный транснациональный характер. Эффективность борьбы с ней напрямую зависит от усилий по ее нейтрализации на всех этапах совершаемых преступлений. Важную роль здесь играет объединение усилий правоохранительных и правоприменительных органов различных государств по пресечению преступного поведения, нейтрализации всех этапов реализации преступления, планирования, незаконной добычи ресурсов, транспортировки, сбыта, отмывания доходов, полученных преступным путем. Ликвидация экономической основы деятельности преступных группировок, снижение ее доходности являются залогом успеха в борьбе с ней. Совершенствование международного законодательства в этой сфере позволит создать на уровне отдельных государств комплексную систему мер противодействия транснациональным преступным сообществам, унифицировать национальные законодательные системы.

Список литературы

1. Вийнстекерс В. Защита исчезающих видов фауны и флоры // Экологическая преступность в Европе / отв. ред. О.Л. Дубовик. – М.: Издательский дом «Городец», 2010. – С. 32.
2. Дмитренко А.П., Каблов А.М. Уголовно-правовая охрана видов дикой фауны, находящихся под угрозой уничтожения: законодательные проблемы и возможные направления совершенствования // Вестник экономической безопасности. – 2017. – N 2. – С. 210-216.
3. Кузнецова Н.И. Криминологическая характеристика экологической преступности // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2017. – N 2 (74). – С. 99.
4. Матаева М.Х., Мукашева Н.К. Анализ эффективности борьбы с экологическими преступлениями в Казахстане // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2014. – N 3. – С. 194-195.
5. Официальный сайт МВД РФ // DEljate/nost/statistics (дата обращения 27.01.2020).

6. Родионов А.В. Экологическая преступность в современной России: причины, тенденции, проблемы противодействия // Природные ресурсы Сибири и Дальнего Востока – взгляд в будущее: Материалы междунар. эколог. форума (19-21 ноября 2013 г.): В 2 т. / под ред. Т.В. Гланиной, М.И. Баумгартэна. – Кемерово, 2013. – С. 185.

7. Уголовное дело № 41802009404000006 // электронный архив Дальневосточного следственного управления на транспорте Следственного комитета Российской Федерации.

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАСТКОВЫХ УПОЛНОМОЧЕННЫХ ПОЛИЦИИ ПО ПРОФИЛАКТИЧЕСКОМУ УЧЕТУ ЛИЦ, СКЛОННЫХ К СОВЕРШЕНИЮ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Мотрович И.Д.,

доцент кафедры административного права и административно-
служебной деятельности органов внутренних дел,
кандидат юридических наук, подполковник полиции
Дальневосточный юридический институт МВД России, г. Хабаровск

Принятие в Российской Федерации Федерального закона от 23 июня 2016 г. № 182-ФЗ «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации» [2] стало ответом на необходимость обеспечения системности и единства подходов при осуществлении профилактики правонарушений, а также непрерывности, последовательности, своевременности, объективности, достаточности и научной обоснованности принимаемых мер профилактики правонарушений.

Долгое время деятельность субъектов профилактики носила разрозненный характер. Фактически правовое регулирование профилактики правонарушений осуществлялось на региональном уровне. Каждый субъект Российской Федерации принимал собственные законы по вопросам профилактики правонарушений, в которых зачастую отражались наиболее характерные для региона проблемы.

Особое место среди субъектов профилактики правонарушений неизменно занимали и продолжают занимать органы внутренних дел, что обусловлено многогранностью и разносторонностью реализуемых ими полномочий. Вместе с тем среди на-

правлений профилактики правонарушений, получивших закрепление в Федеральном законе «Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации», есть такие направления, которые составляют прерогативу органов внутренних дел – развитие системы профилактического учета лиц, склонных к совершению правонарушений, и проведение с такими лицами индивидуальной профилактической работы.

Следует отметить, что отсутствие законодательного регулирования профилактики правонарушений на федеральном уровне во многом предопределило особенности правового регулирования деятельности органов внутренних дел в этой сфере, в том числе обусловило проблемы, связанные с проведением индивидуальной профилактической работы с лицами, склонными к совершению правонарушений.

Так, предупреждение и пресечение преступлений и административных правонарушений в Федеральном законе от 7 февраля 2011 г. № 3-ФЗ «О полиции» изначально определены законодателем в качестве одного из основных направлений деятельности полиции (ст. 2) [2]. Названное правоустановление примечательно тем, что оно определило наиболее деструктивные для личности, общества и государства виды правонарушений. То есть те виды правонарушений, на которых должно быть сосредоточено внимание полиции.

Исходя из названного направления деятельности на полицию, согласно п. 4, 26, 35 ч. 1 ст. 12 Федерального закона «О полиции», возлагается обязанность проведения индивидуальной профилактической работы с лицами, склонными к совершению правонарушений [2].

Однако, законодатель в Федеральном законе «О полиции», во-первых, не конкретизировал как категории лиц, с которыми полиция может проводить индивидуальную профилактическую работу, так и основания и сроки проведения этой работы [11].

Во-вторых, в вышеназванном федеральном законе не получили закрепления определения понятий «индивидуальная профилактическая работа», «предупреждение правонарушений». Подобные вопросы регулируются другими нормативными правовыми актами [1]. Например, определение понятия «предупреждение» применительно к преступлениям приводится в Инструкции о деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений, утвержденной приказом МВД России от 17 января

2006 г. № 19 (абз. 2 п. 1) [5], а понятия «индивидуальная профилактическая работа» применительно к несовершеннолетним – в Федеральном законе «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних» (ст. 1) [1].

В-третьих, не были определены субъекты индивидуальной профилактики и их полномочия. Ответы на вопросы о том, кто непосредственно отвечает за осуществление индивидуальной профилактики, можно получить исходя из анализа федерального законодательства в области предупреждения и профилактики правонарушений и нормативных правовых актов МВД России.

Так, к числу субъектов, непосредственно ответственных за осуществление индивидуальной профилактической работы, относятся инспектора по делам несовершеннолетних [5] и участковые уполномоченные полиции [7]. Отдельно следует упомянуть подразделения по контролю за оборотом наркотиков, на которые возлагается осуществление контроля за исполнением наркопотребителями¹ возложенной на них судьей при назначении административного наказания обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ в медицинской организации и (или) учреждении социальной реабилитации [8].

Среди указанных субъектов особый интерес представляют участковые уполномоченные полиции. Это обусловлено тем, что правовые и организационные основы деятельности последних в области индивидуальной профилактики правонарушений в отличие от подразделений по делам несовершеннолетних формировались длительное время.

Так, вследствие модернизации органов внутренних дел, приведших к созданию в системе МВД России вместо милиции нового правоохранительного органа – полиции, деятельность участковых уполномоченных полиции стала регулироваться сперва Наставлением по организации деятельности участкового уполномоченного полиции, утвержденным приказом МВД России от 31 декабря 2012 г. № 1166, а затем Инструкцией по исполнению

¹ Лица, признанные больными наркоманией либо потребляющие наркотические средства или психотропные вещества без назначения врача либо новые потенциально опасные психоактивные вещества

участковым уполномоченных полиции служебных обязанностей на обслуживаемом административном участке, утвержденной приказом МВД России от 29 марта 2019 г. № 205.

Следует отметить, что в Наставлении по организации деятельности УУП особенностям проведения участковым уполномоченным полиции индивидуальной профилактической работы с лицами, склонными к совершению правонарушений, был предусмотрен отдельный раздел (VIII) [10]. В данном разделе определялись категории граждан, которые подлежали постановке на профилактический учет, а также основания и сроки постановки их на учет. При этом, если раньше в Инструкции по организации деятельности участкового уполномоченного милиции, утвержденной приказом МВД России от 16 сентября 2002 г. № 900 [9], категории граждан, в отношении которых должна проводиться профилактическая работа, приводились единым списком, то в Наставлении по организации деятельности УУП не только видоизменились категории, но и появились подкатегории.

Описанный выше подход получил дальнейшее развитие и нашел отражение в Инструкции по исполнению УУП служебных обязанностей на обслуживаемом административном участке, в которой появилось два отдельных раздела, посвященных особенностям проведения индивидуальной профилактики участковым уполномоченным полиции.

Так, согласно Инструкции по исполнению УУП служебных обязанностей на обслуживаемом административном участке участковый уполномоченный полиции:

- 1) проводит индивидуальную профилактическую работу в отношении отдельных категорий граждан;
- 2) участвует в иных мероприятиях по профилактике правонарушений:
 - а) участвует в пределах своей компетенции в осуществлении контроля за поведением отдельных лиц;
 - б) ведет список отдельных категорий лиц (п. 33,36 и 37) [7].

В первом случае индивидуальная профилактическая работа проводится участковым уполномоченным полиции со следующими категориями лиц:

- 1) в отношении которых установлен административный надзор;
- 2) освобожденных из мест лишения свободы и имеющих непогашенную или неснятую судимость за совершение тяжкого

или особо тяжкого преступления; преступления при рецидиве преступлений; двух и более преступлений, предусмотренных ч. 1 ст. 228, ст. 228³, ч. 1 ст. 231, ч. 1 ст. 234 УКРФ; умышленного преступления в отношении несовершеннолетнего;

3) допускающих правонарушения в семейно-бытовой сфере;

4) больных алкоголизмом, состоящих на учете в медицинской организации, которые в течение года два и более раза привлекались к административной ответственности за совершение административных правонарушений в состоянии алкогольного опьянения, а также по части 1 ст. 20.20 КоАП РФ;

5) больных наркоманией, состоящих на учете в медицинской организации, которым в течение года два и более раза назначено административное наказание за совершение административных правонарушений, предусмотренных статьями 6.8, 6.9, 6.9¹, частями 2 и 3² статьи 20.20 КоАП РФ;

б) совершивших административные правонарушения, посягающие на общественный порядок и общественную безопасность, при проведении общественно-политических или спортивно-массовых мероприятий.

Во втором случае участковый уполномоченный полиции:

1) участвует в пределах своей компетенции в осуществлении контроля за поведением:

а) осужденных за совершение преступления, которым назначено наказание, не связанное с лишением свободы, или наказание в виде лишения свободы условно (п. 7) [5];

б) несовершеннолетних, родителей или иных законных представителей несовершеннолетних, состоящих на учете в подразделении по делам несовершеннолетних территориального органа МВД России на районном уровне;

2) ведет список лиц:

а) освобожденных из мест лишения свободы и имеющих непогашенную или неснятую судимость³;

² В случае неприменения к лицу административного выдворения.

³ За исключением лиц, в отношении которых установлен административный надзор, а также освобожденных из мест лишения свободы и имеющих непогашенную или неснятую судимость за совершение тяжкого или особо тяжкого преступления; преступления при рецидиве преступлений; двух и более преступлений, предусмотренных ч. 1 ст. 228, ст. 228³, ч. 1 ст. 231, ч. 1 ст. 234 УКРФ; умышленного преступления в отношении несовершеннолетнего

б) страдающих психическими расстройствами, состоящих на учете в медицинской организации и представляющих опасность для окружающих;

в) граждан – владельцев оружия.

Таким образом, правовая основа деятельности участкового уполномоченного полиции по осуществлению индивидуальной профилактической работы претерпела существенные изменения. Более конкретизированными и понятными стал механизм постановки на профилактический учет и снятия с него, а также формы профилактического воздействия.

Список литературы

1. Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних: Федер. закон от 24 июня 1999 г. №120-ФЗ // Собр. законодательства Рос. Федерации. – 1999. – № 26. – Ст. 3177.

2. О полиции: Федер. закон от 7 февраля 2011 г. № 3-ФЗ // Рос. газ. – 2011. – 8 февраля.

3. Об основах системы профилактики правонарушений в Российской Федерации: Федер. закона от 23 июня 2016 г. № 182-ФЗ // Собр. законодательства Рос. Федерации. – 2016. – № 26 (Ч. I). – Ст. 3851.

4. О деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений: приказ МВД России от 17 января 2006 г. № 19 (Текст документа официально опубликован не был).

5. Об утверждении Инструкции по организации деятельности подразделений по делам несовершеннолетних органов внутренних дел Российской Федерации: приказ МВД России от 15 октября 2013 г. № 845 // Бюллетень нормативных актов федеральных органов исполнительной власти. – 2014. – № 11.

6. Регламент взаимодействия ФСИН России и МВД России по предупреждению совершения лицами, состоящими на учете уголовно-исполнительных инспекций, преступлений и других правонарушений: утв. приказом Минюста России МВД России от 4 октября 2012 г. № 190/912 // Рос. газ. – 2012. – 26 октября.

7. Инструкция по исполнению участковым уполномоченным полиции служебных обязанностей на обслуживаемом административном участке: утв. приказом МВД России от 29 марта 2019 г. № 205 // <http://www.pravo.gov.ru> (дата опубликования: 04.07.2019).

8. Об утверждении порядка организации работы в органах внутренних дел Российской Федерации по осуществлению контроля за исполнением лицом возложенной на него судьей при назначении административного наказания обязанности пройти диагностику, профилактические мероприятия, лечение от наркомании и (или) медицинскую и (или) социальную реабилитацию в связи с потреблением наркотических средств или психотропных веществ без назначения врача либо новых потенциально опасных психоактивных веществ, а также порядка учета, оформления, ведения, хранения, передачи и уничтожения необ-

ходимых для этого документов: приказ МВД России от 26 февраля 2018 г. № 111 // <http://www.pravo.gov.ru> (дата опубликования: 21.05.2018).

9. О мерах по совершенствованию деятельности участковых уполномоченных милиции: приказ МВД России от 16 сентября 2002 г. № 900 (утратил силу) // Рос.газ. – 2002. – 27 ноября.

10. Наставление по организации деятельности участкового уполномоченного полиции: утверждено приказом МВД России от 31 декабря 2012 г. № 1166 (утратило силу) // Рос. газ. – 2013. – 27 марта.

11. Мотрович И.Д., Дубчак В.А. Индивидуальная профилактическая работа участкового уполномоченного полиции с лицами, склонными к совершению правонарушений: проблемы и пути совершенствования // Административное право и процесс. – 2017. – № 2. – С. 57-63.

БАС БОСТАНДЫҒЫН ШЕКТЕУ ЖАЗАСЫНА СОТТАЛҒАН АДАМДАРДЫ БАҚЫЛАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Назышев Р.А..

қылмыстық құқық және криминалистика кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты

Наурызбаев Б.А.,

2 курс магистранты, әділет подполковнигі

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Мемлекеттің тұтастай құрылымының өміршең болуы оның адамдарының өмір сапасының биік болуынан тұратыны белгілі.

29.01.2020 жылғы мәліметіне сүйенсек, Қазақстан халқының саны 18 миллионнан сәл асқанымен, жалпы бас бостандығынан айыру орындарында отырған адамдардың саны 24076 адам, ал соңғы 28 жыл ішінде 70000-ға жуық адам бас бостандығынан айыру орындарынан босап шыққаны ресми дерек. Сонымен бірге, тек соңғы алты жылдың ішінде ҚР-ның Ішкі істер министрлігінің 12 бас бостандығынан айыру жазасын өтеу орындары жабылып отыр [1]. Бұл мемлекеттік саясат екендігі даусыз.

Соңғы жылдары елімізде криминогенді ахуал тұрақты деуге болады, жасалынған қылмыстық құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың жалпы саны шамамен жуықтас, осы ретте сот үкімдерінің саны да өз деңгейінде болуы анық. Қолданыстағы 2015 жылғы Қылмыстық, Қылмыстық-атқару кодекстерінің талаптарына сәйкес, жоспарлы түрде түрме халқының саны азаюда.

ҚР-ның Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің ресми мәліметтеріне сүйенсек, 2018 жылы бас бостандығынан айырумен байланысты емес жазаға тартылған барлығы 55171 тұлға пробацациялық бақылауда болатын болса, 2019 жылдың салыстырмалы кезеңінде бұл сан 58604-ке өсіп отыр [1].

Ал енді, тәуелсіздік алғалы бері бас бостандығынан айыру орындарынан босап шыққан шамамен 70000 адамның тағдыры қалай қалыптасты? Олар біздің қоғамымыздың бір бөлшегі болып қалуда. Бұл санға 58604 тұлға белгілі бір мерзім ішінде қосылатынын тағы да ескермеуге болмайды.

Осы ПМ-нің ресми деректерін зерделей келе, мемлекетпен бас бостандығын шектеу жазасына сотталған адамдарды бақылаудың қалай жүргізіліп отырғанына мән берейік және ол тұлғалар мемлекеттің құрамдас бөлшегі бола отырып, түзелу жолына түсті ме?

ҚР Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚК) 44-бабының 1-бөлігіне сәйкес, бас бостандығын шектеуге сотталған адамға алты айдан жеті жылға дейінгі мерзімге пробацациялық бақылау белгілеуден және оны жазаны өтеудің бүкіл мерзімі ішінде жыл сайын бір жүз сағаттан мәжбүрлі еңбекке тартудан тұрады. Бас бостандығын шектеуге сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша қоғамнан оқшауламай өтеледі. Мәжбүрлі еңбекті жергілікті атқарушы органдар қоғамдық орындарда ұйымдастырады және күніне төрт сағаттан асырылмай өтеледі. Тұрақты жұмыс орны бас немесе оқып жүрген сотталғандар, кәмелетке толмағандар, жүкті әйелдер, үш жасқа дейінгі жас балалары бар әйелдер, үш жасқа дейінгі балаларын жалғыз өзі тәрбиелеп отырған еркектер, елу сегіз жастағы және ол жастан асқан әйелдер, алпыс үш жастағы және ол жастан асқан еркектер, бірінші және екінші топтағы мүгедектер, сондай-ақ жазасы алты айдан аз мерзімге бас бостандығын шектеуге жазасы ауыстырылған сотталғандар мәжбүрлі еңбекке тартылмайды.

Демек, бас бостандығын шектеу түріндегі қылмыстық жаза сотталғанның тұрғылықты жері бойынша қоғамнан оқшаулаусыз өтеледі және оның тікелей мәні ҚР Қылмыстық-атқару кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚАК) 69-бабының 1-бөлігіне сәйкес, пробацация қызметіне жүктелген «сотталғандарға пробацациялық бақылау белгілеу» болып табылады [2].

Қылмыстық жауапкершілік шегі, оны іске асыру туралы осы жазаны қолдану және өтеу кезінде пробацациялық бақылауды

жүзеге асыру процесіне тән элементтер тұрғысынан, яғни сот белгілеген мерзім ішінде бас бостандығын шектеуді өтейтін сотталған адамның құқық шектеуі туралы айтуға болады.

Бұл жағдайда, құқықтық шектеу өзіне жүктелген міндеттердің белгілі бір жиынтығын білдіреді. Бұл ретте, ҚР ҚК және ҚАК бас бостандығын шектеуді қолдану және өтеу тәртібін регламенттейтін нормаларын, сондай-ақ «Пробация туралы» 2016 жылғы 30 желтоқсандағы ҚР-ның Заңына (бұдан әрі – пробация туралы ҚР Заңы) талдау көрсеткендей, оларға қатысты пробациялық бақылау жүзеге асырылатын адамдардың құқықтық жағдайын, бас бостандығын шектеуге сотталғандарға жүктелген міндеттерді белгілі бір топтарға бөлуге болады [3].

Мәселен, оларға жүктелетін міндеттердің бір бөлігі тікелей пробациялық бақылаудың мәнінен туындайды және олар сот шешімі бойынша белгіленеді немесе ҚР ҚАК және ҚР Пробация туралы Заңымен көзделген (ҚР ҚК 44-бабының 1-бөлігі, ҚР ҚАК 21, 66-баптары, ҚР Пробация туралы Заңының 4, 15-баптары).

Екінші бөлігінде бас бостандығын шектеу түріндегі жазаны өтеу тәртібі мен шарттарынан тікелей айқындалады (ҚР ҚК 44-бабының 2-бөлігі, ҚР ҚАК 11, 66-баптары).

Нақты адамға қатысты жүзеге асырылатын пробациялық бақылаудың негізгі мазмұны оған бас бостандығын шектеу түріндегі жаза қолдану кезінде сот қойған міндеттерді құрайды.

Мәселен, ҚР ҚК-нің 44-бабының 2-бөлігіне сәйкес, пробациялық бақылау адамның мынадай міндеттерді орындауын көздейді:

- тәртібін бақылауды жүзеге асыратын уәкілетті мемлекеттік органды хабардар етпей, тұрақты тұратын жерін, жұмыс, оқу орнын өзгертпеуге;

- белгілі бір орындарға бармауға; алкоголизмнен, нашақорлықтан, уытқұмарлықтан, жыныстық жолмен берілетін аурулардан емдеу курсынан өтуге;

- отбасына материалдық қолдау көрсетуді жүзеге асыруға міндетті.

Бірақ, сот адамның оны түзетуге және оның жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алуға «ықпал ететін» басқа да міндеттерді орындауын жүктей алады.

Демек, сот бас бостандығын шектеу түріндегі жаза қолданылған адамдарға жүктейтін міндеттерді екі кіші топқа бөлуге болады:

- ҚР ҚК-нің 44 – бабының 2-бөлігінде:

- сотталған адамды түзетуге және оның жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алуға ықпал ететін басқа да міндеттерді орындау қажеттілігі көрсетілген.

Бұл ретте бірінші кіші топтың міндеттері адамға жеке-жеке, толық көлемде, сондай-ақ олардың жекелеген жиынтығында жүктелуі мүмкін. Бұл сот қандай да бір немесе бірнеше құқықтық шектеуді осындай адамның түзелуіне қол жеткізу үшін жеткілікті деп есептей ме, жоқ па немесе сотталғанға осы мақсатқа жету үшін құқықтық шектеудің барлық кешенін жүктеу қажет деп есептей ме? дегенге байланысты [4].

Пробация қызметкерлерін немесе мемлекеттік органды хабардар етпей, тұрғылықты жерін өзгертпеу міндетіне қатысты, тұрғылықты жері деп адам тұрақты немесе басым тұратын (жеке тұрғын үй, пәтер, бөлме, жатақханадағы бөлме) орын (тұрғын үй) түсінілетінін атап өту қажет.

Бас бостандығын шектеуді өтеп жатқан сотталған адамның тарапынан құқық бұзушылықтардың жасалуының алдын алу мақсатында сот оған белгілі бір орындарға бармау міндетін жүктей алады. Бұл ретте, нақты бір мамандар мен қызметкерлердің лауазымдық міндеттері осы саладағы уәкілетті органмен белгіленеді. Бұл жағдайда ойын-сауық орындары (жәбірленушінің жұмыс орны, оқу орны, жәбірленушінің үй жайы, кейбір қоғамдық орындар, кафелер, барлар, мейрамханалар және т.б.) туралы айтылады.

Біздің ойымызша, заң шығарушы осындай орындардың тізімін мақсатты түрде айқындаған жоқ. Сот кінәлі адамның жеке басын ескере отырып, оның мінез-құлқын және жасалған қылмыстың мән-жайларын, сотталғанның мінез-құлқына дәл қандай орындарға баруды дербес анықтайды. Бұл адамдар көп жиналатын орындар (концерт немесе театр залдары, стадиондар және т.б.), үй, пәтер немесе өзге де тұрғын үй, соның ішінде жәбірленушінің де болуы мүмкін.

Маскүнемдіктен, нашақорлықтан, уытқұмарлықтан, жыныстық жолмен берілетін аурулардан емдеу курсынан өту міндеті осы міндетті осы аурулармен ауыратын және осыған байланысты арнайы емдеуді қажет ететін адамдарға жүктеуді көздейді.

Сот қажет болған жағдайларда істің нақты жағдайларын, кінәлінің жеке басын, оның отбасындағы және т. б. мінез-құлқын ескере отырып, бас бостандығын шектеу түріндегі жазаны

қолдану кезінде оған орындауды және оны түзетуге ықпал ететін басқа да міндеттерді жүктеуге құқылы.

Тәжірибе көрсеткендей, осы топқа кіретін ең көп таралған міндеттердің бірі: оқудан және жұмыстан бос уақытта тұрақты тұратын жерінен тыс жерде болуға тыйым салу болып табылады.

Әдетте, сотталған адамның тұрғылықты жері бойынша болуы тиіс уақыт 22-ден 6 сағатқа дейін белгіленеді. Сонымен қатар, сот адамның тұрғылықты жері бойынша болуы тиіс басқа уақытты да анықтай алады.

Бас бостандығын шектеуді өтеп жүрген сотталғандар белгіленген күндері пробация қызметіне тіркелу және профилактикалық әңгімелесуге қатысу үшін мерзімді келуге, сондай-ақ оның қызметкерлеріне пробациялық бақылауды жүзеге асыру үшін қажетті дұрыс мәліметтерді, түсініктемелерді және өзге де ақпаратты ұсынуға міндетті (ҚР ҚАК-нің 11-бабының 1-бөлігі, 21-бабының 2-бөлігі, 66-бабының 1-бөлігі, ҚР Пробация туралы Заңының 15-бабының 3-тармағы).

Мәселен, ҚР ҚАК-нің 66-бабының 1-бөлігінің б) тармағына сәйкес бас бостандығын шектеуді өтеп жүрген сотталғандар айына кемінде 1 рет осындай сұхбаттарға тіркелу және қатысу үшін келуге тиіс. Бұдан басқа, ҚР ҚАК-нің 11-бабының 1-бөлігінің талаптарына сәйкес олар пробация қызметінің шақыруы бойынша келуге міндетті. Әдетте, мұндай шақырулар пробациялық қызметті жүзеге асыруға байланысты мәселелер бойынша ауызша немесе жазбаша түсініктемелер беру үшін жүзеге асырылады. Бұл жағдайда шақырудың әртүрлі негіздері болады. Мәселен, бұл бас бостандығын шектеуді өтеп жатқан сотталғанның мінез-құлқына, онымен бірге тұратын адамдардың тарапынан шағым; оның жазаны өтеу тәртібі мен шарттарын бұзу фактісі туралы келіп түскен ақпарат және т. б. болуы мүмкін.

Бас бостандығын шектеуді өтеп жатқан сотталғандардың пробация қызметінің қызметкерлеріне дұрыс мәліметтер беру міндеті бойынша бұл:

а) сот жүктеген және заңда көзделген міндеттерді олардың орындауына тиісті бақылауды қамтамасыз ету,

б) жеке бағдарлама жеке тұлғаны кешенді зерделеу және нақты өмірлік жағдайды есепке алу негізінде жасалатындықтан, оларға қатысты неғұрлым тиімді әлеуметтік-құқықтық көмекті жүзеге асыру қажеттілігіне байланысты онда анықталғандай тұлға.

Бас бостандығын шектеуді өтеп жатқан сотталғандарға қатысты пробациялық бақылау өзі тағайындаған қылмыстық жаза шеңберінде жүзеге асырылатындықтан, дербес топ ретінде осы жазаны өтеу тәртібі мен шартына байланысты міндеттерді бөлуге болады:

1) сотталғандар бас бостандығын шектеу жазасын өтеудің барлық мерзімі ішінде жыл сайын 100 сағаттан міндетті түрде белгілі бір біліктілік талап етпейтін, оларды мәжбүрлеп еңбекке тарту шеңберінде тегін қоғамға пайдалы жұмыстарды орындауға міндетті. Бұл жұмыстарды жергілікті атқарушы органдар тұрғылықты жері бойынша орналасқан қоғамдық орындарда ұйымдастырады. Сонымен қатар, мәжбүрлі еңбекке: тұрақты жұмыс орны бар немесе оқуда жүрген; кәмелетке толмағандар; жүкті әйелдер және жас балалары бар әйелдер тартылмайды; жасқа дейінгі балаларды жалғыз өзі тәрбиелейтін ерлер; елу сегіз жастан және одан жоғары жастағы әйелдер және алпыс үш жастан және одан жоғары жастағы ерлер; 1 және 2 топтағы мүгедектер; 6 айдан аз мерзімге бас бостандығын шектеуге ауыстырылған адамдар тартылмайды;

2) бас бостандығын шектеуді өтеп жүрген сотталғандар жазаны өтеудің бүкіл мерзімі ішінде ҚР-ның аумағынан шықпауға міндетті. ҚР ҚАК-нің 11-бабының 5-тармағының талаптарына сәйкес, қылмыстық жазасын өтеп жатқан барлық сотталғандардың негізгі міндеті негізгі жазаны толық өтеуге немесе одан босатылғанға дейін ҚР-ның аумағынан кетпеу болып табылады;

3) бас бостандығын шектеуді өтеп жүрген сотталғандарға ҚР ҚАК-нің 66-бабы 1-бөлігінің 5)-тармағына сәйкес, олар тұратын әкімшілік-аумақтық бірліктің шегінен тыс жерге тек пробация қызметін хабардар еткеннен кейін ғана шығуға міндетті.

Заң шығарушы бұл жағдайды нақты анықтамаған, демек, бір реттік оқу немесе жұмыс, жанұя жағдайына қажеттілік тағы басқа кездерде әкімшілік-аумақтық бірліктің шегінен тыс жерге тек пробация қызметін хабардар еткеннен кейін ғана шығуға міндетті.

Бұл жағдайларда хабарлама жазбаша түрде жасалуы тиіс (ҚР ҚАК-нің 21-бабының 2-бөлігі және ҚР «Пробация туралы» Заңының 15-бабы).

4) сотталғандар үнемі өзімен бірге жеке басын куәландыратын құжатты алып жүруге міндетті. Бұл ретте, ҚР-ның 2013 жылғы

29 қаңтардағы «Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Заңының 1 және 6-баптарының ережелеріне сәйкес мұндай құжаттарға мыналар жатады: ҚР азаматының паспорты немесе жеке куәлігі; уақытша жеке куәлігі (жеке куәлігін жоғалтқан, оның жарамсыздығы не жоқтығы кезінде беріледі); шетелдіктің ҚР-да тұруға ықтиярхаты; азаматтығы жоқ адамның куәлігі; шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның шетелдік паспорты; босқын куәлігі; туу туралы куәлігі [5].

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, бас бостандығын шектеу түріндегі жазасын өтеп жатқан сотталғандардың міндеттерін мынадай топтарға бөлуге болады:

- а) сотпен белгіленетін;
- б) пробациялық бақылауды жүзеге асыру тәртібі мен шарттарынан туындайтын;
- в) бас бостандығын шектеу түріндегі жазаны өтеу тәртібі мен шарттарынан туындайтын жағдайларда жүргізілетін міндеттер.

Қорыта келе, бас бостандығын шектеуге сотталған немесе жазасы бас бостандығынан шектеу түріне ауыстырылған адамдар соттан және жазаны өтеуді қамтитын міндеттерден, сонымен бірге өкілетті органның жазаны өтеуді жүзеге асыру тәртібі мен шарттарынан туындайтыны заңмен реттелген. Оларды бұзу немесе орындамау жазаны өтеу түрінің өзгеруіне әкелетіні анық.

Сондықтан, заңшығарушымен пробациялық бақылаудың жүргізілуі кезінде жүктелген міндеттер сотталған адамың түзелуіне әкелуге ықпал жасайтынын нақты айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі

1. ҚР ПМ ресми сайты // <http://mvd.gov.kz/>.
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 ж. 3 шілдегі кодексі // <http://www.adilet.kz/>.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 ж. 5 шілдегі кодексі // <http://www.zakon.kz/>.
4. Пробация туралы: Қазақстан Республикасының; 2016 жылғы 30 желтоқсандағы Заңы // <http://www.adilet.kz/>.
5. Тұрғын үй қатынастары туралы: Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 16 сәуірдегі Заңы // <http://www.adilet.kz/>.
6. ҚР «Пробация туралы» Заңына түсіндірме / М.А. Кызылов. – Қостанай: ҚР ПМ Қостанай академиясы, 2017.

ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПОБЕГОВ: РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АСПЕКТ

Нуждин А.А.,

докторант факультета подготовки научно-педагогических кадров,
кандидат юридических наук, майор внутренней службы
Академия ФСИН России, г. Рязань

Назначение и исполнения уголовных наказаний можно назвать одним из средств борьбы с преступностью. Наиболее тяжким видом наказания было и остается изоляция человека от общества.

В разные годы в России существовали разные места заключения, изоляции: долговые ямы, церковные дома, тюремные замки, исправительно-трудовые колонии и т.д. И совершенно естественным является желание человека «вырваться» на свободу, сбежать из заключения, совершить побег.

Побег как преступление в нормативных документах России было закреплено сравнительно недавно.

В актах средневекового корпоративного права (Новгородской и Псковской судных грамотах) содержались уголовно-правовые нормы, но также без прямого упоминания о побегах из мест лишения свободы.

Примерно в XV-XVII веках уголовно-правовые нормы становятся полностью публичными и открытыми, преступления рассматриваются как деяния, угрожающие всему обществу. К нормативным актам того периода можно отнести Судебники 1497 и 1550 годов и Соборное уложение 1649 г. Но побеги в указанных документах упоминаются редко.

Отсутствие побегов из мест лишения свободы как преступления объясняется тем, что до 1401 г. в России не было мест заключения в классическом понимании и, соответственно, «бежать» было по сути неоткуда.

Во всех крупных нормативных актах так называемого Нового времени (Артикул воинский Петра I, Устав благочиния, Свод законов Российской империи 1833 г., Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г., Уголовное уложение 1903 г.) такое преступление, как побег, больше упоминается в контексте военных преступлений: побег с поля битвы, побег из воинской части, дезертирство.

В 1917 г. на политической карте мира появилось новое советское государство. Вопросы правового регулирования порядка и условия отбывания наказаний в местах лишения свободы, а также ответственность за побеги находят свое отражение уже в первых нормативных актах советской страны.

В 1918 г. Народный Комиссариат юстиции утвердил Временную Инструкцию «О лишении свободы как мере наказания и о порядке отбывания такового». В указанном нормативном акте устанавливалось создание подразделений по конвоированию, а также подразделений по охране исправительных учреждений.

Уголовный кодекс РСФСР 1922 содержал санкцию за совершения побега только в исключительных случаях: когда преступление совершалось путем подкупа, взлома помещений, повреждения имущества, применения насилия и т.д. Побег, совершаемый без угрозы причинения вреда материальным ценностям или третьим лицам, преступлением не считался, а квалифицировался как дисциплинарный проступок.

Но уже в 1926 г., с момента принятия Уголовного кодекса РСФСР, побеги перестали быть квалифицированными, и преступлением стал считаться любой побег независимо от способа его совершения. Статья 82 Уголовного кодекса РСФСР 1926 г. предписывала: «Побег арестованного из-под стражи или из места лишения свободы – лишение свободы на срок – до 3-х лет. Побег с места обязательного поселения (ссылки) или с пути следования к нему, а равно уклонение от исправительно-трудовых работ приговоренных к ссылке – замену лишением свободы на тот же срок».

В 1933 г. принят Исправительно-трудовой кодекс РСФСР, который определял политику государства в области борьбы с побегами, а так же наказаний за его совершение.

Длительное время ответственность за совершение побега из мест лишения свободы не изменялась. Только в Уголовном кодексе РСФСР 1960 г. почти полностью убран дифференцированный подход к побегам и ужесточены наказания за его совершение.

Одной из форм предупреждения побегов из мест лишения свободы можно назвать ответственность должностных лиц, которые по должности выполняют функции охраны осужденных. Но такая практика существовала лишь в 20-30-х годах прошлого века.

Уголовный кодекс РСФСР 1960 г. предусматривал ответственность за совершения побега – лишение свободы на срок до 5 лет. А если побег был сопряжен с порчей имущества или с применением насилия, то наказание уже составляло от 5 до 8 лет лишения свободы.

Стоит отметить, что на протяжении почти 70 лет ответственность за совершение побега только ужесточалась.

Но уже в Уголовном кодексе Российской Федерации (1996 г.) санкции за совершения побегов значительно снижаются. Побег из места лишения свободы, из-под ареста или из-под стражи наказывается лишением свободы на срок до 3 лет. Побег с квалифицирующими признаками наказывался лишением свободы на срок до 8 лет. В 2011 г. в статью 313 Уголовного кодекса Российской Федерации вносятся изменения и немного ужесточаются санкции за совершения побегов.

В 1990-х годах стала формироваться тяжелая экономическая и социально-политическая обстановка в стране. Эти изменения коснулись и мест лишения свободы. Как верно отмечает Орлов В.И., «контингент осужденных все более криминализируется: в колониях сейчас отбывают наказание в основном неоднократно судимые, особо опасные рецидивисты, ... лица, для которых путь исправления и осознания своей вины едва ли просматривается даже в отдаленной перспективе. Все это, несомненно, усиливает побеговые настроения» [1].

Указанный выше тезис подтверждается и исследованиями Машнина В.А.: «сложившаяся ситуация в экономике, правовой сфере, национальных отношениях активизировала преступный мир. В стране в целом, в исправительно-трудовых учреждениях в частности, в последнее время отмечается беспрецедентный рост преступности. Продолжают иметь место многочисленные факты побега осужденных. Остается устойчивой тенденция их роста. По данным статистики, в течение 1988-1991 гг. число побегов ежегодно возрастало на 24-53 %, а в 1992 г., по данным ГУИН МВД РФ (Главное управление исполнения наказаний Министерства внутренних дел Российской Федерации), их количество возросло на 50,6 %» [2].

Начиная с 2007 г., количество побегов начинает существенно снижаться (в 2007 г. – 296, 2018 г. – 104 деяния, предусмотренные статьей 313 Уголовного кодекса Российской Федерации).

В настоящее время побеговая активность осужденных и лиц, содержащихся под стражей, остается на относительно высоком уровне. В августе 2018 г. был допущен побег из мест лишения свободы, а в сентябре 2018 г. предотвращены 2 покушения на совершение побега через периметр охраняемого объекта и проникновение во внутреннюю зону с целью получения запрещенных предметов.

В 2019 г. зафиксировано 3 побега из исправительных колоний и следственных изоляторов, а также 4 попытки совершения побега из-под охраны.

С течением времени способы совершения побегов остаются прежними. Но с развитием технических средств на вооружении сотрудников уголовно-исполнительной системы появляются все новые инженерно-технические средства охраны и надзора. Совершить побег осужденному/заключенному становится все труднее, а выявить готовящееся преступление, пресечь его становится намного проще.

В заключение необходимо отметить, что побеги из исправительных учреждений или из-под стражи – достаточно сложное явление. Решить проблему только правовыми средствами не представляется возможным, иначе бы ужесточение санкций за побеги рано или поздно привело к полному искоренению рассматриваемого преступного деяния. Полностью исключить побеги осужденных/заключенных, думается, не представляется возможным. Но предупредить данное преступление, пресечь его на стадии подготовки возможно в большинстве случаев. Повышение эффективности предупреждения побегов осужденных и заключенных должно основываться не на ужесточении санкции за данное преступление, а на устранении причин и условий их порождающих.

Список литературы

1. Орлов В.И. Побег из зоны. Причина – халатность // Вестник МВД России. – 1992. – № 5. – С. 46.
2. Машнин В.А. Способы побегов из охраняемых ИТК и криминалистические методы их разоблачения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1994. – С. 3.

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ БАРЬЕРЫ ПРОДЛЕНИЯ СРОКОВ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ

Нурiev И. Н.-о.,

преподаватель кафедры уголовного процесса
Дальневосточный юридический институт МВД России, г. Хабаровск

В последнее время одной из злободневных проблем правоприменителя в лице следователя при производстве предварительного расследования является процедура продления сроков предварительного следствия. Действующий порядок продления сроков предварительного следствия предусматривает, что в случае возникшей необходимости продления сроков расследования следователю необходимо в течении 5 суток до истечения срока следствия предоставить своему непосредственному руководителю следственного органа мотивированное постановление о продлении данного срока (ч. 7 ст. 162 УПК РФ).

На практике следователем данное мотивированное постановление о продлении срока следствия выносится по различным основаниям, в основном связанным с необходимостью истребования заключения судебной экспертизы, производства допроса подозреваемого, свидетелей, потерпевших, предъявления обвинения, производства иных дополнительных следственных действий. Как верно отмечает И.В. Смирнова, опытные следователи всегда заранее предвидят объём, продолжительность и перспективу по расследуемому уголовному делу [1, с. 269].

Однако в практической деятельности органов предварительного следствия порой возникают некие трудности при продлении сроков следствия в случаях, когда до истечения срока расследования осталось менее 5 суток.

Рассмотрим следующий пример: в течение всего первоначального срока предварительного следствия, который согласно ч. 1 ст. 162 УПК РФ составляет 2 месяца, следователь производит комплекс следственных и иных процессуальных действий, направленных на изобличение лица, совершившего указанное преступление. Однако, проведя весь необходимый перечень указанных действий, установить подозреваемого, совершившего указанное преступление, в ходе следствия, составившего 1 месяц 29 суток, не представилось возможным. Следователь, выполнив

все необходимые действия и не установив подозреваемого, совершившего указанное преступление, вынужден в порядке п. 1 ч. 1 ст. 208 УПК РФ своим мотивированным постановлением приостановить предварительное следствие в связи с неустановлением лица, подлежащего привлечению в качестве обвиняемого. После чего, когда до истечения срока следствия остается менее 5 суток, в ходе предварительного следствия лицо, причастное к совершению указанного преступления, становится известным, и у следователя возникает необходимость проведения дополнительных следственных действий с целью установления всех обстоятельств совершенного преступления.

В силу четкой регламентации процедуры продления срока предварительного следствия, включающего составление мотивированного постановления за 5 суток до окончания срока расследования, следователю не остаётся никаких вариантов кроме приостановления предварительного следствия и дальнейшего его возобновления, что, в свою очередь, в ряде случаев приводит к негативным последствиям, связанным с утратой доказательств, сокрытием подозреваемого от органов предварительного следствия и, конечно же, нарушением прав участников уголовного судопроизводства на осуществление разумного срока предварительного расследования, предусмотренного ст. 6.1 УПК РФ [2, с. 37].

Подтверждением сказанного может служить уголовное дело, расследованное следователем СУ УМВД России по Хабаровскому краю, возбужденное по признакам состава преступления, предусмотренного п. «а» ч. 2 ст. 158 УК РФ, по факту совершения неустановленными лицами хищения алкогольной продукции из супермаркета «САМБЕРИ». Когда до истечения 2 месяцев предварительного следствия оставалось менее 3 суток, следователю поступила явка с повинной о совершенном преступлении от гр. П., однако ввиду невозможности продления срока следствия по вышеописанным причинам следователю пришлось указанное уголовное дело приостановить. После чего руководителем следственного органа данное постановление о приостановлении предварительного следствия было отменено, а уголовное дело направлено следователю для дальнейшего расследования. В ходе предварительного следствия гр. П. был допрошен в качестве подозреваемого, в дальнейшем ему было предъявлено обвинение [3].

Следует отметить, что в отличие от продления сроков предварительного следствия, продление срока дознания в действующем уголовно-процессуальном законодательстве не ограничивается временными рамками в части вынесения дознавателем соответствующего постановления о продлении срока дознания перед прокурором.

При возникновении указанной ситуации и при необходимости дознаватель может вынести постановление в порядке ч. 4 ст. 223 УПК РФ в любое время, естественно, до истечения срока дознания. Конечно, существуют и противники указанной регламентации продления срока дознания. Так, например, Ю.А. Ляхов пишет, что «при продлении срока дознания прокурором термин в «необходимых случаях» охватывает любую ситуацию и при продлении срока дознания прокурором формально нарушения действующего уголовно-процессуального законодательства попросту не будет» [4, с. 49]. Однако с данной позиций автора стоит не согласиться, так как на практике срок дознания у прокурора порой в разы сложнее продлить, чем срок следствия у руководителей следственного органа.

По нашему мнению, временной промежуток, связанный с составлением мотивированного постановления о продлении срока предварительного следствия, установленный в ч. 7 ст. 162 УПК РФ, достаточен для принятия решения о продлении срока следствия, однако необходимо предусмотреть исключительные случаи продления срока следствия.

С этой целью ч. 7 ст. 162 УПК РФ необходимо дополнить абзацем следующего содержания: «В исключительных случаях, связанных с установлением лица, причастного к совершению преступления, или вновь открывшихся обстоятельств в ходе предварительного расследования, следователь выносит соответствующее постановление и представляет его руководителю следственного органа не позднее 24 часов до истечения срока предварительного следствия».

Список литературы

1. Смирнова И.В. Разумность сроков предварительного расследования по сложным уголовным делам // Актуальные проблемы уголовной и уголовно-процессуальной политики Российской Федерации: материалы междунар. науч.-практ. конф. – Омск, 2011. – С. 267-271.
2. Бахта А.С., Нурiev И.Н.-о. Поведение участника уголовного судопроизводства как одна из причин нарушения разумного срока // Труды Академии управления МВД России. – 2017. – С. 36-40.

3. Материалы уголовного дела № 11901080021000255 по обвинению М.С.Г. и П.В.А. в совершении преступления, предусмотренного п. «а» ч. 2 ст. 158 УК РФ // СУ УМВД России по Хабаровскому краю. 2019 г.

4. Ляхов Ю.А. Правовая неопределенность в уголовном судопроизводстве // Российская юстиция. – 2009. – № 11. – С. 49-51.

5. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. № 174-ФЗ (с изм. по сост. на 27.12.2019) // Справ.-правовая система «Консультант-Плюс».

БАС БОСТАНДЫҒЫНАН АЙЫРУ ТҮРІНДЕГІ ЖАЗАНЫҢ ӨТЕЛМЕГЕН БӨЛІГІН ЖАЗАНЫҢ НЕҒҰРЛЫМ ЖЕҢІЛ ТҮРІМЕН АУЫСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Нуркина Ж.А.,

1 курс магистранты, әділет аға лейтенанты
Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Өткенді зерттеу қолданыстағыны тану, болашақты болжау және бағытталған тарихи процестің көрінісі ретінде әрбір ғылымның дамуы негізінде ұғыну құралы ретінде болуы қажет. Қай уақытта болса да қоғамның мәдениетін, діни саулығы көрсеткішінің бірі оның мүшелерінің өз елінің тарихи дамуына деген қарым-қатынасы болып табылады [2].

Көнеде ата-бабаларымыз қылмыс жасаған, жазаланған адамға жаза түрлерінің бірін де қолданбаған. Олар қылмыскерлерге өз заңдарын қолданған. Мысалыға, қылмыс жасаған адамды қолын артына қайырып байлап, кісе белдігін, бас киімін шешіп, тізерлетіп, бетіне күйе жағып, киіз үйдің керегесіне байлап қоятын болған. Белдік, бас киімін шешкені – жігіттік намысынан айырылғаны, тізе бүктіргені – жазасын мойындатқаны, ал, бетіне күйе жаққаны – ел алдында қара бет болғаны екен.

Одан бері көшпелі қазақтарда сот процестерін би (судья) жүргізді, ал сот процесі ауызша, көпшілік алдында жүргізілді және барлық жағдайларда адвокатураға жол берді. Тек сот әдет-ғұрыптарын жақсы білетін және шешендік өнерді меңгерген адамдар ғана билер болды. Онда дене жазасы, бас бостандығынан айыру немесе өлім жазасы, әдетте, қолданылмады, негізінен айыппұл қолданылды, мысалы, кісі өлтіру кезінде кінәлі адам күн төледі, өзге де қылмыс жасау кезінде – айып төледі.

Осылайша, біз қазақ қоғамында қылмыстық процесс Еуропа елдерінен және тіпті Ресейден өзгеше, тиісінше түрмелер мен ұқсас мекемелердің құрылысында қажет болмады деп айта аламыз. Бұл жерде құқық бұзушы, әдетте, бостандықта қалды, оған ата-аналар тәрбиелік әсер етті, яғни адамды табиғи мекендейтін ортада түзеді. Мұндай тәжірибе оң нәтиже берді. Сондықтан қазақ қоғамында адамның түзелу мүмкіндігі туралы идеяны сол кездегі көптеген ағартушы ғалымдар қолдады. Мысалы, бұл туралы Абай Құнанбаев былай деп жазды: «Мен егер закон қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім» [3].

Осылайша өткен заманның жазалау шараларына шолу жасай отырып, қазіргі қылмыстық жазаны орындау саласын айтатын болсақ, ол қылмыспен күресу саясатымен тығыз байланысты, сондықтан мемлекет жүргізіп отырған әлеуметтік саясатпен белгіленеді. Мемлекеттің саясаты көп салалы, оны шартты түрде қылмыстан алдын ала сақтандыру саясатына, қылмыстық-құқық саясатына, қылмысты өтеу саясатына, постпенитенциарлық саясатқа, қылмыстық істі жүргізу саясатына, т.б. бөлуге болады. Барлық жағдайда осы бағыттардың бәрі де мақсатына, принциптері мен стратегиясына қарай біртұтас және өзара тығыз байланысты. Дегенмен мемлекет саясатының маңызын ғылыми сұрыптау қажеттігі әр түрлі салада қылмыспен күресуді жеке-жеке қараудың керектігіне мәжбүр етеді.

Біздің бүгінгі қозғап отырған мәселеміз де қылмыстың қайталануының алдын алу мақсатында, сотталғандарды түзеу мен қоғамға қайтару, бейімдеу мақсатында жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру болып табылады.

Жазаның өтелмеген бөлігін оның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру сияқты мұндай шара алғаш рет 1960 жылғы РКФСР Қылмыстық кодексінің қабылдануымен Ресейдің қылмыстық құқығында пайда болды.

Жазаның өтелмеген бөлігін оның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру – жазаның неғұрлым қатаң түрінің орындалуын тоқтататын және неғұрлым жеңіл түрімен ауыстырылатын сотталған адамның жағдайын жақсарту мүмкіндігі.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 73-бабына сәйкес онша ауыр емес, ауырлығы орташа немесе ауыр қылмыс

үшін бас бостандығынан айыруды өтеп жатқан адамға, ол қылмыспен келтірілген залалды толық өтеген не жазаны өтеудің белгіленген тәртібін қаскөйлікпен бұзбаған жағдайда, сот жазаның қалған өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыруы мүмкін. Бұл ретте адам, өмір бойына тағайындалған жазаларды қоспағанда, жазаның қосымша түрін өтеуден толық немесе ішінара босатылуы мүмкін [1].

Кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмысты он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмаған адамға қатысты жасау жағдайын қоспағанда, осындай қылмыс, адамдардың қаза табуына алып келген, не аса ауыр қылмыс жасаумен ұштасқан террористік немесе экстремистік қылмыс, сондай-ақ қылмыстық топтың құрамында жасалған қылмыс үшін сотталған адамдарға қатысты жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру қолданылмайды [1].

Қылмыстық жазаларды орындау процесінде жүзеге асырылатын түзеу ықпалының нәтижесінде сотталған адамның жеке басының қоғамдық қауіптілік дәрежесі өзгеруі мүмкін. Әдетте, өзгерістер оны азайту жағына, яғни сотталған адамның түзелуіне қарай болады. Егер түзетуге сот тағайындаған жаза мерзімі аяқталғанға дейін іс жүзінде қол жеткізілсе, сондықтан жазалау шараларын қолдану қажеттілігі мүлдем жойылса, сотталған шартты түрде мерзімінен бұрын босатылуға жатады. Алайда, мұндай дерлік аяқталған түзетулер болмаған жағдайда да сотталғанға жазаның неғұрлым қатаң түрлерін, әсіресе бас бостандығынан айыруды қолдану қажеттігі жойылады: оны одан әрі түзету жазаның неғұрлым жеңіл түрлеріне тән құқықтар мен бостандықтарды неғұрлым күрделі шектеу жағдайларында мүмкін болады. Мұндай жағдайларда сотталған адамға жаза неғұрлым жеңіл түрге ауыстырылуы мүмкін [4].

Жазаны неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру қылмыстық жазаны өтеудің прогрессивті жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады, онда сотталғанның құқықтық мәртебесі және қолданылатын ықпал ету шараларының күрделілік дәрежесі оның түзеу жолындағы мінез-құлқына байланысты болады.

Сотталған адамның түзелу жолына қалыптасуы ретінде болатын ауыстырудың материалдық негізінен басқа, сот тағайындаған жазаның белгілі бір бөлігін іс жүзінде өтеу талап етіледі.

Заңға сәйкес сот, сотталғанның жазаны өтеу кезеңіндегі мінез-құлқын ескере отырып, жазаның өтелмеген бөлігін басқа, неғұрлым жеңіл жазамен ауыстыра алады. Бұл ретте адам қосымша жаза түрін өтеуден толық немесе ішінара босатылуы мүмкін.

Жаза мерзімінің өтелмеген бөлігін басқа, неғұрлым жеңіл жазамен ауыстырған кезде жазалардың мәні мен мазмұны туралы жалпы ережелерді басшылыққа алу қажет. Кез келген жеңіл жазамен оның қатаң түрін ауыстыруға болады. Жазаның жалпы түрін арнайы, мысалы, бас бостандығынан айырудың өтелмеген бөлігін – әскери қызметі бойынша азаматтық адамға шектеу және т. б. ауыстыруды жүзеге асыру мүмкін емес.

Жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстырудың заңдық табиғаты сотталған адамның оның неғұрлым жеңіл түрін өтеуді жалғастыра отырып, қатаң жазаны өтеуден босатылуы болып табылады. Бұл ретте ауыстыру жазаны өтеуден босатудың бір түрі болып табылады. Егер алмастыруды тек жазадан босату тұрғысынан ғана емес, сондай-ақ жазаны неғұрлым ауыр, сондай-ақ неғұрлым жеңіл жазамен ауыстыру институты тұрғысынан да қарайтын болсақ, мұндай алмастыруды осы институтқа жатқызуға болады.

Жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатудан айырмашылығы қарастырылатын ауыстыру жазадан босатудың сөзсіз түрі болып табылады. Бұл неғұрлым жеңіл жазаны өтеу кезеңінде жаңа қылмыс жасаған жағдайда осы қылмыс үшін тағайындалған жазаға жеңіл жазаның өтелмеген бөлігі толық немесе ішінара қосылуы тиіс дегенді білдіреді. Үкімдер жиынтығының ережелері бойынша жаза тағайындау кезінде ауыстырылған қатаң жаза ескерілмейді.

Жазаны неғұрлым жеңіл түріне талданып ауыстыруды қолдану сот құқығы болып табылады. Жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыруды сотталған адамның жазаны өтеу кезеңіндегі мінез-құлқын ескере отырып, сот жүзеге асырады. ҚК сотталғанның мінез-құлқы қандай болуы керектігін нақтыламайды, адамның түзелу дәрежесін немесе түзелу жолына тұрақты қалыптасуын нақтыламайды. ҚК-нің 73-бабында бір жазаны басқасына ауыстыру туралы айтылғандықтан, адамның қоғамдық қауіптілігі әлі сақталады, алайда оның мінез-құлқы оның жеке басының оң өзгерістерін куәландырады.

Жазаны дараландыру қағидаты оны орындау кезінде де қолданылады. Жаза мақсатына сот тағайындаған жаза ғана емес, сондай-ақ ол ауыстырылған неғұрлым жеңіл жаза шегінде қол жеткізілуі мүмкін. Жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру жазадан босатудың дербес түрі болып табылады. Жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру институты, сондай-ақ шартты түрде мерзімінен бұрын босату институты сияқты ізгілік қағидатын іске асыру болып табылады. Жазаның өтелмеген бөлігін ауыстыруды қолдану мемлекеттің сотталғанға деген сенім актісі болып табылады, ол өзінің мінез-құлқымен оған қатысты құқықтық шектеулер қатаң емес болуы мүмкін екенін көрсетті.

Сотталған адамды қатаң жазадан оның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыра отырып босату оған тиісті негіз болған кезде және заңда көзделген шарттар сақталған кезде мүмкін болады. Қазақстан Республикасы ҚАК-нің 162-бабына сәйкес жазаны ауыстыру үшін сотталғанның жеке басына, жазасын өтеу кезіндегі мінез-құлқына, еңбек пен оқуға деген көзқарасына мінездеме беретін деректерді қоса беретіндігі ғана көрсетіледі.

Біздің ойымызша, сотталған адамның түзелу жолына түскенін және түзеу процесін аяқтауды неғұрлым жеңіл жаза түрінің көмегімен мүмкін екендігін куәландыратын, қаралып отырған көтермелеу шарасын сотталғандарға қолдануға негіз болып табылады. Біздің ойымызша, жазаны неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру үшін негіз Қазақстан Республикасының ҚК-нің 73-бабында, біздің еліміз бірнеше жыл бірыңғай құқықтық өрісте болған ТМД-ның кейбір елдерінің қылмыстық заңнамасы бойынша заңнамалық бекітуді табу керек деп ойлаймыз. Мәселен, Беларусь Республикасының ҚК-нің 91-бабының 1-бөлігінде жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жазамен ауыстыру түзеу жолына қатаң түрде тұрған сотталғанға қолданылуы мүмкін деген ереже тұжырымдалған [5].

Бұл мәселені шеше отырып, тек өтінішті немесе ұсынысты қарау алдындағы уақыт ішінде ғана емес, сотталған адам жол берген әрбір тәртіп бұзушылықтың нақты мән-жайларын, ауырлығын және сипатын, жазалауды алып тастау немесе өтеу туралы деректерді, соңғы жаза алған сәттен бастап өткен уақытты, сотталғанның кейінгі мінез-құлқын және оны сипаттайтын басқа да мәліметтерді ескеру керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ кодексі (2020 жылғы 11.01 өзгерістермен және толықтырулармен).
2. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации / под ред. И.Л. Трунова. – М.: Изд. Эксмо, 2005. – 768 с.
3. Ойлар // <https://bilim-all.kz/quote/6310>
4. Курс уголовного права. Т. 2. Общая часть: Учение о наказании / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. – М., 2002. – 464 с.
5. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – Минск, 2018. – 304 с.

КӘМЕЛЕТ ЖАСҚА ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚЫЛМЫСТАРЫНЫҢ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

Нұридин С.Н.,

заң ғылымдарының магистрі

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Нұр-Сұлтан қ.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы – бұл кәмелетке томаған адамдар жасаған қылмыстардың жиынтығы. Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы – қылмыстың құрамдас бөлігі, бірақ сонымен бірге оның жасына байланысты ерекшеліктері бар, бұл бізге кәмелетке толмағандар қылмысының дербес түрі туралы айтуға мүмкіндік береді.

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстылық туралы түсінік белгілі бір жас шектеулерімен байланысты, 10-13 жас, 14-15, 15-16 және 17-18 жас болып бөлінеді, осы жас аралықта жасөспірімнің мінезі қалыптасып, адамның тағдыры анықталады [1].

Қазіргі таңда Қазақстанда кәмелет жасқа толмаған адамдармен жасалған 10 мыңға жуық қылмыс тіркелген, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың коэффициенті әрбір 10 мың жасөспірімге 242 қылмысты құраса, бұл қылмыстық әрекетке тартылған кәмелетке толмағандардың санының өсуін ғана емес, сонымен қатар қылмыстық істердің көп бөлігін ескере отырып, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылық құрбандарының санының едәуір артуын көрсетеді.

Қазақстан Республикасы бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің

соңғы үш жылғы статистикасына көз жүгіртсек, кәмелет жасқа толмағандардар жасаған қылмыстар [1]:

1-кесте

Жылдар	Онша ауыр емес қылмыстар	Ауырлығы орташа қылмыстар	Ауыр қылмыстар	Аса ауыр қылмыстар	Барлығы
2017	19257	78809	18486	1974	118526
2018	17657	73375	14365	1576	106973
2019	17245	58976	18623	1457	96301

Қылмыстың аумақтық ерекшелігі бойынша, қылмыс 25-30 % үлкен қалаларда жасалған. Қазіргі кезде жұмыссыздықтың салдарынан ауылды жерлерде қылмыс кең көлемде таралып отыр. Жалпы алғанда кәмелетке толмағандардың қылмысының ерлер арасында 90-95% жасалса, қыздар арасында 5-10%, кәмелетке толмағандар арасында қыз балалардың қылмыс деңгейі 3-4 есе кем. Қоғамға қауіпті қылмысты, кәмелетке толмаған балалар 16 жасқа дейін жасайды екен. Сонымен қатар, 16-17 жас аралықтарында маскүнемдікпен жасалатын қылмыстарда аз емес.

Осыдан келе кәмелет жасқа толмағандардың қылмысының көпшілік себебі:

1) ата-аналардың тәрбиесінің жеткіліксіз болуы. Жеткілікті болғанның өзінде тәрбиенің дұрыс берілмеуі. Қазіргі ата-аналардың тәрбиесі бұрынғылармен салыстырғанда мүлдем өзгеше. Нәтижесінде ата-аналар балаларына кері тәрбие береді, яғни, атап айтатын болсақ, мектептегі мұғалім мен оқушының арасындағы түсініспеушілік үлкен резонанс тудырып, аяғы ата-ана баласын мұғалімнен жоғары қойып, мұғалім мәртебесін түсірген ата-анадан қандай тәрбие өнеге талап ете аласың. Сол кезде ол жасы кәмелетке толмаған балаға тәрбие беру өте тым кеш болады. Әрине, тәрбие ошақ басынан демекші, әрбір өсіріп отырған баламыздың аузынан шыққан сөзді құптамай, ақ пен қараны ажырата білетіндей етіп, рухани тұрғыда тәрбиеленуі қажет;

2) жасөспірім баланың күнделікті қарым-қатынаста болатын ортасының дұрыс болмауы;

3) қылмыстың болу себептері мен деңгейі ортаға байланысты болып келеді. Сол себептен ата-ана баласының қандай ортада жүргендігін қадағалап, баламен көп уақытын өткізуге міндетті;

4) қоғамдағы қылмыстың артуына нашақорлық пен алкогольизм себеп болып тұр. Әрине, ішкен адам өзінің жасаған әрекетіне, мінезіне жауап беруі өте қиын және ол мас күйінде ненің дұрыс, ненің бұрыс екенін тіпті ойламайды. Сондықтан аталған мәселені шешпейтін болсақ, жасөспірімдер арасындағы қылмыстың санын азайту мүмкін емес;

5) құқық қорғау органдарының заңсыздық мәселесі. Қылмыс жасаған жасөспірімді жарияға жар салмай, жедел түрде заңды шара қолдану орнына, тыныш қана жауаптылықтан босатып жіберетіндері, өсіп келе жатқан жас ұрпаққа берер сабағы қандай? Құқық қорғау органдары, құқық бұзушылық жасаған жасөспірімнің дұрыс жолға түсуіне және қылмысты қайта жасамауына себепкер болатын органның бірі емес пе?

6) біздің қоғамдағы жастар өз уақыттарын бос және тиімсіз пайдаланады. Жастардың бос уақытын тиімді пайдалану үшін мемлекет тарапынан көп көңіл бөлсе, жасап жатқан жағдайы жеткіліксіз болғандықтан, біздің жастар әр-түрлі қылмыстарға барып отыр.

Жалпы, баланың қалыптасу кезеңінде оған әр түрлі жағдайлар мен факторлар әсер етсе, ол ең алдымен оның көзқарасына, қызығушылығына, икемділігіне өз нәтижесін беріп, қатынас сезім, көңіл-күйін қалыптастырады. Осылардың деңгейінде бала бойындағы белгілі бір сипаттық белгілер мен жеке басының жақсы, жаман жақтары дамиды.

Жоғарыда кәмелет жасқа толмағандардың қылмысқа бару себептерін көрсеттік, алайда осы тізім ғана себеп екендігін білдірмейді. Бүге-шігесіне дейін жаза берсек, санына жету мүмкін емес.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің 2019 жылы Қазақстан Республикасында кәмелет жасқа толмағандармен жасалған құқық бұзушылық бойынша статистикасына жүгінсек, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде көрсетілген келесі қылмыстар тіркелген [2]:

1. Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылық бойынша 535 қылмыс тіркелген.

2. Отбасына және кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша 10 қылмыс тіркелген.

3. Адамның және азаматтың конституциялық және өзге де құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша 60 қылмыс тіркелген.

4. Бейбітшілікке және адамзат қауіпсіздігіне қарсы қылмыстар бойынша 4 қылмыс тіркелген.

5. Мемлекеттің конституциялық құрлысының негіздеріне және қауіпсіздігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша 2 қылмыс тіркелген.

6. Меншікке қарсы құқық бұзушылықтар бойынша 6399 қылмыс тіркелген.

Осы жоғарыда көрсетілген статистикаға қарап отырсақ, Қылмыстық кодексте көрсетілген құқық бұзушылықтардың көпшілігін кәмелет жасқа толмағандар жасағанын көріп отырмыз.

Бұған не себеп? – деген үлкен ой туады. Жас ұрпақтың жарқын өмірі, мақсат қойған болашағы қайда қалды. Еліміздің үміт артып отырған жастарымыз неге мұнша сезімге берілгіш, қиындыққа психология жағынан тез сынып қалатын, түрлі алып-қашпа әңгімелерге сенгіш ұрпақ болып бара жатыр? Осы жағдайдың алдын алу үшін, әрине, шаралар жоқтың қасы емес, қажет десеңіз криминология ғылымы тап осындай қылмыстардың жолын кесіп, болдырмауға түрлі теориялық тұрғыдан анықтама берген. Қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және қылмыстық-атқару құқықтары ғылымдары қылмысты әр түрлі қырынан қарастыруға тырысса, криминология ол мәселелерді емес, қылмыстылық атты құбылысты зерттейді.

Баланың ойына құқық бұзушылық әрекеттердің келуі ата-ананың өз баласының алдында беделі жоқтығын көрсетеді. С. Остроумовтың жүргізген анкеталық сұрақтарына жауап берген балалардың 40% ата-анасына немқұрайлы қарайтынын білдірсе, 67 %-ы қорыққандарынан ғана тіл алатынын, 42% – ата-анасынан ешқандай адамгершілік көрмейтіндіктерін, 2,5% сескенгендіктен ғана сыйлайтынын айтқан.

Қорытындылай келе, кәмелет жасқа толмаған жасөспірімдердің қылмыстарын қоғамымызда болдырмау үшін, ең алдымен отбасындағы тәрбиені дұрыстауымыз қажет. Қазақстан Республикасының «Баланың құқықтары туралы» (2010 ж. 23 қараша №354-IV) Заңының 4-бабында көрсетілгендей: тегіне, нәсіліне және қай ұлтқа жататындығына, әлеуметтік және мүлкітік жағдайына, жынысына, тіліне, біліміне, дінге көзқарасына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына, балаға және ата-анасына немесе басқа заңды өкілдеріне қатысты өзге де мәнжайларға қарамастан, барлық бала тең құқықтары қорғалып,

болашақ ұрпағымызға деген сенімділігіміз нық болсын. Қылмыс болмасын десек, алдымен рухани құндылықты жоғалтпай, әр жасаған әрекетіне есеп бере алатын ұрпақ тәрбиелеуіміз қажет. Балаға өз тіліңмен емес, өз тілімен сөйле демекші, барлық нәрсе тәрбиеден басталады [3].

Әдебиеттер тізімі

1. Кудрявцева В.Н. Криминология. 4-изд. – М.: Норма, 2009. – С. 556-557.
2. Отчет зарегистрированных преступлений и результатах деятельности органов уголовного преследования за 12 месяц. 2017, 2018, 2019 гг. // <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus>
3. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы (ҚР 23.11.2010 ж. № 354-IV Заңмен енгізілген толықтырулармен).

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ СУБЪЕКТІЛЕРІ РЕТІНДЕ

Пиштаев Р.К.,

1 курс магистранты, полиция аға лейтенанты

Қалқаманұлы Д.,

ПО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы,

полиция майоры

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясы

1995 жылғы Қазақстан Конституциясы жас мемлекеттің жүріп өткен жолын белгілеп, егемен тәуелсіз мемлекеттің одан әрі даму бағытын анықтады [1].

Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2030: барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы» атты Қазақстан халқына Жолдауының үшінші ұзақ мерзімді басымдығында:

- сот билігі мен құқық қорғау органдарын реформалауды жандандыра түсуді;

- заңның шексіз үстемдігін белгілеуді және заңды орындайтын азаматтарды қылмыстан қорғауды, бұған керісінше, билік пен заңның бар күшін заңсыз жолмен, шалқып өмір сүретіндерге қарсы қолдануды анықтайды [2].

Әрине, бұл құқық қорғау органдарының, оның ішінде ішкі істер органдарының (полицияның), әкімшілік-құқықтық қатынастарын дамытуға және жетілдіруге тікелей әсер етеді. Жоғарыда аталған басымдық жыл сайынғы жолдаулардың барлығында қамтылған және мұндай реформа мемлекетіміздің барлық құқық қорғау тетігін қамтитын түбегейлі өзгерістерді болжайды. Құқықтық мемлекет жолындағы іс-әрекет заңдылық пен құқықтық тәртіпті түбегейлі нығайтумен де, сондай-ақ заңның әрпі мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын шектейтін нормаларды дәл және мүлтіксіз сақтаумен де тығыз байланысты.

Азаматтардың құқықтары қандай да бір тәсілмен кемсітілетін жағдайда, мемлекет оны қорғауға кепілдік беруге міндетті. Сот қорғауының кепілдігі, бұл құқықты өзге де заңнамалық актілерде бекіту және ол қорғауды жалпы қамтамасыз етеді.

Республикада адам, оның құқықтары мен бостандықтары жоғары құндылық болып табылатын құқықтық мемлекет құру міндеті, бүкіл құқықтық жүйені, оның ішінде құқық қорғау және сот органдарының қызметін реформалау қажеттілігін негіздей түседі.

Бұл міндеттерді шешу қолданыстағы заңнама нормативінің сапалы мазмұнымен және құқықтық қатынастардың ашықтығымен тікелей байланысты. Қазақстан Республикасы Президентінің 2002 жылғы 20 қыркүйектегі №949 Жарлығымен мақұлданған Қазақстан Республикасының Құқықтық саясат тұжырымдамасы құқықтық реттеудегі олқылықтарды толықтыру және оны қоғамдық өмірдің аса маңызды салаларында тереңдету арқылы қолданыстағы заңнама нормаларын одан әрі жетілдіру қажеттігін көрсетті. Сонымен қатар, заң шығарушының алдында сілтемелік нормалардың санын батыл азайту және заңдарды оңтайлы нақтылау талабы белгіленген [3].

Құқықтық тәртіпті, қоғамдық қауіпсіздікті, меншік құқықтарын, азаматтардың өзге де құқықтары мен бостандықтарын белгілеу және қорғау қызметі мемлекеттің негізгі ішкі функцияларының бірі болып табылады [4, б. 37].

Қазақстан Республикасын демократиялық, құқықтық мемлекет ретінде қалыптастырудың қазіргі заманғы жағдайында мемлекеттілікті дамытудың маңызды бағыты еліміздің құқық қорғау органдарының барлық жүйесін жетілдіру болып табылады.

Ішкі істер органдары (полиция) құқықтық тәртіп күштерінің орталық буындарының бірі саналады. Бұл құқық қорғау органдарының көптеген жасағы ғана емес, сонымен қатар ішкі істер органдарының (полицияның) жұмысы іс жүзінде барлық қазақстандықтардың өмірлік маңызды мүдделерін күнделікті қозғайды. Бұл «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» ҚР 2014 жылғы 23 сәуірдегі Заңымен олардың алдына қойылған міндеттерге байланысты. Мәселен, осы Заңның 4-бабында келесілер көрсетілген:

1. Қазақстан халқына қызмет етуге арналған ішкі істер органдары қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында мынадай міндеттерді жүзеге асырады:

- 1) құқық бұзушылықтың алдын алу;
- 2) қоғамдық тәртіпті сақтау;
- 3) қылмысқа қарсы күрес;
- 4) қылмыстық жазаларды және әкімшілік жазаларды орындау;
- 5) төтенше жағдайлардың алдын алу және жою, өрт қауіпсіздігін қамтамасыз ету, азаматтық қорғанысты ұйымдастыру.

2. Ішкі істер органдарына өзге міндеттер Қазақстан Республикасының заңдарымен және Қазақстан Республикасы Президентінің актілерімен жүктеледі (2-бап) [5].

Жалпылық сияқты белгіге ие бола отырып, ішкі істер органдарының қызметі заңдылық, дара басшылық, ішкі істер органдары жүйесінің бірлігі, жариялылық, құқық қорғау және басқа да мемлекеттік органдармен, лауазымды тұлғалармен, ұйымдармен және азаматтармен өзара іс-қимыл қағидаттарына бағынады. Сонымен қатар, ішкі істер органдарының өздері заң шығарушы қойған міндеттерге бағынатын қатаң жүйені ұйымдастырады. Соның нәтижесінде ішкі істер органдарының жүйесі басқа да полицияның алуан түрлерін, соның ішінде әкімшілікті құрайды.

Заң шығарушының жергілікті полиция қызметінің құруына негізінен екі жағдай себеп болды. Біріншіден, азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сенімді қорғауды қамтамасыз ету, қылмыстың өсуі аясында жалпы мемлекеттік мүдделерді қамтамасыз ету міндеті жедел-іздістіру қызметімен айналысатын, ауыр қылмыстарға қарсы күрес жүргізетін полиция бөлімшелерін басқаруда орталықтандырылған бастауларды күшейтуді талап етті. Екіншіден, полицияның халыққа жақындауы полиция жұмысында жергілікті жағдайларды

барабар және уақытылы ескеруге, сондай-ақ оны қажетті ресурстармен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Әдетте, құқылы жақтың жай-күйі оған қарама-қарсы тараптың міндеттерін үйлестіретін құқықтар жиынтығының тиістілігінен және керісінше көрінеді.

Жоғарыда аталған әкімшілік құқықтық қатынастардың құрылымы тұрғысынан, оның субъектілерінің қарсы тұруы олардың құқықтық байланысын білдіреді. Сондықтан да біз полицияны әкімшілік құқықтық қатынастардың субъектісі ретінде, атап айтқанда, орталық атқарушы органның құрылымдық бөлімшесі – ҚР ПМ және сонымен бірге әкімшілік құқықтық қатынастардың дербес атқарушы және өкімдік субъектісі ретінде әкімшілік полицияның құқықтық жағдайын ашу тұрғысында қараудың болашағы бар деп түсінеміз.

Әкімшілік полицияны әкімшілік құқықтық қатынас субъектісі тұрғысынан қарау кезінде оның ішкі істер органдарының жалпы жүйесіне қатынасы ескерілді. Сонымен қатар әкімшілік полицияға, оны ішкі істер органдарының басқа элементтерінен де, атқарушы билік органдарының барлық жүйесінен де ерекшеліктін айрықша ерекшеліктер тән. Осыған байланысты оны әкімшілік құқықтық қатынастардың субъектісі ретінде талдау, негізінен, осы ерекшеліктерді анықтауға бағытталатын болады.

Атқарушы органдардың құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету саласындағы өкілеттіктері Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде бекітілген. Мәселен, Қазақстан Республикасының Үкіметі өкілеттігінің осы саладағы жалпы сипаттамасы Қазақстан Республикасы Конституциясының 66-бабының 1)-тармағында бекітілген және «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы № 2688 Конституциялық Заңының 9-бабында нақтыланды [6], оған сәйкес ҚР Үкіметі құқықтық реформаны жүзеге асыруды қамтамасыз етеді; азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сақтау және қорғау, заңдылық пен құқықтық тәртіпті, республиканың қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетін, республиканың аумақтық тұтастығы мен мемлекеттік шекарасын қорғауды қамтамасыз ету жөніндегі шараларды әзірлейді және іске асырады.

Дәл осы атқарушы билік жүйесіне құқық қорғау қызметі факультативтік емес, негізгі құқық қорғау органдары деп ата-

латын мемлекеттік құрылымдардың көпшілігі кіреді. Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде «құқық қорғау органдары» ұғымы өзінің жеткілікті айқын және бірыңғай анықтамаларын алған жоқ, бұл ғалымдардың арасында осы терминге қатысты көптеген дау тудырды және туындатуын одан әрі жалғастырып келеді [7, б. 89].

Құқық қорғау органдары құқық қорғау жүйесінің орталық буыны болып табылады. «Құқық қорғау органдары» ұғымы туралы заң әдебиетінде бар көзқарастарды талдау [8, б. 64] кең және тар мағынада түсіндірмелердің болуын көрсетеді.

Жалпы алғанда, құқық қорғау органдарына сот, прокуратура, милиция, әділет, мемлекеттік қауіпсіздік органдары, төрелік, нотариат, халықтық бақылау органдары, ведомстволық инспекциялар және т.б. жатқызылды. Мұндай түсінік өткен ғасырдың 80-ші жылдарында болған, ал 90-шы жылдардың соңында бұл тізімнен сот құқық қорғау қызметін емес, әділ сот қызметін атқаратын орган ретінде шығарылды [9, б. 94-99].

2011 жылғы 6 қаңтарда «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының қабылдануына байланысты мемлекеттік бюджетті жыл сайын қалыптастыруға Қазақстан Республикасы құқық қорғау органдарының басқа жіктемесін беруге мүмкіндік берді.

Құқық қорғау қызметі субъектілерінің, оның ішінде әкімшілік полицияның қатарынан арнаулы құқық қорғау органдарын негізді түрде бөлу теориялық тұрғыдан ғана емес, практикалық тұрғыдан да қажет. Белгілі бір құқық қорғау органдарын арнайы топқа бөлуді негіздеуге құқық беретін негізгі белгілер, азаматтардың және олардың бірлестіктерінің конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғауға бағытталған олардың құзыретіне байланысты. Алға қойылған міндеттерді орындау үшін бұл арнайы құқық қорғау органдарының мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын, оның ішінде арнайы құралдарды, дене күші мен қаруды қолдану жөніндегі; құқық тәртібін және қылмысқа қарсы іс-қимылды қамтамасыз ету мүддесінде жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыру жөніндегі ерекше құқықтары бар.

Қазіргі уақытта тиісті нормативтік құқықтық актілерде құқық қорғау органының мәртебесін нақты және анық бекіту қажеттігі байқалады. Бұл мәселені шешу мемлекеттік құрылымдарға мемлекеттік мәжбүрлеуді, жедел-іздістіру қызметін жүзеге асы-

ру құқығын берудің жеткілікті жүйеге келтірілмеген процесін катаң реттеуге, сондай-ақ анықтау жүргізу құқығы берілген субъектілердің шеңберін кеңейту қажеттілігін негіздеуге тырысуға мүмкіндік берер еді.

Полиция, кезінде Ф. Энгельс атап өткендей, мемлекет секілді ескірген [10, б. 4]. «Полиция» – грек сөзі. Бірақ көптеген ғасырлар бойы «полиция» сөзі мемлекеттің белгілі бір органы емес, мемлекеттің қызметін белгіледі. Мемлекеттің орталығы қала болды, яғни барлық мемлекетшілік істер полисте шешілді.

Орта ғасырларда Германияда, мемлекеттің сыртқы қызметіне қарағанда, яғни саясат ішкі басқару қызметін белгілеу үшін «полиция» сөзі болып қайта құрылған «полития» терминін таңдап алды, сондықтан орта ғасырлық неміс қалаларын мекеме ретіндегі полицияның отаны деп санауға болады.

Ресейде полиция мекемелерінің қалыптасуы мен дамуы Батыс Еуропа елдеріндегі сценарий бойынша жүргізілді, неге десеніз, XVIII ғ. басынан бастап еуропалық, ең алдымен неміс тәжірибесін және мемлекеттік басқару саласындағы ғылыми идеяларды белсенді алу және ресейлік жағдайларға бейімдеуге тырысу жүзеге асырылды. Тұрақты полиция құрылған сәттен бастап, мемлекеттің полиция қызметінің кең және бір мағыналы түсіндірілмеуіне байланысты, оның бөлімшелерінің функциялары мен қызметі жалпы және болжалды анықталды. Полицияны «әр түрлі ішкі зұлымдықты болдырмау мақсатында құрылған, сан алуан міндеттер үшін қойма орны» деп ащы әзілмен сипаттаудың мәні бар. Бұл бағалаулар Ресей империясының полициясы мен кеңес милициясының және ішінара посткеңестік кезеңнің ұйымдастырушылық-құқықтық құрылысының тарихын растайды.

Мысалы, XVIII ғ. соңында Ұлы Петрдің басшылығымен жүргізілген полиция істері саласындағы қайта құрулардың, олардың ұйымдастыру құрылысы жолында алға қарай үлкен қадам басқанына қарамастан, сонымен бірге әлсіз жақтары да болды. Ең алдымен, олар полицияға полиция қызметіне тікелей қатысы жоқ бірқатар міндеттерді жүктеді. Мәселен, полицияға өте кең өкілеттілік берген «әкімшілік жазаларды» орындаудан басқа, ол төменгі сатыдағы сот билігінің органы да болды. Оған шарапты дайындау мен сатуды бақылау, теңіз жарасының таралуына және малдың өлуіне қарсы шаралар қабылдау, бекетті бақылау және т.б. міндеттер жүктелді. Сонымен қатар, сол

уақыттағы заңнамалық актілер полицияның өте күрделі және әр текті міндеттерін атап көрсете отырып, оларды орындаудың шаралары мен тәсілдерін жиі көрсетпеді.

1810 жылғы 25 шілдедегі «Әрбір Басқармаға тиесілі міндеттерді белгілей отырып, мемлекеттік істерді маңызды Басқармаларға бөлу туралы» Жоғары Манифестте [11, б. 86] барлық мемлекеттік істерді «атқарушылық тәртібінде» бес әр түрлі бөлікке бөлу қарастырылды:

Сыртқы қатынастар.

Сыртқы қауіпсіздікті басқару.

Мемлекеттік үнемдеу.

Азаматтық және қылмыстық соттың құрылымы.

Ішкі қауіпсіздікті басқару.

Ішкі қауіпсіздікті басқару саласындағы өкілеттіктерді жүзеге асыру жаңадан құрылған Полиция министрлігіне жүктелді. Жаңа министрлікті жүргізу мәселелерін екі үлкен топқа бөлуге болады. Біріншісі, медициналық және карантиндік, азық-түлік, қалалық және ауылдық қосалқы дүкендерді құру және жүргізу, қатынас жолдарының қауіпсіздігі, цензуралық қондырғылар мен мемлекеттік қамқорлық мекемелері (ауруханалар, қайырымдылық үйлері және т.б.) бойынша істерді жүргізетін мекемелерге басшылық жасау.

Осы тарихи оқиғалардан кейін 1992 жылғы 23 маусымда Қазақстан Республикасының Президенті «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Заңға қол қойды. Бұл оқиғалар Қазақстанның ішкі істер органдарының (полицияның) қалыптасуы мен дамуының қазақстандық мемлекеттіліктің қалыптасуы мен дамуымен тығыз байланысын көрсетеді.

Қазақстан полициясы ұйымының әлеуметтендірілген үлгісіне көшу үшін, бірінші кезекте, басқаруды шамадан тыс орталықтандырудан және қоғамдық бақылаудан жабудан бас тарту; қызметтік іс-әрекеттің барлық түрлеріне қолданылатын милитаризациялаудың жоғары деңгейі; әдетте, заңмен реттелетін, оларды полиция қызметкерлерінің кеңейте түсіндіруі үшін мүмкіндік беретін заңға тәуелді актілермен ғана емес, өкілеттіктің өте кең көлемі қажет; ҚР ІІМ азаматтық қоғам және халықтың өзін-өзі басқару институттарын ескерместен, елдің барлық аумағында құқық тәртібі күштерінің құрылысына монополиялық құқық беру.

Әкімшілік құқық қатынастары жүйесіндегі ішкі істер органдарының (полицияның) теориялық-құқықтық мәртебесінің тағы бір элементі олардың қызметінде жария мүдделердің және олардың мәртебесінде жариялылықтың болуы болып табылады.

Әкімшілік функцияларды жүзеге асыру кезінде әкімшілік-құқықтық және әкімшілік-процессуалдық қатынастар туындайды, олардың міндетті қатысушысы әкімшілік құқық пен процестің жария-құқықтық табиғатына байланысты мемлекеттік билік өкілі, ішкі істер органының өкілі болып табылады.

Қазақстан Республикасы ҰҒА академигі Ғ.С. Сапарғалиев былай деп жазады: «Қазақстан Республикасының Конституциясында адамның, азаматтың, мемлекеттік және қоғамдық құрылыстың мәртебесі ғана емес, сондай-ақ стратегиялық құқықтық идеялар да анықталған. Бұл, атап айтқанда, Қазақстан Республикасының өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтыратыны туралы Конституцияның ережесінде көрсетілген [12, б. 3-4].

Полицияның әкімшілік құқықтық қатынастарының тарихи талдауы құқықтық мемлекет те, азаматтық қоғам да барлық уақытта –қазір де, ертең де, алыс болашақта да полициясыз өмір сүре алмайтынын көрсетеді.

Бұл зерттеудің өзектілігі елдегі қаржы дағдарыстарының криминогендік жағдайға ықтимал ықпалымен байланысты. Бұл жағдайда мемлекет саясатын әлеуметтік-экономикалық қана емес, сондай-ақ құқық қорғау саласында да түзету талап етіледі. Ішкі істер органдары (полиция) жүйесіндегі ең осал буын әкімшілік (жергілікті) полиция болуы мүмкін, бұл, әрине, полицияның әкімшілік құқықтық қатынастарына әсер етеді.

Полицияның әкімшілік құқықтық қатынастарын жетілдіру жаңа қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайларға сәйкес, азаматтық қоғамның демократиялық қағидаттарын нығайту мүддесінде, қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі шынайы талаптарды ескере отырып, ҚР ПМ жүйесін ұйымдастыру және құрылымдық-штаттық қайта құру жолымен жүзеге асырылуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданды (10.03.2017 жылғы өзгерістермен және толықтырулармен).

2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан- 2030: барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы: Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. – 1997. – 11 қазан.

3. Қазақстан Республикасының Құқықтық саясат тұжырымдамасы // Егемен Қазақстан. – 2002. – 3 қазан.

4. Харитонов А.Н. Государственный контроль над преступностью: (теоретические и правовые проблемы): монография. – Омск: Изд-во ОЮИ МВД РФ, 1997. – 240 с.

5. Об органах внутренних дел Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 года.

6. О правительстве Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 18 декабря 1995 года № 2688.

7. Мушкет И.И., Хохлов Е.Б. Полицейское право России: проблемы теории. – СПб., 1998. – 689 с.

8. Кондратов Б. Милиция: правовой статус и функции // Законность. – 1992. – №6/7. – 64 с.

9. Малый А.Ф. Государственная власть как правовая категория // Государство и право. – 2001. – №3 – 198 с.

10. Кикоть В.Я. Организационно-правовое и информационное обеспечение реализации кадровой политики МВД России в сфере подготовки кадров: автореф. дис.... д-ра юрид. наук. – М., 2002. – 26 с.

11. Аврутин Ю.Е. Полиция и милиция в механизме обеспечения государственной власти в России. Теория, история, перспективы. – СПб., 2003. – 511 с.

12. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Түсініктеме / Ред. басқарған. Ғ. Сапарғалиев. – Алматы: Жеті жарғы, 1998. – 432 б.

К ВОПРОСУ ОБ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МАЛОЛЕТНИХ И НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В СВЕТЕ ЗАКОНА РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ОТ 2 ИЮЛЯ 1897 ГОДА

Пушилин Р.В.,

преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин
Псковский филиал Академии ФСИН России

В 90-е годы XIX века вследствие активной работы всероссийских съездов представителей русских воспитательно-исправительных заведений (в первую очередь третьего из них, состоявшегося в 1890 году, на котором было предложено упростить формы суда над малолетними), а также других нововведений, активизируется законодательная деятельность правительства в отношении несовершеннолетних преступников и правонарушителей [1, с. 223].

В 1892 году, во многом под влиянием последнего съезда, издается Закон «Об отдаче в исправительные приюты арестантов из несовершеннолетних, состоящих под следствием или судом, и порядке доставления несовершеннолетних в эти приюты», в соответствии с которым в целях избежать вредных последствий от содержания в общих тюрьмах и совместной пересылки со взрослыми арестантами было предписано всех обвиняемых и подсудимых в возрасте от 10 до 17 лет по взаимному соглашению «подлежащей судебной или следственной власти с управлением отдельных приютов и колоний» [2, с. 3] отдавать в исправительные приюты и колонии для несовершеннолетних преступников вне зависимости от того, содержатся ли в уставах этих приютов ограничения по возрасту воспитанников. Обвиняемые и подсудимые должны были содержаться в исправительных приютах отдельно от других воспитанников с применением к ним общих постановлений о наблюдении прокурорского надзора за содержащимися под стражею [2, с. 3].

Направляемые в эти исправительные приюты и колонии, а также в судебные места, к судебным следователям и т.д. несовершеннолетние арестанты по соглашению с руководством приютов и колоний могли быть препровождаемы под присмотром отряжаемых от приюта или колонии лиц. Расходы по препровождению несовершеннолетних арестантов возмещались из казны «при следовании по грунтовым дорогам – в размере прогонов на одну лошадь, а по направлению пароходных сообщений или железных дорог – сообразно плате за проезд в местах низшего класса как для сопровождающего, так и для сопровождаемого, и с выдачею притом кормовых денег сопровождающему – по 30 копеек в сутки, а сопровождаемому – в размере, установленном для прокормления арестантов во время пересылки» [2, с. 4].

Вслед за этим, 2 июля 1897 года, в Российской империи был принят Закон «Об ответственности малолетних и несовершеннолетних». По своей сути Закон представлял собой собрание изменений и дополнений в уже существующие законодательные акты уголовного и уголовно-исполнительного права. Структурно этот Закон состоял из семи частей. В первой части приводились дополнения и изменения в Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Вторая часть являлась сводом изменений и дополнений в Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями.

Часть третья состояла из дополнений в учреждении судебных установлений. Четвертая часть объединяла дополнения и изменения в Устав уголовного судопроизводства. Пятая и шестая части включали в себя изменения в Устав о ссыльных и порядок заключения и пересылки несовершеннолетних соответственно. Завершался Закон перечнем исправительных заведений для несовершеннолетних и малолетних преступников, существовавших на тот момент [3, с. 6].

Рассматриваемым Законом в Уложение о наказаниях уголовных и исправительных был введен целый ряд изменений и дополнений. Так, ст. 137 и примечание к ней разделили и заменили двумя статьями – 137 и 137¹. В новой редакции ст. 137, как и ранее, устанавливала возрастные границы ответственности несовершеннолетних и основные виды наказаний, назначаемые в их отношении [3, с. 6]. Как и в прежнем варианте, в этой статье говорилось о том, что «несовершеннолетние от четырнадцати до семнадцати лет в случае учинения преступных деяний, за которые в законе назначены уголовные наказания, обращаются по преимуществу в исправительные приюты или колонии для несовершеннолетних преступников» [3, с. 6]. В предыдущей редакции Уложения о наказаниях уголовных и исправительных имелось примечание к ст. 137, предусматривавшее возможность помещения несовершеннолетних в возрасте от десяти до семнадцати лет, в случае отсутствия в местности исправительных приютов или колоний для несовершеннолетних или в случае недостатка в них свободных мест, в монастыри их вероисповедания. В новой же редакции это примечание выделялось в отдельную статью – 137¹.

Аналогичная судьба постигла и ст. 138 с примечанием – они также были разделены на две статьи – 138 и 138¹. Статья 138¹ практически полностью дублировала ст. 137¹ и также утверждала о возможности замены наказания для несовершеннолетних помещением их в монастыри соответственно вероисповеданию. Однако действие этой статьи распространялось только на несовершеннолетних, совершивших преступные деяния, за которые для взрослых преступников было предусмотрено лишение всех прав состояния и смертная казнь, ссылка в каторжные работы или на поселение, а также менее тяжкие преступления, влекущие за собой лишение всех особенно, лично и по состоянию присвоенных прав и преимуществ и ссылка на жительство в Сибирь, или заключение в исправительные арестантские отделения или в тюрьму [3, с. 6].

Анализируя рассмотренные изменения в Уложении о наказаниях уголовных и исправительных, можно сделать вывод о том, что в отношении ст. 137 и 138 законодатель не стал утруждать себя и отделил от них примечания, создав две новые статьи (137¹ и 138¹), не изменив, по сути, ничего в законодательстве.

Рассматриваемый Закон также внес некоторые изменения в ст. 139 и 139¹. В ст. 139 говорилось о замене наказания для несовершеннолетних от четырнадцати до семнадцати лет за преступления, совершенные «с разумением» и влекущие за собой лишение всех прав состояния. В указанной статье утверждалось только об уменьшении срока наказания на одну треть, а не о замене самого места отбытия наказания [3, с. 12]. По мнению законодателя, сокращение наказания, о котором говорила ст. 139, должно иметь место только после того, как суд со всей точностью определит, к какому именно наказанию приговорить виновного с учетом всех смягчающих или отягчающих обстоятельств, то есть смягчалось именно наказание, а не ответственность за то или иное преступление. Уменьшение срока работ, предусмотренное ст. 139, относилось лишь к каторжным работам. В тех же случаях, когда несовершеннолетнему, признанному заслуживающим снисхождения, было назначено вместо уголовного исправительное наказание, смягчение, предусмотренное в ст. 139, не могло быть применимо [3, с. 12].

Статья 140 также не осталась без изменений. В новой редакции говорилось, что за преступные деяния, за совершение которых для совершеннолетних было предусмотрено лишение всех особенных, лично и по состоянию присвоенных прав и преимуществ и отдача в исправительные арестантские отделения или в тюрьму, несовершеннолетние от четырнадцати до семнадцати лет, действовавшие с разумением, приговаривались к тюремному заключению в тюрьме с уменьшением сроков на две или, по обстоятельствам дела, на три степени. Для несовершеннолетних от семнадцати до двадцати одного года было предусмотрено смягчение сроков на одну или, по обстоятельствам дела, на две степени [3, с. 15; 4, с. 4]. Указанное понижение наказания могло быть сделано судом независимо от других обстоятельств, смягчающих или отягчающих вину.

Несмотря на довольно поверхностный подход к модификации действовавшего законодательства, в 90-е годы XIX века был разрешен целый ряд проблем в организации и деятельности вос-

питательно-исправительных заведений для несовершеннолетних и воспитательно-исправительного воздействия на них, что послужило основой для формирования в России системы ювенальной юстиции уже в начале XX века.

Список литературы

1. Сенькевич О.И. Законодательство по делам несовершеннолетних на территории Беларуси во второй половине XIX – начале XX в. // Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для органов внутренних дел Республики Беларусь : сб. тез. докл. междунар. науч.-практ. конф., посвященной Дню белорусской науки. 23 января 2009 г., г. Минск. – Минск, 2009.
2. Об отдаче в исправительные приюты арестантов из несовершеннолетних, состоящих под следствием или судом, и порядке доставления несовершеннолетних в эти приюты : закон от 7 ноября 1892 г. // Россия. Государственный совет. Департамент законов. Материалы. Т. 217 /1892/. Государственный совет, в соединенных департаментах законов государственной экономии и гражданских и духовных дел. 7 ноября 1892 г. № 86.
3. Об ответственности малолетних и несовершеннолетних : закон от 2 июля 1897 г. с разъяснением. – СПб., 1898.
4. Свод законов Российской империи : в 5 кн. / под ред. и с примеч. И.Д. Мордукай-Болтовского. СПб., 1912. Кн. 5, Т. 15 // <http://www.civil.consultant.ru> (дата обращения: 21.01.2020).

СОТТАЛҒАН АДАМДАРДЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Сабырбеков Ж.А.,

ЖООК білім беру факультетінің оқытушы-әдіскері,
заң ғылымдарының магистрі, полиция капитаны
Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Қазіргі уақытта жұмыспен қамтуды және еңбекақы төлеуді қамтамасыз ету саясаты аса өзекті болып табылады [1]. Жұмыспен қамтуды жаңғыртуды азаматтардың барлық санаттары үшін, соның ішінде бас бостандығынан айыру орындарынан босатылғандар мен жазасын өтеп жүрген сотталғандарға да толық көлемде жүргізу қажет.

Азаматтардың көрсетілген санаттарын жұмыспен қамту, өзге мемлекеттер үшін де күн тәртібінде тұрған мәселе болып табылады. Қылмыстық-атқару заңнамасы басым міндет ретінде

сотталған адамдарды әлеуметтік бейімдеу бағдарламасын және оларды еңбекке жарамды халықтың қатарына қайтару үшін қолайлы жағдай жасау, жазасын өтеген адамдардың басым бөлігін еңбек қоғамын құруға қосуды белгіледі.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «халықтың әлеуметтік осал санатына жататын азаматтарды әлеуметтендіру тетігін дамыту қажеттілігін» атап өтті [2]. Жазасын өтеген адамдардың (әсіресе бұл бас бостандығынан айыру жазасын өтеген адамдарға қатысты) талданып отырған ережеде халықтың әлеуметтік осал топтары ретінде айқындалмағанына қарамастан, оларды осындай санатқа жатқызуға әбден болады деп санаймын.

Жазасын өтеп шыққан адамдардың осалдығы неден көрінеді? Өмір сүру жағдайларымен қамтамасыз етілмеуі, көп жағдайда – отбасының ыдырауы және отбасы мүшелерін лайықты жағдаймен қамтамасыз етуге мүмкіндігінің болмауы себепті отбасылық-тұрмыстық қарым-қатынастарға ықпал етуден ажырап қалуы, нақты жағдайларға қосыла алмауы, «мен өзгелер сияқты емеспін» дейтін психологиялық тосқауылдардың болуы; жеке табысын жаратумен байланысты көптеген мәселелерді шешуде дербестіктен айырылуы, өмірлік енжарлық.

Жалпы алғанда, көрсетілген барлық мәселелерді сотталғандарды еңбек іс-әрекетіне енгізе, оларға елде лайықты өмір сүруге, осыны істеуге мүмкіндік беретіндей міндеттер жүктей отырып, жазаны орындаудың белгілі бір жүйесін құру мен шешуге болады. Е. Баймурзиннің еңбекпен қамтылмаған сотталғандар санының өсуі мен бас бостандығынан айыру түрінде жазаны орындау мекемелеріндегі криминогендік жағдайдың асқынуы арасындағы байланысын «еңбек қызметін жүзеге асыру мүмкіндігінің болмауы, сотталғандардың агрессивтілігінің күшею факторларының бірі болып табылатынын» көрсете отырып белгілеуі кездейсоқ емес [3].

«Әлеуметке қосу» ұғымының мағынасы кең, әдетте, әлеуметтендірудің «ақаулары» немесе әлеуметтік-мәдени ортаның ауысуы нәтижесінде жеке тұлғаның әлеуметтік ортаға «қайта» кіру процесін белгілеу үшін пайдаланады. Сотталған адамдарға қатысты, әлеуметке қосуды қылмыстық әрекет, сонымен қатар қоғамнан мәжбүрлі оқшаулау кезеңі салдарынан жоғалтқан әлеуметтік байланыстарды қалпына келтіруге бағытталған іс-шаралар кешені деп түсінген жөн. Демек, әлеуметтік бейімдеу – өмірлік қиын жағдайда жүрген азаматты, оны қоршаған ортадағы

тіршілікте, қоғамда қабылданған ережелер мен нормаларға сәйкес мінез-құлыққа бейімдеуге бағытталған іс-шаралар жүйесі.

Сотталған адамның жеке басын қайта әлеуметтендіруге, бұл жерде ең алдымен, әлеуметке қайтару фактісі, бұрынғы өмір сүру жағдайын қалпына келтіру мүмкіндігі міндеттерін іске асыруға қатысты түзеу мекемелерінің міндеттерінің орындалмай келе жатқаны күмәнсіз. Атап айтқанда, түзеу мекемелеріне сотталғандарды еңбекте пайдалану саясатын іске асыру бойынша бірқатар міндеттерді шешу жүктелді: жалпы білім беретін және кәсіптік оқыту органдарымен бірлесіп, меншікті өндірісті, еңбек нарығы мүдделерін ескеретін сотталған адамдардың икемді оқу жүйесін құру; босатылғаннан кейін жұмысқа орналасу мүмкіндігін құру; бас бостандығынан айыру орындарында ұсталатын еңбекке қабілетті сотталғандардың барлығына қажетті жұмыс орындарын құру [4]. Бұл жерде сөз, белгілі бір міндеттер – шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдар мен шартты түрде сотталғандар немесе белгілі бір қызметпен айналысу немесе белгілі бір лауазымды атқару құқығынан айыру түрінде жаза тағайындалған адамдарға қатысты ерекшеліктер жөнінде емес.

Әлеуметке қосу: босатылғаннан кейін тұрғын үйге орналастыру, әсіресе, кәмелетке толмағандарға қатысты қайта оқыту (қажет болған жағдайда), оқыту мен байланысты мәселелерді шешу; психологиялық көмек көрсету сияқты іс-шараларды жүзеге асырған кезде ғана мүмкін болады. Бұл ретте, әлеуметке қосу іс-шараларының, жасалған қылмыстың (пайдакүнемдік, зорлық-зомбылық), кінә нысаны (қасақана –абайсыз) түріне байланысты болатынын ескеру керек.

Тәуекелдікке бару кіммен, қандай органдармен ескеріледі? Босатылғандардың жеке басын жағымсыз бағалауға, іс-қимыл үшін не әсер етеді?

Т.Н. Зюбанованың пікірі бойынша, осындай тәуекелдерге «арандатушылық пен ортаның қысымын» жатқызу керек [5]. Бірақ, егер босатылған бұрынғы тұрғылықты жеріне қайтарылса, егер мұндай болса, бұрынғы әлеуметтік рөлдеріне қайтып оралса (ұрлық жасауға «мәжбүрлейтін» жұмыс орнының, лайықты еңбекақының жоқтығы), бұл іс-шараларды есепке алу қандай жолмен іске асырылып келеді?

«Психологиялық дайындық, босатылған адамдар бостандықтағы алдағы өмірдің мүдделеріне бейімделуі, жазаны өтегеннен кейін мүмкін қиындықтарды еңсеруге дайын болуы үшін

барынша ықпал етуі тиіс» [6]. Түзеу мекемелері, колониялардың әкімшілігі сотталғанның психологиясын «өткенге көзқарасты өзгерту, жаңа құндылықтар мен бейімделулерді алу» арқылы сотталған адамның психологиясын қайта құруға қабілетті ме? Жазасын өтеген адамдар жасаған қылмыстарды талдау, «жоқ» деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Сотталған адамдардың адал еңбегі мен оқуын ынталандыру бойынша құқықтық және экономикалық сипаттағы шараларды әзірлеу қажет. Пенитенциарлық мекемелерге «қамалған адамның адамгершілік деңгейін көтеру, оған бірнеше пайдалы дағдылар мен білімдерді хабарлау, оны адал еңбекке және қайта қылмысқа бармауға тәрбиелеу» міндеттерін жүктеуді С.В. Познышев нұсқаған болатын [7].

В.И. Алексеев түзеу мекемелерінің бұл міндетін «қоғамның қорғаушылық қызметі» ретінде белгілейді және түрмеден «шыққанға» қатысты «қоғам оған көмектесуі тиіс». Сол қайырымдылықты, қамқорлықты көрсететін мән-жайлар қайда? [8].

Қайта әлеуметке қосу және бейімдеу рәсімін жазасын өтеу орындарынан шыққан сәттен емес, іс бойынша шешім шығарған сәттен бастау қажет: сот шешімі көрнекі болуы, іс-әрекеттің және тұлғаның қоғамдық қауіптілік дәрежесіне жазаның сәйкестігін; құқық қорғау органдары мен жұртшылық тарапынан сын емес (бұл жерде әлемге қарсы қылмыстар туралы, лаңкестік, экстремистік қызмет, қазіргі заманғы құлдық көріністері, кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстар, қоғамға қарсы сипаты айқын және жұртшылықтың «назарынан» тыс қалуы мүмкін емес), бүкіл сот процесінің және әрине, жазаны орындау кезінде психологиялық көмек көрсету байқалуы тиіс сотталғандармен жұмысты көрнекі түрде растауы қажет.

Бұл тұжырым немен байланысты? Бірінші кезекте, бас бостандығынан айыру орнына түскен кезде қамалған адамдар мен қызмет көрсетуші қызметкерлер құрамы арасында даулы жағдайлардың, сотталған адамдардың рұқсат етілмеген іс-әрекеттерінің туындауына әкелуі мүмкін тұлғаның компенсаторлық механизмдерінің бұзылуынан көрінетін әлеуметтік бейімсіздік пайда болады. Осыған байланысты сотталған адамдардың тарапынан құқыққа қарсы әрекеттер ықтималдығын болжау қажеттілігін ескермеуге болмайды, болжау жазаны өтегеннен кейін құқыққа қарсы іс-әрекет жасауы мүмкіндігін ескеруге тиіс.

Бүгінде қоғамның патронаттық қызметі тұрғылықты жеріне жол жүруін және киім-кешекпен қамтамасыз етумен аяқталады.

Ал ерік күшінің құлдырауы? Дербестік? Енжарлық? Өйткені, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдардың көбі, толық қамтамасыз ету, жеке уақытын бөлу жағдайында ұзақ уақыт болуы себепті қазіргі заманғы өмір сүру жағдайларына араласа алмай қалады. Тұрмыс мәселелеріндегі сауатсыздық, әлемнің заманауи талаптарын білмеу – электрондық үкімет, «айпаптар» мен планшеттердің атауларының өзі басты айналдырады.

«Түзету тек қана ішкі емес, сыртқы жағдайлар жойылатын болса ғана қамтамасыз етілуі мүмкін» [9]. Ал осындай сыртқы жағдайларға жұмыспен қамтудың маңыздылығын жатқызуға болады. Яғни, Н.Ә. Назарбаев атап көрсеткендей, «бұған, мәселен, әлеуметтік жұмыс орындары туралы арнайы заңнама қажет» [2].

Неге, осындай қарапайым міндет – жазасын өтеп шыққан адамдарды бейімдеу үшін жағдай жасау – әлі күнге дейін іске асырылмаған?

Бұл тұрғыда Чуваш Республикасындағы жаңа енгізілімді де атап өткен жөн: уақытша баспана беруді заңнамалық бекітіп беру; сондай-ақ жартылай немесе толық төлеу шартымен жергілікті атқарушы билік органдарының қарамағындағы әлеуметтік қызмет көрсету мемлекеттік мекемелерімен қарттар мен мүгедектерге берілетін; тегін, сондай-ақ ішінара немесе толық ақы төлеу шартымен тұрғылықты жері және жұмысы жоқ адамдар үшін әлеуметтік қызмет көрсету мемлекеттік мамандандырылған мекемесінен баспана ұсыну [10].

Қаралып отырған салада Норвегия Корольдігі Сыртқы істер министрлігінің қолдауымен Орталық Азиядағы Penal Reform International Өкілдігінің (Халықаралық Түрме Реформасы) «босатылған сотталғандарды әлеуметке қосу және азаматтық қоғам мен мемлекеттің бірлескен іс-әрекетімен олардың құқықтарын қорғау» жобасы оң болып табылады.

Қазақстан Республикасы Президентінің еңбек қоғамына көшу туралы талаптарын іске асыру осы емес пе? Егер біз жазасын өтеп шыққан көптеген халықты ескермесек және оларға қоғамнан лайықты орын тауып бермесек, мемлекеттің аталған тапсырмасын іске асыру мүмкін емес.

Әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: Қазақстан Республикасының Президенті –Елбасының Қазақстан халқына Жолдауы // Кешкі Астана. – 2012. – 15 желтоқсан.

2. Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай жиырма қадам, 2012 жылғы шілде // <http://newskaz. ru/society/20120710/3482268. html>.

3. Баймурзин Е. Криминологические последствия лишения свободы осуждённых // Предупреждение преступности. – 2004. – № 2 (8).- С. 16.

4. Токубаев З.С. Совершенствование института реабилитации лиц, освобождёвшихся из мест лишения свободы, в свете Послания Президента Республики Казахстан народу Казахстана // Вестник Карагандинской академии МВД РК. – 2009. – № 3. – С. 6.

5. Зюбанова Т.Н. Подготовка несовершеннолетних осуждённых к освобождению: проблемы и пути решения // Ғылым. – 2008. – №1. – С. 18.

6. Оспанова Ж.Б. Некоторые вопросы развития уголовно-исполнительного законодательства в свете Концепции правовой политики государства на период с 2010 до 2020 года // Право и государство. – 2010. – №4 (49). – С. 104; О Программе дальнейшего развития уголовно-исполнительной системы Республики Казахстан на 2004-2006 годы: постановление Правительства Республики Казахстан от 31 декабря 2003 г.

7. Познышев С.В. Очерки тюремоведения. – М., 1915. – С. 283.

8. Алексеев В.И. Покровительство над освобождёнными из мест лишения свободы в контексте пенитенциарной политики в российской и европейских тюремных системах (1879-1917 гг.) // Адвокатская практика. – 2011. – № 5. – С. 8.

9. Прохоров Л.А. Комиссия по вопросам помилования в системе субъектов социальной адаптации лиц, освобождаемых из мест лишения свободы // Российский следователь. – 2009. – №4. – С. 35.

10. О социальном обслуживании населения в Чувашской Республике: постановление Кабинета министров Чувашской Республики от 20.10.2005№ 258 // http://www.minjust21.ru/Monitoring_sots_adaptatsii_osuzhdennyh/print.

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ЕЛЕУСІЗ БОЛҒАН КЕЗДЕ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫНЫ ӘКІМШІЛІК ЖАУАПТЫЛЫҚТАН БОСАТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Савицкая О.С.,

ғылыми-зерттеу орталығы тобының ғылыми қызметкері,

құқық қорғау қызметі магистрі, полиция майоры

Қаражан А.А.,

жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, полиция капитаны

Қазақстан Республикасы ІМ Ш. Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясы

Елеулі бұзушылықтар болып саналмайтын және заңның қорғауындағы құқыққа қарсы әрекеттер (әрекетсіздік) өзінің сипаты бойынша оларды жасаған адамдардың маңыздылығы,

келтірілген залалдың мөлшері және болған зардаптардың ауырлық дәрежесі елеусіз әкімшілік құқық бұзушылықтар болып табылады. Маңызының аздығы кінәнің болмауы және әрекеттің құқыққа қайшы екенін білдірмейді. Мұндай мән-жайлар әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді алып тастауы мүмкін, бірақ соттың және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілетті лауазымды адамдардың міндеті емес, бұл құқық маңызының аз болуына байланысты әкімшілік жауаптылықтан босату туралы шешім қабылдау.

Қазақстан Республикасында жасалған құқық бұзушылықтың маңыздылығының аз болуына байланысты әкімшілік жауаптылықтан босату институты әкімшілік құқық бұзушылықтарды бірінші кодификациялау сәтінен бастап болған.

Қазақ КСР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 21-бабында «жасалған әкімшілік құқық бұзушылық елеусіз болған жағдайда істі шешуге уәкілетті орган (лауазымды адам) бұзушыны әкімшілік жауапкершіліктен босатып, ауызша ескерту жасаумен шектеуі мүмкін» делінген [1].

Қандай да бір әкімшілік құқық бұзушылық маңызды емес деп танылған критерийлер заңнамада жоқ. Қоғамдық қарым-қатынастарға елеулі қауіп-қатердің болмауы елеусіз белгілері деп саналды, алайда, әркім өз аясына осындай қауіп-қатердің жоқтығын анықтады.

2001 жылдан бастап 2015 жылға дейін қолданыстағы Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (бұдан әрі – ҚР ӘҚБК) 68-бабының диспозициясы әкімшілік құқық бұзушылықтың маңыздылығының ұқсас редакциясын қарастырды, бірақ осы бапқа ескерту зерттелетін институтқа ҚР ӘҚБК Ерекше бөлімінің материалдық нормалары бойынша әкімшілік жауаптылықтан босату туралы түсініктеме берді. «Әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы аз – бұл басқа мән-жайлармен қатар осы бөлімнің Ерекше бөлімінің баптарында көзделген санкцияның әкімшілік құқық бұзушылықпен келтірілген зиянның мөлшерінен асып түсуі ескеріледі» [2].

Формальды құрамдар бойынша мүліктік емес сипаттағы әкімшілік құқық бұзушылықтар қол сұғушылық объектісінің сипаттамасына, оны жасаудың нақты мән-жайларына негізделді.

2004 жылы Жоғарғы Соттың 2004 жылғы 26 қарашадағы №18 Нормативтік қаулысының 6-тармағымен әкімшілік құқық

бұзушылықтың маңызы аз деген ұғым ішінара түсіндірілді. Елеусіз құқық бұзушылық деп әкімшілік құқық бұзушылық белгілері формальды түрде қамтылған, алайда зиян елеусіз болуына байланысты қоғамдық қауіп тудырмайтын әрекетті түсіну керек. ҚР ӘҚБК-нің 68-бабының негізінде материалдық залал келтірген құқық бұзушылық жасағаны үшін адамды әкімшілік жауаптылықтан босату туралы мәселені шеше отырып, басқа мән-жайлармен қатар, оның ҚР ӘҚБК Ерекше бөлімінің бабында көзделген санкцияның мөлшерінен аз болуы тиіс мөлшерін ескеру қажет. Мүліктік емес сипаттағы зиян келтірген құқық бұзушылық жасағаны үшін көрсетілген негіздер бойынша адамды босату туралы мәселені шешу кезінде соттар қол сұғушылық объектісінен, оны жасаудың нақты мән-жайларын негізге алуы тиіс. Құқық бұзушының жеке басы, оның материалдық немесе отбасылық жағдайы, сондай-ақ туындаған зардаптарды жоюға бағытталған іс-әрекеттер құқық бұзушылықтың маңыздылығының аз екендігін куәландыратын мән-жайлар болып табылмайды [3].

Қолданыстағы ҚР ӘҚБК-нің алғашқы редакциясында 2015 жылдан бастап құқық бұзушылық елеусіз болған жағдайда әкімшілік жауаптылықтан босату көзделмеген. ҚР ӘҚБК 2017 жылғы 28 желтоқсандағы №127 Заңымен 64-1-баппен «Құқық бұзушылықтың маңызы аз болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босату» толықтырылды [4]. Бұл бапқа ескертпе: «осы бапта көрсетілген негіз бойынша адамды әкімшілік жауаптылықтан босату туралы мәселені шешу кезінде әкімшілік құқық бұзушылықты жасаудың нақты мән-жайлары, оның ішінде құқық бұзушының жеке басы, сондай-ақ қол сұғушылық объектісі, ал зиян болған жағдайда – оның мөлшері ескеріледі» [5].

Жоғарыда баяндалғандарды негізге ала отырып, әкімшілік құқық бұзушылықтың маңызы аз құқықтық институтын реттейтін заңнама КСРО-да бұрын болған проблемалармен қайта оралған деген тұжырым негізделді. Іс жүзінде сот немесе істі қарайтын лауазымды адам құқық бұзушылықтың маңыздылығының аздығын тек өзінің ішкі нанымы бойынша ғана бағалайды. Келісім немесе келіспеу себептері ауырлығы аздығымен ерекшеленеді. Осының салдарынан осы терминді тәжірибеде анықтауға бірыңғай тәсілдің болмауы және ҚР ӘҚБК-нің 64-1-бабын қолдану бойынша қарама-қарсы позициялардың болуы. Мұндай жағдай, әсіресе ҚР ӘҚБК-нің 64-1-бабында «мүмкін» деген сөздің бо-

луы әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді заңды шешу жөніндегі қызметті қиындатады және сыбайлас жемқорлық үшін қоректік органы туғызады.

Зерттеу барысында, Е.М. Хакимов пен Ч.Д. Халиков алған тұжырымдарға сәйкес, маңыздылығының аздығын анықтау кезінде жәбірленушілердің пікірі бойынша: «ҚР ӘҚБК-нің 64-1-бабының негізінде материалдық залал келтірген құқық бұзушылық жасағаны үшін адамды әкімшілік жауаптылықтан босату туралы мәселені шеше отырып, басқа мән-жайлармен қатар, жәбірленушіні өзі үшін маңызы аз деп санауға тиіс оның мөлшерін ескеру қажет. Мысалы, адамдар мен жүктерді тасымалдау ережелерін бұзған кезде жолаушыларға зиян келтірілген, олар өздері үшін маңызы аз деп санауға тиіс» [6, б. 230].

Құқық бұзушыны құқық бұзушылық елеусіз болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босатудың шетелдік тәжірибесі назар аударуға тұрарлық.

Қырғызстан мен Әзірбайжанда (2015 жылдан бастап 2018 жылға дейін Қазақстанда болғандай) әкімшілік кодификацияланған заңнамада әрекеттің маңыздылығына байланысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді тоқтатуға мүмкіндік беретін нормалар мүлдем жоқ.

Түркіменстанда, Украинада, Ресейде, Қазақстандағы сияқты, құқық бұзушылықтың маңызы аз болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босату мүмкін, бірақ маңызы аз екенін анықтаудың нақты өлшемдері айқындалмаған және соттың немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілетті лауазымды адамдардың қарауына қолданылады.

Эстонияның Деликтік-іс жүргізу кодексінің 3.1-бабында теріс қылық аз болған жағдайда теріс қылық туралы іс бойынша іс жүргізуді бастау міндетті емес және теріс қылық жасаған адамның ескертуімен шектелуге болады. Теріс қылықпен келтірілген кез келген зиян (физикалық, моральдық, экономикалық) немесе егер теріс қылық туралы хабарламада зиян көрсетілсе, мәні аз деп таныла алмайды. Яғни, Эстонияда құқық бұзушылықтың ресми құрамы ғана аз мәнді теріс қылық деп танылуы мүмкін [7].

Латвияда құқық бұзушылықтың маңыздылығының аздығына байланысты әкімшілік жауапкершіліктен босату мүмкіндігі бар, бірақ мұндай тетік жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету саласында ғана нақтыланады. 1984 жылғы 7 желтоқсандағы Лат-

вия Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 21-бабында былай делінген: «жол жүрісінде жасалған әкімшілік құқық бұзушылық, егер ол үшін көзделген айыппұл он латтан аспаса және егер бұл бұзушылық жол жүрісінің басқа қатысушыларына немесе олардың мүлкіне қауіп төндірмесе, ол маңызды емес деп танылуы мүмкін» [8].

Молдова Республикасындағы маңызының аздығы Молдова Республикасының 2008 жылғы 24 қазандағы № 218 Кодексінің 18-бабында «шағын өлшемдер» ретінде айқындалған. Құқық бұзушылық жасалған кезде Үкімет бекіткен құқық бұзушылық жасалған кездегі экономика бойынша бір жылға болжанып отырған орташа айлық жалақының 20 процентінен аспайтын келтірілген залалдың құны шағын мөлшерлер деп түсініледі [9]. Молдовада әкімшілік құқық бұзушылықтың формальды құрамы бойынша маңызы аз болғандықтан әкімшілік жауаптылықтан босату мүмкіндігі қарастырылмаған.

Тәжікстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі бойынша елеусіз әкімшілік құқық бұзушылықты анықтау назар аударуға тұрарлық. 25-баптың 2-бөлігі «осы Кодекске сәйкес жеке тұлғаға бір адамға дейінгі мөлшерде, ал заңды тұлғаға есеп айырысу үшін он көрсеткішке дейінгі мөлшерде материалдық залал келтіруге әкеп соққан жасалған әкімшілік құқық бұзушылық мәні аз болып табылады» деп айтылады. Яғни, Тәжікстанда, егер құқық бұзушылық құрамы жеке тұлға үшін ғана емес, заңды тұлға үшін де шамалы мүліктік зиянды көздесе, әрекеттің маңыздылығының аздығына байланысты әкімшілік жауаптылықтан босатылуы мүмкін [10].

Біздің ойымызша, маңыздылығы аз институттың ең айқын механизмі Белоруссияның әкімшілік заңнамасымен түсіндіріледі. Құқықтық негіздер Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 8.2-бабында көзделген. Осы баптың 2-бөлігі «қандай да бір әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар және осы Кодекспен қорғалатын құқықтар мен мүдделерге елеусіз зиян келтірген іс-әрекет елеусіз деп танылады» [11].

Әкімшілік құқық бұзушылықтың маңыздылығының аздығын анықтаудың рәсімдік мәселелері 2006 жылғы 20 желтоқсандағы Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу-атқару кодексінің 19.1-бабымен белгіленген. Осы норманың мәні бойынша Беларусь Республикасының Әкімшілік

құқық бұзушылық туралы іс жүргізу-атқару кодексінің 19.1-бабының 4-бөлігінде және Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 4.5-бабында санамаланған жағдайларды қоспағанда, барлық әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша құқық бұзушылықтың маңыздылығына байланысты әкімшілік жауаптылықтан босатуға болады. Белоруссия заңнамасы бойынша маңызы аз туралы ереже қолданылмайды:

1) егер жасалған әкімшілік құқық бұзушылық өзі жүзеге асыратын кәсіпкерлік қызметпен байланысты болса, дара кәсіпкерге;

2) лауазымды адамға өзінің қызметтік міндеттерін орындамауына не тиісінше орындамауына байланысты әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жағдайда;

3) егер әкімшілік құқық бұзушылықты қайталап жасау қылмыстық жауаптылыққа әкеп соқса [12];

4) Беларусь Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 4.5-бабында санамаланған, талап ету бойынша әкімшілік жауапкершілікке әкеп соғатын әрекеттер үшін [11].

ҚР ӘҚБК 64-1-бабының мазмұны әкімшілік жауаптылықтан босату кезінде ауызша ескертумен шектелу қажеттігін көздейді. Сұрақ туындайды: «ауызша ескерту әкімшілік жаза ретіндегі ескерту түрінен немен ерекшеленеді?».

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2018 жылғы 20 сәуірдегі № 5 нормативтік қаулысының 25-тармағы құқық бұзушылықтың маңызы аз болғандықтан, әкімшілік жауаптылықтан босатылған кезде іс бойынша іс жүргізуді қысқарту туралы қаулы шығару керектігін түсіндіреді [13]. Осыған ұқсас талапта ескерту жазбаша нысанда шығарылғаны туралы ҚР ӘҚБК-нің 43-бабы бар [5]. Ал екі жағдайда да әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау жолымен қозғалуға тиіс. Ауызша ескерту әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі тоқтату туралы қаулы шығару арқылы жазбаша түрде шығарылады деген қорытынды өте бір түрлі және қарама-қайшы болып табылады.

ҚР ӘҚБК-нің 807-бабы 1-бөлімі 1-тармағының негізінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасамай әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы шығарудың құқықтық негіздері, егер әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кезде ескерту түрінде әкімшілік жазаға әкеп соғатын болса, мүмкін

болады. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасамауға болатын қалған жағдайлар құқық бұзушылық жасаудың маңыздылығының аздығы көзделмейді. Біздің пікірімізше, ҚР ӘҚБК-нің 807-бабын құқықтық негізбен толықтыру, әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың маңызы аз болған жағдайда әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасамау керек.

Осылайша, әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың маңызы аз болғандықтан, әкімшілік жауаптылықтан босату институтын жетілдіру мақсатында:

1) ҚР ӘҚБК-нің 64-1-бабының мазмұнында «ауызша ескерту» деген сөздер «ескерту» деген сөзбен ауыстырылсын;

2) ҚР ӘҚБК-нің 64-1-бабына ескертпе мынадай редакцияда жазылсын: «осы Кодекстің ерекше бөлігінде көзделген, айыппұл түрінде әкімшілік жаза бес айлық есептік көрсеткіштен аспайтын әрекеттер елеусіз әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады»;

3) ҚР ӘҚБК-нің 64-1-бабы мынадай мазмұндағы екінші бөлікпен толықтырылсын: «әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты ауырлататын мән-жайлар кезіндегі әрекеттер үшін маңызы аз екендігі туралы ереже қолданылмайды».

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақ КСР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі: 1984 жылғы 22 наурызда Қазақ КСР Жоғарғы кеңесінің оныншы шақырылымының сегізінші сессиясында қабылданған кодекс (Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 30 қаңтардағы N 156-ІІ Заңымен күші жойылды).

2. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі: Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 30 қаңтардағы № 155 Заңы (ҚР 2014 жылғы 5 шілдедегі Заңымен күші жойылды).

3. Соттардың әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2004 жылғы 26 қарашадағы N 18 нормативтік қаулысы (ҚР ҚК 24.12.2014 жылғы №3 қаулысымен күші жойылды).

4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы: Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 28 желтоқсандағы №127 Заңы.

5. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 05 шілдедегі № 235 Заңы.

6. Хакимов Е.М., Халиков Ч.Д. Проблемы и перспективы совершенствования статьи 593 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях // Актуальные проблемы и перспективы развития правовой системы Казахстана: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посв. 110-летию со дня рождения Министра внутренних дел КазССР генерал-лейтенанта вн. сл. Ш.К.

Кабылбаева и 20-летия столицы РК – г. Астаны. 26.10.2018 г. – Костанай, 2018. – С. 229-234.

7. Деликтно-процессуальный кодекс Республики Эстония: Закон Республики Эстонии от 22 мая 2002 года №313.

8. Латвийский Кодекс об административных правонарушениях от 7 декабря 1984 года.

9. О правонарушениях: Кодекс Республики Молдова от 24 октября 2008 года № 218.

10. Кодекс Республики Таджикистан об административных правонарушениях: Закон Республики Таджикистан от 31 декабря 2008 года № 455.

11. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г. № 194.

12. Процессуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 20 декабря 2006 года № 194.

13. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша сот қаулысы туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2018 жылғы 20 сәуірдегі № 5 Нормативтік қаулысы.

МЕХАНИЗМ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА ОБЖАЛОВАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Садықов А.Ж.,

магистрант 2 курса, майор юстиции

Қалқаманұлы Д.,

старший преподаватель кафедры административной деятельности

ОВД, майор полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан

им. Ш. Кабылбаева

Необходимо отметить, что право обжалования и опротестования незаконных действий должностных лиц органов исполнительной власти представляет собой гарантированную государством возможность восстановления нарушенных прав и охраняемых интересов граждан, средство выявления и устранения недостатков в деятельности органов (*должностных лиц*), уполномоченных рассматривать обращения о нарушении прав граждан.

Не случайно в специальной юридической литературе обжалование и опротестование справедливо рассматривается как важная гарантия законности и обоснованности применения норм административного законодательства Казахстана.

Следует отметить, что рассматриваемое действие неоднократно становилось объектом тщательного изучения учеными-административистами. Учитывая важность вопроса, представляется необходимым остановиться на анализе существующих на страницах юридической литературы различных точек зрения, высказанных в разное время по данному вопросу. Считаю необходимым обратиться к работам некоторых из них.

«Выполнение требований закона об обоснованном и законном решении вопросов правоприменения в административно-юрисдикционном процессе, – отмечал М.Я. Масленников, – обеспечивается посредством соблюдения юридических гарантий личности, представляющих собой совокупность правовых условий и средств восстановления нарушенного права. В числе таких гарантий определяющее положение занимает институт обжалования и опротестования постановлений по делам об административных правонарушениях» [1].

«Важнейшими предпосылками твердого соблюдения гарантий прав личности в административно-юрисдикционном процессе» охарактеризовал данный институт А.П. Шергин. «Институты обжалования и пересмотра постановлений имеют, – по его мнению, – своей целью не только отмену незаконного акта органа административной юрисдикции, но и реальное восстановление нарушенных прав и законных интересов граждан» [2].

Исключительно важное значение рассматриваемой стадии придает Н.Г. Салищева, отмечая, что «гражданин играет самую активную роль в защите своих прав, имея полную возможность выступить с инициативой пересмотра постановления, а также непосредственно участвуя в пересмотре решения» [3].

Конкретность предназначения правовых норм на рассматриваемой стадии административно-юрисдикционного процесса отметил В.Е. Севрюгин, взяв за основу высказанное ранее мнение И.А. Галагана о том, что «пользуясь правом обжалования, гражданин может доказать свою невиновность или несоразмерность наложенного взыскания его личности и материальному положению...». Более того, практика идет по пути увеличения числа жалоб, поступающих в судебные органы. В стране формируется новое направление, призванное повысить степень правовой защиты граждан, – административная юстиция. «Данный вид юстиции, – отмечают Н.Г. Салищева и Н.Ю. Хаманева, – представляет со-

бой юридическую форму разрешения конфликтов, возникающих в связи с правовой оценкой законности актов и действий того или иного органа публичной власти... Такие споры имеют специфический административно-правовой характер, особое положение его субъектов (участников спорного правоотношения)» [3].

Мнения указанных ученых позволяют судить об обеспечении реализации принципов законности и индивидуализации в юрисдикционной деятельности соответствующих должностных лиц.

В последнее время в условиях, направленных на демократизацию общества, огромное внимание уделяется не только принятию хороших законов, обеспечивающих эффективное регулирование общественных отношений, но и реальному их исполнению всеми и повсеместно.

В существующей теории права традиционно установилось мнение, что под реализацией следует понимать претворение права в жизнь посредством разнообразных форм деятельности участников правоотношений [4]. В свою очередь, мы разделяем позицию тех ученых, которые полагают, что реализация права происходит в четырех формах:

- 1) соблюдение;
- 2) исполнение;
- 3) использование;
- 4) применение [4].

Реализация такого права граждан, как обжалование действия должностных лиц органов внутренних дел, осуществляющих административную деятельность, также представляет собой процесс практического претворения в жизнь целей, преследуемых этим правом. Весь механизм реализации права обжалования выражается в действиях граждан по подаче жалоб и деятельности должностных лиц органов внутренних дел по их приему, рассмотрению, разрешению и исполнению принимаемых по ним решений.

В связи с тем, что нормы права, закрепляющие право граждан обжаловать действия должностных лиц органов внутренних дел, по своему характеру являются управомочивающими, то их реализация, а, следовательно, реализация указанного субъективного права осуществляется в форме использования, в данном случае, как справедливо отмечает А.П. Корнев, «субъект сам решает, воспользоваться или воздержаться от использования предостав-

ленного административно-правовой нормой субъективного права» [5]. Однако право гражданина обжаловать действия должностных лиц органов внутренних дел не может быть реализовано без деятельности органа, правомочного принять и разрешить его жалобу. На эти органы возлагается обязанность действовать в соответствии с законными требованиями авторов субъективного права. Исполнение данной обязанности является одним из решающих условий реализации субъективного права, в том числе и права обжалования.

Все это позволяет сделать вывод о том, что реализация права граждан обжаловать действия должностных лиц органов внутренних дел протекает не только в форме использования гражданином своего права на подачу жалобы, но и в форме исполнения соответствующими органами обязанности принять, рассмотреть и разрешить поступившую жалобу.

Закрепленное действующим законодательством право граждан обжаловать действия должностных лиц органов внутренних дел нельзя считать реализованными до тех пор, пока по жалобе не принято соответствующее решение и оно не исполнено, так как целью подачи жалобы является проверка законности обжалуемого решения и восстановление нарушенных прав, если такое нарушение имело место.

Вся деятельность по исследованию обстоятельств, изложенных в жалобе, отысканию соответствующей правовой нормы, на основании которой можно было бы дать оценку установленным обстоятельствам, принятие государственно-властного решения и исполнение принятого решения представляет собой не что иное, как правоприменительную деятельность. Отсюда, третьей формой реализации права обжалования, на наш взгляд, следует считать осуществление правоприменительной деятельности.

Таким образом, реализация права граждан обжаловать действия должностных лиц органов внутренних дел протекает в трех формах: использование, исполнение и применение, и, соответственно, отсутствие хотя бы одной из указанных форм делает невозможным его реализацию. При этом реализация права обжалования возможна лишь при использовании гражданами права подачи жалобы, исполнении соответствующими органами обязанности принять и рассмотреть поступившую жалобу, отыскать и применить правовую норму, соответствующую установленным

по жалобам обстоятельствам, то есть осуществлении правоприменения, а также исполнения принятого решения.

Одной из процессуально-правовых гарантий, обеспечивающих подачу гражданами жалобы на действия работников органов внутренних дел, является обязанность руководителей данной органов и их структурных подразделений принимать и рассматривать жалобы граждан в указанный в законе срок, а также право гражданина в течение десяти дней с момента вынесения постановления по делу об административном правонарушении обжаловать данное постановление.

Не редки случаи, когда на практике можно встретиться с такой ситуацией, когда постановление о применении меры административного взыскания не исполнено, а срок обжалования истёк. В этих случаях срок обжалования должен быть восстановлен, а, значит, исполнение решения приостановлено, если выяснится, что срок обжалования упущен не по вине лица, обратившегося с жалобой.

В результате чего исключение возможности ухудшения положения лица, подавшего жалобу, необходимо рассматривать как одну из важнейших гарантий, обеспечивающих подачу жалоб гражданами.

Следующей гарантией реализации права обжалования граждан на стадии решения по жалобе выступает обязательность принятого по жалобе решения для указанных в нем адресатов. Любые решения по жалобе являются актами управления, реализации которых опирается на возможность принудительного их осуществления соответствующими органами внутренних дел.

В свою очередь, реализация решений по жалобам также способствует установление конкретных сроков их исполнения, которые указываются либо в самих решениях, либо вытекает из действующего законодательства, где установление конкретных сроков исполнения решений по жалобам имеет целью ликвидировать затяжки в исполнительской деятельности, позволяет осуществлять действенный контроль за ней, а также является одним из эффективных средств, предотвращающих поступление повторных жалоб.

В качестве гарантии исполнения решения по жалобе необходимо рассматривать возможность применения мер принуждения в отношении лиц, не обеспечивающих реализацию принятого решения.

Любому же исполнению принимаемых по жалобе решений, на наш взгляд, должно способствовать предоставленное законом право граждан обжаловать действия исполнителей решений по жалобам. Хотя порядок обжалования действий исполнителей не урегулирован ныне действующими правовыми нормами.

По нашему мнению, в действующие нормативные акты, регламентирующие порядок работы с жалобами граждан, должны быть внесены дополнения, в соответствии с которыми авторам жалоб предоставлялось бы право обжаловать действия исполнителей, либо тому должностному лицу, которым было принято данное решение, либо непосредственному начальнику должностного лица, обязанного выполнить решение.

Само по себе законодательное регулирование порядка работы с жалобами граждан еще не обеспечивает реализацию прав обжалования. Для этого необходимо осуществление соответствующими государственными органами деятельности по приему, рассмотрению, разрешению жалоб граждан и исполнению принятых по ним решений, а также контроля за этой деятельностью. К числу таких органов относятся прокуратура, суды и органы внутренних дел.

В качестве правовой гарантии реализации права обжалования необходимо рассматривать деятельность органов внутренних дел по рассмотрению жалоб граждан и по контролю за соблюдением законодательства о жалобах в подчиненных органах и подразделениях.

Содержание п. 1.2. Инструкции о порядке рассмотрения предложений, заявлений и жалоб граждан в органах, учебных заведениях, внутренних войсках, учреждениях, организациях и на предприятиях МВД Республики Казахстан гласит: «Рассмотрение предложений, заявлений, жалоб и прием граждан является одной из форм укрепления и расширения связи органов внутренних дел» [6]. Право обжалования в деятельности органов внутренних дел реализуется не только посредством осуществления функции рассмотрения жалоб, но и посредством реализации функций анализа жалоб с целью выявления причин и условий, порождающих нарушение субъективных прав и интересов граждан, но и контроля за исполнением законодательства о предложениях, заявлениях и жалобах.

Таким образом, анализируя изложенное в данной статье, следует подчеркнуть, что реализация права обжалования обеспечи-

вается действием всех видов гарантий. Отсутствие какого-либо звена в системе гарантий реализации права обжалования затрудняет возможность использования гражданами данного права, а порой делает его использование невозможным. Необходимо в максимальной степени обеспечить действие системы гарантий права обжалования. Ведь реализация данного права в административной деятельности органов внутренних дел является предпосылкой обеспечения законности всей этой деятельности.

Список литературы

1. Масленников М.Я. Порядок обжалования постановлений по делам об административных правонарушениях: учебное пособие. – Калинин, 1988. – С. 4.
2. Шергин А.П. Административная юрисдикция. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 100.
3. Салищева Н.Г., Хаманева Н.Ю. Административная юстиция, административное судопроизводство // Государство и право. – 2002. – № 1. – С. 5.
4. Общая теория прав человека. – М.: Изд-во «Норма», 1996. – С. 509.
5. Корнев А.П. Нормы административного права и их применение. – М., 1978. – С. 57.
6. Инструкция о порядке рассмотрения предложений, заявлений и жалоб граждан в органах, учебных заведениях, внутренних войсках, учреждениях, организациях и на предприятиях МВД Республики Казахстан: утверждена приказом МВД Республики Казахстан от 14 декабря 1994 года № 319.

ЖАҢА ТУҒАН БАЛАНЫ АНАСЫНЫҢ ӨЛТІРУ МӘСЕЛЕСІ

Салдарбек Н.С.,

1 курс магистранты, подполковник

Укин С.К.,

мемлекеттік құқық пәндер кафедрасының доценті,

заң ғылымдарының кандидаты

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясы

Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары мемлекет арқылы қорғалады. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Конституцияның 1-бабында «Мемлекеттің ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп көрсетілгені барлығымызға белгілі [1].

Тақырыптың өзектілігі – адамның өмірге келуі мен өмірден өтуі, аталықтан аналыққа кіруімен тіршілік иесі болып шығуында.

Ал, адам тіршілік иесі болғандықтан, ұрпақты жалғастыру, халқымен ұлтының салт-дәстүрін жалғастыру, саналы ұрпақ қалдыру әрбір тұлғаның басты міндеті деп санаймын. Қазақ халқы үшін шаңырақ қашанда киелі ұғым болып саналған. Дана қазақ айтпақшы, «Ұлы бардың ұрпағы бар», «Мың жылдығын ойлаған халық, саналы ұрпақ тәрбиелейді» деген нақыл сөздері есімізге түседі. Әйтсе де, қазіргі таңда сондай саналы ұрпақ тәрбиелеп жатырмыз ба ? Ананың өзінің жас сәбиін көшеде қалдыруы немесе өлтіру не себепті көбеюде ? Аталған көріністе заң қай жерде оқылдық жіберді ? деген мәселелер санамызды тебірентетіні рас. Ғалымдардың айтуына қарағанда, анасының жаңа туған баласының өлтіруінің үш жағдайы барлығын айтып көрсеткен:

- жаңа туған нәрестені анасының туы барысында немесе оны туғаннан соң өлтіруі;
- жаңа туған нәрестені анасының психикалық соққы алу нәтижесінде өлтіруі;
- ақыл-есі бұзылған жағдайдағы анасының баласын өлтіруі.

Іс жүзінде, әңгіме қылмыстың үш дербес құрамы және жазаны жеңілдететін үш мән-жай туралы болып отыр. Оның құрамдарын бөлуге келесі белгілер негіз болды: уақыт, жағдай, ананың психикалық жағдайы. Алғашқы екеуі қылмыстың тарапымен қаралса, үшіншісі қылмыс субъектісімен байланысты [2]. Қылмыстың бұл түрі соңғы уақытта өте көп таралған. Алайда, жаңа туған нәрестелерді өлтірудің елеулі бөлігі аборт жасау ретінде көрінеді және құқық қорғау органдарымен бұл жағдайлар статистикалық мәліметтерге ілінбей қалатыны қаншама. Оның себептерінің бірі, Қазақстан Республикасының ҚК-нің 100-бабында көзделген қылмыстың құрамы жаңа және зерттелмеген құқық қолданушысы болып табылады. Қылмыстың бұл құрамын қарау барысында көптеген даулы мәселелер туындайды. Олардың көпшілігі бір жағынан, қылмыстық заң мен қылмыстық құқық доктринасын жүргізудің мәні болып табылса, ал екінші жағынан медицина саласына жатады. ҚР ҚК-нің 100-бабында көзделген қылмыстың объективті жағынан материалдық құрлымы бар. Ол әрекетпен немесе әрекетсіздікпен жасалуы мүмкін. Қоғамдық қауіпті салдары, анасының әрекетімен қажетті себеп-салдарымен байланысында болуы тиіс.

Аталған қылмыстың жәбірленушісі болып қашанда жаңа туған сәби немесе қайтыс болған бала болып табылады. Бұл тура-

лы заң әдебиетінде әр түрлі пікірлер айтылады. Кейбір ғалымдар, атап айтқанда, М.М. Гродзинский, А.Ф. Кисилев, Г.Н. Волков, Н.С. Таганцев, Н.А. Неклюдов, М.Н. Гернет және тағы да басқа ғалымдар: «Адам өмірінің басы деп ана ағзасынан тыс адам өмірінің дербес өмірін, ана табынан сәбиді толық қуып шыққаннан кейін мойындау және де өмірдің басталуы туралы мысалы жүрек қағуы, тыныс алуы, қозғалысы» деп таныса, М.Д. Шаргородский, Ф. Лист «Адам өмірінің басталуы деп баланың анасының құрсағынан толық қуылу сәтінен» деп санайды. Сондай ақ, В.Д. Набоков, А.А. Жижиленко, О.В. Лукичев сынды ғалымдар «Адам өмірінің басы ретінде анасының құрсағынан бала денесінің қандай да бір бөлігінің пайда болу сәтін мойындау, мысалы, баланың басы, қолы, аяғы тағы басқа мүшесінің пайда болуы» деп түсіндіреді. Бұл түсінік бүгінгі күні ең көп үстемдік ететін көзқарас [5]. Сонымен қатар, ұрықтың кез-келген жойылуын босану басталысымен өлтіру деп санау керек. Мұндай жағдайда дұрыс бағалау жүктілік мерзіміне байланысты. Медицинада 22 аптадан кейін жүктіліктің мерзімінен бұрына аяқталуы мерзімінен бұрын босандыру деп аталады. Ал, жүктілікті 22 аптадан аспайтын мерзімде үзу жүктілікті жасанды үзу немесе аборт деп атайды. 22 аптадан асқан жүктілік кезіндегі ұрық құрсақтан тыс өмірге қабілетті болып саналады. Осыны негізге ала отырып, 22 аптадан астам жүктілік кезінен бастап, босану сәтіне дейін қылмыстық-құқықтық қорғаудың басталуын мойындауымыз керек.

Аталған қылмыстық әрекеттің қоғамдық қауіптілігі адамның тууынан өзіне тиесілі өмір сүруге абсолюттік құқығын бұзудан көрінеді. Бұл қылмыстың объектісі педиатрияда төрт аптаға дейінгі бала түсінетін жаңа туған баланың өмірі болып табылады. Әрекеттің объективті жағы анасының өзінің жаңа туған сәбиін босану кезінде де, одан кейінгі кезеңде де психикасы зақымдау жағдайында немесе ақыл-есінің дұрыстығын жоққа шығармайтын психиканың бұзылуы жағдайында да өлтіруінен көрінеді. Қылмыс құрамының объективті жағы әрекет немесе әрекетсіздік түрінде көрсетілуі мүмкін. Белсенді қылмыстық мінез-құлық, мысалы, пышақпен соққы жасау, ал енжар – анасының жаңа туған баланы тамақтандырудан бас тартуы және тағы басқа. Қылмыс бала қайтыс болған сәттен бастап аяқталған қылмыс болып саналады. Бұл қылмыстың субъектісі 16 жасқа толған жаңа туған нәрестенің анасы – әйел бола алады. Өзге адамдар, егер олар

осындай нәрестені өлтіруге себепші болып, олар бірлесіп орындаушылар болса, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 99-бабы бойынша жауапқа тартылады, өйткені олардың негізінде анасының жауапкершілігінде көрсетілген жеңілдетілетін мәнжайлар оларға қатысты қолданылмайды.

Мәселен, Жамбыл облысында кезекті тастанды бала жұрттың тағы да жағасын ұстатты. Оныншы сынып оқушысы көлікте босанып, жеткіншектің анасы автокөліктен нәрестені тас жолдың жиегіне лақтырып жіберген. Жерге оңбай түскен нәресте оқиға орнында шетінеп кеткен [3]. Бұл жерде жеткіншектің анасы баланың өліміне тікелей себепші болып отыр. Аталған көріністе қылмыстың орындаушысы болып саналады.

Сонымен қатар, 2014 жылы Тараз қаласының 26 жасар тұрғыны бес және бір жарым жастағы екі баласын жастықпен тұншықтырып өлтірген болатын. Бауыр еті балаларын өлімге қиған ана мұндай қатыгездікке күйеуімен жанжалдасқан соң барғандығын айтып түсіндірген [3].

Ал, енді Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің 2018 және 2019 жылдарға арналған ақпараттық сервисіндегі статистикалық деректеріне жүгінсек, көрсетілген сандар қорқынышты. 2018 жылы Қазақстанда жалпы 10 сәбиді анасы өлтірсе, ал 2019 жылы 13 сәби анасымен өлтірілген, яғни, 2018 жылмен салыстырғанда 2019 жылы қылмыстың бұл түрі 30% пайызға өскен.

2018 жылы Ақмола облысында – 1, Алматы облысында – 1, Жамбыл облысында – 1, Қостанай облысында – 2, Шығыс Қазақстан облысында – 3, Нұр-Сұлтан қаласында – 1, Шымкент қаласында – 1 деректен орын алса, **2019** жылы Ақмола облысы – 1, Алматы облысы – 2, Атырау облысы – 1, Қостанай облысы – 2, Солтүстік Қазақстан облысы – 1, Шығыс Қазақстан облысы – 2, Алматы қаласы – 3, Шымкент қаласында – 1 деректен орын алған [4].

Жоғарыда көрсетілген статистикалар жағар ұстатардай жағдайға жеткізді. Ең сорақысы олардың басым көпшілігі 16 жастан 18 жас аралығындағы жас өспірімдер екендігі ойландырады.

Өкінішке орай, келтіретін мысалдар жеткілікті. Әрине адам баласы адам болып жаратылған соң, өзінен кейін ұрпағын жалғастыру үшін дүниеге сәби алып келу бұл табиғаттың құбылысы болып табылады. Адамнан басқа тіршілік иесі бо-

лып, жануарларды да айтуға болады. Алайда, жаны бар болса да санасы жоқ, хайуандар да өзінің ұрпағын жалғастыру үшін табиғаттың неше түрлі құбылыстарымен күресіп жатады.

Тақырыптан ауытқу себебім, тіршілік көзі болып табылатын жер бетіндегі ең суық өлке Антрактида да мекен ететін пингвин тәріздес құстың жануарлық инстинктіне назар аудардым. Пингвин ұрғашысы табиғаттың заңдылығына бас ұрып, ұрпағын жалғастыру үшін жұмыртқа шығарып, ал жұмыртқа шығарған соң, оның еркегі -80, -90 градуста жұмыртқаны 2 ай көлемінде бір қалыпты температурада ұстап, жұмыртқаның ашылуына себебін тигізеді. Ал, жұмыртқаны табуға себеп болған ұрғашысы өзіне қорек жинау үшін мухитқа азыққа кетеді. Жоғарыда көрсетілген мысалдың түйіндісі, ақыл есі дұрыс, табиғаттың қатты құбылыстарымен бетпе-бет кездесе бермейтін адам өзінің ұрпағын жалғастырудағы аталық және аналық инстинктің жоғалуы, сонымен қатар, қоғамның бұл жағдайларға бей-жай қарайтындығы ойландырады.

Әдетте, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі – ҚР ҚК) 100-бабы өзінің жаңа туған сәбиін босану кезінде де, одан кейінгі кезеңде де, ақыл-есінің дұрыстығын жоққа шығармайтын психикасының бұзылуы жағдайында да өлтіргені үшін, ананың қылмыстық жауапкершілігін белгілейді. Бұл жағдайда, ҚР ҚК 100-бабы осы баптың диспозициясында көрсетілген жағдайларда жаңа туған бір баланы өлтірген жағдайда қылмыстық жауапкершілікті көздейді.

Алайда, ҚР ҚК-нің 100-бабының диспозициясында көрсетілген мән-жайлар кезінде өзінің екі және одан да көп жаңа туған балаларын өлтіргені үшін, анасының қылмыстық жауапкершілігін көздемейді, бұл Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасындағы олқылықтардың бірі болып табылады. ҚР ҚК-нің 100-бабының диспозициясында көрсетілген мән-жайлар кезінде анасының екі және одан да көп жаңа туған балаларын өлтіруі жағдайында анасы ҚР ҚК-нің 99-бабының 2 және 3-бөліктерінде көзделген қылмыстардың құрамын ауыстыруға болмайды, өйткені бұл жағдайда Қазақстан Республикасы Конституциясының 77-бабы 3-тармағының 10) тармақшасында және ҚР ҚК 4-бабында жол берілмейді.

Сондықтан аталған бос орынды жою үшін, автор ҚР ҚК-нің 100-бабын мынадай мазмұндағы екінші бөлікпен толықтыруды

ұсынады: «Осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген мән-жайлар кезінде өзінің екі және одан да көп жаңа туған балаларын анасының өлтіруі, – алты жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге, не дәл сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазалауды».

Сонымен қатар, сот-тергеу тәжірибесінде 16 жасқа толмаған ананың жауапкершілігі туралы мәселе туындайды. Бұл мәселе ҚР ҚК-нің 100-бабында қылмыс үшін жауапкершілік тек 16 жастан бастап ғана көзделген, ал іс жүзінде 12-15 жастағы қыз бала тууы мүмкін. Егер әйел 14 жасқа толмаған болса, қылмыстық жауапкершілік тұрғысынан мәселе туындамайды. Ол бұл үшін қажетті жасқа жетпеуіне байланысты қылмыстық жауапқа тартылмайды. Алайда, баланы өлтірген бойжеткен 14 жастан асқан, бірақ 16 жасқа толмаған болса, қалай болуы керек? Қасақана кісі өлтіргені үшін қылмыстық жауапкершілік 14 жастан бастап болуы мүмкін. Артықшылықты құрамның болуы жалпы құраммен көзделген қылмысты жасағаны үшін жауапкершілікті жоққа шығарады. Егер қоғамға қауіпті әрекет жасаған адам артықшылықты құрам бойынша, мысалы, бұл үшін қажетті жасқа жетпеуіне байланысты жауапқа тартыла алмаса, онда ол мүлдем қылмыстық жауапкершілікке тартыла алмайды.

Аталған оқылықты жою үшін автор, егер олар осындай кісі өлтірудің бірлесіп орындаушысы болып табылса, онда олар, ҚР ҚК-нің 99-бабы бойынша жауапқа тартылады, себебі анасының жауапкершілігі жеңілдетілетін мән-жайлар бұл жағдайда қолданылмайды. Осыған байланысты біз ҚР ҚК-нің 15-бабына сәйкес ҚР ҚК-нің 100-бабының құрамымен көзделген қылмыс жасаған кезде он төрт жасқа толған адамдарды қылмыстық жауапкершілікке тарту мәселесі бойынша тиісті өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет деп ойлаймыз. Осылайша, ҚР ҚК-нің 100-бабында көзделген қылмыс субъектісі 16 жасқа емес, 14 жасқа толған жаңа туған нәрестенің анасы бола алады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған.
2. Ағыбаев А.Н. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме: Жалпы және Ерекше бөлімдер / А.Н. Ағыбаев; Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық ун-ті. – Алматы : Жеті Жарғы, 2015. – 768 с.
3. Қазақстан телеканалының ақпараттық құралдары // ktk.kz.

4. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің 2018-1019 жылдарға арналған мәліметі.

5. Убийство матерью новорожденного ребенка во время родов. – Ростов-на-Дону, 2003.

ХАТТАМА НЫСАНЫНДА СОТҚА ДЕЙІНГІ ТЕРГЕП ТЕКСЕРУДІҢ ТАРИХЫ МЕН ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Салдарбек Н.С.,

1 курс магистранты, подполковник

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы

Қостанай академиясы

Қазақстан Республикасында, сондай-ақ, жалпы дүние жүзінде, адам құқықтарымен бостандықтарының ішіндегі ең маңыздыларының бірі өмір сүруге деген құқық екені баршаға мәлім.

Адам құқықтарына тоқталсақ, бұл мемлекет пен адамның арасындағы өзара қарым-қатынастарды реттейтін халықаралық құқықтың ерекше саласы. Мұндай құқықтық қатынастардың негізін адамның құқықтары мен бостандықтары құрайды. Ал, адам құқықтары мен бостандықтары саласындағы халықаралық құқықтың негізі Адам құқықтары туралы халықаралық билль (1948-1966 жылдар аралығында дайындалған), бұл жинақтың негізі, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында жатыр [1].

Адам құқығы әмбебап болып танылатындығы, барлық құндылықтардың ішінде адам құқықтары мен бостандықтары басты мәселе болып табылатыны осы мақаланы жариялауға түрткі болып отыр.

Қарастырылатын тақырыптың негізгі себебі қазіргі таңда Қазақстан Республикасы ІІО және өзге де анықтау органдарымен жүргізіліп жатқан хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексерудің мәселелерін ашу болып табылып отыр.

Хаттама нысанында жүргізілетін қылмыстық істердің тарихына назар аударсақ, кеңестік қылмыстық процесс қылмыстарды алдын ала тергеу мен қылмыстық іс қозғаудан басталады. Сонымен қатар, қылмыстық іс екі негізгі нысанда жүргізілді. Бірі алдын ала тергеу болса, екіншісі анықтау. Кеңес одағы дәуірінде, яғни, 1966 жылдан бастап, қылмыстық процесте тергеу болып

табылмайтын, алдын ала іс жүргізудің тағы бірі хаттама нысанында жүзеге асырылатын тәртібі енгізілді. Бірақ, ол қылмыстық іс қозғалмай жүзеге асырылатын нысан болып есептелді. Бұдан басқа, 1966 жылы енгізілген хаттамалық нысан одақтас республикалардың қылмыстық іс жүргізу кодекстерінің тиісті нормаларына өзгертулер мен толықтырулар енгізуге себеп болды [2].

Хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеру, үлкен қауіп тудырмайтын қылмыстар туралы істер бойынша материалдарды дайындау бұл анықтау органымен жасалатын, хаттамамен аяқталатын ерекше іс жүргізу өндірісі. Бұл алғашқыда, КСРО Қылмыстық кодексінің 206-бабының 1-бөлімі бойынша бұзақылық жасаған тұлғаларға қатысты жүргізілді. Қылмыстық істі қозғау соттың құзыретіне жатқызылды. Іс жүргізудің нәтижелері хаттамаға тіркеліп, сотта қарау үшін негіз болып саналды. Осыған байланысты, осындай материалдарды сотқа дейінгі дайындаудың хаттамалық нысаны деп атай бастады. Содан соң, 1975 жылдан бастап, бұл тәртіп үлкен қоғамдық қауіп тудырмайтын ұсақ-түйек жымқыру туралы материалдарға қатысты қолданыла бастады. Сонымен қатар, КСРО ҚДЖК-нің 414-бабына сәйкес материалдарды сотқа дейінгі дайындаудың хаттамалық нысанында ҚК-нің 96-бабы «Ұсақ мемлекеттік немесе қоғамдық мүлікті ұрлау» туралы істер, ҚК-нің 98-бабының 1-бөлімі ауырлататын мән жайсыз «Қоғамдық мемлекеттік мүлікті қасақана жою немесе бүлдіру» туралы істер, ҚК-нің 122-бабы «Алимент төлеуден немесе балаларын асыраудан жалтару» туралы істер, ҚК-нің 149-бабы «Азаматтардың жеке мүлкін қасақана жою» туралы, ҚК-нің 156-бабы «Сатып алушылар мен тапсырыс берушілерді алдау» туралы, ҚК-нің 156-бабының 1-бөлімі «Спирттік ішімдіктерді сату ережелерін бұзу», ҚК-нің 156-бабы 1-бөлімінің 1-тармағы «Үйде дайындалған күшті спирттік ішімдіктерді дайындау немесе сату мақсатынсыз сақтау» туралы, оның ішінде қайталап жасағаны үшін, ҚК-нің 169-бабы «Ауырлататын мән жайларсыз заңсыз орман кесу» туралы, ҚК-нің 198-бабы «Паспорт жүйесінің ережелерін бұзу» туралы, ҚК-нің 163-бабының 1-бөлімі «Әкімшілік қадағалау ережелерін қасақана бұзу» туралы, ҚК-нің Заң шығарушы бұрын қолданыста болған ерекше өндірістерді іс жүргізудегі регламенттеудің кемшіліктерін ескіргенін атап өткен жөн [3].

Хаттамалық нысанда жаңа конструкция бұзақылық жасау мән-жайларын толық және жан-жақты белгілеудің қосымша кепілдіктерімен, іске қатысушы адамдардың құқықтарымен заңды мүдделерін қорғау кепілдіктерімен қамтамасыз етілді. 1975 жылдан 1980 жылға дейінгі кезеңде социалистік меншіктің сақталуына қарсы күресті күшейту қажеттілігіне байланысты бұзақылық туралы істер үшін көзделген сот ісін жүргізуді қамтамасыз ету мемлекеттік немесе қоғамдық мүлікті ұсақ ұрлау туралы істерге барлық одақтас республикаларына таратуға, заңнамаларына өзгерістермен толықтырулар енгізілуіне түрткі болды. Ал, КСРО Қылмыстық және Қылмыстық іс жүргізу кодекстеріне өзгерістермен қосымша толықтырулар енгізу туралы 1977 жылы 13-желтоқсанда КСРО Жоғарғы Кеңес Президиумының Жарлығымен тиісті өзгерістер енгізілді. Ұсақ-түйек жымқыру, алимент төлеуден қасақана жалтару туралы істер бойынша хаттамалық іс жүргізудің көп жылдық тәжірибесі және тағы басқа материалдарды сотқа дейінгі дайындаудың осы нысанының тиімділігін көрсетті. Сондықтан, КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының 1985 жылғы 24-қаңтардағы «КСРО Қылмыстық іс жүргізу және азаматтық іс жүргізу ісіне өзгерістермен толықтырулар енгізу туралы» жарлығымен материалдарға сотқа дейінгі дайындық хаттамалық нысанда жүргізілетін қоғамдық қауіпті әрекеттердің тізімі кеңейтілді. Жедел және жеңілдетілген іс жүргізу институтын құрайтын қылмыстық іс жүргізу нормаларының жиынтығы алдын ала тергеумен мән-жайларын хаттама нысанында жүргізілетін қылмыстар туралы материалдардың басым көпшілігі сотқа дейінгі дайындауды жүзеге асыратын КСРО ПМ-нің анықтау органдарының қызметі үшін ерекше маңызды болды. Осы қылмыстарды тергеп-тексеру тиісті түрде белгіленіп, кінәлілерді лайықты жазаға тарту үшін анықтау органының жұмысы барынша тиімді болуды, ең алдымен, анықтау органдары қызметкерлерінің қылмыстық іс жүргізу заңын толық және жан-жақты меңгеруді талап етті. Сондай-ақ, қылмыстық сот ісін жүргізу саласында туындайтын қатынастарды, нормативтік құқықтық актілерді регламенттеудің күрделі мәселелерінде, оның ішінде сотқа дейінгі және сот ісін жүргізу ерекшеліктеріне қатысты мәселелерді, оларды жасау мән-жайларын сот арқылы жүзеге асырылатын қылмыстар туралы материалдары мен істері бойынша нормативтік құқықтық

актілерді регламенттеудің күрделі мәселелерін түсінуді қажет етті. Хаттамалық нысанның негізгі ерекшелігі материалдарды соттың қарауы үшін дайындалып, қылмыстық істі қозғамастан жүргізілді. Сондай-ақ, оны жеделдету мақсатында кейбір қарапайым процессуалдық оңайлатулар қарастырылды. Сонымен қатар, хаттамалық нысанда сотқа дейінгі тергеп-тексеру дербес нысан болып табылмайды. Хаттама нысаны алдын ала тергеу және анықтаумен табиғаттары ұқсас [2].

Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік заңының қайнар көзі болып табылатын Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 8-бабына сәйкес қылмыстық процестің міндеттері қылмыстарды тез және толық ашу, оларды жасаған адамдарды әшкерелеу және қылмыстық жауапкершілікке тарту, әділ сот талқылауы және қылмыстық заңды дұрыс қолдану болып табылады [4].

Сондай ақ, Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 13 желтоқсандағы №206 Қылмыстық іс жүргізу кодексінің Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4-шілдедегі №231-V Қылмыстық-процестік кодексімен күші жойылды. Қылмыстық-процестік кодекс 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап заңды күшіне енді. Жаңа Кодекске сотқа дейінгі тергеп тексерудің хаттамалық нысаны енгізілді. Хаттама тек қана қылмыстық теріс қылық жасаған тұлғаларға ғана толтырылады. Хаттама нысаны күдіктіге қатысты жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың мән-жайлары туралы хаттама жасалады. Онда күдіктінің аты жөні, күдіктінің жеке куәлігі, оны жасау уақыты мен орны, оның әдістері, себептері, салдары және басқа да маңызды мән-жайлар, қылмыстық құқық бұзушылықты дәлелдейтін мән-жайлар, қылмыстық құқық бұзушының кінәсін растайтын дәлелдері, қылмыстық кодекстің ерекше бөлігі бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілері және жәбірленуші туралы мәліметтер мен келтірілген шығынның сипаты мен мөлшері көрсетіледі. Анықтау органының бастығы хаттаманы және оған қоса тігілген қылмыстық істі зерделеп, хаттамамен келіседі, содан кейін барлық қылмыстық іс күдіктіге қарау үшін ұсынылады, бұл туралы күдікті мен қорғаушының (оның қатысуымен) қолымен куәландырылған хаттамаға тиісті жазба жасалады. Күдіктіні және оның қорғаушысын хаттамамен таныстырғаннан кейін анықтау органының басшысы дереу қылмыстық істі сотқа жолдайды [4].

Ал, іс жүргізудің заңда белгіленген тәртібі адамды және азаматты негізсіз айыптау мен соттаудан, олардың құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден қорғауды, кінәсіз адамды заңсыз айыпталған немесе сотталған жағдайда – оны дереу және толық ақтауды қамтамасыз ету, сондай-ақ, заңдылықпен құқықтық тәртібін нығайтуға, қылмыстың алдын алуға, құқықты құрметтеу көзғарасын қалыптастыруға жәрдемдесуге тиіс екендігін байқаймыз. Жоғарыда аталған міндеттердің мүлтіксіз орындалуы тергеудің барысы мен нәтижелерін тиісті талаптарға сай жазбаша түрде рәсімдеумен де байланысты. Ал, рәсімдеудің дұрыс жүргізілмеуі, өз кезегінде, Конституцияның және өзге де заңдардың нормаларының бұзылуына әкеп соқтырады. Сондықтан да процестік құжаттар заң талаптарының орындалуының, жасалып жатқан іс-әрекеттерінің заңдылығының бірден-бір айғағы ретінде қызмет етеді.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 526-бабына сәйкес анықтау органы анықталғаннан кейін күдіктіге қатысты қылмыстық құқық бұзушылық туралы хаттама жасайды. Жеке тұлға болмаған жағдайда, оның ескіру мерзімі шегінде нақты құрылған кезден бастап, хаттама жасалуы мүмкін [4].

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 10-бабының 1-бөлігіне сәйкес, қоғамдық қауіптілік пен жазаланушылық дәрежесіне байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар қылмыстар мен қылмыстық құқық бұзушылықтарға бөлінеді [5].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 10-бабының 2-бөлігіне сәйкес, қылмыстық құқық бұзушылық – бұл үлкен қоғамдық қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтіретін немесе жасалуы үшін жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қаупін тудыратын кінәлі әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) айыппұл түріндегі жаза, түзеу жұмыстары, қоғамдық қызметке тарту [5].

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 79-бабының 2-бөлігіне сәйкес қылмыстық іс бойынша сотталған адам соттылығы жоқ деп танылады [5].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 526-бабының 2-бөлігіне сәйкес, егер қылмыстық құқық бұзушылықтың мән-жайын түсіндіру қажет болса, оны жасаған адам туралы мәліметтер, оның тұрған жері, қылмыстық құқық бұзушылық туралы хаттама үш күн ішінде жасалады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 526-бабының 3-бөлігіне сәйкес, сараптама жүргізу немесе маманның пікірін алу қажет болған жағдайда, тиісті қорытынды алынған сәттен бастап 24 сағат ішінде қылмыстық теріс қылық туралы хаттама жасалады [4].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінің 526-бабының 4-бөлігіне сәйкес, бірнеше қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатысты қылмыстық іс бойынша, оның ішінде қылмыстардан басқа қылмыстық құқық бұзушылық немесе қылмыстық теріс қылықтары бар, іс жүргізу анықтау немесе алдын алу тергеу түрінде жүзеге асырылады [4].

Егер күдікті ҚР ҚПК-нің 128-бабына сәйкес ұсталса, қылмыстық құқық бұзушылық туралы іс нақты ұсталған сәттен бастап 36 сағаттан кешіктірілмей прокурорға жіберіледі [4].

Жоғарыда көрсетілгендей құқық қорғау саласында да, сотқа дейінгі тергеп тексеру жүргізу барысында адам құқықтарымен бостандықтары бастапқы кезеңнен басталып сақталуға тиіс болса, адам құқықтарымен бостандықтары жеткілікті дәрежеде қорғалмай қалып жататыны баршамызға белгілі. Кеңес Одағы дәуірінде бастау алған хаттама нысанында жүргізілген қылмыстық істер, бұл да бір, КСРО ПО-ры қызметкерлернің көрсеткіштеріне айналғанын көруге болады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық-процестік кодексінің 189-бабында көрсетілгендей, сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің келесідей нысандары бар, олар, Сотқа дейінгі тергеп-тексеру анықтау нысанында, алдын ала тергеу нысанында және хаттамалық нысанында жүргізіледі [4].

Яғни, хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізу барысында, күдікті тұлғаның құқықтарымен бостандықтарына нұқсан келетін бірнеше деректердің кездесетіні анық. Хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында анықтаушы төмендегі кемшіліктермен жиі кездеседі. Олардың әр қайсысына тоқталып талдап көрсек:

- хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізу барысында мерзімінің көлемі 3 күн болғандықтан, қылмыстық істі айыптау хаттамасымен сотқа 3 күннің ішінде жолдау керектігі көрсетілген. Алайда, күдікті тұлғаның кінәсін дәлелдеу, сонымен қатар, күдіктінің кінәлігін толық және жан-жақты анықтау, күдіктінің барлық құқықтарын сақтай отырып, хаттама ныса-

нында қылмыстық істі аяқтау мүмкіншілігі жоқтығы. Яғни, мерзімінің қысқа уақытта қаралуы, тергеліп жатқан тұлғалардың көбісі алдын осындай құқық бұзушылықтармен жиі кездесетін тұлғалар болғандықтан, анықтау органдарына уақтылы келмеуі, тағайындалған сараптаманың уақтылы дайын болмауы, соттардың мерзімін тіркелген уақыттан бастап санауы. Мысалы, демалыс күнге түссе, оның мерзіміне мүлдем қаралмайтынын айтуға болады;

- тергеу тәжірибесінде, хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізу барысында, күдіктінің кінәлігі, оның кінәсін толық мойындаумен ғана дәлелденіп, сотқа жолданады. Мұнда, сотта күдікті жауапкершіліктен босатылу мақсатында, өзінің берген жауабынан бас тарту қауіпі бар;

- хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеруде, тұрғылықты мекен-жайын тастап кетпеу туралы қол хат алу шарасы мүлдем қаралмаған;

- егер 36 сағаттың ішінде күдікті тұлғаның кінәлігін анықтап, қылмыстық іс сотқа жолданбаған жағдайда, күдікті деп танылған тұлғаның құқықтары мен бостандықтары бұзылу қауіпі бар;

- сондай-ақ, анықтаушының өндірісінде қылмыстық құқық бұзушылықтардың көп болуы себепті, жұмысбастылығы, техникалық ахаулықтардың жиі орын алуы, толық және жан-жақты сапасыз тергелуі себебінен туындайды.

Жоғарыда көрсетілген мәселелердің негізінде, хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеру тәжірибесіне келесі өзекті мәселелерді қосуды ұсынамын:

1. Хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексерудің мерзімін 10-күнге ұзартуды.

2. Хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп-тексеруде тұрғылықты мекен-жайын тастап кетпеу туралы қолхат алу шарасын қарауды.

3. Сараптама тағайындалған уақыттан бастап қылмыстық құқық бұзушылықты уақытша тоқтатуды.

Әдебиеттер тізімі

1. Кемали М.С. Адам құқықтары және оларды қорғаудың тетіктері. – Алматы, 2012.

2. Белозеров Ю.Н., Карнеева Л.М. Протокольная форма досудебной подготовки материалов органами дознания в советском уголовном процессе. – М., 1985.

3. Дьяченко В.И. Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – М., 1985.

4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 ж. 4 шілдедегі кодексі. – Алматы, 2016.

5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: Қазақстан Республикасының 2014 ж. 3 шілдедегі кодексі. – Алматы, 2019.

ЛИЧНОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО ПРЕСТУПНИКА: СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Сарсенова К.А.,

старший научный сотрудник отдела организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы,
магистр юридических наук, подполковник полиции

Мухтабаев К.Н.,

заместитель начальника кафедры тактико-специальной подготовки,
подполковник полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

В уголовном законе личность преступника выступает как одно из оснований индивидуализации уголовной ответственности и наказания. Личность преступника – это система социально-значимых свойств лица, совершившего преступление, отражающих возможности его исправления уголовно-правовыми средствами или заменяющими наказание мерами.

Несовершеннолетний – это формирующаяся личность, постепенно познающая жизнь и так же постепенно приобретающая способность принимать решения, то есть поступать ответственно. Постепенное формирование сознания личности (во всех сферах: в интеллектуальной, эмоциональной и волевой) является основой для уголовной ответственности несовершеннолетних. При этом решающее значение имеет правовое сознание с акцентом на усвоение уголовно-правовых явлений. Для того чтобы нести уголовную ответственность, несовершеннолетний должен достигнуть такого уровня развития, который позволит ему осознать общественную опасность определенных уголовным законом деяний, усвоить нормы закона и руководствоваться ими в своем поведении.

Несовершеннолетний преступник не становится таковым внезапно, в момент совершения преступления. Антисоциальные свойства его личности формируются постепенно, задолго до совершения уголовно наказуемого деяния. Возраст, образование, семейное положение, психические особенности и интересы, отношение к нормам права и морали, отношение к родителям, к учебе или к своим обязанностям – эти характеристики дают основание для социально-правой оценки личности несовершеннолетнего преступника.

Известно, что развитие человека, формирование его личности происходит под влиянием внешних объективных условий, взаимодействующих с внутренними, субъективными предпосылками.

Наиболее тесная связь установлена между уровнем преступности несовершеннолетних и состоянием семейных, родительских взаимоотношений. Это дает основание реально рассматривать показатели семейного неблагополучия в широком социальном смысле в качестве основного при выборе приоритетных направлений воспитательно-профилактической работы с несовершеннолетними. Преступность представляет своего рода издержки воспитания вследствие неисполнения семьей своего морального и правового долга, не использование или использование во зло имеющихся воспитательных «мощностей».

Особо проявляется криминогенная атмосфера в семьях, где существуют внутренние примеры антиобщественного поведения (неблагополучная семья); где ошибочно поставлены жизненные цели; где родители занимают неправильную позицию относительно целей и средств воспитания; где они попросту не в состоянии справиться с ним.

Неблагополучная семья формирует детей по своему образу и подобию. Из нее – если только условия жизни и воспитания не будут своевременно нормализованы в результате вмешательства извне – во многих случаях выходят молодые люди, перенявшие у взрослых членов семьи циничное отношение к нравственным ценностям, неуважение к окружающим людям, пренебрежительное отношение к общественным нормам поведения. Они браврируют своим неуважением к требованиям общественной (трудовой и учебной) дисциплины, систематически создавая ситуации «шаг до правонарушения», а то и делая этот шаг; играют активную роль и в преступных группах несовершеннолетних, нередко

являясь их лидерами либо «правой рукой» взрослого организатора преступлений. Таким образом, отрицательные формы поведения взрослых членов семьи способствуют тому, что несовершеннолетний не просто перенимает стиль поведения, но усваивает негативную ценностную ориентацию, реализуя ее, уже в собственном антиобщественном поведении. Криминальный риск для подростков, которые выросли в неблагополучных семьях возрастает в 4-5 раз по сравнению со сверстниками из семей, где нет явных примеров каждодневного антиобщественного поведения. Грубость, унижение человеческого достоинства, аморальные поступки старших в неблагополучных семьях, побои и издевательства с их стороны ожесточают подростка и тем самым способствуют формированию таких мотивов, как мстительность, злобность, агрессивность, проявлению в поведении элементов жестокости и садизма. Кроме того, такая семейная атмосфера порождает своеобразную психологическую реакцию со стороны несовершеннолетнего – отстаивать свое достоинство, утвердить себя как личность, прибегая при этом к нравственно несостоятельным действиям. Противоречия между родителями и детьми, между отцом и матерью, между старшими и младшими детьми проявляются в виде многообразных конфликтов, которые разрушают внутреннюю целостность такой семьи, но в то же время могут способствовать высвобождению детей из неблагоприятных для воспитания социально-психологических условий. Вместе с тем нельзя представлять неблагополучную семью как обязательно конфликтную.

Нравственная атмосфера неблагополучных семей может характеризоваться единством негативной направленности семейных установок и ориентации. Нередко она, и это наиболее опасно для формирования личности детей, достаточно консолидирована внутренне. Ее взрослые члены объединены на основе антиобщественных потребностей и привычек, поддерживать друг друга и интенсивно вовлекать детей в свой образ жизни.

Однако, проблема преступности несовершеннолетних далеко не исчерпывается неблагополучными семьями. Практика борьбы с преступностью несовершеннолетних знает и немало внешне респектабельных, здоровых семей, в которых, тем не менее, уродливо деформировалась личность подростка вставшего, в конце концов, на путь совершения преступления.

Анализ истоков такой деформации приводит к необходимости выявления скрытых от поверхностного взгляда сторон внутрисемейной жизни. К ним, как свидетельствуют результаты многочисленных исследований, относятся, прежде всего, нравственные дефекты в психологии семьи, извращенное понимание жизненных целей и средств их достижения, которыми руководствуются взрослые члены семьи. Попытка семьи жить по «своим» правилам, отличающимся от правил общества, да еще убеждать себя и детей, что «все так живут», достаточно быстро может привести младших членов семьи к нигилистической позиции относительно принципов морали и права со всеми вытекающими последствиями. Конечно, дело не в тех или иных материальных условиях жизни семьи самих по себе. Главное в отношении родителей и других членов семьи к таким условиям, к определению их места в системе интересов и потребностей, к выбору путей и средств их создания, использования, улучшения.

Гипертрофирование роли материальных благ в жизни, точнее, превращение их в самоцель – самая благоприятная почва для того, чтобы в психологии детей возникло и закрепилось корыстолюбие, стремление побольше взять у общества и других людей и поменьше им отдать. А здесь уже база непосредственного формирования криминальной мотивации как результат неприученности соотносить свои потребности с мерой личного труда и получаемого за него вознаграждения, сочетать духовные и материальные ценности.

Формируется эгоист, для которого как бы не существует законных интересов других людей, общественных запретов и ограничений, когда речь идет об удовлетворении их прихотей, желание жить «как хочется», урвать то, что не заработано личным трудом, получить то, на что не вправе рассчитывать честным образом. Одновременно возникает готовность преступить правовые запреты в подходящем случае. Такая готовность, поначалу смутная, плохо, осознанная, постепенно превращается в убеждение, жизненную позицию. Эта позиция и оказывается той социально-психологической основой, которая в конечном счете определяет готовность совершить конкретные преступления.

Формирование отрицательных свойств, во многом определяющих преступное поведение несовершеннолетних, является результатом не только плохого воспитания или прямого отрица-

тельного влияния дурного примера и неблагоприятных обстоятельств, как может показаться на первый взгляд, но и противоречивого взаимодействия личности и социальной среды. При этом имеется в виду как микросфера – непосредственное и ближайшее окружение личности, так и среда в более широком социальном смысле.

Как показывает изучение правонарушений несовершеннолетних, подросток чаще всего может совершить преступление под непосредственным влиянием сверстников или взрослых лиц, подчиняясь давлению толпы. Давление группы с негативной ориентацией, в которую он входит, ее требований и обычаев существенно влияет на поведение несовершеннолетних, совершающих преступления. При этом на первый план выступает мотивация, связанная с завоеванием и поддержанием авторитета в группе, с боязнью лишиться поддержки и испытать санкции с ее стороны. Причем, действуя на виду у группы и совместно с другими ее членами, подросток как бы «возводит в квадрат» и собственные отрицательные личностные качества. Например, повышенная эмоциональность превращается в агрессивность, грубость, невыдержанность, в демонстративное неуважение к правилам общественного поведения и т.п. Циничные оценки и суждения вожаков, поддержанных группой, начинают восприниматься подростком как непреложное правило, руководство к действию. Это выражается в стремительном переходе членов группы от нейтрального поведения к преступному по первому сигналу лидера. Как правило, подавляющее число членов преступных групп несовершеннолетних – рядовые исполнители, которые слепо идут за немногочисленными организаторами и подстрекателями, в том числе из числа взрослых. Такое «автоматизированное» поведение рядовых членов групп подкрепляется системой группового контроля, подавляющего в значительной степени попытки индивидуального самоконтроля, если они возникают. Групповой контроль опирается на нормы поведения, принятые в данной среде. Они привлекают несовершеннолетних ориентацией на лже-романтику, лжегероику, риск, гипертрофированное чувство товарищества и взаимовыручки «по-мужски», прямолинейностью суждений о «запретных» сторонах жизни, вседозволенность и др. Оказавшись под влиянием этой психологии, несовершеннолетний все более приближает свои интересы, потребности, позиции,

стереотипы поведения к требованиям группы, солидаризуется с ними и как бы «растворяется» в этой среде. Замыкаясь на общении со «своей группой», подростки, совершившие впоследствии преступления, постепенно теряют интерес к общению с товарищами по учебному или трудовому коллективу и даже с членами семьи, предпочитая контакты по месту жительства и проведение досуга с лицами негативной ориентации. Существенные сдвиги отмечаются и в чертах характера. Для эмоционально-волевой сферы несовершеннолетнего преступника типично ослабление чувства стыда, развитие несдержанности, грубости и жестокости, лживости и не самокритичности.

Неразвитая способность к критичной самооценке у несовершеннолетних, совершающих преступления, дополняется несформированностью способности к правильной оценке качеств и поведения окружающих их людей. Этот дефект личностной позиции как бы «наслаивается» на возрастную психологическую особенность: подросток судит о поступках и словах другого человека в зависимости от того, как он сам относится к человеку. Поэтому он часто попадает под влияние лиц с негативной ориентацией, которые специально подчеркивают свое внимание к подростку, его интересам и заботам. В результате он постепенно начинает воспринимать окружающее их глазами, некритически воспринимает их мнения и поступки.

Типичным для несовершеннолетних, совершающих преступления, являются искаженное отношение к закону, его предписаниям. Имеется в виду не только пробелы в знании отдельных существенных для несовершеннолетних правовых норм или их игнорирование, но, прежде всего неправильное восприятие права, его значения и сущности. Степень восприятия значимости правового регулирования усиливает или ослабляет нравственную самооценку возможного поведения в конкретной ситуации и, следовательно, существенно влияет на само поведение. Сила закона неразрывно связана с осознанием личностью значения права для общества и для нее самой. У несовершеннолетних преступников оно, как правило, отсутствует.

Для несовершеннолетнего преступника характерна антиправовая уверенность, что его обязаны кормить, одевать и т.д., а он никаких обязанностей перед обществом не несет. Он не имеет общих представлений о нраве, законности, правовом государстве,

Это наиболее ярко проявляется в неумении поставить социально и лично значимую цель жизнедеятельности на перспективу, принять решение при выборе между правонарушением и послушным поведением, верно оценить последствия выбора. Именно взаимосвязанной моральной и правовой ответственности за каждый свой поступок и не хватает несовершеннолетним, совершающим преступления. Безответственность же порождает нежелание организовать волевое усилие на достижение общественно полезных целей, на овладение теми формами деятельности, которые соответствуют разумным потребностям и интересам личности.

Обнаруживая некоторые, хотя и не полные и не очень точные знания уголовного закона, несовершеннолетние, совершающие преступления, почти не интересуются другими отраслями права. У них не сформировано четкое представление о правовой значимости своих поступков и действий с точки зрения, например, гражданского, трудового, семейного права; нет импульса задумываться над тем, насколько соответствовало (или не соответствовало) требованиям закона их поведение в конкретной ситуации. Эти поступки чаще всего оцениваются ими с позиций элементарных бытовых представлений, поверхностных и искаженных.

На этом психологическом фоне особенно отчетливо проявляется еще один серьезный дефект правовых представлений и оценок несовершеннолетних, совершающих преступления, – отсутствие понимания того вреда, который они несут. Они либо вовсе не задумываются над ущербом, наносимым их действиями, либо полагают, будто он наносится лишь отдельным людям, а не отношениям в обществе в целом. Значит, отсутствует представление об общественной опасности преступных действий.

Данные криминологических исследований свидетельствуют, что преступность несовершеннолетних может рассматриваться как результат определенного «скачка» от нормы поведения к уголовно наказуемому деянию. Причем это может происходить в конфликтной ситуации, создаваемой отнюдь не по вине субъекта преступления. Преобладающий же механизм, дающий в итоге преступное поведение, – постепенная эскалация деморализации личности: переход от совершения незначительных аморальных проступков к общественно опасным деяниям. В несовершенно-

летнем возрасте отмечается нарушение различных норм: общепринятых норм морали, правовых норм, норм, соответствующих возрастным ролям.

Среди несовершеннолетних преступников широко распространены различные формы крайне аморального поведения (пьянство, половая распущенность, азартные игры и др.), которые нередко становятся определяющими сторонами их деятельности.

В результате того, что со временем употребление алкоголя становится привычкой, а в ряде случаев и потребностью, значительная часть свободного времени используется для поисков путей и средств на приобретение спиртных напитков и их распития. Пределами поисков и потребления нередко служат только границы материальных, организационных и физических возможностей подростков, но не нравственные и правовые рамки. При изучении обстоятельств совершения преступления и непосредственно предшествовавших им событий часто приходится сталкиваться с тем, что незадолго до совершения преступления подростки распивали спиртные напитки.

Для некоторых несовершеннолетних преступников характерно ранее начало половой жизни, случайные половые связи, как правило, под влиянием криминогенной микросреды: родителей, не скрывающих от детей этой стороны своей жизни; друзей и знакомых, имеющих соответствующий опыт. Характерными чертами тех, чье поведение перерастает в преступное, являются: особенности сексуального поведения; прочные связи с лицами, ранее судимыми, совершающими преступления, в том числе ведущими паразитический образ жизни; малая продолжительность знакомства до вступления в половую связь; связь со случайными лицами, с которыми они познакомились в местах развлечений; частая смена партнеров и неразборчивость в их выборе; беспечность по отношению к возможным отрицательным последствиям случайной половой связи. Половая распущенность как у девушек, так и у юношей бывает связана с совершением корыстных и насильственных преступлений.

Таким образом, образующая личность несовершеннолетнего преступника совокупность антисоциальных черт, складывается вследствие десоциализации индивида еще до преступления и выступает в качестве субъективного условия его совершения. Су-

дять о деморализации личности надо по ее антиобщественным действиям. До тех пор, пока лицо не совершило преступления, понятие личности преступника к нему не применимо. Крайним и наиболее общественно опасным проявлением нравственно-правовой деформации личности есть совершение ею уголовно наказуемых деяний (преступное поведение). Только факт совершения уголовно наказуемого деяния дает основания для качественно новой социально-правовой оценки лица как личности преступника.

Список литературы

1. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Г. Эминова. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 1999. – С. 126.
2. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступника и расследование преступлений. – М.: Юрист, 1996. – С. 27.
3. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. – Горький, 1974. – С. 66.
4. Лебедь С.Я. Традиции, обычаи и преступность. – М., 1995.
5. Криминология: учебник / под ред. В.И. Бурлакова, Н.М. Кропачева. – СПб.: СПбГУ: Питер, 2002. – С. 68.
6. Пенитенциарная криминология: учебник / под ред. Ю.М. Антоняна, А.Я. Гришко, А.П. Фильченко. – Рязань: Академия ФСИН России. 2009.

НЕЙРОФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ РАССТРОЙСТВА ПРИ ХРОНИЧЕСКИХ СТРЕССАХ У ВОЕННОСЛУЖАЩИХ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА

Сартаев Ж.Н.,

доктор медицинских наук, профессор

Серов И.А.,

заместитель начальника кафедры военной педагогики
и психологии, полковник

Митяев А.И.,

преподаватель кафедры военной педагогики и психологии
Военный институт Национальной гвардии
Республики Казахстан, г. Петропавловск

Армейский быт с различными его издержками, сужение «степени свободы» из-за необходимости «жить по приказу», тревожная напряженность, бытовые условия, неясность личных перспектив и многие другие факторы вполне закономерно вли-

яют на физиологическое состояние любого военнослужащего. Особенно это может проявляться у курсантов, которые, помимо вышеуказанного, также заняты умственным трудом, повышающим уровень активности функциональных систем, усиливающих адренергическое влияние и, в частности, увеличивающих сердечно-сосудистых реакций.

Гипермобилизация часто приводит к перенапряжению и истощению регуляторных механизмов, к возникновению пограничных предпатологических и затем патологических состояний. С учетом многообразия этиологических факторов и особенностей проявления и течения, к пограничным нервно-психическим расстройствам относят различные клинические формы и варианты невротических реакций, реактивные состояния, неврозо- и психопатоподобные расстройства, невротические и поведенческие синдромы связанные со стрессом, физиологическими нарушениями и физическими факторами [1].

Целью настоящего исследования является изучение особенностей возникновения и развития функциональных дезадаптивных реакций среди курсантов военных высших учебных заведений и разработка практических рекомендаций по предупреждению нейрофизиологических расстройств [2].

Как известно, процесс обучения в Военном институте Национальной гвардии Республике Казахстан включает в себя три момента: общее обучение, профессиональное – с элементами командирской и боевой подготовки и последующее закрепление полученных знаний на практике, несение службы по охране общественного порядка и боевой службы.

При анализе обнаружено, что из 1737 здоровых курсантов 510 человек проявили 9 симптомов астенической реакции. Если взять соотношение встречаемости 9 симптомов к числу лиц, проявивших эти симптомы, то кратность на одно лицо составляет 1:3,5.

Электроэнцефалографические исследования значительных отклонений не выявили, однако у 37% курсантов наблюдались определенные особенности в картине ЭЭГ. В основном они проявлялись появлением тета, а в некоторых случаях дельта активностью, недостаточно выраженностью альфа ритма, т.е. наблюдалось преобладание тормозящих сомногенных систем, расположенных преимущественно в неспецифических таламических ядрах.

Для обсессивно-фобического синдрома характерно 17 признаков, однако, у здоровых курсантов проявилось только 5 симптомов: страх в закрытых помещениях, страх острых предметов, страх заболеть какой-либо болезнью, страх заболеть венерической болезнью, страх заболевания сердца.

Из общего количества здоровых курсантов первого курса перечисленные выше 5 симптомов обнаружены у 246 человек (31,5%). Кратность этих симптомов составляет 1:2,2 ($P < 0,05$), что тоже находится на уровне подпорогового значения по сравнению с кратностью симптомов при нозологической форме обсессивно-фобических реакций.

Исследование состояния вегетативной нервной системы в этой группе также выявило различной степени выраженности синдром вегетативной дистонии. Течение в основном имело смешанный характер[3]. Оценка вегетативного тонуса показала, что эйтония наблюдалась у 59,3+2,9% курсантов, Симпатикотония проявлялась у 22,0+2,6% курсантов, парасимпатикотония была выявлена у 18,7+2,5% лиц.

ЭЭГ у этих курсантов характеризовалась доминирующей быстрой активностью. Альфа ритм низкоамплитудный и мало выражен. Выявлялось увеличение медленноволновой активности.

Среди здоровых курсантов на 1,5-2 месяце первого года обучения выявлены также лица с элементами дезадаптивных реакций, симптомы которых можно отнести к разряду истерической формы. Из 18 симптомов, характерных для дезадаптивного синдрома истерической формы, выявлены только два: слабость в мышцах рук и ног и стремление привлечь к себе внимание окружающих. Естественно, при таком сочетании симптомов, постановка клинического диагноза невозможна, слишком узок спектр симптома. Из 1737 курсантов на приведенные выше симптомы указали 36 человек – 3,3 %, а кратность на одно лицо составляет 1:1,3.

Это всего лишь проявление донозологических форм, собственных лицам в состоянии повышенного психо-эмоционального напряжения.

Таким образом, приведенные данные не дают оснований ставить нозологический диагноз, поэтому они были названы дезадаптивной реакцией истерической формы.

При истерической форме показатели вегетативной нервной системы были в основном в пределах нормальных значений. Симпатикотония была выявлена у 30,6+7,7% курсантов, парасимпатикотония – у 2,8+2,7%. Нормальная вегетативная реактивность наблюдалась у большинства обследованных (72,2+7,5%), повышенная отмечалась у 2,8+2,7%, пониженная – у 25,0+7,2%. Избыточное вегетативное обеспечение было выявлено у 33,3+7,9% курсантов, недостаточное – у 2,8+2,7%, нормальное – у 63,9+8,0%.

ЭЭГ показатели характеризовались ускоренным альфа и бета ритмом. При этом синхронизированный альфа ритм часто распространялся на передние области коры. Часто в центральных областях обнаруживалась медленноволновая активность.

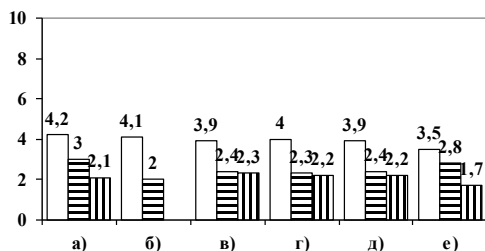
На рисунке 1 показана взаимосвязь социальных и семейно-бытовых факторов риска у нормальных здоровых курсантов с донозологическими формами астенических, обсессивно-фобических и истерических дезадаптивных реакций.

Из рисунка 1 видно, что частота и соотношение донозологических форм дезадаптивных реакций в зависимости от фактора риска примерно одинакова при всех факторах риска [4].

Следует отметить только одно исключение: у здоровых курсантов, проживающих с родителями в нормальных жилищных условиях, полностью отсутствовали элементы истерических форм дезадаптивных реакций.

Исследованы связи дезадаптивных реакций с обучением. Они выделены из общего числа факторов в виде 5 основных: личностная оценка работоспособности, общая физическая активность, уровень нервнонапряжения, уровень эмоционального напряжения, конфликтные ситуации по службе (рис.2). Из рисунка 2 видно, что астенические формы, связанные с условиями службы и обучения преобладают, на втором месте находятся обсессивно-фобические формы и наименьшее количество приходится на истерические формы [5].

Взаимосвязь факторов риска с условиями службы и частотой появления донозологических дезадаптивных реакций

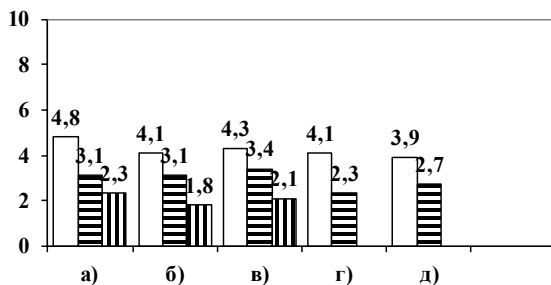

Взаимосвязь социальных и семейно-бытовых факторов риска у нормальных здоровых курсантов с донозологическими формами астенических, обсессивно-фобических и истерических реакций
 Ось абсцисс – а) в анамнезе нормальные роды, б) хорошие жилищные условия, в) доброжелательные отношения между родителями, г) полная семья, д) не имел место распад семьи, е) брачность курсантов (холост); ось ординат – кратность выраженных дезадаптивных реакций.

Рис. 1.

Условные обозначения:

- астенические формы
- обсессивно-фобические формы
- истерические формы

Ось абсцисс – а) работоспособность, б) физическая активность, в) нервные напряжения, г) эмоциональное состояние, д) служба без конфликта; ось ординат – кратность выраженных невротических реакций

Рис. 2.

Условные обозначения:

- астенические формы
- обсессивно-фобические формы
- истерические формы

Таким образом, дезадаптивными курсантами считались лица, не имеющие нозологические формы заболеваний, но с проявлением симптомов дезадаптации по астеническому (65,2%), обсессивно-фобическому (31,5%) и истерическому (3,3%) типам. Появления данных донозологических реакций свидетельствуют о высоком уровне психоэмоционального напряжения, связанного с процессом обучения. Подтверждением этому служит тот факт, что элементы подверженности стрессам имели место преимущественно у бывших школьников и связаны с факторами риска процесса обучения и службы.

Таким образом, полученные результаты еще раз доказывают тесную связь дезадаптивных реакций с неспецифическими средними структурами головного мозга.

Список литературы

1. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства: Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана. Астана, 14 декабря 2012 г.
2. Ушаков Г.К. Пограничные нервно-психические расстройства. – М.: Медицина, 1987. – 303 с.
3. Бехтерева Н.П., Вартанян И.А., Василевский Н.Н. Механизмы деятельности мозга человека. Часть 1. Нейрофизиология человека. – Л., 1988. – 677 с.
4. Levi L. Stress and distress in response to psychosocial stimuli. // Acta Med. Scand. – 1972. – Suppl. 528. – P.3.
5. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства. – М., 2000. – 496 с.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ЗАҢНАМАСЫНДАҒЫ «АҚШАЛАЙ ӨНДІРІП АЛУ» ШАРАСЫНЫҢ АТАУЫН «АҚШАЛАЙ ЖАЗАҒА» АУЫСТЫРУ СҰРАҒЫ ТУРАЛЫ

Сахарбай А.,

докторант, полиция подполковнигі

Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы

Қарағанды академиясы

Қазақстан Республикасының Конституциясымен әрбір азаматтың жеке өміріне қол сұғылмаушылыққа және бостандыққа деген құқықтары бекітілген. Сонымен қатар мемлекет қылмыстық істер бойынша соттық, тергеулік іс жүргізулердің орын-

далуын қамтамасыз ету үшін мәжбүрлеу шаралары реттелген заңнамалық актілерді қабылдаған. Іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолдануға тек заңда көрсетілген негіздерде ғана жол беріледі. Қылмыстық-процестік кодексте көрсетілген нормалардың толық орындалуын іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары қамтамасыз етеді. Іс жүргізуге қатысушылар өздеріне заңмен жүктелген процессуалдық міндеттерін орындаудан бас тартса немесе толық орындамаса, сонымен қатар олардың құқыққа қайшы әрекеттеріне бөгет жасау мақсатында іс жүргізуге қатысушыларға қатысты іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары қолданылуы мүмкін. Қылмыстық іс жүргізу заңында іс жүргізуге қатысушылардың бірқатар міндеттері көрсетілген. Адамдардың құқықтары мен бостандықтарының мәжбүрлеу шараларымен шектелуі қылмыстық іс бойынша мәселенің объективті шешілуімен ақталады.

Іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларының тағайындалуын ескере отырып, қылмыстық іс жүргізуге қатысушыларының дұрыс мінез -құлқын қамтамасыз ету құралы мен олардың құқыққа қарсы жасауы мүмкін әрекеттерінің алдын алу құралдарын біркелкі қолдану арқылы қылмыстық іс жүргізудің жалпы міндеттерінің тиімді шешілуі қамтамасыздандырылады. Сонымен қатар, іс жүргізуші органдардың мәжбүрлеу шараларын қолдануымен азаматтардың Конституциямен кепілденген құқықтары мен заңды мүдделерін шектейді. Осыған орай, біз А.Н. Ақпановтың айтылған көзқарасымен толық келісеміз, яғни іс жүргізушілік мәжбүрлеу шараларының құқық шектеу сипаты, тұлғаға мәжбүрлеу шараларынан басқа едәуір жағымды іс жүргізулік кепілдер жүйесін өңдеу сұрағын тудырады. Өйткені, сол іс жүргізулік кепілдер жүйесі құқық қорғау органдарының азаматтарға қатысты іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын алдағы мақсатқа жету үшін басқа еш бір шара қалмаған жағдайда ғана іске қосатындығына әкеледі [1].

Біздің пікірімізше, осы айтылған көз-қарасты әрі қарай толықтыра келе, қолдағы бар мүмкіндіктерді пайдаланып іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларының түрлерін (мәселен, іс жүргізудегі ақшалай өндіріп алу) әрмен қарай жетілдіріп, оны жаңа заманға сай түрлендіріп іске қосу, іс жүргізудің жаңа кепілдер жүйесін тудыратыны сөзсіз.

Осыған орай, заң әдебиеттерінде іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын тек төмендегі негіздер бар болған кезде ғана қолдану керектігі тікелей көрсетілгендігін еске саламыз. Олар:

- қолдануға заң жүзінде негіз болған жағдайда;
- құзыретті органдар мен лауазымды тұлғалар ғана қолдануға құқылы;

- заңда көрсетілген іс жүргізуге қатысушыларға қатысты ;
- шығарылған іс жүргізулік шешімнің (қаулы, үкім) негізінде;
- тек заңмен бекітілген тәртіппен жүргізіледі [2].

Мәселен, К.Ж. Қапсәлімов іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолданудың мына екі негіздерін көрсетеді:

1) қылмыстық іс жүргізу заңымен көрсетілген тергеу мен соттық талқылауды жүргізу тәртібінің қамтамасыз етілмеуі;

2) үкімнің дұрыс орындалуының қамтамасыз етілмеуі [3].

Біздің пікірімізше, аталған жағдайларды мәжбүрлеу шараларын қолдану негіздері деп атауға болмайды, өйткені, негіздер – бұл, іс жүргізуші органдарға мәжбүрлеу шараларының белгілі бір түрін қолдануға мүмкіндік беретін, тиісті бір мәліметтермен бекітілген аргументтер. Сондықтан, жоғарыда көрсетілген жағдайлар іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолдану мақсаттары мен міндеттері болып табылады. Ал, іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары оларға тиімді жолмен жету үшін қолданылады.

Мәжбүрлеу шараларын қолдану негіздерін дұрыс анықтау (заң жүзінде) – оны қолданудың заңды болуының кепілі. Ал, қолдану негіздерінің дұрыс анықталмауы, тиісінше іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолдану барысында көптеген қарамақайшылықтарды тудырып, оның заңсыз қолданылғандығын білдіреді.

Сол себептен, іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолдану үшін ортақ негіздер бар деген тұжырымды дұрыс деп есептеуге болмайды. Заңда белгіленгендей, іс жүргізуші орган қылмыстық істе көрсетілген жағдайларды ескере отырып, заңда көрсетілген шарттарға бағына отырып, ҚПК-нің тиісті бабында көрсетілген негіздер бар болған жағдайда ғана белгілі бір мәжбүрлеу шараларын қолдануға жол беруге болады.

Қылмыстық істі жүргізу барысында мәжбүрлеу шараларын тек іс жүргізуші орган қолдануға құқылы. Яғни, ҚР ҚПК-нің 7-б. 10-т. негізінде іс жүргізуші органына сот, ал сотқа дейінгі іс жүргізуде прокурор, тергеуші, анықтау органы мен

анықтаушы жатады. Осы аталғандардан басқа ешкім де іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолдануға құқысы жоқ. Бірақ, іс жүргізулік мәжбүрлеу шарасын қылмыстық істі өз өндірісіне қабылдаған лауазымды тұлға немесе осы тұлғаның тапсырысы бойынша ғана қолданылады. Мүлікті тәркілеуден басқа, барлық іс жүргізулік мәжбүрлеу шараларын қолдану шешімі тергеушінің немесе анықтаушының жеке дербестігімен қабылданады (ҚР ҚПК-нің 288-б. 66-б. 5-бөл.).

Іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары іске қатысатын көптеген тұлғаларға қатысты қолданылуы мүмкін. Негізінен, қылмыстық іс жүргізу заңы мына іс жүргізуге қатысушыларға қатысты қолдануға мүмкіндік береді: айыпталушыға (ҚР ҚПК-нің 143, 144-150, 157, 158, 159, 161-б.б.), сезіктіге (ҚР ҚПК-нің 132, 142, 143-150, 157, 158, 159, 161-б.б.), жәбірленушіге (ҚР ҚПК-нің 157, 158, 159, 160-б.б.), куәға (ҚР ҚПК-нің 157, 158, 159, 160-б.б.) және іс жүргізудің өзге де қатысушыларына (ҚР ҚПК-нің 159, 160-б.) Біздің пікірімізше, бұл тізімді әрі қарай кеңейту қажет. Бұл сұрақты біз төмендегі бөлімдерде қарастыратын боламыз.

Ғалымдардың мәжбүрлеу шараларына қатысты жоғарыда көрсетілген пікірлерін талдауға салсақ, онда олардың пайымдауларынан «іс жүргізулік жауапкершілік», «іс жүргізулік санкция», «заңдық жауапкершілік» деген ұғымдар ақшалай өндіріп алу шарасының тарихи бастаулары екендігіне көз жеткізуге болады.

Жоғарыда аталғандардың негіздерінде келесідей тұжырым жасауға болады, яғни, қылмыстық іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары дегеніміз бұл қылмыстық іс бойынша іс жүргізу барысында аталған шараларды қолдану қажеттілігі пайда болған жағдайда заңда көрсетілген іс жүргізуге қатысушыларға өздеріне жүктелген процессуалдық міндеттерін орындауды қамтамасыз ету мақсатында ескерту немесе *жазалаушы сипатындағы әсер беретін шаралар*.

Сонымен қатар, П.А. Лупинскаяның пікірін де ескеру қажет, оның айтуынша, қылмыстық іс жүргізулік мәжбүрлеу шаралары – анықтаушымен, тергеушімен, прокурор мен сотпен қылмыстық істер, азаматтық талаптар бойынша дәлелдеу процесін қамтамасыз ету және қылмыстық ізге түсуді толық және объективті жүргізу мақсаттарында қолданылатын шаралар [4].

Қылмыстық іс жүргізудегі өзге де мәжбүрлеу шараларына кіретін ақшалай өндіріп алу (ҚР ҚПК-нің 159, 160-б.) тек

орын алған құқық бұзушылық үшін, өзіне заңмен жүктелген міндетті орындамағаны немесе дұрыс орындамағаны үшін ғана тағайындалады. Сондықтан, бұл шара іс жүргізулік жауапкершілік шарасы ретінде танылады.

Жазалаушы сипатындағы міндет: өздеріне заңмен жүктелген процесуалдық міндеттерін орындаудан бас тартқан немесе дұрыс орындамаған іс жүргізулерге қатысты тағайындалатын жазалаушы сипатындағы шара – ақшалай өндіріп алу. Бұл шара әдетте қамтамасыз ету шараларының бұзылуы барысында да қолданылуы мүмкін. Мәселен, іс жүргізу үшін қажеті маңызды адам (куә, куәгер, жәбірленуші) келу туралы міндеттеме ала отырып қылмыстық іс жүргізуші органның шақыртуы бойынша келуден қасақана әдейі жалтаруы барысында ақшалай өндіріп алу шарасы қолданылуы мүмкін.

Сонымен, қылмыстық процестік мәжбүрлеу шараларының мазмұны төмендегілерден құралады:

- жазалау (ақшалай өндіріп алу);
- еркін шектеу (мәжбүрлі түрде сараптамалық үлгілер алу);
- бостандықтан айыру (үй қамаққа алу);
- жеке жүріп-тұру бостандығын шектеу (ешқайда кетпеу туралы қолхат);
- мүліктік құқығын шектеу (мүлікке тыйым салу).

Сонымен қатар, ақшалай өндіріп алу іс жүргізудің қатысушысы болып табылмайтын, сот отырысы залында тәртіпті бұзған кез-келген тұлғаларға қатысты да қолданылуы мүмкін. Бұл тұжырым ҚР ҚПК-нің 346-б. негізделіп шығарылып отыр. Осы баптың бірінші бөлімінде сот отырысы залында сотталушыдан басқа қайталап тәртіпті бұзған кез-келген тұлғаға қатысты әкімшілік жаза қолданылуы мүмкін екендігі ескертіледі делінген. Ал, 4-бөлімінде сот отырысы залында қатысып отырған, бірақ процеске қатысушы болып табылмайтын адамдар тәртіп бұзған жағдайда сот оларға әкімшілік жаза қолдану мүмкіндігі нақты анықталған.

Бұл жағдайда, заңнамамен әкімшілік жаза айтылғанмен, ол іс жүргізудің ақшалай жазасын тұспалдап отыр. Өйткені, ҚР ҚПК-нің 159, 160-б. сәйкес ақшалай жазаға тарту туралы мәселелер әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңдарға сәйкес шешіледі. Қылмыстық іс жүргізудегі ақшалай өндіріп алу шарасында әкімшілік жауаптылықтың белгілері бар. Өйткені, ҚР ӘҚБтК-

нің 48-б. негізге алатын болсақ, ақшалай өндіріп алу – әкімшілік айыппұл болып табылады. Ол, әкімшілік қамау мен ескертумен қатар негізгі әкімшілік жазаларының бірі болып табылады (ҚР ӘҚБтК-нің 46-б. 1-бөл.).

Ақшалай өндіріп алуды тағайындау ҚР ҚПК-нің 145, 147, 156, 159, 160, 346, 559, 403-б.б. нормаларымен реттеледі. Берілген қылмыстық іс жүргізудің мәжбүрлеу шарасына арнайы арналған ҚР ҚПК-нің 159, 160-б. «Ақшалай өндіріп алу» мынадай көріністе тұжырымдалған:

«Осы кодекстің 75, 82, 84, 85, 86, 145, 147-баптарында көзделген жағдайларда – процестік міндеттерін орындамағаны және сот отырысында тәртіпті бұзғаны үшін жәбірленушіден, куәдан, маманнан, аудармашыдан және өзге де адамдардан ақшалай өндіріліп алынуы мүмкін. Ақшалай өндіріп алу туралы мәселе әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңдарға сәйкес шешіледі».

ҚР ҚПК-нің 156-б. 2-бөл. де ақшалай жазаға тартылуы мүмкін іс жүргізуге қатысушылар тобын анықтауда негізгі нормаларының бірі болып табылады. Ол, ҚР ҚПК-де мынадай көріністе тұжырымдалған:

«Осы Кодексте көзделген жағдайларда қылмыстық процесті жүргізуші орган жәбірленушіге, куәға және басқа да іске қатысушы адамдарға іс жүргізушілік мәжбүрлеу шараларын:

- 1) келуі туралы міндеттеме;
- 2) алып келу;
- 3) ақшалай өндіріп алуды қолдануға құқылы».

Осы көрсетілгендерге көңіл аударатын болсақ, онда аталмыш шара ҚР ҚПК-нің 159, 160-бапта «ақшалай өндіріп алу», ал 156-б. 2-бөлігінде «ақшалай жаза» делінген. Заңнама екі бапта да бір шараны тұспалдап отырғандығы анық, алайда, қисын ережесіне сәйкес бұл екі ұғым мағынасы жағынан бір -бірімен үйлеспейтіндігі көрінеді. Заңда мұндай сәйкессіздіктің орын алуы тәжірибелік қызметте ақшалай өндіріп алу шарасының қолдану аясын дұрыс түсінбеуінің негізгі себептерінің бірі болып табылады.

Жоғарыда баяндалғандардың негізінде, Қазақстан Республикасы ҚПК-нің 159, 160-бабының атауын 156-б. 2-бөл. көрсетілген нормаға сәйкес «ақшалай жаза» ұғымымен алмастыру қажеттігі туралы ұсыныс айтқымыз келеді. Өйткені, ол қарастырылып отырған шараның тағайындалуының шынайы мәні мен маңызын

ашады. Сонымен қатар, заңнамадағы аталған екі нормалардың өзара үйлеспешілігін жояды.

Әдебиеттер тізімі

1. Акпанов А.Н. Проблемы уголовно-процессуального принуждения: в стадии предварительного расследования. – Алматы: Жеті Жарғы, 1997. – С. 19.
2. Советский уголовный процесс / под ред. Н.С. Алексеева, В.З. Лукашевича. – Л., 1998. – С. 172.
3. Капсалямов К.Ж. Меры пресечения в системе уголовного преследования: монография. – Астана: КазПОУ, 2004. – С. 11.
4. Уголовно-процессуальное право РФ: учебное пособие для вузов / отв. ред. П.А. Лупинская. – М.: Юристъ, 2003. – С. 65.

ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ЖҮЙЕСІ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕГІ ЖАЗА ӨТЕУ РЕЖИМІ МЕН ЖАҒДАЙЛАРЫ

Сербаев Д.,

2 курс магистранты, әділет капитаны

Сүйеубаева З.М.,

қылмыстық құқық және жазаны орындауды ұйымдастыру
кафедрасының аға оқытушысы, полиция подполковнигі
Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Режим бас бостандығынан айыру орындарындағы үздіксіз және жаза мерзімінің барлық уақытындағы өмірді реттейді. Оның көмегімен сотталғандардың мінез-құлқындағы рұқсат шегі белгіленеді және олардың құқықтық жағдайы анықталады. Режим тәртібі барлық сотталғандар мен түзеу мекемелерінің әкімшілігінің өкілдеріне бірдей міндетті.

Жаза өтеу мен орындау режимі туралы мәселе – қылмыстық-атқару құқығы саласындағы маңызды мәселелердің бірі. Ол тек қана құқық саласы мамандарының назарында ғана емес, сонымен қатар: заңгерлер, психологтар, педагогтар мен қоғамтанушылардың назарынан да тыс қалмады.

Ең бірінші «режим» құқықтық санаты РКСФР ӘХК-ның «Бас бостандығынан айыру жазалау жағдайлары мен жаза өтеу тәртібі туралы» Уақытша ережесінде пайда болды, онда «тергеудегілер режимі» [1] деп қолданылды, кейіннен басқа нормативтік акт –

РКФСР 1920 жылғы Жалпы қамау орындары туралы ережеде [2] пайда болып, онда режимге толық бір бөлім арналды. Бұл термин РКФСР 1924 жылғы ЕТК-де де кеңінен қолданылды.

«Режим» термині қолданыстағы қылмыстық-атқару заңнамасында жиі кездеседі. Ол қылмыстық жазаларды атқарушы мекемелер мен органдардың тәжірибелік қызметіне кіріп, екі түрлі мағынада: 1) ҚАЖ мекемелерінің әкімшілігімен жаза өтеу тәртібін анықтаушы ережелер жиынтығы ретінде; 2) сотталғандармен жаза өтеу тәртібін анықтаушы ережелер жиынтығы ретінде қолданылады.

Заң әдебиеттерінде бірінші болып режимге 1920 жылдардың басында С.В. Познышев: «Пенитенциарлық режим, өзінің кең мағынасында, пенитенциарлық мекемелер өз мақсаттарына жетуге талпынатын жүелерді қамтиды» деп анықтама берді [3].

Профессор Б.С. Утевский режим түсінігіне тар мағынада анықтама берді. Ол «режим күн тәртібінен, бас бостандығынан айыру орындары шегіндегі жүріс-тұрыс тәртібін реттеуден, бас бостандығынан айырылғандардың сыртқы әлеммен қарым-қатынас орнатушы нысандарының тәртібінен, көтермелеу және жазалау шараларынан және т.с.с., нақты айтқанда, осы репрессия шарасы үшін ерекше болып табылатын бас бостандығынан айырудың ішкі себептерінің жиынтығынан тұрады» деді [4].

КСРО және кеңестік республикалар еңбекпен түзеу заңнамасының ережелерінде, РКФСР еңбекпен түзеу кодексінде және басқа да заңнамалық актілерінде «режим» түрлі мағынада қолданылады. Осы Ереженің 7-бабында: режим сотталғандарды түзету мен тәрбиелеудің негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылды. Осы Ереженің 19-бабында бас бостандығынан айыру орындарындағы режимнің негізгі талаптары мазмұндалды, РКФСР ЕТК 34-бабында ЕТМ өндірістері мен басқа да министрліктер мен ведомстволардың өндірістік объектілеріндегі режим туралы сөз қозғалды. Бірқатар нормалар қатары түрлі ЕТМ мен еңбекпен түзеу арқылы ықпал етумен байланысты жазаларды орындаушы органдарға арналды.

«Режим» сөзінің жалпы қолданыстағы мағынасы (латын тілінен «басқару») өмірдің (жұмыс, тамақтану, демалу, ұйқы) белгіленген тәртібі немесе көздеген мақсатқа жету үшін ережелер, ішаралар мен нормалар жиынтығы ретінде түсіндіріледі [5]. Ал сотталғанның режимі туралы айтылған кезде бұл тер-

мин арнайы пенитенциарлық мағынада, яғни бас бостандығынан айыру орындарындағы қатаң қылмыстық жазаға тартылған адамның өмірінің тәртібі ретінде түсіндіріледі. Бұл жағдайда режим сотталғанның құқықтық шектеулер кешенімен енгізілген қылмыстық жазасының арнайы жағдайларын анықтайды.

Құқықтық шектеулер кешені сотталған үшін заңнамамен қарастырылатыны белгілі, сондықтан бас бостандығынан айыру түріндегі жаза өтеу үшін қылмыстық-атқару заңнамасымен белгіленген режим мен сот үкімінен шығады. Режимнен туындайтын құқықтық шектеулер кешені жаза мазмұнын құрайды.

Режим сөзін тар мағынада қылмыстық-атқару заңнамасымен белгіленген және сотталған үшін міндетті болып табылатын жаза өтеудің нақты тәртібін анықтайтын ережелер жиынтығы деп санаған жөн. Бұл ережелерде қылмыстық-құқықтық жазаны көрсететін және жаза өтеу режимінің мазмұнын құрайтын құқықтық шектеулер кешеніне көңіл бөлінген.

Жаза өтеу мен түзету ықпал ету шараларын қолдану тәртібі мен жағдайлары ғылымда жазалау-тәрбиелік процес атауын алды. Өз кезегінде, профессор Н.А. Беляев режимді түзеу мекемелерінің қызметінің тәртібі деп анықтады [6]. Бұдан режимді өзінің кең мағынасында басқарылатын, реттелетін және нақты ұйымдастырушылық-құқықтық нысандағы жазалау-тәрбиелеу процесі деп түсіну керек.

Қылмыстық-атқару заңнамасында бірінші рет түзеу мекемелеріндегі режимге заңмен және сәйкес нормативтік-құқықтық актілермен бас бостандығынан айыруды өтеу мен атқару тәртібі ретінде анықтама берілді.

Профессор И.В. Шмаров: «Жаза – сотталғанға қолданылатын құқықтық шектеулер мен мәжбүрлеу шараларының жиынтығын жүзеге асыратындықтан, режим – жазаның мазмұны мен мәнін анықтайды», – деген [7]. Жаза өтеу режимі түзеуге ықпал етудің негізгі құралдарының бірін құрайды. Оның түзеу құралы ретіндегі басты бағыты – сотталғандарды тәртіпке, нақты айтқанда, барлығына міндетті нақты тәртіпке бағыну. Режим осындай тәртіпті орнатып оның қамтамасыз етілуін қарастырады.

Тәртіптік режимнің тәрбиелік ықпалы әрбір сотталғанға қажет, өйткені әрбір қылмыс қоғамдағы белгіленген құқықтық тәртіптен ауытқу, сондықтан әрбір қылмыскер түзету ықпал ету кезінде оны бұзбауды үйренуі тиіс. Режим белгіленген

тәртіпті сақтағысы келмейтіндерді мәжбүрлейді. Нәтижесінде сотталғандардың мінез-құлықтары бір қалыпқа келіп, уақыт өте белгіленген тәртіпті ұстануға дағдыланады. Осымен тәртіптік режимнің соңғы мақсаты – қоғамдағы адамның саналы мінез-құлқын тәрбиелейді.

Бас бостандығынан айыру орындарындағы белгіленген режим мағынасы ол түзеудің басқа да құралдарын қолдануға қажетті шарттарды туындатады: бұл – қоғамдықпайдалы еңбек, тәрбие жұмысы, жалпы білім алу, кәсіби даярлық және қоғамдық ықпал, бұлардың бірі де егер ҚАЖ мекемесінде тәртіп болмаса мүмкін болмайды.

ҚАЖ мекемелеріндегі жаза өтеу режимі оның құқықтық принциптеріне сәйкес ұйымдастырылады. Оның мазмұны қоғамдағы жаза мақсатымен анықталады және қылмыстық-атқару құқығы нормаларында бекітіледі.

Профессор И.В. Шмаров: «Бас бостандығынан айыру режимінің мазмұны оның негізгі себептерімен және функцияларымен анықталады және аталған жаза түрін атқару мен өтеу тәртібі мен жағдайларын қамтамасыз ететін немесе реттейтін ережелер жиынтығынан тұрады», – дейді [8]. Режим сотталғанды түзеу құралының толық жүйесінің құрылымдық басқарушы элементі болып табылады. Жүйенің құрылымдық элементі нақты мақсат-қызметті орындау үшін құрылады. Режим қызметінде оның мәні ашылады. Бас бостандығынан айыру орындарындағы режим функциясы заңдағы реттелген және нақты құрылған тәртіптің орындалуын қамтамасыз етеді.

Функциялар заңның сәйкес ережелерінде қалыптастырылған міндеттер ретінде болуы мүмкін. Режимнің негізгі функцияларына: жаза, түзету ықпал ету шараларын тиімді қолдануды қамтамасыз ету, тәрбие, қылмыстық-құқықтық жазаны реттеу, жеке алдын алу, жалпы алдын алу жатады.

Режимнің жазалық ықпалы бостандығынан айыру фактісінде бекітілген және бұдан сотталғандарға бекітілген құқықтық шектеулер туындайды. Шектеу сипаты мекеме түріне және әкімшілікпен анықталған жаза өтеудің нақты жағдайларына байланысты болады және сотталған мен оның мінез-құлқына байланысты өзгеруі мүмкін. Режимнің жазалау функциясы сотталғандарды жаңа қылмыс жасаудан тек қана қорқыту арқылы

емес, сонымен қатар түзеу жолына түскен сотталғандарды заңға сәйкес ынталандыру болып табылады.

В.А. Уткиннің пікірі бойынша, режим түзету ықпал ету шараларына өз кезегінде «қолдау» көрсетеді, соның арқасында түзету ықпал ету шараларын ұйымдастыру мен қолдану өзін-өзі тәрбиелеудің бағытын жеңілдетеді [9]. Сонымен қатар режимде ұстау сотталғанның бойында түзелуге деген ұмтылысын арттырады.

Режиммен өзара әрекет ете отырып, түзету ықпал ету шаралары сотталғандарды жазалаудың дұрыс қабылдануына ықпал етіп, белгіленген тәртіпті бұзбауға және әділеттілік сақтауға ынталандырады.

Қылмыстық жазаны атқару процесінде қылмыстық-құқықтық жазаны жүзеге асыру сотталғандарды түзеу мақсатына жетеді, бұл түзеу мекемелерінің негізгі міндеті болып табылады. Режим – сотталғандарды түзедің негізгі құралдарының бірі. Дәл осы оның ізгілікті мәні болып табылады. Режимнің тәрбиелеу функциясы:

- біріншіден, сотталғанға бостандығынан айырылумен байланысты уайым-қайғысының нәтижесінде тұлғаны ізгіліктік жетілдіруге ықпал етеді;

- екіншіден, сотталғанның бойында тек қана мекемеде ғана емес, жалпы бостандықта да қажетті болатын, қатаң белгіленген тәртіпті сақтауға ұзақ, жүйелі түрде сақтауға үйренгендіктен, жақсы қасиеттер, ептілік пен дағдыны қалыптастырады;

- үшіншіден, басқа да негізгі түзеу құралдарымен бірге сотталғандардың құқықтық санасын қалыптастыруға ықпал етеді;

- төртіншіден, бостандығынан айырып, қылмыс жасауға әкеп соқтырған тұлғаның жаман әдеттерінен арылуға көмектеседі;

- бесіншіден, сотталғанның болашақта қылмыс жасауын болдырмау мақсатында әрекет етеді; бұл тек қана қайта жазаланудан қорқу емес, қылмыстық өмірдің мәнсіз және зиянды екендігін түсіндіру.

Егер, режимді бас бостандығынан айыру түріндегі жаза мазмұны ретінде қарастырмаса, онда оның әлеуметтік мәнін ашу мүмкін емес. Бас бостандығынан айыру режимі бұл жазаны нақтыландырып қана қоймай, оның күшінің реттеушісі, бостандығынан айыру түрін анықтау кезіндегі негізгі критерийі болып табылады. Қылмыстық-құқықтық жазалауды реттеу функциясы жасалған қылмыстың қоғамдық қауіптілігі, сотталғанның

тұлғасы мен мінез-құлқына байланысты түрлі ұстау жағдайларын құру жолымен жүзеге асырылады.

Режимнің жеке алдын алу функциясы, біріншіден, сотталғанға ұйымдастырушылық-құқықтық ықпал етеді, жаза өтеу кезінде оған қылмыс жасау өте ауыр немесе мүмкін емес болады; екіншіден, режимдегі жазалау сотталғанның санасы мен еркіне күшті ықпал етіп, уайым-қайғыға беріледі, психикалық жағдайы өзгереді, бұл оның қайта қылмыс жасауына жол бермейді.

Бұл функцияны атқару барысында сотталғандарды оқшаулау және оларды үнемі қадағалау, олардың өз міндеттерін толық және нақты орындауы, дұрыс сөйлеуі, сәлем-сауқаттарын, бандерольдарын тексеру, қауіпті қылмыскерлерді камералық ұстау, жазалау және қауіпсіздік шараларын қолдану, жедел-ізвестіру және сотталғандардың қылмысының алдын алуға бағытталған басқа да ішараларды өткізу және т.б. жүзеге асырылады.

Режимнің жалпы алдын алу функциясында түзеу мекемесіндегі сотталғанды ұстау жағдайларының ауырлық деңгейі, жасаған қылмыстары үшін тек қана жазаланып қоймай, сонымен қатар жасаған қылмыстары үшін нақты қылмыстық жаза өтеулері қажет екендігін түсінуден тұрады. Сонымен қатар бас бостандығынан айыру мерзімі сияқты мекемеде жаза өтеу жағдайлары мен режим түріне байланысты құқықтық шектеулер мен сипаты да маңызды орын алады.

Бас бостандығынан айыру режимінің тікелей жалпы превентивті ықпалы аталған жаза түрін өткерген және қылмыстық жаза өтеу процесін ұйымдастыру және қамтамасыз ету процесі деңгейіне байланысты болады.

Жалпы алдын алу мағынасындағы режимде сотталғанды міндетті оқшаулау, олардың өз міндеттерін нақты және мүлтіксіз орындауы сияқты талаптарын жүзеге асырудан тұрады.

Сонымен қатар, жалпы алдын алу міндеттерін шешу құралы сотталғандардың құқықтық шектеулері мен түрлі тыйым салудың алдын алу, нақты айтқанда режимнің жалпы алдын алу функциясы мен жалпы алдын алу функциясының арасында тығыз байланыс бар екенін көрсетеді.

Бұрынғы сотталғандарға қатысты әлеуметтендіру, бақылау мен қадағалау және жаңа қылмыс жасауына жол бермеу бойынша шаралар аз қолданылатыны мәлім. Қылмыс жасауының алдын алуға қатысты айтар болсақ, тиімділік деңгейін анықтау

мен ашу құралдары мен механизмі жоқтың қасы, бұған байланысты ғылыми ұсынымдар шектеулі. Қоғамдық пікір алдын алу шаралары қатаң болса, тиімді болады дегенді ұстанады. Дегенмен, бұл пікір әлемдік тәжірибеде қарама-қайшы келеді, бірақ ол әлі күнге дейін кей адамдардың пікірлері болып табылады. Осылайша, режимнің барлық функциялары бір мақсатқа жетуге бағытталған: сотталғандардың тәртіптілікті сақтауы, олардың тәртіпті өз еріктерімен орындауы, құқық бұзушылықты болдырмау және сотталғанды түзету.

Қазақстан Республикасы ҚАК сәйкес жаза өтеу мекеме түріне байланысты жүзеге асырылады. Мекеме түріне байланысты сотталғандардың жаза өтеу жағдайларына байланысты жеңілдіктер де өзгереді. Жаза өтеу жағдайлары мекемедегі сот үкімімен анықталған режим түріне, сотталғанның тұлғасы мен оның мінез-құлқына байланысты.

Демек, жаза өтеу жағдайлары – мекемедегі режимге, сотталғанның тұлғасы мен оның мінез-құлқына байланысты қылмыстық-атқару заңнамасымен қарастырылған құқықтық шектеулер кеңейіп немесе азайтылып отыратын сотталғанның түзелу сатысы.

Қазақстан Республикасының ҚАК-нің 103-бабына сәйкес сотталғандарды бір жағдайдан басқаларына ауыстыру мекеме комиссиясының шешімі бойынша жүргізіледі, оның жұмысына облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті атқарушы органдарының, сондай-ақ жұртшылық өкілдері қатыса алады [10].

Қазақстан Республикасының ҚАК-нің 104-бабына сәйкес бас бостандығынан айыруға сотталғандар мекемелердің ішкі тәртіптеме қағидаларында көзделген тәртіппен: тамақ өнімдерін, нәрселерді және заттарды алуға, сақтауға және пайдалануға; күн тәртіптемесінде айқындалған уақытта кітапхананы, үстел ойындарын, музыкалық аспаптарды, ақшаны уақытша орналастырудың қолма-қол ақшаны бақылау шоттарындағы қаражаты есебінен жаздырып алынған мерзімді басылымдар мен әдебиетті, сондай-ақ дінтану сараптамасының оң қорытындысын алған діни әдебиетті пайдалануға; сотталғандардың ерікті ұйымдарына кіруге; жұбайымен (зайыбымен), туыстарымен байланысып тұруға; күн тәртіптемесінде көзделген жеке уақытына иелік етуге құқығы бар [10].

Сотталғандардың жазаның мақсаттарына, жазаны орындау және өтеу тәртібі мен жағдайларына қайшы келмейтін өзге де құқықтары бар.

Бас бостандығынан айыру орындарындағы режим түсінігі мен мазмұнын анықтау маңыздылығын бөліп айта кету керек. Бұл тек қана бас бостандығынан айырумен байланысты қылмыстық жаза атқарушы мекемелер мен органдардың ұйымдастырушылық құрылымына ғана байланысты болмайды, сонымен қатар әр мекеменің қызметін бағалауға, оның жауапкершілік шегіне де байланысты болады.

Жаза өтеу режимінің түсінігін ашу кезінде анықтаушы белгі оны заң нормаларымен реттеу немесе режим басты рөлді ойнайтын құқықтық ереже саналады.

Жаза өтеу режимінің мазмұнына келетін болсақ, келесі негізгі төрт функцияға назар аударған жөн:

- мазмұны заңда белгіленген құқықтық шектеулер мен оқшаулауды құрайтын жазаны жүзеге асыруды қамтамасыз ету;

- сотталғандардың денсаулығын сақтауын қамтамасыз ететін, дене бітімі мен ақыл-есінің дамуына мүмкіндік беретін тұрғын үй-тұрмыстық жағдай жасау;

- басты құралы тәртіптік тәжірибе болып табылатын режимнің қорғаныс қызметі;

- бас бостандығынан айыру орындарындағы құқықтық тәртіпті қамтамасыз ететін қадағалау қызметі.

Қадағалауды сотталғандардың өмірі мен денсаулығына, сонымен қатар қызметкерлердің және сотталғандармен қызметтік міндеттері бойынша немесе заңды негізде қарым-қатынаста болатын басқа да қызметкерлердің, жаза өтеушілермен қарым-қатынаста болатын тәрбиелік ықпал етуші қоғамдық құрылымдар қызметкерлерінің өмірі мен денсаулығына зиян келтіруді жоятын шарттар бойынша сенімді оқшаулауды қамтамасыз ету бойынша шара ретінде қарастыру қажет.

Әдебиеттер тізімі

1. СУ РСФСР. 1918. №53. Ст.598
2. СУ РСФСР. 121. № 23-24. Ст. 14
3. Познышев С.В. Очерки тюрьмоведения. – М., 1915 – С. 162-217.
4. Утевский Б.С. Советская исправительно-трудовая политика. – М., 1934 – С. 176.
5. Советский энциклопедический словарь. – М., 1981 – С. 1124.

6. Беляев Н.А. Цели наказания и средства их достижения в исправительно-трудовых учреждениях. – Л., 1963. – С. 18.

7. Уголовно-исполнительное право: учебник / под ред. проф. И.В. Шмарова. – М.: БЕК, 1998. – С. 305.

8. Уголовно-исполнительное право: учебник / под ред. проф. И.В. Шмарова. – М.: БЕК, 1998. – С. 310.

9. Уткин В. А. Наказание и исправительно-трудовое воздействие. – Томск. 1984. – С. 129.

10. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: Қазақстан Республикасының 2014.жылғы 5 шілдедегі кодексі.

ЖЕМҚОРЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУДЫ ЖОСПАРЛАУ МЕН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Серіков Е.М.,

магистрант, полиция аға лейтенанты

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы

Алматы академиясы

Мемлекет рухани және қаржы тапшылығын көріп отырғанда жемқорлықтың күшеюі мемлекеттік билік институттарын одан ары әлсіретеді, азаматтардың оларға сенімін азайтады, халықта әлеуметтік енжарлық қалыптасады, қоғамда агрессивтік қылықтар пайда болады. Қазіргі дағдарыс – халық пен билік арасындағы қатынас дағдарысы.

Жемқорлық қылмыстылығының бір түрі ғана емес, ол криминалдық құрылымдардың атқарушы және заң шығарушы билік органдарымен тығыз байланысқа түсуіне, ұйымдасқан қылмыстылығының банк, өндіріс, сауда саласына, бұқаралық ақпарат құралдарына, қоғамның басқа да салаларына еніп кетуіне жағдай тудырады.

Қазақстан Республикасында өтпелі кезең жағдайында шенеуніктердің алақолдық проблемасы өзінің шарқына жетті, саяси астар алды. Мемлекеттік қызметкерлердің сыбайлас жемқорлығын біздің де, шетелдердің де бұқаралық ақпарат құралдары ұдайы сөз етеді, ол туралы ең жоғарғы мемлекеттік деңгейде айтылып жүр.

Жемқорлықпен күресу бағдарламасын даярлауда мына жағдайларды ескеру керек:

1. Жемқорлықтан біржола арылу мүмкін емес. Дұрыс қоғамда ол биліктің басқару әдісіндегі кемшілікті көрсететін сигнал сияқты.

2. Жемқорлыққа мәңгі белшесінен батып қалатын да, одан мүлде арылатын да мемлекет болмайды.

3. Жемқорлықты құрықтау өте шығатын науқан болуы тиіс емес. Кез келген науқаннан кейін сыбайлас жемқорлықтың бұрынғыдан де бетер үдеп кететініне көзіміз жетті.

4. Жемқорлықты заңға сүйеніп, онымен күресу арқылы ғана шектетеуге болмайды. Күрес, бәрінен бұрын, сол сыбайлас жемқорлықтың туындауына алып келетін жағдайларға қарсы болуға тиіс.

5. Күрес жан-жақты, кешенді және ұдайы жүргізілгенде ғана және оған билік те, қоғам да ат салысса ойдағыдай нәтиже береді.

6. Жемқорлыққа қарсы бағдарлама елдің саяси басшылығының ең жоғарғы деңгейінде және азаматтық қоғам институттарымен тығыз ынтымақтастықта жүзеге асырылуға тиіс.

7. Мемлекет пен қоғамның сыбайлас жемқорлықтан көріп отырған шығыны қисапсыз, сондықтан да онымен күресу шараларын жүзеге асыруда ешқандай шығыннан аянбау керек.

Жемқорлық пен оны туындататын проблемалар арасындағы байланыс екі жақты. Бір жағынан бұл проблемалар сыбайлас жемқорлықты үдетеді, ал оларды шешу бұл қылмыстың азаюына алып келеді, екінші жағынан – жаппай жемқорлық ауыспалы кезеңнің проблемаларын ушықтырады, оларды шешуге кедергі келтіреді. Бұдан мынадай тұжырым жасауға болады: біріншіден, сыбайлас жемқорлықты, оны туындататын проблемаларды шеше отырып қана азайтуға және шектеуге болады, екіншіден, бұл проблемалардың шешілуі жемқорлыққа батыл және барлық бағытта қарсы тұруға мүмкіндік береді [1].

Жалпы мынадай мән жайларды айтуымызға болады:

Олардың біразы мыналар:

1. Демократиялық саяси дәстүрлердің орнықтағандығы.

2. Азаматтық қоғамның дәрменсіздігі, қоғам мен билік арасындағы байланыстың болмауы. Демократиялық мемлекет өз проблемаларын тек азаматтық қоғам институттарымен бірлесе отырып қана шеше алады. Азаматтардың әлеуметтік-экономикалық жағдайының нашарлауы, үміттің аяқталмауы қоғамды

биліктегілерден оқшаулата береді. Ал қоғамның көмегіне сүйенбей, жемқорлықпен күресу бекершілік.

3. Билік институттарының тиімсіздігі. Тоталитарлық режимнің мемлекеттік аппараты шектен тыс үлкен болады. Ол қандай жағдайға болса да тез бейімделеді, нендей өзгеріс болса да өзін сақтап қалуға тырысады. Нәтижесінде, өмірде қандай өзгеріс болғанмен бюрократиялық институттар, басқару жүйесі сол қалпында қалады. Қазақстан тәуелсіздік алған алғашқы жылдары басқару жүйесі проблемаларды шешудің өзіндік «әдісін» тапты – аппаратты ұлғайтты, басқарудың қосымша иерархиясын енгізді, қаптаған жауапсыз құрылымдар құрды.

4. Мемлекеттік билік органдарында бұрын кездесе бермейтін рушылдық, жерлестік фактілердің көбеюі.

Кейінгі кезде мемлекеттік билік органдарында бұрын кездесе бермейтін рушылдық, жерлестік фактілер көбейе түсті. Лауазымы жоғары мемлекеттік қызметкерлер арасында өз ағайын-туысын, нағашы-жиенін, құда-жекжатын, бұрыннан қызметтес болғандарды қызметке тарту, өсіру аз кездеспейді. Оның үстіне кадрлық кеңістікке «команда» деген ұғым қатты еніп алды. Министр, облыс әкімі ауысса, онымен қызметтес, алыс-берісі бұрыннан қалыптасқан топ, республиканың бір мекемесінен екіншісіне, бір облысынан басқасына көшіп жүргені. Бұлардың барлығы белгілі дәрежеде сыбайлас қылмысқа өріс беретін әрекеттер. Сол команда мүшелерінің кейбіреулерінің қылмысқа көпір болып жүргенін жұрт айтады, өзіміз де байқап жүрміз.

Телерадиоарда ертеден кешке дейін адам өлтірудің алпыс айласын көрсетудің орнына, тәжірибелі мамандарды қатыстыра отырып, халық үшін заңдардың негізгі тұжырымдарын, мемлекеттік қызметшілердің ар-намыс кодексін түсіндіріп жатса артық болмас па еді?

Жемқорлықтың қоғамға келтіретін зор зиянын аша түсу, оның адами болмысты өзгертетін, кісілік қасиеттерден ада ететін рухани кесел екенін көрсете білу аса маңызды. Мен, әсіресе жастар, студенттер арасындағы құқықты мәдениетті қалыптастыруға ерекше көңіл бөлу қажет деп ойлаймын. Бұл әлеуметтік топ – біздің ертеңгі болашағымыз.

Егер бұрын, кеңестік құрылыс кезінде, жемқорлықты көбіне негізгі ресурс-қорлардың бөлінуін бақылау тудырса, реформаның алғашқы кезеңінде шенеуніктер бақылау түрлерін көбейтті:

жеңілдіктер, кредиттер, лицензиялар, жекешелендіру конкурстары, неше түрлі жобалар және т.б. бақылауға алынды [2].

Көптеген олқылықтары, кемшіліктері, басқа заң актілеріне сілтемесі бар, қысқасы аяғына дейін жетпеген заңдардың талаптары көбіне орындалмайды. Ондай заңдар, әдетте, нұсқаулықтармен толықтырылады, ол да жемқорлыққа қолайлы жағдай тудырады. Экономиканың қалыпты жұмыс істеуі үшін жағдай тудыруға тиісті институттар мен нарықтың еркін агенттері арасында еңбектің табиғи бөлінуі осы уақытқа дейін қалыптасқан жоқ. Қазақстандағы әкімшілік органдар, әсіресе аймақтық деңгейдегі органдар өздеріне өздері белгілеген тәртіппен жұмыс істеуде. Бұл да сыбайлас жемқорлыққа жағдай тудырады.

Қазіргі ерекше проблемалар сол бұрынғы кеңестік дәуірде тамыр жайған проблемалардың жалғасы болып табылады. Олардың өз шешімін таппауының басты себептері:

1. Сот жүйесінің дәрменсіздігі.

2. Халықтың құқықтық санасының жетілмегендігі.

3. Құқық қорғау органдары мен олардың өкілдерінің тек «мемлекет мүдделері» мен «қоғамдық меншікті» қорғауға ғана бағдар алуы.

4. Шенеуніктердің заңға емес, нұсқаулар мен бастыққа бағынатындығы.

Жемқорлық бір саяси жүйеде қатар өмір сүріп жатқан мемлекет пен азаматтар арасындағы әр түрлі байланыстардан туындайды. Сонымен қатар демократия мен еркін нарық сыбайлас жемқорлықтан айықтыратын ем емес. Авторитарлық құрылыстан демократиялыққа көшу «күн төлеу» (откуп) мөлшерінің азаюына алып келмейді. Тіптен, ол елде қабылданған қоғамдық іс-әрекеттер мен мораль нормаларының қайта қаралуына әкеп соғады. Жемқорлық себептерінің әр түрлі интерпретациялары біріне-бірі қайшы, екіншіден, олардың ешқайсысын мінсіз деп санауға болмайды. Біздің ойымызша, шындық солардың орта тұсында болуға тиіс.

Жемқорлыққа жол беретін *құқықтық* факторларға отандық көптеген мамандар қызметтің кейбір салаларының құқықтық дұрыс реттелмегендігін, заңдардағы кемшіліктерді жатқызады. Олардың ішінде ерекше көзге түсетіндері мыналар:

1. Мемлекеттік билік және басқару органдарының лауазымды адамдарының өкілеттіктерін нақты көрсетпеу;

2. Жемқорлық көріністерінің нақты формалары үшін жауапкершілік көзделген қылмыстық заңдардың тиімділігінің төмендігі;

3. Мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына сайлау алдындағы науқанды қаржыландырудың құқықтық дұрыс реттелмегендігі;

4. Жемқорлықпен күреске бағытталған, оның ішінде саяси бағыттылықтағы кешенді құқықтық базаның жоқтығы;

Қоғамдық өмірдің түрлі саласында жемқорлық қылмыстың көп болатын аймағын анықтау, оны тудыратын себептер мен жағдайларды барынша айқындау – маңызды мәселе. Зерттеулер көрсеткендей, жемқорлық мемлекеттік меншік объектілерін жекешелендіру саласында кең тараған.

Ең көп таралған қылмыстар – ақша қаражатын иемдену және пара. Елдегі аймақтардың жартысына жуығында жергілікті әкімшіліктердің, мүлікті басқару жөніндегі аумақтық комитеттерінің жекешелендірумен айналысқан шенеуніктері қылмыстық жауапкершілікке тартылды.

Қылмыстылықтың қоғамды жайлап алуы адамдардың психикасына теріс әсер етеді, олардың санасын бүлдіреді. Ол ықпал бірін бірі теріске шығаратын екі үрдіспен – құқыққа оң және теріс көзқараспен сипатталады. Бірдей субъектілердің санасында мұндай екі үрдістің қатар болуы халықтың әр түрлі топтарындағы құндылықтардың бөліне бастағандығының белгісі. Барған сайын құқыққа деген теріс көзқарас, оның қоғамдық қатынастарды реттеудегі мүмкіндігіне сенбеушілік арта бастады [3].

Өмір сүру бағытымыздың соңғы кездері күрт өзгеруі көп адамдарда үрей туғызуда, мұны олар ұлттық апатқа апаратын жолға түстік деп санайды. Мұндай ұғымды кейбір адамдар билік пен байлық үшін күрестегі өз мақсатына пайдалануда.

Қоғамдағы қазіргі моральдық-психологиялық ахуал билік органдарындағы жемқорлық деңгейіне елеулі ықпал етуде. Шенеуніктердің көбісі жемқорлыққа апаратындай ерте ме, кеш пе қалайда шешім қабылдайды. Мұндай жағдай азаматтармен тікелей жұмыс жасайтын төменгі және орта буын шенеуніктерде жиі болады. Оның пайда болуы сыбайлас жемқорлықты туындататын жоғарыда аталып өткен проблемалар мен жағдайларға да, әлеуметтік-психологиялық факторларға да байланысты.

Осылардың мәнісін түсініп қана жемқорлықпен күресу үшін не істеу керектігін анықтауға болады.

Жеке дара (топтық) деңгейде жемқорларға тән мынадай белгілерді бөліп алуға болады:

- сөз тапқырлық және мысқылшылдық;
- тыныш, өзімен өзі болуға бейімділік;
- мемлекеттік (және өзгедей) мүдделерді сатып кетушілік;
- өзін сақтап қалуды мақсат тұту;
- бүгінгі күн талабына сай өмір сүруге құлшыныс;
- «күштілермен» жақын қатынаста болу, олардың ықпалын пайдалану.

Жалпы сыбайлас жемқорлыққа тән сипаттар:

- субъектілердің қоғамдағы жоғарғы орындары;
- мақсатқа жетудегі құйтырқы-интеллектуалдық тәсілдер мен құралдар;

- қоғамға қисапсыз моральдық және материалдық зиян келтіру;

- құпиялылығы және келісушілік сипаты;
- биліктің қылмыскерлердің бұл тобына «іш тартуы».

Ең таралған сылтау – шенеуніктердің жұмыстан көрген тапшылығының өтеміні қайтару. Өнегелік иммунитеттің жоғалуына итермелейтіндер:

- тұрақсыздықты сезіну;
- біліктілігіне және жауапкершілігіне сай келмейтін өте аз жалақы.

Міне, осылармен күресу үшін мемлекеттік қызмет жүйесін өзгертіп, сыбайлас жемқорлыққа қарсы заңдар қабылдау керек. Біздің пікірімізше, жемқорлықты тудыратын тағы да бірнеше әлеуметтік-психологиялық факторларды бөліп алуға болады:

Қоғамда өкімет сатқын, сатылмайтын, сатып алынбайтын нәрсе жоқ деген пікір қалыптасқан. Ал «бізде алмайтын адам жоқ» дегенді күнге естіп жүрген адал шенеунік өзін ыңғайсыз сезінеді, көптің қатарына ілігу үшін, пара алудың сәті келіп қалса, одан тайынбайды. Ал енді, парадан бойын аулақ салатындар да болады, бірақ олар ұжымға сіңісе алмайды, ұжым реті келсе ондайлардан құтылуға тырысады. Қоғамда қосарланған мораль қалыптасқан. Халық сыбайлас жемқорларға тағылған айыпты, мемлекеттік жазалау шараларын құптай отырып, өз мәселесін

пешу үшін шенеуніктерге пара беруге бар, бұл әсіресе төменде жиі кездеседі.

Сонымен қатар құқық қорғау органдары кірісе алмайтын зоналар әлі де бар, жемқорлық үшін айыптауға құлағымыздың үйренгені соншалық, оны біз қылмыс деп санаудан қалдық.

Әдебиеттер тізімі

1. Кемали Е.С. Коррупционная преступность лиц, уполномоченных на выполнение государственных функций (криминологические и уголовно-правовые проблемы): дис. ... к.ю.н. – Алматы: Академия МВД РК, 2007. – С. 3.

2. Алауханов Е.О. Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений: монография. – СПб., 2005. – С. 21.

3. Мауленов Г.С. Коррупция как социальное явление и меры его предупреждения. – Астана, 2005. – С. 4.

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ В ПЕНИТЕНЦИАРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ЖЕНЩИН СОВМЕСТНО СО СВОИМИ МАЛОЛЕТНИМИ ДЕТЬМИ, БЕРЕМЕННЫХ ЖЕНЩИН И КОРМЯЩИХ МАТЕРЕЙ

Слепцов И.В.,

профессор кафедры уголовного права и организации исполнения наказания, кандидат юридических наук

Едресова Г.Ш.,

старший преподаватель-методист факультета послевузовского образования, подполковник полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан

им. Ш. Кабылбаева

Результаты проведенных во многих странах исследований показали, что если отец подвергается заключению в пенитенциарное учреждение, то мать обычно продолжает заботиться о детях. Вместе с тем, возникает проблема тогда, когда в заключении оказывается мать, поскольку в этом случае семья, как правило, распадается, и кто в данном случае может взять на себя заботу о детях [1, с. 18].

В связи с этим Европейский комитет по предотвращению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения

или наказания (далее – ЕКПП) подчеркивает, что многие женщины, находящиеся в заключении, имеют на иждивении детей и других членов семьи, чье благополучие может пострадать в результате их заключения [2, с. 96]. В свою очередь, Парламентская Ассамблея Совета Европы констатирует, что неизвестно, сколько детей младенческого и младшего возраста разлучаются с матерями, оказывающимися в пенитенциарных учреждениях. И ссылаясь на данные британской неправительственной организации «Лига Ховарда за пенитенциарную реформу», отмечает, что в пенитенциарных учреждениях европейских стран содержится около 100 000 женщин, и в результате этого страдает более 10 000 детей в возрасте до 2-х лет [3].

Поэтому не редко женщины-заключенные вынуждены содержаться в пенитенциарных учреждениях совместно со своими малолетними детьми. Вместе с тем до сих пор среди ученых и международных экспертов в области пенологии продолжают споры о том, должны ли дети находиться со своими матерями во время их нахождения в этих учреждениях [1, с. 18; 2, с. 96]. При этом ЕКПП отмечает, что, с одной стороны, ясно, что пенитенциарные учреждения не смогут обеспечить подходящую для младенцев и маленьких детей среду, но в то же время, с другой стороны, принудительное разделение матерей и младенцев крайне нежелательно [2, с. 96].

О том, что разлучение матерей с их детьми надолго травмирует как тех, так и других, свидетельствуют и результаты многих научных исследований. Так, согласно им, для многих женщин-заключенных дети являются смыслом жизни, а разлука с ребенком – самое тяжелое наказание для матери. Если у заключенной есть ребенок, который не находится вместе с ней, женщина очень тяжело переживает разлуку, она не знает, увидит ли ребенка снова, беспокоится, как заботятся о нем. Если детей несколько, и они находятся на попечении разных людей или организаций, это добавляет причин для беспокойства.

В свою очередь дети заключенных также часто страдают, поскольку не могут осознать причин такой разлуки, что нередко приводит к возникновению у них острых эмоциональных проблем и проблем в развитии. Так, все исследования в отношении детей, чьи родители находятся в пенитенциарных учреждениях, показывают, что «в течение срока заключения кого-то из роди-

телей дети испытывают комплекс психологических проблем». У них, среди прочего, может развиваться депрессия, может наблюдаться повышенная активность, отставание в развитии, они могут проявлять агрессию, задираться, могут отдаляться от людей, у таких детей бывают проблемы со сном и питанием, они могут сбегать, прогуливать занятия в школе, плохо учиться и совершать правонарушения.

Более того, «разлуку с кем-то из родителей ребенок может воспринимать так, будто его бросили или отказались от него, что может усугубить детские страдания». Так же специалисты отмечают, что разлука с матерью в начальный период жизни потом дает о себе знать в течение долгого времени, мешает возникновению привязанности к другим людям, эмоциональной адаптации и нормальному развитию личности. Кроме того существует риск ненадлежащего обращения с ними как в специализированных государственных учреждениях со слабой материальной базой, так и в иных альтернативных попечительских учреждениях [1, с. 19, 21; 2, с. 96].

Вместе с тем пребывание ребенка в пенитенциарном учреждении может наложить такой отпечаток на его психику, от которого он никогда не сможет избавиться. Также признано, что в условиях пенитенциарных учреждений из-за ограниченного доступа к различным стимуляторам формирования личности у маленьких детей отмечается замедление развития [1, с. 22; 2, с. 96].

Кроме того даже хорошо финансируемые пенитенциарные учреждения не всегда могут предоставить условия для должного физического и психологического развития детей. В учреждениях же с более низким уровнем финансирования благополучию детей может угрожать целый спектр рисков [4, с. 3]. В связи с этим одна из самых сложных проблем, связанных с пребыванием женщин в местах лишения свободы, являющейся предметом обсуждения различных международных организаций, является вопрос о том, как наилучшим образом организовать проживание женщин вместе с маленькими детьми в пенитенциарных учреждениях.

Так, VI Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, состоявшийся в 1980 г., в своей Резолюции «Особые потребности женщин-заклученных» рекомендовал, что при обращении с женщинами, в том числе при заключении в места лишения свободы, особое внимание следует

уделять специфическим проблемам, с которыми они сталкиваются, в частности, с такими как беременность и необходимость заботиться о детях [5].

Также Генеральная Ассамблея ООН в своей Резолюции «Права человека в управлении правосудием» от 18 марта 2004 г. указывает на необходимость повышенного внимания к проблемам женщин, находящихся в заключении, в том числе вопросам, связанным с их детьми (п. 15) [6]. В связи с этим, в настоящее время международным сообществом выработаны ряд стандартов и правил, определяющих минимальные условия, в которых должны содержаться женщины-заключенные со своими малолетними детьми.

Так, согласно положениям правила 29 Минимальных стандартных правил ООН в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы), принятым Генеральной Ассамблей ООН 17 декабря 2015 г. (далее – МСП), правила 49 Правил ООН, касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила), принятым Генеральной Ассамблей ООН 21 декабря 2010 г. (далее – Бангкокские правила), и правила 36.1 Европейских пенитенциарных правил, принятых Комитетом министров Совета Европы 11 января 2006 г. (далее – ЕПП), дети младшего возраста могут находиться в пенитенциарном учреждении, но решение о том, чтобы разрешить им остаться со своими матерями во время их нахождения в заключении, должно приниматься только исходя из того, что это наилучшим образом отвечает интересам детей, и к ним никогда не следует относиться и обращаться с ними как с заключенными [5; 6, с. 9; 7, с. 87].

При этом, например, Парламентская ассамблея Совета Европы указывает на необходимость выделения в пенитенциарных учреждениях малых блоков общего и облегченного режима, имеющих социальную службу для содержания в них небольшого числа матерей, в которых можно было бы организовывать уход за детьми в подходящих для них условиях [3]. В свою очередь Африканская Хартия о правах и благополучии ребенка (1990 г.) предусматривает необходимость создания специализированных альтернативных учреждений для пребывания женщин, имеющих малолетних детей (ст. 30) [9, с. 70-71].

Но как подчеркивает ЕКПП, руководящим принципом во всех случаях должно быть благополучие ребенка [2, с. 97]. При этом, как отмечают Управление ООН по наркотикам и преступности (далее – ЮНОДК) и ЕКПП, матерям следует разрешать проводить с детьми максимально возможное количество времени. Кроме того детям, которые находятся вместе с со своими материями в пенитенциарных учреждениях, должно быть всегда обеспечено хорошие медицинское обслуживание, а их развитие должно находиться под наблюдением психологов и специалистов по социальной работе по детскому развитию, в том числе путем приглашения, в частности, медицинских работников, органов здравоохранения, расположенных в районе дислокации пенитенциарного учреждения [1, с. 69; 2, 97].

Также ЕКПП подчеркивает, что должны быть приняты меры для гарантирования того, чтобы двигательные и познавательные навыки детей, содержащихся в пенитенциарных учреждениях, развивались нормально. В частности, для них на территории учреждения необходимо устанавливать соответствующее оборудование для игр и физических упражнений. Кроме того, где это возможно разрешать им покидать учреждение и жить обычной жизнью за его стенами, в том числе путем обеспечения доступа к детским дошкольным учреждениям. В целом в пенитенциарных учреждениях, как считает ЕКПП, должна быть создана благоприятная для детей обстановка, свободная «от видимых тюремных признаков, таких как униформа и звенящие ключи» [2, с. 97].

На то, что условия, в которых будут находиться дети во время пребывания их в пенитенциарном учреждении, должны быть приближены, насколько это возможно, к условиям, в которых живут обычные дети, указывает и ЮНОДК. Для этого им рекомендуется, в частности при пенитенциарных учреждениях, создавать детские ясли, персонал которых заботился бы о них в то время, когда они не находятся вместе с матерью [16, с. 69-70].

Кроме того, по мнению ЮНОДК и ЕКПП, наличие в пенитенциарных учреждениях яслей, или возможность помещать детей в детские дошкольные учреждения, расположенные за пределами учреждений, важно еще и потому, что это позволяет женщинам, имеющим детей, наравне с остальными заключенными заниматься трудовой деятельностью, а также принимать участие в других мероприятиях, предусмотренных действующими тюрем-

ными правилами, «в больших масштабах, чем это было бы возможно при иных обстоятельствах» [1, с. 70; 2, с. 97].

При этом необходимо отметить, что в настоящее время большинство из указанных выше рекомендаций нашли закрепления в международных документах, содержащих стандарты и правила обращения с заключенными. Так, в соответствии с МСП (правило 29), Бангкокскими правилами (правила 9, 42, 50, 51) и ЕПП (правила 36.2, 36.3), в тех пенитенциарных учреждениях, где женщины содержатся вместе с детьми, необходимо обеспечить:

наличие внутренних или внешних служб по уходу за детьми или детской комнаты, располагающих квалифицированным персоналом, где будут находиться дети, в периоды, когда они не могут пользоваться заботой со стороны матери с тем, чтобы дать женщинам-заключенным возможность участвовать в мероприятиях, проводимых в таких учреждениях;

создание специальных помещений и осуществление специального детского медико-санитарного обслуживания, включая обследование состояния здоровья при поступлении и постоянного контроля специалистов за их развитием, соответствующее как минимум тому, которое предоставляется по месту жительства, которое должно осуществляться в сотрудничестве с «общинными» службами здравоохранения;

предоставление женщинам-заключенным «самых широких» возможностей для проведения времени со своими детьми;

создания таких условия для воспитания таких детей, которые были бы максимально приближенные к условиям воспитания детей за пределами пенитенциарного учреждения [5; 7, с. 9; 8, с. 87].

Вместе с тем, до сих пор среди ученых и международных экспертов продолжают споры и о том, до какого возраста дети могут находиться со своими матерями в пенитенциарном учреждении. При этом в большинстве стран мира женщинам-заключенным разрешается оставлять при себе детей до определенного возраста, но в законодательстве этих стран этот возраст различен, и, как правило, составляет от 1 года до 6 лет (иногда дольше). Вместе с тем, международное сообщество в целом считает, что рассматривая вопрос о том, в каком возрасте стоит разлучать мать и ребенка в период нахождения женщины в местах лишения

свободы, прежде всего, нужно принимать во внимание интересы ребенка [1, с. 22, 69].

В частности, как отмечает ЮНОДК, необходимо учитывать, с одной стороны, условия, существующие в пенитенциарных учреждениях, где содержится ребенок, и, с другой – тот уход, который он получит, если не останется с матерью. В связи с этим администрация пенитенциарного учреждения должна проявлять гибкость и принимать решения по каждому случаю отдельно в зависимости от обстоятельств, касающихся как ребенка, так и семьи, поскольку эти обстоятельства в каждом конкретном случае могут различаться очень существенно [1, с. 69].

На это обращается внимание и в Бангкокских правилах (правило 52), где указано, что решения о том, до какого возраста ребенок может содержаться в пенитенциарном учреждении совместно с матерью, должно приниматься согласно соответствующему национальному законодательству и исходя их из индивидуальной оценки наилучшего обеспечения интересов ребенка. При этом перевод ребенка из пенитенциарного учреждения должен производиться в деликатной манере, и только после определения формы альтернативного ухода за ним, а в отношении детей заключенных, являющихся иностранными гражданами, – после консультации с консульскими учреждениями своих государств, или с дипломатическими представительствами государств, взявшими на себя защиту их интересов.

Кроме того, в случае передачи таких детей родственникам заключенной, либо помещении их в другие семьи, или в альтернативные места ухода за ними, женщинам-заключенным должны предоставляться «самые широкие возможности и условия» для встреч со своими детьми, если это отвечает наилучшему обеспечению интересов детей и не ставит под угрозу общественную безопасность [5].

Международные стандарты и правила обращения с заключенными предусматривают, что условия содержания заключенных-женщин должны быть «достаточно гибкими» не только в отношении тех, которые содержатся в пенитенциарных учреждениях со своими детьми, но также и в отношении беременных женщин и кормящих матерей, и для них должен устанавливаться также щадящий режим [1, с. 69]. Так, МСП содержат требования о том, что пенитенциарные учреждения, предназначенные для содер-

жания женщин, обязаны располагать особыми помещениями для необходимого лечения и ухода за беременными женщинами и роженицами (правило 28) [7, с. 9].

И как отмечает ЮНОДК и ЕКПП, дородовой и послеродовой уход за женщинами-заключенными должен осуществляться в той же мере, в какой это делается в медицинских учреждениях за пределами пенитенциарного учреждения [1, с. 69; 2, с. 97]. При этом, согласно Бангкокским правилам, беременные или кормящие матери-заключенные должны получать консультации, касающиеся их здоровья и питания, в рамках программы, которая разрабатывается для них, а также контролироваться квалифицированным специалистом-медиком (правило 48).

Также в них указано, что беременным несовершеннолетним заключенным необходимо оказывать такую же поддержку и медицинскую помощь, как и взрослым. Кроме того за их здоровьем должен быть установлен усиленный контроль со стороны медицинского персонала, поскольку вследствие своего возраста во время беременности они могут подвергаться большему риску осложнений (правило 39) [5].

Кроме того МСП рекомендуют там, где это возможно, для родов беременных переводить в гражданские больницы (правило 28) [7, с. 9]. И как подчеркивает ЕКПП: «Само собой разумеется, что дети не должны рождаться в тюрьме, и, кажется, вошло в практику в Странах-членах Совета Европы в соответствующий момент переводить беременных женщин-заключенных в обычные больницы» [2, с. 96].

Если же ребенок рождается в местах лишения свободы, то, как отмечает ЮНОДК, роды должен принимать медицинский работник в подходящем для этого помещении [1, с. 69]. При этом независимо от того, где именно состоялись роды, но указывать в свидетельстве о рождении, что ребенок рожден в местах лишения свободы, не следует (правило 28 МСП) [7, с. 9].

Женщинам-заключенным не должны препятствовать заниматься грудным вскармливанием своих детей, если только для этого нет особых противопоказаний медицинского характера. Беременным женщинам, младенцам, детям и кормящим матерям бесплатно должно предоставляться надлежащее и своевременное питание, а также создаваться благоприятные для здоровья условия и возможности для регулярного занятия физическими упраж-

нениями. Необходимое питание нужно предоставлять и женщинам-заключенным, которые недавно родили, но дети которых не находятся вместе с ними в пенитенциарном учреждении (правило 48 Бангкокских правил) [5].

При этом, как отмечают ЮНОДК и ЕКПП, пища, предоставляемая кормящим матерям и детям разного возраста, должна включать в себя в том числе молоко, продукты с высоким содержанием белка и достаточное количество свежих овощей и фруктов. И данные продукты должны храниться в надлежащих условиях [1, с. 69; 2, с. 96].

Кроме того в соответствии с МСП (правила 45, 48) и Бангкокскими правилами (правила 22, 24), к женщинам-заключенным во время родовых схваток, при родах и сразу после родов никогда не должны применяться средства усмирения. Также к беременным женщинам, женщинам с грудными детьми и кормящим матерям не может быть применены дисциплинарные взыскания в виде помещения в штрафной изолятор и одиночного заключения [5; 7, с. 14, 16]. И как подчеркивает ЕКПП, применение к беременным женщинам наручников или иным образом пристегивание к кроватям или другим предметам мебели во время гинекологических процедур или родов является бесчеловечным и унижающим человеческое достоинство обращением [2, с. 96].

Таким образом, можно констатировать, что в настоящее время международным сообществом выработаны конкретные минимальные стандарты и правила, определяющие условия содержания заключенных-женщин, являющихся беременными, кормящими матерями, а также тех, которые содержатся в пенитенциарных учреждениях совместного со своими малолетними детьми. При этом анализ их содержания позволяет прийти к выводу, что они могут применяться во всех государствах, независимо от складывающихся в них социально-экономических условий.

Список литературы

1. Руководство для администрации учреждений исполнения наказаний и других должностных лиц. Женщины в местах заключения.– Нью-Йорк, Вена: Управление ООН по наркотикам и преступности, 2008. – 118 с.
2. Европейский комитет по предотвращению пыток и бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания (ЕКПП). Стандарты ЕКПП. – Страсбург: Секретариат ЕКПП, 2010. – 116 с.
3. Рекомендация 1469 (2000) Парламентской Ассамблеи Совета Европы по вопросам материнства и детства в тюрьме // <https://www.coe.int/>

4. Обзор Правил ООН касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокских правил). – Нью-Йорк: Международная тюремная реформа, Бюро Квакеров при ООН, 2011. – 8 с.

5. Правила ООН, касающиеся обращения с женщинами-заключенными и мер наказания для женщин-правонарушителей, не связанных с лишением свободы (Бангкокские правила): приняты Генеральной Ассамблеей ООН 21 декабря 2010 года // <https://www.un.org/ru>

6. Права человека в управлении правосудием: Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН A/RES/58/183 от 18 марта 2004 года // <https://www.un.org/ru>

7. Минимальные стандартные правила ООН в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы). – Вена: Division for Operations International Centre, 2016. – 36 с.

8. Рекомендация No. Rec (2006) 2 Комитета Министров Совета Европы государствам-членам касающейся Европейских тюремных правил // Сборник документов Совета Европы по предотвращению перенаселенности тюрем. – Страсбург: Директорат коммуникаций Совета Европы, 2015. – С. 69-112.

9. Латешева Л.А. Особенности содержания и ресоциализации женщин, имеющих малолетних детей, в пенитенциарных учреждениях зарубежных стран // Вестник Вологодского института права и экономики ФСИН России: Преступление. Наказание. Исправление. – 2018. – № 1. – С. 69-75

ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ СТАНДАРТОВ И ПРАВИЛ ОБРАЩЕНИЯ С ЗАКЛЮЧЕННЫМИ И ИХ КЛАССИФИКАЦИИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РЕГУЛИРОВАНИИ И ОСУЩЕСТВЛЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Слепцов И.В.,

профессор кафедры уголовного права и организации исполнения
наказания, кандидат юридических наук

Оразбаев Е.О.,

магистрант, капитан юстиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Интеграция Республики Казахстан в международное правовое пространства потребовало модернизации национальной правовой системы, в том числе путем более последовательной реализации как в законодательстве, так и в правоприменительной практике

общепризнанных международных норм. Без учета основных положений международных правовых актов как в правотворчестве, так и правоприменительной практике, невозможно эффективно обеспечивать и охранять права, свободы и законные интересы личности и поддерживать желаемый правовой порядок в обществе [1, с. 26].

Это связано с тем, что в настоящее время реальность динамики общественных отношений такова, что соблюдение прав человека и гражданина перестало быть исключительно внутренним делом отдельного государства, оно переросло в фактор международной политики и стало объектом заботы всего мирового сообщества [2, с. 18]. При этом принцип уважения прав и основных свобод человека утвердился в качестве одного из основополагающих принципов межгосударственного сотрудничества в 1945 г. с принятием Устава Организации Объединенных Наций (далее – ООН).

Так, в ст. 55 Устава ООН установлено, что с целью создания условий стабильности и благополучия, необходимых для мирных и дружественных отношений между нациями, она будет содействовать в том числе: «Всеобщему уважению и соблюдению прав человека и основных свобод для всех, без различия расы, пола, языка и религии» [3]. Но в данной норме обязательства государств в области уважения и соблюдения прав и основных свобод человека изложены в самой общей форме. Поэтому ООН в целях воплощения его в жизнь, в дальнейшем приняло ряд специальных документов, в которых было конкретизировано нормативное его содержание. С наибольшей полнотой это, в частности, было сделано во Всеобщей декларации прав человека (1948 г.), Международном пакте о гражданских и политических правах (1966 г.) и Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах (1966 г.) [4, с. 18-33].

Анализируя вышеуказанные международные документы, а также ряд других, по правам человека, принятых ООН, М.Ш. Курмангали, отмечает, что, согласно их положениям, все государства обязаны как уважать, так и соблюдать права человека и его основные свободы, и эта обязанность носит всеобщий характер, т.е. они подлежат соблюдению во всех случаях без исключения и действуют в отношении всех лиц без какой-либо дис-

криминации [5, с. 38]. И как справедливо отмечает М.А. Блинова, на современном этапе развития межгосударственных отношений «права человека по своей сути являются неотъемлемой частью международного права, некоей основой гуманности развитого человеческого общества» [6, с. 16].

В свою очередь В.Д. Зорькин подчеркивает, что международные стандарты прав и свобод человека меняют не только подход к конкретным правовым институтам, но они меняют и национальную правовую культуру» [7, с. 17]. При этом нормы национального права того или иного государства не должны противоречить нормам международного права, в том числе в такой его отрасли, как «права человека». Именно международное право определяет те границы, в которых государства могут действовать в отношении членов общества [8, с. 66].

Трансформация общественно-политической системы, изменение властных основополагающих институтов, произошедшие в Казахстане, привели к пересмотру роли и места прав и свобод человека в национальном законодательстве и правоприменительной практике. Провозгласив новые приоритеты в развитии отношений между человеком и властью, Республика Казахстан в п. 1 ст. 1 Конституции (далее – Конституция РК) установила, что для нашего государства высшими ценностями являются человек, его жизнь, права и свободы [9].

При этом существенным фактором обновления всей национальной правовой системы стало и принятие Казахстаном на себя обязательств по более последовательной реализации в ней общепризнанных международных норм. Так, в соответствии со ст. 4 Конституции РК, нормы «международных договорных и иных обязательств Республики» являются «действующим правом в Республике Казахстан». Кроме того международные договоры, ратифицированные Республикой, имеют приоритет перед ее законами [9].

Все это способствовало максимально полному и последовательному закреплению в рамках национального законодательства целого комплекса прав и свобод человека и гражданина, отвечающего международным стандартам. При этом необходимо отметить, что значительная часть норм «международных договорных и иных обязательств» Республики Казахстан относится к сфере уголовной юстиции, которая, как отмечают В.А. Уткин

и А.И. Зубков, «по сложившейся международной терминологии, охватывает не только собственно правосудие, но и предупреждение преступлений, а также исполнение назначенных судом уголовных наказаний» [10, с. 637].

В связи с этим, во многом от направленности и интенсивности внешнего цивилизационного воздействия, оказываемого посредством международного права, которое призвано регулировать взаимовыгодное развитие национальных правовых систем, во многом зависит эффективность пенитенциарного законодательства в регулировании соответствующих общественных отношений и предупреждении преступности [11, с. 15]. Это, в частности, относится к имплементации в национальное законодательство и правоприменительную практику, существующих в настоящее время, международно-правовых стандартов и правил обращения с заключенными (далее – международные стандарты).

Разработка данных международных стандартов является одной из специфических форм сотрудничества мирового сообщества в рамках актуальной и важнейшей проблемой современности – борьбе с преступностью. Они были выработаны в результате международного сотрудничества в сфере прав человека для того чтобы, скоординировать уголовную и уголовно-исполнительную политику, средства и методы обращения с лицами, попавшими в сферу уголовной юстиции, в духе международно-признанных гуманистических принципов [10, с. 637; 12, с. 166].

При этом анализ действующих в настоящее время международных правовых актов, регламентирующих деятельность в области уголовной юстиции, позволяет сделать вывод о том, что понятие «заключенный», с точки зрения международного права, охватывает не только осужденных, отбывающих наказания, связанные с изоляцией осужденных от общества, но и других лиц, содержащихся в местах лишения свободы, в отношении которых применены соответствующие меры как уголовного, так и уголовно-процессуального принуждения.

Необходимость в разработке и принятии данных международных стандартов было связано с тем, что именно в данных сферах деятельности в наибольшей мере проявляются карательная сущность государства, его политика в области борьбы с преступностью и обращения с правонарушителями, поскольку в процессе их осуществления напрямую затрагиваются основные

права и свободы человека [13, с. 88]. В связи с этим, как отмечает А.А. Новиков, их комплекс включает в себя два основных направления, во-первых, создание условий, при соблюдении которых будут обеспечены права и свободы данной категории лиц, и, во-вторых, определение правовых гарантий недопустимости незаконных действий в отношении их [14, с. 22].

Но действующие в настоящее время международные стандарты имеют разный правовой статус, поскольку содержатся в документах, имеющих в международном праве разную юридическую силу. Некоторые из них выступают в форме норм общего характера (нормы-принципы), которые должны императивно и точно реализовываться как в национальном законодательстве, так и в деятельности соответствующих государственных органов.

Таковыми, например, являются те из них, которые содержатся в Международном пакте о гражданских и политических правах (1966 г.), Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания (1984 г.) и ряде других международных документов, относящихся к основным правам человека [4]. Данные международные документы имеют обязательную юридическую силу для государств, их ратифицировавших.

Вместе с тем ряд международных стандартов носят рекомендательный характер, хотя и подлежат максимальному учету в правотворческой деятельности. К таким, в частности, можно отнести те, которые содержатся в Минимальных стандартных правилах ООН в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы) (2015 г.), Своде принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме (1988 г.) и ряде других [4, 158- 167; 15].

Хотя данные международные стандарты и не равнозначны по своему юридическому статусу, но в них сконцентрирован мировой опыт пенитенциарной практики, ее гуманистические тенденции. В связи с этим, они едины в выражении стремления мирового сообщества максимально скоординировать политику, средства и методы обращения с правонарушителями, в духе либерализации и гуманизации, а также приоритета общечеловеческих ценностей, уважения прав человека. Поэтому данные стандарты и правила имеют особый статус среди норм международной юстиции в области предупреждения и борьбы с пре-

ступностью и составляют часть международных принципов по правам человека [10, с. 638; 12, с. 166; 16, с. 3; 17, с. 10; 18, с. 27-28; 19, с. 102].

При этом, как справедливо отмечает В.Н. Кохман, что для того чтобы понять, какую роль они играют в национальном пенитенциарном законодательстве, их в первую очередь необходимо классифицировать, поскольку она дает возможность представить их всех в виде стройной системы взаимосвязанных элементов [19, с. 103]. При этом классификация данных стандартов имеет большое, как теоретическое, так и практическое значение [10, с. 638; 12, с. 168-171; 16, с. 5; 17, с. 11-18; 18, с. 29-33; 19, с. 105-109; 20 5-7; 21, с. 7-19].

В теоретическом плане посредством классификации международных стандартов осуществляется изучение правоотношений, возникающих в связи и по поводу обращения с правонарушителями. В данном случае она способствует правильному отбору и закреплению их в национальных нормах права. Так, Д.В. Усик отмечает, что в первую очередь их классификация необходима именно для правильной ориентации в документах ООН и других международных соглашениях. А также в определении той роли и значения, которые имеют те или иные стандарты для совершенствования национального законодательства и правоприменительной практики [22, с. 47].

С практической стороны классификация международных стандартов играет важную роль для законодателей и практических работников правоохранительных органов. Как справедливо по этому поводу отмечает В.Н. Кохман, их классификация выполняет богатую по содержанию практическую функцию, поскольку способствует точному и правильному закреплению данных международных стандартов в национальных нормах права, помогает понять их место, значение, функции, специфику и т.д. При этом ценность их классификации для правоприменительных органов заключается в том, что она раскрывает специфику социальных фактов, служит полному и точному их установлению [19, с. 103-104].

Таким образом, можно констатировать, что имплементация международно-правовых стандартов и правил обращения с заключенными в национальное законодательство и осуществление их классификации имеет достаточно важное значение как для

нормативного регулирования, так и для более эффективного осуществления пенитенциарной деятельности.

Список литературы

1. Глебова Н.А. Внедрение передового зарубежного опыта и реализация международных стандартов в деятельности уголовно-исполнительной системы России с учетом задач ее развития до 2020 г. // Преступление. Наказание. Исправление. Вестник Вологодского института права и экономики ФСИН России. – 2011. – № 1. – С. 25-31.

2. Барсукова Т.В., Кохман В.Н. Роль международно-правовых норм и стандартов в развитии уголовно-исполнительного законодательства Российской Федерации // Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения. Ч. III. – Уфа: Евразийский научно-исследовательский институт проблем права, 2011. – С. 16-20.

3. Устав Организации Объединенных Наций (Принят в г. Сан-Франциско 26 июня 1945 года) // <http://www.consultant.ru>

4. Слепцов И.В. Международные соглашения и рекомендации, определяющие стандарты обращения с правонарушителями и основные направления подготовки персонала исправительных учреждений. – Ч. 1. – Костанай: Академия КУИС МВД РК, 2012. – 264 с.

5. Курмангали М.Ш. Международно-правовые стандарты по обращению с осужденными и вопросы их имплементации в уголовно-исполнительное законодательство Республики Казахстан. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 221 с.

6. Блинова М.А. Права человека в источниках международного права XX века // Молодой ученый. – 2018. – № 50. – С. 216-217.

7. Зорькин В.Д. Интеграция европейского конституционного пространства: вызовы и ответы // Журнал российского права. – 2006.- № 12. – С. 14-23.

8. Максимова А.М., Гуторова А.Н. К вопросу о беженцах // Эволюция государства и права: история и современность. – Курск: ЮЗГУ, 2011. – С. 65-68.

9. Конституция Республики Казахстан: принята 30 августа 1995 года // <http://www.zakon.kz/>.

10. Уголовно-исполнительное право России. Теория. Законодательство. Международные стандарты. Отечественная практика XX века / под ред. А.И. Зубкова. – М.: НОРМА, 2006. – 720 с.

11. Тепляшин П.В. Ретроспективные основы и современные проблемы влияния международных пенитенциарных стандартов и правил на уголовно-исполнительное законодательство России // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2011. – № 1. – С. 15-25.

12. Уголовно-исполнительное право. Общая часть / под общ.ред. Ю.И. Калинина. – Рязань: Академия права и управления ФСИН России, 2009. – 584 с.

13. Городинец Ф.М. Проблемы и перспективы реализации международных стандартов обращения с осужденными в России // Вестник СПбУ МВД России. – 1999.- № 3. – С. 87-90.

14. Новиков А.А. Международные стандарты в сфере обращения с заключенными в свете совершенствования российского пенитенциарного законодательства // Вестник Самарского юридического института ФСИН России. – 2014. – № 1. – С. 21-25.

15. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделлы): Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 70/175 от 17 декабря 2015 года. – Вена: Управление ООН по наркотикам и преступности, 2016. – 40 с.

16. Уткин В.А. Международные стандарты обращения с заключенными и проблемы их реализации. – Томск: Изд-во НТЛ, 1998. – 209 с.

17. Кашуба Ю.А., Хижняк В.И. Реализация международных стандартов обращения с осужденными в уголовно-исполнительной политике – Рязань: Академия ФСИН России, 2005. – 198 с.

18. Южанин В.Е, Давыдова И.А. Международное сотрудничество уголовно-исполнительной системы. – Рязань: Академия права и управления ФСИН России, 2008. – 110 с.

19. Кохман В.Н. Правовая инфильтрация норм международного права в уголовно-исполнительное законодательство Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук. – СПбУ, 2009. – 224 с.

20. Пономарев П.Г. Международно-правовые стандарты обращения с заключенными и национальные варианты их реализации. – Рязань: РВШ МВД РФ, 1994. – 59 с.

21. Сизый А.Ф. Международно-правовые стандарты обращения с заключенными и проблемы их реализации. – Рязань: РВШ МВД РФ, 1996. – 166 с.

22. Усик Д.В. Международно-правовые стандарты по обращению с осужденными и проблемы их отражения в законодательстве об исполнении наказания в виде лишения свободы: дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: Академия МВД РФ, 1993. – 174 с.

ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ ПОСТПЕНИТЕНЦИАРНОГО КОНТРОЛЯ, ОСУЩЕСТВЛЯЕМОГО В ОТНОШЕНИИ ЛИЦ, ОСВОБОЖДЕННЫХ УСЛОВНО-ДОСРОЧНО ОТ ОТБЫВАНИЯ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ

Слепцов И.В.,

профессор кафедры уголовного права и организации исполнения наказания, кандидат юридических наук

Ердин А.Б.,

магистрант, старший лейтенант полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан

им. Ш. Кабылбаева

Научное исследование существующих юридических институтов не должно ограничиваться только анализом их состояния в данный конкретный момент, поскольку это может привести к

утрате правильного понимания причинно-следственной связи, в их историческом развитии [1, с. 18; 2, с. 16]. Не является исключением и такой существующий в настоящее время правовой институт, как пробационный контроль, осуществляемый за лицами, освобожденными условно-досрочно от отбывания наказания в виде лишения свободы, поскольку для углубленного понимания его сущности нельзя упускать из виду его исторические корни, т.к. в этом случае исключается глубокое осмысление его содержания и взаимодействия с другими социальными явлениями.

В настоящее время данный институт как разновидность постпенитенциарного контроля существует во многих странах, в том числе в рамках института пробации, который, в свою очередь, начал формироваться на базе условного осуждения с применением испытательного надзора, возникшего как самостоятельный правовой институт во второй половине XIX в. в качестве одной из альтернатив тюремному заключению в рамках гуманизации уголовной политики [3, с. 373].

Параллельно с развитием пробации в форме испытательного надзора она начала применяться и в форме постпенитенциарного контроля в рамках института досрочного условного освобождения от отбывания тюремного заключения. При этом в данном случае освобождение представляло собой своеобразный этап на пути к полному освобождению лица от отбывания наказания. Поэтому устанавливался специальный надзор за его поведением вне пределов тюрьмы на определенный период времени [4, с. 35].

Вместе с тем, возникновение условного освобождения с применением постпенитенциарного контроля относится к началу XIX в. и связано с появлением «прогрессивной системы» отбывания лишения свободы. При этом впервые возможность применения такого вида условного освобождения от отбывания наказания появилась в экспериментальной «исправительной программе» английского капитана Мэконочи, предпринятом им первой половине XIX в. в одной из английских тюрем, находившейся на острове Норфольк, расположенном в побережьях Австралии, куда направлялись отбывать наказание осужденные-рецидивисты из Англии.

Данная программа включала в себя, в частности, такой этап отбывания лишения свободы, как «смягчение условий содер-

жания в последний период пребывания заключенного в тюрьме путем перевода на полусвободный режим». Но в данном случае осужденного полностью не освобождали, он пожизненно прикреплялся к одному из свободных поселенцев, проживающих на острове. При этом поселенец принимал на себя обязанность содержать данного освобожденного и налагать на него дисциплинарные взыскания [5; 6, с. 222].

Но данная «прогрессивная исправительная философия» Мэконочи в то время не была поддержана. Вместе с тем, в дальнейшем идея прогрессивного отбывания наказания в зависимости от поведения осужденного, предложенная и опробованная им, нашла свое закрепление во второй половине XIX в. в «английской» и «ирландской» прогрессивных тюремных системах [5]. Так, в Англии законами 1853 и 1857 гг. была введена «английская прогрессивная система» отбывания лишения свободы, состоящая из одиночного заключения, общих каторжных работ и условного освобождения. Осужденные, достигшие специального класса, получали условный отпуск по билетам, в которых отмечалось, на каких условиях осужденному предоставляется свобода [7, с. 26; 8, с. 49].

В свою очередь Законом от 7 августа 1854 г. так же в Ирландии вводится прогрессивная «ступенчатая система» отбывания лишения свободы. Она отличалась от английской, в частности, тем, что их переводили перед освобождением в переходные тюрьмы, где они содержались без охраны и пользовались относительной свободой. В дальнейшем осужденные освобождались досрочно от отбывания наказания по отпускным билетам [5; 7, с. 28, 312].

Досрочное освобождение как при «английской», так и «ирландской» прогрессивной системе, было сопряжено с определенными правоограничениями, поскольку в отпускных билетах указывались обязанности, которые должен выполнять освобожденный. В частности к таким относились: не совершать никаких правонарушений; не общаться с лицами, ведущими антиобщественный образ жизни; добывать средства к жизни честным трудом; постоянно иметь при себе отпускной билет и предъявлять его по первому требованию мирового судьи или чинов полиции; сообщать полиции о перемене места жительства в течение 48 часов; проходить ежемесячно регистрацию в полиции [8, с. 49-50].

За соблюдением этих условий осуществлялось наблюдение со стороны специальных чиновников. Если освобожденный не выполнял указанные в отпускном билете обязанности, то он возвращался в пенитенциарное учреждение на неотбытый срок наказания. В свою очередь условно освобожденный, ведущий честную жизнь на свободе, по истечении некоторого времени получал помилование [8, с. 50; 9, с. 45].

В странах континентальной Европы досрочное освобождение с установлением поспенитенциарного контроля начало внедряться в шестидесятых годах XIX в., сначала в отдельных германских государствах (Саксония – 1862 г., Браун-швейг – 1864 г.) и швейцарских кантонах (Ааргау – 1868 г., Цюрих – 1870 г.). В дальнейшем, с закреплением данного института законодательно в 1871 г. Общегерманским уголовным уложением, он начал применяться как в других швейцарских кантонах (Люцерн, Цуг – 1871 г., Неуенбург, Тессин – 1873 г.), так и в ряде других европейских странах: Дания – 1873 г., Венгрия – 1878 г., Голландия – 1881 г., Франция – 1885 г., Болгария – 1886 г., Бельгия – 1888 г., Финляндия – 1889 г., Италия и Бельгия – 1890 г., Португалия – 1893 г., Норвегия – 1902 г., Швеция – 1906 г., Россия 1909 г. В 1882 г. он вводится в Японии, а в 1976 г. он был предусмотрен законодательством ряда штатов США [10, с. 6, 7; 11, с. 57-58; 12, с. 19].

При этом в разных странах возможность применения условного освобождения с постпенитенциарным контролем национальным законодательством определялась по разному. Так, например, ранее указанным Общегерманским уголовным уложением (1871 г.) возможность применения данного института допускалась только в отношении лиц, осужденных более чем на один год лишения свободы, при отбытии им не менее 1/4 назначенного срока наказания. В Англии до 1891 г. условное освобождение могло применяться только в отношении осужденных, приговоренных к так называемому, «тяжкому заключению», т.е. продолжительностью не менее 5 лет.

Во Франции с 1895 г. условное освобождение применялось только после отбытия 1/2 назначенного судом срока тюремного заключения. В США данный институт в основном применялся в отношении лиц, находящихся в исправительных тюрьмах, в которых содержались «лица, подающие надежду на исправление».

Так же в разных странах существовали различные сроки осуществления поспенитенциарного контроля в данном случае. Так, например, в Англии его продолжительность составляла от 9-ти месяцев до 5-ти лет для мужчин и от 1-го года до 6-ти лет и 8-ми месяцев [4, с. 35; 13, с. 56].

Различны были и условия поспенитенциарного контроля. Вместе с тем, чаще всего они предусматривали, в частности, ограничение в свободе передвижения освобожденного условно, смены им места жительства без разрешения органа, осуществляющего за ним надзор, выполнение других его требований [9, с. 44].

Так, в Германии, освобожденный условно поступал под надзор полиции. Он обязан был не покидать место жительства более чем на 48 часов, работать, не заниматься пьянством и не заводить знакомств с сомнительными личностями. Нарушение хотя бы одного из этих правил могло привести к возвращению его в тюрьму. В свою очередь, например в Англии, условия поспенитенциарного контроля были менее строгими и предусматривали только негласное наблюдение со стороны полиции за освобожденным условно. Основная функция осуществления такого контроля возлагалась на общественный патронат, тесно взаимодействующий с судами [4, с. 35-36; 38, с. 56].

Институт досрочного освобождения с осуществлением поспенитенциарного контроля довольно широко применялся на практике того времени. Например, во Франции в 1889 г. из числа 4 092 освобожденных из тюрем мужчин 609 человек были освобождены условно, из 515 освобожденных женщин – 158 человек. При этом в литературе того времени отмечается высокая эффективность осуществления условного освобождения.

Так, в той же Франции в 1884 г. из 3 776 освобожденных условно лишь 27 человек были возвращены в тюрьму. В Венгрии в 1880-84 гг. из 2 673 человек, освобожденных условно-досрочно, в тюрьму было возвращено только 46 человек. В Бельгии, по данным на 1890 г., из 106 освобожденных условно был зарегистрирован только 1 случай криминального рецидива [4, с. 34-35].

При этом поспенитенциарный контроль, осуществляемый в отношении досрочно освобожденных из пенитенциарных учреждений, имел много общего с испытательным надзором, который применялся при условном осуждении. Это было связано с тем,

что содержание обоих заключалось в осуществлении контроля за поведением лиц, в отношении которых они были применены, со стороны специальных должностных лиц в целях соблюдения ими определенных условий и правоограничений.

Вместе с тем, как отмечает О.В. Филимонов, в основе испытательного надзора и постпенитенциарного контроля были положены несколько разные идейно-теоретические соображения. Так, постпенитенциарный контроль рассматривался главным образом как дополнительное наказание и был направлен в основном на предупреждение совершения со стороны освобожденного новых преступлений. Цель исправления правонарушителя перед ним либо вообще не ставилась, либо рассматривалась в качестве второстепенной.

При его осуществлении в первую очередь акцент делался на исполнение лицом правоограничений, которые затрудняли бы возможность рецидива, в частности, такие как: запрещение покидать без разрешения место жительства, выходить из дому в вечерние и ночные часы, обязанность являться в установленное время в полицию для регистрации и т.п. Кроме того постпенитенциарный контроль применялся вне зависимости от той или иной степени исправления осужденного и обычно в течение длительного времени или пожизненно, и в данном случае он приобретал характер наказания.

В свою очередь, по мнению О.В. Филимонова, испытательный надзор был основан на идее о возможности исправления правонарушителей без изоляции их от общества, но в условиях постоянного наблюдения за ними, сопряженного с угрозой возможного применения наказания или реального исполнения назначенного. Поэтому в данном случае ставка делалась не на установление правоограничений, а на соблюдение лицом, определенных условий, которые должны были стимулировать его к послушному поведению [9, с. 46-47]. Так, например, согласно законодательству штата Нью-Йорк (США), действовавшему в первой половине XX в., условно осужденный, в отношении которого был установлен испытательный надзор, обязан был соблюдать следующие условия: не предаваться вредным, незаконным и порочным наклонностям; избегать подозрительных или порочных лиц и мест; представлять отчеты о себе; давать ответ на расспросы попечителя относительно своего поведения и условий

своей жизни; осуществлять периодические посещения органа, осуществляющего контроль за его поведением [14, с. 9-10].

При этом испытательный надзор осуществлялся в течение сравнительно непродолжительного времени, установленного судом, и условно осужденные формально не могли считаться преступниками, поскольку обвинительный приговор в отношении их не выносился. Поэтому испытательный надзор в правовой науке того времени оценивался как прогрессивный институт и в этом смысле противопоставлялся постпенитенциарному контролю. Это было связано с тем, что последний, как уже было отмечено ранее, признавался по своей сущности наказанием, а испытательный надзор рассматривался как весьма перспективная мера уголовно-правового воздействия.

При этом последовавшая за этим критика в адрес постпенитенциарного контроля привела к тому, что в ряде стран он был вовсе отменен и был предусмотрен только испытательный надзор и патронаж. Вместе с тем в других странах данный институт не только был сохранен, но еще более был ужесточен, и постпенитенциарный контроль стал осуществляться в условиях специальных учреждений полузакрытого типа, играя роль своего рода переходной меры от тюремного заключения к полному освобождению. В свою очередь, в ряде государств он воспринял положительные черты исправительного надзора и практически слился с ним [9, с. 47-48; 13, с. 346-349].

Таким образом, история зарождения постпенитенциарного контроля за лицами, условно-досрочно освобожденными от отбывания лишения свободы, связана с возникновением и развитием испытательного надзора в рамках института условного осуждения, зародившегося во второй половине XIX в. При этом его появление и становление связаны не столько с процессом «созидательного законодательства» определенной страны, а является результатом последовательного развития модификации существующей правовой практики.

Список литературы

1. Уголовное право. История юридической науки / под ред. В.Н. Кудрявцева. – М.: Юридическая литература, 1978. – 345 с.
2. Курс уголовного права. Общая часть. – Т. 1. Учение о преступлении / под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало-М, 2002. – 624 с.
3. Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 448 с.

4. Гета М.Р. Пробация и ее перспективы в уголовном праве РК: дис. ... канд. юрид. наук. – Усть-Каменогорск, 2000. – 221 с.
5. Астемиров З.А. Уголовно-исполнительное право. Общая часть: курс лекций. – М., 1999 // <http://www.pravo.vuzlib.net/>.
6. Утевский Б.С. Советская исправительно-трудовая политика. – М.: Советское законодательство, 1934. – 253 с.
7. Ткачевский Ю.М. Российская прогрессивная система исполнения уголовных наказаний. – М.: Городец, 2007. – 240 с.
8. Уголовно-исполнительное право. Общая часть / под ред. Ю.И. Калинина. – Рязань: Академия права и управления ФСИН России, 2009. – 567 с.
9. Филимонов О.В. Посткриминальный контроль: теоретические основы правового регулирования. – Томск: Изд-во Томского университета, 1991. – 182 с.
10. Улицкий С.Я. Условно-досрочное освобождение из исправительных учреждений (история и современность). – Владивосток: Дальневосточный университет, 2002. – 132 с.
11. Плюснин А.М. Развитие института условно-досрочного освобождения осужденных к лишению свободы. – Киров: Филиал НОУ ВПО «СПБивЭСЭП» в г. Кирове, 2007. – 107 с.
12. Дементьев С.С. Лишение свободы: тюрьмы, лагеря, колонии. – Краснодар: Кубанский государственный университет, 1996 – 309 с.
13. Жижиленко А. А. Наказание. Его понятие и отличие от других правоохранительных средств. – Петроград: Типография «Правда», 1914. – 684 с.
14. Люблинский П.И. Условное осуждение в иностранном и советском праве / под общ.ред. А.М. Винавера, М.Н. Гернета и А.Н. Трайнина. – М.: Право и жизнь, 1924. – 128 с.

АДМИНИСТРАТИВНЫЙ НАДЗОР ЗА ЛИЦАМИ, ОСВОБОДИВШИМИСЯ ИЗ МЕСТ ЛИШЕНИЯ СВОБОДЫ: ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ

Смирнова И.Н.,

профессор кафедры организации режима и оперативно-розыскной
деятельности в УИС, доктор юридических наук, доцент

Буданова Л.Ю.,

старший преподаватель кафедры организации режима и оперативно-
розыскной деятельности в УИС, кандидат юридических наук,
Псковский филиал Академии ФСИН России

Одним из направлений комплекса мер, направленным на сокращение рецидива преступлений, совершенных лицами, отбывшими наказание в виде лишения свободы, является установление

административного надзора за отдельными категориями таких лиц.

Комплекс мер по осуществлению административного надзора за лицами, освободившимися из мест лишения свободы, можно реализовать только при эффективном взаимодействии Федеральной службы исполнения наказаний Российской Федерации (далее – ФСИН России) и Министерства внутренних дел Российской Федерации (далее – МВД России). Так, авторы отмечают, что принудительные постпенитенциарные меры административного надзора в России применимы в отношении осужденных, реальная и потенциальная общественная опасность которых сохраняется и после отбытия наказания в виде лишения свободы [1, с. 107].

Для организации системы мер, направленных на предупреждение рецидивной преступности, и был введен административный надзор за лицами, освобожденными из мест лишения свободы, эффективность которого зависит от квалифицированного осуществления сотрудниками органов внутренних дел, на территории обслуживания которых будут прибывать лица, освобожденные после отбывания наказания [2, с. 92]. Однако деятельность по реализации административного надзора начинается еще до момента освобождения лица из мест лишения свободы и осуществляется администрацией учреждений, исполняющих наказания, в области разъяснения лицу его прав, обязанностей и ответственности при административном надзоре.

Приказ Генерального прокурора Российской Федерации от 20 апреля 2013 г. № 176 «Об организации прокурорского надзора за исполнением законодательства об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы» возложил дополнительные обязанности по обеспечению исполнения законодательства об административном надзоре администрациями исправительных учреждений. Так, при проведении проверок в исправительных учреждениях необходимо обращать внимание на соблюдение администрацией сроков направления копий решений суда в орган внутренних дел в отношении лица, освобожденного из мест лишения свободы, по месту жительства или месту пребывания, вручение ему предписания о выезде, предупреждение этого лица об уголовной ответственности за уклонение от

административного надзора [3, с. 20], что должно способствовать повышению эффективности деятельности по осуществлению административного надзора органами внутренних дел, чего можно достичь только при взаимодействии с исправительными учреждениями, так как именно они подготавливают осужденного к освобождению и разъясняют ему порядок его действий по прибытии в орган внутренних дел по месту жительства, однако разъяснение срока его прибытия не установлено действующим законодательством.

Тем не менее, как отмечают авторы, в настоящее время законодательство об административном надзоре не содержит мер, направленных как на предупреждение противоправных действий освободившихся лиц, так и на целесообразность совместных мероприятий, проводимых в комплексе органами внутренних дел с органами исполнительной власти, учреждениями и органами ФСИН России, а также другими организациями, общественными объединениями и гражданами [4, с. 173].

Онеобходимости организации эффективного взаимодействия администрации учреждений уголовно-исполнительной системы и органов внутренних дел указывается и в приказе МВД России от 8 июля 2011 № 818, утверждающем порядок по осуществлению административного надзора за лицами, освобожденными из мест лишения, который устанавливает перечень территориальных подразделений и должностных лиц органов внутренних дел, осуществляющих административный надзор, определяет их компетенцию, порядок реализации административных ограничений, а также закрепляет формы документов, необходимых для организации более качественной работы по этому направлению, в том числе с территориальными органами ФСИН России [5, с. 116].

Таким образом, в настоящее время в законодательстве, регламентирующем административный надзор, имеется ряд положений (в области информационного взаимодействия субъектов, включенных в механизм противодействия преступности, обусловленных внутриведомственной замкнутостью и разобщенностью), требующих корректировки с целью повышения эффективности деятельности учреждений ФСИН России и органов внутренних дел.

Так, в отношении отдельных категорий лиц, освобождаемых из мест лишения свободы, совершивших насильственные преступления в отношении несовершеннолетних, являющихся злостными нарушителями установленного порядка отбывания наказания, и других категорий, т.е. в отношении наиболее склонных к насилию или совершению повторных преступлений категорий лиц, в целях предотвращения этого устанавливается административный надзор на основании заявления, подаваемого в суд администрацией исправительного учреждения. Ежегодно судами выносится свыше 50 тыс. решений об установлении административного надзора (за 2018 г. – 52 573 решения суда; за 2017 г. – 52 609 решений суда), кроме того, за 2018 г. судами продлен административный надзор в отношении 7881 лица, а в отношении 14 954 лиц судом были наложены дополнительные ограничения (2017 г. – 20 012, до 2018 г. графы продления надзора и установления дополнительных ограничений суммировались) [6]. Следовательно, поднадзорные лица совершают нарушения законодательства в сфере регламентации административного надзора, что требует принятия мер по повышению его эффективности, в том числе в сфере законодательной регламентации. Официальная статистика на сайте Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации по привлечению к уголовной ответственности по ст. 314.1 УК РФ «Уклонение от административного надзора или неоднократное несоблюдение установленных судом в соответствии с федеральным законом ограничения или ограничений» не ведется, что затрудняет выработку предложений по повышению эффективности деятельности всех субъектов, задействованных в назначении и осуществлении административного надзора, в том числе администрации исправительного учреждения.

Административный надзор согласно действующему законодательству устанавливается судом на основании ст. 173.1 Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации (далее – УИК РФ), кроме того, порядок установления, продления, прекращения и осуществления административного надзора регламентирован Федеральным законом от 6 апреля 2011 г. № 64-ФЗ «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы».

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о том, что части 1 и 2 статьи 173.1 УИК РФ не корреспондируют со статьей 3 Федерального закона от 6 апреля 2011 г. № 64-ФЗ «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы». Так, нормы, изложенные в части 2.1 в пункте 2 статьи 3 последнего закреплены в ст. 173.1 УИК РФ. Кроме того, представляется целесообразным закрепить установление административного надзора за всеми совершеннолетними лицами, освободившимися из мест лишения свободы и страдающими психическими заболеваниями, так как наличие такого рода заболевания увеличивает риск совершения лицом повторного преступления, контроль за прохождением осмотра врача и выполнением установленных рекомендаций не предусмотрен действующем законодательством, а ремиссия при таком роде заболеваний может продолжаться неопределенное количество времени. Аналогичные изменения предложены и в Федеральный закон от 6 апреля 2011 г. № 64-ФЗ «Об административном надзоре за лицами, освобожденными из мест лишения свободы».

Также представляется необходимым исключить часть 6 статьи 173.1 УИК РФ, так она отсылает к предписанию, которое должно быть закреплено в части 4 настоящей статьи, однако указание на предписание в этой части отсутствует. Кроме того, в части 4 статьи 173.1 УИК РФ отсутствует регламентация обязанности администрации исправительного учреждения указать адрес избранного места жительства или пребывания лица, освобождаемого из мест лишения свободы, что препятствует эффективному осуществлению административного надзора органами внутренних дел.

Статья 314.1 УК РФ, устанавливающая уголовную ответственность за уклонение от административного надзора или неоднократное несоблюдение установленных судом в соответствии с федеральным законом ограничения или ограничений, предусматривает в качестве обязательного признака цель такого деяния – уклонение от административного надзора.

Однако лицу, в отношении которого судом вынесено решение об установлении административного надзора при освобождении из мест лишения свободы, администрацией исправительного учреждения вменено в обязанности согласно части 5 ст. 173.1 УИК

РФ только разъяснение наступления уголовной ответственности за уклонение от него.

В целях закрепления факта ознакомления освобождаемого лица со сроками прибытия в орган внутренних дел для оформления необходимой документации и постановки на контроль предлагается дополнить указанную выше часть нормой, устанавливающей разъяснение указанных обязанностей и ответственности под роспись лица, чтобы впоследствии оно не могло ссылаться на незнание обязанности о необходимости прибытия в установленный срок в орган внутренних дел по месту проживания.

Список литературы

1. Смирнов А.Н. Правовые последствия нарушения правил административного надзора // Вестник Кузбасского института. – 2015. – № 3. – С. 105–114.
2. Артемьев Н.С., Розуван А.М. Роль административного надзора в предупреждении рецидивной преступности // Человек: преступление и наказание. – 2011. – № 3. – С. 91–94.
3. Мелих А.В., Баскакова С.И. Административный надзор за лицами, освобожденными из мест лишения свободы // Законность. – 2014. – № 5. – С. 20–24.
4. Сенатов А.В. Апкаев Д.М. Проблемы законодательного регулирования осуществления административного надзора в отношении лиц, освобожденных из мест лишения свободы // Вестник Владимирского юридического института. – 2014. – № 2. – С. 173–176.
5. Шуранова О.А. Взаимодействие правоохранительных органов, участвующих в осуществлении административного надзора за лицами, освобожденными из мест лишения свободы // Юридическая мысль. – 2015. – № 2. – С. 113–118.
6. Данные официальной статистики судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации [Текст] // <http://www.cdep.ru/> (дата обращения: 02.12.2019).

ПЕРВОНАЧАЛЬНАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА: ПЕРВЫЕ ШАГИ И ОПЫТ

Смышляев А.С.,

начальник кафедры административной деятельности ОВД,
доктор философии (PhD), подполковник полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш.Кабылбаева

5 октября 2018 года Президент Республики Казахстан Н. Назарбаев в своем Послании народу Казахстана указал на не-

обходимость глубоких и качественных преобразований в работе правоохранительных органов, в том числе органов внутренних дел (далее – ОВД). В частности, главой государства были озвучены вопросы нового формата подготовки кадров для ОВД, предусматривающего обучение лиц с высшим юридическим образованием на базе полицейских академий [1].

Во исполнение поручения Президента 27 декабря 2018 года Постановлением Правительства Республики Казахстан № 897 была утверждена Дорожная карта по модернизации ОВД на 2019 – 2021 годы, в третий раздел которой были включены основные направления совершенствования отбора и подготовки кадров, в том числе модернизации ведомственного образования. Одним из указанных направлений явилось введение курсов первоначальной профессиональной подготовки лиц, впервые поступающих на службу в ОВД, на базе высших учебных заведений Министерства внутренних дел Республики Казахстан (далее – МВД) продолжительностью от трех до шести месяцев [2].

Реализация Дорожной карты по модернизации ОВД, начавшаяся 1 января 2019 года, дала старт реформе ведомственного образования, повлекшей существенное изменение специфики подготовки будущих сотрудников ОВД. Во всех специальных учебных заведениях МВД (за исключением Карагандинской академии) был прекращен набор абитуриентов по программе бакалавриата и осуществлен переход на первоначальную профессиональную подготовку лиц, впервые поступающих на службу в ОВД и имеющих высшее юридическое образование.

Новый формат подготовки кадров для ОВД, безусловно, имеет ряд положительных моментов. Во-первых, существенно снизились затраты государства на обучение будущих полицейских. Во-вторых, методика проведения занятий стала максимально практикоориентированной, так как основной целью обучения слушателей является приобретение ими умений и навыков, необходимых для осуществления будущей профессиональной деятельности. Об этом, в первую очередь, свидетельствует само определение первоначальной профессиональной подготовки, закрепленное в пункте 1 статьи 1 Закона Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV «О правоохранительной службе», под которой понимается форма профессионального обучения для лиц, впервые поступающих на службу в правоохранительные ор-

ганы, направленная на приобретение профессиональных навыков [3].

Однако, как и любая реформа, процесс реализации нового формата подготовки полицейских не лишен отдельных недостатков. Рассмотрим их более подробно. Первоначальный опыт кафедры административной деятельности ОВД Костанайской академии МВД Республики Казахстан имени Шракбека Кабылбаева по обучению лиц, впервые поступающих на службу в полицию, свидетельствует о следующих проблемах, негативно влияющих на уровень профессиональной подготовленности данной категории лиц к моменту завершения обучения:

1. Большинство слушателей в ходе занятий, а также контрольных срезов показали низкий уровень знаний законодательства Республики Казахстан (Конституции, Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях, Законов Республики Казахстан «Об ОВД», «О правоохранительной службе» и т.д.), несмотря на то, что перед поступлением на обучение все они успешно прошли тестирование в Агентстве по делам государственной службы на знание нормативно-правовых актов. Отдельные слушатели объяснили свои плохие знания тем, что в ходе обучения в гражданских организациях высшего образования вообще не изучали учебную дисциплину «Административное право Республики Казахстан».

Изложенные факты свидетельствуют о низком уровне общеюридической подготовки слушателей на момент поступления на курсы первоначальной профессиональной подготовки, несмотря на то, что у многих из них имеются дипломы о высшем юридическом образовании. Учитывая это, преподавателям кафедры приходилось наряду с преподаванием специальных дисциплин разъяснять слушателям основные юридические термины и нормы законодательства об административных правонарушениях (тем самым, «делая шаг назад»). Хотя занятия по разделу «Юридическая подготовка» были запланированы только среди слушателей, назначаемых на должности младшего начальствующего состава и не имеющих высшего юридического образования.

2. Краткий трехмесячный период обучения повлек проведение чрезмерного количества ежедневных учебных занятий. Зачастую занятия проводились с утра и до вечера (по 6 учебных занятий). При этом слушателям предоставлялся большой

объем учебной информации, сложный для надлежащего восприятия, тем более в послеобеденное время. К тому же многие из слушателей отсутствовали на послеобеденных занятиях по причине прохождения внеучебной практики в подразделениях административной полиции города Костаная. Соответственно, темы учебных занятий, на которых они отсутствовали, остались малоизученными. Наряду с этим, проведение занятий в послеобеденное время исключило возможность организации самостоятельной подготовки слушателей, которая организовывалась только по выходным дням.

3. На момент начала обучения положительные результаты прохождения слушателями месячной стажировки в территориальных подразделениях ОВД не были заметны, так как они не обладали минимальными навыками по осуществлению служебной деятельности (составлению протоколов об административных правонарушениях и других процессуальных документов, формированию дел профилактического учета, квалификации административных правонарушений, подведомственных ОВД). Некоторые слушатели пояснили, что во время стажировки находились при дежурной части в качестве постового, осуществляющего пропускной режим, а также подшивали номенклатурные дела подразделений ОВД. Изложенные обстоятельства ставят под сомнение необходимость проведения стажировки слушателей перед направлением их на обучение в академию.

4. Распределение видов проводимых занятий между собой (лекционных и практических) также не в полной мере оправдало себя, поскольку, исходя из пожеланий слушателей, возникает необходимость равномерного планирования указанных видов занятий. В настоящее время процентное соотношение лекционных и практических занятий по разделу «Профессиональная подготовка» составляет 11/89. Однако слушатели во время обучения ходатайствовали об увеличении количества лекционных занятий (50/50).

5. Недостаточная штатная численность преподавательского состава кафедры повлекла множество замен преподавателей в ходе проведения занятий, в связи с одновременным обучением слушателей курсов первоначальной профессиональной подготовки, курсантов очной и заочной форм обучения, магистрантов и слушателей факультета повышения квалификации и перепод-

готовки. При этом не представилось возможным обеспечить проведение учебных занятий на курсах первоначальной профессиональной подготовки только наиболее опытными преподавателями. На 10 преподавателей была рассчитана учебная нагрузка в количестве 13,5 тысяч часов, что в два с половиной раза превышает допустимую учебную нагрузку.

В настоящее время штат преподавателей увеличен на 2 единицы и составляет 12 человек. Однако это только частично решает указанную проблему, так как с учетом дальнейших курсов первоначальной профессиональной подготовки на 2020 год учебная нагрузка кафедры составит 16 047 часов (в среднем 1 337 часов на одного преподавателя), без учета учебных занятий на курсах повышения квалификации и переподготовки сотрудников ОВД.

6. Негативно повлияла на организацию учебного процесса и слабая материально-техническая оснащенность Академии. В аудиториях слушателей не имеется проекторов и ноутбуков, что осложняет показ им наглядной информации и учебных фильмов. Для проведения занятий предоставляется только три проектора, один из которых неисправен в виду истечения допустимого срока использования. А два остальных проектора используются преподавателями различных кафедр по принципу «состоятельности» (кто успел первым взять их на занятия, тот и использует).

Одним из способов решения указанной проблемы явилось использование преподавателями многофункционального компьютерного класса Академии для проведения занятий. Однако данный класс рассчитан только на одну учебную группу. Поэтому при одновременном проведении занятий в двух и более группах его использование было невозможным.

Наряду с этим возникла проблема, связанная с техническим обеспечением учебных занятий по теме, касающейся электронного формата производства по делу об административном правонарушении. В ходе таких занятий преподаватели лишены возможности использовать электронные планшеты по причине того, что их не имеется в Академии. Для решения данной проблемы привлекались сотрудники патрульной полиции к проведению занятий с использованием электронного планшета. Однако данная мера позволила лишь продемонстрировать слушателям особенности работы с планшетом без возможности за-

крепления ими навыков по составлению протоколов об административных правонарушениях и вынесению постановлений по делам об административных правонарушениях в электронном формате.

Таким образом, решение вышеперечисленных проблем требует осуществления комплекса мер, направленных на оптимизацию процесса первоначальной профессиональной подготовки лиц, впервые поступающих на службу в ОВД, а вследствие этого – повышение качества образовательных услуг, оказываемых Костанайской академией МВД Республики Казахстан имени Шракбека Кабылбаева. Предлагаемыми автором мерами являются следующие:

1. Включение в Типовой учебный план курсов первоначальной профессиональной подготовки раздела «Юридическая подготовка» для лиц, назначаемых на должности среднего начальствующего состава (офицерские должности).

2. Увеличение продолжительности курсов первоначальной профессиональной подготовки с трех до четырех месяцев за счет исключения такого этапа, как стажировка слушателей перед поступлением в Академию, а также планирование учебных занятий только в первой половине дня. Вторую половину дня необходимо использовать для организации внеучебной практики слушателей на базе территориальных подразделений ОВД.

4. Внесение изменений в рабочую программу в части увеличения лекционных занятий и уменьшения практических занятий (с соотношением 30/70).

5. Увеличение штатной численности кафедры административной деятельности ОВД до 15-ти единиц, либо внедрение опыта привлечения к проведению занятий преподавателей других специальных кафедр Академии.

6. Улучшение материально-технической базы Академии (обеспечение проекторами и ноутбуками, электронными планшетами и другими техническими средствами, используемыми в практике административной полиции).

Предложенные меры будут способствовать более качественной организации учебного процесса на курсах первоначальной профессиональной подготовки, а также позволят слушателям максимально закрепить профессиональные умения и навыки.

ки по осуществлению будущей практической деятельности в подразделениях административной полиции ОВД Республики Казахстан.

Список литературы

1. Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни: Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 5 октября 2018 года // <https://www.akorda.kz>.

2. Об утверждении Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019 – 2021 годы: постановление Правительства Республики от 27 декабря 2018 года № 897 // .

3. О правоохранительной службе: Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380>.

ОБЩЕОПАСНЫЙ СПОСОБ СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ И БЕЗОПАСНОСТЬ ГРАЖДАН

Соколов Е.А.,

студент заочного обучения 1-го МЗЮ курса факультета
права и управления

Тимошук А.С.,

профессор кафедры гуманитарных и социально-экономических
дисциплин, доктор философских наук, доцент,
полковник внутренней службы

Владимирский юридический институт ФСИН России

Общепасный способ совершения преступления выделяется законодателем в качестве квалифицирующего признака для таких составов преступления, как убийство, умышленное причинение тяжкого вреда здоровью, умышленное уничтожение или повреждение имущества и уничтожение или повреждение лесных насаждений, однако содержание данного признака на нормативном уровне не конкретизируется, в связи с чем на практике имеет место ряд проблем при квалификации деяния. Показательным является следующий пример из практики Верховного Суда РФ.

К. был признан виновным в том, что 1 августа 2003 года в г.Альметьевск вступил в сговор с Т., направленный на совершение убийства К. для завладения денежными средствами последнего. Для реализации преступного умысла соучастники

предложили К. отвезти их к водоему, после чего напали на потерпевшего. В ходе нападения виновный причинил потерпевшему ножевые ранения, завладел его денежными средствами и совершил убийство потерпевшего. После этого К. умышленно поджег транспортное средство потерпевшего. За совершенные деяния К. был осужден по пунктам «ж» и «з» части 2 статьи 105 УК РФ, пункту «в» части 3 статьи 162 УК РФ и части 2 статьи 167 УК РФ. При этом часть 2 статьи 167 УК РФ устанавливает уголовную ответственность за совершение уничтожения или повреждения чужого имущества общеопасным способом, однако, как следует из материалов уголовного дела, поджог транспортного средства имел место за пределами населенного пункта и не создавал угрозы причинения вреда жизни и здоровью людей и уничтожения или повреждения имущества. В связи с этим действия К. были переквалифицированы по части 1 статьи 167 УК РФ [1].

Определенные разъяснения относительно содержания общеопасного способа совершения преступления были сделаны Пленумом Верховного Суда в Постановлении «О судебной практике по делам об убийстве», где высший судебный орган указал, что общеопасным следует признавать такой способ причинения смерти потерпевшему, который заведомо для субъекта преступления представляет опасность для жизни хотя бы одного, помимо потерпевшего, лица [2]. Отметим, что указанная позиция Пленума Верховного Суда в научной среде на сегодняшний день рассматривается как основа для раскрытия содержания общеопасного способа применительно к иным составам преступлений, предусматривающим данный квалифицирующий признак.

В УК РСФСР законодателем употреблялась категория способа, опасного для жизни многих людей [3]. Со вступлением в силу действующего УК РФ, однако данный квалифицирующий признак был исключен с одновременным введением такого квалифицирующего признака, как совершение преступления общеопасным способом. Б.Г. Данилова полагает, что данное законодательное изменение обуславливается необходимостью обеспечения уголовно-правовой охраны более широкого круга общественных отношений, поскольку совершение преступления общеопасным способом, помимо угрозы причинения вреда жизни и здоровью

людей, создает также угрозу причинения вреда отношениям собственности, а также иным общественным отношениям, охраняемым уголовным законом [4]. В то же время признак способа, опасного для жизни многих людей, сохранен в пункте «б» части 3 статьи 127.1 УК РФ, устанавливающей уголовную ответственность за совершение торговли людьми.

О.М. Якубович при анализе проблемы соотношения указанных способов совершения преступления приходит к противоречивым выводам. Автор обоснованно указывает на тот факт, что категория общеопасного способа совершения преступления по своему содержанию шире, нежели способа, опасного для жизни многих людей, однако в то же время высказывает мнение, согласно которому данные законодательные категории могут быть рассмотрены как тождественные [5]. Данная позиция видится обоснованной лишь частично. Общеопасный способ совершения преступления представляет собой более широкое по своему содержанию понятие, нежели способ, опасный для жизни многих людей, однако анализ разъяснений высшей судебной инстанции позволяет констатировать, что опасность для жизни многих людей следует рассматривать как структурный элемент общеопасного способа совершения преступления, а потому признаны тождественными рассматриваемые категории быть не могут.

Обращает на себя внимание также следующее обстоятельство. Признак общеопасного способа выделен в качестве квалифицирующего для следующих составов преступления:

- Убийство (пункт «е» части 2 статьи 105 УК РФ).
- Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью (пункт «в» части 2 статьи 111 УК РФ).
- Умышленное уничтожение или повреждение имущества (часть 2 статьи 167 УК РФ).
- Уничтожение или повреждение лесных насаждений (часть 3 статьи 261 УК РФ).

При этом указание на конкретный способ совершения преступления закреплено лишь в положениях части 2 статьи 167 и части 3 статьи 261 УК РФ, где речь идет о совершении преступления путем поджога или взрыва, либо иным общеопасным способом. В научной среде достаточно часто для раскрытия содержания общеопасного способа используются разъяснения Пленума Верховного Суда РФ, сформулированные в Постановлении «О судебной

практике по делам об убийстве» [6], что видится неверным, поскольку указанные разъяснения надлежит применять исключительно при квалификации убийства. Кроме того, общественно опасный способ характерен и для ряда иных преступлений, в частности, террористического акта, в связи с чем существует объективная потребность разработки единого нормативного определения общественно опасного способа совершения преступления.

С учетом изложенного полагаем, что общественно опасным следует признавать такой способ совершения преступления, при котором заведомо для субъекта создается угроза причинения вреда жизни и здоровью как минимум одного, наряду с потерпевшим, лица, либо имуществу, помимо того, на которое непосредственно посягает совершение преступления, либо иным объектам уголовно-правовой охраны. Закрепление данного определения в Постановлении Пленума Верховного Суда РФ позволит обеспечить единообразие правоприменительной практики и исключить ошибки при квалификации деяния. Кроме того, формулировка единого определения общественно опасного способа совершения преступления позволит реализовать принцип экономии юридических средств за счет исключения описания отдельных разновидностей данного способа совершения преступления в диспозициях норм Особенной части УК РФ.

Список литературы

1. Постановление Президиума Верховного Суда РФ от 8 октября 2008 г. №267-П08 // Бюллетень ВС РФ. – 2008. – №12.
2. О судебной практике по делам об убийстве (статья 105 УК РФ): постановление Пленума Верховного Суда РФ от 27 января 1999 г. №1 // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 1999. – №3.
3. Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 // Ведомости Верховного Совета РСФСР. – 1960. – №40. – Ст.591.
4. Данилова Б.Г. Способ совершения преступления как квалифицирующий признак преступного деяния // Российский судья. – 2013. – №10. – С. 16.
5. Якубович О.Р. Способ совершения преступления и его уголовно-правовое значение. – М., 2005. – С. 135.
6. Шиловский С.В. Об объектах уголовно-правовой охраны при общественно опасном способе совершения преступления // Инновации в науке: материалы XXX международной научно-практической конференции. – Новосибирск, 2014. – С. 539.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЭКСПЛУАТАЦИИ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ

Соловьева М.Н.,

адъюнкты адъюнктуры, лейтенант полиции

Уральский юридический институт МВД Российской Федерации,
г. Екатеринбург

Транспортные преступления, являясь одними из основных источников дестабилизации общественной безопасности, создают угрозу безопасности движения и эксплуатации транспортных средств. В соответствии с Федеральным законом «О транспортной безопасности» нормативное правовое регулирование в области обеспечения транспортной безопасности является основной задачей [1], а согласно Транспортной стратегии Российской Федерации на период до 2030 года [2], «обеспечение безопасности движения, полетов и судоходства» является главным направлением государственной политики в области повышения безопасности транспортной системы. При этом особое внимание уделяется действиям, угрожающим безопасной эксплуатации транспортных средств, в том числе совершаемым из хулиганских побуждений. Так, в 2011 году, в России большой огласке подвергнулись действия так называемых «лазерных террористов», которые ослепляли пилотов самолетов, машинистов железнодорожного транспорта и автомобилистов и, тем самым, ставили под угрозу безопасность полетов и движения автомобильного и железнодорожного транспорта.

Вышеизложенное обусловило необходимость совершенствования системы правового регулирования общественных отношений, обеспечивающих безопасную эксплуатацию транспортных средств, в связи с чем Федеральным законом от 3 апреля 2017 г. №60-ФЗ Уголовный кодекс Российской Федерации (далее – УК РФ) был дополнен ст. 267¹ УК РФ, предусматривающей ответственность за действия, угрожающие безопасной эксплуатации транспортных средств.

Анализ правоприменительной практики свидетельствует о недостаточной эффективности указанной нормы. Это характеризуется тем, что в период с апреля 2017 года по настоящее время

вынесено четыре судебных решения. Считаем, что такая ситуация может быть связана со следующими факторами.

Оживленные споры вызывают как конструкция ст. 267¹ УК РФ, так и содержание признаков данного состава преступления, что обусловлено наличием законодательных пробелов, несовершенством используемых формулировок и понятийного аппарата, отсутствием четкой корреляции между смежными нормами уголовного законодательства (например, п. «в» ч. 1 ст. 213 УК РФ, ст. 205 УК РФ), а также нормами уголовного и административного законодательства. Так, Кодексом Российской Федерации об административных правонарушениях (далее – КоАП РФ) предусмотрена ответственность за действия, угрожающие безопасности движения на железнодорожном транспорте и метрополитене (ст. 11.1 КоАП РФ), действия, угрожающие безопасности полетов (ст. 11.3 КоАП РФ), действия, угрожающие безопасности движения на водном транспорте (ст. 11.6 КоАП РФ).

Отсутствие разъяснений Пленума Верховного Суда Российской Федерации по поводу толкования признаков состава преступления, предусматривающих уголовную ответственность за действия, угрожающие безопасной эксплуатации транспортных средств (ст. 267¹ УК РФ), усложняет деятельность правоприменительных органов. Поскольку аналогичное содержание рассматриваемых диспозиции административного и уголовного закона может привести к некоторой трудности при квалификации действий виновных лиц.

Несмотря на то, что одним из критериев, отличающих ст. 267¹ УК РФ от ст. 11.1, 11.3, 11.6 КоАП РФ, является уголовно-значимый признак – хулиганский мотив, его наличие не дает четкого понимания в разграничении данных составов из-за специфической сущности самой дефиниции «хулиганский мотив».

Считаем, что решить проблему при квалификации действий лиц, угрожающих безопасной эксплуатации транспортных средств, возможно таким образом: 1) рассмотреть вопрос об отнесении ст. 267¹ УК РФ к группе материальных составов преступлений, то есть предусматривающих обязательный признак – общественно-опасные последствия в виде причинения тяжкого вреда здоровью или причинения смерти по неосторожности; 2) внести дополнения в соответствующем Постановлении Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 9 декабря 2008 г.

№ 25, касающиеся толкования признаков состава преступления, предусмотренного ст. 267¹ УК РФ. Допускаем, что данный способ решения проблемы способствует внести ясность при отграничении преступных действий от непроступных.

Список литературы

1. О транспортной безопасности: Федеральный закон Российской Федерации от 9 февраля 2007 г. № 16-ФЗ (ред. от 2 августа 2019 г.) // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_66069/ (дата обращения: 18 октября 2019 г.).

2. Распоряжение Правительства Российской Федерации от 22 ноября 2008 г. № 1734-р (ред. от 12 мая 2018 г.) // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82617/ (дата обращения: 18 октября 2019 г.).

ПРИМЕНЕНИЕ В ОБУЧЕНИИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН МОБИЛЬНОГО КОМПЛЕКСА ДВУХСТОРОННЕГО БОЯ

Сулейменов Б.А.,

преподаватель кафедры тактики
и общевоинских дисциплин, подполковник

Актанов Б.М.,

старший преподаватель кафедры тактики
и общевоинских дисциплин, подполковник

Военный институт Национальной гвардии Республики Казахстан,
г. Петропавловск

В период проводимых в последние годы реформ по модернизации военного образования и потребности войск в хорошо обученных, разносторонне развитых и высококвалифицированных военных специалистах Главным Командованием Национальной гвардии Республики Казахстан особое внимание уделяется вопросам использования в учебном процессе наиболее прогрессивных, передовых технологий и методов обучения, в насыщении войск техническими средствами обучения и создании современной учебно-материальной базы.

Так, в конце 2018 года в Военный институт и в воинские части Национальной гвардии Республики Казахстан поступил мо-

бильный комплекс двухстороннего боя с ЛИСП. Офицеры и военнослужащие по контракту воинских частей и кафедр ВИ НГ РК прошли курсы обучения правилам пользования и эксплуатации мобильного комплекса.

Мобильный комплекс предназначен для обучения личного состава тактике двухстороннего боя в условиях имитации поражения (огневого воздействия). На тактических занятиях в режиме «команда на команду» одновременно могут участвовать до 60 обучаемых, максимально приближенных условиям реальных боевых действий.

Мобильный комплекс состоит из:

1) пункта управления, эксплуатации, технического обслуживания и хранения комплекса (рис.1), который представляет собой грузовой крытый цельнометаллический прицеп типа КУНГ, предназначенный для:

- общего управления работой комплекса;
- создания локальной вычислительной сети комплекса;
- сбора и обработки в реальном масштабе времени информации о текущих координатах и состоянии всех участников занятий;
- отображения текущей тактической обстановки с использованием электронных карт (планов) местности, потерь с обеих сторон, виртуального воздействия артиллерии и авиации обеих сторон;
- проведения расчетов воздействий огневых средств обеих сторон в реальном времени;
- записи и воспроизведения хода занятия и его элементов;
- архивирования и хранения результатов занятий.

2) комплекта ЛИСП, в который входят:

- а) комплект для стрелка, предназначенный для:
- имитации ведения огня из стрелкового оружия (straiikbool), находящегося у стрелка;
 - определения программными способами вида оружия, носимого боекомплекта, ёмкости магазина, времени смены пустого магазина, пополнения боекомплекта, звуковой имитации выстрела при использовании комплекта;
 - имитации применения ручных осколочных гранат;
 - регистрации попаданий «выстрелов» стрелкового оружия, поражения стрелка «осколками» ручных гранат, поражающими

факторами «разрывов» мин, их оценка и выдача светового и звукового сигналов о степени поражения стрелка и изменения его статуса («ранен», «убит»);

- отключения (включения) возможности ведения огня ЛИСП в зависимости от статуса стрелка («здоров», «ранен», «убит»);

- сбора и передачи на командный пункт в режиме реального времени данных о статусе стрелка, его местоположении, состоянии оружия и боекомплекта, количестве произведённых выстрелов;

- б) лазерный имитатор противопехотной осколочной мины, предназначенный для имитации поражения живой силы осколками при «подрыве» мины направленного действия типа МОН-50 на дальности до 50 метров;

- в) система видеонаблюдения с комплектом цифровых IP видеокамер, предназначенный для видеофиксации с центра управления и контроля действий стрелков во время проведения занятий в течение 48 часов.

Также мобильный комплекс дополнительно оснащен полетным квадрокоптером «Phantom 4 Pro» с пультом дистанционного управления, обеспечивающим видеосъемку в разрешении формата 4К с частотой 60 кадров в секунду и фотосъемку в разрешении 20Мп. Дальность действия дрона достигает до 7000 метров с максимальной скоростью полета до 72 км/ч, время полета до 30 минут.

В настоящее время мобильный комплекс двухстороннего боя с ЛИСП активно используется в ВИ НГ РК для обучения курсантов на кафедрах тактики и общевойсковых дисциплин, тактики служебно-боевого применения, а также штабами шести воинских частей НГ РК при проведении тренировок и учении дежурного подразделения по отражению нападения на военный городок. Данный вопрос стал актуален после вооруженного нападения группы экстремистов на воинскую часть в г. Актобе в июне 2016 года.

Занятия по тактической подготовке проводятся с курсантами первых, вторых и третьих курсов обучения по различной тематике дисциплин, в частности «Тактическая подготовка солдата», «Отделение в бою», «Взвод в бою», в ходе которого мобильный комплекс обеспечивает:

- проведение двусторонних занятий в различных видах боя и воспроизведение условий реального боя (действия своих подразделений и противника, с различным боевым и численным составом, с учётом реальных погодных условий, времени суток и времени года);

- возможность организации боя командирами подразделений, управлению ими огня и действий подразделений в бою;

- возможность ведения подразделениями разведки целей, целеуказаний стрелкам, выбора стрельбы по целям из используемого оружия;

- контроль, сбор и отображение в режиме реального времени информации о действиях подразделений и отдельных военнослужащих в ходе боя на электронной карте, архивация результатов занятий;

- контроль, сбор и отображение информации об огневом поражении противника и результатов стрельбы подразделений и отдельных военнослужащих в ходе боя.

Занятия проводятся на фоне тактической обстановки, где учебные вопросы отрабатываются одновременно с выполнением различных нормативов по боевой подготовке.

Обучаемые оцениваются индивидуально и в составе подразделения за:

- работу обучаемых в роли командиров мотострелковых подразделений по организации боя и управления подразделением в ходе боя;

- тактические действия подразделений в ходе боя;

- результаты поражения.

Качество и уровень обучения личного состава зависит от своевременной и качественной подготовки, которая, как правило, включает в себя:

- личную подготовку руководителя;

- подготовку материального обеспечения и места проведения занятия;

- подготовку помощников руководителя занятия;

- подготовку обучаемых;

В связи с использованием на практических занятиях мобильного комплекса стало возможным экономия холостых боеприпасов по предварительным подсчетам до 75% от запланированных ранее показателей.

Таким образом, практика проведения занятия с использованием в учебном процессе мобильного комплекса двухстороннего боя с ЛИСП дала возможность руководителю провести занятие с имитацией двухстороннего боя в условиях имитации поражения, с оценкой действий обучаемых в роли командира подразделения по организации боя и управление подразделением в ходе него, а так же оценить их тактические действия с учетом результатов имитации поражения. Обучаемым, в свою очередь, в обстановке, приближенной к боевой, узнать свой уровень подготовленности, слабые и сильные стороны, на что необходимо обратить внимание. Применение в ходе занятий различных технических средств обучения, подобной рассмотренной, бесспорно повлечет за собой повышение уровня управленческих способностей младших командиров и уровня обученности личного состава при действиях в боевой обстановке, что в свою очередь прямо влияет на уровень военной безопасности страны.

ҚЫЛМЫСТЫҚ-АТҚАРУ ЖҮЙЕСІ МЕКЕМЕЛЕРІНЕН БОСАТЫЛҒАН АДАМДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Тұлқинбаева Ш.Ж.,

ғылыми зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері,
құқық қорғау қызметі магистрі, полиция подполковнигі

Мендыбаева Д.Т.,

ғылыми зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері,
құқық магистрі, полиция подполковнигі

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылдар аралығындағы кезеңге арналған «Құқықтық саясат тұжырымдамасында» сотталғандарды түзеу және тәрбиелік ықпал ету мазмұнын, нысандары мен әдістерін әрі қарай дамыту, үкімдердің орындалуын жекелендіру қағидатының негізінде, сонымен қатар «тәртіптің жоғары стандарттарын сақтау және қамтамасыз ету» қажеттілігі айқындалған. Пенитенциарлық жүйе мекемелеріндегі тәртіп, қылмыстық жазаны орындау, бұл

процеске психологиялық-педагогикалық қолдау шараларын және сотталғандардың есірткіге, алкоголизмге немесе өзге де тәуелділіктерге қарсы қайта әлеуметтендіру бағдарламаларын күшейту қажеттілігі көрініс тапқан.

Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған адамның әлеуметтік бейімделу мәселелерін зерттеу «жеке тұлғаның әлеуметтік бейімделуі» жалпы тұжырымдамасына жүгінбей қарастыру мүмкін емес. «Тұлғаның әлеуметтенуі» жағдайында, жеке тұлғаның оған қоғамның толыққанды мүшесі ретінде қызмет етуге мүмкіндік беретін белгілі бір білім жүйесін, нормалары мен құндылықтарын игеру процесін түсінеді. Жеке тұлғаға мақсатты әсер етудің әлеуметтік бақыланатын процестері, сондай-ақ оның қалыптасуына әсер ететін элементтері жатады [2].

Тұлғаның әлеуметтенуі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар, мәдени орта, отбасы, мектеп, құрдастардың бейресми топтары және т.б. сияқты факторлардың үстем әсерінен табиғи бейімділік негізінде жүреді. Жалпы әлеуметтік ортада адамның тәрбиесі жүреді, психологиялық, моральдық, құқықтық және басқа қағидалар қалыптасады, соған сәйкес ол әлеуметтік ортада болып жатқан жағдайлар мен өзгерістерге байланысты өзінің мінез-құлқының келесі бағытын таңдайды. Бұл процесте адам тек пассивті ойлаушы ғана емес, сонымен бірге оның қатысушысы ретінде де қоршаған ортаға әсер етеді, ал өз кезегінде іс-әрекетті жүзеге асырылатын әлеуметтік ортаның элементтерін синтездейді [3].

Демек, тұлғаның қалыптасуы (әлеуметтену) – адамды қазіргі әлеуметтік жағдайларға белсенді бейімдеу және қарым-қатынас, мінез-құлық және іс-әрекет арқылы алынған тәжірибені жүзеге асырудың «адамды ізгілендірудің көп қырлы процесі». Қоғам мен әлеуметтік қатынастардан тыс адам өмір сүре алмайды [4; 5].

Осылайша, әлеуметтенудің негізгі мақсаты – қоғамдағы жеке адамның қалыпты жұмысын қамтамасыз ету. Жеке тұлғаның әлеуметтенуі – бұл қоғамның, белгілі бір микрогруппаның, тікелей әлеуметтік ортаға бейімделуінің қажетті шарты. Әлеуметтену процесі жеке адамның өмір жолында жүреді [6].

Қылмыстық заңнамада «әлеуметтік бейімделу» (Қазақстан Республикасы Қылмыстық атқару кодексінің 125-бабы) және босатылған сотталғандардың «еңбек және тұрмыстық жағ-

дайлары» сияқты терминдер кездеседі (ҚР ҚАК-нің 166, 168-баптары) [7].

Біздің ойымызша, «еңбек және тұрмыстық бейімделу» термині әлеуметтік бейімделу тұжырымдамасына осы процестің ажырамас бөлігі ретінде енгізілген. Әдетте, еңбекпен бейімдеу еркіндікке ие адамды жұмыспен қамтамасыз ету ретінде біржақты түсіндіріледі. Босатылған сотталғандардың тұрмыстық құрылымы күрделірек: біріншіден, босатылған сотталушыны тұрғын үймен қамтамасыз ету, екіншіден, отбасылық және туыстық қатынастарды қалыпқа келтіру, үшіншіден, босатылған адамға қылмыстық-атқару жүйесі мекемесінен босатуға көмек көрсету.

ҚР ҚАК-нің 167-бабында жазасын өтеуден босатылған сотталғандарға өздері таңдаған тұрғылықты жеріне немесе жұмыс орнына тегін бару, тамақтану немесе ақша беру жолымен Қазақстан Республикасының шегінде жол жүру түрінде көмек көрсетіледі. Егер мекемеден босатылған адамда маусымға қажетті киім, аяқ киім және оларды сатып алуға қаражат болмаса, ол бюджет қаражаты есебінен киім-кешек пен аяқ киіммен қамтамасыз етілген (ҚР ҚАК-нің 167-бабының 2-бөлігі) [7].

Сотталғандарды «қайта әлеуметтендіру» термині қылмыстық-атқару заңнамасы әдебиеттерінде сирек қолданылды, бірақ қазіргі уақытта ол қылмыстық-атқару саласындағы процестерді реттейтін нормативтік-құқықтық актілерде де, сондай-ақ атқарудың әр түрлі мәселелеріне арналған ғылыми еңбектерде де жиі қолданылады. «Қайта әлеуметтендіру» термині ешқашан нақты мағынада түсінілмеген. Бұл көбінесе шетелдік практикадан алынған сөздерді алу себебімен, сондай-ақ оған «саланы тіркеуге» ниет білдірумен байланысты. Сонымен қатар, Б.К. Шнарбаев, А.Е. Мизанбаев, А.Б. Молдашева атап өткендей, «қайта әлеуметтену» – қоғамдағы қалыпты өмірге оралумен қатар жүретін, қайталанатын әлеуметтенуді сипаттайтын әлеуметтік тұжырымдама. «Қылмыстық жауапкершілік тұтастай қылмыскердің жеке басын әлеуметтендіру мәселесін шешуге арналған деп айтуға болады» [8].

«Қайта әлеуметтену» процесін ғалымдар әр түрлі аспектілері бойынша қарастырады. В.Б. Писарев және А.В. Бриллиантов «қайта әлеуметтенуді» қылмыс жасаған және жазаға тартылған адамға оны түзету мақсатында мемлекетпен қолданылатын,

сондай-ақ субъектінің қоғамға қарсы заңсыз іс-әрекеті нәтижесінде бұзылған әлеуметтік пайдалы қатынастарды сақтау, нығайту немесе қалпына келтіру шараларының жүйесі ретінде қарастырады [9].

Сондай-ақ М.Д. Шаргородский: «Ең алдымен бас бостандығынан айыру жазасын өтеу кезінде сотталғандарды қайта қоршаған ортаға орналастыру мен түзету (сөздің кең мағынасында) мемлекеттің бірінші міндеттерінің бірі болады. Сотталған адамдардың табиғи тумысынан қылмыскерлер болмауы себебінен арнайы ескерілетін жазаның негізгі және қолжетімді міндеті – ол қайта өмір сүруді жалғастыру, яғни, оларды түзету ... » деп көрсетеді [10].

Д.Д. Рахмаев, И.И. Даниловтар «әлеуметтену, қайта орналастыру және әлеуметтік бейімделу сияқты ұғымдардың арақатынасын қарастыру үшін үш аспектке назар аударуы керек» деп жазады: біріншіден, бас бостандығынан айыру жазасын өтеген сотталушылардың қайта әлеуметтенуі олардың жеке басын әлеуметтендіру кезеңі ретінде қарастырылуы керек, ол объективті және субъективті себептерге байланысты. Жазаны өтеу процесінде табиғи әлеуметтену процесі үзіліп, жасанды әлеуметтену немесе пенитенциарлық жүйедегі әлеуметтендіру кезінде (жазалау сатысы) басталатынын атап өткен жөн. Пенитенциарлық әлеуметтенудің басты міндеті – адамды одан әрі әлеуметтендіру үшін оңтайлы жағдайлар жасау.

Екіншіден, қайта қоғамға қосылу процесі әлеуметтік бейімделу процесінің бөлігі ретінде де түсініледі. Соңғысы – белгісіз әлеуметтік жағдайларға бейімделу, қоғамдық өмірге белсенді қатысу, жаңа рөлдерді, мәртебелерді, функцияларды қалпына келтіру және алу. Алайда, бұл тұжырымдамаларды анықтау мүмкін емес, бейімделу, қайта көшу сияқты, қоршаған ортаға бейімделу жағдайында ғана сәтті жүзеге асырылатын әлеуметтенудің аспектісі болып табылады.

Үшіншіден, бейімделу – бұл қайта өмір сүрудің құралы. Бұл бөлу неғұрлым ерікті. Ресоциализация және бейімделу әлеуметтену процесі аясында жүреді және өз кезегінде оны сәтті жүзеге асырудың алғышарттары болып табылады [2, б. 38].

«Әлеуметтік бейімделу» – бұл адам мен қоғамның өзара әрекеттесуінің маңызды аспектілерінің бірі. Сонымен қатар, «бейімделу» термині бастапқыда биологияда «ағзалардың (жеке

тұлғалардың, популяциялардың, түрлердің) және олардың мүшелерінің қоршаған орта жағдайларына құрылымы мен функцияларын бейімдеу» процесін білдіреді [11].

Бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеуден босатылған адамдардың әлеуметтік бейімделуі тек өзіне тән белгілері бар адамның жалпы әлеуметтік бейімделуінің дербес түрі болып табылады. Сонымен қатар, философияда, әлеуметтануда, әлеуметтік психологияда, юриспруденцияда «әлеуметтік бейімделу» түсінігі қолданылады, оның мазмұны бейімделудің бас-тапқы биологиялық мағынасына дейін азайтылмайды. Адамның әлеуметтік бейімделуі оларда жеке және топтық мінез-құлықты белгілі бір қоғамдағы нормалар мен құндылықтардың қалыптасқан жүйесіне сәйкестендіруге бағытталған әлеуметтенудің негізгі бөлігі ретінде түсініледі [12; 13].

Бұл жағдайда әлеуметтік бейімделу жеке адамның және әлеуметтік ортаның олардың әлеуметтік қызмет ету процесінде өзара әрекеттесуін қамтиды. Адамның өмір сүру жағдайларына бейімделуі биологиялық бейімделуге қарағанда әлдеқайда күрделі. Адам сананың тасымалдаушысы ретінде оған өзінің әлеуметтік ортасының жаңа талаптарын қабылдап қана қоймай, олардың эволюциясын болжай алады. Қарапайым бейімделу қоршаған ортамен өзара әрекеттесу процесін белсенді реттеумен алмастырылады [14; 15].

Алайда ғалымдар арасында бұл тұжырымның кең таралғанына карамастан, оның түсінігінде біржақты бағалауға қол жеткізген жоқ. Әлеуметтік бейімделу мәселелерін қарастырған кейбір авторлар бейімделу жағына назар аударды. Өз ұстанымдарынан адам қазіргі әлеуметтік қатынастарға және олардың әлеуметтік мәртебесінің өзгеруімен байланысты жағдайларға енжар түрде үйренеді [16; 17].

Бұл жағдайда әлеуметтік бейімделу тұжырымдамасының мұндай түсіндірмесі тым тар екендігімен бірқатар авторлармен келісу қажет [2; 12]. Өйткені, адамдар қоршаған ортаға бейімделіп қана қоймай, оны саналы әрекет негізінде белсенді түрде өзгертеді. Демек, адамның өзгертін өмір сүру жағдайларына әлеуметтік бейімделу процесін оның өмір сүру жағдайларына бейімделуінен гөрі кеңірек түсіндіру керек.

Адамға мінез-құлқының өзгеріп отыратын әлеуметтік жағдайларға байланысты ерекше қабілеті тән. Сонымен қатар,

сана-сезімнің көмегімен адам өзінің әлеуметтік белсенділікке бейімделу процесін мақсатты түрде бақылайды және реттейді. Адам тек интуитивті бейімделуге сене алмайды, бірақ саналы түрде әлемде өз жолын іздеуі керек, өз ортасын сезінуі керек [18].

Екінші топ зерттеушілері, жеке адам кіретін әлеуметтік байланыстардың әр түрлілігі мен жан-жақтылығын баса көрсете отырып, әлеуметтік бейімделу тұжырымдамасын кеңінен түсіндіреді. Сонымен, И.В. Шмарова әлеуметтік бейімделу дегеніміз – «адамның қайта өмір сүру процесі, оның жаңа әлеуметтік ортаға ауысуы, адамгершілікті қабылдау, талаптар, көзқарастар, әлеуметтік ұстанымдар және осы ортаның құндылықтық жүйесі» деп түсіндіреді [19]. Осындай пікірді А.М. Яковлев та айтады [20].

Алайда, біздің ойымызша, бұл анықтаманың айтарлықтай кемшілігі бар, өйткені ол арнайы нормалар жүйесіне қандай жолмен, қалай «кіру» керек екенін көрсетпейді, яғни, ол адамның қоршаған ортамен қарым-қатынасының мазмұнын ашпайды.

Үшінші авторлар тобы бейімделу, ең алдымен, адамның қоршаған ортамен белсенді бейімделу қарым-қатынасына негізделгені айтады. Әлеуметтік бейімделудің өзіндік ерекшеліктеріне мыналар жатады: сананың белсенді қатысуы; адам еңбегінің қоршаған ортаға әсері; адамның өзінің әлеуметтік бейімделу нәтижелерін өмірдің әлеуметтік жағдайларына сәйкес белсенді өзгеруі [14, б. 321]. Сонымен қатар, Е.С. Маркарян, «адам қоғамы бейімделгіш (биологиялық сияқты) ғана емес, сонымен бірге бейімделетін жүйе болып табылады, өйткені адамның іс-әрекеті өзгергіш сипатқа ие» деп түсіндіреді [21]. Алайда, бұл авторлар әлеуметтік бейімделу тұжырымдамасының анықтамаларына, жеке тұлғаның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуіне көңіл бөлумен, бұл өзара әрекеттесу қандай әлеуметтік-психологиялық механизмдермен жүзеге асырылатындығын және әлеуметтік бейімделу процесі сәтті болған жағдайда қандай нәтиже алу керектігін көрсетпейді. Сонымен қатар, олар «әлеуметтік орта (адамның ойлау қабілетіне қарай) адамның санасы мен мінез-құлқына осы адам қатысатын іс-әрекеттер арқылы әсер ететін факторды» ескермейді [22].

Дж. Пиаждың пікірінше, биологияда да, психология мен әлеуметтануда да бейімделуді, қарама-қарсы бағытталған

процестердің бірлігі ретінде қарастыру керек: орналастыру және ассимиляциялау. Олардың біріншісі қоршаған ортаның қасиеттеріне сәйкес организмнің немесе субъектінің іс-әрекетінің өзгеруін қамтамасыз етеді. Екінші процесс, осы ортаның белгілі бір компоненттерін өзгертіп, оларды организмнің құрылымына сәйкес өңдейді немесе оларды субъектінің мінез-құлқына қосады. Бұл процестер бір-бірімен тығыз байланысты және бір-біріне делдал болып келеді (бұл кез келген жағдайда олардың кез-келгенінің жетекші рөлін жоққа шығармайды) [23].

Әлеуметтік бейімделуді оның қарама-қарсы бағыттарының бірлігінде қарастыру кез-келген белсенді функцияны түсіндіруде маңызды рөл атқаратын категория ретінде осы ұғымды қолданудың маңызды шарты болып табылады.

Сонымен қатар, бейімделудің соңғы типі (адамзаттың іс-әрекетін шектеулі жағдай ретінде қарастыратын, тұтастай қарастырылатын) бейімделудің рөлі қазіргі жағдайда «әлемнің іс жүзінде қол жетімді шекараларында шешуші фактор бола отырып, адам практикалық қажеттіліктен әлемді түсінуге мәжбүр болған кезде артып келеді. Бейімделу бұл заттардың пайдалы жиынтығы ретінде, сонымен қатар бір процестің органикалық теңдестірілген жиынтығы ретінде қарастырылады» [24].

Осыған байланысты, біздің ойымызша, әлеуметтік бейімделу тұжырымдамасын анықтауда, оның даму процесінде, ең алдымен, екі процесс бір уақытта жүретін жекелеген қызмет түрлеріне бейімделетін жеке тұлғаны бейімдейтін ғалымдардың ұстанымы дұрыс болады. Әлеуметтік бейімделу деп- адам мен қоршаған ортаның өзара әрекеттесуі және оның экологиялық стандарттар талаптарына бейімделуі түсіну керек [25].

Г.А. Баллдың пікірінше, қоршаған ортаның жеке адамға тәуелділігін объективті мағынада айтуға болады. Субъектінің іс-әрекетінің маңызды бағыты – оның жеке қасиеттерімен үйлесімді болатын ортаны іздеу. Сонымен бірге, субъект игеру барысында өзінің қоршаған ортасының объективті қасиеттерін өзгертеді және оның тұлғалық дамуы барысында осы өзгергіш әрекеттің көлемі мен әлеуметтік маңызы артады.

Екіншіден, біз қоршаған ортаның жеке адамға тәуелділігін субъективті мағынада қарастыра аламыз, жеке тұлғаны қоршаған ортаны қалай қабылдайтындығы және онымен қарым-қатынас қызықтырады. Белгілі бір пәнге қатысты қарастырылатын

қоршаған ортаның сипаттамалары осы субъектінің қоршаған ортасының объективті қасиеттерінің өзіне тән жеке мағыналар жүйесімен арақатынасы арқылы анықталады, осылайша соңғысының өзгеруі психологиялық ортаны қоршаған ортаның объективтік қасиеттерінің өзгеруінен кем емес өзгертеді [23, б. 95-96].

Субъектінің тұлғалық даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, нақты қоршаған орта оның қоршаған ортасынан тыс болады. Сонымен қатар, ол «аумақтық жағынан ғана емес, сонымен қатар уақыт пен мазмұны бойынша» кеңейіп келеді. «Мәдениет формаларында өзінің ата-баба адамдық мәнін игеру» тақырыбы ... өткенін тарихи етіп, болашаққа жауап бере отырып, өзінің болашағын құрайтын мәдени-тарихи пәнге айналады. Бұл қос тәуелділік оның қазіргі өмірдегі белсенділігін, еркіндігі мен жауапкершілігін анықтайды» [26].

Сондықтан, «әлеуметтік бейімделу» термині жеке тұлға мен әлеуметтік ортаның олардың әлеуметтік қызмет ету процесінде өзара әрекеттесуін қамтиды деп санайтын авторлармен келісу қажет. Адамның әлеуметтік деңгейде бейімделуі екі жақты сипатқа ие: бір жағынан, ол қоршаған ортаның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет әлеуметтік функциялардың өзгеруін, екінші жағынан, адамның әсерінен қоршаған ортаның өзі өзгереді. Әлеуметтік орта мен тұлға үнемі өзара әрекеттеседі: бірінші тұлғаға әсер етеді, оны қалыптастырады; өз кезегінде әлеуметтік ортада әрекет ететін және басқа адамдармен қарым-қатынасқа түсетін жеке тұлға әртүрлі қауымдастықтардың іс-шараларына қатысу арқылы орта жасайды, оған белгілі бір әлеуметтік сапа береді [2, б. 40; 12, б. 98].

Жеке адам мен әлеуметтік ортаның өзара әрекеттесуі, ең алдымен, адамдардың өмір сүруіндегі объективті әлеуметтік болмысына байланысты көрінеді. Жеке тұлғаның психологиялық өмірі мен микроорганизм олардың қызметімен тығыз байланысты. Бұл субъектінің объектіге бағытталған әсер етуі ретінде қарастырылуы керек деген ой қалыптасады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 жарлығы // <http://www.adilet.kz/>.

2. Рахмаев Э.С. Нормативное регулирование взаимодействия исправительных учреждений с региональными органами власти, органами местного самоуправления и общественными формированиями по вопросам социальной адаптации освобожденных из мест лишения свободы / Э.С. Рахмаев, Д.Д. Данилов, И.Ю. Данилова. – Рязань : Академия ФСИН России, 2009. – 105 с.
3. Яковлев А.М. Преступность и социальная психология. – М.: Юрид. лит., 1991. – 248 с.
4. Кон И.С. Социология личности. – М.: Политиздат, 1967. – 383 с.
5. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. – М.: Мысль, 1971. – 348 с.
6. Гишинский Я.И. Стадии социализации индивида // Человек и общество. Проблемы социализации индивида. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1971. – С. 44-55.
7. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. – Алматы: Норма-К, 2014. – 100 б.
8. Шнарбаев Б.К., Мизамбаев А.Е., Молдашева А.Б. Организация социальной помощи лицам, отбывающим уголовное наказание и их ресоциализация. – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 272 с.
9. Писарев В.Б., Алмаз А. Сотталғандарды қайта әлеуметтендіру жүйесінің кейбір мәселелері // Бас бостандығынан айыру мен байланысты емес жазаларды қолдану. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 370 б.
10. Шаргородский М.Д. Система наказаний и ее эффективность // – 1999. – № 11. – С. 53-61.
11. Большая советская энциклопедия. Т. 1. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 680 с.
12. Трубников В.М. Жазадан босатылған әлеуметтік бейімделу тұжырымдамасы // Құқықтану. – 2004. – № 1. – С. 96.
13. Большая советская энциклопедия. – Т. 24. – М.: Советская энциклопедия, 1996. – 721 с.
14. Философские проблемы теории адаптации / ред. Г.И. Царегородцев. – М.: Прогресс, 2005. – 252 с.
15. Михлин А.С., Потемкина А.Т. Освобожденные от наказания: нрава, обязанности, трудовое и бытовое устройство. – Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД, 1989. – 96 с.
16. Казначеев В.П. Современные аспекты адаптации / В.П. Казначеев. – Новосибирск: Наука, 1990. – 191 с.
17. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1993. – 839 с.
18. Уэллс Гарри. Крах психоанализа. От Фрейда к Фромму. – М.: Прогресс, 1968. – 287 с.
19. Шмаров И. В. Социальная адаптация освобожденных от наказания. // Советское государство и право. – 1971. – № 11. – С. 99-104.
20. Преступность и социальная психология. Социально-психологические закономерности противоправного поведения / Яковлев А.М. – М.: Юрид. лит., 1971. – 248 с.

21. Маркарян Е.С. Вопросы системного исследования общества, М., 1972. – 62 с.
22. Попов С. Сознание и социальная среда. – М.: Прогресс, 1979. – 122 с.
23. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 92-101.
24. Иванов В.П. Человеческая деятельность – познание – искусство. – Киев: Наукова Думка, 1997. – 252 с.
25. Медведев Г.П., Рубин Б.Г., Колесников Ю.С. Адаптация – важная проблема педагогики высшей школы // Советская педагогика. 1969. – № 3. – С. 62-67.
26. Арсениев А.С. Проблема цели в воспитании и образовании // Философские и психологические проблемы развития образования. – М.: Педагогика, 1980. – С. 73-96.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Хакимов Е.М.,

старший преподаватель кафедры административной деятельности
ОВД, майор полиции

Аллабергенов Ж.М.,

магистрант, капитан полиции

Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Необходимость совершенствования административного кодифицированного законодательства обусловлена основными приоритетами о модернизации правовой политики в Республике Казахстан, которые предусмотрены последними программными документами Казахстана.

Наступил последний год до реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан, рассчитанной на период с 2010 до 2020 года. Но до сих пор остается не исполненным одно из важных направлений правовой политики в сфере административно-процессуального права, связанное с принятием Административно-процессуального кодекса Республики Казахстан. Указом Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 поставлена цель: «...административное судопроизводство должно стать полноправной формой осуществле-

ния правосудия, наряду с уголовным и гражданским судопроизводством [1].

Постановлением Правительства Республики Казахстан от 29 декабря 2017 года № 930 «Об утверждении Плана мероприятий на 2018 год по реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года» определены конкретные сроки разработки Административно-процедурного кодекса, а именно 3 квартал 2018 года [2].

Как видим, в плане Правительства изменено название кодекса с административно-процессуального на административно-процедурный кодекс, но важно будет увидеть конечное содержание этого нормативно-правового акта, а не его наименование.

Уголовное кодифицированное законодательство представлено тремя кодексами: Уголовным, Уголовно-процессуальным и Уголовно-исполнительным кодексами. Возникает вопрос, а почему бы не перенять такую конструкцию при формировании административного кодифицированного законодательства? В Республике Казахстан слабо разработаны юридические институты административно-процессуального и административно-исполнительного права, они не являются самостоятельными отраслями права и изучаются эти науки в рамках административного права.

Заслуживает внимание развитие этих наук в Эстонской Республике. 22 мая 2002 года в Эстонии был принят Деликтно-процессуальный кодекс, которым был установлен порядок производства по делам об административных проступках во внесудебной сфере и в порядке судебного производства, а также порядок обращения к исполнению наказаний, назначаемых за административные проступки. Действие деликтно-процессуального права в Эстонии распространяется на физических и юридических лиц. Письменное предупредительное производство применяется также в отношении государства, местного самоуправления и публично правовых юридических лиц [3].

Аналогичный путь избрала Республика Беларусь. Кроме Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях Законом Республики Беларусь от 20 декабря 2006 года №194 был принят Процессуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях. Кодекс устанавливает порядок административного процесса, права и обязанности его участников, а также порядок исполнения адми-

нистративного взыскания. Этот Кодекс является единственным законом в Белоруссии, устанавливающим порядок административного процесса, действующим на всей территории Республики Беларусь, нормы других законодательных актов, устанавливающих порядок административного процесса, права и обязанности его участников [4].

Действующий Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях (далее – КРКоАП) необходимо привести в соответствие положениями Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года, не изобретая что-то новое, а пойти по пути государств, которые это уже испытали на практике административно-процессуальное кодифицированное законодательство. Административное законодательство должно быть максимально направлено на восстановление нарушенных прав, предупреждение правовых конфликтов в обществе административно-правовыми мерами. При этом при формировании административно-правовых санкций должен неукоснительно соблюдаться принцип их соразмерности степени общественной опасности и характеру правонарушения.

Следует отметить, что в статьях КРКоАП размеры административных взысканий регулярно увеличиваются в связи с ежегодным ростом минимального расчетного показателя. Были периоды, когда отдельные административные штрафы по своим размерам превосходили аналогичные уголовные меры наказания. Такое положение противоречит элементарной логике.

В связи с этим необходимо дальнейшее совершенствование административно-деликтного законодательства с целью его гуманизации и снижения репрессивности, в том числе в части:

- перевода ряда составов административных правонарушений в сферу гражданской или дисциплинарной ответственности;
- пересмотра санкций административных деяний на предмет их возможного смягчения или снижения административных взысканий;
- пересмотра перечня административных взысканий на предмет четкого определения, какие из них должны налагаться исключительно в судебном порядке, а какие могут быть отнесены к компетенции уполномоченных государственных органов;
- передачи от судов в подведомственность государственных органов составов административных правонарушений, санкция-

ми которых не предусмотрены взыскания, налагаемые исключительно в судебном порядке (арест, выдворение из страны, конфискация имущества и т.д.);

- исключения из санкций некоторых составов административных правонарушений взысканий, налагаемых судами, с целью отнесения их рассмотрения к компетенции уполномоченных государственных органов.

По нашему мнению, назрела необходимость пересмотреть компетенцию органов и должностных лиц, наделенных юрисдикционными полномочиями рассматривать дела об административных правонарушениях в сторону их увеличения. В частности, необходимо пересмотреть административные взыскания которые должны налагаться исключительно в судебном порядке, а также отнести к компетенции уполномоченных государственных органов административные взыскания, которые могли бы налагаться ими самостоятельно.

Частью третьей статьи 683 КРКоАП установлено, что дела об административных правонарушениях, за которые в качестве одного из видов административного взыскания предусмотрены административный арест, выдворение, конфискация предметов, явившихся орудием либо предметом совершения административного правонарушения, лишение лицензий, специального разрешения, квалификационного аттестата (свидетельства) на определенный вид деятельности, либо совершение определенных действий, принудительный снос незаконно возводимого или возведенного строения, приостановление или запрещение деятельности, рассматриваются судьей.

Чтобы повысить оперативность привлечения правонарушителя к административной ответственности и разгрузить суды, отдельные санкции следует разрешить применять должностным лицам, а именно:

- 1) лишение специального права (ст.46 КРКоАП);
- 2) лишение разрешения либо приостановление его действия, а также исключение из реестра (ст. 47 КРКоАП);
- 3) приостановление или запрещение деятельности или отдельных ее видов (ст. 48 КРКоАП) [8].

При этом право граждан на выбор подведомственности сохраняется. Лицо, привлекаемое к ответственности, всегда сможет обжаловать постановление уполномоченного органа в судебном

порядке или ходатайствовать о рассмотрении любого дела в суде (ч. 5 ст. 683 КРКоАП).

Рассматривать вышеуказанные административные дела уполномоченные органы в состоянии самостоятельно. Это укрепит исполнительскую дисциплину и повысит ответственность должностных лиц. Пересмотр компетенции такого рода не только уменьшит нагрузку суда, повысит качество отправления правосудия (это поднимет авторитет судебной системы), но и избавит лиц идти в судебные органы по бесспорным делам.

В КРКоАП около 150 составов правонарушений, подведомственных суду и санкции которых предусматривают только штраф. В ходе анализа установлено, что в подведомственности суда имеются составы административных правонарушений, которые возможно передать на рассмотрение государственным органам.

Действующим КРКоАП существенно устранены возможности для произвольного выбора применения санкций к правонарушителю, что с одной стороны устраняет питательную среду для коррупции, а с другой стороны подчеркивает формальное существование обстоятельств, которые могут смягчать или отягчать административную ответственность. Например, часть 3 статьи 596 КРКоАП «Выезд на сторону проезжей части дороги, предназначенную для встречного движения, в случаях, если это запрещено правилами дорожного движения, в том числе сопряженный с разворотом или поворотом» предусматривает только одну санкцию – лишение права управления транспортными средствами на срок шесть месяцев [5]. Как видим, здесь мало того, что отсутствует «вилка» меньшего и максимального срока наложения взыскания, но и отсутствует возможность применения какого-либо альтернативного наказания.

Подобные нормы в административном праве РК будут действовать, то существование институтов смягчающих и отягчающих административную ответственность станет не нужным. Также это противоречит общим правилам наложения административных взысканий за административное правонарушение, предусмотренных главой 7 КРКоАП. Часть вторая и третья статьи 55 КРКоАП «Общие правила наложения взыскания за административные правонарушения» гласит:

1) административное взыскание должно быть справедливым, соответствующим характеру правонарушения, обстоятельствам его совершения, личности правонарушителя;

2) при наложении административного взыскания на физическое лицо учитываются характер совершенного административного правонарушения, личность виновного, в том числе его поведение до и после совершения правонарушения, имущественное положение, обстоятельства, смягчающие и отягчающие ответственность.

По этим же причинам возникает вопрос – зачем такие материалы направлять в суд, если нет альтернативных административных взысканий? Например, вышеупомянутая часть 3 статьи 596 предусматривает за повторное в течение года после наложения административного взыскания, только лишение специального права управлять транспортным средством на 6 месяцев. Возбуждает по данной статье производство об административном правонарушении, доказывает вину правонарушителю, а также осуществляет иные административные процессуальные действия сотрудник полиции, а согласно статье 684 КоАП РК, взыскание должен налагать судья, который не может вынести иного решения, как лишить правонарушителя права управлять автомобилем на срок шесть месяцев. То есть судебный административный процесс превращается в формальность, а значит обосновано, что наложение административных взысканий в таких случаях следует отнести к административным правоотношениям ОВД (полиции).

На основании вышеизложенного, обосновано, что институт административной ответственности требует серьезного законодательного совершенствования. Все выявленные неточности в формулировке диспозиций и санкций статей КРКоАП, безусловно, негативно отражаются на административной процессуальной деятельности государственных органов и должностных лиц, уполномоченных налагать административные взыскания.

Список литературы

1. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858.

2. Об утверждении Плана мероприятий на 2018 год по реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года:

постановление Правительства Республики Казахстан от 29 декабря 2017 года № 930.

3. Деликтно-процессуальный кодекс Республики Эстония от 22 мая 2002 года.

4. Процессуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 20 декабря 2006 года №194.

5. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года № 235.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПЕНИТЕНЦИАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ЕЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Хон Л.О.,

научный сотрудник научно-исследовательского центра,
капитан полиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Исполнение наказания – важнейший этап борьбы в борьбе с преступностью. От того, с какой эффективностью происходит исполнение наказания в уголовно-исполнительной системе, в значительной мере зависят результаты общих усилий всех правоохранительных органов страны. Уголовно-исполнительное законодательство является одним из основополагающих в деятельности государства по достижению целей, стоящих перед наказанием, и составной частью правового комплекса (уголовное, уголовно-процессуальное, уголовно-исполнительное право), построенного на единых принципах и служащего достижению целей достижения общественной безопасности.

В пенитенциарной науке основное внимание уделяется проблемам безопасности осужденных, содержащихся в местах лишения свободы. Обеспечение безопасности осужденных в учреждениях, исполняющих уголовное наказание понимается как комплекс правовых, управленческих, оперативно-профилактических, тактических и социально-нравственных мероприятий, направленных на предупреждение возможности и устранение явной опасности, угрожающей спокойствию, жизни, здоровью, чести и достоинству лиц, отбывающих уголовные наказания в местах лишения свободы

[1, с. 124]. Однако пенитенциарная безопасность включает в себя безопасность не только осужденных, но и других лиц.

Основополагающими причинами сложившегося положения являются традиционная приверженность коллективным (отрядным) формам содержания осужденных, недостаточная дифференциация мест лишения свободы, учитывающая криминальную опасность личности осужденных, игнорирование исторического и международного опыта, а также существующая организация исполнения наказания на основе советской колониальной модели.

Как известно, идеология советского образа жизни заключалась в коллективном сосуществовании людей, поэтому данная модель была перенесена и на пенитенциарную систему. К тому же, во времена массовых репрессий она не требовала больших материальных затрат, необходимых как в случае строительства тюрем с камерным содержанием.

Советская колония занимала значительную территорию, на которой располагались различные объекты социально-бытового и культурного назначения. Привлечение осужденных к труду как к средству исправительного воздействия организовывалось в условиях, максимально приближенных к условиям труда на свободе. Колонии имели свои промышленные предприятия (цеха, заводы, фабрики и т.п.).

Таким образом, колония в свое время представляла собой новый прогрессивный вид пенитенциарного учреждения с более широкими возможностями достижения целей наказания. Однако полуоткрытый режим снизил безопасность осужденных и персонала. Объективно ослабление охраны и надзора за осужденными повлекло за собой рост пенитенциарной преступности. В исправительно-трудовых учреждениях сформировались преступные группировки.

1) В Казахстане с советских времен сохранилась отрядная форма содержания осужденных к лишению свободы. Ее суть заключается в содержании в одном помещении (бараке) одного отряда количеством от 50 до 100 человек, в зависимости от наполнения учреждения на конкретный период времени. Ни о какой эффективности индивидуально-воспитательной работы с осужденными с целью их исправления, что является ежедневной обязанностью сотрудников учреждения УИС, в таких условиях говорить не стоит. Очень тяжело в таких условиях обеспечить

безопасность заключенных при неизбежных и частных конфликтах между ними, особенно в ночное время, когда они остаются в закрытом помещении без постоянного надзора. Отсюда и разделение осужденных между собой на различные касты по степени привилегированности. Именно при отрядно-барачной форме содержания осужденных появились так называемые «воры в законе», «авторитеты», «смотрящие» и т.п., чего нет в европейских тюрьмах с камерным содержанием заключенных [индивидуализации процесса отбывания наказания];

2) персональной воспитательной и социально-психологической работы с заключенными;

3) эффективного лечения больных заключенных, особенно заразной формой болезни;

4) минимизации негативного психологического влияния отрицательно настроенных заключенных на положительно характеризующихся заключенных;

5) реализации заключенным естественного человеческого желания к уединению, что очень важно в условиях учреждения для сохранения своих жизненно-приобретенных положительных индивидуально-личностных характеристик.

В заключение процитируем слова видного казахстанского ученого – пенитенциариста Е.А. Саламатова: «Когда мы всех осужденных к лишению свободы разместим в камерные условия и ликвидируем последнюю колонию, тогда можно ставить точку в вопросе перехода к камерному содержанию заключенных» [4].

Список литературы

1. Анисимков В.М., Епанешников В.В. Особенности обеспечения безопасности осужденных в исправительно-трудовых учреждениях: курс лекций. - Уфа: УВШ МВД РФ, 1996. - 469 с.

2. Саламатов Е.А. Экспертное заключение на Концепцию проекта Уголовно-исполнительного кодекса Республики Казахстан (новая редакция) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295217

3. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009984>

4. Саламатов Е.А. Тюрьмы или колонии? // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31384262#pos=6;-106

СОТТАЛҒАНДАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДЫҢ ҚОЛАЙЛЫ ТӘСІЛДЕРІ

Шаймағамбетова Н.С.,

кәсіби-психологиялық даярлық және ПО басқару кафедрасының
оқытушысы

Турсумбаева Н.Ж.,

кәсіби-психологиялық даярлық және ПО басқару кафедрасының
аға оқытушысы, полиция капитаны

Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы
Қостанай академиясы

Сотталғандардың қарым-қатынасын басқару проблемасы қазіргі уақытта пенитенциарлық педагогикадағы ең күрделі проблемалардың бірі ретінде ұсынылады. Бұл проблеманың күрделілігі бірінші кезекте сотталғандардың ортасы екі бірдей құрылыммен: ресми және бейресми құрылыммен анықталады. Егер ресми байланыстар, қарым-қатынас және өзара қарым-қатынас саласындағы кері ақпарат тәуелділікті тану оңай болса, ресми емес жеке қатынастар құрылымындағы кездейсоқ процестерді анықтау да, оларға да әсер ету де қиын.

Қарым-қатынас саласындағы үдерістер мен құбылыстар олардың түзелуін айтарлықтай дәрежеде қиындатады. Сотталғандардың жеке және іскерлік салалардағы қарым-қатынасын педагогикалық басқарудың тиімділігі егер қызметкерлер олардың әрқайсысы туралы, сотталғандардың шағын топтары туралы, ұжымның даму заңдылықтары мен олардың ішкі әлеміне әсер ету сипаты туралы білімдерін жүйелі түрде кеңейтетін жағдайда ғана мүмкін болады [1, б. 85].

Түзету процесінің басты мақсаты әрбір сотталғанның санасына құқық қорғау мінез-құлқына, қылмыс жасауға қатысты ойдан бас тартуға, оның жеке тұлға ретінде азып-тозуын болдырмау үшін өзінің іс-әрекеттері үшін жауапкершілікті қалыптастыруға белгілі бір ұстанымды енгізу болып табылады.

ҚАЖ мекемесінде сотталғандардың қарым-қатынасын басқару қызметіне сотталғандардың қоғамда жалпы қабылданған мораль нормаларын, ақылға қонымды қажеттіліктер мен мүдделерді

қалыптастыруға, әртүрлі жағдайларда жазасын өтеп жатқан сотталғандардың психологиялық ерекшеліктері негізінде рухани, физикалық және мәдени деңгейлерді арттыруға бағытталған түрлі іс-шаралар кіреді.

ҚАЖ мекемесіндегі тәрбие процесі сотталғандардың әлеуметтік мәні бар мінез-құлыққа және іс-әрекетке деген ынтасын қалыптастыруға бағытталған, соның нәтижесінде оларда адамгершілік жауапкершілік және оның элементтері: сенім, өзін-өзі лайықты бағалау, қоғамдық бағыт, жасалған қылмыстары үшін өкіну, өз кінәсін мойындау. ҚАЖ мекемеде басқару қызметін ұйымдастыру келесі принциптерге сүйенеді:

- сотталғандардың пайдалы белсенділігіне сүйенетін мақсаткерлік пен саналы ұстаным;

- қоғам, колония, жасақ өмірімен байланыс қағидасы;

- алаптар бірлігі және дербестікке құрмет қағидаты;

- сотталғандардың жас және жыныстық ерекшеліктерін есепке алу принципі;

- қоғамдық қызметтің әр түрлі нысандарының жүйелілік, бірізділік, келісімділік және сабақтастық принципі;

- әр түрлі топтардың мүдделері мен уәждерін, сондай-ақ жазаны өтеу шарттарын ескере отырып сараланған тәсіл қағидаты [2, б. 153].

ҚАЖ мекемелеріндегі қоғамдық қызмет бірқатар ерекшеліктерге ие, олардың қатарына келесілерді жатқызуға болады:

1) құқықтық жағдайы еркін азаматтардың құқықтық жағдайынан құқықтарын едәуір шектеумен ерекшеленетін сотталған адамның жеке басының ерекшелігі. Сонымен қатар, сотталушының жеке басы адамгершілік және эстетикалық қатынастарда айтарлықтай өзгерген;

2) қылмыстық-атқару заңнамасында ұйғарылған белгілі бір ережелердің бар болуы сотталғандарды қоғамнан оқшаулау, сотталғандарды түзету уақытын шектеу, нақты режимнің және қылмыстық жазасын өтеуші қатаң регламенттелген өмір салтының болуы жатады;

3) ҚАЖ мекемесінің белгілі бір шарттарына сәйкес бірыңғай режимдік-педагогикалық талаптар;

4) қылмыскерлердің педагогикалық қолайсыз ортасы, теріс бағыттағы шағын топтардың, жазаға теріс қараудың зиянды

дәстүрлерінің және сотталғандардың көпшілігінің өзін-өзі бара-бар емес бағалауының болуы.

ҚАЖ мекемесіндегі қоғамдық қызметтің негізгі міндеттері:

- сотталғандарға қоғамдық белсенділікті және шығармашылық бастаманы дамыту;
- олардың отряд мен колонияның қоғамдық өміріне қатысу қажеттілігін тәрбиелеу;
- жасақтың, колонияның, елдің қоғамдық өмірінде орын алатын процестерді дұрыс түсіну қабілетін тәрбиелеу;
- ұрлық дәстүрлерін, қылмыстық романтиканы дамыту, ұрылар заңдарының «эстетикасымен» күрес;
- қоғамдық мотивацияны қалыптастыру, қоғамдық қызметпен байланысты қиындықтарды жеңе білу;
- сотталғандардың жалпы мәдениетін арттыру;
- шығармашылық қабілеттерін, икемділіктерін және дағдыларын дамыту.

ҚАЖ мекемесінің барлық қызметкерлерінің бірлескен қызметі негізінде кешенді тәсіл жатыр. Мұндай жағдай мыналарды қамтиды: қызметкерлердің бірыңғай режимдік-педагогикалық талаптары; теріс әрекеттер мен өзара қарым-қатынастардың жолын кесетін, сотталғандардың жағымды әрекеттері мен қарым-қатынасын жандандыратын жағдайлар жасау; тәрбие жұмысының әртүрлі әдістері мен тәсілдерін қолдану [3, б. 94].

Жасақ бастығы сотталғандардың қарым-қатынасын басқаруды ұйымдастырушы болуға тиіс. Ол барлық тәрбиелеуші күштерге қатысты үйлестіруші субъектінің функциясын орындайды, жасақта тәрбие жұмысын жүргізудің келісімділігін қамтамасыз етеді. Сотталғандардың қарым-қатынасын басқару процесін ұйымдастыру жағымды нәтиже беруі үшін тәрбиешілер кеңесінің мүшелері:

- біріншіден, сотталғандардың мінез-құлқының, іс-әрекетінің және қарым-қатынасының себептерін болжау, олардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін білу және осыны ескере отырып, тәрбие жұмысын құру;

- екіншіден, міндеттерді өзара нақты бөлу, алдағы қызметпен оның нәтижелерін жоспарлау, қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін сотталғандардың білімін, іскерлігін, дағдыларын жұмылдыра білу;

- үшіншіден, құқық бұзушылардың тәрбиелік іс-шараға күтілетін реакциясын алдын ала жобалау.

Сотталғандардың қарым-қатынасын басқарудың тиімділігін арттырудың маңызды жолдарының бірі олардың бос уақытын ұтымды ұйымдастыру болып табылады. Тәжірибе көрсеткендей, сотталғандардың қарым-қатынасы теріс сипатта болады. Сондықтан сотталғандардың бос уақытын педагогикалық басқару тәрбие процесінің маңызды және өзекті міндеті болып табылады.

Сотталғандардың бос уақыты мектептегі және кәсіптік техникалық оқу орындарындағы сабақтан бос, өзіне және жеке уақытты қамтитын жұмыстан тыс уақыт бөлігі болып табылады. Бос уақыт ең алдымен сотталғандардың жағымды қажеттіліктерін, адамгершілік қарым-қатынастарын және қарым-қатынасын дамытуға, еңбекке, оқуға адал қарауды тәрбиелеуге бағытталуы тиіс.

Бос уақытын сотталғандарды танымдық және шығармашылық қызмет түрлеріне, үйірмелер мен секцияларға тарту үшін тәрбиешілер, мұғалімдер, шеберлер, басқа да қызметкерлер пайдаланады.

Дәл соларда, әдетте, құқық бұзушылардың еркін қарым-қатынасындағы қажеттілік қанағаттандырылады. Үйірмелер мен секцияларда мақсатты тәрбие жұмысы жағдайында ынтымақтастық, сотталғандарға өзара көмек көрсету, қарым-қатынас, әртүрлі проблемалық мәселелер мен танымдық міндеттерді шешуге қатысу, бір-біріне көмекке келуге ұмтылу қатынастары қалыптасады.

Мысалы, әдеби үйірме сабақтарында оның басшысы сотталғандарды көркем әдебиеттің үздік шығармаларымен таныстыра отырып, қандай да бір туындыларды талқылау кезінде олардың өзара қарым-қатынасы мен қарым-қатынасы қандай болатынын ескеруі тиіс. Осы үйірме жұмысының бастапқы кезеңінде сотталғандарға тақырып, кейіпкерлер мен тіл бойынша жақын туындыны талқылау үшін таңдау керек. Одан әрі сабақтарда құқық бұзушылар көрнекті жазушылардың өмірі мен қызметін зерттейді, әдеби кештер, викториналар, оқырмандар конференцияларын дайындайды. Сонымен бірге сотталғандар сөйлеу техникасы, оқу мәнерлілігі бойын-

ша оқытылады. Үйірме жетекшісі жаргондық сөздерді, сөз байлықтарын, бір-біріне және үлкендерге қатысты қорлау мен қауіп-қатерлерге жол бермеуге назар аударады. Тәжірибе көрсеткендей, кез келген салада, соның ішінде әдебиетте де жаңа білім сотталғандардың көпшілігі ұжымдық түрде, мысалы, бірлесіп іздеу ұйымдастырылатын үйірме сабақтарында, жұмыста өзара көмек көрсетуді қалайды. Ұжымдық қызмет түрі сотталғандардың жағымды қарым-қатынасын қалыптастыру тұрғысынан өте тиімді. Бірқатар ҚАЖ мекемесі алдыңғы қатарлы тәжірибесін зерделеу бос уақытты тиімді ұйымдастырған мекемелерде бұзушылықтардың деңгейі едәуір төмен, сотталғандардың жағымды қарым-қатынасын қалыптастыру процесі тиімді құрылатынын көрсетеді [4, б. 118].

ҚАЖ мекемесінің сотталғандармен мәдени-бұқаралық, дене шынықтыру-спорт жұмыстарын жүргізу үшін қажеттінің бәрі болуы тиіс. Барлық жасақ тарда қоғамдық негізде кітапханалар болғаны дұрыс. ҚАЖ мекемесінің әкімшілігі сотталғандардың бос уақытын ұйымдастырудағы істердің жағдайын жүйелі түрде зерделейді. Бұл жұмысты жақсарту туралы ұсыныстар, әдетте, жасақ тәрбиешілерінің кеңесінде, колония оқу-тәрбие кеңесінде, ҚАЖ мекемесінің қызметкерлерінің мәжілістері мен қызметтік отырыстарында талқыланады.

Осының барлығы сотталғандардың бос уақытын ұйымдастырудың нақты жүйесін әзірлеуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар колонияда оқырмандар конференциясы, әдеби-музыкалық кештер, диспуттар, викториналар, көркемөнерпаздар конкурстары, соғыс ардагерлерімен, қамқорлықтағы кәсіпорындар мен ұйымдардың өкілдерімен кездесулер кеңінен таралса нұр үстіне нұр болар еді.

Осындай колонияда қызметкерлерді тәжірибе алмасу бойынша семинарлар, кеңестер түрінде мәдени-бұқаралық және дене шынықтыру-спорттық іс-шараларды өткізу әдістемесіне оқыту ұйымдастырылуы тиімді нәтиже береді деп ойлаймыз.

Бұл сотталғандардың 90%-дан астамы айналысатын қызығушылықтары бойынша үйірмелердің жұмысын жандандыруға түрткі болады. Кәмететке толмағандардың арасында математикалық, әдеби, драмалық және би үйірмелері, волейбол, тен-

нис, гимнастикалық секциялар кеңінен қолданылса, үнемі көркемөнерпаздар байқаулары, үздік орындаушыларға конкурстар өткізілуге жол ашылар еді.

Сотталғандардың бос уақытын педагогикалық басқаруда кітап қоры жүйелі түрде жаңартылып, кітап арқылы олардың рухани жан дүниесін байыту мақсаты өз нәтижесін береді. Кітапхана қызметкерлері әдеби викториналар, көркем шығармаларды дауыстап оқу, құқықтық және адамгершілік тақырыптарға кітаптарды талқылау ұйымдастыруға болады. Оқу залында мерзімді түрде кескіндеме үйірмесінде айналысатын сотталғандардың жұмыстарының көрмесі ұйымдастырыла отырып, шебер қолдар үйірмесі сияқты шығармашылық тұрғыдан өзін өзі жетілдіруге ынталы сотталғандардың бос уақытын ұтымды пайдалануға мүмкіндік беру маңызды деп санаймыз.

Сотталғандармен тәрбие іс-шараларын өткізуге бос уақытында лекциялар оқитын, кәметке толмағандармен жеке және ұжымдық әңгімелесулер өткізетін, әртүрлі мәселелер бойынша консультациялар беретін, пікірталасқа қатысатын шефтер белсенді тартылады. Сол арқылы колонияда демалыс және мереке күндерін өткізуге ерекше көңіл бөлінгені дұрыс. Тәрбие іс-шаралары бұл күндері барлық сотталғандарды пайдалы және қызықты іспен қамту жоспарлануы тиіс [5, б. 78].

Әдебиеттер тізімі

1. Анарбек Н., Есеева М. Пенитенциарлық педагогика. – Алматы: Қазақ университеті, 2017.
2. Литвишков В.М., Митькина А.В. Пенитенциарная педагогика: курс лекций. – М., 2004.
3. Грехнев В.С. Культура педагогического общения. – М.: Просвещение, 2001.
4. Абаева Ф.Ә. Арнайы педагогика. – Алматы, 2018.
5. Литвишков В.М. Педагогические основы управления процессом общения в ВТК. – М., 2004.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ СОТРУДНИКОВ УИС РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СВЕТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ ПО МОДЕРНИЗАЦИИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Шалгимбаев М.Х.,

старший преподаватель кафедры уголовного права и процесса
Костанайский государственный университет им. А. Байтурсынова

Уалиев Р.Ж.,

магистрант 2 курса, капитан юстиции
Костанайская академия МВД Республики Казахстан
им. Ш. Кабылбаева

Построение в сегодняшних условиях демократического правового государства требует создания новой системы органов государственной власти и соответственной ей целостной системы государственной службы, обеспечивающих реализацию функций страны, поднятие эффективности экономики и формирование гражданского сообщества [1].

В современных условиях Республика Казахстан претворяет задачу гуманизации исполнения наказаний и повышения их эффективности. Несмотря на то что уголовно-исполнительная система представляет собой громадный комплекс учреждений различной безопасности и обладает производственным сектором, основным ресурсом являются ее сотрудники.

В Минимальных стандартных правилах ООН в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы), посвящен целый раздел персоналу пенитенциарных учреждений. Согласно этим правилам, тюремная администрация должна заботиться о тщательном отборе персонала всех категорий, ибо надлежащее управление тюремным учреждением зависит от добросовестности, гуманности, компетентности и личных качеств этих сотрудников. Кроме того, она должна неустанно прививать своим сотрудникам и общественности в целом убеждение в том, что эта работа имеет большое общественное значение [2].

Под персоналом учреждений и органов, исполняющих наказание, подразумевают всех лиц, работающих в сфере исполнения наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия. В данном

случае имеются в виду лица, работающие в Комитете уголовно-исполнительной системы, являющемся ведомством Министерства внутренних дел Республики Казахстан, в территориальных подразделениях Комитета УИС (департаментах и учреждениях уголовно-исполнительной системы, а также сотрудники службы пробации) [3].

В настоящее время полным ходом реализуется принятая в 2019 году Дорожная карта по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019-2021 годы, которая включает 9 основных направлений [4].

Реализация Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел коснулась, в том числе, и в определенной степени улучшения правового положения и условий работы сотрудников уголовно-исправительной системы. Так, в первую очередь, была оптимизирована организационно-штатная структура с сокращением штатной численности на 11% за счет упразднения излишних управленческих звеньев и в основном за счет вакантных должностей. В рамках улучшения системы оплаты труда и социальной защиты сотрудников, с 1-го июля 2019 года сотрудникам УИС была повышена заработная плата на 20% за счет сэкономленных средств и дополнительно выделенных из бюджета денег. По направлению отбора и подготовки кадров была оптимизирована система ведомственного образования. Из 12 учебных заведений остались 6 оптимальных (Алматинская, Карагандинская и Костанайская академии, Актюбинский юридический институт, Шымкентский и Павлодарский учебные центры), были упразднены учебные центры г.Нур-Султан, Алматы, Темиртау, Костанай, Семей и Актау. Исключена подготовка по программам бакалавриата (за исключением Карагандинской академии). Осуществляется прием выпускников ВУЗов, они направляются на 3-6-месячные курсы первоначального обучения, в зависимости от специализации. Параллельно заключены 30 Меморандумов с рейтинговыми вузами о сотрудничестве по подготовке кадров. Внедрены практикоориентированные учебные программы и новые специальные курсы и дисциплины. Помимо этого, в кадровой комиссии введен принцип конкурентности, а также для молодых специалистов утверждены новые квалификационные требования, которые помогут им продвигаться по службе [5].

В настоящее же время подготовку сотрудников УИС осуществляют Костанайская академия МВД РК имени Шракбека Кабылбаева и учебный центр г. Павлодар.

В целом реформы, затронувшие уголовно-исполнительную систему, связаны с общей политикой государства и имеют огромный позитивный потенциал.

Вместе с тем, сущность правового положения сотрудников УИС соединена с социальным смыслом их деятельности, а его содержание определяется «как основанная на комплексе правовых норм, специфике и условиях исполнения наказания, регламентация прав и обязанностей, требований к личным и профессиональным качествам, выполняемой служебной деятельности, а также видов, оснований и пределов ответственности, мер социальной защиты и гарантий» [6, с. 14].

Общим для всех правоохранительных органов продолжает оставаться достаточно немало нерешенных проблем, и в частности, для сотрудников УИС. В этом плане, хотелось бы высказать ряд предложений по некоторым проблемам.

Представляется вполне обоснованным, что на дальнейшем этапе необходимо расширить категорию сотрудников, имеющих право на компенсацию за наем (аренду) жилья. В данное время, как известно, этим правом пользуются оперативно-следственные подразделения, участковые, инспектора по делам несовершеннолетних, патрульные полицейские. Полагаем, что этим правом должны пользоваться также и сотрудники УИС. Таким образом, поставить их в равные условия с сотрудниками полиции, а также устранить один из факторов, влекущих отток кадров.

В связи с тем, что в среднем каждые 2 года сотрудник меняет участок работы, а как уже принято считать, профессиональное ядро коллектива формируют сотрудники, проработавшие в подразделении не менее 5 лет, необходимо проработать четкую систему планирования и расстановки кадров. Кроме того, следует повысить качество изучения кандидатов на службу, поскольку на сегодняшний день каждый десятый молодой сотрудник увольняется из органов в течение первого года службы, из них каждый четвертый – по отрицательным мотивам.

Дабы устранить поверхностный подход к профессиональной и физической подготовке сотрудников, необходимо каждый Де-

партамент УИС оснастить учебно-материальной базой для проведения служебной и физической подготовки сотрудников.

Как показывает практика, в процессе аттестации, а также при перемещении и продвижении по службе не учитывается разработанный и внедренный «интегральный показатель конкурентноспособности», который в первую очередь должен неукоснительно применяться. Ведь, как известно, основой конкурсного отбора должен быть принцип меритократии, который собственного говоря, должен реализовываться через систему «интегрального показателя конкурентоспособности».

Так, уровень образования, стаж службы в правоохранительных, специальных государственных органах, на воинской службе, ключевой показатель эффективности служебной деятельности, уровень профессиональной служебной и физической подготовки в текущем году, результаты аттестации, поощрения в отчетном году, классность, повышение квалификации, спортивный разряд, действующие взыскания на момент оценки, показатель конкурентоспособности определяются в цифровых значениях в листах оценки конкурентоспособности каждого сотрудника.

В зависимости от требований должности «интегральный показатель конкурентоспособности» позволяет определять как реальные достижения сотрудника, так и его потенциал. Каждый сотрудник, оценив свой «интегральный показатель конкурентоспособности» и исходя из полученной оценки, может претендовать на ту или иную должность, планировать свою карьеру, иметь четкие ориентиры для повышения своей конкурентоспособности.

Однако, надо признать, что листы показателей конкурентоспособности пока еще заполняются формально и не везде учитываются, в частности, при решении конкурсной комиссии на занятие вакантной должности. Не говоря уже о том, что результаты конкурса и показатели каждого сотрудника необходимо декларировать в информационно-справочных порталах органов.

К сожалению, также следует признать, что сегодня не на 100% обеспечивается регулярное повышение квалификации сотрудников, которое должно осуществляться сотрудником не реже 1 раза в три года. Курсы повышения квалификации должны ориентироваться на актуальные запросы практики и организовываться с учетом анализа результатов аттестации кадров, подготовки кадрово-

го резерва, проблем в реализации поставленных задач и планов развития подразделений.

Предлагается предусмотреть в республиканском бюджете денежное ассигнование на строительство служебного жилья, разработать механизм санитарного курортного лечения сотрудников. Полагаем, что размер премиальных должен составлять до 100% от денежного месячного содержания один раз в квартал для всех сотрудников, которые не имеют взысканий, и т.п.

Наряду с этим, необходимо совершенствовать механизм культуры сотрудников, где основная роль будет отводиться работе с молодыми сотрудниками. Все молодые специалисты, зачислившиеся на службу в УИС, непременно должны быть включены в программы профессиональной адаптации. В соответствии с данными программами будут осваиваться профессиональные навыки и культура сотрудников под пристальным руководством опытных наставников. Культура сотрудников, по нашему мнению, представляется как мощный инструмент, позволяющий ориентировать все подразделения и отдельных сотрудников на общие цели, мобилизовать инициативу, обеспечить продуктивное общение, выстроить систему норм общения, стандартов, духовных и моральных ценностей, традиций, ритуалов, табу, принципов и ожиданий и т.п.

Повышение социальной и правовой защиты, защиты жизни, здоровья, чести сотрудника УИС создаст уверенность в государственной поддержке и социальной значимости этой профессии. Особенности профессиональной деятельности предъявляют высокие требования к личности и профессиональным качествам сотрудников УИС, понимающих гражданский смысл и социальную значимость своей работы.

Таким образом, в связи с постоянным реформированием УИС меняется их статус, организационное построение, а значит должно и совершенствоваться законодательство в сфере совершенствования требований, предъявляемых к качеству действующего персонала в органах УИС.

Все вышеизложенное позволяет заявить о том, что формирование современного механизма правового регулирования службы в сфере исполнения наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия находится лишь на начальной стадии.

Список литературы

1. Турисбек А.З. Проблемы теории и практики государственной службы в Республике Казахстан: монография. – М.: Институт правовых и сравнительных исследований при АРПОиС РФ, 2011. – 326 с.

2. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы) (Приняты Генеральной Ассамблеей ООН 17 декабря 2015 г.).

3. Об утверждении положений о ведомствах и территориальных органах Министерства внутренних дел Республики Казахстан: приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 1 октября 2014 года № 662 (с изм. и доп. по сост. на 22.01.2020) // <http://adilet.zan.kz>.

4. Об утверждении Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019-2021 годы: постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2018 года № 897.

5. Выступление на пресс-конференции в Правительстве заместителя Министра внутренних дел РК А. Калайчиди. Реформа МВД: Оптимизация штата, повышение зарплат и отбор кадров. 5 июля 2019 года // <https://strategy2050.kz/ru/news/53422/>.

6. Пертли В.А. Правовое положение сотрудников учреждений, исполняющих наказание в виде лишения свободы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В.А. Пертли. – М.: 2005. – 27 с.

ҚАЗІРГІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖУРНАЛИСТИКАДАҒЫ АҚПАРАТ КӨЗДЕРІНІҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ҚҰПИЯЛЫЛЫҒЫН ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕСІ

Шурентаев А.М.,

журналистика және коммуникациялық менеджмент кафедрасының
аға оқытушысы, әлеуметтік ғылымдар магистрі

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті

Құқықтық журналистикадағы ақпарат көздерін үш топқа бөлуге болады: құқықтық өмірге тікелей қатысушылар (құқық қорғау және құқық қолдану органдарының лауазымды тұлғалары, полиция, прокуратура және соттардың коммуникативтік-ақпараттық құрылымдарының қызметкерлері, билік органдарының өкілдері, әсіресе заң шығарушы, заң қоғамдастығының сарапшылары, адвокаттар, құқық қорғаушылар); құжаттар (нормативтік-құқықтық актілер, сот шешімдері мен үкімдері, айыптау қорытындылары, кассациялық және қадағалау шағымдары және т.б.);

жүйеленген деректер базасы (картотекалар және шығармашылық құжаттар).

Көп жағдайларда құқық қорғау ақпаратын жүргізу үшін нормативтік материал емес, мемлекеттік органдардың құқық қорғау және құқық қолдану қызметі: полиция, прокуратура, сот негіз болады. Осы құрылымдардың ақпараттық саясатында іс жүзінде журналистерге жәрдемдесу қарастырылмаған. Құқық қорғау органдарының жабықтығы, бұқаралық ақпарат құралдарымен жеткіліксіз өзара іс-қимыл жасау, бірлескен насихаттық акциялардың, рейдтердің және басқа да осындай іс-шаралардың тоқтатылуы, атап айтқанда, БАҚ тарапынан құқық қорғау тақырыптарындағы алып-сатарлыққа әкеп соқтырады. Құзырлы дереккөздерден ақпарат ала алмай, журналистер қауесет таратады, полиция мен прокуратура жұмысындағы кемшіліктерді, қызметкерлердің заңдылықты және қызметтік тәртіпті бұзу фактілерін бұрмалайды.

Мұндай жағдайдың туындауының бірнеше себебі бар. Алғашқысы, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қоғам үшін маңызды ақпаратты жабық түрде сақтаулары. Бұл олардың құқықтық мәдениеті деңгейінің жеткіліксіз екенін көрсетеді және журналистер кейде аудиторияда құқық қорғау органдарының әрекетсіздігі, қылмыс және құқық бұзушылықпен күресте дәрменсіздігі туралы жалған пікір туғызатынына әкеледі. Ал Қазақстан Республикасының «БАҚ туралы» Заңның 20-бабында: «Журналистің ақпаратты іздестіруді жүзеге асыруға, сұратуға, алуға және таратуға, мемлекеттік органдарға, барлық меншік нысандарындағы ұйымдарға баруына және өзінің қызмет бабындағы міндеттерін жүзеге асыруға байланысты олардың лауазымды адамдарының қабылдауында болуға, жабық шара өткізу туралы шешім қабылданғаннан басқа жағдайда өзін тіркеген орган өткізетін барлық шараларға қатысуға құқығы бар» [1], – деп жазылған.

Екінші себебі, журналистер мен баспасөз қызметі қызметкерлерінің арасында өзара түсіністік жоқ. Екі жақ бір-бірінің қызметі, міндеттері мен нысандары туралы әлсіз түсінікке ие. Осылайша, баспасөз қызметі қызметкерлерінің өз ведомстволарының оң имиджін қалыптастыру ниеті құқық қорғау қызметі туралы теріс қоғамдық пікірді қалыптастырумен түсіндіріледі.

Ресей ғалымы А. Шевченконың пікірінше, мемлекеттік қызметкерлер мен журналистер қарсы жүйелердің құрамдас бөлігі бола отырып, әлеуметтік ұстанымдық қақтығыс үстінде. Бұл жанжалды жағдайларды оңтайландыру қажет. Бұқаралық ақпарат құралдары жұмысының принциптерін меңгеру және әдістерін игеру құқық қорғау органдары баспасөз қызметі қызметкерлерінің ақпараттық білім беру стандартына енгізілуі тиіс.

Сонымен қатар И. Гринева криминал тақырыбындағы материалдардың сапасын арттыруға қабілетті келесі факторларды атап көрсетеді: құқық қорғау органдары өкілдері мен журналистердің өзара қарым-қатынасын өзгерту, олардың өзара сенім, құрмет, бір-біріне пайдалы болуға дайындығын мақсатты түрде қалыптастыру; журналистика факультеттеріндегі «қылмыс» тақырыбымен кәсіби айналысқысы келетін студенттер үшін арнайы семинарлар, курстар мен факультативтер, заң факультетінің студенттеріне арналған медиабілім бағдарламасын әзірлеу, бұл оларды БАҚ қызметінің ерекшеліктерімен таныстыруға, бұқаралық ақпараттық үдерісіне қатысу мәдениетін тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Алайда, құқықтық сараптама жасауда осы салаға мамандандырылған журналистің жетіспеушілігі анық аңғарылады. Қазір кез келген қолына қалам алған заманауи журналист заңнамалық және құқықтық қызметтің қыр-сырына қанық болуы қажет. Өйткені, құқықтық журналистика оқиға орны мен сот отырыстарында журналистің нағыз маман ретінде жұмыс істеуіне үлкен мүмкіндік береді.

Журналистикадағы міндетті саланың бірі (күн сайын шығатын басылым болса міндетті түрде кездеседі) – полиция саласы. Медиа құралдарының көбі негізгі оқиға осы жерде өрбиді деп санайды. Медиа пайда болғалы бері қылмыс туралы жарияламаған кезі жоқ. Ауыр жаңалықты жеткізу үшін тез ойлану, жылдам жазу, этикадан аспау және жаңалықты сезіну түйсігі керек.

Конлейдің пікірінше, полиция репортерлері қоғамдағы ең шиеленісті оқиғалардың: адам өлтіру, ұрлық-қарлық, өрт, қоршауға алу, жол-көлік оқиғасы мен табиғи апаттардың ортасында жүреді. Аудитория мұндай оқиғадан үнемі хабардар болғанды қалайды. Асылында, радио коммуникациядағы апатты жайтқа мониторинг жасау қызметі (заңның көмескі тұсы десе де болар, бірақ Австралия жаңалықтар редакциясында кеңінен

қолданылатын тәжірибе) көбіне-көп полиция репортері соңғы болған қылмыс пен дағдарыс туралы ақпаратты төтенше жағдай қызметкерінен алады. Әлбетте, полициядағы салалық журналист бұл кезде этикалық талапты қатаң сақтауға тиіс, ақпаратқа жауапты қарауы керек.

Қылмысты тергеуге қатысты полиция әрекеті туралы есеп беру де медиада жиі кездеседі, бірақ төртінші билік өкілі бұнда да қиындыққа тап болады. Тілші мен полиция қызметі арасында дұрыс теңдікті сақтай білу – қиын міндет. Мамандығын енді бастаған тілшіні полиция қызметкері мұқият бақылайды, оған сенім білдіруге бола ма, жоқ па деп күмәнданады, бастапқыда арақашықтық сақтайды. Өзара сенім болмаса, қарым-қатынас орнамайды. Екінші жағынан, өзін бақылайтын адаммен тығыз байланыс орнатса да, репортер қадағалаушы рөлін атқарады [2].

Журналистер мен құқық қорғау органдарының мүдделері қылмыстық оқиға немесе төтенше оқиға болған кезде ғана сәйкес келеді. Журналистер ақпаратты бірінші қолдан алуға ұмтылады және бірінші кезекте полицияға жүгінеді. Тергеу комитеті немесе прокуратураға. Осы органдардың баспасөз қызметі де жұртшылыққа өз ведомстволарының қылмысты ашу бойынша белсенді қызметін көрсетуге ұмтылады, сондықтан, әдетте, БАҚ өкілдеріне барлық мүмкін болатын ақпаратты ұсынады.

Қазақстан басылымдарында құқықтық ақпарат көздері ретінде «Время» газетіндегі «Из зала суда» (Сот залынан), «Литер» газетіндегі «Правосудие», «Караван» газетіндегі «Криминал», «Казахстанская правда» газетіндегі «Право» (Құқық) және т.б. айдарлар арқылы шығатын материалдарды жатқызуға болады. Ал жанрлары түрлі болып келеді: 20-жолдық ақпараттық хабарламалармен қатар сот очерктері мен журналистік зерттеулерге дейін [3].

Құқықтық тақырыптарға жазатын журналистердің мақсаттары мен нұсқаулары құқық қорғау органдарының мүдделеріне жиі сәйкес келмегендіктен, құқықтық журналистика мәтіндерінің мазмұны, сипаты мен бағыттылығы кейде полиция, прокуратура және сот мүдделеріне ашық қайшы келеді. Соңғы жылдары көптеген елдерде (соның ішінде Қазақстан) құқық қорғау органдары «күш құрылымдары» деп жиі атайды. Бұл сөздер арасында іргелі айырмашылық бар. Күш құрылымы – күш

арқылы билікті қорғайтын құрылым. Құқық қорғау органдары – құқықты қорғауы тиіс органдар.

Сондықтан құқықтық пікірдің неғұрлым қолайлы ақпарат көзі – тәуелсіз (нақты қылмыстық іске немесе сот дауына қатыспайтын) құқық саласындағы мамандар – ғалымдар, жоғары оқу орындарының заң факультеттерінің оқытушылары, кәсіпорындар мен ұйымдардың заң бөлімшелерінің басшылары, Әділет басқармасының қызметкерлері. Сарапшылар ретінде құқықтық салада жұмыс істейтін басқа да журналистер, құқық проблемалары бойынша тәжірибелі шолушылар мен комментаторлар тартылуы мүмкін.

Құқықтық өмірдің өзге қатысушылары-қылмыс жасады деп күдіктілер, айыпталушылар мен жәбірленушілер, жауап берушілер, өндіріп алушылар мен борышкерлер және т.б. – қылмыстық оқиға туралы немесе жариялаудан қоғамдық резонансқа үміт артқан жағдайда сот ісі туралы ақпарат көзіне айналады, қорғауға үміттенеді (көбінесе олар «шығыннан сор шығарғысы келмейді», демек, баспасөзбен сөйлесуден бас тартады). Бұл ақпарат толық және объективті болуы мүмкін, сондықтан ол басқа ақпарат көздерінен растауды талап етеді.

Сонымен қатар ақпараттың негізгі көзі және құқықтық журналистикадағы шынайылықтың басты факторы – іс материалдарынан, шешімдер мен үкімдерден алынған құжаттардың көшірмелері. Қылмыстық істі немесе азаматтық сот дауын тергеу тараптарының ешқайсысына сенуге болмайды, себебі олардың әрқайсысының «өз ақиқаты» бар. Құқықтық журналистиканың мәтіндерінде маңызды емес заңды тұжырымдардың дәлдігі (бұл да маңызды болса да), автор баяндайтын оқиғалардың құқықтық аспектілерін түсінудің қаншалықты дұрыстығы. Міне, осы құқықтық, заңдық аспектілер журналист үшін ақпарат көзімен сөйлесу барысында емес, сот шешімін мұқият оқу барысында түсіндіріледі.

Отандық БАҚ-та әлі кінәлі деп танылмаған адамды қылмыскер деп атай отырып, «сотқа дейін» ақпаратты жариялайтын жағдайлар жиі кездеседі. Осылайша кінәсіздік презумпциясы (анық-қанықтылығы) бұзылады. Сондай-ақ, кейбір отандық басылымдар мен интернет-газеттер өз мүмкіндіктерін асыра пайдаланып, жалған қоғамдық пікір қалыптастыра отырып, «тапсырыспен» жазылған мәліметтерін жариялайтыны да құпия

емес. Көптеген фактілер, әдетте, расталмайды, ал бұқаралық ақпарат құралдары жазасыз қалады.

Көп жағдайда газетте жарияланған мәліметтер жалған, жеке-леген тұлғалар мен ұжымдардың абыройы мен беделіне нұқсан келтіріп немесе азаматтардың құқықтарын шектеп, заңдық мүдделерін таптап жатады, кей кездері журналист өз құқықтары мен бұқаралық ақпарат құралдарының еркіндігін асыра пайдаланады, бірақ редакцияға деген шағымдар ескеріледі деген желеумен кері қайтарылып жатады.

БАҚ-та жарияланған жалған ақпарат азаматтардың алдында заңды билік органдарының имиджін нашарлату мақсатында қасақана жасалатын және сайлаушылардың сенімін төмендету мен қолдауға бағытталған мемлекеттік билік беделін түсіретін манипуляция (бұрмалау) факторлары болуы мүмкін.

Журналистің жасырын ақпарат көзін және жарыққа шықпаған ақпаратты жарияламау құқығы – ақпараттың еркін айналысы мен қоғамның білу құқығын қамтамасыз ету үшін өте маңызды. Тілшілер ақпарат беруші адамның еркін сөйлеуі үшін олардың аты-жөні құпия болып қалатынына кепілдік беруі керек. Олар, сондай-ақ, редакторлық тәуелсіздікті сақтау үшін өздері жинаған ақпараттың үкіметтік мекемелер мен жекеменшік компанияларға аян болмауын да қамтамасыз етуі қажет. Мұндай артықшылықтары болмаса, баспаөздің үкіметті қадағалау немесе жемқорлықты әшкерелеу әрекеттері жүзеге аспай қалар еді.

Көп этика кодекстері журналистерден ақпарат көзінің құпиялылығын сақтауды талап етеді. Тілші үшін бұл – бір жағынан ар-ұждан екінші жағынан прагматикалық қажеттілік. Құпиялылық шартын сақтамаған журналиске одан кейін басқалар да сенбейтін болады. Сол себептен журналистер тіпті соттың қаһарына ұшырап жатса да ақпарат берушінің атын айтпауға тырысады [4].

Мысалы, Ұлыбританияда болған бір оқиғаны келтірсек. Журналист құпиялы дереккөз арқылы бір компанияның қаржылық жағдайы туралы ақпаратқа ие болады. Ал Ұлыбритания соты компанияға шығын келтіруі мүмкін деген айыппен журналист және редакцияға ақпаратты жариялауға тыйым салады. Сонымен қатар сот заңсыз жолмен алынған деген болжаммен ақпарат дереккөзін ашуды талап етеді. Бұл істі қарастырған Еуропалық сот 1996 жылғы 27 наурызында «Гудвиннің Ұлыбританияның Біріккен

Корольдігіне және Солтүстік Ирландияға қарсы» ісі бойынша Ұлыбритания сотының адам құқығы бойынша Еуропалық конвенциясының 10-бабы бойынша журналист құқығы бұзылған деген шешімін қабылдайды.

Шынымен де дереккөздері қорғалмаса, БАҚ-қа қоғамдық қызығушылық тудыратын мәселелер бойынша оларды ақпараттандыруға көмектен бас тартулары мүмкін. Нәтижесінде баспасөз қоғамдық бақылаудағы өзінің өмірлік маңызды рөлін атқара алмайды.

Сонымен қатар журналист өз қызметінде қоғамның құқықтық өмірін ұзақ бақылау әдісін пайдалана отырып, құжаттар, жарияланымдар, хаттар, жазбалар, құқық қорғау органдарына жүгінулердің және оларға жауаптардың, сондай-ақ блокноттардағы жазбалардың, мамандар түсіндірмелерінің және т.б. жеке мұрағатын жинайды, алынған мәліметтерді жарияланатын мәселелер тақырыбы бойынша картотекада немесе құжаттамада жүйелейді. Құжаттама қандай да бір құқықтық проблема немесе қылмыстық оқиға туралы барынша толық ақпарат ретінде, олардың әрекет етуші тұлғалары туралы мәліметтер ретінде (тақырыптық және дербес құжаттама) құқықтық журналистикаға мамандандырылған тілші мен шолушы үшін ақпараттың бағалы көзі болып табылады, еңбекті оңтайлы ұйымдастыруға көмектеседі және оның кәсіби мәдениетін дамытады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 жылғы 30 тамызда қабылданған.
2. Бейнбриж Жейсон, Гок Никола, Тайнан Лиз. Медиа және журналистика: теория мен практикаға жаңа көзқарас. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019. – 592 б.
3. Велитченко С.Н. Правовые основы журналистики. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 229 с.
4. Джейн Киртли. Медиа құқық. / Қазақ тіліне аударған А.Еркімбаев / АҚШ мемлекеттік департаментінің Халықаралық ақпараттық бағдарламалар бюросы. 2011. – 64 б.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПОЛНОМОЧИЙ СЛЕДОВАТЕЛЯ И ПРОКУРОРА ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

Шутова А.Е.,

студент заочного обучения 1 курса факультета права и управления

Тимошук А.С.,

профессор кафедры гуманитарных и социально-экономических
дисциплин, доктор философских наук, доцент,
полковник внутренней службы

Владимирский юридический институт ФСИН России

Следователь и прокурор на протяжении всего расследования преступления тесно взаимодействуют, при этом основная функция прокуратуры – это надзорная деятельность. Именно поэтому особенно важно провести сравнительно-правовой анализ полномочий следователя и прокурора.

Следователь осуществляет публичную государственную деятельность, направленную на охрану правового порядка в стране, которая налагает на него большую ответственность перед обществом за результаты работы. Он стоит на передовой противодействия преступности, реализуя правоохранительную функцию государства, каждый день сталкивается лицом к лицу с подозреваемым и обвиняемым, соприкасается с переживаниями потерпевшего и отвечает на бесконечные требования защитника, находится под пристальным взглядом прокурора и руководителя следственного органа. Следственная работа требует не только высокого профессионализма, но и того, чтобы лицо, осуществляющее производство по уголовному делу, было психологически устойчиво, интеллектуально развито, обладало необходимыми морально-волевыми качествами [1].

Перед следователем как участником уголовного процесса, осуществляющим и направляющим производство по уголовному делу, стоит задача раскрыть преступление (кроме того, при получении информации о готовящемся преступлении принять меры к предотвращению и пресечению преступных действий, зафиксировав факт покушения на совершение преступления), установить лицо, его совершившее, собрать, проверить (путем производства следственных и иных процессуальных действий) и оценить до-

казательства, свидетельствующие о наличии признаков состава преступления подтверждающие (опровергающие) виновность лица в его совершении, определить характер и размер ущерба, причиненного преступлением, оформить материалы уголовного дела и подготовить его к рассмотрению и разрешению судом по существу [2].

При этом следователь обязан всесторонне и полно разобраться в материалах уголовного дела и произошедшем событии, чтобы принять объективное и справедливое решение и обеспечить потерпевшему полное (но непреувеличенное) возмещение нанесенного ущерба, не допустив привлечения к уголовной ответственности невиновного (в ином случае, при применении мер процессуального принуждения к подозреваемому, обвиняемому обеспечить реализацию его права на реабилитацию) [3].

Это идеальный образ следователя и ожидаемый результат следственной деятельности. Однако на практике не всегда все складывается идеально, именно поэтому как противовес деятельности следователя государством предусмотрен надзорный орган – Прокуратура РФ [4].

Действующим Уголовно-процессуальным кодексом предусмотрены весьма серьезные средства прокурорского надзора за предварительным следствием: утверждать обвинительное заключение по уголовному делу (п. 14 ч. 2 ст. 37 УПК РФ [5]), возвращать уголовное дело следователю со своими письменными указаниями о производстве дополнительного расследования, изменении объема обвинения либо квалификации действий обвиняемых или для пересоставления обвинительного заключения и устранения выявленных недостатков (п. 15 ч. 2 ст. 37 УПК РФ), получать копию постановления о привлечении в качестве обвиняемого (ч. 9 ст. 172 УПК РФ) и, соответственно, проверять его законность, отменять незаконные и необоснованные постановления об отказе в возбуждении уголовного дела (ч. 6 ст. 148 УПК РФ) и прекращении уголовного дела, уголовного преследования (ч. 1 ст. 214 УПК РФ).

По данным Судебного Департамента при Верховном Суде РФ, за первое полугодие 2018 года, всего в суды поступило 459 905 уголовных дел в отношении 497 141 лиц, из которых уголовные дела в отношении 6 405 лиц возвращены прокурору в порядке ст. 237 УПК РФ [6].

Приведенные цифры свидетельствуют о том, что прокуроры в указанном периоде при утверждении обвинительного заключения не приняли достаточных и эффективных мер, направленных на полное и всестороннее изучение поступивших к ним уголовных дел, по крайней мере, в отношении 2164 обвиняемых, виновность которых в суде не была установлена, что, в первую очередь, является результатом неверной оценки достаточности собранных следователем доказательств, их относимости и допустимости. Обвинительные заключения в отношении 6 405 обвиняемых были утверждены при наличии в материалах дел препятствий рассмотрения их судом (ст. 237 УПК РФ), что никак не связано с отсутствием у прокурора каких-либо дополнительных полномочий по их установлению и устранению. Утверждая обвинительное заключение, прокурор не проверил законность и обоснованность решения следователя о привлечении лица в качестве обвиняемого, хотя имел на это право, и согласился с выводами следователя о необходимости направления дела в суд в целях реализации уголовной ответственности.

В 2018 году суды рассмотрели уголовные дела в отношении почти 900 000 человек. Из них осудили 685 000 лиц, то есть три четверти от общего числа, а оправдали 2 000 обвиняемых [7]. Следовательно, прокурорами была дана неверная оценка законности и обоснованности постановлений о привлечении в качестве обвиняемого, обвинительные заключения утверждены без надлежащего изучения материалов дела, в связи с чем по направленным в суд делам в отношении 2000 лиц вынесены оправдательные приговоры.

Действующий УПК РФ не наделяет прокурора правом на возбуждение уголовного дела, а лишь предоставляет ему возможность направить соответствующие материалы в орган предварительного расследования для решения вопроса об уголовном преследовании, оформив такое полномочие постановлением и включив его в перечень поводов для возбуждения уголовного дела (п. 4 ч. 1 ст. 140). Названный повод фактически представляет собой источник информации, облеченный в официально-документальную форму соответствующего надзорного ведомства, содержащий в себе сообщение о совершенном или готовящемся преступлении. Появлению рассматриваемого повода предше-

ствуется определенная деятельность (служебная, административная и пр.), то есть соответствующий познавательный процесс, связанный с работой сознания человека, оценка им имеющихся в его распоряжении фактов, что в целом и есть содержание процессуальной деятельности по проверке сообщения о преступлении, регулируемой нормами УПК РФ (ст. 144).

Уголовно-процессуальный закон определил круг лиц, наделенных правом и обязанностью по принятию мер по установлению события преступления, проверке любого совершенного или готовящегося преступления. К ним относятся дознаватель, орган дознания, прокурор, следователь (ст. 21 УПК РФ). Следовательно, эти же лица являются участниками уголовно-процессуальных правоотношений, возникающих с того момента, когда правоохранительным органам стало известно о совершенном или готовящемся преступлении. Поэтому любая иная деятельность прокурора, в ходе которой выявляются обстоятельства, указывающие на признаки преступления, и которая является содержанием иных правоотношений, не есть содержание уголовно-процессуальных отношений, поскольку они еще не возникли.

Указанный в п. 4 ч. 1 ст. 140 УПК повод для возбуждения уголовного дела постановление прокурора о направлении соответствующих материалов в орган предварительного расследования для решения вопроса об уголовном преследовании фактически представляет собой своеобразный отказ прокурора действовать в соответствии с его предназначением осуществлять от имени государства надзор за соблюдением всех действующих на территории Российской Федерации законов. Этот же «повод» противоречит положениям ст. 21 и ст. 25.1 Закона о прокуратуре в той части, что любая прокурорская проверка исполнения законов должна заканчиваться принятием одного из решений – протест, представление, постановление о возбуждении административного производства, предостережение, акт (при отсутствии нарушений закона) [8]. Однако проверку прокурором исполнения уголовных законов при их нарушении, в том числе совершением преступления, законодатель предложил завершать не вынесением надлежащего умозаключения о наличии или отсутствии факта нарушения уголовного закона,

а составлением указанного в п. 4 ч. 1 ст. 140 УПК РФ постановления, то есть право принятия решения по результатам проведенной прокурором проверки исполнения уголовных законов предоставлено органу расследования, мнение которого не всегда совпадает с мнением прокурора.

С одной стороны, такая позиция законодателя объяснима, поскольку «при осуществлении надзора за исполнением законов органы прокуратуры не подменяют иные государственные органы. Проверка исполнения законов проводится на основании поступившей в органы прокуратуры информации о фактах нарушения законов, требующих принятия мер прокурором, в случае, если эти сведения нельзя подтвердить или опровергнуть без проведения указанной проверки» [9]. Поэтому, если речь идет о проверке сообщения о нарушении уголовного закона, то есть о проверке сообщения о преступлении, что регламентируется нормами УПК РФ, то прокурор не относится к субъектам, наделенным правом проведения такой проверки.

Но, с другой стороны, Закон о прокуратуре детально регламентирует деятельность прокурора по проверке фактов нарушения законов, не исключая из этого и проверку нарушения уголовного закона. Поэтому получение прокурором информации о нарушении уголовного закона в результате совершения противоправного деяния в силу ст. 21 УПК РФ влечет за собой начало уголовно-процессуальной (а не иной) деятельности. В этом случае прокурор обязан действовать в соответствии с требованиями ст. 21, 140 и 144 УПК РФ, а именно: возбудить уголовное дело или направить эту информацию органам, правомочным проводить проверку сообщения о преступлении (орган дознания, дознаватель, следователь, руководитель следственного органа), придав этому сообщению любую форму, в том числе и форму постановления. Поступившая от прокурора информация о преступлении будет относиться к такому поводу как сообщение о совершенном или готовящемся преступлении, полученное из иных источников (п. 3 ч. 1 ст. 140 УПК РФ), поскольку оно представляет собой нечто общее между всеми возникающими в жизни ситуациями в случае обращения граждан или должностных лиц в правоохранительные органы с информацией (сообщением) о готовящемся или совершенном преступлении.

По нашему мнению, кроме надзорной функции необходимо учитывать право прокурора проверять законность и обоснованность постановления о привлечении в качестве обвиняемого и утверждение обвинительного заключения, дополнительно по делам, возбужденным прокурором, его следовало бы наделить правом формулировать обвинение, которое определяет предмет судебного рассмотрения дела, где обвинение поддерживает прокурор. Следователь по таким делам не должен самостоятельно принимать решения и нести за них ответственность.

Список литературы

1. Антонов И.А. Работа следователя: противоречия процессуального положения, решаемых задач и ответственности // Российский следователь. – 2019. – N 7. – С. 15-19.
2. Черемисина Т.В. Этические аспекты взаимодействия следователя и суда // Российский судья. – 2019. – N 7. – С. 45 – 50.
3. Кальницкий В.В., Павлов А.В. Участие следователя в судебном разбирательстве // Российская юстиция. – 2019. – N 3. – С. 44-47.
4. О прокуратуре Российской Федерации: Федеральный закон от 17.01.1992 N 2202-1 (ред. от 26.07.2019) // Ведомости СНД РФ и ВС РФ. – 20.02.1992. – N 8. – Ст. 366.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 02.08.2019) // Собрание законодательства РФ. – 24.12.2001. – N 52 (ч. I). – Ст. 4921.
6. Основные статистические показатели деятельности судов за 1 полугодие 2018 года // <http://www.cdep.ru/index.php?id=79> (дата обращения 26.09.2019).
7. Верховный Суд РФ подвел итоги работы судов за 2018 год // <https://pravo.ru/story/209019/> (дата обращения 02.09.2019).
8. Черушева А.А. Предмет судебного контроля при рассмотрении жалоб на действия (бездействие) и процессуальные решения следователя, дознавателя и прокурора // Законность. – 2019. – N 8. – С. 59 – 62.
9. Долгополов П.С. Прокурор: полномочия, основания и порядок деятельности // СПС КонсультантПлюс. 2019.

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ДЕЗОРГАНИЗАЦИЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧРЕЖДЕНИЙ, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИХ ИЗОЛЯЦИЮ ОТ ОБЩЕСТВА

Щербаков А.В.,

начальник кафедры организации режима и оперативно-розыскной деятельности в УИС, кандидат юридических наук, доцент
Псковский филиал Академии ФСИН России

Возможность существования пенитенциарной преступности, несмотря на усилия администрации, в исправительных учреждениях predetermined повышенной опасностью злостных правонарушителей из среды лишенных свободы и неизбежным присущим сообществу людей, находящихся в изоляции, социально-психологическим явлением – криминальной субкультурой. Наиболее частыми ее проявлениями выступают умышленное применение насилия в отношении сотрудников исправительных учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества, принуждение иных осужденных к восприятию традиций и обычаев, сложившихся в криминальной среде, подчинение влиянию криминальных группировок и «авторитетов».

С 1930-х гг. сложилась практика, в соответствии с которой осужденных, допуская проявления указанных преступлений, отправляли для дальнейшего отбывания наказания на острова Северного Ледовитого океана и в отдаленные северные лагеря (Ухтопечлаг, Норильлаг, Севвостоклаг и отдаленные подразделения Сиблага), но и здесь они часто продолжали вести прежний образ жизни.

НКВД пришло к выводу, что пенитенциарная исправительная система оказалась неэффективной и слабоуправляемой и нуждается не только в реорганизации, но и в укреплении в ней режима содержания.

В августе 1937 г. лагеря получили приказ наркома НКВД СССР Н.И. Ежова, в соответствии с которым требовалось подготовить и рассмотреть в особых совещаниях дела лиц, которые ведут «активную антисоветскую, подрывную и прочую преступную деятельность в данное время». Практически на рассмотрении «троек» были направлены все дела по лицам, занимавшимся

в лагерях бандитизмом, грабежами, издевательствами над заключенными, совершавшими бандитские действия на транспорте при этапировании. На основании этого приказа было расстреляно по всем лагерям НКВД 30 187 человек, подавляющую часть из которых составляли лидеры организованных преступных групп и их подручные. Самые массовые казни проходили в марте – апреле 1938 г. [1, с. 9]. Другого способа по наведению прядка в лагерях, обузданию уголовно-бандитствующего элемента власть просто не видела.

Как свидетельствуют архивные материалы многих лагерей, за период с середины 1938 по конец 1940 г. обстановка среди спецконтингента существенно изменилась в лучшую сторону, а оставшиеся преступные группировки и их лидеры затаились [2, с. 11].

После Великой Отечественной войны в места лишения свободы поступило немало осужденных, которые были на фронте и не желали подчиняться «ворам в законе». Они создавали новые преступные группировки, и борьба между ними и «ворами в законе» за «вторую власть» в лагерях привела к резкому скачку насилия, включая убийства, чему способствовал Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 мая 1947 г. «Об отмене смертной казни». Особо опасные рецидивисты, а также лица, осужденные за тяжкие преступления, в случае, если им за совершение преступлений были определены наивысшие сроки лишения свободы, почувствовав безнаказанность, во время отбывания наказания могли совершать любые преступления, вплоть до убийства.

Отсутствие возможности адекватной защиты жизни и здоровья граждан, особенно сотрудников мест лишения свободы и заключенных, вставших на путь исправления, свидетельствовало о проблемах в уголовном законодательстве.

В целях улучшения ситуации в декабре 1948 г. было принято решение об организации специальных лагерных подразделений строгого режима в исправительно-трудовые лагеря, предназначенные для содержания наиболее опасных категорий лиц, отбывающих наказания за бандитизм, вооруженный грабеж, осужденных в период отбывания наказания в местах лишения свободы за бандитизм, умышленное убийство, разбой, побег. Такая практика позволяла усилить изоляцию активного уголовно-бандитствующего элемента и создать условия, исключаящие перечис-

ленные проявления. Состояние преступности в рассматриваемый период заставило власть восстановить смертную казнь в январе 1951 г. за особо тяжкие преступления, в том числе за лагерный бандитизм.

В 1950-х гг. с возрождением науки исправительно-трудового права, анализируемые нами проблемы вновь стали предметом дискуссии [3], что в известной мере способствовало принятию закона, предусматривающего уголовную ответственность за действия, дезорганизующие работу исправительно-трудовых учреждений.

Преступные группировки в местах лишения свободы получили ощутимый удар благодаря осуществлению ряда мер: введения в них отдельного содержания рецидивистов от впервые судимых лиц; внедрения безналичного расчета за труд; усиления работы по разложению преступных группировок и привлечению к уголовной ответственности активных участников этих группировок в связи с их паразитической деятельностью и терроризированием ими других заключенных [4, с. 53].

К концу 1960-х гг. исправительно-трудовыми учреждениями был накоплен опыт организации карательно-воспитательно-го процесса, сложились определенные предпосылки для более четкой регламентации внутреннего порядка в местах лишения свободы. Так, в ИТК-5 Кемеровской области был осуществлен комплекс мероприятий по улучшению жилищно-бытовых условий труда и промсанитарии, пересмотру распорядка дня и т.д. [5]. Этот опыт был позитивно воспринят основной массой осужденных, что позволило не только повысить производительность труда и качество продукции, но и привести к заметному снижению числа грубых нарушений дисциплины.

В действовавшем ранее уголовном законодательстве ответственность за действия, дезорганизующие деятельность исправительно-трудовых учреждений, была предусмотрена ст. 77¹ УК РСФСР. Следует отметить, что указанная уголовно-правовая норма впервые в истории российского законодательства рассматривала данные действия в качестве самостоятельного преступления. До вступления этой нормы в законную силу преступные деяния, предусмотренные ее диспозицией, квалифицировались по различным статьям Уголовного кодекса РСФСР редакции 1960 г. как убийство (ст. 102 УК РСФСР), хулиганство (ст. 206

УК РСФСР), насилие в отношении должностного лица в связи с его служебной деятельностью (ст. 193 УК РСФСР). «Имелись и такие случаи, когда лица, осужденные за тяжкие преступления, вообще не привлекались к уголовной ответственности за насилие над заключенными, вставшими на путь исправления, если потерпевшим были нанесены легкие или даже менее тяжкие телесные повреждения» [6, с. 8].

Введению в действие ст. 77¹ УК РСФСР «Действия, дезорганизующие работу исправительно-трудовых учреждений» предшествовала реформа уголовного законодательства СССР, осуществленная в 1959 г., а также резкое обострение оперативной обстановки в местах лишения свободы, наблюдаемое в конце 1950-х – начале 1960-х гг. Именно последнее обстоятельство потребовало от законодателя ужесточения уголовно-правовых мер воздействия в отношении лиц, совершающих повторно преступления в период отбывания лишения свободы.

Указом Президиума Верховного Совета РСФСР от 25 июля 1962 г. в Уголовный кодекс РСФСР была включена ст. 77¹ «Действия, дезорганизующие работу исправительно-трудовых учреждений». Под дезорганизацией работы ИТУ подразумевалось «терроризирование осужденных, вставших на путь исправления, нападение на администрацию, а также организация в этих целях преступных группировок или активное участие в них».

Применение данной уголовно-правовой нормы имело большое значение для профилактики преступных проявлений в местах лишения свободы, способствовало укреплению дисциплины среди осужденных, сокращению числа правонарушений в местах лишения свободы.

Однако в последующем судебная практика показала ее несовершенство как в части определения признаков состава преступления, так и в плане законодательной техники, присущей Особой части Уголовного кодекса РСФСР. По утверждению специалистов, это создавало трудности при квалификации преступлений.

Таким образом, общественная опасность действий, дезорганизующих работу исправительных учреждений, как в прошлый период, так и в настоящее время, заключается в следующем:

– препятствуют достижению целей исполнения наказания – исправлению осужденных и предупреждению совершения ими

новых преступлений, в том числе укреплению установленного законом порядка отбывания наказания, привлечению осужденных к общественно полезному труду и проведению с ними воспитательной работы;

- носят характер психического и физического насилия;
- совершаются чаще всего лицами, уже отбывающими наказание за совершенное ранее преступление, то есть носят рецидивный характер.

На основании изложенного можно сделать следующие выводы.

Борьба с так называемым лагерным бандитизмом в УИС России велась постоянно. Исторически сложились три типа воздействия государства на процесс предупреждения и пресечения дезорганизации деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества:

- *репрессивный-внесудебный* (1934–1960), характеризующийся прежде всего карательным воздействием на проявления отрицательно настроенных заключенных, в том числе массовыми расстрелами бандитствующего элемента в особых лагерях. Он основывался исключительно на нормативных актах МВД, НКВД СССР, отдельных лагерей;

– *уголовно-правовой* (1960–1996), связанный с развитием уголовного, уголовно-исполнительного законодательства, заключающийся во введении законодательных норм, предусматривающих в рамках закона и судебного порядка более мягкую ответственность за действия, дезорганизующие работу исправительно-трудовых учреждений;

– *уголовно-дисциплинарный* (с 1997 г. по настоящее время), обусловленный уголовно-правовой политикой государства, направленной на гуманизацию наказаний, повышение эффективности воздействия на осужденных посредством, прежде всего режимных мероприятий, закрепление на законодательном уровне возможности осуществления оперативно-розыскной профилактики в целях предупреждения нарушений режима содержания, соединенный с возможностью уголовной ответственности за наиболее опасные проявления дезорганизации деятельности в местах лишения свободы.

Имеющиеся меры борьбы с данными преступными проявлениями (водворение в штрафные изоляторы, в помещения камер-

ного типа, перевод за злостные нарушения режима содержания в тюрьму) не обеспечивают надежного порядка отбывания наказания (особенно в части обеспечения безопасности осужденных, персонала или их близких).

Хотя диспозиция ст. 321 УК РФ и не содержит (в отличие от редакции УК РФ 1996 г.) термина «нормальная деятельность учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества», тем не менее при рассмотрении данного состава всегда подразумевается установленный законом порядок исполнения и отбывания лишения свободы, обеспечивающий права и законные интересы, личную безопасность осужденных и персонала и их близких, а также исполнение ими возложенных на них нормативными актами обязанностей.

Таким образом, при реализации положений уголовно-правовой политики государства в отношении проявлений дезорганизации деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества, в настоящее время первостепенное значение приобретают вопросы совершенствования уголовного законодательства и методик предупреждения совершения, рассматриваемых преступлений, основанных на данных, характеризующих состояние уголовно-правовой ответственности за дезорганизацию, а также криминологической и виктимологической характеристиках рассматриваемого преступления.

Список литературы

1. Филимонов О.В. и др. Предупреждение организованной преступности в исправительных учреждениях: учеб. пособие. – М., 1998. – 277 с.
2. Кузьмин С.И. Деятельность ИТУ (1936–1960 гг.): учеб. пособие. – М., 1990. – 93 с.
3. Материалы теоретической конференции по вопросам советского исправительно-трудового права. – М., 1957.
4. Гришанин П.Ф. Ответственность преступников-рецидивистов по советскому уголовному праву: учеб. пособие. – М., 1974. – 150 с.
5. Зубков А.И., Дорофеев Н.К. Строго регламентированный внутренний распорядок ИТУ и его реализация. – Томск, 1972. – 202 с.
6. Амелин Л.П., Пинчук В.К., Романов А.П. Борьба с действиями, дезорганизующими работу ИТУ. – М., 1963. – 36 с.

МОНЕТИЗАЦИЯ КАК МЕРА ОБЩЕЙ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С РЕАЛИЗАЦИЕЙ ЛЬГОТ, ГАРАНТИРОВАННЫХ ГОСУДАРСТВОМ

Ярошенко С.А.,

доцент кафедры оперативно-розыскной деятельности органов
внутренних дел, кандидат юридических наук, доцент
Дальневосточный юридический институт МВД России, г. Хабаровск

В настоящее время тема преступлений экономической направленности в социальной сфере, продолжает быть актуальной, значительную массу из них представили следующие составы преступлений, предусмотренные Уголовным кодексом Российской Федерации:

- против собственности (ст. 159, 159.2, 160, 165 УК РФ);
- против порядка управления (ст. 327 УК РФ).

Традиционно такие преступления совершается в крупных городах Центрального, Приволжского, Сибирского и Уральского федеральных округов. Их раскрываемость на протяжении последнего десятилетия не меняется и остается на уровне 60 процентов. В нашей статье мы рассмотрим преступления экономической направленности при реализации льгот гарантированных государством.

Льготы – это дополнительные или преимущественные права, которые предоставляются государством либо региональными властями оговоренным категориям населения. Распространены такие преференции, как ежемесячные доплаты, повышенные пособия, пенсии, стипендии. Льготы могут существовать в качестве освобождения от оплаты либо скидок на оплату налогов, транспортных и жилищно-коммунальных услуг.

Так, например, по информации пресс-службы Главного следственного управления Следкома РФ по РК, следственный отдел по городу Феодосия завершил расследование уголовного дела в отношении двух предпринимателей Феодосии. Они обвиняются в мошенничестве при получении выплат, совершенном в особо крупном размере. – По данным следствия, в июле 2015 года администрацией города Феодосии заключен договор с двумя инди-

видуальными предпринимателями на право осуществления пассажирских перевозок на автобусном маршруте общего пользования. На основании заключенных договоров обвиняемые внесли в расчеты предоставляемых сумм компенсационных выплат за льготный проезд отдельных категорий граждан на городских и пригородных маршрутах округа ложные сведения о фактически полученной выручке за оказание услуг, завышая суммы подлежащие к возмещению. Тем самым незаконно получив компенсацию в размере более 4,7 млн. рублей, – отмечают в пресс-службе. Уголовное дело было возбуждено по материалам оперативных сотрудников МВД по Республике Крым. В ходе расследования уголовного дела следователями была собрана достаточная доказательственная база, подтверждающая причастность обвиняемых к совершению преступления [5].

Другим примером служат большое количество фактов незаконного использования права проезда железнодорожным транспортом, одним из таких способов является передача владельцем проездного документа лицам, не имеющим права использовать данные документы.

Для работников железнодорожного транспорта предусмотрены специальные документы, предоставляющие право бесплатного приобретения железнодорожных билетов для служебных надобностей. К таким документам относятся формы 2-К, 3-А, 3-К, 3. Данные формы бывают двух видов: «именные» и «на предъявителя». Формы «на предъявителя» выдаются в начале года руководителям структурных подразделений железнодорожного транспорта для передачи данных документов своим подчиненным по служебным надобностям. Каждый факт выдачи документа должен регистрироваться в специально завешенной для этих целей тетради. Перечисленные лица в целях сокрытия факта передачи указанных выше форм выписывают данные документы на себя, а затем уже передают их иным лицам.

Школьники - особая категория железнодорожных пассажиров, поскольку в течение учебного года они могут путешествовать по стране с 50-процентной скидкой. Чаще всего поддельные документы для льготного проезда используют студенты. Они проезжают в поездах, приобретая билеты по справкам учащихся средних школ, дающим право на 50%-ную скидку от полной

стоимости. Как видно из материалов, имевших место быть возбужденных уголовных дел, поддельные справки для них достают родители, которые становятся вместе со своими чадами фигурантами уголовных дел.

Продолжая тему льгот на транспортные услуги, хотелось бы вспомнить о преступных действиях, связанных с использованием социальной карты. Это многофункциональное устройство, позволяющее пользоваться им как инструментом финансово-расчетных процедур. Также она является неким правоустанавливающим документом, позволяющим претенденту доказать право на получение социальной помощи.

Решение ужесточить наказание для пассажиров, использующих чужие социальные карточки, является правильным и своевременным, считает лидер столичных единороссов Андрей Метельский. Сомнения лишь в том, стоит ли классифицировать это именно как мошенничество. «Такого рода преступления являются очень трудно доказуемыми, поскольку необходимо доказать наличие у подсудимого злого умысла, доказать, что он осознанно вводил государство в заблуждение», – комментирует Метельский [3].

Ну и хотелось бы упомянуть преступления, связанные с предоставлением льгот на оплату или возмещения налогов, огромное количество схем ухода от налогообложения, сложность администрирования налога на добавочную стоимость (далее - НДС) и пробелы в законодательстве позволяют недобросовестным предпринимателям осуществлять операции по его незаконному возмещению.

По неофициальным подсчетам в течение года путем различных схем из бюджета при помощи фирм-однодневок выводится до 700 млрд. руб. Отсутствие точных оценок наносимого ущерба при помощи таких схем является одним из недостатков данного налога. Преступления, связанные с незаконным возвратом НДС не обладают сильными отличиями от иных налоговых преступлений. Одним из наиболее характерных признаков данных преступлений является использование в схемах по незаконному возврату НДС «фирм-однодневок» [6].

Данные преступные действия отличаются по многим направлениям, но объединяет их одно из условий совершения

данных преступлений, а именно льгота, предоставляющая определенные права при предъявлении подтверждающих документов.

По своей природе льготы являются атрибутом административно-командной экономики. С позиций рынка невозможно объяснить, по какому праву государство гарантирует бесплатный, либо со значительной скидкой проезд льготнику в ущерб коммерческому перевозчику. По нашему мнению, льгота это необходимый элемент, при помощи которого государство выравнивает финансовый баланс отдельных слоев населения, а также она способствует экономическому росту. Однако техническая составляющая льгот может вызывать негативные последствия, а именно совершения преступных действий, связанных с ними, приведенных нами выше примеров. Снижения преступности в данной сфере, а также выявление данных видов преступлений способно максимальное монетизирование экономики в социальном секторе.

Монетизация экономики — характеристика системы национальной экономики, которая отражает её насыщенность ликвидными активами. Уровень монетизации определяется развитием финансовой системы и экономики в целом. Также монетизация экономики определяет свободу движения капитала [1, с. 158]. «Монетизация льгот» в соответствии с Федеральным законом от 22.08.2004 № 122-ФЗ стала проходить в России 13 лет назад. Однако и сегодня у некоторых категорий граждан остаются льготы (бесплатные социальные услуги), которые по желанию можно заменить на денежную компенсацию. Это целесообразно делать, например, если реальной потребности в данной услуге нет или ее невозможно получить. Такие услуги перечислены в ФЗ от 17.07.1999 № 178-ФЗ (ред. от 28.11.2015, с изм. от 29.12.2015) «О государственной социальной помощи». В перечень социальных услуг, которые можно заменить денежной компенсацией, входят:

- обеспечение соответствующих категорий граждан бесплатными лекарственными препаратами, медицинскими изделиями, а также лечебным питанием;
- предоставление при наличии медицинских показаний путевки на санаторно-курортное лечение в целях профилактики основных заболеваний;

- бесплатный проезд на пригородном железнодорожном, а также на междугородном транспорте к месту лечения и обратно (ст. 6.2 Федерального закона от 17.07.1999 № 178-ФЗ).

Категории граждан, которым положены данные социальные услуги, перечислены в статье 6.1 данного Закона. В частности, в него входят инвалиды войны, участники ВОВ, «блокадники» и др. [2].

Здесь стоит согласиться, что монетизация льгот необходима не только для улучшения экономики, которая наполняет ее ликвидными активами, но и для общей профилактики имевших место быть преступным действиям.

Общая профилактика направлена на устранение очевидных выявленных причин и условий, способствующих совершению преступлений как в целом, так и в отдельных сферах, отраслях и регионах, смысл которой заключается в соответствующем общепредупредительном воздействии на членов общества [4].

Так, по нашему мнению, переход на полный денежный расчет за различные услуги предоставляемые предприятиями различных форм собственности, ведет к полному устранению условий, способствующих совершению преступных действий, где одним из элементов способа совершения этих преступлений является льгота.

Монетизация как мера общей профилактики способна нейтрализовать или ослабить явления и процессы, способствующие объединению и совместной преступной деятельности лиц, представляющих оперативный интерес, на разных объектах, относящихся к социальной сфере.

Список литературы

1. Греков И.Е., Збинякова Е.А. Показатели денежного обращения // Финансы, денежное обращение и кредит: учебное пособие. - Орёл: ОрёлГТУ, 2008. – 217 с.
2. Как получить деньги вместо льгот // <https://doorinworld.ru/stati/kak-poluchat-dengi-vmesto-igot>.
3. Поездку по чужой льготной карте приравняют к мошенничеству // Общество защиты прав потребителей электронная газета // ozpp.ru/news/ozpp-poezdku-po-chuzhoj-igotnoy-karte-priravnyayut-k-moshennichestvu.

4. Солодовников С.А. Преступные посягательства на собственность: учеб. пособие / под. ред. Г.А. Аванесова, С.А. Солодовникова. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – С. 97.

5. Феодосийских перевозчиков обвиняют в мошенничестве // kafanews.com/novosti/128429/feodosiyskikh-perevozhchikov-obvinyayut-v-moshennichestve_2017-01-29.

6. Щиров Е.В. Проблемы расследования преступлений, связанных с незаконным возвратом НДС [Текст] // Актуальные проблемы права: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Москва, ноябрь 2014 г.). — М.: Буки-Веди, 2014. — С. 45-48.

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ

1-СЕКЦИЯ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІО ДАМУЫНДАҒЫ ШЫРАҚБЕК ҚАБЫЛБАЕВТЫҢ РӨЛІ: ТАРИХ САБАҚТАРЫ МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРТІПТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

СЕКЦИЯ 1

РОЛЬ ШРАКБЕКА КАБЫЛБАЕВА В РАЗВИТИИ ОВД КАЗАХСТАНА: УРОКИ ИСТОРИИ И АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВОПОРЯДКА

<i>Аманкешұлы Д., Әнәтия Т.М.</i> Азаматтық қорғау саласындағы жоғарғы оқу орындарында әскери-патриоттық тәрбие беруді ұйымдастыру.....	4
<i>Бузаканова А.Б., Ақылбекова А.Б.</i> Легендарный человек и его жизненный путь.....	9
<i>Екібаев Р.Ж.</i> Елім деп туған нар тұлға	13
<i>Жағыпар Ә.Б., Туткышев А.Е., Монай Қ.</i> Қазақстандық полицияның құрылу тарихы мен қалыптасуындағы кейбір мәселер	17
<i>Мукашева Г.Ж., Ахметжанов Б.С.</i> Алаш Орда милициясының құрылу тарихынан.....	22
<i>Табұлденов А.Н., Табұлденова Г.Б.</i> Духовное наследие Шпракбека Кабылбаева	28
<i>Тойматаев Д., Құтымбаев Р.</i> Генерал тұлғаның қалыптасуы	35
<i>Утегенова С.Т., Қарымсақова Д.Т., Ақылбекова А.Б.</i> Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі жоғары оқу орындарында жалпы заң пәндерін оқытуда білім берудің жаңа технологияларын қолдану.....	42
<i>Хакимов Е.М., Хакимова И.С.</i> Дистанционное образование в ведомственном учебном заведении: проблемы реализации.....	46

2-СЕКЦИЯ
ІІО РЕФОРМАЛАУДЫ ҒЫЛЫМИ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ:
ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРИБЕНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

СЕКЦИЯ 2
НАУЧНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ОВД:
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

<i>Айтуарова А.Б., Кушкимбаев А.А.</i> Значимость зарубежного опыта противодействия коррупции	51
<i>Алимпиев А.А.</i> О некоторых вопросах осмысления социальных причин совершения массовых беспорядков.....	56
<i>Аманбекова Г.Ж.</i> Саморегуляция в деятельности сотрудника ОВД.....	62
<i>Аужанов Р.Б.</i> К вопросу покамерного и раздельного содержания осужденных за преступления, не связанные с применением насилия.....	66
<i>Әбдуайтов Ж.С.</i> Кәмелетке толмағандарға қатысты нәпсіқұмарлық сипаттағы қылмыстарды алдын алу шаралары	74
<i>Бекжанова Е.Н.</i> К вопросу преподавания ведения делопроизводства в ведомственном ВУЗе	80
<i>Белова Е.Ю.</i> Отдельные аспекты отражения в международных стандартах основных требований режима и безопасности при отбывании наказания в виде лишения свободы лицами женского пола.....	86
<i>Бердығалиев М., Қусаинов А.Б.</i> Развитие системы гражданской защиты Республики Казахстан	90
<i>Бимбет А.Б.</i> Жедел-іздістіру қызметіне қатысушыларды әлеуметтік құқықтық қорғаудағы құқықтық қатынастар	94
<i>Васильева Н.Л.</i> Уголовно-процессуальная особенность производства осмотра жилища как места происшествия в Российском уголовно-процессуальном законодательстве	100
<i>Воробей С.Н., Чехонина Д.П.</i> Особенности расследования преступлений по делам несовершеннолетних в РФ	105

<i>Голубева К.С.</i> Проблемы предупреждения преступности несовершеннолетних в современных условиях	109
<i>Едресов С.А., Арстанбаева Б.Б.</i> Основы и перспективы взаимодействия между следователем и защитником, исходя из стоящих перед ними целей.....	115
<i>Елюбаев Ж. К., Дюсенбин А.Ж.</i> Совершенствование административной юрисдикционной деятельности полиции в свете современной правовой политики Республики Казахстан....	120
<i>Жақсылықов Б.Б.</i> Қылмыстық-құқық бұзушылықтардың алдын алудағы жоспарлау жұмыстарын ұйымдастыру	126
<i>Ибраева Н.Ж., Савицкая О.С.</i> Пробация қызметінің бас бостандығын шектеу түріндегі қылмыстық жазаны атқаруының кейбір мәселелері.....	132
<i>Иваняков Р.И.</i> История уездного тюремного замка	138
<i>Кажикова Г.Н., Бимолдин А.С.</i> Пробация субъектілерінің өзара қарым-қатынасы: жекелеген әдіснамалық проблемалар.....	145
<i>Козыбаева Г.Б., Едрисова А.</i> Особенности привлечения к административной ответственности за вовлечение несовершеннолетних в совершение административного правонарушения	153
<i>Konvissar A.A., Muhtabaev K.N.</i> Formation of cadets' readiness to perform professional tasks in extreme situations	160
<i>Корнеев С.А.</i> Специальный вид освобождения от наказания несовершеннолетних.....	166
<i>Қабаев Ә.Қ., Қалқаманұлы Д.</i> Қоғамдық орындардағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу.....	170
<i>Қалдыбаев А.Д.</i> Мал ұрлау қылмысының себептері мен алдын алу жолдары	177
<i>Қаражан А.А., Савицкая О.С.</i> Халықаралық құқықтық актілерді және пробация тәжірибесін зерделеу аясында Қазақстандағы пробация қызметін жаңғырту туралы.....	183
<i>Қаратаев Т.Ж.</i> Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамасына сәйкес тұлғаларды жазадан босатудың кейбір мәселелері	190

<i>Майсатаева А.Ш.</i> Қазақстан Республикасында дактилоскопиялық және геномдық тіркеудің қазіргі жағдайы және даму болашағы.....	197
<i>Майсатаева А.Ш.</i> Адамның құқықтары мен бостандықтарына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтың бір түрі - азаптаулар мәселесін қарастыру	203
<i>Макаркина О.Е.</i> Особенности механизмов психологической защиты у осужденных, страдающих наркотической и алкогольной зависимостью.....	209
<i>Мақсұт Н.Б.</i> Құқықтық мәдениет сыбайлас жемқорлықтың алдын алу көзі ретінде	214
<i>Медведева А.Н., Мухлыгина Т.В.</i> О некоторых проблемах освобождения от административной ответственности в связи с малозначительностью деяния	219
<i>Мейлибаева Л.А., Тимошук А.С.</i> Хулиганство как вид преступления против общественной безопасности.....	223
<i>Мендыбаева Д.Т., Тулкинбаева Ш.Ж.</i> Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша бас бостандығын шектеу түріндегі жазаның тарихы мен даму институты.....	229
<i>Михайлова Л.В.</i> Преступления, совершаемые транснациональными преступными сообществами в сфере незаконного оборота флоры и фауны: криминологическая характеристика и меры противодействия	235
<i>Мотрович И.Д.</i> Особенности правового регулирования в Российской Федерации деятельности участковых уполномоченных полиции по профилактическому учету лиц, склонных к совершению правонарушений.....	241
<i>Назышев Р.А., Наурызбаев Б.А.</i> Бас бостандығын шектеу жазасына сотталған адамдарды бақылаудың кейбір мәселелері	247
<i>Нуждин А.А.</i> Правовые меры предупреждения побегов: ретроспективный аспект.....	254
<i>Нуриев И.Н-о.</i> Процессуальные барьеры продления сроков предварительного следствия... ..	258
<i>Нуркина Ж.А.</i> Бас бостандығынан айыру түріндегі жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстырудың кейбір ерекшеліктері.....	261
<i>Нұридин С.Н.</i> Кәмелет жасқа толмағандардың қылмыстарының криминологиялық сипаттамасы.....	166

<i>Пиштаев Р.К., Қалқаманұлы Д.</i> Ішкі істер органдары құқықтық қатынастардың субъектілері ретінде	270
<i>Пушилин Р.В.</i> К вопросу об ответственности малолетних и несовершеннолетних в свете закона Российской империи от 2 июля 1897 года	278
<i>Сабырбеков Ж.А.</i> Сотталған адамдарды жұмыспен қамту және әлеуметтік бейімдеу мәселелері	282
<i>Савицкая О.С., Қаражан А.А.</i> Құқық бұзушылық елеусіз болған кезде құқық бұзушыны әкімшілік жауаптылықтан босатудың ерекшеліктері.....	287
<i>Садықов А.Ж., Қалқаманұлы Д.</i> Механизм реализации права обжалования в деятельности органов внутренних дел.....	294
<i>Салдарбек Н.С., Укин С.К.</i> Жаңа туған баланы анасының өлтіру мәселесі	300
<i>Салдарбек Н.С.</i> Хаттама нысанында сотқа дейінгі тергеп тексерудің тарихы мен қазіргі жағдайы.....	306
<i>Сарсенова К.А., Мухтабаев К.Н.</i> Личность несовершеннолетнего преступника: социально-правовой аспект	313
<i>Сартаев Ж.Н., Серов И.А., Митяев А.И.</i> Нейрофизиологические расстройства при хронических стрессах у военнослужащих и их профилактика.....	321
<i>Сахарбай А.</i> Қылмыстық іс жүргізу заңнамасындағы «ақшалай өндіріп алу» шарасының атауын «ақшалай жазаға» ауыстыру сұрағы туралы	326
<i>Сербаев Д., Сүйеубаева З.М.</i> Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелеріндегі жаза өтеу режимі мен жағдайлары	332
<i>Серіков Е.М.</i> Жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алуды жоспарлау мен ұйымдастыру.....	340
<i>Слепцов И.В., Едресова Г.Ш.</i> Международно-правовое регулирование содержания в пенитенциарных учреждениях женщин совместно со своими малолетними детьми, беременных женщин и кормящих матерей.....	346

<i>Слецов И.В., Оразбаев Е.О.</i> Значение международно-правовых стандартов и правил обращения с заключенными и их классификации в законодательном регулировании и осуществлении национальной пенитенциарной деятельности.....	355
<i>Слецов И.В., Ердин А.Б.</i> Историко-правовые аспекты становления постпенитенциарного контроля, осуществляемого в отношении лиц, освобожденных условно-досрочно от отбывания лишения свободы	362
<i>Смирнова И.Н., Буданова Л.Ю.</i> Административный надзор за лицами, освободившимися из мест лишения свободы: проблемы применения	369
<i>Смышляев А.С.</i> Первоначальная профессиональная подготовка: первые шаги и опыт.....	374
<i>Соколов Е.А., Тимоцук А.С.</i> Общепасный способ совершения преступления и безопасность граждан ..	380
<i>Соловьева М.Н.</i> Правовое регулирование безопасности эксплуатации транспортных средств.....	384
<i>Сулейменов Б.А., Актанов Б.М.</i> Применение в обучении военнослужащих Национальной гвардии Республики Казахстан мобильного комплекса двухстороннего боя	386
<i>Тулкинбаева Ш.Ж., Мендыбаева Д.Т.</i> Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған адамдарды әлеуметтік бейімдеудің кейбір мәселелері.....	390
<i>Хакимов Е.М., Аллабергенов Ж.М.</i> Некоторые вопросы совершенствования административного законодательства в Республике Казахстан.....	399
<i>Хон Л.О.</i> Некоторые аспекты пенитенциарной безопасности и проблемы ее обеспечения.....	405
<i>Шаймагамбетова Н.С., Турсумбаева Н.Ж.</i> Сотталғандардың қарым-қатынасын басқарудың тиімділігін арттырудың қолайлы тәсілдері.....	408
<i>Шалгимбаев М.Х., Валиев Р.Ж.</i> Некоторые вопросы правового положения сотрудников УИС Республики Казахстан в свете реализации Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел.....	414
<i>Шурентаев А.М.</i> Қазіргі құқықтық журналистикадағы ақпарат көздерінің түрлері және олардың құпиялылығын қорғау мәселесі	419

<i>Шутова А.Е., Тимоцюк А.С.</i> Сравнительно-правовой анализ полномочий следователя и прокурора по уголовным делам.....	426
<i>Щербаков А.В.</i> История возникновения и развития ответственности за дезорганизацию деятельности учреждений, обеспечивающих изоляцию от общества.....	432
<i>Ярошенко С.А.</i> Монетизация как мера общей профилактики преступлений, связанных с реализацией льгот, гарантированных государством	438

Авторлардың назарына!

Авторлар мақалаларының мазмұнына, фактілердің, цитаталардың, статистикалық деректердің, жалқы есімдердің, географиялық атаулардың және т.б. ақиқаттығына жауапты.

Вниманию авторов!

Авторы несут ответственность за содержание статей, за достоверность фактов, цитат, статистических данных, имен собственных, географических названий и прочих сведений.

Ғылыми басылым
Научное издание

ҚАБЫЛБАЕВ ОҚУЛАРЫ

Жас ғалымдардың, магистранттардың, докторанттардың
Халықаралық ғылыми конференциясы материалдары
2020 жылғы 13 наурыз

КАБЫЛБАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Материалы Международной научной конференции
молодых ученых, магистрантов, докторантов
13 марта 2020 года

Редакторлар Садвакасова З.С., Айтмаганбетова Г.Б.
Компьютерде беттеген Айгүл Алдашева
Мұқаба дизайны Айша Қалиева

ИБ 13771

Басуға 25.08.2020 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 ¹/₁₆.
Көлемі 28,25 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс.
Тапсырыс №.11230 Таралымы 30 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.
«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.